Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı
Türk Halkbilimi

TÜRK HALK HİKÂYELERİ VE HALK TÜRKÜLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER
(ANADOLU SAHASI KÖROĞLU VE ARZU İLE KAMBER ÖRNEĞİ)

Gizem Buse ERDEMLİ

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

TÜRK HALK HİKÂYELERİ VE HALK TÜRKÜLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER (ANADOLU SAHASI KÖROĞLU VE ARZU İLE KAMBER ÖRNEĞİ)

Gizem Buse ERDEMLİ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı
Türk Halkbilimi

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

KABUL VE ONAY

Gizem Buse ERDEMLİ tarafından hazırlanan "Türk Halk Hikâyeleri ve Halk Türküleri Arasındaki İlişkiler (Anadolu Sahası Köroğlu ve Arzu ile Kamber Örneği)" başlıklı bu çalışma, 08.01.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

[İmza]

Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU (Başkan)

[İmza]

Prof. Dr. F. Gülay MİRZAOĞLU SIVACI (Danışman)

[İmza]

Prof. Dr. Nebi ÖZDEMİR

[İmza]

Prof. Dr. Ayşe YÜCEL ÇETİN

[İmza]

Prof. Dr. Mete TAŞLIOVA

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☒ Tezimin/Raporumun ...3... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

08.01.2019

Gizem Buse ERDEMLİ

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

o **Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.**
(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etseniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

o **Tezimin/Raporumun 24.01.2022 tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.**
(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

o **Tezimin/Raporumun.....tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.**

o **Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi**

24 /01/2019

Gizem Buse ERDEMLİ

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Tez Danışmanının **Prof. Dr. F. Gülay MİRZAOĞLU** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Gizem Buse ERDEMLİ

TEŞEKKÜR

Konunun tespitinden başlayarak çalışmanın tamamlanmasına kadar olan süreçte değerli tecrübeleri ve bilgileriyle beni yönlendiren ve yanımda olup yardımlarını benden esirgemeyen danışman hocam Sayın Prof. Dr. F. Gülay MİRZAOĞLU'na,

Her koşulda bana güvenen ve destek olan, şimdi yanımda olmasa da hayatım boyunca varlığını hissedeceğim canımın içi annem Zerrin ERDEMLİ'ye,

Bana her zaman güvenen, varlıklarını sürekli hissettiren canım babam Ufuk ERDEMLİ'ye ve canım kardeşim Tuğçe ERDEMLİ'ye,

Tezimin her aşamasında yanımda olan, desteğini ve sevgisini benden esirgemeyen erkek arkadaşım Fırat AYDIN'a teşekkür ederim.

ÖZET

ERDEMLİ, Gizem Buse. *"Türk Halk Hikâyeleri ve Halk Türküleri Arasındaki İlişkiler (Anadolu Sahası Köroğlu ve Arzu ile Kamber Örneği)"*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019.

Halk hikâyeleri ve türküler, geçmişten günümüze kadar gelmiş önemli halk edebiyatı ürünleridir. Türk sözlü kültürünün önemli bir kültür aktarıcısı olan bu anlatıların araştırılması ve öğrenilmesi; anlatılarda yer alan türkülerin kökeninin nereden geldiğinin, ne anlattığının bilinmesi gerekmektedir. Bu bağlamda halk hikâyeleri, anonim halk türkülerinden önemli bir kısmının kökeninin ve yaratıcı sanatkârlarının bulunmasını sağlamaktadır. Bu bakımdan halk hikâyeleri, söz konusu halk türküleri için apayrı bir önem taşımaktadır. Bu türkülerin bilinmesi günümüzde yer alan birçok sanat dalında ortaya konulmuş eserlerin anlaşılabilmesi için de önemlidir. Bu çalışma, türkülerin önemli bir kısmının halk hikâyelerinden kopmuş olduğu hipotezinden hareketle, bazı halk hikâyelerinden kopan halk türkülerinin belirlenmesini, ait olduğu hikâyenin tespitini, hikâyenin hangi kesitine ait olduğunu ve hikâyedeki yeri ve rolünü konu edinmektedir.

Çalışmada kahramanlık ve aşk hikâyeleri bağlamında ele alınan Köroğlu ve Arzu ile Kamber hikâyelerinden kopmuş türküler, TRT Repertuvarı başta olmak üzere, kapsamlı olarak türkülere yer verilen kaynaklardan (kitap, makale, internet vb) tarama yapılarak belirlenmiştir. Araştırma yöntemleri, ağırlıklı olarak metinler arası çalışma ve ayrıca konuyla ilgili sözlü gelenek ortamlarının tespitini içermektedir ve bu amaçla kısmen alan araştırması yapılmıştır. TRT Halk Müziği sanatçıları ve bir halk hikâyesi anlatıcısı ile mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırmanın sonucunda seçilen hikâyelerdeki bazı halk türkülerinin konusu belirlenmiş, söz konusu bu türkülerin, hikâye içinde hangi sahneden ayrılarak günümüze kadar geldiği, hangi olay örgüsüne bağlı olduğu ve hangilerinin Türk halk müziği repertuvarına girdiği tespit edilmiştir. Böylece halk türkülerinin önemli bir kısmının halk hikâyeleriyle ilişkili olduğu anlaşılmış ve türkülerin büyük bir çoğunluğunun araştırılmasında öncelikle onların bağlı bulunduğu halk hikâyelerinin bilinmesi gerektiği sonucu ortaya çıkmıştır. Günümüzde sözlü kültür ortamının yerini elektronik kültür ortamının almasıyla halk hikâyesi adı verilen sözlü anlatıların, genellikle halk türküleri

yoluyla yaşamını sürdürdüğü anlaşılmıştır. Halk hikâyeleri büyük ölçüde unutulmuş olmakla birlikte, onları temsil eden türkülerinin canlı bir biçimde icra edilmeye devam ettiği görülmüştür.

Anahtar Sözcükler

Halk hikâyesi, halk türküsü, sözlü kültür, Köroğlu, Arzu ile Kamber.

ABSTRACT

ERDEMLİ, Gizem Buse. "*The Relations between Turkish Folk Stories and Folk Songs (Two examples from Anatolia: Koroghlu and Arzu and Kamber)",* Master's Thesis, Ankara, 2019.

Folk tales and folk songs are important folk literature works that have come up to date from the past. It is necessary to study and learn these narratives that are the important transmitter of Turkish oral culture; to know the origin of the folk songs taking place in the narratives, where they come from and what they tell us. In this concept, folktales provide the finding of an important part of the anonymous folk songs and their creative artisans. In this respect, folktales have quite different importance for the relevant folk songs. Knowing these folk songs is also important in order to understand the works in many art fields. This study deals with the determination of the folk songs that were composed of some folktales, the detection of the story to which they belong, the section of the story to which they belong and the place and role of them in the story based on the hypothesis that a significant number of folk songs were composed of folktales.

In the study, folk songs which were composed of Köroğlu and Arzu & Kamber stories in the context of heroism and love stories were determined by scanning the extensive sources (books, articles, internet, etc.) which are included in the folk songs, especially TRT Repertory. The research methods include predominantly intertextual study as well as the determination of oral tradition environments related to the subject, and for this purpose, literature review were done partially. Interviews were held with TRT folk music artists and a narrator of folktales.

As a result of this research, the subject of some folk songs in the selected tales were determined, and it was determined which scene in the selected tales the relevant folk songs have come from until today, which plot they belong to and which ones have been included into Turkish folk music repertoire. In this way, it was understood that a significant number of folk songs are related to folktales, and it was ensued that it is firstly needed that the folk tales which they belong to should be known in the search of a great majority of folk songs. Nowadays, it was understood that oral narratives named folktales after electronic culture medium took the place of oral culture medium generally have been

surviving through folk songs. It was seen that the folk songs representing the folktales has been continuing to be performed vividly although folktales were largely forgotten.

Keywords

Folktale, folk songs, oral culture, Köroğlu, Arzu and Kamber.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY ..... **i**
BİLDİRİM ..... **ii**
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI ..... **iii**
ETİK BEYAN ..... **iv**
TEŞEKKÜR ..... **v**
ÖZET ..... **vi**
ABSTRACT ..... **viii**
İÇİNDEKİLER ..... **x**
GİRİŞ **1**
I. BÖLÜM: 1. TÜRK HALK EDEBİYATINDA HALK HİKÂYESİNE GENEL BAKIŞ **3**
1.1. Hikâye Kavramı, Terimler ve Tanımlar **3**
1.2. Halk Hikâyesinin Kökeni ve Değişim Süreci **4**
1.2.1. Şaman, Ozan ve Âşık-Hikâyeciler **10**
1.2.2. Anlatı, Anlatıcı ve İcra Değişiminin Nedenleri **14**
1.3. Halk Hikâyesinin Sınıflandırılması ve Özellikleri **15**
1.4. Halk Hikâyesi Anlatıcıları: "Âşıklar ve Âşık-Hikâyeciler" **19**
1.4.1. Âşıklık Geleneği **19**
1.4.2. Halk Hikâyeciliği ve Halk Hikâyesi Anlatma Geleneği **28**
1.5. Halk Hikâyelerinin Varyantlaşması **39**
II. BÖLÜM: 2. TÜRK HALK EDEBİYATINDA TÜRKÜYE GENEL BAKIŞ **43**
2.1. Türkü Kavramı **43**
2.2. Türkülerin Özellikleri ve Sınıflandırılması **44**
2.3. Türkülerin Konusu ve İşlevleri **48**
2.4. Türkülerin Varyantlaşma Süreci ve Günümüzde Türkü **53**
III. BÖLÜM: 3. HALK TÜRKÜSÜNÜN HALK HİKÂYESİNDEN AYRILMASI OLGUSU **55**
3.1. Halk Hikâyesi ile Halk Türküsü Arasındaki İlişki **55**
IV. BÖLÜM: 4. HALK HİKÂYELERİYLE İLİŞKİSİ OLAN HALK TÜRKÜLERİ **60**

4.1. Köroğlu Örneği 60
4.1.1. Köroğlu Hikâyelerinin Halk Hikâyeleri Arasındaki Yeri 60
4.1.2. Köroğlu Kimdir? 61
4.1.3. Köroğlu Hikâyesine Tematik Bir Bakış 68
4.1.3.1. Köroğlu Hikâyesi 68
4.1.3.2. Diğer Sanatlarda Köroğlu Hikâyesi 72
4.1.3.2.1. Tiyatroda Köroğlu 72
4.1.3.2.2. Operada Köroğlu 73
4.1.3.2.3. Halk Oyunlarında Köroğlu 73
4.1.3.2.4. Sinemada Köroğlu 78
4.1.3.3. Halk Hikâyeleriyle İlişkisi Olan Türkülerin Tespiti İçin Ele Alınan Köroğlu Hikâyeleri ve Kolları 82
4.1.3.3.1. İkbal Kütüphanesinden "Köroğlu" Hikâyesi 83
4.1.3.3.2. Daniş Remzi Korok'un Eserinden "Köroğlu" Hikâyesi 84
4.1.3.3.3. Bolu Bey Kolu 85
4.1.3.3.4. Silistreli Hasan Paşa Kolu 85
4.1.3.3.5. Demircioğlu Kolu 86
4.1.3.3.6. Köroğlu'nun Oğlu Hasan Bey Kolu 86
4.1.3.3.7. Kocabey Kolu 87
4.1.3.3.8. Oltu Kolu 87
4.1.3.3.9. Köroğlu'nun Sonu 87
4.1.4. Köroğlu Türkülerine Genel Bakış 88
4.1.4.1. Örnek Türküler 90
4.1.4.1.1. Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-1 90
4.1.4.1.2. Benden Selam Olsun Bolu Beyine-2 94
4.1.4.1.3. Dinleyin Ağalar Dinleyin Beyler 95
4.1.4.1.4. Ben Bir Köroğlu'yum Dağda Gezerim 96
4.1.4.1.5. Çamlıbel'den de Baktı Köroğlu 96
4.1.4.1.6. Karşıdan Görünen Ermeni Midir? 98
4.1.4.1.7. Bugün Yeminliyim Döğüş Olmasın 100
4.1.4.1.8. Bala Benlik ile Girme Meydana 102

4.1.4.1.9. Gelen de Konya Kervanı 103
4.1.4.1.10. Zor Bezirgân Bunun Adı 104
4.1.4.1.11. Aman Usta Çabuk Kayır Sazımı 105
4.1.4.1.12. Aman Güzel İnsaf Eyle De Bana 108
4.1.4.1.13. Ayvaz'ım Nerede Kenan Ne Oldu 109
4.1.4.1.14. Ayvaz Benim Senden Yana 110
4.1.4.1.15. Dağlar Hey 111
4.1.4.1.16. Mürveti Çok Hakk'ın Nazargâhısın 111
4.1.4.1.17. Mert Dayanır Namert Kaçar 112
4.1.4.1.18. Gelin Hey Ağalar Çekin Kılıncı 113
4.1.4.1.19. Uca Dağlar Başında 113
4.1.4.1.20. Tan Yeri Atanda 114
4.1.4.1.21. Yürün Aslanlarım Savaş Edelim 114
4.1.4.1.22. Yürün Beyler Korkman 115
4.1.4.1.23. Namem Varır Çamlıbel'im Sallanır 115
4.1.4.1.24. Döndürü Döndürü 116
4.1.4.1.25. Yiğitler Silkinip Ata Binende 116
4.1.4.1.26. Meydanda 117
4.1.4.1.27. Hoylu'm 118
4.1.4.1.28. Sandım 118
4.1.4.1.29. Gelin Ağlayak Hoylu'ya 119
4.1.4.1.30. Gel'e Zor Bezirgân Beri Gel Hele 119
4.1.4.1.31. Çalın Kılıcı 120
4.1.4.1.32. Çamlıbel'e Süreydim Yolunu 120
4.1.4.1.33. Ayvaz Geliyor 122
4.1.4.1.34. Başı Telli Canım Ayvaz Ağlama 124
4.1.4.1.35. Ayvaz Gelir Otağından 124
4.1.4.1.36. Atlar Konuşuyor 125
4.1.4.1.37. Ala Boz Dumanlı Karlı Dereler 127
4.1.4.1.38. Bir Hışmınan Geldi Geçti 128
4.1.4.1.39. Han Nigar'ım Benden Yüzün Çevirme 137
4.1.4.1.40. Seherden Sabahtan Eser Ürüzgâr 138

4.1.4.1.41. Yerinde Mi? 139
4.1.4.1.42. Hey Medet 139
4.1.4.1.43. Mısır İllerinde Yatan Erenler 140
4.1.4.1.44. Hay Edüben Harman Başında Duran 141
4.1.4.1.45. Dinle Beni Köse Emmi 143
4.1.4.1.46. İsabali Dinle Benim Sözümü 144
4.1.4.1.47. "Canım Kır At Gözüm Kır At" Türküleri 145
4.1.4.1.48. Bir At Gördüm Silistre İlinde 149
4.1.4.1.49. Köroğlu Dediğin Delinin Biri 149
4.1.4.2. Köroğlu Anlatıları ve Türküleri Arasında İlişkiler 150
4.2. Arzu ile Kamber Örneği 156
4.2.1. Arzu ile Kamber Hikâyesinin Halk Hikâyeleri Arasındaki Yeri ve Hikâyeye Genel Bakış 156
4.2.1.1. Diğer Sanatlarda Arzu ile Kamber Hikâyesi 157
4.2.1.1.1. Karagözde Arzu ile Kamber 157
4.2.1.1.2. Halk Oyunlarında Arzu ile Kamber 157
4.2.1.1.3. Sinemada Arzu ile Kamber 158
4.2.1.2. Arzu ile Kamber Hikâyesi 159
4.2.2. Arzu ile Kamber Türküleri 161
4.2.2.1. Örnek Türküler 161
SONUÇ 182
KAYNAKLAR 186
EKLER 196
EK 119. Orijinallik Raporu 656
EK 120. Etik Kurul ya da Muafiyet İzni 657

GİRİŞ

Türküler, geçmişten günümüze söylenegelen bir yaratmadır. Halk arasında dilden dile dolaşan türkülerin çoğu, günümüzde bilinmekte ve halk tarafından sevilerek söylenmektedir. Fakat söylenen bu türkülerin çoğunun nereden geldiği ve ne anlattığı tam olarak bilinmemektedir. Halk hikâyeleri, söz konusu bu türküler için bir kaynak teşkil etmektedir. Günümüze kadar gelmiş pek çok türkü, halk hikâyeleri ile ilişkilidir ve bu hikâyelerin bir kesiti olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nazım-nesir karışık sözlü bir gelenek anlatısı olan halk hikâyelerinde olaylar nesir olarak verilmekte, duyguların ifadesi için ise manzum bir dil kullanılmaktadır. Kahramanların yaşadıkları hisleri ifade etmek amacıyla kullanılan bu manzum parçalar, türkü şeklinde seslendirilmektedir. Bu türküler, halk hikâyesinin parçalarındandır; bu parçalar, günümüzde hikâyeden ayrı olarak türkü biçiminde varlıklarını sürdürmeye devam etmektedir.

Türk halk hikâyelerinde nazım kısım, edebiyatımızda araştırılması gereken önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle halk hikâyeleri ve onların içinde bulunan halk türküleri, birlikte araştırılması gereken bir konudur.

Araştırmanın Konusu ve Amacı

Bu çalışmada, halk hikâyeleri ve onların halk türküleri arasındaki ilişki üzerinde durulmuş, halk hikâyelerinden ayrılarak halk türküsü biçiminde günümüzde türkü repertuvarımızda varlığını devam ettiren nazım metinleri üzerinde araştırma yapılmıştır. Halk hikâyeleri ve halk türküleri sözlü geleneğimizi oluşturan önemli unsurlardandır. Türk sözlü kültürünün bilinmesi için bu anlatıların araştırılması ve öğrenilmesi; bu türkülerin kökeninin nereden geldiğinin, ne anlattığının bilinmesi gerekmektedir. Halk hikâyeleri, halk türkülerinden bazılarının kökeninin ve sanatkârlarının bulunmasına yardımcı olmaktadır. Bu çalışmadaki genel amaç; türkülerin önemli bir kısmının halk hikâyeleriyle ilişkili olduğu hipotezinden yola çıkarak Köroğlu ve Arzu ile Kamber hikâyeleriyle ilişkisi olan halk türkülerini belirlemek, türkülerin ait olduğu hikâyenin

tespitini yapmak, bu hikâyenin hangi sahnesine bağlı olduğu, hangi kesitinden ayrıldığını açıklamak ve hikâyedeki rolünü ortaya koymaktır. Çalışmamızdaki diğer amaçlar ise, halk hikâyeleri ve türkülerinin tanımlarını ve kavramları vererek özelliklerini ele almak, onların varyantlaşma sebeplerini belirlemek, halk hikâyeleri ve halk türküleri hakkında yapılan çeşitli araştırmaları ortaya koymak, bu biçimlerin nitelikleri ve sözlü kültürdeki yeri ve aktarımı hakkında ayrıntılı bilgi vermek, belirlediğimiz halk hikâyelerini türlerine göre ayırarak halk hikâyeleri içindeki yerlerini açıklamak, halk hikâyesinin halk türküsü olarak ayrılışı hakkında bilgiler vermek, ele aldığımız türkülerin metin, müzik ve öyküleri hakkında çeşitli bilgiler sunmaktır.

Araştırmanın Kapsamı

Tez kapsamı içinde halk hikâyeleri ile halk türküleri arasındaki ilişkiyi belirlemek için biri kahramanlık hikâyesi, diğeri aşk hikâyesi olmak üzere iki halk hikâyesi belirlenmiş, bu kapsamda seçilen bazı hikâye varyantları üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Bu doğrultuda kahramanlık hikâyesi olarak "Köroğlu" hikâyesine, aşk hikâyesi olarak da "Arzu ile Kamber" hikâyesine yer verilerek söz konusu türkü örnekleri bu hikâyelerin içinden sunulmuştur.

Araştırmada Kullanılan Yöntemler

Çalışmada halk hikâyeleriyle ilişkisi bulunan söz konusu türküler, TRT Repertuvarı başta olmak üzere, kapsamlı olarak türkülere yer verilen kaynaklardan (kitap, makale, internet vb.) tarama yapılarak belirlenmiştir. Kullanılan araştırma yöntemleri, ağırlıklı olarak metinler arası çalışma ve ayrıca konuyla ilgili sözlü gelenek ortamlarının tespitidir ve kısmen alan araştırması yapılmıştır. Tez kapsamında TRT Halk Müziği sanatçıları ve bir halk hikâyesi anlatıcısı ile mülakatlar yapılarak konu hakkında çeşitli görüşlere ve bilgilere başvurulmuştur.

I. BÖLÜM

1. TÜRK HALK EDEBİYATINDA HALK HİKÂYESİNE GENEL BAKIŞ

1.1. Hikâye Kavramı, Terimler ve Tanımlar

Halk hikâyeleri, geçmişten günümüze kadar gelmiş önemli bir halk edebiyatı anlatı[1] biçimidir ve Türk kültürünün önemli bir unsuru ve aktarıcısıdır. Elçin'in tanımına göre, "hikâye"; gerçek ya da hayalî birtakım olayların, maceraların kendine özgü bir üslûpla, sözle nakil ve tekrarıdır. Bu deyim, Arap dilinde başlangıçta "kıssa" ve "rivâyet" olarak düşünülmüş, sonradan "eğlendirmek" amacıyla "taklit" anlamında kullanılmıştır. Türk halk hikâyeleri, "efsane, masal, menkıbe, destan vb." mahsullerle beslenerek dinî, tarihî, toplumsal olayların potasında iç bünyelerindeki bağlarını koruyarak Türk halkının roman ihtiyacını karşılamıştır (Elçin 1986: 444).

Eflatun Cem Güney, *"halk hikâyeleri, Dede Korkut gibi destan yollu hikâyelerden sonra doğmuş; zamana ve çevreye göre gelişerek sözlü bir gelenek halinde sürüp gitmiştir"* diyerek halk hikâyesini tanımlar (Güney 1971: 41).

Otto Spies, halk hikâyelerini "Türk halk kitabı" veya "Türk halk romanı" olarak adlandırarak, halk kitaplarının, hangi daireye mensup olursa olsun, bütün hepsi için aynı kalan özel bir şekil tipi taşıdığını söyler. Nazım-nesir karışımı olan halk kitapları için Otto Spies,*"Epos ile Lyrik arasında bir mahlûttur"*[2]der (Spies 1941: 7).

Pertev Naili Boratav da "hikâye" deyimi ile ilgili olarak somut örnekler verir. Bu deyimden "Köroğlu, Kerem ile Aslı, Âşık Garip, Tahir ile Zühre" gibi hikâyelerin

[1] Yücel-Çetin'in tanımına göre anlatı, *"hikâye metni olup okuyucu tarafından okunan, dinleyici tarafından dinlenen veya seyredenlerce izlenen kurmaca/itibarî (fictitious) metindir"* (Yücel Çetin 2016: 1).
TDK'nın sözlüğünde ise "anlatı" sözcüğünün tanımı şu şekilde geçer: "1. Ayrıntılarıyla anlatma. 2. *ed.* Roman, hikâye, masal vb. edebî türlerde bir olay dizisini anlatma biçimi, hikâyeleme, hikâye etme, tahkiye"(http://www.tdk.gov.tr).
Anlatı: 1. Ayrıntılarıyla anlatma. 2. Roman, hikâye, masal vb. edebî türlerde bir olay dizisini anlatma biçimi, hikâyeleme, hikâye etme, tahkiye (http://www.tdk.gov.tr).
[2] **Mahlût:** 1. Katışık. 2. Karışım (http://www.tdk.gov.tr).

anlaşıldığını ve halk hikâyelerinin kahramanlık destanıyla modern roman arasında bulunduğunu söyler (Boratav 1969: 55).

Duymaz da halk hikâyelerinin, Türk halk edebiyatında anlatmaya (tahkiyevî, narratif) dayalı türlerin en önemlileri arasında yer aldığını ve onların âşıkların tasnif edip geliştirdiği nazım-nesir karışımı bir tür olduklarını belirtir. Türküsüz hikâyelere ise "kara hikâye" denildiğini ifade eder (Duymaz 2001: 1).

Söz konusu bu hikâyelerden başka bir tek bir türkü etrafında meydana gelmiş küçük hikâyeler de bulunmaktadır. Türk halk hikâyelerinde, bazen bir tek türkü etrafında meydana gelmiş küçük hikâyelere Kuzeydoğu Anadolu'da "şerküşte" veya "kaside" adı verilmektedir. Boratav, Güney'de bunlara "bozlak" dendiğini ve bozlağın hikâyelerin içindeki türkülere verilen ad olduğunu ifade eder. Bozlak, *"Güney ve Orta Anadolu'da, bilhassa Türkmen boylarının dolaştığı veya yerleştiği yerlerde bir türkü makamıdır."* Boratav, bozlak denilince Güney'de genellikle türkülü hikâyelerin anlaşıldığını belirtir (Boratav 2014: 37-38).Şükrü Elçin de bozlakların şekil bakımından hikâyelere benzediğini, Güney Anadolu'da aşiretler arasında söylendiğini ifade eder. O, Boratav'ın aksine, bozlaklarda nesir kısmın hâkim olduğunu belirtmiştir. *"Türkülerle beslenen, gerçek, tarihî ve masal gibi hayalî konuları işleyen -bazıları kısa- "bozlak"lar dikkate değer eserlerdir"* (Elçin 1986: 447).

Mirzaoğlu da bugün bozlak türünü, *"genellikle Orta ve Güney Anadolu'da yerleşmiş Türkmen aşiretlerinin edebi ve müzikal bir ifade tarzı"* olarak tanımlar. Yine onun ifadesiyle bir türküden oluşan, özel bir olayın anlatıldığı bir türküyü çevreleyen izahatın aktarıldığı söyleyiş tarzı da bozlak adıyla anılmaktadır (Mirzaoğlu 2003: 6-7).

Bir türküye bağlı olarak anlatılan hikâyelere "hikâyeli türkü", bir hikâyeye bağlı olarak söylenen türkülere ise "türkülü hikâyeler" denilmektedir (Aça-Ekici-Yılmaz 2015: 185).

1.2. Halk Hikâyesinin Kökeni ve Değişim Süreci

Halk hikâyelerini doğru bir şekilde ele almak için onların kökeninin bilinmesi gerekmektedir. Halk hikâyeleri de diğer edebî türlerde olduğu gibi geçmişten günümüze bir değişim göstermiştir. Halk hikâyesinin kökeni farklı anlatılara dayanmaktadır. Tarihî

seyir içerisinde mit, efsane, destan türlerinden sonra halk hikâyesi oluşmuştur. Kısacası, halk hikâyesinin kökeni bu anlatılardır. Bu türler, yavaş yavaş yerini bir sonraki türe bırakmış, halk hikâyesi ortaya çıktıktan sonra ise o da kendi içerisinde zamanla farklı bir seyir izlemiştir. Sözlü kültür ile başlayan anlatılar, daha sonra yerini yazılı kültüre bırakmış ve son olarak da elektronik kültürde yerlerini almıştır.

Halk hikâyesini doğru bir şekilde tanımlayabilmek için ilk olarak en eski anlatı türü olan "mit" kavramını ele almak gerekmektedir.

Mit, *"ilkel"* bilimin ya da *"bilimin öncesi"*nin eşdeğeridir. O, dinin bir parçasıdır. Din, Tanrı'ya inanmayı sağlarken mit, Tanrıların neden olduğu olayların ayrıntılarını aktarır (Segal 2004: 26).

Eliade'nin ifadeleriyle mitin tanımı şöyledir:

> "Mit, kutsal bir öyküyü anlatır; en eski zamanda, 'başlangıçtaki' masallara özgü zamanda olup bitmiş bir olayı anlatır. Bir başka deyişle mit, Doğaüstü Varlıklar'ın başarıları sayesinde, ister eksiksiz olarak bütün gerçeklik yani kosmos olsun, isterse onun yalnız bir parçası (söz gelimi bir ada, bir bitki türü, bir insan davranışı, bir kurum) olsun, bir gerçekliğin nasıl yaşama geçtiğini dile getirir. Demek ki mit, her zaman bir 'yaratılış'ın öyküsüdür: Bir şeyin nasıl yaratıldığını, nasıl varolmaya başladığını anlatır." (Eliade 2001: 15-16).

Mitler, *"gerçekten olup bitmiş"* şeylerden söz eder ve burada sözü edilen kişiler, *"Doğaüstü Varlıklar"* olarak karşımıza çıkar. Eliade, mitin *"kutsal bir öykü"* olduğundan bahseder ve *"gerçek bir öykü"* olduğunu vurgular (Eliade 2001: 16).

Mitlerden sonra tarihî seyir içerisinde "efsaneler" ortaya çıkar. Elçin, efsaneleri şu şekilde tanımlar:

"İnsanoğlunun tarih sahnesinde göründüğü ilk devirlerden itibaren ayrı coğrafya, muhit ve kavimler arasında doğup gelişen; zamanla inanç, âdet, anane ve merâsimlerin teşekkülünde az çok rolü olan bir çeşit masallar vardır." İşte sözlü gelenekte yaşayan bu anonim masallara efsane denilmektedir (Elçin 1986: 314).

Boratav, efsanenin başlıca niteliğinin inanç konusu olduğunu vurgular. Efsanelerin anlattıkları şeyler, doğru ve gerçek olmuş olarak kabul edilmektedir. Efsaneler, bu niteliğiyle masallardan ayrılmakta, hikâye ve destana yaklaşmaktadır. Boratav'ın

deyişiyle efsane, *"...düz konuşma diliyle ve her türlü üslûp kaygısından yoksun, hazır kalıplara yer vermeyen kısa bir anlatı"*dır (Boratav 1969:106).

Sakaoğlu, efsanenin belirli bir tarihî olay ve şahısla birleştirildiğini, gerçek bir hikâye olduğunu, onda tabiatüstü olayların görüldüğünü fakat anlatıcılar ve dinleyenler tarafından ona inanıldığını belirtir (Sakaoğlu 2009: 19).

Alptekin, efsanelerin kaynağının mitoloji olduğunu, dinî temellere dayandığını ve onların *"gerçek hayatın atıkları"* olduğunu ifade eder (Alptekin 2012: 18-19).

Efsaneler ile ilgili olarak araştırma yapmış başka bir isim olan Seyidoğlu da efsaneleri, "sözlü geleneğin ürünü olan bir anlatım türü" olarak tanımlar. Efsanelerin kısa anlatım türleri olduğunu, gerçeklik unsurlarının yanı sıra olağanüstülük ve kutsallık unsurlarına da sahip olduklarını açıklar (Seyidoğlu 2016: 13).

Güney, eski çağlarda yaşayan insanların, doğa ve toplum olaylarına akıl sır erdiremediklerini, bu olaylar karşısında ya korktuklarını ya da hayranlık duyduklarını söyler ve insanların bu hislerine bazı örnekler verir. Örneğin; geçmiş zamandaki insanlar, gök gürlemesi, yıldırım düşmesi gibi doğa olaylarını Tanrı'nın onlara karşı olan bir hiddeti sayar. Bu nedenle gök gürültüsüyle karşılaşan insan ürperir ve korkar. Dağın, taşın, doğanın türlü şekillerde bezenmesini kaderin güzel bir cilvesi olarak görür. Bu doğal güzellikler karşısında sevinerek içi coşkuyla dolar. İşte insanlar, karşılaştıkları bu olaylar sonucunda hissettikleri korku ve hayranlık gibi duyguları kendi hayalleriyle süsleyerek anlatırlar. Bu anlatmalardan mitler ve efsaneler doğduktan sonra "destan" türü ortaya çıkar. Doğada görülen olayların insanların hayal gücüyle yoğurulmasıyla meydana gelen efsaneler, destanların kuruluşu için birer temel oluştururlar. Güney, destanların *"yazıya geçmeyen tarih olaylarına ve 'efsane motifleri'ne dayanılarak yaratılmış"* olduğunu ifade eder. Bu nedenle destanların *"efsaneleşmiş bir tarih"* sayılabileceğini, *"toplumun yaşantılarını, kahramanlıklarını dile getiren, sözlü ve manzum bir tarih"* olduğunu belirtir ve onları *"milletlerin efsanevî tarihi"* sayar (Güney 1971: 5).

Boratav, destanın *"épopée (epos)"* anlamına geldiğini, uzun soluklu bir anlatı olduğunu, destanların çoğunlukla nazım şeklinde düzenlendiğini, eski çağlarda ezgiye eşlik etmeye en uygun biçimde söylendiklerini ifade eder. Boratav'ın tanımına göre: *"Destanlar,*

ulusların yazı-öncesi çağlarında oluşmuş, gelişmiş yapıtlardır." Yine Boratav, o çağlarda hem yaratılış ve dönüşümlere, Tanrılara ve çeşitli olağanüstü varlıklara hem de toplumun geçmişine ilişkin bilgilerin destanlarda verildiğini vurgular (Boratav 1969: 37-38).

Çobanoğlu da *"epik destan geleneği"* ile ilgili olarak pek çok önemli bilgi verir. Destanın, çok nadir durumlar dışında tek bir olaydan ziyade pek çok olay oluşturduğunu, bu nedenle destandaki olayların sıralanıp sunuluş şeklinin gerçek hayatta olduğu gibi değil, olaylar zincirindeki çatışmanın (düğümün) çözümüne uygun olan bir biçimde düzenlenip verildiğini söyler. Örneğin; bazı olaylar, destandaki baş kahramanın karakteri etrafında birleştirilerek baş kahramanın kişilik özelliklerini belirgin kılmak için sırasına göre anlatılır ve onun kişiliğini ortaya koymaya hizmet edecek şekilde yani *"dikkati baş kahraman üzerinde toplama kuralı"*na göre düzenlenir. *"Buna göre, destanlar, olaylar zinciri (vaka) bakımından belli bir tarihî döneme dayansa da, onları hiçbir zaman tek katlı ve yalın tarihî gerçeğin tekrarı olarak ele almaz, daima çok katlı bir biçimde ele alış esastır."* Kısacası Çobanoğlu'nun deyimiyle, *"destan, çoğu kez, çeşitli zaman dilimlerinde meydana gelmiş bazen birbiri ile hiçbir ilişkisi olmayan olayları bile bir araya toplayıp hepsini baş kahraman etrafında gerçekleşen olaylar olarak kurgular ve sunar."* Sözlü geleneğin ürünü olan destanlar, mensur ve manzum-mensur karışık eserlerdir. Bu eserler, destancı ve dinleyici arasında kurulan yüz yüze iletişim ortamından dolayı sözlü kültürde değişmeye ve dönüşmeye açıktır; sabit metinler değil canlı verimlerdir. Çobanoğlu, *"sosyal ve kültürel bir olgu olarak epik destanlar, dinleyicilerin önünde teatral bir biçimde icra edilen gösterimler demekle eş anlamlıdır"* der (Çobanoğlu 2003: 21-22).

Reichl, destanın Farsçadan Türkçeye geçen bir kelime olduğunu belirterek destan kelimesinin, *"hikâye"*, *"destanî şiir"* veya *"şiir halindeki anlatı"* gibi çeşitli anlamlara sahip olduğunu ifade eder. Bu kelimenin özellikle, *"sözlü destanî şiiri ifade eden bir terim"* olduğuna dikkat çekerek diğer Türk milletlerinde (Özbek, Uygur, Azerbaycan, Türkmen, Karakalpak, Kazak ve Kırgız Türkleri) de aynı ya da küçük farklarla bu kelimenin var olduğu bilgisini verir (Reichl 2011: 130).

Güney ise milli destanların (epope) üç aşamada oluşturulduğunu söyler: Destanların oluşması için ilk olarak toplumun önemli bir olay yaşaması gerekmektedir. Toplum bir olay yaşar ve bu olay, toplumun ruhuna dokunarak onları derinden etkiler. Daha sonra

yaşanan bu olay, tarihî zaman içerisinde yeni kuşaklara hayal gücüyle aktarılır ve efsaneleşmiş olur. Diğer bir aşamada bu efsaneler, nazma çekerek dile getirilir. Son aşamada ise yazılı kültüre geçildikten sonra büyük bir sanatçı çıkarak efsanevî şiirleri toplar ve bunlara kendi üslup özelliklerini de katarak bir bütün halinde işler ve böylece bu anlatılar milli destan niteliği kazanmış olur. "Alp Er Tunga Destanı", "Oğuz Destanı", "Bozkurt Destanı", "Ergenekon Destanı", "Türeyiş Destanı" ve "Göç Destanı" Türklerin oluşturdukları destanlardandır. Orta Asya bozkırlarından Doğu Anadolu yaylalarına göçtükten sonra da destan hayatı yaşayan Türklerin destan yaratma gücü kaybolmamış, Türkler yeni destanlar ve *"destan yollu hikâyeler"* oluşturmaya devam etmişlerdir. "Dede Korkut" da destan yollu bu hikâyelerdendir (Güney 1971: 5-6).[3] Dede Korkut Kitabı ile halk hikâyelerinin oluşmasına bir adım atılır.

Güney, Dede Korkut hikâyelerinin doğuşu hakkında bazı bilgiler verir ve destanların yazıdan önceki tarihte doğduğunu ve *"destan yollu hikâyeler"*in de yazıdan sonra destanlardan doğduğunu açıklar. Bunların, *"yarı destan, yarı masal biçiminde, nazım ve nesir karışığı halk verimleri"* olduğunu söyler. On üçüncü yüzyıldan itibaren Anadolu'ya göç eden Oğuz boyları, daha önce atalarında bulunan *"akıncı ruhu"*nu kaybetmemişlerdir ve destanlarını da Anadolu'ya getirmişlerdir. Bu ruhla yeni akınlar yapmışlar ve destanları kendilerinin yaşadıkları kahramanlıklarla işlemişler ve *"mahallîleştirmişler"*[4]dir. "Dede Korkut" hikâyeleri de bu şekilde doğmuştur. O, Dede Korkut hikâyelerinin destan yollu halk hikâyelerinin en eski ve en güzel örneği olduğunu belirterek bu hikâyelerin dilden dile halk arasında yayıldığını, daha sonra adı bilinmeyen bir sanatçı tarafından büyük bir ustalıkla ve üslup güzelliği katılarak yazıya geçirildiğini ifade eder (Güney 1971: 19).

Asıl adı "Kitab-ı Dede Korkut Alâ Lisan-ı Taife-i Oğuzan" olan Dede Korkut Kitabı[5], on iki destan ve bir mukaddimeden oluşmaktadır. Hikâyeler[6], *"Kuzeydoğu Anadolu*

[3] Güney, "Köroğlu"nu da destan yollu hikâye olarak ele almıştır (Güney 1971: 6).
[4] **Mahallîleştirmek:** Yerelleştirmek (http://www.tdk.gov.tr).
[5] Gökyay, Dede Korkut Kitabı'nın XV. yüzyılın ikinci yarısında yazıya geçirildiğini söyler. Kitabın yazıldığı ya da yazıya geçirildiği yer olarak da *Akkoyunlular*ın hüküm sürdükleri bugünkü *Erzurum-Kars* dolayları arasındaki yerleri gösterir (Gökyay 2013: 11).
[6] Bu on iki hikâye şu şekildedir: "Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı", "Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Destan", Kam Püre'nin oğlu Bamsı Beyrek Destanı", "Kazan Bey Oğlu Uruz Beyin Esir Olduğu Destan", "Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanı", "Kanglı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı", "Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı", "Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Destan", "Begil Oğlu Emre'nin

dolaylarındaki Müslüman Oğuzların hayatını" anlatmaktadır. Dede Korkut Kitabı'nda İslamiyet öncesi dönemden de izler bulunmaktadır. Her hikâyenin sonunda Dede Korkut[7] ortaya çıkar ve hikâyeler birbirine bağlanır. Dede Korkut Kitabı'nın nüshalarından biri Almanya'da Dresden Kütüphanesi'nde, diğeri ise Vatikan'da bulunmaktadır.[8] Nazım-nesir karışık bir yapıda olan Dede Korkut Kitabı, *"destandan halk hikâyesine geçişin en önemli eseridir"* (Güzel-Torun 2012: 44-45). Genellikle manzum olan destanlardan sonra Dede Korkut Kitabı'nın nazım-nesir karışık yapısı, onun halk hikâyesine yaklaştığının en büyük kanıtlarından biridir.

Sümer, Dede Korkut Destanlarının Oğuzların kendi dillerinde yazılmış biricik milli destanları olduğunu belirtir. Dede Korkut destanlarının, XVI. yüzyılın ikinci yarısında bir ozanın ağzından söylendiğini, Sir-Derya boylarındaki Oğuz eline ait olduğunu ve bu destanların Erzurum bölgesinde yazılmış olduğunun kanaatinde bulunduğunu söyler. Bu destanlar, son yüzyıllara kadar Anadolu ve İran Türkleri arasında sevilerek dinlenmiş ve okunmuştur. Sümer, eski toplumsal düzenin yıkılmasıyla yalnız Dede Korkut destanlarının önemini kaybetmekle kalmadığını, devletin de kuvvetini kaybettiğini, Türk halkının da zayıf ve yoksul bir cemiyet haline geldiğini vurgular. İşte Köroğlu destanının bu cemiyetin ürünü olduğunu ve Köroğlu'nun, XVII. yüzyılda İran Türkleri arasında da yayıldığını ve onlar tarafından da ilgiyle karşılandığını, onların da milli destanı haline geldiğini ifade eder. Onun verdiği bilgiye göre, Köroğlu'na karşılık İran'dan da Türkiye'ye Kerem ile Aslı, Arzu ile Kamber, Âşık Garip gibi halk romanları gelir (Sümer 1972: 373-382).

Boratav, XVI. yüzyıldan bu yana eski ozanların anlatma geleneklerinin ürünü olan destanın yerini "hikâye"nin aldığını belirtir. Destan geleneğinden pek çok şey, hikâyeciliğe de miras kalmıştır. Boratav, hikâyelerde var olan destan kalıntılarına şu örnekleri vermiştir: Anlatıya sazın ve ezginin eşlik etmesi, mimik ve ses taklitlerinin anlatı içerisinde önemli bir yere sahip olması, anlatının süresinin fazla olması –bazen 3,

Destanı", "Uşun Koca Oğlu Segrek Destanı", "Salur Kazan Esir Olup Uruz'un Çıkardığı Destan", "İç Oğuz'a Dış Oğuz'un Âsi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan"(Ergin 2017: 19-238).

[7] Farsça yazılmış olan *Oğuzname* adlı eser, hikâyelerin sahibi olarak gösterilen Dede Korkut'u Göktürkler zamanında göstermektedir. Buna göre Dede Korkut, Oğuz hükümdarları arasında onuncu sırada gelen hükümdar *Kayı İnal Han*'ın baş müşaviridir (Gökyay 2013: 10).

[8] Almanya'nın Dresden Kütüphanesi'nde bulunan nüsha tamdır. Vatikan'da bulunan nüsha ise altı hikâyenin bulunduğu eksik bir nüshadır (Güzel-Torun 2012: 45).

5, 7 gün sürmesi-, dinleyici ve anlatıcı arasındaki ilişkinin destan anlatma geleneği ile benzerliği yani onlara ideal saydıkları insan tipini ve ideal toplum tipini dile getirmeleri, anlatıcının uzun bir öğretim döneminden sonra uzmanlık elde etmesi, hikâyelerin çoğu zaman kahvelerde ve düğünlerde erkek meclislerinde erkek ve yetişkin çevresine anlatılması, özellikle Köroğlu hikâyesinde birçok kolun, her biri başı ve sonu belli olan bir anlatı bütünlüğüyle olmak üzere aynı kahramanların yeni maceralar peşinde yeniden sahneye çıkmaları sonucunda birbirlerine bağlanarak *"çok halkalı bir çember"* oluşturmaları. Boratav, bu benzerliğin yanı sıra halk hikâyelerinin yeni ve ayrı bir türe girdiğini, üsluplarının ve biçimlerinin destanlardan farklı olduğunu vurgular. *"Dede Korkut Kitabı'ndaki nazım tekniği, âşıkların nazım tekniğine dönüşmüştür; nazımlı parçaların metin içinde yerleştirme düzeni de tamamiyle değişiktir."* Destanlarda, üçüncü şahısla oluşturulan anlatı parçaları da nazımlı olabilmektedir, hikâyeler de ise nazım sınırlandırılmış ve anlatı nesir olarak yürütülmüştür. Boratav, açıkladığı bu neden doğrultusunda Köroğlu hikâyeleri gibi, konuları destansı olanların bile üslubu, tekniği ve anlatıcılarının nitelikleri bakımından halk hikâyesi türü olarak incelenmesi gerektiğini vurgular (Boratav 1969: 55-56).

Duymaz da halk hikâyelerinde, hikâyelerin oluştukları devrin tarihî olaylarının bazen aynı şekilde, bazen de hikâyenin gerçekliği içinde yer aldığını ve kahramanların başından geçmiş gibi gözüken olaylarda olağanüstü motiflere rastlanıldığını söyler. Halk hikâyelerinin oluşum ve gelişim safhasında; tarihî ve coğrafi şartlara göre halk arasında yaşayan *efsane, masal ve destan* motifleriyle beslendiğini ve bunun nedeninin onların destandan modern romana geçiş aşamasında ortaya çıkması olduğunu vurgular (Duymaz 2001: 1).

Halk hikâyeleri, işte bu evrelerden geçerek kökeni mit olmak üzere destanın değişime uğramasıyla Türk halk edebiyatımızdaki yerini almıştır.

1.2.1. Şaman, Ozan ve Âşık-Hikâyeciler

Yukarıda belirttiğimiz gibi halk hikâyelerinin en eski kökeni mitlere dayanmaktadır. Mitler, "şaman, kam, baskı" gibi adlar verilen kişiler tarafından anlatılmıştır. Bu bakımdan, hikâye anlatıcılığının kökeni şamanlardan gelmektedir. Daha sonra şamanlık

geleneği yerini ozanlık geleneğine, ozanlık geleneği de yerini âşıklık geleneğine bırakmıştır.

*"İlk şairlerimiz"*den bahseden Köprülü, diğer milletlerde olduğu gibi Türklerde de yazılı kültürden önce *"Millî-şifahî"* bir edebiyat olduğunu; bu edebiyatın, çeşitli yazıların Türkler arasında yayılmasından sonra da devam ettiğini ve Türklerin çeşitli medeniyet dairelerinin etkisi altında bulundukları zaman da yine kuvvetli bir şekilde yaşadığını söyler. *"En eski Türk şairleri –Tonguzların 'Şaman', Altay Türklerinin 'Kam', Yakutların 'Oyun' Kırgızların 'Bahşı', Oğuzların 'Ozan' dedikleri- 'Sahir-şair'lerdir."* Bu kişiler, pek çok niteliği aynı anda kendilerinde toplamışlar, bu nedenle de halk üzerinde büyük bir etki oluşturmuşlardır. *"Sihirbazlık, rakkaslık, musikîşinaslık, hekimlik, şairlik"* onların sahip olduğu bu özelliklerden bazılarıdır. Çeşitli zamanlarda ve mekânlarda bu kişilere verilen önem, onların kullandıkları kıyafetler, musiki aletleri değişiklik göstermiştir. Fakat çeşitli ayinlerle taptıkları varlıklara, çeşitli nedenlerle kurban takdim etmek, ölülerin ruhlarını yerin dibine göndermek, kötü cinler tarafından geldiklerine inandıkları çeşitli hastalıkları, kötülükleri ve ölümleri büyü ile göndermek, hastalıkları tedavi etmek, bazı ölülerin ruhlarını göğe yollamak her zaman onların görevleri arasında olmuştur. *"Bahşı-ozan"*, ayinlerde kendisinden geçerek tepinip sıçrayarak bu sırada özel bir beste ile beraber birtakım şiirler de söylemekte; bu şiirleri musiki aletleriyle çalmaktadır. Köprülü, bu kişilerin ayinlerde söyledikleri şiirlerin, Türk şiirinin en eski şeklini oluşturduğunu ifade eder (Köprülü 2011: 93-94).

Şaman, kam, bahşı, ozan gibi isimler verilen bu efsunlu şairlerden sonra ozanlık geleneği sürmüştür.

Tarihî seyir içerisinde yaratılan destanlar, topluma yayılmış ve toplum içerisinde yaşatılmıştır. Bu görevi, "ozan"[9] adı verilen şairler üstlenmişlerdir. Ozanlar, destanları akın ve zafer günlerinde kopuzlarıyla çalıp söylemişlerdir. Güney, onların söyledikleri bu

[9] Köprülü, *"ozan"* kelimesinin kökeni hakkında bilgi vererek ozan kelimesinin *"ozmak"* mastarından gelmekte olduğunu açıklar. Onun verdiği bilgilere göre, *İbn Mühennâ Lügati*'nde *"önce gelmek, ileri geçmek"* anlamında bir ozmak sözü bulunduğu gibi bununla alakalı iki kelime daha bulunmaktadır*: Ozgan:* Koşuda birinci gelen köpeklere verilen isimlerden biri, *Ozuş:* "Kurtuluş"tur. Köprülü, buradaki ozgan kelimesinin ozmaktan geldiğini ve ozan kelimesiyle aynı olduğunu söyler. *"Oz+gan=Oz+an."* Buradaki *"g"* sesi, Oğuzcada ortadaki ve sondaki "g"lerin düşmesi olayına bağlı olarak düşmüştür. Köprülü, bu üç kelimenin aynı kökten geldiğini ifade eder. *Nevâî*'nin bahsettiği *"ozanlara mahsus türkü"* anlamındaki *ozmag* kelimesi de yine bu köktendir. Eski Anadolu şairi *Gülşehrî* de *Mantıku't-Tayr* tercümesinde *ozmak* kelimesini kopuz çalmaktan bahsettiği sırada kullanmıştır. *"Kopuzun kılını ozmak"* (Köprülü 2004: 138).

destanların akıncıların ruhlarına kahramanlık duyguları verdiğini, bu duygularla akıncıların coştuğunu, böylece coşkunun ve mutluluğun arttığını ifade eder (Güney 1971: 7). Türk milleti, kahramanlık duygularının son derece coşkun olduğu bir millettir. Türk milletinin içinde zaten var olan bu duygular, ozanların anlattıkları destanlarla daha da üst seviyeye taşınmıştır. Destanlar, milli duyguların kabarmasını ve Türklerin kahramanlık özelliklerinin artmasını sağlamıştır.

Güney, bu destanların sadece akıncılar arasında söylenmediğine de dikkat çeker. Ozanlar, belli törenlere de kopuzlarıyla katılmaktadırlar. Bu törenler; özellikle "sığır"[10] denilen sürgün avları, "şölen"[11] denilen avlardan sonra gerçekleşen toylar ve "yuğ"[12] adı verilen ölüm törenleridir. Güney, bu törenlerde *"demeler ve deyişlemelerden başka"* "Oğuz Destanı"ndan seçilen destan parçalarının da okunduğunu belirtir. İslamiyetten sonra da bu sözlü gelenek kaybolmamıştır (Güney 1971: 7). Oğuz Türklerinde eski şiir geleneğinin şairlerine verilen ozan adı, kelime olarak XVI. yüzyıla kadar devam eder ve XVII. yüzyıldan itibaren de yerini "âşık" ve "saz şairleri"ne bırakır (Güzel-Torun 2012: 111).

Elçin, 15. yüzyılın ortalarına kadar devam eden ozanın yerine İslâm tasavvufundan gelen etkiyle Anadolu sahasında "âşık" adının yayıldığını ifade eder ve 16. yüzyıldan günümüze kadar gelen zengin halk geleneğinin bu kendine özgü şiirinin yaratıcılarının genellikle hece vezni kullandıklarını az da olsa tahsil görmüş olan bir kısmının da aruz vezniyle şiir söylediklerini açıklar (Elçin 1986: 9).

---

[10] Eski Türklerde her Türk boyunun soyuyla bağlantılı olarak gördüğü, kutsal sayılan ve rastgele avlanamayan bir "ongun"u bulunmaktadır. Ongun olan hayvanın avı özel bir törenle gerçekleştirilir. Bu günü hakan belirler. Hayvan avlanır ve bu törenle birlikte yenir; böylece *"ongundaki kut"*un kendilerine geçtiğine inanılır (Güzel-Torun 2012: 119).

[11] Şölenin diğer bir adı da "Şeylan"dır. Şölenler, kurultaylarda, düğünlerde, doğumlarda, av dönüşlerinde düzenlenen kurban ziyafetleridir. Oğuz Türklerinin şölenlerinde diğer toplumlardan farklı özellikler bulunmaktadır. Onların şölenlerinde şölende bulunan herkesin oturacağı yer, kesilen hayvandan yiyeceği uzuv bellidir ve bu uzva "söğük" (söğüş) denilmektedir. Tanrı'ya da söğük ayrılır ve ona ayrılan bu hisse ateşe atılarak ona sunulmuş olur (Güzel-Torun 2012: 118).

[12]Bu törenlere "yoğ" törenleri de denilmektedir. Bu törenle ilgili olarak ilk yazılı kaynaklara "Orhun Abideleri"nde rastlanmaktadır. Bu kaynaklardan önce de bu merasimler düzenlenmektedir. Çin kaynaklarından nakledilen bilgilere göre, ölen kişinin cesedi çadıra konulur. Bu kişinin oğulları, yeğenleri; anne ve baba tarafından akrabalarından herkes birer koyun, sığır, at keserek kurban ederler ve bunları çadırın önüne bırakırlar. Sonra atlarına binerek ölen kişi için attıkları feryatlar eşliğinde çadırın etrafını yedi kez dönüp çadırın kapısına gelince yüzlerini çizerek kanlı gözyaşları akıtırlar. Tören sırasında "yoğcu" (sığıtçı)lar gelir ve ölen kişinin faziletlerini, yaptıkları kahramanlıkları ve ne kadar çok sevildiklerini manzum bir tarzda anlatırlar. Görev tamamlandıktan sonra ozan-baksı uğurlu bir gün belirler ve cenaze, ölen kişinin eşyaları ve yakılan atının külleriyle birlikte defnedilir (Güzel-Torun 2012: 119).

Sümer de verdiği bilgilerle durumun açıklanmasına katkı sağlayarak XVII. yüzyıldan itibaren destanların Türkiye'de önemini kaybetmeye başladığını, ozanların yerini âşıkların aldığını, onların yeni bir destan yarattıklarını ve bu yeni destanın haydut veya Celâlî Köroğlu'nun maceralarını anlattığını söyler. Bunun eski toplumsal düzenin XVI. yüzyılın sonlarında yıkılması ile yakından ilgili olduğunu vurgular (Sümer 1972: 373).

Günay ise İslamiyet'ten önceki ozan-baksı geleneğinin İslamiyet'ten sonra tasavvufî düşünce ve yeni yaşama biçimiyle birleştiğini belirterek bu birleşimden belirli bir şair tipinin, halk şairlerinin, âşık-şair tipinin ortaya çıktığını ifade eder. Bu âşıklar, âşık edebiyatının temsilcileridir; saz şairi, çöğür şairi, meydan şairi, son yıllarda da bazı çevrelerce halk ozanı terimleriyle anılmaktadırlar (Günay 2011: 52).

Anlatıların ve anlatıcıların tarihî seyir içerisinde değişmesine bağlı olarak anlatıcıların kullandıkları çalgılar da değişiklik göstermiştir. Önceleri kullanılan "kopuz", âşıklık geleneğiyle yerini "saz"a bırakmıştır.

Elçin, İslamiyet'ten önceki Türk hayatında idare eden sınıfla idare edilen *"boy, il, ulus veya bodun"* arasında duygu, düşünce, hayat ve dünya anlayışı bakımından büyük bir farkın olmadığını belirtir. Ozanlar da halkın kullandığı sade bir dille kopuz adı verilen sazları çalarak aşk ve tabiat şiiri olan koşukları, savaş, göç gibi büyük ve önemli olayların anlatıldığı destanları veya yas tutmak için söylenen saguları, Totemizm, Şamanizm ve Budizm gibi inanç ve dinlerin manevi havası içinde bütün Türklerin estetik heyecanlarına tercüman olarak dile getirmişlerdir (Elçin 1986: 1).

Köprülü de kopuz hakkında bilgiler vermiştir: *"En eski Türk 'Bahşı-Ozan'larının sagular, destanlar okurken yahut yarı dinî ayinlerde kullandıkları en eski musikî aleti kopuzdur."* Yine Köprülü, Selçuklu ordularında ve hükümdarlarının saraylarında ozanlardan başka ayrıca kopuzcuları olduğu, Osmanlı zamanında H. XII. yüzyıla kadar her yerde kopuza ve kopuzculara rastlandığı, H. XI. yüzyılda Rumeli sınır boylarında Türk kopuzunun yayıldığı[13] bilgilerini verir. Ayrıca, daha sonradan saz şairlerinin

[13] Köprülü, kopuzun Macaristan içlerine yayılmasının başlıca sebebinin Osmanlıların henüz Rumeli'ye geçmeden önce Karadeniz'in yukarısında dolaşarak Avrupa topraklarını işgal eden Türk kavimlerinin kopuzu buralara götürmeleri olduğunu açıklamıştır (Köprülü 2011: 98).

kullandıkları *"Buzuk"* adı verilen çeşitli sazların da tamamen eski Türk kopuzunun sonraki gelişmiş şekli olduğunu ifade eder (Köprülü 2011: 98).

Bu bilgiler ışığında kopuzun, âşıkların kullandığı sazların çıkış noktası olduğunu söylemek mümkündür. Eski Türk geleneğinde kullanılan kopuz, âşıklık geleneğiyle birlikte yerini saza bırakmış, böylece âşıklık geleneği saz ile devam etmiştir. Günümüzde de âşıklar, sazlarıyla türkülerini icra etmeye devam etmektedirler.

1.2.2. Anlatı, Anlatıcı ve İcra Değişiminin Nedenleri

Halk edebiyatı ürünleri, o dönem yaşayan insanların ihtiyaçları ve yaşam tarzları sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu ürünler, değişen toplum düzeni, bu toplumdaki insanların hayatı algılayış biçimleri ile doğrudan alakalıdır. Yukarı bahsedildiği gibi anlatılar, zaman içerisinde değişiklik göstermiştir. Tarihî seyir içerisinde mit, efsane, destan ve daha sonra halk hikâyelerinin oluşması, insanların yaşam tarzının ve hayatı algılayış biçimlerinin değişmesinden kaynaklanmaktadır. Yerleşik hayata ve kısmen de olsa yazılı kültüre geçen toplumun hayatı algılayış biçimi değişmiş ve insanlar artık hayatın pek çok alanıyla ilgili daha çok bilgi elde etmişlerdir. Örneğin; halk hikâyesi anlatıcılığının canlı olduğu dönemde toplum, artık hayatı daha basit ve daha gerçekçi algılamıştır. Bu dönemdeki insanlar, mit ve efsane döneminde yaşayan insanlar gibi deprem olduğunda ya da gök gürlediğinde Tanrıların onlara kızdıklarını ya da kıtlık zamanlarında onları cezalandırdıklarını düşünmezler. Bunları bir doğa olayı ve hayatın içinden gelip geçici bir durum olarak görürler. Kısacası, algı artık gerçekçidir. İnsanların değişen bakış açısı, halk edebiyatı ürünlerinin değişmesine de ortam hazırlamıştır. Her ne kadar halk hikâyelerinde de olağanüstülükler bulunsa da bunlar, önceki anlatılarda olduğu kadar fazla değildir. Çünkü halk hikâyesinin canlı bir şekilde varlığını sürdürdüğü dönemlerde yaşayan insanlar, anlatılan bu olağanüstülüklere geçmiş zamanlardaki insanlar gibi inanmazlar ve bunların gerçekte var olmadıklarını düşünürler. Örneğin; mit dönemindeki insanların aksine bu dönemde, doğaüstü varlıkların algılanması gerçekleşmiş ve Yaratıcı hakkındaki merak ortadan kalkmıştır. Bu nedenle hikâyede anlatılan olaylar, bu dönemde yaşayan insanlara bağlı olarak daha basit ve günlük hayattan seçilmiştir. Hikâye kahramanlarının aşkları, kavuşamamaları, yiğitlikleri insanlar için odak noktası olmuştur. Yerleşik hayata geçilmesiyle, aşk hikâyeleri ön plana

çıkmıştır. Halk hikâyeleri bir başka deyişle, yerleşik hayat tarzını sürdüren insan yaşantısının sözlü edebiyata yansımasıdır. Kısacası, insanlar o dönemde ne yaşıyor, ne düşünüyor, ne hissediyorsa edebiyat ürünlerini de o şekilde oluşturmuşlardır. Bu nedenle halk hikâyesinin geçirdiği bu süreç son derece doğaldır.

Bu sebeplerle anlatıda oluşan değişiklik, anlatıcılarda ve anlatıya eşlik eden çalgılarda da oluşmuştur. Bunların değişme nedenleri de anlatının değişme nedenleriyle aynıdır: Değişen dünya yapısı, insanların hayatı algılayış biçimi ve yaşam tarzındaki değişiklik. İlk anlatıcılardan olan farklı adlandırmalarıyla kam, şaman, bahşı ve ozanlar da gelişen ve değişen hayat tarzına bağlı olarak değişiklik göstermişlerdir. Bu durumun nedeni de şu şekilde açıklanabilir: Önceleri bilim, günümüzde olduğu gibi fazla ve ayrıntılı uzmanlık alanı gerektirecek alt dallara ayrılmıyordu. Birçok bilim dalı, tek bir bilimin bünyesinde bulunuyordu. Bu nedenle bir kişi, birçok bilim dalını ve bunlara bağlı olarak da birçok vasfı kendisinde barındırabiliyor ve bunları icra edebiliyordu. Daha önce de verdiğimiz bilgilerdeki gibi *"sihirbazlık, rakkaslık, musikîşinaslık, hekimlik, şairlik"* gibi pek çok meziyet, tek bir bahşıda toplanıyordu. Günümüzdeki insanlar, ele alınan bu farklı alanlardan sadece bir tanesini gerçekleştirip kendisine meslek edinirken onlar bunların hepsini yapabiliyordu. Bahşıların tüm bu farklı alanlardan anlamaları da onların bulundukları topluluğun gözünde farklı bir yerde olmalarını sağlıyordu. Gelişen dünya ve değişen teknoloji ile birlikte bilim, yavaş yavaş alt dallara ayrılmaya başladı ve böylece pek çok meziyetin tek bir kişide toplanması durumu da değişmiş oldu. Artık şairler, sadece şairlikten anlar duruma geldi. Örneğin, bahşıların insanları iyileştirme yetisi doktorlara (hekimlere) geçti. Değişen dünya algısıyla insanların onlarda var olduklarını düşündükleri ruhanî boyut ve bu çerçevede onların yapmış oldukları sihirbazlık ve efsunlu ayinler de son bulmuş oldu. Artık hikâye anlatıcıları ne hekim, ne sihirbaz, ne din adamı, ne de rakkastı. Bunlara bağlı olarak anlattıkları şeyler de farklıydı. Toplumun hayat tarzıyla birlikte hikâyeciliğe geçilmesiyle anlatıcılar tek bir görev üstlenmiş oldular.

1.3. Halk Hikâyesinin Sınıflandırılması ve Özellikleri

Türk kültürünün ve Türk edebiyatının önemli bir parçası olan halk hikâyeleri üzerine birçok araştırma yapılmıştır. Yapılan bu araştırmalarda edebiyat açısından önemli pek çok araştırmacı, halk hikâyelerini farklı şekillerde ele alarak sınıflandırmışlardır.

Elçin, hikâyeleri kendi deyimiyle *"kültür tarihi bakımından"* sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırmaya göre Elçin, hikâyeleri *"Türk kaynağından gelenler"*, *"Arap-İslâm kaynağından gelenler"* ve *"İran-Hind kaynağından gelenler"* olmak üzere üç gruba ayırmıştır. Buna göre Türk kaynağından gelen hikâyelere, Dede Korkut hikâyeleri, Köroğlu ve kolları, Kerem ile Aslı, Âşık Garip ile Şah Sanem gibi saz şairlerinin hayatları etrafında oluşan hikâyeler, Doğu Anadolu'da âşık-hikâyecilerin söyledikleri hikâyeler, bozlak adını alan hikâyeler ve meddahların yazıya geçirilen hikâyeleri örnek olarak gösterilmiştir. Arap-İslâm kaynağından gelen gelen hikâyelere ise Leyla ile Mecnun, Binbir Gece gibi örnekler gösterilmiştir. Son olarak İran-Hind kaynağından gelen hikâyelere ise Ferhat ile Şirin, Kelile ve Dimne (Pançatantra) örnekleri verilmiştir (Elçin 1986: 444-445).

Elçin, ayrıca konularına göre de halk hikâyelerini sınıflandırmıştır. O, hikâyeleri nazım-nesir, nesir veya nazım biçiminde oluşturulan konularının, sırası geldikçe herkes tarafından anlatılabilen, üslup endişesinden uzak oluşturulan "aşk" ve "kahramanlık" konuları olduğunu söyler. Bunlardan ilkine "Kerem ile Aslı"yı ikincisine de "Dânişmendnâme"yi örnek gösterir. Hikâyelerin bir kısmı anonim, bir kısmı ise bireyseldir. Anonim hikâyelerin yaratıcıları zaman içerisinde unutulmuş ve böylece bu hikâyeler halkın ortak malı haline gelmiştir. Sanatkârların oluşturduğu bireysel olan hikâyelerde ise kendilerine özgü biçim kazananlarına "tasnif" ve yaratıcılarına "musannif"[14] denilmektedir. Elçin, bu tasnif eserlere, *"Fakirî'nin 'Kerem'in Erzincan Bağları', Feryâdî'nin 'Kara Gelin'i, Şenlik'in 'Sevdâkâr'ı, Latif Şâh'ı, 'Salman Bey'i, Behçet Mâhir'in 'Ercişli Emrah ile Selvi Hân'ı"* örneklerini göstermiştir (Elçin 1986: 445).

Boratav da "Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği" adlı eserinde halk hikâyelerini ayrıntılı bir şekilde incelemiştir. Boratav, halk hikâyelerinin sözlü gelenekteki özelliklerini göz önünde tutarak hikâyeleri konuları bakımından sınıflandırmış ve genel olarak ikiye ayırmıştır. Bunlar, yine Elçin'in belirttiği gibi kahramanlık hikâyeleri ve aşk hikâyeleridir. Boratav, üçüncü bir kategori olarak da *"Bu Kategorilere Tamamiyle Girmeyen Hikâyeler"* den bahseder. Onun bu sınıflandırmasına göre kahramanlık hikâyeleri, *"Köroğlu kolları"* ve *"Diğer kahramanlık hikâyeleri"* olarak ayrılmaktadır.

[14] **Musannif:** 1. Sınıflandırma işini yapan kimse, 2. Kitap yazan, yazar (http://www.tdk.gov.tr).

Diğer kahramanlık hikâyeleri de *"Köroğlu dairesine bağlı olanlar" (Celâlî Bey ve Mehmet Bey; Kirmanşah)* ve *"Diğer hikâyeler" (Eşref Bey, Salman Bey, Lâtif Bey, Mustafa Bey, Ahmet Han, Şah İsmail, Beyböyrek, Haydar Bey, Hurşit Bey, Yaralı Mahmut* gibi)dir. Boratav, aşk hikâyelerini ise *"Kahramanları muhayyel olanlar" (Mirza-yı Mahmut, Ülfetin, Derdiyok ile Zülfi Siyah, Elif ile Mahmut)* ve *"Âşık-şairlerin romanlaşmış hayatları"* olmak üzere ikiye ayırmıştır. Âşık-şairlerin romanlaşmış hayatları da *"Yaşadıkları rivayet olunan âşıklar"* ve *"Yaşadıkları muhakkak olanlar"* olmak üzere yine ikiye ayrılmıştır. Bunlardan ilkine *"Ercişli Emrah ile Selvihan, Âşık Garip, Tufarkanlı Abbas, Âşık Kerem, Kurbânî, Tahir Mirza"* örneklerini, ikincisine ise *"Âşık Ali İzzet, Sümmanî, Gökçeli Ali Asker, Hasta Hasan, Dikmetaşlı Dede Kasım, Kara Gelin: Poshoflu Fakirî'nin maceraları, Karacaoğlan, Vüdad-ı Hasta"* örneklerini vermiştir. Boratav, son olarak bu kategorilere tamamiyle girmeyen hikâyelerin çoğunlukla kısa hikâyeler olduğunu, *serküşte* ve *kaside* olarak adlandırdıklarını ifade ettikten sonra bu hikâyeleri de ilk olarak *"Aşk maceraları" (Ali Şir Hikâyesi, Gündeşlioğlu, Hasan ile Mihrican, Yahudi kızı, Namuslu kız, Kanber'in Beyşehir'deki macerası, Âşık Ömer'in şair olması, Abdullah Çavuş, Furkanî* gibi), ikinci olarak ise *"Meşhur kaçaklara (eşkıyalara) ve kabadayılara ait hikâyeler" (Deli Yusuf Bey, Kerem Bey, Kazar, Mihrali Bey, Kaçak Nebi)* olmak üzere iki ayrı kategoride ele almıştır (Boratav 2014: 16-18).

Alptekin, hikâyeleri *"Klâsik Hikâyeler, Modern Hikâyeler ve Halk Hikâyeleri"* olmak üzere üç grupta değerlendirmiştir. Alptekin, klâsik hikâyelerin bir olaya dayalı olduğunu ve mesnevi nazım şekliyle yazıldığını; modern hikâyelerin, genellikle kısa metinler olup kişi, zaman, olay ve mekânı belli olan anlatı eserleri olduğunu belirtmiştir. Halk hikâyelerinin bu hikâyelerden ayrılan en önemli özelliğinin ise nazım-nesir karışık ve bunlardan bazılarının ilk söyleyeninin belli olması olduğuna vurgu yapmıştır (Alptekin 1997: 9).

Güney, Türk halkının hikâyeleri *"Koca Hikâye"* ve *"Kara Hikâye"* olmak üzere ikiye ayırdıklarını ifade eder ve koca hikâyeleri, halk hikâyelerinde bulunan bütün şiirlerin kahramanın kendi hayat çerçevesiyle anlatıldığı klasik halk hikâyeleri olarak açıklar. Bu hikâyelere, "Köroğlu, Kerem ile Aslı, Âşık Garip, Şah Sanem" örneklerini verir. Kara hikâyeyi ise *"bir deyiş veya destanın mihveri etrafında dönen küçük hikâyeler"* olarak

açıklar ve bunları da "Kara Koyun, Boşbeşik, Genç Osman" hikâyeleriyle örneklendirir. Güney, ayrıca "karavelli"den bahseder. Karavelliyi de *"bir ipucundan yararlanarak bir hikâye içinde anlatılan ufak tefek hikâyeler"* olarak açıklar. Kısacası karavelli, "*hikâye içindeki hikâyeler"*dir. Güney, bu hikâyelere daha çok "Yanık Kerem" ile "Âşık Garip"te rastlanıldığını belirtir (Güney 1971: 42).

Güney, hikâyeleri konularına göre ise *"Gerçek Hikâyeler", "Kahramanlık Hikâyeleri"* ve *"Âşık Hikâyeleri"* olmak üzere üç gruba ayırır. Gerçek hikâyelere "Dertli Kaval"[15], kahramanlık hikâyelerine "Köroğlu" ve âşık hikâyelerine "Kerem ile Aslı" örneklerini verir (Güney 1971: 42).

Geçmişten günümüze pek çok halk hikâyesi oluşmuş, insanlar tarafından bu hikâyeler sevilerek anlatılmış ve dinlenmiştir. Anadolu coğrafyasında özellikle Güney Anadolu ve Doğu Anadolu bölgeleri hikâye anlatım geleneğinin tarihsel süreçte var olduğu ve günümüzde de kısmen yaşadığı bölgelerdir. Halk hikâyeleri, halkın yaşayışını yansıtmış, halkın yaşam tarzından kesitleri ve onun ruhundan kopup gelen duyguları, hayalleri, özlemleri, yansıttığından onların kalbine dokunmuş, hislerine tercüman olmuştur. Bu nedenle bu anlatılar, toplumda çok uzun bir süre etkili bir biçimde yaşamış ve insanların yaşamında anlatılan kahramanlık ya da aşk öyküsünün yanı sıra, özellikle de türküleriyle önemli bir yer tutmuştur. Genel olarak "kahramanlık hikâyeleri" ve "aşk hikâyeleri" olarak ayırabileceğimiz hikâye türü, dinleyenlere farklı açılardan iki duygu yaşatmıştır. Kahramanlık hikâyeleri, zaten Türk toplumunun ruhunda yer alan savaşçılık, yiğitlik ve kahramanlık gibi duyguları coşturarak diri tutmuş, aşk hikâyeleri ise Türk toplumunun duygusal tarafına dokunmuştur. Her iki hikâyede de sözlü gelenek kültürü içerisinde hikâyeyi dinleyenler, yazılı kültür içerisinde ise hikâyeyi okuyanlar kendi yaşantılarından ya da duygularından izdüşümler bulmuşlardır. Kahramanlık hikâyelerinde, hikâye kahramanlarının yiğitlikleriyle kendilerini özdeşleştirmişler, onların yaptıkları kahramanlıkları yüceltmişler, korkusuzluklarını takdir etmişler, kötülerle aralarındaki mücadelede heyecanlanmışlar ve yiğitliklerine hayran kalmışlardır. Aşk hikâyelerinde ise kâh hikâye kahramanlarının aşklarında kendi aşklarını bulmuşlar, kâh kendilerine kahramanların aşkı gibi bir aşk dilemişlerdir. Hikâyede sevgililerin kavuşmalarına

[15] Eflatun Cem Güney, bu hikâyeyi hikâyenin Yozgat'ta geçen bir olaya dayanması sebebiyle *"realist romanlara doğru atılmış ileri bir adım"* olarak sayar (Güney 1971: 42).

sevinmişler, kavuşamamalarına üzülmüşler, kendileri olayı yaşıyor gibi bir histen başka bir hisse geçmişler; kısacası hikâye anlatılırken hikâye kahramanlarına adım adım eşlik etmişlerdir.

1.4. Halk Hikâyesi Anlatıcıları: "Âşıklar ve Âşık-Hikâyeciler"

Türk sözlü geleneği içerisinde halk hikâyesi anlatıcıları âşıklar olmuştur. Bazı âşıklar, hem türkülerini söylemiş hem hikâyelerini anlatmış; bazı âşıklar ise sadece türkü söylemişler, hikâye anlatmamışlardır. Günay, âşık edebiyatının iki ana bölümde incelenebileceğini söylemiş ve bu edebiyatı, "1. Halk Hikâyeleri" ve "2. Âşık Tarzı Şiirler" olmak üzere ikiye ayırmıştır (Günay 2011: 52). Kısacası, âşıklığın iki boyutu vardır. Bazı âşıklar, hikâye anlatıp türkü söylerler, bazı âşıklar ise hikâye anlatmayarak sazlarıyla türkülerini icra ederler. Günümüz, âşıklık geleneğine baktığımızda da halk hikâyesi anlatıcılığının yerini, artık büyük ölçüde sadece türkü söylemenin aldığı görülmektedir. Bu bakımdan, âşıklar ve âşık-hikâyeciler birbirinden ayrılmaktadır. Bu nedenle, konunun daha iyi anlaşılması bakımından "âşıklık geleneği" ile "halk hikâyeciliği ve halk hikâyesi anlatma geleneği" ayrı ayrı ele alınacaktır. Bu doğrultuda aşağıda ilk olarak âşıklık geleneği irdelenmiş, daha sonra âşıklık geleneği içinde halk hikâyesi anlatma geleneğine yer verilmiştir.

1.4.1. Âşıklık Geleneği

Köprülü, eski Oğuz kabileleri arasında, İslamiyet'in kabulünden önce ve sonra gördüğümüz ozan adlı saz şairi tipinin, yavaş yavaş, türlü toplumsal etkenlerin etkisiyle değiştiğini ve o tipin yerini, Doğu ve Batı Anadolu'nun büyük şehir ve kasabalarında âşık tipinin aldığını söyler. O, bu bakımdan âşık edebiyatında eski ozanlara özgü edebi geleneklerden birçoğunun doğal çevre ve zamanın gerekliliğine göre az veya çok bazı değişikliklere uğramakla birlikte devam etmesinin toplumsal bir zorunluluk olduğuna vurgu yapar (Köprülü 2004: 176). Köprülü, âşığın halk arasında genellikle saz şairlerine verilen bir isim olduğunu vurgulamıştır. Halk arasında dolaşan birçok menkıbe, âşıkların maddi ve cismani aşktan manevi ve ruhani aşk derecesine yükseldiklerini anlatmaktadır. Yine bu menkıbelere göre âşıklar, saz çalıp şiir söylemeyi de ilahi yollarla yani bir

mürşidin, pirin veya Hızır Peygamber'in rüyada ya da gerçekte tecellisiyle öğrenmektedirler. Köprülü, halkın, âşıkları Hak âşıkları olarak gördüğünü ve âşıkların ilham kaynaklarının daima ilahi olduğunu belirttikten sonra çok serseri ve zevke, eğlenceye düşkün bir hayat geçiren, bundan dolayı medrese âlimlerinin şiddetli saldırılarına uğrayan birtakım âşıklar hakkında bile onların ölümlerinden sonra, hatta bazen hayatlarında, bu türlü menkıbelerin oluştuğunu, tarihî şahsiyetlerinin bir kutsiyet halkasıyla çevrelendiğini vurgular (Köprülü 2004: 163).

Yine Köprülü, âşıkların kahvehanelerde, bozahanelerde, mesirelerde, panayırlarda, kendilerine hayran olan kalabalık bir dinleyici kitlesi karşısında çalıp söylediklerinden, birbirleriyle şiir söyleme yarışında bulunduklarından dolayı onların kendilerini klasik şairlerin üstünde tuttuğunu söyler. Geniş halk tabakası üzerinde âşıkların kazandıkları şöhret ve dinleyicilerden gördükleri rağbet, eserleri sınırlı bir sınıf arasında yayılmış olan klasik şairlerden daha fazla olmuştur. Köprülü, âşıkların kendilerini klasik şairlerden geri görmediklerini de belirterek bu durumun nedenlerini açıklamıştır: XVII. yüzyıldan başlayarak imparatorluğun büyük merkezlerinde yetişmiş olan saz şairleri, klasik şairlere benzemek ve onlardan geri kalmamak için oldukça güçlü bir klasik edebiyat kültürüne sahip olmuşlar, aruz veznini (özellikle kullanılması nispeten daha kolay olanları) ve bazı klasik nazım şekillerini (gazel, murabba, müseddes, müstezat gibi) kullanmaya başlamışlar, yabancı terkip ve kelimelere, klasik şiire özgü kavramlara kendi manzumelerinde gittikçe daha fazla yer vermişlerdir. Bu durum, âşıklar arasında kendilerinin artık bu yönlerden de klasik şairlerden geri kalmadıkları fikrini uyandırmış ve bu fikri onlar arasında yavaş yavaş kuvvetlendirmiştir (Köprülü 2004: 167).

Köprülü, XIV.-XVI. yüzyıllar arasında da Osmanlı İmparatorluğu memleketlerinde saz şairleri olduğu bilgisini verir ve Müslümanlığın ortaya çıkmasından önce Asya'da kurulmuş eski Türk imparatorluklarında da bu şair-çalgıcılara rastlandığını fakat âşık edebiyatı denildiği zaman sadece, XVI.-XX. hatta XVII.-XX. yüzyıllar arasında Anadolu'da yetişen ve oldukça fazla eserleri ve edebi gelenekleri günümüze kadar gelen saz şairlerine özgü şiir tarzının kastedildiğini belirtir. Çünkü daha eski saz şairlerine ait olarak bundan önceki devirlerden kalan edebi metinler yok denecek kadar azdır. Köprülü, âşık tarzı şiirin tanımını da vermiştir. Onun tanımına göre âşık tarzı şiir; *"Osmanlı İmparatorluğu memleketlerinde yetişen saz şairleri ve bilhassa onların vücuda*

getirdikleri –bizim kısaca âşık tarzı, âşık edebiyatı dediğimiz- belli kaidelere kalıplara, belli ideolojiye bağlı, hususî –oldukça zengin- şiir tarzıdır" (Köprülü 2004: 172).

Köprülü'ye göre, âşık tarzı, birçok kişinin zannettiği gibi, bir halk sanatı değildir; doğrudan doğruya folklore (folklor), yani halkbilgisi denilen disiplinin araştırma alanına giren anonim halk edebiyatı ile âşık edebiyatını özellikleri bakımından birbirlerinden ayırmak gerekmektedir. Büyük şehir ve kasabalardan uzak köylere ve aşiretler arasında büyüklerin ve zenginlerin saray ve konaklarından tekkelere, kahvehanelere, asker kışlalarına, sınır kalelerine kadar çeşitli toplumsal çevrelere yayılan ve kendisine dinletici toplulukları temin eden âşık edebiyatı ve musikisi, yaptığı bu toplumsal görevin çeşitli olmasından da anlaşılabileceği gibi türlü kaynaklardan gelen, yalnız edebi değil, aynı zamanda müzikal olan çeşitli sanat unsurlarının birleşip kaynaşmasından meydana gelmiş, kendisine özgü yeni karakterlere sahip, yeni bir bileşimdir. Bu yeni bileşimi oluşturan çeşitli unsurlar arasında Türk halk edebiyatı ve halk musikisi unsurlarından bahsedilmesi gerekmektedir. Âşık tarzında müzik ve şiir birbirlerini tamamlayıcı özellikte devam etmiştir. Bu durum, halk edebiyatının değişmez karakterinin devamını göstermektedir. Metrik bakımdan da âşık tarzında halk edebiyatının etkisi göze çarpar: İlk önce hece vezni, bütün Türk halk şiirlerinde olduğu gibi, âşık şiirinde de hâkimdir. XVII. yüzyılda, özellikle yüzyılın ikinci yarısından başlayarak aruz vezninin de âşıklar tarafından kullanıldığını bilinmektedir fakat buna rağmen klasik şairlerin parmak hesabı diye değersiz göstermeye çalıştıkları milli vezin daima hâkimiyetini korur. Kafiye konusunda da âşıklar, klasik şiir nazirecilerinin fikirlerini değil, eski halk edebiyatı geleneklerine uymuşlar, şiirlerinde yarım kafiyeyi kullanmışlardır. Nazım şekillerinde de yine aynı etki görülmektedir. *"Türkü, türkmanî, varsağı, ezgi, deyiş, kayabaşı, üçleme"* gibi şekiller ve koşma, mani gibi diğer şekiller, bu durumu kuvvetlendiren örneklerdir. Âşık tarzında kullanılan edebi sanatlarda da halk edebiyatı unsurları bulunmaktadır. Özellikle ifade tarzında, pek çok mecazda, dil ve üslupta eski halk edebiyatından gelen bir takım özellikler, âşık tarzı ürünlerinde de açıkça görülmektedir (Köprülü 2004: 175).

Köprülü, eserinde âşık tarzı (âşık edebiyatı, âşık) şiiri daha iyi anlamak için, bu tarz şiir yaratan saz şairlerinin (âşıkların) hangi toplumsal çevrelerde ve nasıl şartlar altında yetiştiklerini, hangi safhalardan geçtikten sonra âşık olduklarını açıklamıştır (Köprülü 2004:67-68). Bu açıklamalar doğrultusunda saz şairlerini *"Şehir Muhitinde Âşıklar"* ve

"Köy Aşiret Çevrelerinde Âşıklar" olmak üzere iki başlık altında incelemiştir. Buna göre, şehirde yaşayan âşıkları şu şekilde ele almıştır:

Osmanlı İmparatorluğunda şehir ve kasabalarda, çeşitli toplumsal tabakalara özgü ayrı ayrı kahvehaneler, bozahaneler, meyhaneler gibi genel yerler vardı. Bazı büyük kahvehanelerde çalgı ve köçek takımları da bulunmaktaydı. Bu kahvehanelerden bazıları, özellikle âşıkların toplantı yerleriydi. Âşıklar, belli mevsimlerde bu kahvehanelerde toplanıp sazlarıyla şiirler söylerlerdi. Büyüklerin ve zenginlerin konaklarında, saraylarında da çöğürcülere[16] rastlanmaktaydı. Bu âşıklar, hükümetin kontrolü altında düzenli bir teşkilâta sahiplerdi. Onlar, panayır gibi geçici toplantı yerlerinde kurulan kahvehanelerde bulunurlar, memleketi dolaşırlar, tekkelerde[17], (özellikle de her köşeye dağılmış olan Bektaşî tekkelerinde) büyüklerin ve zenginlerin konaklarında misafir olurlardı. Başka esnaf teşkilatları oluşumlarında olduğu gibi, âşıklar teşkilatında da çıraklıktan başlayarak "*Ayık"*[18] oluncaya kadar geçirilmesi gereken birçok derece vardı. Saz şairliğine meraklı olan, yetenekli pek çok genç, özellikle büyük ve tanınmış âşıkların etrafında çırak olarak toplanır, üstattan mahlas yani şiirlerinde kullanacakları bir ad alır, âşık olmak için zorunlu olan edebi ve mesleki terbiyeyi gördükten sonra fasıllara girmeye başlardı. Bu gençler, memleket içinde uzun seyahatlere çıkarlar, tüm bunların sonunda da âşık olurlardı. Bu âşıklar, genellikle küçük esnaf tabakasından, şehir ve kasabada günlük çalışması ile yaşayan fakir halk arasından veya çeşitli askeri sınıflardan yetişirler, bir eğitim görmemekle beraber, şehir hayatının kültür havası içinde yeteneklerine göre, klasik şiire ve musikiye, tasavvuf felsefesine, İslam dinine ve tarihine, evliya menkıbelerine, İran ve Türk edebiyatlarında çok kullanılan mitolojik ve efsanevi

[16] **Çöğür:** İri gövdeli, kısa saplı bir tür halk sazı (http://www.tdk.gov.tr). **Çöğürcü:** Çöğür çalan kimse (http://www.tdk.gov.tr).

[17] Köprülü, âşık tarzını oluşturan unsurlardan bir kısmının da XIII.-XVI. yüzyıllar arasında Türk memleketlerinin her tarafında bir büyük gelişme gösteren tasavvuf tarikatlarına ait tekkelerdeki unsurlar olduğunu ifade eder ve mensuplarını topladıkları toplumsal çevrelere göre, bu tekkelerden bazılarının daha çok şehir ve kasaba tarikatı olarak, bazılarının ise köy ve aşiret tarikatı olarak nitelendirildiğini belirtir. Anadolu, XIII. yüzyıldan başlayarak, XVII. yüzyılın başlarına kadar çok önemli tarikat faaliyetlerine ve hareketlerine sahne olmuş ve Rumeli zaferinden sonra bu faaliyetler Balkanlara da yayılmıştır. *"Yesevî, Haydarî, Kalenderî, Babaî, Edhemî, Şemsî, Camî, Bektaşî"* gibi daha çok heteredoks bir özellik gösteren tarikatlarla, *"Mevlevî, İshakî, Kâdirî, Halvetî*" gibi tarikatların, Osmanlı İmparatorluğunda bulunan her sınıf halk arasında tasavvuf inançlarını yaymak konusunda büyük rolleri olmuştur. Propagandalarını köy ve aşiret çevrelerinde daha kuvvetli ve başarılı bir şekilde yayan heteredoks tarikatlarda, daha XII. yüzyıldan başlayarak Türk dili ve hece vezniyle Türk halk edebiyatı örneklerine uygun bir şekilde yeni bir şiir türü meydana gelmiştir (Köprülü 2004: 176-177).

[18]**Ayık:** 1. Görgülü, anlayışlı, 2. Uyanık, açıkgöz, 3. Aklı eren, bilgili (http://www.tdk.gov.tr).

motiflere ait birçok bilgi edinirlerdi, Onlar, İran edebiyatının Hafız, Sadi gibi önemli isimlerinin eserlerine bile yabancı kalmazlardı. Aralarında çok az eğitim görenler, küçük daire işlerinde ve kâtiplik görevlerinde bulunanlar da vardı. Köprülü, XVII. yüzyıldan itibaren aslında âşıkların yabancısı olmadıkları ve doğal olarak yapmacıklıkla karışık bir hayranlık besledikleri klâsik şiirin, âşıklar üzerinde çok büyük bir cazibesi olduğunu, sonraki yüzyıllarda da bunun daha çok arttığını ifade eder (Köprülü 2004: 170).

Köprülü, köy ve aşiret çevrelerinde yetişen âşıklar ile şehirde yetişen âşıklar arasında önemli farklar olduğunu belirterek köy ve aşiret çevrelerinde (uzak köylerde ve göçebe veya yarı göçebe aşiretler arasında) yetişen âşıklardan da bahsetmiştir. Onun açıklamalarına göre, asıl halk edebiyatı zevkine daha yakın olan, başka bir ifadeyle içinde yetiştikleri ve hitap ettikleri köylü sınıfının duygularına ve düşüncelerine tercüman olma zorunluluğunda bulunan köy ve aşiret şairleri, klasik şiir etkisinden ve aruz vezninden oldukça uzak kalmışlardır. Köprülü, toplumsal çevre farklarının büyüklüğüne bakarak yaptığı ayırmanın mübalağalı ve yanlış bir tarzda yorumlanmaması gerektiğini vurgular. O, şehir ve köy âşıklarını birbirlerinden ayıran çok açık toplumsal çevre farkına karşın, onları birbirine yaklaştıran diğer birtakım kuvvetli etkenlerden de bahseder. Bu etkenleri, köyün hiçbir zaman civarındaki şehir ve kasabalardan ayrı bir hayata sahip olmadığı, köy ve aşiret çevresinde yetişen saz şairinin daha yüksek bir kültürün sahibi ve temsilcisi olan şehirli âşığı kendisine ideal bir örnek saydığı ve çeşitli seyahatlerinde şehirli âşıklarla münasebete girerek şehir hayatına yabancı kalmadıkları, hangi çevrede yetişirse yetişsinler âşıkların üzerinde Bektaşilik etkisinin bulunduğu şeklinde belirtilmiştir. Köprülü'nün sözlerini özetleyecek olursak kısacası, köy ve aşiretlerdeki âşıklarla şehir ve kasabalardaki âşıklar arasında bir bağ söz konusu olmuştur (Köprülü 2004: 171).

Köprülü, bütün bu etkenlerin, köy ve şehir saz şairleri arasındaki farkların derinleşmesine engel olduğunu ve XVII. yüzyılın ilk değilse bile son yarısında âşık tarzı, âşık şiiri denilen, belli kurallara sahip yani *"kendi nevi içinde adeta klâsikleşmiş"* özel bir edebiyatın meydana gelmesine yardımcı olduğunu açıklar (Köprülü 2004: 171). Âşık tarzı şiir üzerinde tekke edebiyatı tesiri çok dışta, zayıf bir boya özelliğinde kalmış, onun asıl ruhuna girememiş, lâ-dinî özelliğini bozmamış, hayata karşı olan derin ve samimi ilgisini kesmemiştir (Köprülü 2004: 178).

Boratav'a göre ise âşık edebiyatı, tekke edebiyatı gibi özel isimler verilen zümre edebiyatlarının folklorik edebiyatla (halk edebiyatıyla) ilişkisinin tespiti özellikle Türk folkloru için en önemli meseleyi oluşturmaktadır. Boratav'ın deyişiyle, âşık edebiyatı denildiğinde halkın anlayabileceği dille yazan, daha çok hece veznini kullanan, saz çalarak diyar diyar dolaşan şairlerin ürünleri anlaşılmaktadır. Onun verdiği bilgilere göre divan edebiyatı mektebi, anonim halk edebiyatı ürünleriyle saz şairleri arasında hiçbir fark görmez. Saz şairlerinin kendi gelenekleri de kahvelerde, toplantılarda, bu iki edebiyatı ayırmaz. Âşık fasıllarında aruzla yazılmış şiirler, hece vezniyle yazılmış fakat bireysel eserler olan koşmalar ve destanlarla beraber anonim halk türküleri (Diyarbakır ağzı mayalar gibi) Kerem, Âşık Garip hikâyelerinden parçalar birlikte okunur (Boratav 1982: 27-28).

Tanzimat döneminde de şairlerin bu iki meseleyi birbirlerinden ayırmadığı görülmektedir. Ancak 1908 inkılâbından sonra diğer edebiyat ve kültür meseleleri gibi bu meselenin de ortaya atıldığı görülmektedir. Rıza Tevfik, *Peyâm* adlı eserinin edebi ilavelerinde *Folklor* başlığı altındaki yazılarında edebiyatı üçe ayırır. İlk olarak *"folklor ürünlerini, gayrî şahsi ürünleri"* görmektedir. İkinci olarak *"âşık ve tekke edebiyatları*"nı görür. Böylece onun sınıflandırmasına göre saz şairlerinin ve tekke şairlerinin zümre edebiyatıyla halk edebiyatı ayrılmış olur. Fuat Köprülü de Millî Tetebbüler Mecmuasındaki *Âşık Tarzının Menşe ve Tekâmülü* adlı makalesinin mukaddimesinde (önsöz) havas ve şifahi edebiyatla karıştırılan âşık edebiyatının müstakil bir edebiyat olduğunu söylemektedir. Fakat bunlara rağmen halk edebiyatı ismi altında hem folklor ürünleri hem de zümre edebiyatlarının bireysel ürünleri anlaşılmıştır. Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*nda halk edebiyatının çeşitli şubelerini tespit ederken bu genel isim altında, tekke ve saz şairleri ürünleriyle türkü ve manileri, Şah İsmail, Köroğlu, Kerem hikâyeleriyle Dede Korkut Kitabı'nı toplar. Türk folklor ve halk edebiyatı incelemelerinde yapılmış tarif ve tasniflerde çoğu kez âşık edebiyatı ve diğer zümre edebiyatları folklor edebiyatıyla aynı kategoride kabul edilmiştir (Boratav 1982: 28).

Boratav, âşık edebiyatı ve tekke edebiyatı eserlerini kategorilendirmiştir. Âşık edebiyatının temsilcilerini gösterdikleri düşünüş ve ifade karakterleri bakımından iki gruba ayırmıştır: İlk grubu, *"Geniş halk kütlelerine daha yakın kalmış şairler"* oluşturmaktadır. Boratav, bu şairlerin köylü, göçebe ve yeniçeri ocakları ideolojilerinin

temsilcileri olduğunu belirterek onların dinî özellikleri taşıyanlar, Kızılbaş şairleri olduklarını vurgular ve XVII. yüzyılın ikinci yarısından evvelki devirde bu gruptan şairlere daha çok rastlanıldığını söyler. Bu şairler; *"Karacaoğlan, Kayıkçı Kul Mustafa, Köroğlu, Cezayir Ocak Şairleri, Pir Sultan Abdal"* gibi şairlerdir. Bununla birlikte daha sonraki yüzyıllarda, örneğin XIX. yüzyılda *"Dadaloğlu"* gibi, bazen bu karakteri gösteren şairlere de rastlamak mümkündür fakat bu şairlere ancak köylerde ve göçebeler arasında rastlanmaktadır. Aruz kullanmazlar, ifade tarzları kendiliğinden gelişen folklor ürünlerinde görüldüğü gibi sade ve mevzuları da gerçek hayattandır. Bu şairler saz çalarlar ve irticalen söylerler (Boratav 1982: 29-30).

İkinci grubu oluşturan şairler ise özellikle, *"XVII. asrın ikinci yarısından âşık edebiyatının teşkilatlı bir 'edebî mektep' halini almaya başlamasından itibaren yetişen ve şüphesiz birçok 'concession'*[19]*larla kendini divan edebiyatı veyahut da hiç olmazsa zevk ve tahsil itibariyle esasen basit olan saray ve devlet erkânına sevdiren şairler"*dir.*"Gevheri, Âşık Ömer"* bu şairlerin ilk büyük temsilcileridir. Bu şairler, aruz ve okuma yazma bilmektedirler. Aralarından bazı şairler saz çalar fakat saz çalamayanlar da vardır. Örneğin, bu şairler arasında yer alan *"Seyrânî"* saz çalamaz. Bu yüzyıl genellikle şairlerin *(Vâkıf, Zâkir gibi)*aynı derecede aruz ve hece ile şiir yazdıkları, Osmanlı'da hatta İstanbul'da bile bazı divan şairlerinin heceyle şiirler yazdıkları devirdir. Hecenin ve âşık edebiyatının divan edebiyatına etkisi dışında divan edebiyatı, âşık edebiyatı üzerinde daha derin etkiler yapmış, âşık edebiyatını mazmun ve konuları bakımından kendisine benzetmiştir. Yani âşık edebiyatının divan edebiyatına etkisi dış özelliklere aittir fakat divan edebiyatının âşık edebiyatına etkisi iç yapı özelliklerine aittir (Boratav 1982: 30)[20].

Günay da âşık tarzı şiir, âşıklık geleneği ve âşık fasılları hakkında önemli bilgiler vermiştir. O, âşık tarzı şiir adıyla anılan manzum ürünlerin, günümüzde "saz şiiri, halk şiiri veya âşık şiiri" terimleriyle ifade edildiğini vurguladıktan sonra âşık tarzı şiirin *"daima saz eşliğinde, âşık düzeni veya âşık ayağı adı verilen özel bir akort sistemi içinde"* dile getirildiğini açıklar. Onun verdiği bilgilere göre, âşık olmadan önce kişiler, maddi ve manevi bir sıkıntı sonunda, çoğunlukla kutsal sayılan bir yerde, uyku ile uyanıklık

[19]**Concession:** 1. İmtiyaz, 2. Ödün, 3. Taviz, 4. Ayrıcalık (https://www.seslisozluk.net).
[20] "Folklor, Halk Edebiyatı ve Âşık Edebiyatı": İnsan, Sayı 2, Mayıs 1938.

arasında bir rüya görürler ve bu rüyada pir elinden bade içerler ya da bir şey yerler. Sonucunda ise şiir söyleme kabiliyeti kazanırlar, saz çalmayı ve dinî bilgileri öğrenirler, derin bir din bilgisine sahip olurlar, bunun yanı sıra olgun bir kişiliğe de kavuşurlar. Bundan sonra da her zaman sevecekleri bir sevgili ile karşılaşırlar, hem Tanrı aşkı hem sevgilinin aşkıyla yanarlar. Uyandıkları zaman çoğu kez bir başka âşık tarafından sorguya çekilirler ve bu sorulara, doğru cevapları verirler. Bu cevaplar, saz eşliğinde kusursuz bir nazımla verilir ve söz konusu bu kişiler, başlarından geçenleri de anlatırlar. Böylece, "âşık" olduklarını ispatlanmış olur. Bir âşıkta aranan bütün nitelikleri kazanmış olan kişi, önce kendi çevresi başta olmak üzere bütün memleketi gezer. O, âşıklık kabiliyetini ve hünerlerini ispatlamak, başka bir âşıkla karşılaştığında irticalen söylediği şiirleri kusursuz ve geleneğe bağlı olarak teknik bilgileri yerli yerinde kullanarak icra etmek, dinî konularda da bilgi sahibi olmak zorundadır. Bu âşıklar arasında şahsi üslup ve yaratıcılık gücüne sahip olanlar, sevilerek büyük bir şair niteliğine ulaşmışlar ve etraflarından saygı görmüşlerdir (Günay 2011: 52).

Günay, âşık fasılları hakkında da bilgiler verir. Düğün adetleri arasında yer alan anonim karşılıklı deyişmelerin, âşık tarzı şiir geleneği içerisinde önemli bir yer tuttuğunu söyler ve *"âşık fasılları olarak anılan, belli bir topluluğun önünde belli bir düzen içinde bir âşık adayının denenmesi ve başarılı olup olmadığına karar vermek için yapılan deyişmelerin dışında başka gayelerle de âşık karşılaşmaları sık sık yapılır."* der. İki âşık, birbirleri karşısında üstünlüklerini kanıtlamak için birbirleriyle karşılaşmaktadır. Böyle bir üstünlük kanıtlama olmaksızın da âşıklar, düğünlerde, toplantılarda, kahvehanelerde dinleyicileri eğlendirmek ya da sadece sanatlarını göstermek için karşılaşırlar. Günay, âşık tarzı şiir geleneği içerisinde yer tutan deyişmelerin, Doğu Anadolu Bölgesinde yaşayan âşıklar arasında hala devam ettiğini vurgular (Günay 2011: 64).

Özarslan, "Erzurum Âşıklık Geleneği" ile ilgili olarak bir araştırma yapmış ve bu araştırmada âşıklık geleneğinin icra edildiği mekânlar üzerinde durmuştur. O, Erzurum'da âşıklık geleneğini oluşturan sosyo-kültürel şartların, şehirdeki geleneksel kurumlarla bağlantılı olduğunu söyler ve bu kurumları, *"medreseler, tekkeler, hanlar, kahvehâneler, konaklar ve köy odaları"* olarak sayar. Ayrıca, geleneğin oluşum ve gelişiminde kültürel zemin olarak da *"düğün, güreş, panayır (déri), şenlik ve yarışma gibi kültürel faaliyetler"*i ele alır (Özarslan 2001: 70).

Düzgün, âşık edebiyatının yakın geçmişine bakar ve 20. yüzyılın ikinci yarısının âşık edebiyatı için önemli bir dönem olduğunu, bu dönemde pek çok ürünün ortaya konulduğunu ifade eder. Bu yüzyılda, daha önceden sözlü ve yazılı ortamda icra edilen âşıklık geleneği, elektronik ortama taşınmıştır. Elektronik ortamı, kimileri âşıklık geleneğinin sonunu getiren ve sözlü olma özelliğine sahip olan âşık edebiyatının üretme ve icra tarzlarını temelinden sarsmış bir gelişme olarak görmektedirler. Düzgün ise bunun aksine çağın teknolojik gelişmelerinin âşık edebiyatının hizmetine sunulmasından dolayı bu dönemde âşıkların daha geniş bir dinleyici kitlesine ulaştığını belirtir, bunun da geleneğe olan katkı boyutuna dikkat çeker (Düzgün 2015: 306). Ong da ses kayıt aletleriyle ilgili fikrini sunarken yeni araçların, eski olanın konumunu hem pekiştirdiğini hem de değiştirdiğini söyler (Ong 2014: 160). Ong'un bu sözü, Düzgün'ü bu konuda destekler niteliktedir.

Düzgün, günümüz âşıklık geleneği ile ilgili fikrini ortaya koyduktan sonra içinde bulunduğumuz yüzyılda adından çok söz ettiren şairler hakkında da bilgiler verir. Yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olan bu şairlerimizden biri Murat Çobanoğlu'dur. Çobanoğlu, Kars'ta uzun yıllar âşık kahvesi işletmeciliği yapmış, sanatkâr ile dinleyiciyi buluşturmuş, kendisi de geniş kitlelere ulaşmayı başarmış ve 2005 yılında vefat etmiştir. Yüzyılın önemli âşıklarından biri de Şeref Taşlıova'dır. Taşlıova da son derece başarılı, geleneği çok iyi bilen, âşık ezgileri konusunda birikimli Karslı bir âşıktır. Taşlıova, 2003 yılında UNESCO tarafından kabul edilen "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi" kapsamında "T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı" tarafından âşıklık geleneğine katkılarından dolayı "Yaşayan İnsan Hazinesi"[21] ilan edilmiştir (Düzgün 2015: 308) ve 2014 yılında 76 yaşında hayatını kaybetmiştir.[22]

Özarslan da elektronik kültür ortamının âşıklık geleneği üzerindeki etkisini ele almıştır. O, elektronik kültür ortamının âşıklık geleneğinin kendi özgün şeklini engellediğini ifade eder ve bu ortamda yapılan icralarda elektronik ortamın dayatmalarının söz konusu olduğunu belirtir. Bu ortamda dinleyicinin, popüler olmuş parçalara dayalı bir beklentisi

[21] UNESCO'nun tanımına göre *"Yaşayan İnsan Hazineleri, somut olmayan kültürel mirasın spesifik elemanlarını yeniden yaratmak veya yorumlamak açısından gerekli bilgi ve becerilere yüksek düzeyde sahip kişilerdir."* UNESCO'ya göre bu sistem, somut olmayan kültürel mirasın korunmasının ve gelecek kuşaklara aktarımının en etkili yollarından biridir (Oğuz 2008: 5).

[22]"*UNESCO 'yaşayan insan hazinesi' Âşık Şeref Taşlıova vefat etti"* başlıklı, 21.09.2014 tarihli bu haber için bkz. http://www.milliyet.com.tr/unesco-yasayan-insan-hazinesi--gundem-1943385/

olmaktadır. Bu durum da âşıklık geleneğinin unsurlarının göz ardı edilmesine neden olacaktır. Özarslan, sonuç olarak âşıklık geleneğinin, elektronik kültür ortamının sağladığı yeni ve sınırlı şartlarda varlığını sürdüreceğini açıklar (Özarslan 2001: 334).

Sonuç olarak, sözlü kültürden yazılı kültüre daha sonra da elektronik kültüre geçiş, âşıklık geleneğinin şekil değiştirmesine neden olmuş, halk hikâyesi anlatıcılığını ise durma noktasına getirmiştir.

1.4.2. Halk Hikâyeciliği ve Halk Hikâyesi Anlatma Geleneği

Elçin, Doğu Anadolu'daki âşık-hikâyecilerin son iki yüzyıldır hikâyelerini destan geleneğine bağlı olarak saz şairlerinin yolundan gidip bazı değişiklikler yaparak sınıflandırıldığını; bugün ise Erzurum-Kars çevresinde eski geleneği devam ettiren âşık-hikâyecilerin düğünlerde, ramazan ve kış gecelerinde kahvehanelerde hikâyelerini söylediklerini dile getirir. Elçin, kesin bir zorunluluk olmadığını belirterek hikâyenin icra sırasını şu şekilde verir (Elçin 1986: 445):

Âşık-hikâyeciler, başlangıçta "fâilâtün/fâilâtün/fâilâtün/fâilün" hece vezni ile saz eşliğinde ezgi ile okunan "divânî" ile "fasl" ı açar. Bu divânî onun sevdiği veya usta olarak kabul ettiği bir şairin eseridir. Birden üçe kadar sıralanan bu türkülere "üstâdnâme" denilmektedir.

Bundan sonra âşık-hikâyeci, kendi divânîsi ile fasla devam eder. Fasıldan sonra "döşeme" kısmına geçilir. Döşeme, nesir veya nazım-nesir karışık bir tekerlemedir. Bu döşemenin asıl konu ile ilgisi yoktur. Âşık-hikâyeciler, tekerlemede dinleyicilere doğruluk, fazilet, millet sevgisi gibi duyguları halka yansıtırlar ve hayatın geçiciliği düşüncesini dile getirirler. Bunların yanı sıra mizah unsuru içerip güldüren tekerlemeler de vardır. Sözlü gelenekte uzun olan bu mizahi tekerlemeler, yazıya geçince kısalmıştır. Döşeme kısmı tamamlandıktan sonra hikâyenin konusundan ve kahramanlarından kısaca bahsedildikten sonra hikâyeye geçilir.

Elçin, Doğu Anadolu ve Azerbaycan'da rastlanan hikâyelerde olayların saz şairlerinin hayatları etrafında oluştuğunu ve nesirle verildiğini, duyguların ise deyiş/türkü (nazım) ile ifade edildiğini belirterek türkülerin hikâyenin monotonluğunu ortadan kaldırdığını

söyler. Destan geleneğinin etkisiyle saz eşliğinde söylenen türkülerin bir kısmı konuyla ilgilidir. Âşık-hikâyecinin kendisinin yarattığı bu türküler sabittir ve değişmez. Bazı hikâyelerde ise türkülerin şairleri tespit edilememektedir. Elçin, bu hikâyelere "Arzu ile Kamber" ve "Tahir ile Zühre" örneklerini verir ayrıca Doğu ve Güney Doğu âşıkları veya saz çalamayan ustalar tarafından söylenen bu hikâyelerin 'duvakkapama' adı verilen muhammes (beşli) bir türküyle tamamlandığını açıklar. Kavuşma ile biten duvakkapamalar sevinç ve memnuniyet ifadeleri taşırken kahramanların öldüğü veya sevgililerin birbirleriyle kavuşamadıkları duvakkapamalar bayâti makamında acıklı manilerle son bulur (Elçin 1986: 446-447).

Alptekin (1997) de Doğu Anadolu Bölgesinde icra edilen halk hikâyeciliği ile ilgili olarak bilgiler vermiştir. Onun verdiği bilgilere göre halk hikâyesi anlatma geleneği şu şekilde gerçekleşmektedir: Halk hikâyeleri genellikle *"Râviyânı ahbâr*[23]*, nakilanı âsâr*[24]*, muhaddisânı rûzigâr*[25] *şöyle rivayet eder ki"* gibi klişe bir cümleyle başlar. Fakat bu cümleler daha çok yazılı metinlerde bulunmaktadır. Hikâye, sözlü gelenek içerisinde icra edilecekse bir fasılla başlar. Bu fasıl genellikle, divânî tarzındadır ve aruzun fâilâtün/fâilâtün/fâilâtün/fâilün vezniyle söylenir. Ancak âşık-hikâyeciler, genellikle aruz veznini bilmedikleri için bunu hece veznine uydurmaya çalışırlar. Böylece, 4+4+4+3 veya 8+7 duraklı bir nazım şekli ortaya çıkar. Bundan sonra "tecnis" denilen cinaslı bir türkü söylenir. Türküden sonra, "tekerleme" adı verilen ikinci türküye geçilir ve bu türkü söylendikten sonra fasılla devam edilir. Bunun arkasından da "cinassız bir koşma" söylenir. Koşma, söylendikten sonra "destan"a geçilir. Bu arada Köroğlu'ndan bir parça söylemek şarttır, eğer bu parça söylenmezse onun güceneceğine *"hatta kır atın sabaha kadar âşığın kayınvalidesinin kapısında kişneyeceğine"* inanılmaktadır. Eğer hikâyeci bir âşıksa ve mecliste ondan başka âşıklar da varsa bir "muamma"[26] sorar ve muammanın cevabını ister. Diğer âşıklar, muammayı şiirle cevaplandıramazlarsa âşık, bir dörtlükle cevabı verir. Halk hikâyesi geleneğinde sorulan muammalar genellikle usta âşıklarındır. Bu şekilde hem ustalar anılmış hem de âşıklar sınanmış olur. Saz faslı bittikten sonra "döşeme (soylama)" adı verilen olmayacak komik şeyler anlatılan mensur bir tekerleme söylenir. Tekerlemede geçen olaylar, âşığın başından geçmiş gibi aktarılır. Döşeme

[23] **Râviyân-ı ahbâr:** Haberleri rivayet edenler (http://www.osmanice.com).
[24] **Asâr:** Eserler(http://www.tdk.gov.tr). **Nakilan-ı Asâr:** Eserleri nakledenler.
[25] **Muhaddisân-ı Rûzigâr:** Zamanın olaylarını anlatanlar.
[26] **Muamma:** 1. Bilmece, 2. *ed.* Âşıklık geleneğinde manzum bilmeceler (http://www.tdk.gov.tr).

bölümü, *"usta bir âşığın şiirlerinden en az üç koşmanın okunduğu bir bölümdür."* Bu şiirler, tek bir âşığa ya da farklı farklı âşıklara ait olabilmektedir. Bazı bölgelerde bu bölüm, "peşrev" veya "peşrov" olarak adlandırılmaktadır. Kars ve çevresinde ise bu bölüme "sersuhane" adı verilmektedir. Asıl hikâye ise "dua" ile başlar ve burada iyi dileklerde bulunulur. Duadan sonra hikâyeye geçilir. Hikâye, iki kısımdan oluşmaktadır. Bunlar, "manzum kısımlar" ve "mensur kısımlar"dır. Halk hikâyeciliği geleneğinde genellikle manzum kısımlar değiştirilmez. Mensur kısımlar ise değiştirilebilir, asıl hikâyenin arasına yenileri ilave edilebilir. Bu küçük hikâyelere "karavelli" adı verilmektedir. Bazen diğer âşıkların hikâyeleri de anlatılan hikâyenin içine katılabilir. Hikâye, genelde bir gecede bitmeyip ertesi güne sarkar. Hikâyenin bu kısmına "hikâyenin yatılacak yerleri" adı verilir. Ertesi gün âşık, sekizli veya on birli hece ölçüsüyle doğaçlama bir türkü okur ve meclise hikâyede nerede kaldığını sorar. Dinleyiciler, bu soru üzerine "ustası bilir" cevabını verir. Eğer dinleyicilerden biri kalınan yeri söylerse bahşiş vermek zorunda kalır. Âşık-hikâyeci, hikâyenin sonunda kahramanları birbirlerine kavuştururken sevgililerin düğünlerini de anlatır ve onları gerdeğe koyarken kahramanlardan veya mecliste bulunan âşıklardan birine uzunca bir "güzelleme" söyletir. Bu güzelleme, neşeli bir türküdür. Bu türküler, Doğu Anadolu Bölgesinde "toy" olarak adlandırılmaktadır. Son olarak hikâyeci, hasret çekenler ve garipler için dua ettikten sonra *"Ustamızın adı Hızır, elinden gelen budur."* deyip hikâyesini sonlandırır (Alptekin 1997: 26-32).

Güney de halk hikâyeciliği anlatıcılığıyla ilgili olarak Elçin ve Alptekin'in verdikleri bilgilere benzer bilgiler verir, halk hikâyelerinin kahvehanelerde, köylerde köy odalarında, şehirlerde mahalle odalarında büyük kalabalıklara anlatıldığını söyler. Kış gecelerinde mahallede hali vakti yerinde olan kişilerin, kapılarını bütün komşulara açık tuttuğunu belirtir. Güney'in verdiği bilgilere göre, o kış hangi hikâye okunuyorsa raftan indirilir ve hikâyeye kalınan yerden devam edilir. *"Kalanı yarına kalsın, cümlemizin üstüne hayırlı sabahlar açılsın"* denilerek kitap rafa kaldırılır. Kış boyunca bir iki günde bir hikâyeci çağırılarak onlara hikâye anlattırılır, bu hikâye birkaç gece sürebilir. O gün bütün oda dinleyicilerle dolar. Hikâyeci, odaya girince eğilerek dinleyicilere selam verir ve *"Selâmımız, cümleye senâ olsun, hele merhaba sonraya kalsın, vakit nakittir demişler"* diyerek mendilini omzuna atarak çomağını eline alır. Saz çalacak bir yamağı varsa o da orta direğin altında durarak sazını çalar. Hikâyeci, âşık-hikâyecilerden ise hikâyesine bir

saz faslıyla başlar. Önce bir "divan", arkasından "tecnis" denilen cinaslı bir koşma söyler. Sonra bir semaî söyleyerek *"Karacaoğlan'ı küstürmeyelim!"* der. Karacaoğlan'dan bir güzelleme söyler. *"Köroğlu da küstürmeye gelmez!"* diyerek Köroğlu'ndan da bir yiğitleme dile getirir. Daha sonra çıraklara, kalfalara dönerek güldürücü bir *"esnaf destanı"* söyler. Söylediği bu destanın içine kendisini de katarak oradakileri kendisine de güldürür. Saz faslından *"söz faslı"*na geçer ve kalıplaşmış bir başlangıçla hikâyesine giriş yapar (Güney 1971: 47-49):

> "Ey ehli safa ve yâranı vefa; bizim ne padişah gibi fermanımız, ne Lokman gibi dermanımız var. Sazdan sözden alana, aktan karadan anlayana (Kerem ile Aslı) derler bir yanık hikâyemiz var. Gerçi aşk olmayınca meşk olmaz; gurbete düşmeyince insan insan olmaz ama insanlar içinde (Kerem) misâli âşık insan, destanlar içinde de onların hikâyeleri gibi destan bulunmaz!" (Güney 1971: 49).

Daha sonra klasik girişle *("Raviyanı ahbar ve nakiânı asâr şöyle rivayet ederler ki")* hikâyesini anlatmaya geçer. Hikâyesini anlatırken yerine göre işaretler, jestler, mimikler yapar. Bazı yerlerde anlatımına saz ile devam eder. *"Aldı sazı eline Kerem, bakalım o ne söyledi; cemaatimiz ne dinlesin, bizimkinin telinden!"* deyince köşedeki yamak yanık yanık çalıp söylemeye başlar. Hikâyeci, ara sıra dinleyenlerin su ve sigara içmesi için hikâyesine arar verir. Verdiği ara bittikten sonra nerede kaldığını ya sazına ya da dinleyenlerden herhangi birine sorar. Dinleyici, kalınan yeri söylemeye kalkışırsa hikâyeci mendilini onun omzuna atar ve *"Değil mi ki biliyorsun, bıraktığım yerden başlayarak sonunu getir"* diyerek ondan bahşiş alarak hikâyesine kaldığı yerden devam eder ve hikâyeyi bitirir (Güney 1971: 49-50).

Güney'in anlattığı bir hikâye icra ortamı da *"nişan kaçırmalar"*dır. Güney, bu geleneğin kendi çocukluğuna ait olduğunu dile getirir. Onun nişan kaçırmaları olarak bahsettiği *"düğünsüz, törensiz evlenmeler"*dir. Buna göre, o zamanlarda kızlar, *"kaç-göç çağlarında"* kapıya pencereye çıkmayarak etraftakilere gözükmezler, mahallenin delikanlıları da mahallenin namusunu kendi namusları sayarak kimsenin kapısına penceresine yan gözle bakmazlar. Günün birinde bir kız ile göz göze gelip ona âşık olurlarsa da hislerini annelerine açarlar ve anne de gidip kızı ister. Gençlerin aralarında nişan kesilir. Düğün zamanı uzayıp bir-iki yıl olursa kızın da oğlanın da sabrı tükenir. Bir akşam el ayak çekilince ya kız oğlanın evine sığınır ya da oğlan kızı kaçırıp bir akrabasının evine emanet eder. Sabah alacakaranlıkta imam gelir ve iki şahitle kız ile oğlanın nikâhlarını kıyar. Daha sonra delikanlı, bu olayı mazur göstermek için bir akşam

mahalle büyüklerini yemeğe çağırarak onların ellerini öpüp dualarını alır. Gece de *"kendi yarenlerini"* toplayıp hikâyeler söyletir. Hikâyeci de hikâyesinin sonunda nişan kaçırmayı haklı gösterecek imalarda bulunarak buna yönelik bir koşma ya da bir destan dizer. Okuduğu koşma ya da destan da kavuşamayan hikâye kahramanlarından bahseder. Bundan sonra *"Bunca âşıklar murada ermemiş ama bizim 'Kevkep oğlu erdi, ereceği murada!"* diyerek düğün havaları çalıp söyler. Güney, bu gelenekten bahsettikten sonra bugün böyle bir geleneğin kalmadığını da ekler (Güney 1971: 50-52). Güney'in son derece canlı bir şekilde anlatmış olduğu bu hikâye icra ortamları, halk hikâyelerinin geçmişte ne şekilde anlatıldığına dair önemli bilgiler vermektedir. Hikâye anlatmalarını kendi doğal çevresiyle verdiği için onun anlatımıyla bu gelenek zihinlerde net bir şekilde canlanabilmektedir.

Boratav da halk hikâyesi anlatma geleneğiyle ilgili olarak canlı bir örnek sunar. O, bir makalesinde[27] bulunduğu bir kasabada 1941 yılının soğuk bir kış gününde doktor bir arkadaşıyla gittiği kahvehanede dinlediği bir halk hikâyesinden ve bununla ilgili olarak arkadaşıyla yaptığı sohbetten bahseder. Onun bizzat bulunduğu bu hikâye icrası şu şekilde gerçekleşmiştir:

Âşık-hikâyeci, hikâyeyi anlatırken sazını omzuna asar, türkülerin geçtiği yerlerde ise sazını göğsüne dayayarak ayakta türküsünü çalar, türlü jest ve mimiklerle hikâyesini kahvehanenin ortasında dolaşarak anlatır. Âşık-hikâyeci, devamını bir sonraki akşam anlatmak üzere hikâyeyi yarıda keser. Boratav ve arkadaşı, hikâyenin yarıda kesilmesiyle dışarı çıkarlar. Arkadaşı, hikâyeyi merakla ve ciddiyetle dinlemesine rağmen bir sonraki akşam gidip hikâyeyi dinlemeyi düşünmediğini ifade eder. Bunun üzerine aralarında bir sohbet başlar. Bu sohbet sırasında Boratav, arkadaşına halk hikâyeleriyle ilgili önemli bilgiler verir. Boratav, hikâyelerin genel olarak birbirine benzediğini belirtir. Halk hikâyelerinde tevekkülle her zorluğa katlanan insanlar, sonunda bunun mükâfatını bulacaklardır. Tiyatro, sinema, roman ne ise henüz bunlarla karşılaşmamış olan insanlar için de halk hikâyeleri aynı şeydir. Halk hikâyeleri, kahvehanede bulunan liseliler için annelerinden, ninelerinden dinledikleri masalların devamıdır. Boratav, halk hikâyeciliğinin, tiyatro, sinema, kitap gibi rakipleri olmadığı sürece, kültür köşelerinden uzak kalmış yerlerde devam edeceğini belirtir. Fakat yavaş yavaş açılacak her yeni sinema

[27] "Halk Hikâyeleri": Yurt ve Dünya, sayı 3; Mart 1941.

ve kitapçının, kış ve ramazan gecelerinde hikâyecilerin sanatlarını icra ettikleri bir kahvehaneyi kapatacağını ifade eder (Boratav 1945: 33-38).

Gerçekten de Boratav'ın 1941 yılında söylediği bu sözlerin, günümüz hikâye anlatıcılığına bakıldığında gerçekleştiği görülmektedir. Sözlü kültürden elektronik kültüre geçişle beraber halk hikâyesi anlatıcılığında ve âşıklık geleneğinde birtakım değişiklikler meydana gelmiş, halk hikâyeciliği büyük ölçüde unutulmuş, âşıklık geleneği de icra ortamını sözlü kültürden elektronik kültüre aktarırken çeşitli değişimlere uğramıştır. Boratav'ın sözünü ettiği *"Tiyatro, sinema, roman"* dışında bugün tüm evlere "televizyon" girmiştir. Artık, en ücra köşelerde bulunan evlerde bile televizyon bulunmaktadır. İnsanların bir şey dinleme, bir anlatının sonunu merak etme, güzel vakit geçirme, akıl dağıtma gibi ihtiyaçlarını karşılayan hikâye, artık yerini televizyona - televizyonda gösterilen dizi, film ve çeşitli televizyon programlarına- bırakmıştır.

Televizyonun yanı sıra artık hayatımızın neredeyse tüm alanına "internet" girmiş ve ülkemizin her bucağına yayılmıştır. Gerek bilgisayar gerekse cep telefonları sayesinde artık tüm dünyada olan olaylar ve ulaşmak istediğimiz tüm anlatılar, filmler, diziler, romanlar da elimizin altındadır. Tüm bunlar, Boratav'ın da öngördüğü gibi hikâye anlatıcılığımızı artık sekteye uğratmıştır. Günümüzde bu konuyla ilgili yapılan araştırmalar da bu durumu doğrulamaktadır. Fakat halk hikâyeleri, çok uzun yıllar halkın ihtiyaçlarını karşılamış ve soğuk kış günlerinde birlikte zaman geçirilen evler, kahvehaneler gibi insanların toplu halde bulunduğu yerlerde hikâye anlatıcılığı halkı bir arada tutmuştur. Bu açıdan bakıldığında bugün bireyselliği ve yalnızlığı ön planda tutan televizyon ve internetten çok daha fazlasını başarmıştır.

Pek çok araştırmacı da halk hikâyesi anlatma ve âşıklık geleneğinin geçmişten günümüze durumunu gözler önüne sermiş, halk hikâyeciliğinin artık yavaş yavaş unutulduğuna vurgu yapmış ve verdikleri canlı örneklerle konunun açıklanmasına katkıda bulunmuştur.

Taşlıova, günümüzdeki hikâye anlatıcılığı hakkında önemli araştırmalar yapmış ve Kars yöresindeki halk hikâyeciliğinin durumu hakkında bilgi vermiştir. O, Kars yöresinde halk hikâyesi anlatıcılığının canlılığını yitirdiğini, âşık ve amatör anlatıcıların, kendilerine dinleyici bulmakta zorlandıklarını, farklılaşan icra ortamlarıyla birlikte onların bir varlık mücadelesi verdiklerini söyleyerek halk hikâyelerinin anlatım ortamlarıyla ilgili çeşitli

bilgiler sunar. Onun ele aldığı ilk sözlü gelenek ortamı *"düğünler"*[28]dir. Kars'ta yapılan düğünler, *"şehir düğünleri, ilçe düğünleri, köy düğünleri"* olmak üzere üç farklı ortamda gerçekleşmektedir. Taşlıova, köy düğünlerinin en önemli ortak kabulünün, düğünün *"âşıksız olmayacağı"* şeklinde olduğunu ifade eder. Düğünler, âşıkların hatırı sayılır bir şekilde para kazandıkları yerlerdir. Daha önce anlaşılan fiyat geçerli olmakla birlikte, âşığın sazına bahşiş olarak takılan paralar da en az anlaşılan miktar kadar yüksektir. Eğer düğüne iki âşık katılırsa bu âşıklar, karşılıklı atışarak "güzelleme" türünde örnekler verirler. Yine Taşlıova, Kars'ta özellikle köy düğünlerinde iki âşığın bulunduğu meclislerde halk hikâyesinin icrasının ne şekilde gerçekleştiğine dair bilgiler verir. Bu bilgilere göre hikâye, iki âşık arasından usta olan âşık veya yaşı daha büyük olan âşık tarafından anlatılmaktaydı. Eğer anlatılan hikâye o gece bitecekse sonuna kadar anlatılırdı. Hikâyede bulunan iki kişinin karşılıklı deyişmelerinden oluşan nazım kısımları, bu iki âşık tarafından karşılıklı bir şekilde söylenebilmekteydi. Nazım kısım, âşık tarafından saz ile icra edilmekteydi (Taşlıova 2006a: 164-168):

Taşlıova, köylerde yapılan icralarda hikâyeyi dinleyenlerin, âşığa çok büyük bir saygı ve hürmet duyduğunu ifade eder. Hikâyeyi dinleyenler, anlatılanlara adapte olurlar ve anlatılan hikâyelere aşina olan kişilerdir. Dinleyicinin zaman sıkıntısı yoktur, genel eğitim oranı düşüktür. Bunun yanında, köy ortamında hikâye metinleri aktarımı, tamamen sözlü geleneğin kuralları dâhilinde yayılmaktadır. Tüm bu durumlar, âşık-hikâyeciye doğal bir saygı-hürmet hissini doğurmaktadır (Taşlıova 2006a: 168).

Âşık anlatıcı, köy düğünlerinde, hikâyeyi en orijinal şekli ile yani o muhitte anlatıldığı ve bilindiği şekle en yakın biçimde, ustalıkla anlatmaya çalışmaktadır. Taşlıova, uzun hikâyelerde yani iki gece süren anlatımlarda, âşığın hikâyeyi bölümlere ayırdığını, hikâyenin neresinde anlatımın bırakılacağının, âşığın hikâyecilik gücüyle belirlenen bir durum olduğunu ifade eder. Böylece âşık, ilk gece bir bölümünü anlatır, hikâyenin kalanını ise ertesi geceye saklar. Tek gecede anlatımı gerçekleştirilebilecek uzunlukta olan bir hikâyeyi seçmek de âşığa bağlıdır. Âşık, "tek gecelik" bir mecliste, hikâye anlatımında, araya "Lotu"[29] adı verilen kişiyi sokup hikâyeyi ikiye bölebilmektedir. Bu

[28] Taşlıova, "düğün"leri de "*Nişan, Nikâh, Toy Meclisleri"*ile *"Sünnet Düğünü Meclisleri"* olmak üzere iki kısımda incelemiştir (Taşlıova 2006a: 168-171).

[29] Taşlıova'nın verdiği bilgilere göre; Kars'ta, özellikle de Çıldır çevresinde, birçok usta âşık-hikâyeci, uzun süren fasılların gerçekleştirildiği düğün, nişan, sünnet gibi merasimlerde, hem yorulmuş ve zihni

kişi, verilen arada güldürü unsurlarını kullanarak yorulan dinleyicileri eğlendirirdi (Taşlıova 2006a: 169-170).

Taşlıova, günümüzde âşıkların düğünlere pek çağrılmadığını, düğünlerde âşık çağırma geleneğinin her geçen gün ortadan kalktığını belirtir ve çağrılan âşıklara ise bir saatlik icra süresi verildiğine dikkat çeker. Âşık da bu bir saatlik sürede hikâye anlatmaz ancak birkaç deyiş söyler, ikinci bir âşık varsa da onunla atışma örnekleri verir. Kars düğünlerinde âşığın hikâye anlatmasının yerini türkü söyleme almıştır. Dinleyiciler de artık âşıktan hikâye anlatmasını istememektedirler. Âşıkların repertuvarlarında ise yine de anlatabilecekleri birkaç hikâye bulunmaktadır (Taşlıova 2006a: 170). Taşlıova, sünnet düğünü meclislerinde de yine âşıkların gündüz gerçekleştirdikleri icraların, deyiş ve türkü söylemek ile karşılıklı atışmalar olduğunu vurgular. Düğün gününün gecesinde ise dinleyicilere hikâye anlatılmaktadır ve bu hikâye, genellikle tek gecede bitmektedir (Taşlıova 2006a: 171).

Taşlıova'nın makalesinde bahsettiği diğer icra ortamları ise "Köy odaları"[30]dır. Onun verdiği bilgilere göre, bazı köylerin köy odalarında[31], *"'cenk kitapları' okunur, savaş destanları dinlenir veya şehit menkıbeleri ile geçmiş usta âşıklara ait 'bâde serüvenleri' anlatılırdı."* Böylece bu yönüyle köy odaları, işlev olarak yazılı kültür ortamı hikâye metinlerinin anlatıldığı, aktarıldığı ve okunduğu mekânlar olmuştur. Bugün, köy odası veya köy evi olarak adlandırılan mekânlarda, âşıklar sanatlarını icra etmemektedirler. Bunun nedeni de artık, Kars köylerinde ikamet eden âşığın kalmamasıdır (Taşlıova 2006a: 171-172).

---

dağılmış dinleyicileri dinlendirmek hem de kendi dinlenmek ve hikâyenin devamını zihninde toparlayabilmek için, anlatımına ara verdiğinde, icrasına gülmece unsurunu katmak için yanında, yörede "Lotu" adı verilen birini gezdirirdi. Bu kişiler, çok iyi taklit yapan ve fıkra anlatmada yetenekli olan kişilerdi. Onlar sayesinde, hikâye anlatımına ara verildiği zaman eğlence devreye girmiş olurdu (Taşlıova 2006a: 169-170).

[30] *"Köy odaları, Kars'ta, âşık icralarının yapıldığı ve misafir ağırlamak gibi başka işlevleri de olan yerlerdir. Kars köylerinde, köy halkının başlıca buluşma ve istişare yerleri camiler ile köyde bulunan, bir veya kimi zaman da iki tane olan ve 'dükkân' diye adlandırılan küçük alışveriş mekânlarıdır."* Fakat bu mekânlar, bugün çoğu köyde yoktur (Taşlıova 2006a: 171).

[31] Köy odaları, *"komşu odaları"* diye de adlandırılmaktadır. Taşlıova, köy odalarını, *"Köy Odası veya Köy Evi"* ve *"Ağa/Bey Konağı/Evi"* olmak üzere iki ayrı başlık altında incelemiştir. *"Osmanlı döneminde devlet görevinde bulunanların yaşadıkları mekânlar bugün için "konak" olarak nitelendirilmektedir."* Bugün Kars'ta böyle özel bir mekân bulunmamaktadır (Taşlıova 2006a: 172-173).

Halk hikâyeciliği geleneğiyle ilgili olarak önemli mekânlardan birisi de *"kahveler"*dir. Taşlıova'nın verdiği bilgilere göre kahveler akşamları, gündüz vakitleri kâğıt, tavla, okey gibi oyunların oynandığı mekânlardan çıkarılıp âşıkların sanatlarını icra ettikleri âşık kahvehanelerine dönüştürülür. İlk önce genç âşıklar, yaklaşık yarım saat veya daha kısa bir sürede icralarını yapıp tamamlarlar. Bu âşıklar, hem kendi deyişlerini hem de usta malı dörtlükleri söylerler. Genç âşıkların hikâye anlatmaları beklenmez. Çünkü dinleyiciler, hikâyeyi usta âşıktan dinlemek istemektedirler (Taşlıova 2006a: 174). Çobanoğlu da âşık tarzı destanların sözlü kültür ortamında en yaygın icra edilen mekânların başında halka açık yerler olan kahvehanelerin geldiğini belirtir. O, kahvehanelerde sanatını icra eden âşıkların dinleyicisinin heterojen olduğunu ifade ederek âşıkların herhangi bir gruba ayrıcalık tanımamak zorunda olduğuna vurgu yapar (Çobanoğlu 2000: 278).

Kahvehane ortamında bulunan âşıkların sayısı, diğer icra ortamlarından çok daha fazladırlar. Bu durum, aynı zamanda âşıkların arasında bir rekabet ortamı oluşturmaktadır. Yine Taşlıova'nın verdiği bilgilere göre, Kars'ta 1960'lara kadar, âşıkların fasıl yaptıkları kahvehanelere girmek için bilet gerekmemekteydi. Kahvehaneye gelenler, çaylarını, kahvelerini içip faslı dinlerlerdi. Âşık faslının orta yerinde, kahvehane işletmecisi veya en yaşlı âşık, dinleyiciler arasında bir tepsi gezdirirdi. Dinleyiciler, bu tepsiye istedikleri miktarlarda para koyarlardı. Toplanan paranın tamamı, en yaşlı âşık tarafından, o gece fasıla katılan âşıklar arasında paylaştırılırdı. Daha sonra bilet kesme dönemi başlamış, yine bu biletlerden elde edilen para, âşıklar arasında paylaşılmıştır. Taşlıova, artık Kars'taki kahvehanelerin, "çayhane, oyun salonu" niteliğinde olduğunu, âşıkların zaman zaman buralara uğrayarak fasıl yaptıklarını belirtir. İnsanlar artık kahvehanelere âşık dinlemek için gelmemektedir ve kahvehaneler, âşıkların uğrak yerleri olmaktan çıkmıştır (Taşlıova 2006a: 176-178).

Taşlıova'nın ele aldığı diğer halk hikâyesi icra ortamları ise *"hanlar"*[32] ve *"bayramlar, şenlikler, festivaller"*dir. Hanların çayhane-kahvehanelerinde fasıllar yapılmakta ve bu fasıllara daha çok, merkeze ve ilçelere bağlı çeşitli köylerden gelip burada kalan daha farklı insanlar katılmaktaydı. "Âşıklar Bayramı" da âşıkların icra ortamlarıydı. XX.

[32] *"Hanlar, Kars merkezine uzak veya yakın köylerden gelenlerin, hayvanlarını getirip bir veya birkaç gecelik, orada tuttukları, kendilerinin de yattığı mekânlardır"* (Taşlıova 2006a: 179).

yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmış olan âşıklar bayramlarında âşıklar, verilen ayaklar üzerine karşılıklı atışmışlar, bu ayaklara bağlı deyişler, destanlar söylemişlerdir ve jüri önünde rekabet yaşamışlardır (Taşlıova 2006a: 180). *"Özel gün ve gece programları"* ise Halk Eğitim Merkezi ve Halk Evlerinde hazırlanmış, bu tek kişilik programlarda âşıklar, deyiş ve atışmalar icra etmişler; hikâye icrası yapmamışlardır (Taşlıova 2006a: 179-182).

Taşlıova, son olarak âşıklık icra ortamları içerisinde *"Yurt Dışı Programları"*ndan bahseder. Yurt dışında yaşayan Türkler, âşıklığı Avrupa'ya götürmüşlerdir. Türkiye'den yurt dışına çıkan âşıklar, orada yaşayan Türklerin davetiyle Avrupa'ya gelmişler; düğün, nişan, sünnet, özel toplantı günleri, dernek gibi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Âşıklar, kimi zaman burada yaşayan "Türklerin evleri"nde, kimi zamanda Avrupa'nın farklı ülkelerinde açılmış olan "Türk kahveleri (cemiyetler, lokaller)"nde icralarını gerçekleştirmiştir. Evlerde, kahveler, cemiyetler ve lokallerde fasıllar yapılmıştır. Kahvehane, cemiyet ve lokallerden daha geniş bir kitleye hitap eden ve organize olmuş bünyesiyle kurumsal bir yapı gösteren *"Federasyon ve Birlikler"*de yapılan âşık programlarında da âşıklar, icralarını gerçekleştirme fırsatı bulmuşlar; söz ve ezgiye yer vermişlerdir. Fakat buralarda âşıklar, sadece kendileri için belirlenen süre içinde fasıl yapabilmişler, hikâye anlatmamışlardır. Kimi zaman salonda bulunanların mensup oldukları yöreye ait çok bilinen hikâyelerden birkaç deyiş söylemişler, kimi zaman da o yörenin ünlü isimlerine ait türküler seslendirmişlerdir (Taşlıova 2006a: 182-184)[33].

Mirzaoğlu da makalesinde halk hikâyesi anlatıcılığıyla ilgili bilgi verir. O, Cerit Türkmen köylerinde günlük hayatın akışı içinde eğlenceler yapıldığını söyler ve geceleri düzenlenen bu eğlencelerin başında, bir araya toplanarak "türkülü hikâye"ler anlatmanın ve türkü söylemenin geldiğini belirtir. Bunun için köy odasında ya da bir evde toplanılır; kadınlar, erkeklerin anlattıkları hikâyeleri ve söyledikleri türküleri yan odadan ya da daha uzaktan dinlerlerdi. Bu eğlence sırasında ses çıkarılmadan hikâye anlatıcısı saygı ve dikkatle dinlenir; mısır patlatılır, çerez hazırlanır ve *"küle kömbe"* yapılırdı. Bu eğlenceler sırasında türküler, sazsız söylenirdi. *"Yerli aşiretten olanlar çalgı çalmayı bilmezler, eğer toplulukta Tecirli aşiretinden olan kimseler var ise 'tambura' çalarlardı."*

[33] Taşlıova, bu makalede açıklamış olduğu Kars'ta halk hikâyesi icra ortamlarını, yazmış olduğu doktora tezinde de ele almıştır. Bkz. Taşlıova, M. Mete (2006b), (Doktora Tezi) Kars'ta Sözel Hikâyecilik ve Hikâyeler, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı.

Karacaoğlan, Dadaloğlu ve Elbeylioğlu türküleri, gece yarılarına kadar söylenirdi. Mirzaoğlu, köylerde daha sonraki yıllarda kahvehaneler ortaya çıkınca köy odalarında ve evlerde yapılan toplantıların yapılmamaya başladığını, köylü erkeklerin eğlenmek için kahvehanelere gittiğini, orada oynanan kâğıt oyunlarının başlıca eğlence olduğunu ifade eder. Türküler ise kadınlar arasında bulgur çekerken, pamuk toplanırken, kadın ve erkekler arasında da hasat zamanlarında söylenmeye devam eder. Bugün ise Cerit Türkmen köyleri arasındaki eğlenme vasıtası olan bu işler ortadan kalkmıştır ve bu köylerde, hikâye anlatıcısı veya hikâye anlatma vasfını taşıyan kişi sayısı oldukça azalmıştır. Yaşayan hikâye anlatıcıları ise son temsilcilerdir. Artık sözlü ortama talep olmadığı için onların repertuvarlarındaki hikâyeler de kendileriyle birlikte yok olacaktır (Mirzaoğlu 1999: 80-85).

Görkem, 2000 yılındaki Çukurova bölgesinde halk hikâyesi anlatıcılığıyla ilgili bilgiler verir. O, geçmişte âşık-hikâyecilerin büyük bir kısmının, Çukurova bölgesinde genellikle hikâyelerini saz eşliğinde, dinleyicilere kahvehanelerde, köy odalarında ve düğünlerde anlattıklarını söyler. Âşıkların, türkülü hikâye anlatımını hala saz (cura) eşliğinde, düğünlerde devam ettirdiklerini fakat ilerleyen yıllarda, 25-30 senelik bir dönemde artık bu anlatıcılığın giderek kaybolacağını ifade eder. Bunun sebebini de okur-yazarlık oranının artması, eğlence ihtiyacının kitle iletişim araçlarının (radyo, video, televizyon gibi) aracılığıyla sağlanması olarak açıklar ve "anlatıcı", "dinleyici", "metin" ve "musiki" gibi fonksiyonlarının gün geçtikçe yitirileceğini belirtir (Görkem 2000: 156).

Özdemir de elektronik kültür ortamında devam eden âşıklık geleneği üzerinde durur. Sözlü kültürü elektronik kültür uğruna terk eden halkın geçmişe duyduğu özlem doğrultusunda belediyelerin kültürel faaliyetleri kapsamında "âşıklar gecesi" gibi adlar altında etkinliklerin düzenlendiğini söyler. Fakat özellikle yerel radyo ve televizyon kanallarının yayınları aracılığıyla halka aktarılan bu etkinliklerin, genel anlamda âşıklık geleneğine katkı sağlamadığını ifade eder (Özdemir 2008: 144).

Özarslan ise halk hikâyesi anlatma geleneğinin âşık fasıllarında durma noktasına geldiğini ifade eder. Bu fasıllarda, eskiden olduğu gibi uzun konulu ve günlerce süren hikâyeler anlatılmamaktadır. Bu hikâyelerin yerini, *"kısa hikâyemsi anekdot, hatıra, fıkra veya kurmacalar"* almıştır. Özarslan, bu durumu, *"zamanının giderek kısıtlandığı hızlı yaşanan bir hayat tarzının getirtiği sonuç"* olarak açıklar ve hikâye anlatımının dışında

alternatif eğlencelerin ortaya çıkmasının, hikâye anlatma geleneğini tehdit ettiğini vurgular (Özarslan 2001: 128-129).

Halk hikâyesi anlatma geleneği içerisinde bahsedilmesi gereken bir konu da "Meddahlık geleneği"dir. Köylerde gerçekleşen halk hikâyeciliği anlatıcılığının yanı sıra şehirlerde de meddahlık geleneği sürmüştür. Nutku, meddahın *"bir ses değiştirme, anlatım ve mizah ustası"* olduğunu söyler (Nutku 1977: 61). Elçin ise meddahlığın, *"hikâye ve taklid yapma sanatı"* olduğunu ifade ederek (Elçin 1986: 672), genellikle şehirlerde hikâyelerini icra eden meddahların âşık-hikâyecilerin görevini gördüklerini belirtir (Elçin 1986: 447). Meddahlık geleneği de halk hikâyeciliği geleneğinde olduğu gibi günümüzde etki alanını yitirmiştir.

Bu örneklerle halk hikâyesi anlatma geleneğinin günümüzde, değişen yaşam tarzıyla birlikte geri planda kaldığı ve âşıklar arasında halk hikâyesi anlatmak yerine türkü söylemenin yaygınlaştığı görülmektedir.[34] Bununla birlikte halk hikâyeleri içinde bulunan bazı türküler de âşıkların türkü repertuvarına girmiş, hikâyeler unutulmuş, hikâye içindeki türküler ise söylenmeye devam etmiştir. Bu durum, üçüncü bölümü oluşturan "Halk Türküsünün Halk Hikâyesinden Ayrılması Olgusu" bölümünde ayrıntılı olarak irdelenecektir.

Halk hikâyeleri, geçmişten günümüze geçirdiği bu değişimlerin yanı sıra, yaygın olarak anlatıldıkları dönemde de zamana bağlı olarak değişiklikler göstermiş ve hikâyelerin çeşitli biçimleri halk arasında yayılmıştır. "Varyantlaşma" olarak adlandırılan bu değişim aşağıda incelenmiştir.

1.5. Halk Hikâyelerinin Varyantlaşması

Halk hikâyelerine bakıldığında, bir halk hikâyesinin pek çok değişik varyantı olduğu görülmektedir. Halk hikâyelerindeki bu varyantlaşmaların, çeşitli sebepleri vardır.

[34] Bu konunun irdelenmesi açısından Âşık Mustafa Aydın ile bir mülakat gerçekleştirilmiştir. O da günümüzde âşıklar tarafından artık hikâye anlatıcılığının geri planda kaldığını, türkü icrasının ise devam ettiğini vurgulamıştır.
Görüşmenin tamamı için bkz. EK

Boratav, halk hikâyelerinin varyantlaşmasının nedenlerini açıklamıştır. O, halk hikâyelerinde varyantların meydana gelmesinin en önemli nedeninin, hikâyelerin *"zaman ve mekân içinde yayılmaları"* olduğunu ifade eder. Hikâyeleri yayan araçlar ise *"insan hafızası"*dır. Hikâyeler, bir nesilden daha sonraki nesle geçerken bir hafızadan başka bir hafızaya da geçmiş olur. İşte bu geçiş sırasında doğal olarak değişme meydana gelir ve hikâyelerin birçok yeri unutulur. Bu unutmadan kaynaklı olarak hikâyede boşlukların meydana gelmesine razı olmayan sanatkârlar da uygun gördükleri yeni malzemeleri hikâyelere sokarlar. Böylece hikâyelerin, *"ağızdan ağıza, nesilden nesile ve memleketten memlekete"* aktarılırken birçok şekilde varyantları oluşur. Boratav, varyantları meydana getiren değişiklikleri de açıklar. Bu değişiklikler, *"temaların ve motiflerin, hatta bazen sıra ve yer değiştirmeleri, şahısların isim ve memleket değiştirmeleri, bir hikâyeye başka hikâyelerden veya âşıkların şiirlerinden münasip olanların ilavesi"* şeklindedir (Boratav 2014: 122-124).

Güney, varyantlaşma konusuna açıklık getirerek halk hikâyelerinde gerçek yaşantının yanı sıra *"hayal ve fantezi"* özelliğinde unsurların bulunduğuna dikkat çeker. Hikâyeciler, âşıkların veya kahramanların hayatlarından aldıkları olayları aynı şekilde, birebir olduğu gibi anlatmamaktadırlar. Bu olayları halk arasında yaşayan menkıbelerle ve kendi hayalleriyle karıştırıp işleyerek bir hikâye konusu oluştururlar. Bunun yanı sıra Güney hikâyenin, en uygun yerlerine kahramanların veya âşıkların şiirlerinden ya da başka koşma ve maniler seçilen şiirlerin serpiştirilerek anlatıldığını, hikâyeye giren bu unsurların hikâyeciden hikâyeciye değiştiğini; hikâyelerin, "musannif" denilen ilk *"müellif"*[35]inin dilinden çıktığı gibi çıkmadığını, hikâyeyi anlatan herkesin bu hikâyelere kendinden bir şeyler katarak hikâyenin asıl konusunu değiştirmemekle birlikte milli gelenek ve göreneklerimizden yeni unsurlar kattığını vurgular. Bu nedenle hikâyelerin tek bir müellifi değil, sayısız müellifi vardır. Ayrıca bu hikâyeler, yazıya geçirilirken sözlü gelenekte yaşadığı gibi yazıya geçirilmemiştir. Halk hikâyeleri, yazıya geçerken de oluştukları doğal çevrenin ruhsal özelliklerini kaybetmiş, hikâyelerin dil ve üslup özellikleri de değişmiştir (Güney 1971: 45-46).

İçel, anlatıların varyantlaşmalarının nedenleri üzerinde durur, zaman içinde kahramanlarda ve olaylarda meydana gelen değişikliklerin nedenini, destanların/halk

[35] **Müellif:** Yazar (http://www.tdk.gov.tr).

hikâyelerinin yapısal özelliğiyle açıklar. O, ana olay ve ana kahramanın özelliklerine, asırlar geçtikçe başka olaylar ve kahramanların özelliklerinin de eklendiğini ifade eder. Anlatılar, asırlar boyunca sözel bellekte dilden dile aktarılırken hem kahraman hem de onun başından geçen olaylar farklılık kazanır. İçel, *"destan mantığı içerisinde Köroğlu anlatmalarına da asırlar geçtikçe yeni halkalar eklenmiştir"* diyerek oluşan bu yeni halkalar üzerinde coğrafyanın da etkisi olduğunu belirtir. Bu etkiyle, metnin anlatıldığı coğrafyada gerçekleşen olaylar da anlatıya girer ve bu durum, metinde farklılaşmaya neden olur (İçel 2010: 21).

Alptekin ve İçel de *"anlatıcının hikâyesini yaşadığı mekâna uydurduğunu, anlatıdaki olayların ve yer adlarının coğrafya bağlamında değiştiğini"* söylerler. Ayrıca kurmaca bir dünyanın eseri olan anlatının, tarihsel gerçeklikleri yansıtamayacağını ifade ederek Türk dünyasında anlatılan ve birçok varyantı bulunan Köroğlu destanının/halk hikâyesinin kahramanının, farklı özelliklerle karşımıza çıkmasının son derece doğal bir durum olduğuna vurgu yaparlar (Alptekin-İçel 2011: 37-38).

Başgöz, sözlü edebiyatın bir *"çeşitlenmeler edebiyatı"* olduğuna dikkat çeker ve bu edebiyatı dinleyiciye sunan anlatıcının, her sunuşta anlatıya irili ufaklı değişikler soktuğuna dikkat çeker (Başgöz 1986: 49). Yine Başgöz, halk hikâyelerinin, hem sözlü kurgusundan hem de hikâyeyi dinleyen dinleyici kitlesinin yapısından, konumundan ve isteklerinden etkilendiğini ifade ederek hikâyeye biçim veren unsurlardan söz eder. Bu unsurlar, *"âşık"*, *"geleneksel hikâye metni"* ve *"dinleyici kitlesi"*dir. İşte bu üç unsurun birleşimi ve etki alışverişi, hikâyeyi yaratır, biçimlendirir ve değiştirir. Halk hikâyesi anlatıcıları, kendi kişisel duygularını, düşüncelerini ve yergilerini de anlatının içine sokar; bu duygu ve düşüncelerini, dinleyicilerle işbirliği içinde anlatıya yansıtır (Başgöz 1986: 64).

Çobanoğlu da "sözlü kompozisyon teorisi"nin, icracının sosyo-kültürel bağlamda dinleyicilerle olan etkileşimini, anlatının *"icrasına"*, *"yapısına"* ve *"işlevine"* etkilerini araştırdığından bahseder (Çobanoğlu 2012: 259). Buna göre, âşıkların destanlarını söyledikleri dinleyici kitlesinin özelliği, destanların şekline, hacminin uzamasına ve kısalmasına neden olabilmektedir. Âşık, dinleyicilerin istekli olup olmadıklarına göre destanı kısaltmakta veya uzatmaktadır. Dinleyici istekli ise destan uzar, bunun tersi bir durumla karşılaştığında ise destan kısalır. Bu nedenle, aynı âşık tarafından söylenen

anlatılarda bile sonuç ve anlatının uzunluğu-kısalığı değişebilmektedir. Bu değişiklikler, dinleyiciye bağlı olarak oluşmaktadır. Çobanoğlu, bu durumun, *"âşığın dramatik kabiliyetinin sanatını icra etmede dinleyiciyle kurduğu etkileşim ile şekillenip değiştirebilme hünerinin test edilmesi*" olarak da değerlendirilebileceğini ifade eder (Çobanoğlu 2012: 268-269).

Taşlıova da hikâyelerin, "bir müellifi değil sayısız müellifi vardır" tespitinden hareketle hikâye metninin farklı anlatıcılar tarafından icrasında görülen değişimlerin yanında aynı hikâyenin aynı anlatıcı tarafından farklı zamanlarda icrası sırasında da ortaya çıkabilecek muhtemel farklardan söz eder ve bunun nedeninin yine sözel icra şartları olduğuna vurgu yapar (Taşlıova 2016: 155).

Tüm bu bilgiler ışığında şunları söylemek mümkündür: Halk hikâyeleri, farklı bölgelerde, farklı âşıklar tarafından söylenmiş, sözlü kültür ortamında dilden dolaşarak halka aktarılmıştır. Hikâyelerin anlatıldığı coğrafyanın, hikâyeyi anlatan kişilerin değişmesiyle halk hikâyeleri başka zihinlerde oluşmuştur. Hikâye anlatıcıları, hikâyeleri akıllarında kaldıkları ya da istedikleri gibi anlatmışlardır. Bunun yanı sıra âşıklar, dinleyici kitlesiyle arasında oluşan etkileşimle ve onların beklentilerine göre de hikâyelerinin sonunu değiştirmiş, duruma göre hikâyeleri uzatıp kısaltmıştır. Bu nedenlerle ilk anlatılan halk hikâyesi ile bu hikâyenin daha sonra oluşan anlatmaları arasında değişiklikler meydana gelmiştir. Bazen daha sonra söylenen hikâyeler ile ilk örneği arasında küçük farklılıklar oluşmuş, bazen de bu farklılıklar daha büyük olmuştur. Böylece halk hikâyelerinin varyantlaşma süreci gerçekleşmiştir.

II. BÖLÜM

2. TÜRK HALK EDEBİYATINDA TÜRKÜYE GENEL BAKIŞ

2.1. Türkü Kavramı

Boratav, türküyü *"düzenleyicisi bilinmeyen, halkın sözlü geleneğinde oluşup gelişen, çağdan çağa ve yerden yere içeriğinde olsun, biçiminde olsun değişikliklere uğrayabilen ve her zaman bir ezgiye koşulmuş olarak söylenen şiirler"* olarak tanımlar. O, *"Türkiye'nin sözlü geleneğinde, bir ezgi ile söylenen halk şiirlerinin her çeşidini göstermek için (âşık şiirleri için dahi) en çok kullanılan ad 'türkü'dür"* der. Bölgelere ve konulara ilişkin özel hallerde veya ezginin ve sözlerin çeşitlenmesine göre, türkü kelimesinin yerine *"şarkı, deyiş, deme, hava, ninni, ağıt"* adlarının da kullanıldığını ifade eder (Boratav 1969: 162-163).

Elçin, sözlü ve yazılı edebiyatımızdaki türkülerin, atasözleri, masallar, bilmeceler, maniler gibi yaygın ürünler olduğunu belirterek türkülere Doğu ve Kuzey Türklerinin aynı kökten gelen "yır" veya "cır" adını verdiklerini, Batı Türklerinin ise "türkü" adını kullandıklarını söyler. Türkü, Türk kelimesinden doğmuştur ve "*Türklere mahsus ezgi (melodi)"* anlamına gelmektedir. "Türkü yakmak" deyimi de türkü kelimesinden türemiştir ve icat etmek anlamındadır (Elçin 1986:195).

Güney, halk türkülerinin *"halkın ortaklaşa yarattığı sözlü verimler"* olduğunu; halkın, halk türkülerine *"memleket havaları"* da dediğini ve türkülerin *"folklor edebiyatı"* içine alındığını söyler (Güney 1971: 235).

Dilçin'in tanımına göre, *"türkü, türlü ezgilerle söylenen, bir anonim halk şiiri nazım biçimidir."* Dilçin, ayrıca söyleyeni belli türkülerin varlığından da söz eder (Dilçin 2013: 289).

Onay, türküyü; *"Türklere mahsus lahn[36] ile söylenen şarkılar"* olarak tanımlar (Onay 2012: 87).

Yakıcı da türkülerin, Türk insanının sevgi, sevinç, üzüntü, acıma vb. duygularının doğal bir ürünü olduğunu, adı bilinen ya da bilinmeyen bir halk ozanı tarafından yaratıldığı düşüncesinin araştırmacılar tarafından kabul gördüğünü belirtir (Yakıcı 2013: 71).

Kısa bir tanımla türkü, halk edebiyatında ezgiyle okunan ve bentlerden oluşan, genellikle yaratıcısı belli olmayan şiir biçimidir (Yalçın 2012: 6).

2.2. Türkülerin Özellikleri ve Sınıflandırılması

Türküler, genellikle yedili, sekizli, on birli hece kalıplarıyla söylenmektedir; bununla birlikte türkülerde hece ölçüsünün her kalıbı kullanılabilir. Türküler, iki bölümden oluşur. Birinci bölüm, türkünün asıl sözlerinin bulunduğu, "bent" adı verilen bölümdür. İkinci bölüm ise her bendin sonunda yinelenen "nakarat"tır. Bu bölüme, "bağlama" ya da "kavuştak" adları verilir. Bentler ve kavuştaklar kendi aralarında uyaklıdır (Dilçin 2013: 289).

Elçin, türkülerin dil özellikleri hakkında ve türkülerle ilgili olarak genel bilgiler verir. Türküler, genellikle herkesin anlayabileceği ortak, sade ve doğal bir dille hece vezni ile söylenmekte veya yazılmaktadır; hece vezninin yanı sıra aruzla oluşturulmuş türkü örnekleri de bulunmaktadır. Aruz vezni ve divan edebiyatı nazım şekilleri ile meydana getirilen türkülere "divan, selîs, semâi, kalenderî, satranç ve vezniâhır" denilmektedir. Hece vezni kullanılarak meydana getirilen türküler, "manî" ve "koşma" tiplerine bağlı, çeşitli şekil özellikleri gösteren nakaratlı veya nakaratsız lirik manzumelerdir. Türküler, başlangıçta bireysel yaratma eseridir; zamana ve mekâna bağlı olarak anonimleşirler. Bunun yanı sıra türküyü oluşturan kişinin damgasını taşıyan türküler de bulunmaktadır. Elçin, bu türkülere örnek olarak 17. yüzyıl saz şairlerinden "Kayıkçı Kul Mustafa'nın Genç Osman Destanı"nı gösterir. Türkülerin özünü musiki oluşturmaktadır. Bununla

[36] **Lahn:** 1. Kaideye uygun ve güzel ses, nağme, ezgi, 2. Ahenk (http://www.osmanice.com).

birlikte cönklerde ve mecmualarda hece ve aruz vezinleriyle söylenmiş veya yazılmış "türkü" başlığı adı altında bestelenmemiş şiirler de bulunmaktadır (Elçin 1986:195).

Edebiyatın pek çok alanında araştırmalar yapan, yaptığı birçok araştırmada konu hakkında görüş belirten ilk kişi olmayı başaran ve bu araştırmaları edebiyat dünyasına kabul ettiren Pertev Naili Boratav, halk hikâyeleri araştırmalarında olduğu gibi halk türküleri hakkında da araştırmalar yapan en önemli kişiler arasında bulunmaktadır. Bu açıdan Boratav'ın konu hakkındaki görüş ve araştırmaları son derece önem taşımaktadır.

Boratav, halk türkülerinin hem müziği hem de şiiri ilgilendirdiği için folklor araştırmalarında özel bir yer tuttuğuna değinir. Halk türküleri araştırmalarında hem halk müziğinin hem de halk edebiyatının göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtir. Türkülerde sözler (güfte), belli bir hece vezni kalıbına (örneğin, 4+4, 4+3, 4+4+3 gibi) uydurularak yazılmış düzenli bir nazım parçasını oluşturur. Bu, bazen sonradan türkü haline geçmiş bir halk şairinin manzumesidir, bazen de doğrudan türkü olarak yazılmıştır (Boratav 1945: 49-50).[37]

Güney de türkülerin dilinin halk dili denilen *"imajlı, imalı dil"* olduğunu ifade ederek bu dilin zenginliğinden ve yüceliğinden bahseder ve halk dilinin *"sihirli ve şiirli"* yapısının türkülerden anlaşılabileceğini söyler. Türkülerin bir tablo canlılığıyla yürekleri yerinden oynattığını, derin bir sezgi ve heyecanla dinleyenleri sarıp sarmaladığını ifade eder (Güney 1971: 237). Gerçekten de türkülerimize bakıldığında dinleyenlerin gönlüne dokunan, sanki bir sihir yapılmışcasına halkın içine işleyen bir dil ile karşılaşılmaktadır.

Türküler, bir folklor ve anonim halk edebiyatı ürünüdür. Yıldırım, folklorun özelliklerini, *"1. Sözlü (oral, verbal) olma, 2. Geleneğe bağlılık (tradition), 3. Çeşitlenme (variant), 4. Anonimlik (anonymous), 5. Kalıplaşma (formularization) özelliği"* olmak üzere beş bölümde inceler (Yıldırım 1998: 68-69). Dolayısıyla bu özellikler, türkülerde de bulunmaktadır. Güzel ve Torun da Türk halk edebiyatı ürünlerinde diğer edebiyat ürünlerinde olduğu gibi estetik kaygının ön planda olmadığını, aksine ön planda olanın halkın kültürünü yansıtmak olduğunu vurgularlar ve tüm bunların yanında bu ürünlerin estetikten de yoksun olmadıklarını ifade ederler. Onlar da *"Anonim Halk Edebiyatı"* adı

[37] "Halk Türkülerine Dair": Aramak (İzmir), Sayı 5; Ağustos 1939.

verilen bu edebiyatın, diğerlerinden ayrılan temel özelliklerini Yıldırım'ın saymış olduğu beş özelliğe iki özellik daha ekleyerek verirler. Buna göre bu özellikleri, *"1. Anonim olması, 2. Sözlü olması, 3. Varyantlaşma özelliği, 4. Geleneksel oluşu, 5. Kalıplaşma özelliği, 6. Ezgi ile söylenmesi, 7. İrticalen söylenmesi"* şeklinde sıralarlar (Güzel-Torun 2012: 111). Bu özellikler, türkülerin sahip olduğu özelliklerdir.

Türkülerin özelliklerinden sonra, onların sınıflandırılması meselesi de üzerinde durulması gereken diğer bir konudur. Boratav, türkülerin içeriklerine göre sınıflandırılması gerektiğini vurgular fakat *"yalnız gördükleri işlerden ötürü ilgiyi çeken türkülerin de yer alacağı bir kümeleme için"* bu ilkenin yetersiz kalacağına dikkat çeker ve bu nedenle *"bileşik bir düzen"* önerir. Boratav'ın sınıflandırmasına göre, ilk bölümü belirleyen, *"türkülerin konuları"*, ikinci bölümü belirleyen de *"kullanıldıkları yerler, gördükleri vazifeler ya da söylenmelerini şartlandıran vesilelerdir"*. İlk bölüm, *"lirik türküler"*, *"taşlama, yergi ve güldürü türküleri"* ve *"anlatı türküleri"* olmak üzere üç bölüme ayrılır. Lirik türküler ve anlatı türküleri de kendi içlerinde bölümlere ayrılmaktadır. Lirik türküler, *"a)ninniler, b) aşk türküleri, c) gurbet türküleri, askerlik türküleri, hapishane türküleri, ç) ağıtlar, d) çeşitli başkaca duyguluk konular üzerine türküler";* anlatı türküleri ise *"a) Efsane konulu türküler, b) bölgelere ya da bireylere özgü konuları olan türküler, c) tarihlik konuları olan türküler"*dir. İkinci bölüm ise *"İş türküleri", "Tören türküleri"* ve *"Oyun ve dans türküleri"* olmak üzere yine üç grupta toplanır. İş türküleri, kendi içerisinde alt gruba ayrılmazken tören türküleri, *"a) bayram türküleri, b) düğün türküleri, c) dinlik ve mezhepli törenlere değgin türküler, ç) ağıt töreninde söylenen türküler"* ve oyun ve dans türküleri de *"a) Çocuk oyunlarında söylenenler, b) büyüklerin oyunlarında söylenenler"* olmak üzere alt gruplara ayrılır (Boratav 1969: 163-164).

Elçin, türküleri; *"konularına, şekillerine ve ezgilerine göre"* üç şekilde sınıflandırmanın mümkün olduğunu belirttikten sonra bu sınıflandırma arasında *"beste esasına göre"* yapılan sınıflandırmanın daha dayanıklı olduğunu söyler. Bu sınıflandırmaya göre türküler, "uzun hava" ve "kırık hava" olmak üzere iki kolda toplanmaktadır. Uzun havalar, usul ile çalınmayan, her sanatkârın isteğine bağlı olan, tam bir şekil göstermeyen ve Batı musikîsinde yer alan ezgilerdir. *"Bozlak, Maya, Divan, Egin, Hoyrat, Çukurova, Türkmânî"* gibi ezgiler, uzun havalara örnek oluşturmaktadır. Kırık havaların ise ölçüsü

ve ritmi bellidir. *"Karadeniz Horonları, Kuzey Doğu Barları ve Batı Anadolu Zeybekleri"* gibi oyunlarda ise kırık hava mevcuttur (Elçin 1986: 196).

Dilçin de türkülerin sınıflandırmasını Elçin'in sınıflandırması gibi yapar. Buna göre, ezgilerine göre türküleri, *"usulsüzler"* ve *"usullüler"* olmak üzere ikiye ayırır ve usulsüz olanlara, *"divan, bozlak, koşma, hoyrat, kayabaşı, Çukurova"* gibi örnekler verir. Bu çeşitlerin hepsinin uzun hava, usullü türkülerin ise genellikle oyun havaları olduğunu belirtir. Bu oyun havalarına Konya'da *"oturak"*, Urfa da ise *"kırık"* adı verilmektedir. Dilçin, konularına göre türküleri, *"ninniler, çocuk türküleri, doğa türküleri, aşk türküleri, kahramanlık ve askerlik türküleri, karşılıklı türküler, ölüm türküleri (ağıtlar)"* gibi konularla ele alır. Son olarak yapılarına (şekillerine) göre türküleri ise *"bentleri mani dörtlükleriyle kurulan türküler, kavuştakları mani biçiminde olan türküler"* olarak ele alır ve bu sınıfa, kavuştaklarını dize sayısına göre ayırdığı türküleri de ekler. Bunlar, *"kavuştukları bir dize olan türküler"*, iki, üç ya da dört dize olan türkülerdir (Dilçin 2013: 290-300). Dizdaroğlu ve Özbek de yine aynı şekilde türküleri, "ezgileri, konuları ve yapılarına (şekillerine) göre" üç grupta sınıflandırmışlardır (Dizdaroğlu 1969: 105, Özbek 1975: 66). Araştırmacılar arasında türkülerin sınıflandırılması, genel olarak bu şekilde kabul edilmektedir.

Kaya tarafından da aynı şekilde yapılan bu sınıflandırmada, yapılarına göre türküler, türkülerin bentlerinin mısra sayılarına göre belirlenmiş ve bunlara ek olarak *"karşılıklı türküler/atma türküler"* verilmiştir. Konularına göre türküler, *"tabiat türküleri, aşk türküleri, yiğitlik türküleri ve tarihî olayları konu edinen türküler, tören türküleri, askerlik türküleri, eşkıya türküleri"* gibi türkülerle örneklendirilmiş ve son olarak ezgilerine göre türküler ise *"uzun havalar ve kırık havalar"* olmak üzere ikiye ayrılmıştır (Kaya 1999: 138-213). Onay ise ezgilerine göre türküleri, *"kayabaşı, ezgi, varsağı, türkü, türkmanî, şarkı"* olmak üzere bölümlere ayırmıştır (Onay 2012: 87).

Yakıcı ise türküleri, *"vezinleri bakımından türküler"*, *"yapıları bakımından türküler"*, *"konuları bakımından türküler"* ve *"ezgileri bakımından türküler"* olmak üzere dört bölümde sınıflandırmıştır (Yakıcı 2013: 197-282).

2.3. Türkülerin Konusu ve İşlevleri

Türküler, doğayı, aşkı, ayrılığı, ölümü, kahramanlığı, günlük hayatın olaylarını vb. konu edinmektedir (Yalçın 2012: 6). Güney, halk türkülerinin asıl konusunun, bu toprakların üzerinde doğup büyüyen, içinde bulunduğu cemiyet gibi hissedip düşünen insanın başına gelenler ve insanların yaşadıkları olaylar karşısındaki duygu ve düşünce dünyaları olduğunu ifade eder. Bu olaylar, kimi zaman bir kara sevdayı, kötü bir günü, bir kahramanlığı, aşkı, hasreti, gurbeti, doğayı; Türk insanını anlatır (Güney 1971: 236-237).

Dilçin, türkülerin konularının çok değişik olduğunu söyleyerek *"aşk duyguları, günlük olaylardan etkilenmeler, savaşlardaki kahramanlıklar"*ın türküyle anlatılabileceğini ifade eder. Ayrıca o, halk arasında heyecan yaratan her olaya türkü yakıldığını söyler. Onun ifadesiyle, *"kısaca Anadolu halkı bütün acılarını ve sevinçlerini türkülere doldurur."* (Dilçin 2013: 289).

Dizdaroğlu da türkülerin, kişisel ya da toplumsal olaylarla ilgili olduğunu, "deprem, ölüm, kahramanlık, sevgi, ayrılık" gibi olayların türkünün çıkışını etkilediğini, toplumun olaylar karşısındaki tepkisinin türkülere yansıdığını söyler. O, türkülerde toplumsal yanın ağır bastığını ve türkülerin, halkın sevgisini, nefretini, acısını, tutkusunu yansıttığını belirtir (Dizdaroğlu 1969: 104-105).

Kısacası türküler, Türk ruhunun notaya dökülerek dile gelmiş şeklidir; Türk halkının ortak malı olup onların duygularını ve yaşantılarını yansıtırlar. Aşk, sevda, ayrılık, gurbet gibi duygular, her insanın içinde barındırdığı ortak duygulardır. Öyle ki bu duygular evrenseldir ve çoğu zaman diğer milletler için de geçerlidir. Buna bağlı olarak türkülerde işlenen bu konular, diğer milletlerin şarkılarında da dile getirilmiştir. Boratav, bu durumla ilgili olarak son derece çarpıcı örnekler sunmuştur.

Boratav, halk türkülerinde sadece milletlerin ayrı ayrı seslerinin değil, *"bütün insanlığın sesini, insan sesini"*[38] duymanın mümkün olduğunu söyler. Bunun ispatını yapmak için iki türkü örneği sunar. Bunlardan ilki, *"Eğin Türküsü"*nün nakaratıdır. Hasretten acı

[38] Boratav makalesinde, Herder'in halk şarkılarına *"halkın sesi"* dediğinden bahseder. Onun kitabını neşreden arkadaşı da Herder'in dünya milletlerinden birçoğunun şarkılarından bir seçme yaparak meydana getirdiği kitaba *"Şarkılarda Milletlerin Sesi"* adını vermiştir. Buna karşılık Boratav da bu sözü söylemiştir (Boratav 1945: 53).

çeken bir kadın *"ağası"*nı anar ve *"gurbet icad eden görmesin cennet"* diyerek isyan eder. İkinci türkü örneği ise Almanlara aittir. Adı bilinmeyen bir Alman halk şairi de *"Ayrılık! Seni kim icat etti"* diye sorar. Birbirlerinden kilometrelerce uzak bu iki ülkede aynı güzel ifadeye rastlanmaktadır. Boratav, bu ifadeyi Türklerin mi Almanlardan, yoksa Almanların mı Türklerden aldığını sormanın saçma olduğunu ifade eder. Çünkü aynı şartlar altında yaşayan insanların, aynı duygu ve düşünce kalıplarını oluşturmaları son derece doğaldır. Gurbet, dünyadaki tüm insanlar için geçerli olan ve önlenemeyecek bir durumdur (Boratav 1945: 53-54).

Boratav, konuyla ilgili olarak iki tane de hikâye örneği verir. Bu hikâyelerin de biri Türk, diğeri Alman hikâyesidir. Bizdeki hikâye örneği şöyledir:

Zamanın birinde Kars'ın Çıldır gölü sahilinde Beğerşen köyünde Bağdat adında genç bir kız vardır. Kız, köyün karşı sahilinden Akçakala köyünden bir delikanlı ile nişanlıdır. İki genç, birbirlerini çok sevmektedir fakat o zamanlar nişanlılık uzun sürmektedir. Birbirleriyle görüşemeyen bu gençler, görüşebilmek için aralarında bir işaret kararlaştırırlar. Herkes yattığı zaman Bağdat, ateş yakacak; gölün öteki sahilinde olan nişanlısı da ateş yandığında yüzüp ateşe doğru gelerek sahile çıkacaktır. Böylece iki âşık, tan ağarıncaya kadar görüşeceklerdir. Yaz boyunca iki genç, bu işaret sayesinde sık sık buluşurlar. Sonbahara doğru bir gece, Bağdat'ın yengesi bu durumun farkına varır. Genç kızın rakibi olan amcasının kızına haber verir. İkisi birlikte bir gece, Bağdat yattıktan sonra ondan habersiz ateş yakarlar. Delikanlı, işareti görür görmez yüzmeye başlar. Kadınlar, delikanlının yolu yarıladığını tahmin ettikleri zaman ateşi söndürürler. Delikanlı, karanlıkta yolunu şaşırır; yolun ortasında çırpınır; sahili bulamaz. Sabaha karşı artık gücü kalmayan delikanlı boğularak ölür. Olanlardan habersiz olan Bağdat, üç gece boyunca ateş yakmaya devam eder. Dördüncü gece (Boratav 1945: 54-55):

"Od aldı Bağdat'ı güleşini[39], bağı;
Beklerim habersiz akşam, sabahı;
Her biri oldu bir kan çanağı;
Göz yaşım silmedi, yâr nerde kaldı?
….

[39] **Güleş:** Sevimli, güler yüzlü, çok gülen (kimse) (http://www.tdk.gov.tr).

Üç gündür beklerin, yâr nerde kaldı?"

diyerek feryat eder. Kendini öldürecektir fakat *"erkân*[40]*, yol"* koymuyordur. Zavallı kız, üzüntüsünden hasta düşer ve derdini türkülerle ifade eder (Boratav 1945: 55):

"Gökte ötüşen suna![41]
Çalkanıp batma kana
Tez kavuşurdum ona
Koymaz erkân yol beni.

Turnam seni dinlerem
Dert dilinden anlaram
Sinem şanşan inlerem
Kaval sunar il beni.

Bağdadım döktüm kan yaş
Binamda kalmadı taş
Viranam oldu ataş[42]
Ahir[43] eder kül beni."

Bağdat, nişanlısının ölümünden kırk gün sonra daha fazla dayanamayarak ve olup biteni öğrenemeden hayata gözlerini yumar (Boratav 1945: 55-56).

Arnim ve Brentano'nun halk şarkıları kitabında, 16. yüzyılda anlatılmaya başlanan bir Alman halk türküsü de aynı efsaneyi anlatmaktadır. Burada kahramanlar iki kral çocuğudur ve cinayeti işleyen ise bir rahibedir. Söz konusu iki kralın birinin çocuğu kız, diğerininki ise erkektir. Birbirlerini çok seven bu iki genci, aralarındaki derin su ayırmaktadır. Bu yüzden, iki sevgili birbirlerine kavuşamamaktadırlar. Kız, sevgilisinden yüze yüze ona gelmesini ister. Delikanlı yüzmeye başlamadan önce kız, üç mum yakacak ve böylece delikanlı da yolunu bulacaktır. İki genç bu planı yaparken onların konuşmasını

[40] **Erkan:** 1. Bir topluluğun ileri gelenleri, büyükler, üstler, 2. Yol, yöntem, 3. General veya amiral aşamasındaki askerler (http://www.tdk.gov.tr).
[41] **Suna:** 1.Erkek ördek, 2. Göl ördeği (http://www.tdk.gov.tr).
[42] **Ataş:** Ateş (http://www.tdk.gov.tr).
[43] **Ahir:**1. Son, sonraki. 2. Sonra, en sonra, sonunda (http://www.tdk.gov.tr).

kötü kalpli bir rahibe duyar. Rahibe, uyuyormuş gibi yapıp kimse görmeden mumları söndürür. Karanlıkta yolunu bulamayan delikanlı ise derin sularda boğularak ölür. Kız, balıkçıya ona büyük bir mükâfat vereceğini söyleyerek ağını suya atıp sevgilisini sudan çıkarması için yalvarır. Balıkçı, delikanlıyı sudan çıkarır. Genç kız, sevgilisini kucaklayıp dudaklarından öper. Daha sonra denize atlar (Boratav 1945: 56).

Boratav, verilen türkü örneğindeki gibi hangi efsanenin daha eski olduğu, Almanlardan mı yoksa Anadolu'dan mı çıktığı sorularının akıllara geleceğini belirterek açıklamada bulunur: Bu efsanenin aynı kaynaktan çıkmış, dünyanın belirli yerlerine göç eden insanlar, elden ele gezen kitaplar ve melodilerle yayılmış olabileceğini söyler. Ancak birbirlerine uzak olan bu iki ülkede de derin suları yüzerek geçebilecek kadar birbirlerini seven ve bu sevgiye rağmen önlerine çıkan zorluklar ve sosyal engeller nedeniyle kavuşamayan gençlerin yaşadığını vurgular. Eğer bu efsanelere benzeyen trajik olaylar yaşanmasaydı hikâyelerin, bu kadar uzak yerlerde yaşayan ve birbirlerine yabancı olan halklara kendini kabul ettiremeyeceğini belirtir (Boratav 1945: 56-57).

Sonuç olarak Boratav, halk edebiyatı ürünlerinin kendilerini taklitle değil, insanlığın benzer duygularını anlattıkları, aynı ihtiyaçlarını karşıladıkları için milletten millete, cemiyetten cemiyete geçip kendilerini kabul ettirdiklerini açıklar (Boratav 1945: 53-57).[44] Halk türküleri, bir toplumda en yaygın şiir ve müzik formudur. Bu yaygınlık hem zaman hem de mekân için geçerlidir. Türküler, çağlar boyu var olabilmiş ve zaman içinde değişmiş; güncel kalabilmiştir. Bu varoluş, toplumun, büyük kitlelerin türküleri paylaşımından kaynaklanmıştır. Geçmişten günümüze toplumsal işlevlerini koruyan sanatsal bir ifade aracı olan türkülerin temel işlevi kültürü kuşaktan kuşağa taşımaktır (Mirzaoğlu 2015a: 35-36).

Mirzaoğlu, bir çalışmasında Zeybek türkülerinin işlevlerini sıralamış ve bu işlevlerin diğer türküler için de geçerli olduğunu belirtmiştir. Buna göre, türkülerin kültürel birikimi kuşaktan kuşağa taşımak dışında diğer işlevleri şunlardır:

1. İletişim unsuru olmaları yani farklı kuşaklar arasında iletişimi mümkün kılarak onları birbirlerine yakınlaştırması,

[44] "Türkülerde İnsanların Sesi": Ulus, 16 Aralık, 1941.

2. Aynı sosyal gruba mensup kişiler arasında birlik duygusunu sağlaması, halkın kendi toplumuna ait besledikleri duyguları güçlendirmesi,
3. Eğlence unsuru oluşturması,
4. İcra edilen sosyal ortamlarda, mevcut sosyal ilişkileri ve rolleri belirleyerek pekiştirmesi,
5. "Sosyal uzlaşma" üretmesi yani bir müzik icrasındaki dinleyicilerin türküyü birlikte seslendirmesi veya söylenen türküleri dinlemekten zevk almaları,
6. Hayal kırıklıkların, toplumsal baskıların vb. neden olduğu sıkıntılardan kurtulma yolu sağlamaları,
7. "Sanat yaratımı"na imkân vermeleri,
8. Duyguların ifade edilmesini sağlamalarıdır (Mirzaoğlu 2001: 78-89).

Tüm bu bilgiler ışığında türküler hakkında kısaca şunları söylemek mümkün olacaktır: Türküler, geçmişten günümüze kadar gelmiş ve hala canlı bir şekilde yaşamakta olan bir folklor ürünüdür. Türküler, halkın duygularını, hayata bakış açılarını yansıtır, kültürü bir kuşaktan diğerine taşır. Onların toplumun her kesiminde benimsenmesi, sevilmesi ve sahiplenilmesi, Türk halkının duygularındaki içtenliği ortaya koymaktadır.

Günümüzde halk türküleri, pek çok insan tarafından dinlenmekte ve söylenmektedir. Her ne kadar halk hikâyesi anlatıcılığının yerini günümüzde sinema, tiyatro, televizyon, internet gibi şeyler almış olsa da halk türküleri sevilerek söylenip dinlenmeye devam etmektedir. Günümüzde dinlenen pop, rock gibi müzik türleri, türkünün işlevini karşılamamaktadır. Hiçbir müzik türü, bir başka müzik türünün alternatifi olamaz. Her müzik türünün sevenleri farklı olacak; bu müzik türlerinin biri ya da birçoğu insanlar tarafından dinlenip söylenecektir. Türküler, gerek ezgileri gerek sözleri ile diğer müzik türlerinden ayrılmaktadır ve içinde bulundurduğu hisler bakımından her zaman özel bir yere sahip olmuştur. Türkünün geçmişi, Türk toplumu için pop, rock, rap gibi müzik türlerinden çok daha eskidir. Bu da onu Türk toplumu için daha köklü bir müzik türü yapmaktadır. Ayrıca türküler, bize özgü olması, bizim memleketlerimizin melodilerini barındırması, halkımızın geçmişten günümüze yaşadığı ayrılık, hasret, aşk, özlem, kavuşma, sevinç, hüzün gibi halkın bizzat hissettiği pek çok duyguyu yansıtması bakımından her zaman önemli olacaktır. Tüm bunlar, Türk halkı için türküyü diğer müzik türlerinden özel kılmaktadır. Çünkü türküler, Türk halkının kendi ürünüdür. Türkü

dinleyenlerin ve söyleyenlerin sayısı, popüler kültür nedeniyle her ne kadar azalmış gibi gözükse de kendi kültürümüzü içinde barındıran, halkın özüne işleyen türkülerin icralarının devam edeceği görülmektedir.

2.4. Türkülerin Varyantlaşma Süreci ve Günümüzde Türkü

Elçin, Türk halk edebiyatında nazmı, *anonim* ve *ferdî* olmak üzere iki kolda toplamıştır. Anonim olanlar, başlangıçta bir kişi tarafından söylenmiş veya yazıya geçirilmiş, cemiyetin ortak duygu ve düşüncesini yansıtan kolektif ürünlerdir. Bunlar, sözlü gelenekte yaşadıkları zamana ve mekâna göre değişikliğe uğrarlar (Elçin 1986: 7). Daha çok anonim olan türkülerde olmakla birlikte türkülerde de çeşitli değişiklikler görülür. Halk hikâyelerinde olduğu gibi halk türkülerinde de varyantlaşma söz konusudur.

Boratav, türkülerin varyantlaşmasıyla ilgili olarak açıklamalarda bulunur ve varyantların meydana gelmesindeki bir etkenin türkülerin yer değiştirmesi olduğunu söyler. Yani hikâye, zaman ve mekân değiştirirken anlatıcılar, unuttukları yerlere, hatırladıkları en uygun türküyü getirirler. Bazen de bir türkü, aynı hikâye içinde çeşitli aktarımlara göre yer değiştirir. Türkülerin çoğunda çeşitli sebeplerle, çeşitli yerlerde söylenebilme olanağı vardır. Türkülerin varyantlaşmasını meydana getiren başka bir etken ise anlatıcıların, hikâyenin uygun yerlerine tamamen hikâyedeki manzumelerin karakterini taşıyan türküler ilave etmeleridir (Boratav 2014: 123-124).

Boratav, ileriki bölümlerde ele alacağımız Köroğlu türkülerinin varyantlaşmasıyla ilgili olarak örnekler vermiştir. O, Ardanuçlu Âşık Efkârî'nin, Köroğlu'nun Bolu Bey koluna uygun yerlerinde ve tamamen Köroğlu manzumelerinin karakterini taşıyan üç türkü ilave ettiği bilgisini verir. Bu türküler, öyle yerlere ilave edilmiştir ki zorunlu olarak hikâyenin mensur kısmında da değişiklik yapılması gerekmiştir. Boratav, ayrıca Âşık Müdâmî'nin Köroğlu kolları anlatılırken gelenek icabı bazı 11 heceli Köroğlu türkülerinin her kıtasından sonra başka kola ait sekiz heceli uygun bir kıta söylenmesi gerektiğini belirtir. Âşık Müdâmî, bu türküleri hatırlayamadığı zamanlar, bunları irticalen söylemiştir. Böylece, tamamen Köroğlu hikâyesine uygun sekiz heceli yeni türküler yaratılmıştır. Bundan sonra da Köroğlu kolları anlatılırken bu yeni türküler tekrar edilmiş ve onun çırakları tarafından bu yeni varyantlar yayılmaya başlamıştır (Boratav 2014: 123).

Güney de türkülerin varyantlaşma süreci üzerine açıklamalarda bulunmuştur. O, ilk başta türküyü yakan belli bir âşık ya da hatun kişinin bulunduğunu fakat bu türkülerin, halka yayıldıktan sonra ilk söyleyen kişinin dilinden ve sazının telinden çıktığı gibi kalmadığını, zamanla halkın istediği gibi değişip geliştiğini; böylece bu türkülerin çeşitli varyantlarının oluştuğunu belirtir. Türkülerin doğuş tarihlerinin ve söyleyenlerinin belli olmadığını türkülerin değişimlerinin dışında Köroğlu, Kerem, Karacaoğlan, Emrah gibi belli âşıkların türkülerinin de değişime uğradıklarını ifade eder (Güney 1971: 235).

Türkülerin varyantlaşmasının diğer bir boyutu da türkülerin sözlerinin yanı sıra ezgilerinin varyantlaşması durumudur. Başgöz, türkü metinlerinde olduğu gibi, *"metne koşulan ezgi"*de de değişkenliğin olabileceğini ifade eder. O, bu durumu halk ezgilerinin değişmez bir biçiminin olmayışıyla açıklar ve *"hangi ezginin hangi türküye giydirileceği"* konusunda da kesinliğin olmadığını söyler. Halk türkülerinin müziği, söylenişten söylenişe ve çalınıştan çalınışa değişebilmektedir (Başgöz 2008: 28). Onay da türkülerin namelerinin yörelerine göre değiştiğini ve türkünün birçok parçasının başka türkülere de karıştığını, çoğu kez şeklinin değiştiğini vurgular (Onay 2012: 87).

Genel olarak bakıldığında Türk halk edebiyatı nazmı içinde bulunan ve genellikle anonim olan halk türkülerinin değişikliğe uğradığı ve türkülerimizde bir varyantlaşmanın söz konusu olduğu görülmektedir. Bu varyantlaşma, söyleyeni belli olan bazı türküler için de geçerlidir (Özellikle Köroğlu, Kerem, Karacaoğlan, Emrah'ın türküleri). Varyantlaşma, türkülerin sözlerinde olduğu gibi, ezgilerinde de olabilmektedir. Çoğu türküye bakıldığında aynı türkünün çeşitli şekillerinin olduğu, bu türkülerin varyantlaştığı, bu varyantlaşmada türkülerin bazen küçük bir kısmının değiştiği, bazen daha büyük değişikliklerin söz konusu olduğu görülmektedir. Bazen de sözleri aynı ya da benzer olan türkülerin ezgilerinin farklı olma durumu görülmekte, bunun dışında sözleri birbirlerinde farklı türkülerin, benzer ezgilerle söylendiklerine de denk gelinmektedir.

Tez sınırları içinde ilerleyen bölümlerde de ele alacağımız türkülerin bazılarında da varyantlaşma vardır. Aynı konuyu işleyen farklı türküler oluşmuş, bu türkülerde bazen küçük değişiklikler meydana gelmiş, bazen daha büyük değişiklikler söz konusu olmuş, bazen de bir türkünün parçası başka bir türküde görülmüş veya parçalar birbirleriyle yer değiştirmiştir.

III. BÖLÜM

3. HALK TÜRKÜSÜNÜN HALK HİKÂYESİNDEN AYRILMASI OLGUSU

3.1. Halk Hikâyesi ile Halk Türküsü Arasındaki İlişki

Halk hikâyeleri, nazım-nesir karışık bir dile sahiptir. Sözlü bir gelenek anlatısı olan halk hikâyelerinde olayların anlatıldığı kısım nesir olarak verilmekte; hislerin ifade edilmesi gereken yerlerde ise manzum bir dil kullanılmaktadır. Bazen tek bir kahramanın konuşması, bazen de kahramanların karşılıklı konuşmaları manzum bir dille verilmektedir. Boratav'ın deyimiyle kahramanlar, duygularını *"telle söylemeyi dille söylemeye"* tercih etmişlerdir (Boratav 2014: 35).

Hikâyelerde yer alan bu manzum parçalar, daha çok birinci derecedeki kahramanların ağzından yani hikâyeye adını veren kişiler tarafından söylenmiştir. Hikâye kahramanları, birbirlerine olan sevgilerini, yaşadıkları acıları, çektikleri ıstırapları şiirle ifade etmişlerdir. Bazı durumlarda, hikâyede ikinci derecede yer alan kahramanlar da (birinci dereceden kahramanların annesi, babası, kız kardeşi, arkadaşları vb.) şiir (türkü) söylemektedir. Hikâyelerde, hikâye nesirden nazma geçilirken genellikle bu manzum parçalar verilmeden önce *"Aldı sazı…"* şeklinde kalıplaşmış ifadeler kullanılmıştır (Alptekin 1997: 11).

Görkem de halk hikâyelerinde türkülerin, anlatıcı tarafından icra edilmesi sırasında devreye girdiğini, musiki olmadan türkülü hikâyenin varlığının mümkün olmadığını, anlatıcının, hikâyede yer alan türküleri hikâye kahramanlarının dilinden söylediğini açıklar (Görkem 2000: 11).Kısacası, hikâyelerdeki kahramanlar, birbirleriyle konuşurken ya da kendi kendilerine duygularını ifade ederken söyledikleri şeyleri manzum şiir diliyle, türkü şeklinde seslendirmişlerdir. Halk hikâyelerinde bulunan bu türküler, Türk müzik kültürü ve dağarcığı açısından önem taşımaktadır.

Mirzaoğlu, hikâyeler içindeki türkülerin, düz anlatımdan daha önemli ve çarpıcı özellikte olduğunu belirterek türkülerin bu özelliklerini ve işlevlerini ana hatlarıyla şöyle sıralar:

1. Hikâyede nesir kısmın uzun, türkülerin ise daha kısa olması,
2. Anlatıda yoğun duygusal sahnelerin insan ruhunu etkileyici lirik türkülerle ifade edilmesi,
3. Hikâyelerin gerçekliğine genellikle inanılması ve gerçeklik duygusunun türkülerin terennümüyle[45] birlikte etkisini artırması,
4. Hikâye kahramanı olan âşıkların birbirleriyle türkü yoluyla iletişim kurmaları,
5. Karşılıklı konuşmaların genellikle müzikal söyleşme biçiminde olması,
6. Hikâyede düğümün veya önemli bir sorunun çoğu zaman türkü yoluyla çözülmesi,
7. Türkünün bir âşığın adına bağlı olması,
8. Türkü yoluyla âşığın veya saz şairinin adını kitlelere duyurması ve toplumsal iletişimi türküler yoluyla kurması,
9. Türkülerin belirli âşıkların ya da icracıların üslûplarıyla tanınmış olması,
10. Türkülerin yerellik özelliği,
11. Müziğin akılda kalıcılığı ve insan ruhuna etkisi,
12. Hikâyelerdeki türkülerin sanatsal yaratıcılık ve yeni yaratımlara imkân vermesi,
13. Türküde anlatılan olaylarda ve duygularda, yüzyıllar boyu dinleyicilerin kendi hayatlarından kesitler bulmaları.

Bu özellikler, türkülerin hikâyelerden daha etkileyici ve kalıcı olmasını sağlamaktadır (Mirzaoğlu 2015b: 2-3). Bu bakımdan, türkülerin çoğu zaman hikâyelerden daha çok akılda kalması, hikâyenin unutularak bu hikâyenin parçası olan türkülerin söylenmeye devam etmesi doğal bir sosyo-kültürel sürecin sonucudur. Bu nedenle, günümüzde çoğu halk hikâyesinin içinde geçen veya bu hikâyelerle bağlantısı bulunan türküler, hikâye anlatılmadan direkt söylenmekte ve dinlenmektedir. Akıllarda bu halk hikâyeleri değil, bu hikâyelerle bağlantılı olan türküler kalmıştır.

Ayrıca, insanların zaman içinde yaşam tarzlarının değişmesi de bu durumun en önemli nedenlerinden biridir. Mirzaoğlu, icra ortamlarının, geleneğin yapısının ve hayat şartlarının değişmesiyle teknolojik gelişmelerin hayatımıza yenilikler kazandırdığından ve buna bağlı olarak farklı dinleyici ortamlarının doğduğundan bahseder. Tüm bunlar, hikâyeli türkülerin de değişime uğramasına ve çevrelerini oluşturan mensur kısımların yitirilmesine neden olmuştur. Mirzaoğlu, günümüzde dinleyici çevresinin büyük ölçüde elektronik ortamın yarattığı iletişim ağlarına bağlı bir duruma geldiğini söyleyerek icracıların da daha geniş kitlelere ulaşma yolunu seçtiklerini belirtir. Bu teknolojik gelişmeler, hikâyelerin bir tarafa bırakılarak türkülerin ön plana çıkmasının nedenidir (Mirzaoğlu 2003: 112).

Boratav da halk hikâyeleriyle ilişkili olan türkülerle ilgili olarak açıklamalarda bulunur ve hikâyelerin içinden ayrılıp halk türküsü olarak yayılan kimi zaman da okunmak üzere

[45] **Terennüm:** 1. Güzel ve alçak sesle şarkı söyleme. 2. Kuş şakıma, ötme. 3. *mec.* Anlatma, ifade etme (http://www.tdk.gov.tr).

cönklere kaydedilen parçaların, lirik değeri yüksek olan türküler olduğunu ifade eder. Âşık Garip'in, Âşık Kerem'in şiirleri, Köroğlu'nun cenk türküleri, hikâyelerden bağımsız olarak, sözlü hikâye geleneğinin zayıfladığı veya kaybolduğu yerlerde yayılmış ve bugüne kadar yaşamıştır. Bunlar, halk türküleri derlemeleri yapanların, cönklerden halk şairlerinin şiirlerini toplayanların karşısına çıkmaktadır. Halk hikâyeleri bize, anonim halk türkülerinden bazılarının ilk sanatkârlarını bulma imkânını verir (Boratav 2014: 76). Bunun yanı sıra, birçok türkünün arka plan bilgisini ancak hikâyelerde bulmak mümkündür, denilebilir.

Boratav, bu konuyla ilgili olarak ikinci bir ihtimali de ele almıştır. Onun deyimiyle bazı türküler, yukarıda da belirttiğimiz gibi "hikâyelerin içinden ayrılıp halk türküsü olarak" yayılmış, bazı türküler ise bu hikâyelerin içine sonradan eklenmiştir. Boratav, kendini divan edebiyatı veya saray ve devlet erkânına sevdiren şairlerle (Boratav'ın sınıflandırmasıyla ikinci grup şairler) divan şairleri arasında olduğu gibi geniş halk kitlelerine daha yakın kalmış saz şairlerinin (birinci grup şairler) eserleriyle folklor ürünleri arasında da sık sık birbirlerinin içine girme durumunun söz konusu olduğunu söyler. Onun verdiği bilgiler göre, cönklerde pek çok defa bu şairlerin manzumelerinin türkü diye kaydedildiği olmuştur. Bu türkülerin eski saz şairlerinin -fakat özellikle birinci gruptan- eserleri olduğu görülmektedir. Zaten bir türkü de anonim bir folklor ürünü olmadan önce bir şairin eseri olmak zorundadır. Bazı olaylar bize, halk edebiyatıyla saz şairleri veya bazı halk yazarlarının ürünleri arasındaki sıkı ilişkiyi gösterir: Saz şairlerinden birçoğunun etrafında, kaynağı ve ilk söyleyeni belli olmayan, günden güne ve yerden yere değişen, kısacası tam anlamıyla folklor ürünü birtakım *"masal-destanlar"* meydana gelmiştir. Bu destanlarda, aynı zamanda hikâyenin kahramanı olan saz şairlerinin ağzından söylenmiş birçok şiir vardır. Boratav'a göre, bu şiirlerin bir kısmı büyük bir ihtimalle, hikâyenin kahramanı haline dönüşmüş olan saz şairinin kendi eserleridir fakat diğer bir kısmı da ona ait değildir. Bunlar, hikâyeye aktarmış, tespit etmiş olan kişinin veya dilden dile dolaşmasını sağlayan bir halk şairinin eserleri olarak kabul edilebilir. Boratav, herhangi bir eserde, mesela bir cönkte bu çeşit hikâyelerden biriyle alakası olan yani o hikâyenin kahramanının adı mahlas mısrasında geçen bir şiire rastlandığında, onu hikâyenin kahramanı olan şairin eseri mi yoksa bilinmeyen bir şair tarafından hikâyeye eklenmiş bir parça olarak mı kabul edilmesi gerektiğini sorar ve bu durumun ayırt edilmesinin çoğu zaman imkânsız olduğunu belirtir. Bu durumu,

"bilhassa, hikâyenin içine girmiş şiirlerin çoğunun herhangi bir saz şairinin lirik manzumelerinden ifade bakımından farksız olması, hikâyenin narratif[46] çerçevesi içinde daima iğreti[47] kalması" sözleriyle açıklar. Bu durum, ayırt etmeyi zorlaştırmaktadır (Boratav 1982: 30-31).

Yücel-Çetin de bazı âşıkların, bazen tanıdıkları veya hakkında bilgileri bulunan âşıkların hayatlarını bazen de kendi hayatlarını hikâyeleştirdiklerini söyler. *"Çeşitli zamanlarda söylenmiş şiirler, şuurlu biçimde bekletilmiş, hikâye tasnif edileceği zaman, sanatkâr tarafından hikâyenin içine yerleştirilmiştir."* Bazı âşıklar ise var olan bir hikâyeyi alıp hikâyeye yeni eklemeler, yeni şiirler ilave ederek yeni bir hikâye oluşturmuşlardır (Yücel Çetin 2016: 17).

Bütün bu araştırmalara bakıldığında şu sonucu çıkarmak mümkündür: Halk hikâyeleri yoluyla, anonim halk türkülerinden bazılarının kökeni, nereden geldiği, yaratıcı sanatkârları ve konusu bulunabilmektedir. Böylece bu yolla söz konusu bu türkülerin ne anlattıkları da bilinebilmektedir. Bu durum, sanatkârı belli olan bazı türküler için de geçerli olabilmektedir (Köroğlu, Âşık Kerem gibi). Hikâyenin içine sonradan ilave edilen şiirler için de bu süreç büyük ölçüde geçerlidir. Hikâyelerden ayrılan türküler, ezgili olması ve kolay ezberlenmelerini sağlayacak nakaratlarının bulunması nedeniyle akıllarda kalır. Bir bakıma hikâye, insanları bir arada bulundurma, güzel vakit geçirmeyi sağlama, merak uyandırma gibi anlatım işlevini tamamlamış ve yerini güzel melodilerle insanda güzel duygular uyandıran türkülere bırakmıştır. Böylece hikâyeden ayrı olarak söylenen türkünün söyleyeni, çıkış noktası, hikâyesi ve ne anlattığı da unutulmuştur. Türkü söyleyen ve dinleyen çoğu kişi, bir halk hikâyesiyle bağlantılı olan bu türkülerin gerçekte ne anlattığını bilmez. Halk hikâyelerinden ayrılan türkülerden bazılarında halk hikâyesinin kahramanlarının adı geçmektedir; bu sebeple türkülerin bu halk hikâyesiyle bağlantılı olduğu anlaşılsa da hikâye bilinmediği için bu bilgi kahramanların adının bilinmesinden öteye gidemez. Bu türkünün hangi hikâyeyi anlattığı kahramanların isimlerinden belli olsa da ait olduğu halk hikâyesi bilinmediği zamanlarda türkünün, hikâyenin hangi sahnesini anlattığını bilmek bir bilinmez olarak kalmaya devam

[46] **Narratif:** Anlatımsal (https://tr.dictionarist.com).
[47] **Eğreti:** 1. Belirli bir süre sonra kaldırılacak olan, geçici, muvakkat, 2. İyi yerleşmemiş, yerini bulmamış olan, 3. Takma, 4. Belli belirsiz, 5. Uyumsuz, yakışmamış, 6. İyi yerleşmemiş, yerini bulmamış bir biçimde, 7. Üstünkörü, ciddiye almadan (http://www.tdk.gov.tr).

etmektedir. TRT'de Türk Halk Müziği sanatçılarıyla yapılan görüşmede de hikâye ve türkü ilişkisi konusunun eksik kaldığı görülmüştür.

Bu nedenlerle bir halk hikâyesiyle bağlantısı olan türkülerde hem hikâye hem de türkü eş zamanlı olarak araştırılmalıdır. Halk hikâyesiyle bağlantısı olan, bu hikâyelerden ayrılan ya da daha sonra bu hikâyelerin bünyesi arasında yer alan bu türküler, ilişkili oldukları halk hikâyeleriyle birlikte düşünülmelidir. Böylelikle türkünün hangi halk hikâyesinden geldiği, türkünün ilk söyleyeni ve türkünün ne anlatıp halk hikâyesinin hangi sahnesini yansıttığı bilinmiş olacaktır.

Halk hikâyeleriyle ilişkisi olan pek çok halk türküsü bulunmaktadır. Bu türkülerin her biri, ilişkisi bulunduğu hikâyenin bir kesitini anlatmaktadır. Başlangıçta bakıldığında, söylendiğinde ya da dinlendiğinde ne anlattığı bilinmeyen bu türkülerin, halk hikâyesinin bilinmesi yoluyla ne anlattıkları ortaya çıkmaktadır.

IV. BÖLÜM

4. HALK HİKÂYELERİYLE İLİŞKİSİ OLAN HALK TÜRKÜLERİ

Bu konu ile ilgili olarak biri "kahramanlık hikâyesi", diğeri "aşk hikâyesi" olmak üzere iki halk hikâyesi seçilmiştir. Kahramanlık hikâyesi olarak "Köroğlu", aşk hikâyesi olarak ise "Arzu ile Kamber" ele alınmıştır. Bu örneklerin ele alınmasındaki amaç, konuları farklı iki hikâye türü örneğinde türkülerin hikâyelerle bağlantısının ortaya koyulması ve anlaşılmasıdır.

4.1. Köroğlu Örneği

4.1.1. Köroğlu Hikâyelerinin Halk Hikâyeleri Arasındaki Yeri

Boratav, halk hikâyelerini gruplara ayırırken birinci grupta ele aldığı kahramanlık hikâyelerini *"Köroğlu Kolları"* ve *"Diğer Kahramanlık Hikâyeleri"* olmak üzere iki başlık altında inceler. Boratav, kahramanlık hikâyelerinden olan Köroğlu kollarından 21 tanesinin isminin sınıflandırıldığını söyler. Köroğlu kollarının gerçek sayısının ise 24 olduğunun rivayet edildiğini belirtir. Köroğlu, 366 veya 777 (bir rivayete göre 700) kol hikâyeden oluşmaktadır. Boratav, âşıkların hikâyeler için gösterdikleri kronolojik sıraya göre Köroğlu kollarını şu şekilde vermiştir:

> "1. İlk kol (Köroğlu'nun zuhuru: Babasının macerası, atları terbiyesi, Aras veya başka bir nehirden gelen üç köpüğü içmesi, Çamlıbel'e gelmesi); 2. Kasab-ı cömerd -veya Ayvaz- kolu; 3. Köse'nin kolu; 4. Koca Bey kolu; 5. Mamaç Bezirgân veya Tekelti kolu; 6. Demircioğlu ve Telli Nigâr Erzurum kolu; 7. Kiziroğlu Mustafa Bey kolu; 8. Bağdat-Turna teli kolu; 9. Hasan Paşa Silistre kolu; 10. Bolu Bey kolu; 11. Halep kolu; 12. Dağıstan kolu; 13. Gürcistan kolu; 14. Deli Kara kolu; 15. Hasan Bey-Dağıstan kolu; 16. Kaytaz kolu; 17. Kiziroğlu Mustafa Bey-Kırım kolu; 18. Kenan kolu; 19. Kayseri kolu; 20. Köroğlu'nun oğlu Haydar Bey kolu; 21. Son kol (evvelâ Kır At'ın kaybolması ve arkasından Köroğlu'nun da Kırklara karışması, keleşlerinden Yusuf'un onu aramaya gitmesi ve Kırklar meclisinde görmesi)" (Boratav 2014: 17-18).

Boratav, Köroğlu hikâyesinin kahramanının, daha çok Köroğlu ve onun keleşleri[48] tipinde kahramanlar olduğunu söyler. Köroğlu maceraları kavgalarla, kılıç zoruyla kazanılmış zaferlerle doludur (Boratav 2014: 17). Ekici de eserinde hikâyeyi şu bölümlerle açıklar:

> "1. Köroğlu'nun Ailesinin Tanıtımı, 2. Köroğlu'nun Olağanüstü Doğumu, 3. Köroğlu'nun Olağanüstü Bir Şekilde Büyümesi, 4. Köroğlu'nun Babasının (Dedesinin) Kör Edilmesi, 5. Köroğlu'nun Olağanüstü Bir Ata Sahip Olması, 6. Köroğlu'nun Olağanüstü Güç ve Silaha Sahip Olması, 7. Köroğlu'nun Çamlıbel'e Yerleşmesi ve Yiğitleri Toplaması, 8. Köroğlu'nun İntikam Alması ve Tanınması" (Ekici 2004: 101-102).

Boratav, eskiden Köroğlu kitaplarının kendi geleneğine uygun bir hikâye diliyle yazılmış olmalarına rağmen sonraki basımlarında hikâye üslûbunun değiştiğini, modernleştiğini söyler. Modern romanlara, onlarda kendi tip ve geleneğini bulamadığı için alışamamış olan halkın, halk hikâyelerine tutunduğunu belirtir. Memleketin sözlü edebiyat parçalarını kaybetmemiş olan halk, halk hikâyelerini kitaplara geçmeden daha zengin bir sanat ifadesiyle yaşamaktadır.[49] Hikâyeci sanatkârlar, uzun kış ve ramazan gecelerinde, düğün zamanlarında kalabalık dinleyiciler içinde eski hikâyeleri anlatmaktadırlar. Boratav, bu hikâyelerin içinde en çok beğenilen ve tutunan hikâyenin ise Köroğlu hikâyeleri olduğunu söyler (Boratav 1945: 103).

4.1.2. Köroğlu Kimdir?

Köroğlu'nun kimliği hakkında görüş bildiren ilk kişi, Aleksandre Chodzko'dur. Chodzko, Köroğlu anlatmalarını ilk defa derlemiş ve yazıya geçirerek tanıtmıştır. 1842 yılında yayımladığı eserinde Köroğlu'nun kim olduğu hakkında bilgi vermiştir. Chodzko'nun Köroğlu ile ilgili yaptığı yorumlar ve görüşleri, tamamen Güney Azerbaycan Türk geleneğinden elde ettiği verilere dayanmaktadır. Onun verdiği bilgilere göre Köroğlu[50], İran'dan Türkiye'ye uzanan İpek Yolu'ndan geçen kervanları yağmalamış ve bu sırada irticalen[51] şiir söylemiş; böylece herkes tarafından tanınarak meşhur olmuştur. Orta Asya'dan gelip çeşitli zamanlarda Dicle Nehri'nden Merv Nehri'ne kadar uzanan geniş otlaklara yayılmış olan Türk boyları veya göçebe kabileleri onun söylediği şiirleri ve yaşamış olduğu olayları muhafaza etmişlerdir. Köroğlu, bu insanların örnek savaşçısı

[48] **Keleş:** Yiğit, cesur, bahadır (http://www.tdk.gov.tr).
[49] Makale, 1942 yılında yayınlanmıştır. Bu nedenle burada bahsedilen zamanlar bu yıllardır.
[50] Chodzko, eserinde Köroğlu'ndan "Kurroglou" diye bahsetmektedir.
[51] **İrticalen:** Doğaçlama (http://www.tdk.gov.tr).

olmayı başarmıştır. Köroğlu tarafından yapılmış olan Çamlıbel[52] kalesinin yıkıntıları, Azerbaycan'ın Saimas (Şama) bölgesindeki vadinin güzellikleri arasında görülmektedir (Ekici 2004: 64)[53]. Paris rivayetinin Chodzko tercümesi, 150 sayfadır. Bu rivayet, Köroğlu rivayetlerinin en uzunudur[54] (Boratav 1984: 21).

Boratav, Köroğlu'nun maceralarının yazılı kültürde iki kol olmasına rağmen sözlü geleneğin yaşadığı yerlerde, doğu bölgelerinde 24 kol olarak anlatıldığını tespit etmiştir. Boratav'ın verdiği bilgilere göre, Köroğlu hikâyesinin İran anlatmasını tespit edip İngilizceye çevirerek bu Türk halk romanını Batı dünyasına tanıtan Chodzko, Köroğlu'nu dinlediği rivayetlere dayanarak *"İran şahlarından İkinci Abbas (1648-1667) zamanında yaşamış, Şimalî Horasan'da doğmuş, Teke kabilesinden bir Türkmen"* olarak kabul etmiştir. Bu bilgilere göre Köroğlu, İran Azerbaycanında yaşamış, Hoy-Erzurum yolu üzerinde eşkıyalık yapmıştır. Chodzko'dan bir süre sonra (1889) Azerbaycanlı bir araştırmacı olan Mirza Velizade de Köroğlu'nu Kafkasya Hanlarından birine isyan etmiş bir eşkıya olarak gösterir. Anadolu ve Azerbaycan'da seyahat etmiş olan pek çok seyyah da halkın Köroğlu hakkında söyledikleri bilgileri tekrarlamışlardır. Hepsi de Köroğlu'nu birkaç yüz yıl önce yaşamış bir haydut-kahraman sanmışlardır. Köroğlu'nu kimisi Azerbaycan'a kimisi Anadolu'ya mal etmiştir. Bu seyyahlardan önce de bir Türk seyyahı olan Evliya Çelebi (XVII. yüzyılın ikinci yarısında), Çerkeş tarafında gezerken Köroğlu'nun oradaki dağlarda haydutluk yaptığını kabul etmiştir (Boratav 1945: 103-104).

Chodzko'dan sonra Köroğlu'nun kimlik bilgileriyle ilgilenen kişi ise Ziya Gökalp olmuştur. Gökalp'e göre Köroğlu anlatmalarının kaynağı oldukça eskiye dayanmaktadır ve Köroğlu karakterinin prototipi Gazneli Mahmut olmalıdır. Ona göre, Köroğlu

---

[52] Çamlıbel, Chodzko'nun eserinde "Chamly-bill" olarak geçmektedir.

[53] Köroğlu Destanı, Türk dünyasında ortak bir destandır. Bu destan, Türkiye ile birlikte aynı zamanda Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetlerinin de ortak kültürleri arasında yer almaktadır. Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan ve Tacikistan'ın dışında Gürcülerin ve Bulgarların da Köroğlu destanları bulunmaktadır (Atmaca 2016: 354). Köroğlu anlatmalarının doğu ve batı olmak üzere iki versiyonu bulunmaktadır. Doğu versiyonlarına, Türkmenistan, Kazakistan, Özbekistan, Doğu Türkistan, vb. anlatmaları girer. Batı versiyonlarını ise Anadolu, Azerbaycan, Balkan, vb. anlatmaları oluşturur (Alptekin-İçel 2011: 37). Yıldırım da Köroğlu destanı, Batı ve Orta Asya olmak üzere iki versiyona ayırmış, Azerbaycan, Anadolu, Balkan, Gürcü, Ermeni ve diğer etnik grup ve milletleri Batı versiyonunda, Türkmen, Karakalpak, Tatar, Kazak, Kırgız, Uygur Türklerinin rivayetleri ile Arapça ve Tacikçe anlatılan rivayetleri Orta Asya versiyonunda vermiştir (Yıldırım 1998: 169).

[54] Boratav'ın verdiği bilgiye göre bu rivayetin asıl nüshası 156 varaktır. Bu rivayetlerin en kısası ise altı sayfadan oluşan Tobol rivayetidir (Boratav 1984: 21).

kollarının içerdiği olayların kaynağı, XI. yüzyılda yaşanmış olaylardır. Ziya Gökalp'e göre Köroğlu, âşık tipinden çok destani özellikler gösteren bir kahramandır (Ekici 2004: 65).Gökalp, Köroğlu'nu sadece yaşamış tarihî bir şahsiyet olarak değil, çok eski menkıbevi bir kahraman olarak düşünmüş ve destani menkıbeler sistemi içinde görmüştür. O, Köroğlu'nun Gazneliler devrinde (XI. yüzyıl başları) yaşadığını iddia etmiş, Ayvaz'da Gazneli Mahmut'un nedimi[55] Ayaz'ı, Köroğlu'nda ise Sultan Mahmut'u görmek istemiştir. Fakat bu durum, Ayaz ve Ayvaz'ın aralarındaki isim benzerlikleri ve bir dereceye kadar da onların görevleri arasındaki benzerlikten başka hiçbir temele dayanmamaktadır. Bu nedenle Ziya Gökalp'in bu görüşü hiç taraftar bulmamıştır (Boratav 1945:105).

Zeki Velidî Togan ise Köroğlu menkıbelerini çok daha eski bir tarihe götürmüştür. Bu tarih, Göktürklerle Sasanilerin zamanındaki İran-Türk mücadeleleridir (Boratav 1945:105).

Sorbonne Üniversitesi profesörlerinden olan G. Dumézil ise Köroğlu hikâyesinin belli başlı temalarını 1500 yıl öncesine dayandırmıştır. Sasani soyundan Sapor ile Ermeni kralı Tiran arasında bir at yüzünden mücadele yaşanmıştır. Bu mücadelenin sonunda Tiran'ın gözleri, Sapor tarafından kör edilmiştir. Tiran'ın oğlu Arsak, babası yerine tahta oturmuş ve bundan sonra İran hükümdarı ile uzun zaman savaşmış, sonunda Sapor tarafından zindana atılmıştır. Bu olay, Bizanslı Fauste adlı Ermeni tarihçesinin yarı menkıbevi tarih kitabında uzun bir şekilde anlatılmıştır. G. Dumézil, *"gözleri kör edilmiş bir adamın büyük işler başaran kahraman oğlu"*na ait ufak menkıbe temaları eski kaynaklarda (Herodot'tan başlayarak) bulmuştur (Boratav 1945: 105-106).

Menkıbeler dikkatle incelendiğinde Boratav'ın deyimiyle "*Köroğlu, bunların içinde tarihî ve sosyal bir vazife almış bir kahraman hüviyetiyle*" belirir. Osmanlı devleti tarihinin bazı evreleri, Köroğlu hikâyelerine temel oluşturabilecek özelliktedir. Boratav, "*tıpkı modern bir romancının tarihî şahsiyetlerin yerlerin adlarını değiştirerek onları bir roman çerçevesine sokmak gibi, halk sanatkârları da bunları yarı epik, yarı romanesk bir sanat ifadesi şeklinde sözlü an'aneye bırakmışlardır."* der (Boratav 1945: 106).

[55] **Nedim:** 1. Arkadaş, yakın dost. 2. Yüksek makamdaki kişileri hoş sözlerle, güzel fıkra ve hikâyelerle eğlendiren kimse (http://www.tdk.gov.tr).

Burada Boratav'ın bahsettiği tarihî olay ise Anadolu'daki "Celâlî isyanları"dır. Ayaklanmalar, "Celâl" veya "Celâlî" adlı bir adamın adıyla anılır ve Osmanlı İmparatorluğuna başkaldıran asilere de 16. yüzyılın ortalarından itibaren Celâlî denilmeye başlanır. Memleket içinde olan bütün ayaklanmalara da Celâlî isyanları adı verilir. Merkezî imparatorluk yönetiminden memnun olmayan, daha çok muhtariyet[56] isteyen kişiler, feodal aristokrasi temsilcileri olduğu gibi, dinî-mezhebi hareketler de Celâlî isyanı olarak görülüyordu. Bazı durumlarda ayaklanmanın lideri sipahi[57] ve yeniçeri askeri oluyor, bazı durumlarda da bu hareketler bir köylü ve halk isyanı oluyordu. Köroğlu hikâyelerinin bazı epizotları ile Osmanlı tarihinde anlatılan Celâlî isyanlarının bazı evreleri arasında büyük bir benzerlik bulunmaktadır. Köroğlu hikâyeleri, padişaha isyan eden, başına buyruk hükmedip kervanları haraca bağlayan, sık sık padişahın veya padişahın paşalarından birinin ordusuyla savaşan, paşaları ve beyleri esir eden, bu beylerin ve paşaların saraylarını yağmalayarak kızlarını kaçıran, bazen kısa süreliğine de olsa padişahla ve onun adamlarıyla uzlaşma yapan *"âsilerin"* hikâyesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Boratav 1945: 106-107).

Boratav, 1931 yılında çıkardığı "Köroğlu Destanı" adlı kitabında Köroğlu ve arkadaşlarının "Celâlî" eşkıyaları olduğuna dair bilgi edinememiş olduğunu ifade etmiş, fakat sonunda Köroğlu ve arkadaşlarının "Celâlî" olarak adlandırmalarının delilini bulduğunu belirtmiştir. Köroğlu hikâyelerinin temalarını, konularını, kahramanlarını Celâlî isyanlarından aldığını bir kaynak ortaya koymuştur. Bu kaynak, Ermeni tarihçisi Tebrizli Arakel'in 17. yüzyılın başlarında yazdığı bir tarih kitabıdır. Bu tarih kitabının Fransızca tercümesi Brosset tarafından yapılmıştır. Bu tercümenin 310-311. sayfalarında kendi zamanında ya da kendinden kısa bir zaman önce yaşamış, hüküm sürmüş meşhur Celâlîlerin isimleri, bazı isyancıların isyan tarihleri ve isyanda kaç adamla başkaldırdıkları liste halinde yazılı bir şekilde bulunmaktadır. Bu listede, Köroğlu ile hikâyelerde bulunan arkadaşlarından üç isim geçer. Bu isimler, "Köse Sefer", "Mustafa Bey Giziroğlu" ve "Koca Bey" dir. Arakel, Köroğlu hakkında *"Türlü oyunları ve hileleriyle ün kazanmış olan bu adamın maceralarını âşıklar çalıp çağırırlar"* demiştir. Buradan da Köroğlu menkıbelerinin ve bu menkıbelere bağlı türkülerin, Arakel'in tarihini yazdığı zamanlarda yayılmaya başladığı anlaşılır. "Köse Sefer" ismi Köroğlu'nun Maraş

[56] **Muhtariyet:** Özerklik (http://www.tdk.gov.tr).
[57] **Sipahi:** Osmanlılarda tımar sahibi bir sınıf atlı asker (http://www.tdk.gov.tr).

Rivayetinde geçer. Bu isim, verilen listede Köroğlu'nun binbaşıları arasındadır. İsyan tarihi ise 1598'dir. Arakel, bir kaydında da şunları yazmaktadır*: "Giziroğlu Mustafa Bey 1000 kişiyle isyan etti; bu, Köroğlu'nun bir adamıydı; Köroğlu'na ait türkülerde adı sık sık geçer."* Bu kayıtta bahsedilen Kiziroğlu Mustafa Beyin kendine ait kolu vardır (Boratav 1945: 107-109).

Boratav, Köroğlu hikâyelerini, *"Celalî isyanlarının destanı veya romanı"* diye nitelendirir. Buna göre, hikâyelerin kahramanları olan Köroğlu ve arkadaşları, gerçekten yaşamış olan Celâlî eşkıyalarıdır (Boratav 1945: 109).[58] Boratav, başka bir eserinde de Köroğlu ile ilgili elde etmiş olduğu bilgileri sunarak Köroğlu ve arkadaşlarının Celâlîlerden olduklarına vurgu yapar. Halk hikâyelerinin üç büyük kaynağının bulunduğunu belirten Boratav, bunların ilkinin, *"olmuş vakalar"* olduğunu söyler. Bunlar, birçok Doğu Anadolu kasidelerinin (kısa hikâye) Güney Anadolu içinde bozlak denilen türkülere bağlı hikâyelerin, eşkıyalara dair ufak türkülü hikâyelerin konularına esas olan olaylardır. İkincisi, *"yaşanmış veya yaşadığı rivayet olunan (bazıları yaşamış olmaları ihtimali çoktur) âşıkların tercüme-i halleri"* ve diğeri ise *"Köroğlu menkabeleri ve bu tipte diğer menkabeler"*dir. Boratav'a göre kahramanlık hikâyelerinin konularını oluşturan bu menkıbelerin tarihî esasları hakkında oldukça geniş bir bilgi vardır. Ona göre, bu tip hikâyeler, Osmanlı-İran tarihinin feodal devrinin olaylarından alınmış olmalıdır. Bu olaylardan biri olan Celâlî ayaklanmalarını, hikâyelerde Köroğlu tipinde kahramanlar temsil etmektedirler. Eskiden Köroğlu ve arkadaşlarına olan bakış, sonradan değişmiştir. Buna göre, önceden onların maceraları ile tarihî olaylar arasında ne kadar sıkı bir ilişki görülürse görülsün efsanevi kişiler olarak düşünülen Köroğlu ve arkadaşlarının XVI. yüzyıl sonları Celâlîlerinden oldukları tespit edilmiştir (Boratav 2014: 20-21).

Başgöz de hikâyelere kahraman olan Köroğlu'nun bir Celâlî eşkıyası olduğunu söyler. Onun verdiği bilgilere göre Köroğlu, 16. yüzyılın ikinci yarısında Bolu taraflarında isyan etmiştir ve 1579-1581 yılları arasında Köroğlu'nun yakalanması için padişah tarafından fermanlar yazılmıştır. Başgöz, Köroğlu hikâyelerindeki şiirlerin hepsinin bu Köroğlu

[58] "Köroğlu Kimdir?": Yurt ve Dünya, sayı 20: Ağustos 1942.
Pertev Nailî Boratav'ın "Köroğlu Kimdir?" makalesi, Köroğlu incelemeleri bakımından çok önemli bir yere sahiptir. Boratav, bu makalesinde Köroğlu ile ilgili pek çok bilgiye yer vermiştir ve Köroğlu'nun kim olduğuyla ilgili olarak tartışmalara döneminde son noktayı koymuştur.

tarafından yazılıp yazılmadığının belli olmadığını, sonradan başkaları tarafından yazılan şiirlerin de Köroğlu'na mal edilip hikâyelere karıştığını belirtir. Bundan başka bir Köroğlu'nun bulunduğunu da belirten Başgöz, bu kişinin 1577-1590 Osmanlı-İran savaşlarına katılan, İran seferi için yazdığı şiirlerle tanınan saz şairi Köroğlu olduğunu ifade eder. Başgöz, bu iki Köroğlu'nun da aynı kişi olabileceğinin de mümkün olduğunu belirterek eşkıya Köroğlu'nun affedilip orduya katılmış ve İran seferlerine girmiş olabileceğini söyler (Başgöz 1957: 2). Boratav ve Fıratlı da iki Köroğlu'nun bulunmasına açıklık getirir. Onların verdikleri bilgilere göre de meşhur Köroğlu menkıbelerinin kahramanı eşkıya Köroğlu'nun dışında bir de halk şairi olan Köroğlu bulunmaktadır. Bu halk şairine ait olan bazı manzumeler incelendiğinde, onun 1577-1590 yılları arasında uzun İran savaşları sırasında, bir zamanlar ordunun liderliğini yapmış olan ve 1585 yılında Tebriz'de ölen Osman Paşa'nın yanında bulunmuş olduğunu anlaşılmaktadır. Boratav ve Fıratlı, Köroğlu adını taşıyan bazı manzumelerin, Köroğlu menkıbesiyle ilgili olmadığını bu yeniçeri şairine ait olma ihtimalinin bulunduğunu açıklarlar (Boratav-Fıratlı 1943: 94). Bu nedenle, bu iki Köroğlu birbirleriyle karıştırılmamalı ve Köroğlu menkıbelerine ait manzumeler dikkatli incelenmelidir.

Sümer de Köroğlu destanının, Türkmenler arasında da yayıldığını, hikâyenin Geredeli Celâlî Kör-Oğlu Ali Ruşen'in şahsiyeti etrafında oluştuğunu, Dede Korkut destanları gibi, Oğuz Türklerinin, diğer bir deyimle Batı Türklerinin üç ayrı ülkede yaşayan torunlarının ortak millî destanları özelliğini kazandığını belirtir (Sümer 1972: 374).

Boratav, başka bir eserinde Celâlîlerin Anadolu'daki şöhretinin izlerinin Köroğlu anlatılarında görüldüğünü ifade ederek hikâyeden bazı örnekler sunar. Örneğin; Paris rivayetinde Tercim kabilesinden bir bey *"Nazar Celâlî"* adını taşır ve Köroğlu'na Deliler,[59] *"Ey Celâlî"* diye hitap ederler. Bir yerde Bolu Beyi de Köroğlu'na böyle hitap eder. Boratav, Bolu'da tespit ettiği bir rivayetin Köroğlu'nu Celâlî olarak gösterdiğini vurgular. Onun sözünü ettiği bu rivayete göre Köroğlu, Celâlîlerin zamanında yaşamıştır ve onlardandır. Daha sonra ise Acemistan savaşlarında hükümete hizmet etmiştir. O zamanlar, telgraf gibi haberleşme araçları olmadığı için savaş ilan edildiği, yüksek tepelerde yakılan ateşler aracılığıyla İstanbul'a bildirilmektedir ve *"Köroğlu Dağı"*nın ateş bekçisi olarak da Köroğlu görevlidir. Boratav, Bolu rivayetinin, Celâlîlerin

[59] Köroğlu'nun yiğitleri, keleşleri.

Köroğlu'nu kendilerinden kabul ettiklerini gösterdiğini ve gerçekten *"Köroğlu'nun hükümete karşı isyan etmiş bir haydut"* olması bakımından tamamen bir Celâlî tipi taşıdığını söyler. Ayrıca, Celâlî isyanlarının bir evresinin pek çok yönden *Köroğlu Destanı*'ndaki bir epizota çok benzediğini vurgulayarak Naîma'nın verdiği bir bilgiyi sunar. Bu bilgiye göre, Sokullu Hasan Paşa, 1602 yılında Tokat'ta bir Türk nişancı tarafından öldürülmüştür. Eşkıyalar, *"ihtilalin ilk reisi Kra-Yazıcı'nın kardeşi ve halefi Deli Hasan'ın idaresinde"* Tokat'ı basmışlardır ve Hasan Paşanın hazinesini yağmalamışlardır. Paraları kalkanla, kumaşları kılıçla ölçmüşlerdir. Bu epizod, *"Köroğlu'nun atının çalınması ve Köroğlu'nun onu almaya gitmesi, Tokat'ta (Huluflu), veya Hınıs Paşasının memleketinde (Paris) tek başına kahramanlıklar yapması, Paşanın yerine dostu Keçel Hamza'yı geçirmesi, Azerî rivayetlerinde vardır."* Boratav, bu durumun aynı şekilde daha kısa da olsa Anadolu rivayetlerinde görüldüğünü belirtir; bu durum, Özbek-Türkmen rivayetlerinde bulunmadığı için bunu Anadolu olaylarıyla alakalı sayar. "*Hasan Paşa, Huluflu'da Erzurum Paşasıdır ve Köroğlu'nu tuzağa düşürmek istediği zaman, bir toy esnasında bu kahraman tarafından öldürülmüştür; Paris rivayetinde ise Hınıs Paşasıdır."* Boratav, bu olayın Huluflu'da Bağdat Seferinde *"Tokat'ın Yağmalanması"* tarihî olayına benzediğini belirtir. *"Paris rivayetinde Köroğlu'nun, dağlarının cevahirini*[60] *kalkanla ölçmesini, Jaba ve Selman Mümtaz rivayetlerinde de mızrakla kumaş ölçmek ananesini görüyoruz*." Boratav, Hammer'in sekizinci cildinde verdiği Celâlî isimlerinin de tamamen *Köroğlu Destanı*ndaki delilerin isimleriyle uyuştuğuna vurgu yapar. Bu isimler şunlardır: *Deli Hasan, Alaca-Atlı, Yular-Kastı, Tepesi-Tüylü, Ağaçtan-Piri* gibi (Boratav 1984: 96-97).

Alptekin ve İçel ise *"Köroğlu'nun aslında yaşayan bir kahraman değil, bir anlatı kahramanı olduğunu"* söylerler. Bu durumu da *"bir anlatı nasıl tarihî gerçekliği bire bir yansıtmazsa, anlatı kahramanı da tarihî bir kişilik olamaz."* şeklinde açıklarlar. Onlar, Köroğlu'nu tarihî ve gerçek bir kişilik olarak görüp onu bu şekilde değerlendirenlerin ve anlatılanları gerçek olarak kabul edenlerin, Türk halkbilimi araştırmalarında kullanılan "Tarihî-Coğrafî Fin yöntemi"[61]ne uyduklarını ifade ederler. Bu yöntem, bir anlatının ur-

[60] **Cevahir:** Elmas, yakut vb. değerli taşlar, mücevher (http://www.tdk.gov.tr).
[61] Çobanoğlu, bu konuyla ilgili olarak önemli açıklamalarda bulunmuştur. O, bu kuramla ilgili *"Tarihî-Coğrafi Fin okulu mensupları, dogmatik bir yaklaşımla herhangi bir kültürü Batı edebiyatının kaynağı olarak kabul edip araştırmışlardır"* der (Çobanoğlu 2012: 131).

formunu[62] tespit etmeye çalışmakta, anlatıyı bir ana ve mekâna bağlamakta, onun anlatıldığı diğer yerlere de buradan yayıldığı görüşünü benimsemekte ve metnin icra edildiği bağlamı göz önüne almadan metni değerlendirmeye çalışmaktadır. Alptekin ve İçel'in görüşüne göre, bu nedenle diğer araştırmacılar arasında Köroğlu'nun gerçek bir kahraman olduğu fikri benimsenmiştir (Alptekin-İçel 2011: 49).

Yıldırım da Köroğlu destanının, Orta Asya'dan Anadolu'ya yayılması sırasında çatısının, içeriğinin ve kahramanlarının belirli değişikliklere uğradığını belirtir. Bu değişiklikler, zamanın, yeni coğrafyanın ve medeniyetin etkisiyle oluşmuştur. Fakat o, bu değişikliklerin, efsanevî kahraman Köroğlu'nu bir eşkıya veya Celâlî reisiyle eşleştirmenin uygun olacak bir durumda olmadığına vurgu yapar. Onun açıklamalarına göre, tarihî vesikalardaki şahıslarla destan kahramanı arasında bir paralellik kurmak, yeni zamanlara ait olayların destan anlatım geleneğinde yarattığı paralellikleri gerçekmiş gibi değerlendirmek edebi bir tür olan destanın mantığıyla bağdaşmamaktadır (Yıldırım 1998: 176).

4.1.3. Köroğlu Hikâyesine Tematik Bir Bakış

4.1.3.1. Köroğlu Hikâyesi

Boratav, Köroğlu hikâyelerinin şu şekilde kabul edilmesini vurgulamıştır:

> "Anadolu'da Osmanlı İmparatorluğunun kurulduğu asırdan başlayarak sürüp gelen özellikle 16. yüzyıldan sonra en keskin halini alan memleket içi isyanları halk destanlarıyla yeni zamanların romanları arasındaki merhalede[63] kalmış bir edebî nevî içinde anlatan hikâyeler" (Boratav-Fıratlı 1943: 216).

Boratav, *"Köroğlu Rivayetlerinin Mevzuları"*nı *"Tam Hikâyeler"* ve*"Parçalar"* olmak üzere ikiye ayırmıştır. Tam Hikâyeleri dört bölümde toplamıştır. Bu rivayetler şunlardır:

> "1. Chodzko'nun Tercüme Ettiği ve Aslı Paris Millî Kütüphanesi'nde Bulunan Azerî Rivayeti (Paris), 2. Özbek Rivayetleri, 3. İstanbul Rivayeti, 4. Tobol Rivayeti"dir. Parçalar bölümü ise "1. Huluflu'nun Azerî Rivayetleri, 2. Urfa Rivayetleri, 3. Yalvaç Rivayeti, 4.

[62] Çobanoğlu'nun verdiği bilgilere göre, ur-form, "ilk yaratılan şekil" anlamına gelmektedir. O, Tarihî-Coğrafi Fin okulunun yaptığı çalışmaların amacının ne olduğuna dair açıklamalarda bulunur. Buna göre amacın, belirli bir yerde ve zamanda yaratılan bir folklor ürününün, bir masalın ilk yaratıldığı şeklinin yani ur-formunun ve onun oluştuğu zaman ve coğrafi mekânının ortaya konulabilmesi olduğunu ifade eder (Çobanoğlu 2012: 132).

[63] **Merhale:** Derece, basamak, aşama, evre (http://www.tdk.gov.tr).

Elâziz'den Gelen Rivayetler, 5. Samayiloviç'in Türkmen Rivayetleri, 6. Baron Von Haksthausen'in Tespit Ettiği Rivayetler, 7. Maraş Rivayeti" (Boratav 1984: 21-49).

Köroğlu'nun gerçek adının Ruşen Ali olduğu söylenmektedir, hayatı çok bilinmemektedir. Boratav, Köroğlu'nun Anadolu'da 24 kol halinde bulunan hikâyelerinin kollarından her birinin yazılınca 50-150 sayfa yer tuttuğunu belirtir. Bu hikâyeler, Köroğlu'nun ve onun arkadaşlarının maceralarını anlatmaktadır. Bu menkıbelere göre Köroğlu'nun babası bir seyis veya bir baytardır. Babasının gözleri kör edilmiştir. Köroğlu'nun babasının gözlerini kimin kör ettiği hakkında değişik rivayetler vardır. Farklı rivayetlere göre bu kişi İran şahı, İstanbul padişahı, Erzurum paşası veya Bolu Beyi'dir. Boratav'ın anlatımına göre Ruşen Ali'nin (Köroğlu'nun) babası, bir sürünün içinden ileride benzersiz küheylanlar olacağını öngördüğü iki tay seçip efendisi için satın almıştır. Fakat bu atlar, görünüşte çok zayıf ve kötüdür. Efendi, bu atları beğenmez ve adama bu durumdan dolayı çok sinirlenip onun gözlerine mil çektirir. Babası, bu zamanlarda henüz küçük bir çocuk olan Ruşen Ali'ye bu taylara nasıl bakılacağını tarif eder. Ruşen Ali, on beş yaşına geldiğinde taylar da değer biçilemeyecek kadar eşsiz iki küheylan olur. Ruşen Ali ve babası, tayları memleketten çıkarıp Aras Nehrine giderler. Orada Bingöl'den inecek olan üç köpüğü beklemeye başlarlar. Babası, Ruşen Ali'ye köpükler geldiğinde kendisine haber vermesini söyler. Köpükler, adamın gözlerini açacak ve ona gençlik verecektir. Böylece gözlerine mil çektirip onu kör eden efendisinden intikamını alabilecektir. Fakat Köroğlu, köpükleri babasına haber vermeden kendisi içer. Baba, bunun farkına varır. Bir yandan gözlerinin açılamayacağı için üzülür, diğer yandan da oğlunun eşine rastlanamayacak bir babayiğit olup kendisi yerine intikamını alacağını düşünerek sevinir. "Ab-ı Hayat"[64]ın kaynağı denilen üç köpük Köroğlu'na üç şey getirir: Yiğitlik, şairlik, ebedî sağlık. Kısa bir süre sonra Ruşen Ali'nin babası, ona intikamını almasını vasiyet ederek ölür. Ruşen Ali, kendi gibi yiğitleri etrafına toplayarak dağları yurt edinir ve yiğitleriyle birlikte Çamlıbel'de hüküm sürer (Boratav-Fıratlı 1943: 215).

Chodzko'nun tercüme ettiği ve aslı Paris milli kütüphanesinde bulunan Azerî rivayeti şöyledir:

[64] **Ab-ı Hayat:** Efsanelere göre içen kimseye ölümsüzlük sağladığına inanılan bir su, bengi su, dirim su (http://www.tdk.gov.tr).

Chodzko'nun Azerî Rivayeti

Bu rivayette Köroğlu'nun gerçek adı Ruşen'dir. Babasının adı ise Mirza Sarraf'tır. Mirza Sarraf, Türkistan padişahı olan Murad'ın at sürülerine bakmaktadır. Bir gün, sürüler Ceyhun ırmağının kenarındayken nehirden bir at çıkarak iki kısrakla çiftleşir. Bunlardan taylar doğar. Mirza Sarraf, bu tayları padişaha hediye eder. Fakat bu atların görünüşlerinin çok kötü olması padişahı kızdırır. Bu kızgınlıkla padişah, Mirza Sarraf'ın gözlerini oydurur. Bu duruma çok üzülen Ruşen'i babası teselli eder, onun bir kahraman olacağını rüyasında gördüğünü ve intikamını almasını söyler. Ruşen, babasının tavsiyesiyle Murad'a sunulan kötü atlardan birini besler ve sonunda at, dünyada eşi benzeri olmayan bir at haline gelir. Padişah, bir gün bu ata denk gelip atı ister, Ruşen'i de hizmetine davet eder. Fakat Ruşen, buna razı olmaz ve padişaha ondan intikam alacağını söyler. Onu yakalamak isteyen askerlerden de dövüşerek kaçar. Bu olaydan sonra Ruşen ve Mirza Sarraf, Herat civarında bir adaya giderler. Mirza Sarraf, nücum[65] kitaplarına bakıp Ruşen'e suyunu içince gözlerini açacak olan bir çeşmenin varlığını anlatır. Ruşen'den bu çeşmedeki suyun köpüklerini ona getirmesini ister. Ruşen, çeşmeden suyu alır fakat yolda çok susadığı için içer. Bundan sonra da babasının isteği üzerine babasıyla birlikte Meshed'e giderler. Mirza Sarraf, bu şehirde ölür. Bunun üzerine Köroğlu, Horasan halkının uyarılarını dinlemeyip bir eşkıya olan Deli Hasan'dan korkmayarak Azerbaycan'a doğru yol alır. Deli Hasan, daha önceden kendisini dövüşte yenebilen kişinin kölesi olacağını söylemiştir. Köroğlu'na yenilince de sözünü tutarak bütün Delileriyle beraber ona katılır. Daha sonra Köroğlu, babasının ölmeden önce ona vermiş olduğu tembihlerini dinleyerek yanında 700 kadar yiğitle Rum vilayetine gider. Burada Köroğlu ve yiğitleri, Kazlı Göl'de bir kervan yağmalarlar ve Revan hâkimi Hüseyin Ali Han'ı yendikten sonra da Çamlıbel'e gelirler. Köroğlu, Çamlıbel'de bir kale yapar ve etrafına halkı toplar. Burada Hasan Yakup adında çok tecrübeli bir adam vardır. Bu adam, Köroğlu'na Urfa'da görüp âşık olduğu kasap oğlu Ivaz'ın resmini hediye eder. Bunun sonucunda Köroğlu, bu gence âşık olur ve tanınmamak için bir çobanla kıyafetlerini değiştirerek onu almaya gider. Köroğlu, Ivaz'a ve Ivaz'ın kasap babasına yanında getirdiği koyunları göstermek için onları şehrin dışına çıkarır. Koyunları kasaba teslim ederken kasabın verdiği paraların sikkesini eliyle bozar ve kalp[66] diye paraları kabul

[65] **Nücum:** Yıldızlar (http://www.seslisozluk.net).
[66] **Kalp:** 1. Düzme, sahte, geçmez (para), 2. *mec.* İşe yaramaz (http://www.tdk.gov.tr).

etmek istemez. Kasap, paraları değiştirmek için gidince çobandan elbiselerini ve Kır At'ını alır, kasabın çırağını da öldürdükten sonra Ivaz'ı atının terkisine atıp kaçırır. Yolda Reyhan Arap'a denk gelirler. Reyhan Arap, kendi kendine Köroğlu eğer orada bulunan hendeği geçerse ona dokunmayacağını söylemiştir. Köroğlu, atının kulağına *"Beni Çamlıbel'e yetir Kır-Atım"* der. Kır At, bu sözler üzerine uçar gibi hendeği atlar. Fakat Reyhan Arap, hem kendisinin hem de karısıyla çocuklarının Köroğlu tarafından tehlike altında kalacaklarını düşündüğü için onunla savaşmaya karar verir. Bu savaş sonucunda da Reyhan Arap, Köroğlu'na yenilir. Köroğlu da kendi kendine Reyhan Arap yalvarırsa ve korkarsa onu öldüreceğine söz vermiştir. Fakat Reyhan Arap, Köroğlu'ndan korkmaz ve ona yalvarmayıp ölmeyi umursamaz. Köroğlu, bu durumu görünce Reyhan Arap'ı takdir eder ve sonunda iki yiğit arkadaş olurlar. Nahçıvanlı Demircioğlu da Köroğlu'nun ününü işiterek onun hizmetine girmek için Çamlıbel'e gelir. Köroğlu, onun cesaretini sınadıktan sonra Demircioğlu'nu da hizmetine alır. Bir gün, İstanbul civarında Beli Ahmet adında Erzurumlu bir adam, gezinirken herkesin dükkânlarını açık bırakıp gittiğini görür. O sıralarda Haçta bulunan ve yerine vekâleten Burcı Sultan'ı bırakmış olan Sultan Murad'ın, Nigâr Hanım adında bir kızı vardır. Nigâr Hanım, her cuma gezmeye çıkmaktadır. Bu sebeple, halkın onu görmemesi için bu tedbire başvurulmaktadır. Beli Ahmet, bir sebzeci dükkânına kapanarak Nigâr Hanımı gizlice görmek ister fakat kız bunu fark edince uyur numarası yapar. Nigâr Hanım, Ahmet'i uyandırır. Ahmet'in Erzurumlu olduğunu öğrenince de ona Köroğlu için yazdığı bir mektup ile kendi resmini verir. Ahmet'ten bunları Köroğlu'na ulaştırmasını ister. Köroğlu, mektubu ve resmi alınca Kır At ile beraber İstanbul'a gelir. O gece bir kocakarıya misafir olur, ertesi gün bir saz satın alır. Mollanın birine Sultan Murad'ın ağzıyla kendisi hakkında tavsiye niteliğinde olan bir mektup yazdırır. Bir mektup da karakola, hamilinin içeri bırakılması için yazdırır. Böyle hilelerle Nigâr Hanımın dairesine kadar girer. Nigâr Hanım ile yalnız kalınca molla cüppesini atıp kendi kıyafetleriyle kalır. İçeri gelen Nigâr Hanım, kızarak ona dayak attırır. Nigâr Hanım, sonradan bu kişinin mektup yazdığı Köroğlu olduğunu anlayınca da onu odasına alır. Köroğlu ve Nigâr Hanım, konuşurlar ve birlikte kaçmaya karar verirler. Ertesi gün Köroğlu, Nigâr Hanıma da bir at bulur ve beraber yola çıkarlar. Bir süre yol aldıktan sonra dinlenmek için dururlar. Köroğlu'nun uyuduğu bir sırada Burcı Sultan ve askerleri gelir. Daha sonra savaş başlar, savaşırlarken Köroğlu şiirler söyler. Bunun üzerine Köroğlu'nun kimliği ortaya çıkar ve çoğu asker ondan korkarak

kaçar. Savaşı kazanan Köroğlu olur. Köroğlu, kız kardeşinin ricasıyla Burcı Sultan'ın hayatını bağışlayarak onu serbest bıraktıktan sonra Nigâr Hanım ile Çamlıbel'e dönmek için yola çıkar. Yolda Frenk Padişahının vezirinin oğluna rastlarlar. Bu kişi, Nigâr Hanım'ı almak için Müslüman olmuştur ve İstanbul'a gitmektedir. Köroğlu, Nigâr Hanım'ın isteğiyle oğlanı serbest bırakır. Sonunda iki sevgili Çamlıbel'e gelerek kırk gün kırk gece süren bir düğünle evlenirler (Boratav 1984: 21-28).

4.1.3.2. Diğer Sanatlarda Köroğlu Hikâyesi

Köroğlu hikâyesi, sadece bir anlatı olarak kalmamıştır, pek çok farklı alanda da karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, Köroğlu hikâyesinin halk tarafından sevildiğini ve benimsendiğini göstermektedir. Köroğlu, tiyatro, opera, sinema gibi farklı alanlara da yansımıştır.

4.1.3.2.1. Tiyatroda Köroğlu

Köroğlu hikâyesi, tiyatro sahnesine de taşınmıştır. Ankara Devlet Tiyatrosu'ndan alınan bilgilere göre oyun, Ankara'da, 1960-1961 sezonunda "Köroğlu" adıyla, 1976-1977 sezonunda "Koçyiğit Köroğlu" adıyla sahnelenmiştir. Ankara'da en son sahnelenen Köroğlu oyunu ise 2011-2012 sezonunda Ankara Devlet Tiyatrosu tarafından Stüdyo Sahne'de "Köroğlu'nun Meydana Çıkışı" adıyla oynanmıştır.[67] Yazarı Yaşar Kemal, oyunlaştıran Naz Yeni'dir. Oyuncular, Şevki Çepa, Sedat Keçeci, Bahadır Karasu, Dilara Keyf, Funda Mete ve Sedat Kunak'tır. Oyunun müzikçisi ise Kemal Günüç'tür. Oyun, tek perdedir ve 1 saat 10 dakika sürmektedir. Bu tiyatro oyunu hakkında bilgi sahibi olabilmek için oyun, Ankara Devlet Tiyatrosu'nun arşivinden izlenmiştir. Oyunun, Köroğlu hikâyesine büyük bir ölçüde bağlı kalınarak sahnelendiği görülmüştür. Hikâyede görülen pek çok sahne, oyunda da görülmektedir.

[67] Bahsedilen bu üç oyunun afişleri, "Ekler" bölümünde bulunmaktadır. Afişler, Ankara Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğünün izniyle kullanılmıştır. Bkz. EK 1. EK 2. EK 3.

4.1.3.2.2. Operada Köroğlu

Köroğlu, tiyatro dışında opera olarak da sahnelenmiştir. Kırgızistan Bişkek'te 8-9 Eylül 2009'da, Kazakistan Almaatı'da 12 Eylül 2009'da, Ankara'da 15 Eylül 2009'da, Azerbaycan Bakü'de 18 Eylül 2009'da ve İstanbul'da 23 Temmuz 2010'da3 perde, 5 tabloluk opera olarak sahneye konulmuştur. Operanın librettosu M.S. Ordubadi ve G. İsmayılov, orkestra şefi Prof. Rauf Abdullayev (Azerbaycan), dekor tasarımcısı Savaş Camgöz (Türkiye), koreografı ise Mehmet Balkan (Türkiye)'dır. Operayı sahneye koyan ise Prof. Dr. Eflatun Neimetzade (Azerbaycan)'dır (Türksoy 2011: 138).

4.1.3.2.3. Halk Oyunlarında Köroğlu

Köroğlu'nun türkü ve hikâye dışında yayıldığı bir alan da halk oyunları olmuştur. Çeşitli Köroğlu oyunları, halk arasında canlı bir şekilde icra edilmektedir. Öyle ki Köroğlu oyunları, Anadolu'nun çeşitli yerlerine yayılmış ve birbirinden farklı halk oyunları oluşmuştur. Köroğlu hikâyesinin ve türkülerinin halk oyunu gibi başka bir sanat dalında da etkin olması, oyunlarının bu kadar geniş bir alana yayılması, pek çok farklı Köroğlu oyununun oluşması ve oyunlarda değişik Köroğlu türkülerinin kullanılması, onun halk tarafından sevildiğinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu oyunlar, geçmişten günümüze kadar gelmiştir ve hala icra edilmeye devam etmektedir.

Gazimihal, tiyatro ve opera dışında halk oyunları olarak da karşımıza çıkan Köroğlu oyunları hakkında önemli bilgiler vermiştir. Bu bilgilere göre, Köroğlu oyununun Türkiye'nin dört bir bucağında örneği bulunmaktadır. Bu yerlerden biri Bolu'dur. Köroğlu oyunu, Bolu Çıkınlar köyünde iki ya da daha fazla kalabalık erkek grubu tarafından davul-zurna veya sazla oynanır. Bursa köylerinde de bu oyun bulunmaktadır. Artvin'in Öğdem ilçesinin Ersis köyünde davul-zurna ile yürütülen Köroğlu oyunu, tek erkeğe özgüdür. Kars'ın Dikme köyünde ise kadın meclisinde tek kadınlı, erkek meclisinde ise tek erkekli oynanır. Oyun, erkek meclisinde davul-zurna veya sazla

oynanmaktadır. Köroğlu oyunu, İçel'in köylerinde ve Isparta'nın bir köyünde (Yürük kızı oyunu)[68] de vardır (Gazimihal 1997: 133).

Gazimihal, Köroğlu oyununun nerelerde oynadığını söyledikten sonra, oyun hakkında da bilgiler verir. Bu bilgiler ışığında Köroğlu oyunları hakkında şunlar söylenebilir: Bu oyun, genellikle sözsüz bir şekilde icra edilir. Onun bu kısımdan olan havalarına, *"Oynaklama, Ürgünleme, Sektirme, Hoplatma"* gibi adlar verilir. Köroğlu oyunlarındaki ortak özellik, *"yiğitlik unsuru"* ve *"belirli bir ezgi tartımı"*dır. Köroğlu ile ilgili olarak Maraş'ta *"ünleme"* metni, Erzincan'da *"güzelleme"*, Çoruh'ta *"yiğitlemeli güzelleme"* bulunmaktadır. Bunların hepsi birbirlerinden farklıdır. Elele tutuşmalı ya da omuzlaşmalı anonim oyunlar arasında yer alan Köroğlu oyun çeşitleri de bulunmaktadır. Kendine özgü yerli şekilleriyle en fazla Karadeniz kıyılarımızda ve Doğu Anadolu'da görülmektedir. Ayrıca, bazı Ege yörelerinde ve güney illerimizde de çeşitli şekilleri bulunmaktadır. Gazimihal, Maraş'ta bulunan yiğitlemelerin ve ünlemelerin sözlerini şu şekilde vermiştir (Gazimihal 1997: 133-134):

Benden selâm olsun Bolu Beyi'ne[69]
Benimle uğraşmaya dev gerek
Unvan para etmez harp meydanında
Doğrar eğri kılıç, bilek gerek

Zabah (sabah) oğlum gör olu neler
Babayiğitler meydanda goç gibi meler
Yere düşer garpuz gibi kelleler
Salavât çekmeye çetin dil gerek (Gazimihal 1997: 134-135)

Gazimihal, Köroğlu oyunlarında Köroğlu'nun kavgacı ve savaşçı kişiliğini, onun aşkındaki mertliğini, zevkini tasvir ve temsil eden dramatik unsurların bulunduğuna vurgu yapar. Köroğlu oyununun, karşılıklı halde ve kimi zaman kılıç, kalkan, pala gibi silahlar kullanılarak kimi zaman da silahsız bir şekilde davulla oynanan bir *"kavga,*

[68] Gazimihal, "Yürük Kızı Oyunu"nun Isparta Uluborlu ilçesinin Yassıviran köyünde oynandığını ve bu oyunun dört kişilik bir erkek oyunu olduğunu belirtir. Aynı yerde, ikişerlik Köroğlu ve Hora oyun çeşitleri olduğunu ifade eder (Gazimihal 1999: 206).
[69] Bu türkü, "Benden Selam Olsun Beyine" türküsünün bir varyantıdır. Bugün bu türkü, günümüz türkü dağarcığımızda vardır. Türkü için ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=20125.

döğüş" oyunu olarak oynandığını belirtir. Köroğlu ile ilgili olarak bir de "Köroğlu Tarzı Bar"[70] vardır. Bu oyun, yine Gazimihal'in verdiği bilgilere göre, Erzurum'da iki dadaş tarafından karşılıklı yürütülür. Oyun, "Hançer Barı"na[71] benzemektedir fakat buradaki hareketler, "kama"ya göre yapılır. Yürüme ve koşma hareketleri, Hançer Barı'ndan fazladır, saldırış hareketleri de daha heyecanlı ve iki dövüşçünün çarpışması şeklindedir. Oyunda diz kırma ve vücut hareketleri de fazlaca bulunmaktadır. Köroğlu barı, özellikle düğünlerde güvey gezdirilmeye çıkarılırken düğün alayının önünde oynanır. Oyun, genelde çömelme durumunda karşılıklı saldırılarak icra edilir. Bu oyunda beceri gerektiren durum, kama hücumlarına her iki tarafında ustalıkla karşı koyabilmesidir. Gazimihal, bu oyunla ilgili olarak bir rivayeti de dile getirir. Bu rivayete göre, eskiden bu bar oynanırken kamaların havaya atılıp kamanın sapından yakalamak gibi tehlikeli hareketler içeren oyuncular da bulunmaktadır. Köroğlu Barı, sözleri bulunan bir oyundur. Oyunda yürüme ve ağır hareketler "bağlamalar"a, koşuş ve atılış hareketi de "nakarat"a karşılık gelmektedir. Barın bağlama sözleri şu şekildedir (Gazimihal 1997: 135):

Köroğlu'nun gör pıçağı (bıçağı)[72]
Ayvazın gümüş pıçağı
Yerde sürünür saçağı
Ayvaz yiğitler koçağı (yiğidi)

Vur Ayvaz'ım vur[73]
Kır Ayvaz'ım kır
Dön Ayvaz'ım dön
Vur Ayvaz'ım vur (Gazimihal 1997: 135).

Gazimihal, eserinde Uludağ köy oyunlarını yedi parça halinde gösterir. Bunlardan biri de Köroğlu bölümüdür. Onun anlatımına göre bu oyun, oyun faslının bitiş kısmını teşkil eder

[70] Bu oyunun bir örneğini izlemek için bkz. https://www.youtube.com/watch?v=dqzfwyCtp8k, Ayrıca örnek görüntü için bkz. EK 4.
[71] Gazimihal'in verdiği bilgiler göre Hançer Barı, Artvin'in köylerinde, örneğin Öğdem ilçesinin Ersis köyünde davul-zurna eşliğinde iki erkek tarafından oynanır. Oyun, Van'ın Erciş ilçesinde ve Erzurum'da da oynanmaktadır. Erzurum'daki şekliyle oyun, iki erkek tarafında karşılıklı, her elde bir hançer bulunarak icra edilir (Gazimihal 1997: 9).
[72] Bu türkü, Cahit Öztelli'nin verdiği "Köroğlu Barı" ile aynıdır. Bkz. "EK 46. (2).
[73] Ayrıca türkünün bu dörtlüğü, ileride ele alınacak olan "Ayvaz Benim Senden Yana" adlı türküyle benzerlik göstermektedir. Bkz. EK 46.

ve bıçaklarla oynanır. Köroğlu'nun yiğitlik duygusu, heyecanlı bir kahramanlık içinde canlandırılır (Gazimihal 1999: 178). Gazimihal, Köroğlu türkülerinde de bahseder ve Orhaneli Türkmenleri arasında yiğitlik menkıbelerini canlandıran Köroğlu havasının ezgi ve oyun bakımından büyük bir canlılığa sahip olduğunu söyler. Oyunda söylenen sözlerin ve türkülerin ezgilerinin yanı sıra oyunun oynanış tarzının da gönüllere coşkunluk verdiğini söyleyerek Köroğlu'nun milli gurur olduğunu ifade eder ve oyunlarda söylenen bir türkü örneği verir (Gazimihal 1999: 184):

Köroğlu'nun malı dağları aştı
Köroğlu duydu da geriye kaçtı
Atadan, dedene devletlim benim

Ben bir Köroğlu'yum dağda gezerim[74]
Esen rüzgârdan hile sezerim
Demir sopa ile başlar ezerim
Atadan, dededen devletlim benim

Çekti bıçağını çıktı meydana
Dünyaya gelmemiş doğuran ana

Atadan, dededen devletlim benim
Devletin armağanı kır atım benim (Gazimihal 1999: 184)

Bu türküye ve yukarıda verdiğimiz Maraş'ta bulunan yiğitlemelerin ve ünlemelerin sözlerine ile Köroğlu barının bağlamasına bakıldığında bu türkülerin benzerlerinin Köroğlu türküsü olarak da günümüzde hala yaşadığı görülmektedir. Bu türkülerin sözü edilen çeşitli varyantları, "Örnek Türküler" ve "Ekler" bölümünde ele alınacaktır.

Gazimihal'in verdiği bilgiler dışında Köroğlu oyunlarıyla ilgili olarak şu bilgileri sunmak da mümkündür: En popüler Köroğlu türkülerinden olan "Benden Selâm Olsun Bolu Beyine" ve "Ben Bir Köroğlu'yum Dağda Gezerim" türkülerinin değişik varyantları,

[74] Bu türkünün, *"Ben bir Köroğlu'yum dağda gezerim/Esen rüzgârdan hile sezerim"* sözleri, ileride ele alınacak olan "Ben Bir Köroğlu'yum Dağda Gezerim" adlı türküyle aynıdır. Bkz. EK 36.

"Köroğlu Oyun Havası" olarak da oynanmaktadır. Genel olarak iki kişiyle karşılıklı olarak oynanan bu oyunlar, günümüzde birçok düğünde, farklı yörelerde farklı şekillerle oynanmaktadır. Bu oyunlar, yiğitliğin sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Söz konusu bu oyunlardan biri, elde bıçaklarla oynanmaktadır; bu bıçaklar, yiğitliğin bir sembolüdür. Oyundaki kişilerden biri, diğerini bıçaklar. Bu durum, Köroğlu'nun Bolu Beyi'ne karşı kazandığı mücadeleyi sembolize etmektedir. Oyun, bıçaklanan kişi yerde yatarken oynanmaya devam eder.[75] Sopalarla oynanan bir Köroğlu oyunu varyantı da bulunmaktadır. İki sopanın birbirine vurulmasıyla oynanan bu oyunda da sopalar, bir savaş aracı olarak algılanmaktadır.[76] Bir başka Köroğlu oyunu, yine karşılıklı olarak elde kaşıklarla oynanmaktadır.[77] Bir Köroğlu oyunu, bir kişi yerde yatarken başlamaktadır; diğer kişi ise kaşık çalarak yerde yatan kişinin yanında oynamaktadır. Bunun başka bir varyantı, elde bıçaklarla oynanır.[78] Bu, Köroğlu hikâyesinin bir sahnesinin canlandırılması gibidir; bir mizansendir. Yerde yatan kişi ölü bir vaziyette sergilenmektedir. Bu mizansen, Köroğlu'nun Bolu Beyi ile mücadelesini simgelemektedir. Burada yiğitliği sayesinde savaşı kazanan elinde sopa veya bıçak olan kişi Köroğlu'dur. Bu oyun geleneği, Köroğlu'nun yiğitlik konusunun dramatik bir dans olarak devam ettiğinin kanıtıdır.[79] Köroğlu oyunlarına genel olarak bakıldığında oyunların karşılıklı iki kişi olarak oynandığı görülmektedir. Köroğlu'nun halk hikâyeleri ve halk türkülerinin dışında oyun havaları olarak da devam etmesi, Köroğlu'nun sözlü geleneğimizin farklı alanlarında yaygın bir şekilde devam ettiğini göstermektedir.

Boratav da bir makalesinde,[80] Köroğlu destanının musiki ve dans folkloruna derin etkilerde bulunduğunu belirterek oyunların 3 yerde tespit edildiğini söyler. Bunlar: 1. İstanbul, 2. Safranbolu, 3. Ankara, Kızılcahamam, Haymana göçebe Yörüklerinin oyunları'dır.[81] Boratav'a göre, Köroğlu oyunu, Köroğlu menkıbeleri, şiirleri, türküleri ve havaları kadar popüler ve canlı bir oyundur (Boratav 1936: 86).

[75] Video için bkz. https://www.youtube.com/watch?v=3kM-KZkdS4k, Bkz. EK 5.
[76] https://www.youtube.com/watch?v=dSfjDSL2r7k, Bkz. EK 6.
[77] https://www.youtube.com/watch?v=2PMbC-wsJXQ, Bkz. EK 7.
[78] https://www.youtube.com/watch?v=vlbDvSusBMs, Bkz. EK 8.
[79] https://www.youtube.com/watch?v=vVHmfw3lwEA, Bkz. EK 9.
[80] "Anadolu'da ve Türkmenler Arasında Köroğlu Destanının İzlerine Dair Yeni Notlar", s. 79-86.
[81] Boratav, bu bilginin kaynağını şu şekilde verir: Ahmet Baha, Bartı Gazetesi, sayı 280-291, 305-306.

4.1.3.2.4. Sinemada Köroğlu

Köroğlu'nun yansıdığı bir alan da sinemadır; Köroğlu, birçok defa sinemaya da aktarılmıştır. Bu filmler, ayrıca türkü repertuvarımızda bulunan bazı Köroğlu türkülerini de çeşitli sahnelerinde barındırmaktadır. İlk Köroğlu filmi, Ses Film tarafından Refik Kemal Arduman'ın yönetmenliğiyle 1945 yılında "Köroğlu"[82] adıyla çekilmiştir. Filmin senaryosu, Muharrem Gürses'e aittir. Filmin başrollerinde Mümtaz Ener ve Gülistan Güzey bulunmaktadır. Başrol oyuncularının yanı sıra Hulusi Kentmen, Haşim Evci, M. Karaca, Kadri Ögelman, Haluk Sarıcı, Eyüp Sabri de filmde rol almıştır (İnanoğlu 2004: 30). Bir başka Köroğlu filmi, 1963 yılında "Dağlar Kralı Köroğlu"[83] adıyla beyaz perdeye taşınmıştır. As Film'in yapımcılığını, Mehmet Dinler'in yönetmenliğini üstlendiği filmin senaryosu, Fikret Arıt'a aittir. Başrollerinde Fikret Hakan ve Türkan Şoray'ın oynadığı filmin diğer oyuncuları ise Atıf Kaptan, Hüseyin Peyda, Sevil Candan, Nur İnsel, Cenk Er, Hüseyin Baradan'dır (Hakan 2008: 325). Köroğlu filmlerinden biri de "Köroğlu Kılıçların Zaferi"dir.[84] Bu filmin başrollerini Cüneyt Arkın ve Fatma Girik paylaşmıştır. Diğer oyuncular da Reha Yurdakul, Hayati Hamzaoğlu, Hüseyin Baradan, Mümtaz Ener, Aynur Akarsu'dur. Atıf Yılmaz'ın yönettiği bu film, Uğur Film tarafından 1968 yılında çekilmiştir (İnanoğlu 2004: 362).

a) Dağlar Kralı Köroğlu-1963

Bu filmde, bazı sahnelerin Köroğlu hikâyesiyle paralellik gösterdiği görülmektedir. Filmde türkü repertuvarımızda bulunan bazı Köroğlu türküleri de kullanılmıştır.

Filme genel olarak bakıldığında filmin, hikâyenin ilk sahneleriyle büyük benzerlikler gösterdiği görülmektedir. Hikâye ile paralel giden başka sahneler de bulunmaktadır. Film ile incelediğimiz Köroğlu hikâyesi (Köroğlu hikâyeleri ve türküleri doğrultusunda) ile benzerlik gösteren sahneleri şunlardır:

---

[82] Bu film, internet film arşivlerinde bulunmamaktadır. Filmin afişi için bkz. EK 12.

[83] Bu film, inceleme yapmak amacıyla izlenmiştir. "Ekler" bölümünde filmin özeti verilmiş ve filmin içinde geçen türküler gösterilmiştir. Bkz. EK 10. Filmi izlemek için bkz. https://www.youtube.com/watch?v=PQST9LSOC90, Filmin afişi için bkz. EK 13.

[84] Bu film, inceleme yapmak amacıyla izlenmiştir. "Ekler" bölümünde filmin özeti verilmiş ve filmin içinde geçen türküler gösterilmiştir. Bkz. EK 11. Filmi İzlemek için bkz. https://www.youtube.com/watch?v=9s_EluJwIZc, Filmin afişi için bkz. EK 14. EK 15.

1. Bolu Beyinin halka zulüm eden, zalim bir bey olması,

2. Bolu Beyinin, seyisi Yusuf'tan kendisi için benzersiz bir tay bulmasını istemesi,

3. Yusuf'un ilerde eşi benzeri olmayan bir at olacağını düşündüğü bir tay bularak Bolu Beyine getirmesi,

4. Bu tayın son derece zayıf ve kötü görünümlü olması,

5. Bolu Beyinin atı görünce Yusuf'un kendisiyle dalga geçtiğini sanması,

6. Bunun sonucunda sinirlenerek Yusuf'un gözlerini kör etmesi,

7. Yusuf'un getirdiği taya bindirilerek bırakılması,

8. Yusuf'un buradan köyüne gitmesi, köyde onu görenlerin onun haline üzülmesi,

9. Köroğlu'nun babasını görünce üzülmesi ve intikam almak istemesi,

10. Köroğlu'nun babasının isteğiyle Kır At'ı hiçbir şekilde ışık almayan bir ahırda beslemeleri,

11. Deli Yusuf'un oğlundan tarlayı sulayarak çamurlamasını istemesi,

12. Deli Yusuf'un Kır At çamurda dolaştıktan sonra onu eliyle yoklaması,

13. Kır At'ta tek bir çamur parçasının olmaması üzerine intikam vaktinin gelmesi,

14. Köroğlu'nun intikam almak üzere Çamlıbel'e doğru yola çıkması,

15. Köroğlu'nun daha önce gördüğü bir kurttan (köpekten) yiğitlik dersi çıkarmış olması,

16. Köroğlu'nun yiğitliğini öğrenenlerin ona katılması,

17. Hoylu Beyin Köroğlu'nu kötü biri sanmasını, daha sonra onun yanında yer alması,

18. Tüfeğin ilk kez bu zamanda icat olması.

Bu filmde, türkü repertuvarımızda bulunan üç tane Köroğlu türküsü tespit edilmiştir.[85] Bu türküler, şunlardır:

1. Benden Selâm Olsun Bolu Beyine
2. Böyle Yazmış Yaradan Suçumu Bilemedim
3. Kır At'ım Meydan Yerinde

Bu türkülerin varyantları, günümüzde müzik dağarcığımızda bulunmaktadır. Türkülerin yaşayan varyantları, ileride ele alınacak olan "Örnek Türküler" bölümünde şu şekilde yer almaktadır:

1. Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-1
2. Dinleyin Ağalar Dinleyin Beyler
3. Çamlıbel'e Süreydim Yolunu

Filmde, "Benden Selâm Olsun Bolu Beyine" adlı türkü, üç kez yer almış, bunlarda türkünün farklı dörtlükleri kullanılmıştır. Bu türküler, filmde sahne akarken fon müziği olarak kullanılmışlardır. Birinci ve üçüncü türkü olarak ele aldığımız türküler Köroğlu'na, örnek gösterdiğimiz ikinci türkü ise Köroğlu'nun babası Yusuf'a ait türkülerdir.

b) Köroğlu Kılıçların Zaferi-1968

"Köroğlu Kılıçların Zaferi" adlı filmde de Köroğlu hikâyesiyle benzer sahneler ve benzer türküler görülmektedir. Film, 1963 yılında çekilen Dağlar Kralı Köroğlu filmiyle kıyaslandığında filmin, Köroğlu hikâyesinden daha çok sahne aldığı görülmektedir. Film ile (Köroğlu hikâyeleri ve türküleri doğrultusunda) Köroğlu hikâyesindeki benzer sahneler şunlardır:

1. Bolu Beyinin zalim bir bey olması,
2. Bolu Beyinin Yusuf'tan kendisi için eşsiz bir tay seçmesini istemesi,
3. Yusuf'un atı bulması için dolaşması,
4. Yusuf'un beye layık olduğunu düşündüğü bir tay bulması,

[85] Filmlerde ve aşağıda örneklerini verdiğimiz hikâyelerde tespit edilen türküler, bu türkülerin ilk dizeleri temel alınarak adlandırılmıştır.

5. Bu tayın, görünüşte kötü ve cılız olması,
6. Bolu Beyinin tayı görünce kendisiyle dalga geçildiğini düşünmesi ve bu duruma çok sinirlenmesi,
7. Bunun üzerine Yusuf'un gözlerinin kör edilmesi,
8. Yusuf evine geri dönünce babasının durumunu gören Ruşen Ali'nin çok üzülmesi,
9. Ruşen Ali'nin Bolu Beyinden intikam almak istemesi,
10. Ruşen Ali'nin babasının kör olması sebebiyle "Köroğlu" namını alması,
11. Yusuf'un, Köroğlu'ndan ahırı kapatmasını, ahırın hiçbir şekilde ışık almamasını ve Kır At'ı burada beslemesini istemesi,
12. Aradan zaman geçince Yusuf'un Kır At'ı eliyle yoklaması,
13. İntikam vaktinin gelmediği anlaşılarak Kır At'ın ahırda tekrar beslenmesi,
14. Kır At'ın eşi benzeri bulunmayan bir ata dönüşmesi,
15. Yusuf'un oğluna zalimi ezmemesi yönündeki nasihatleri,
16. Köroğlu'nun, babasının intikamını almak üzere Çamlıbel'e gitmesi,
17. Tüfeğin bu zamanlarda ilk kez icat olması,
18. Köroğlu'nun Kır At'a nal almak üzere bir dükkâna girmesi,
19. Bu dükkânda Demircioğlu'nun olması,
20. Köroğlu'nun nalı beğenmeyerek bükmesi,
21. Daha sonra Demircioğlu'nun Köroğlu'nun verdiği altını bükmesi, altının yazısını silerek altını kalp diye geri vermesi,
22. Hoylu'nun Köroğlu'nu öldürmesi için gönderilmesi, daha sonra Köroğlu ile arkadaş olması,
23. Köroğlu ve sevgilisinin düşmanlardan kaçmak için bir mağaraya saklanmaları,
24. Köroğlu'nun mağaradan çıkarak arkasından gelen adamlarla savaşması,
25. Bolu Beyinin Hoylu ve Demircioğlu'nu esir alması ve karşılığında Kır At'ı istemesi,[86]
26. Bunun üzerine Köroğlu'nun Kır At'ı vermesi,
27. Hoylu ve Demircioğlu için darağacı kurulması,[87]

[86] Köroğlu hikâyesinde Bolu Beyi, Ayvaz ve Köse Kenan'ı esir alır ve karşılığında Kır At'ı ister. Bu durum, söz konusu sahneyle benzerlik göstermektedir. Burada kahramanlar ise değişmiştir. Bkz. İkbal Kütüphanesi (1931), Köroğlu Hikâyesi, İstanbul: Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, s.28-29. EK 18.

[87] Çeşitli Köroğlu anlatılarında Köroğlu'nun farklı yiğitleri için darağacı kurulur. Örneğin, "Ekler" bölümünde özetini verdiğimiz Demircioğlu kolunda, paşanın adamlarıyla savaşıp onlara yenilen Demircioğlu için paşanın talimatı üzerine bir darağacı kurulur. Bkz. EK 20.

28. Köroğlu'nun yokluğunda Kır At'ın zapt edilememesi,
29. Köroğlu'nun kılık değiştirerek gelip Kır At'ı sakinleştirmesi,
30. Tüfeğin icat olmasının "mertliğin bozulması" olarak algılanması.

Bu filmde ise türkü repertuvarımızda bulunan üç türkü mevcuttur. Filmde yer alan bu türküler şunlardır:

1. Benden Selâm Olsun Bolu Beyine
2. Ne Suçum Var Bilemedim Ben Bunu
3. Çamlıbel'e Süreydim Yolumu

Bu türkülerin günümüzde yaşayan varyantları, ilerde ele alınacak "Örnek Türküler" bölümünde şöyledir:

1. Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-1
2. Dinleyin Ağalar Dinleyin Beyler
3. Çamlıbel'e Süreydin Yolunu

Bu türküler, özetini vermiş olduğumuz diğer bir Köroğlu filmi olan Dağlar Kralı Köroğlu filminde kullanılan türkülerle aynıdır.

4.1.3.3. Halk Hikâyeleriyle İlişkisi Olan Türkülerin Tespiti İçin Ele Alınan Köroğlu Hikâyeleri ve Kolları

Halk hikâyeleri ile ilişkisi olan halk türkülerinin tespiti için, türkülerin içinde bulundukları hikâyelerin de bilinmesi gerekmektedir. Hikâyelerin bütünü ile Türk halk müziği repertuvarında bulunan mevcut türkülerin karşılaştırılması yöntemiyle türkülerin hangi sahneden geldiklerinin tespitinin yapılması mümkündür. Bu amaçla, bazı Köroğlu varyantları ve kollarına "Ekler" bölümünde yer verilmiştir. Hikâyelerin, günümüzde türkü dağarcığımızda yer alan türküleri, olay akışı içinde gösterilmiştir. Böylece türkülerin, hikâyenin hangi sahnesinden ve kesitinden ayrılarak günümüze ulaştığı da büyük ölçüde açıklığa kavuşmuş olacaktır. Hikâye içinde verilen bu türküler, ilerleyen bölümlerde yer alan "Örnek Türküler" bölümünde söz konusu hikâye ile ilişkisi açısından irdelenecektir. Her hikâye ve kol içindeki türküler, kendi içlerinde numaralandırılmıştır.

Özetlenerek ele alınan hikâye örnekleri için, Köroğlu hikâyesinin yayımlanmış ilk türkülü örneklerinden seçimler yapılmıştır. Buna göre, ilk olarak 1931 yılında İkbal Kütüphanesi tarafından yayınlanmış olan Köroğlu hikâyesi ve 1937 yılında yayınlanan Daniş Remzi Korok'un Köroğlu hikâyesi ele alınmıştır. Ayrıca Köroğlu kollarının incelenmesi bakımından Ümit Kaftancıoğlu'nun "Köroğlu Kol Destanları" adlı eserine yer verilmiştir. Söz konusu bu eserler özetlenerek sunulmuştur. Ayrıca, Mehmet Kaplan, Mehmet Akalın ve Muhan Bali'nin "Köroğlu Destanı" adlı eseri içinde bulunan "Köroğlu'nun Sonu" kolu direkt olarak alınmıştır. Pertev Naili Boratav'ın "Köroğlu Destanı" adlı eserinde geçen "Maraş Metinleri"ne de direkt olarak yer verilmiş ve bu rivayetin içinde yer alan türküler gösterilmiştir. Pertev Naili Boratav'ın bu eseri, gerek Köroğlu hikâyesi gerekse türküleri bakımından son derece önemlidir. Maraş Metinlerinde geçen pek çok türkünün, türkü repertuvarımızda bulunduğu görülmektedir. Bu türkülerin hikâyede bağlı oldukları sahnelerinin öğrenilmesi bakımından bu eser önemli bir yere sahiptir. Son olarak, Âşık Mustafa Aydın ile yapılan birebir görüşmeler sonucundan Köroğlu kolları hakkında alınan bazı bilgiler ve ondan dinlenen Köroğlu türküleri de ele alınmıştır.

Boratav'ın eseri dışında örneğini gösterdiğimiz diğer anlatılarda sırasıyla bugün türkü repertuvarımızda var olan şu türküler tespit edilmiştir:

4.1.3.3.1. İkbal Kütüphanesinden "Köroğlu" Hikâyesi[88]

Bu hikâyede, günümüzde müzik dağarcığımızda bulunan ve başta TRT olmak üzere, türkü repertuvarımızı oluşturan altı tane türkü tespit edilmiştir. Bu türküler, hikâye akışı içerisinde sırayla şunlardır:

1. At Ardından Ayvaz Bana Sarılır
2. Arzu Edip Çamlıbel'e Gelmişim
3. Güzel Benden Parlak Yüzün Örtersin
4. Ayvaz'ı Yolladım Tele
5. Pederimden Kalma Atım Benim
6. Şu Karşıdan Gelir Ulu Bezirgân

[88] Hikâye için bkz. İkbal Kütüphanesi (Yanlışları düzelten: Süleyman Tevfik) (1931), Köroğlu Hikâyesi, İstanbul: Matbaacılık ve Neşriyat.

Tespit edilen türküler, sırasıyla günümüzde türkü repertuvarımızda bulunan şu türkülerin varyantları olarak karşımıza çıkmaktadır:

1. Başı Telli Canım Ayvaz Ağlama Aman
2. Usta Çabuk Kayır Sazımı
3. Aman Güzel İnsaf Eyle De Bana
4. Ayvaz'ım Nerede Kenan Ne Oldu
5. Canım Kır At Gözüm Kır At-1, Köroğlu Dediğin Delinin Biri
6. Bugün Yeminliyim Döğüş Olmasın

Bu türküler, bugün türkü repertuvarımızda yer alan Köroğlu türkülerinin incelendiği "Örnek Türküler", bölümünde ele alınacaktır.

4.1.3.3.2. Daniş Remzi Korok'un Eserinden "Köroğlu" Hikâyesi[89]

Bu hikâyede ise günümüzde müzik dağarcığımızda bulunan ve başka TRT olmak üzere, türkü repertuvarımızı oluşturan dört tane türkü tespit edilmiştir. Bu türküler, hikâye akışı içerisinde sırayla şöyledir:

1. At üstünde Ayvaz Bana Sarılır
2. Çadır Kurdum Çamlıbel'in Düzüne
3. Neden Benden Ak Gerdanı Kaparsın
4. Köroğlu'yum Adım Düşmüş Dillere

Ele aldığımız bu türküler sırasıyla, günümüzde türkü repertuvarımızda bulunan şu türkülerin varyantlarıdır:

1. Başı Telli Canım Ayvaz Ağlama
2. Aman Usta Çabuk Kayır Sazımı
3. Aman Güzel İnsaf Eyle De Bana
4. Canım Kır At Gözüm Kır At-1

[89] Hikâye için bkz. Korok, Dâniş Remzi (1937), Köroğlu, İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu.

Bu hikâyenin, günümüzde türkü repertuvarımızda bulunan türkülerinin, yukarıda örneğini vermiş olduğumuz, İkbal Kütüphanesinden "Köroğlu" Hikâyesinin türküleriyle yansıttıkları sahneler bakımından aynı olduğu görülmektedir. Bu türküler, hem olayları hem de sözleri bakımından benzerlik göstermektedir ve birbirlerinin benzer varyantları olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.1.3.3.3. Bolu Bey Kolu[90]

Bu kolda, bugün türkü dağarcığımızda bulunan üç tane türkü tespit edilmiştir. Bu türküler, hikâyenin akışı içerisinde sırasıyla şunlardır:

1. İstanbul'dan Geldi Bir Ulu Kervan
2. Orduyu Çektin Üstüme (Belki Köroğlu Değilim)
3. Bugün Keleşlerim Yâdıma Düştü

Bu türküler, ileride irdelenecek olan "Örnek Türküler" adlı bölümde sırasıyla şu isimlerle geçen türkülerin varyantlarıdır:

1. Karşıdan Görünen Ermeni Midir?
2. Köroğlu Dediğin Delinin Biri
3. Hay Edüben Meydan Harman

4.1.3.3.4. Silistreli Hasan Paşa Kolu[91]

Bu kolda, günümüzde türkü dağarcığımızda bulunan beş tane türkü tespit edilmiştir. Bu türkülerin yanı sıra, Kır At'ın övüldüğü türkülerin de olduğu görülmektedir. Bu türkülerin, genel olarak (ilk türkü hariç) Kır At ile ilgili olması dikkat çekmektedir. Türkü dağarcığımızda var olan söz konusu bu beş türkü, şu şekildedir:

1. Ayvaz'ın Köyleri Handır
2. Canım Kır At Gözüm Kır At (1)

[90] Hikâye için bkz. Kaftancıoğlu, Ümit (1979), "Bolu Bey Kolu", *Köroğlu Kol Destanları*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 1-58.
[91] Hikâye için bkz. Kaftancıoğlu, Ümit (1979), "Silistreli Hasan Paşa Kolu", *Köroğlu Kol Destanları,* İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 58-110.

3. Canım Kır At Gözüm Kır At (2)
4. Canım Kır At Gözüm Kır At (3)
5. Bir At Gördüm Silistre İlinde

Yukarıdaki türkülerin, günümüzde türkü dağarcığımızda yaşayan varyantları şu şekildedir:

1. Ayvaz Gelir Otağından
2. Canım Kır At Gözüm Kır At (1)
3. Canım Kır At Gözüm Kır At (2)
4. Canım Kır At Gözüm Kır At (3)
5. Bir At Gördüm Silistre İlinde

4.1.3.3.5. Demircioğlu Kolu[92]

Kaftancıoğlu'nun vermiş olduğu bu kol anlatısında, günümüzde türkü dağarcığımızda bulunan bir türkü (Baban Yusuf sana verir öğüdü) tespit edilmiştir: Bu türkü, ileride inceleyeceğimiz ve on dörtlük halinde bulunan "Benden Selam Olsun Bolu Beyine-2" adlı türkünün dokuzuncu dörtlüğünün benzer bir biçimidir.

4.1.3.3.6. Köroğlu'nun Oğlu Hasan Bey Kolu[93]

Kaftancıoğlu'nun vermiş olduğu bu kolda da günümüzde türkü repertuvarımızda bulunan bir türkü, "Kır at uçar han elinden (Kız Ayıptır Babam Gelir)", tespit edilmiştir. Bu türkü, TRT repertuvarında bulunan "İsabali Dinle Benim Sözümü" adlı türkünün bir varyantıdır.

[92] Hikâye için bkz. Kaftancıoğlu, Ümit (1979), "Demircioğlu Kolu", *Köroğlu Kol Destanları*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 164-199.
[93] Hikâye için bkz. Kaftancıoğlu, Ümit (1979), "Köroğlu'nun Oğlu Hasan Bey Kolu", *Köroğlu Kol Destanları*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 200-240.

4.1.3.3.7. Kocabey Kolu[94]

Bu kolda, türkü dağarcığımızda var olan üç tane türkü tespit edilmiştir. Bu türküler, hikâyenin akışı içerisinde şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

1. Yaş Getirme Ela Göze (Canım Ayvaz'ım Ağlama)
2. Söyledim Sözümü Artık Laf Olmaz (Geç Git Bezirgân)
3. Sağ Yanda Demircioğlu

Yukarıdaki türkülerin, sırasıyla günümüzde müzik dağarcığımızda yaşayan varyantları şu şekildedir:

1. Başı Telli Canım Ayvaz Ağlama
2. Çamlıbel'den de Baktı Köroğlu
3. Ayvaz Benim Senden Yana

4.1.3.3.8. Oltu Kolu[95]

Kaftancıoğlu'nun vermiş olduğu kol içerisinde türkü dağarcığımızda var olan bir türkü (Sana kurban olam emmi) tespit edilmiştir. Bu türkü, günümüzde türkü repertuvarımızı oluşturan Köroğlu türkülerinden "Köse Emmi Dinle Beni" adlı türkünün bir varyantıdır.

4.1.3.3.9. Köroğlu'nun Sonu[96]

"Köroğlu'nun Sonu" kolu, Köroğlu türküleri arasından en çok bilinen türkülerden biri olan "Benden Selâm Olsun Bolu Beyine (1)" adlı türkünün hikâyenin hangi sahnesinden ayrıldığının belirlenebilmesi sebebiyle son derece önemlidir.

Bir kahramanlık hikâyesi olarak karşımıza çıkan Köroğlu hikâyesi, sözlü kültür ortamında sevilerek dinlenen bir anlatı olmuştur. Hikâyenin pek çok değişik varyantının

---

[94] Hikâye için bkz. Kaftancıoğlu, Ümit (1979), "Kocabey Kolu", *Köroğlu Kol Destanları*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 277-301.
[95] Hikâye için bkz. Kaftancıoğlu, Ümit (1979), "Oltu Kolu", *Köroğlu Kol Destanları*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 302-335.
[96] Hikâye için bkz. Kaplan, Mehmet, Akalın, Mehmet, Bali, Muhan (1973), (Anlatan: Behçet Mahir), Köroğlu Destanı, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, s. 583-587.

ve kolunun bulunması, hikâyenin yaygın olarak anlatıldığının kanıtıdır. Yiğitlik ve kahramanlık konularını seven ve benimseyen halk, kahramanlık konusunda üstün gördükleri Köroğlu etrafında pek çok değişik hikâye ve varyant oluşturmuşlardır. Bu hikâye ve kollara genel olarak bakıldığında belli olayların farklı hikâye/kollarda bulunduğu görülmektedir. Bu olaylar, bazen aynı şekilde, bazen küçük farklarla geçer bazen de kahramanların adları yani olayı yaşayan kişiler değişir. Bu durum, yine hikâyenin türküleriyle de ilgili bir durumdur. Aşağıdaki bölümde hikâyenin türküleri incelenmiştir.

4.1.4. Köroğlu Türkülerine Genel Bakış

Bir kahramanlık hikâyesi olarak sözlü kültür geleneği içerisinde sevilen Köroğlu'nun hikâyenin akışı içinde bulunan pek çok türküsü de günümüzde hikâyesinden ayrı olarak söylenmeye devam etmekte ve müzik dağarcığımızı oluşturmaktadır. Türkü repertuvarımızda, Köroğlu hikâyesiyle ilişkisi bulunan, bu hikâyeden ayrılarak günümüze kadar gelen ya da daha sonra hikâyenin içine konan pek çok Köroğlu türküsü vardır. Bu türküler, hikâyedeki kahramanların ya tek başlarına ya da birbirleriyle karşılıklı konuşmalarıdır. Hikâyesi gibi, Köroğlu'nun türküleri de dinleyicide kahramanlık ve yiğitlik duygularını kabartmaktadır.

Mirzaoğlu, hikâyecilik geleneğinin sürdürüldüğü çevrelerde yaşayan halkın, hikâye kahramanını nasıl hatırlamak istiyorsa, türkülerini de öylece seçtiklerini ve türkülerin bu şekilde söylenmeye devam ettiğini vurgulayarak halkın gözünde kahramanlık timsali olmuş Köroğlu'nun, halk belleğinde daima kahramanlığı ile yer aldığını ifade eder. Türkü dağarcığımızda bu tip türkülerden çok sayıda bulunmaktadır. Halkın zihninde kahramanlık/yiğitlik imgesi yaratabilmiş türküler, halk tarafından benimsenmektedir. Köroğlu türkülerinde, farklı sahneler ve kesitler mevcuttur, bu türkülerde yiğidin yiğitliğini dile getirdiği kesitler, anlatılardan bugüne gelen en çarpıcı manzum bölümleri oluşturmuştur (Mirzaoğlu 2015b: 14).

Halk hikâyeleri ve onların içinde bulunan halk türküleri, birlikte araştırılması gereken bir konudur. Erkan, Köroğlu ezgileriyle ilgili olarak yaptığı çalışmada, bilimsel çalışmalarda anlatıların müzik yanının eksik kaldığından bahseder ve bu konu ile ilgili çalışmaların

olması gerektiğine değinir. Köroğlu anlatılarının, Köroğlu ezgisiyle okunması gerekliliğini vurgular (Erkan 2012: 22-23). Ayrıca Köroğlu anlatılarının ya da daha genel bir şekilde destan, halk hikâyesi gibi sözlü kültür verimlerinin müzik eşliğinde icra edilmesi gerekliliğinden üzerinde durur (Erkan 2012: 123).

Eberhard da anlatılarda şiir kısmının önemi üzerinde durarak Türk seyircisi için şiirlerin esas ilgi noktası olduğuna ve nesir bölümlerin sadece araları doldurmak için söylendiğine vurgu yapar (Eberhard 2002: 5).

Halk hikâyelerinin türküleri ve onların ezgileri ile ilişkili bir araştırmayı Ferruh Arsunar yapmış, ele aldığı halk hikâyesinde türküleri gösterip onları notaları ile birlikte vermiştir.[97] Bu açıdan bu çalışma önem taşımaktadır. Serdar Erkan da doktora tezinde Köroğlu anlatılarında ezgi meselesini ortaya koymuştur.[98]

Köroğlu türkülerinin çoğu, daha önce de belirttiğimiz gibi hikâyenin akışı içerisinde bulunmakta ve hikâyenin bir sahnesini anlatmaktadır. Bu nedenle, Köroğlu türkülerinin birçoğu, hikâyenin önemli bir kesitini yansıtır. Bu türkülerin ne anlattıklarının bilinmesi için de Köroğlu hikâyesinin bilinmesi gerekir.

Bu bölümde, "Ekler" bölümünde örneğini verdiğimiz hikâyelerin/kolların akışı içinde geçen türküler ve hikâyelerde/kollarda geçen olaylar göz önünde bulundurularak bugün türkü repertuvarımızda bulunan Köroğlu türküleri ele alınacaktır. Ayrıca çeşitli kaynaklarda bulunan bazı Köroğlu türküleri ve bu türküler için yapılmış açıklamalar da göz önünde bulundurulacaktır. Tüm bu bilgiler ışığında, Köroğlu türküleri irdelenecek, onların hikâyenin hangi sahnesini anlattığı ve hangi kesitinden geldiği belirlenmeye çalışılacaktır.

Köroğlu türkülerinden bazı örnekler şu şekilde verilebilir:

[97] Bkz. Arsunar, Ferruh (1963), Köroğlu, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
[98] Bkz. Erkan, Serdar (2012), Anadolu Sahası Köroğlu Anlatılarında Tema ve Ezgi Meselesi, (Doktora Tezi), Ankara, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

4.1.4.1. Örnek Türküler

4.1.4.1.1. Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-1

"Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-1" türküsü, Köroğlu türküleri arasında en çok bilinen halk türküsü olarak karşımıza çıkmaktadır. Pek çok kaynakta bu türküye aynı ya da farklı varyantlarıyla yer verilmiştir.[99]

Köroğlu'nun ortaya çıkısına ilişkin Anadolu anlatmalarındaki başlıca unsur, babasının gözlerinin kör edilmesi ve bunun için Ruşen Ali'nin yani Köroğlu'nun babasının intikamını almak için Bolu'ya gitmesidir (Turan 2013: 43). Dolayısıyla Köroğlu türkülerinde de en fazla yer alan konu, Köroğlu'nun Bolu Beyi ile olan mücadelesidir. Bu konuyla ilgili pek çok halk türküsü de günümüze kadar gelmeyi başarmıştır. Bu nedenle bu türkünün pek çok değişik varyantı bulunmaktadır. Genel olarak aynı sözleri içeren bu türkü varyantları, "Ekler" bölümünde gösterilmiştir. Köroğlu hikâyesinden beyaz perdeye aktarılan filmlerde de bu türkünün kullanıldığı görülmektedir. Örnek olarak gösterdiğimiz iki Köroğlu filminde de (Dağlar Kralı Köroğlu, Köroğlu Kılıçların Zaferi) bu türkü geçmektedir.[100] Bu türkünün iki filmde de geçmesi ve filmlerin akışı içinde birden çok defa kullanılması dikkat çekici bir unsurdur. Köroğlu hikâyesi içinde geçen türküler arasında bu türkünün en çok bilinen türkü olması sebebiyle halkı etkilemek ve akılda kalıcılığı artırmak amacıyla bu türkünün kullanılması son derece doğaldır. Türkünün popüler kültürün bir uzantısı olan filmlerde kullanılması, onun en çok bilinen Köroğlu türkülerinin başında gelmesine bir kanıt niteliği taşımaktadır.

Bu türkü, âşıklar tarafından da en çok seslendirilen Köroğlu türkülerinin başında gelmektedir. Yapılan görüşmelerde Âşık Mustafa Aydın da bu türkünün en çok bilinen Köroğlu türküsü olduğuna vurgu yapmış ve halk arasında en popüler olan Köroğlu türküsünün bu türkü olduğunu dile getirmiştir. Aydın, "Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-1" adlı türkünün Köroğlu, keleşleriyle savaşa hazırlandığı sırada Bolu Beyinin askerlerinin gelmesi, Köroğlu'nun bunun üzerine dağlara yaslanması ve böylece

[99] Bkz. EK 33.
[100] Bkz. EK 10. Türkü: 1, 4, 5-EK 11. Türkü: 1, 4.

savaşmaya başlamasıyla söylendiğini ifade etmiştir. Onun sazıyla icra ettiği "Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-1" adlı türkünün sözleri, "Ekler" bölümünde verilmiştir.[101]

Bu türkü, Köroğlu'nun Bolu Beyine karşı kafa tutuşunun bir ifadesidir. Türküye göre Köroğlu, dağları arkasına almış, yanında yiğitleri ve atı Kır At ile birlikte çok sayıda düşmanla mücadele etmiştir. Bu mücadelede de zamanın şartları gereği "kılıç, kargı, mızrak, ok" gibi aletler kullanılmıştır. Burada dikkat çeken en önemli unsur da "tüfeğin icat olması"dır. Dolayısıyla, *"tüfek icat oldu mertlik bozuldu"* dizesi türkü için son derece önemlidir.

Asıl olarak türkü, "Köroğlu'nun Sonu"na aittir ve Köroğlu'nun son sözleridir. Türkü, "Ekler" kısmında metnini vermiş olduğumuz, Mehmet Kaplan, Mehmet Akalın ve Muhan Bali tarafından derlemiş olan, "Köroğlu'nun Sonu"nda da benzer bir şekilde geçmektedir.[102] Bu esere göre Avrupa, Sultan Murad'a bir tüfek ve üç mermi gönderir. Köroğlu, keleşlerine artık beyliklerinin hiçe gideceğini, tüfeğin karşısında hiçbir yiğidin, kılıcın, kalkanın duramayacağını, hiçbir şeyin ona dayanamayacağını ifade eder ve son olarak bu türküyü söyler.

Kısacası Köroğlu, tüfek (delikli demir) icat oluncaya, yani eski mertlik gelenekleri bozuluncaya kadar dağlarında hüküm sürer. Büyük bezirgânlardan, şahlardan ve paşalardan yağma ettiklerini, yiğitlerine ve fakirlere dağıtarak yaşar. Fakat Köroğlu, tüfek icat edilince artık devrin değiştiğini anlar. Yiğitlerine dağılmayı vasiyet ederek *"sır olup"* kırklara karışır (Boratav-Fıratlı 1943: 216). Köroğlu zamanındaki mertlik, *"kılıç, ok, mızrak devrinin mertliğidir."* Boratav, Köroğlu'nun, Anadolu rivayetlerinde bu devrin son günlerinin temsilcisi olduğunu söyleyerek tüfeğin icat edilip mertliğin bozulmasıyla onun da ortadan kaybolma vaktinin geldiğini vurgular (Boratav 1984: 102). Çünkü tüfek, yiğitlerin göğüs göğüse çarpışmasını engellemekte, birbirlerini arkadan vurmalarına sebep olmaktadır. Bu durum, Köroğlu'nun yiğitlik anlayışına uygun değildir. Böylece artık Köroğlu'nun devri sona erer.

Boratav ve Fıratlı, bu türküyle ilgili olarak ayrıntılı bilgiler vermişlerdir. Onların verdikleri bilgilere göre Köroğlu, yiğitlerine bu türküyü söyler ve gider, bir daha da

[101] Bkz. EK 33. (5)
[102] Bkz. EK 24.

görünmez. Yiğitler, uzun süre onun gelmesini beklerler. Sonunda içlerinden biri Köroğlu'nu aramaya çıkar. Bu kişi, Bıyıklı Yusuf'tur. Yusuf, bir gün Köroğlu'na bir dağ başında "Kırklar meclisi"nde rastlar. Köroğlu, "Kırklar" ile birlikte yemek yemektedir. Yusuf'u da yemeğe çağırırlar. Yusuf, sadece su ister. Ona bir tas dolusu su verirler. Yusuf, suyun hepsini içemez. Kırklardan biri, Yusuf suyun hepsini içemediği için suyu Yusuf'un başına döker. Yusuf, yarı beline kadar ıslanır. Boratav ve Fıratlı, halk rivayetleri arasında bu durumun nasıl yaşadığı konusunda bilgiler verirler. Bu rivayetlere göre, Yusuf, Kırkların verdiği tasın bir kısmını içtiği için 250 yıl yaşamış, yarı gövdesine kadar ıslandığı için 20 yaşında genç bir delikanlı gibi görünmüş, belinden aşağısı ise tutmamış, bu nedenle kendini ata bağlatıp öyle dolaşmıştır. Rivayetler, Köroğlu menkıbelerinin kaynağını Bıyıklı Yusuf olarak gösterir (Boratav-Fıratlı 1943: 242).

Boratav ve Fıratlı'ya göre, "Benden Selam Olsun Bolu Beyine" türküsü, Köroğlu'nun "sır olup" ortadan kaybolmasını net bir şekilde sahnelemektedir ve Köroğlu hikâyesinin bu kesitinden ayrılarak türkü dağarcığımızdaki yerini almıştır. Daha önce de belirtildiği gibi, bu türkü dağarcığımızda yer alan en yaygın Köroğlu türküsüdür.

Boratav, "tüfeğin icat olması" ile ilgili olarak çeşitli rivayetler verir ve buna göre bazı rivayetlerde[103] ise tüfeğin icadından sonra, Köroğlu'nun *"Köroğlu, maksadın hâsıl oldu"* deyip ortadan kaybolduğunu söyler. Elâziz'den gelen bir rivayette Köroğlu ve bir çoban arasında benzer bir olay geçer. Boratav, bu şiir parçasını paylaşır:

Delikli demir çıktı mertlik bozuldu
Gitti dünya merd elinden kaldı namerd ortada

Boratav, meşhur *"Tüfenk icad oldu mertlik bozuldu/Eğri kılınç kında paslanmalıdır"*[104] mısralarını kapsayan türkülerin Maraş Metinlerinde de bulunduğunu belirterek bu rivayetin Köroğlu'nun sonunu çok daha acıklı bir tarzda tasvir ettiğini belirtir. Bu rivayette Köroğlu, Ayvaz ve diğer Beylerin ölümünden sonra onların cenazesinin üzerine

[103] Boratav, bu rivayetlerin Dubois de Montpéreux ve Baron von Hakshausen tarafından tespit edildiklerini belirtir (Boratav 1984: 60).
[104] Bu dizeler, Boratav'ın vermiş olduğu Maraş Metinlerinin başka bir bölümünde daha yer almaktadır. Buna göre, Zor Bezirgân, tüfekle Ayvaz'ı vurur ve onun ölümüne sebep olur. Bkz. EK 25. Türkü: 24.

kapanarak ağlar ve eşi Nigâr Hanıma *"Hepsi öldü, bize de bu diyardan göç etmek düşer."* anlamına gelen bir şiir söyler ve hikâye bu şekilde son bulur (Boratav 1984: 60-61).

Boratav, tüfeğin icat olması ile ilgili olarak bir örnek daha sunar. O, bu örneği Maraş şiirlerinin sahibi olarak gösterdiği Halil Ağa'dan naklen söylediğini belirten Haydar Niyazi Beyden almıştır. Buna göre, Köroğlu'nun sonu şöyledir: Köroğlu, bir gün elinde tüfek bulunan bir çobana rastlar ve ona elindekinin ne olduğunu sorar. Çoban *"Kurtları öldürmek için silah"* açıklamasını yapınca Köroğlu, eline bir kurşun alır, kurşunu ezer ve bunun bir insanı öldürebileceğine inanmaz. Tüfeğe göğsünü gerer ve çobana kendisine ateş etmesini söyler. Çoban ateş eder ve Köroğlu, bu şekilde ölür (Boratav 1984: 61).

Boratav, Abdülkadir Beyin tespit ettiği rivayetlerde de "tüfeğin icat olması" motifinin olduğunu ifade eder. Gümüşhane'de Torun-oğlu Süleyman Çavuş, rivayeti şöyle anlatmıştır: *"Köroğlu zamanında delikli demir yoktu; ok, süngü harbi olurdu. Delikli demir çıkınca mertlik bozuldu, Köroğlu bizim gibi bir hırsız oldu ve:*

Delikli demir çıktı mertlik bozuldu
Eğri kılıç kında paslanmalıdır

diyerek dünyadan gitti." (Boratav 1984: 61).Yine Aldülkadir Beyin derlediği rivayetlerde Kambozdan Kara Hamza Oğlu Sencan Misahor Ağanın anlattıklarına göre de Köroğlu, demirli delik çıkınca ölmüştür. Onun ölümü üzerine Kır At, kırk gün bir şey yememiştir ve hala Ayor tepesinde durmaktadır (Boratav 1984: 61).[105]

Köroğlu'nun sonuyla ilgili olarak tüfeğin icadından başka rivayetler de bulunmaktadır. Boratav, Köroğlu'nun sonuna dair bir rivayeti de *"Baron von Haksthausen"*ın tespit ettiğini söyler. Buna göre; Köroğlu, Rüstem Pehlivan'ın torununa denk gelir, onunla birlikte üç gün üç gece güreşirler; ikisi de mağlup olmaz fakat birbirlerini yaraladıklarından dolayı ölürler. Boratav, Paris rivayetinde ise Köroğlu'nun sonunun feci bir şekilde ve diğer rivayetlere göre daha realist bir şekilde anlatıldığını ifade eder. Köroğlu'nun atı, kendisi uyurken öldürülür. Bunun üzerine Köroğlu, derin bir üzüntüye düşer; başını düşmanlarına uzatır. Düşmanlar, Köroğlu'nun kellesini keserek İran Şahı

[105] Boratav, bu bilgileri aldığı eserin künyesini sunmuştur: *"Abdülkadir, 'Köroğlu'na Dair Notlar' Halk Bilgisi Haberleri, No. 12"*

Abbas'a götürürler. Şah, kendi sebep olduğu bu işten dolayı pişman olur ve bunu telafi etmeye çalışır. Bu düşünceyle Köroğlu'nun katillerini parçalatır. Ivaz Han'ı da Çamlıbel'in hâkimi olarak atar. Rivayet, bu şekilde son bulur. Özbek ve İstanbul rivayetlerinde Köroğlu'nun sonu tıpkı masalları andıran bir şekilde *"onlar ermiş muradına"* durumu ile biter yani hikâye, mutlu son ile sonuçlanır. Özbek rivayetinde son olay, Ayvaz'ın esaretten kurtarılması, İstanbul rivayetinde ise Hasan Beyin Benli Hanıma kavuşmasıdır. Urfa rivayetinin sonunda ise Köroğlu, Bezirgân'ın kahramanlığı karşısında haydutluktan vazgeçer (Boratav 1984: 60-61). Genel olarak Köroğlu'nun sonuna bakıldığında ise tüfeğin icadı motifinin fazlaca kullanıldığı, tüfeğin icadının Köroğlu hikâyesi ve Köroğlu'nun yiğitliğinin betimlenmesi, artırılması bakımından önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.

Kısacası bu türkü, gerek tüfeğin icadı motifiyle gerekse içerdiği diğer sözlerle Köroğlu'nun yiğitliğini ortaya çıkarmaktadır. Türkü, Köroğlu'nun yiğitliğine ve kahramanlığına vurgu yapan en önemli Köroğlu türkülerinden olmayı başarmıştır. Bu nedenle de en çok akılda kalan Köroğlu türküleri arasındaki yerini almıştır.

4.1.4.1.2. Benden Selam Olsun Bolu Beyine-2

Boratav ve Fıratlı, söz konusu "Benden Selam Olsun Bolu Beyine-2" adlı bu türküde Köroğlu'nun babası Yusuf'un, oğluna oturacağı yeri gösterdiğini ve ona nasihat ettiğini belirtirler (Boratav-Fıratlı 1943: 216).[106] Türkü, Yusuf'un oğluna öğüt verdiği sahnenin bir kesitidir. Bu türkü, özetini verdiğimiz, "Demircioğlu Kolu"nda da bulunmaktadır. Kolda, Yusuf Ağa, İran Şahı için geleceğini parlak gördüğü fakat görünüşte gösterişsiz bir at seçer. Şah, kendisine kötü bir at seçmesine sinirlenerek Yusuf Ağa'nın gözlerini oydurur. Yusuf Ağa da oğlu Ruşen Ali'ye intikamını alması için türkünün son dörtlüğünün benzer bir şeklini söyler.[107] "Ekler" kısmında yer vermiş olduğumuz Pertev Naili Boratav'ın "Maraş Metinleri"nde de Erzurum Paşası, Deli Yusuf'un düşmanlarının

[106] Bkz. EK 34. (2)
[107] Bkz. EK 20. Türkü: 1.

sözüne kanarak, onun gözlerine mil çektirir. Yusuf, oğluyla Çamlıbel'e varınca ona bu türküyle nasihat verir.[108]

Deli Yusuf'un gözleri, bey için getirdiği atın cılız olması sebebiyle oyulmuş, Yusuf da bundan sonra oğlu ile intikam alma hazırlıklarına başlamıştır. "Kır At" adını verdikleri cılız at, eşi benzeri olmayan bir at haline gelince de artık intikam vakti gelmiştir. Türküde, Yusuf'un oğlu Ali'ye (Köroğlu'na) öğütleri, ona sığınak olması için Çamlıbel'e bir kale kurması, düşmanlarla mücadele etmesi, padişah divanında dilini tutması, etrafına kendi gibi yiğitleri toplaması, sırtını dağlara yaslaması, ününü dört bir tarafa yayması, Çamlıbel'de egemenliğini kurması, yiğitlerini saz ile doğru bir şekilde kumanda etmesidir. Yusuf, bu şekilde oğluna olan öğüdünü tamamlar ve gözlerinin suçsuz yere kör edilmesinden dolayı hissettiği üzüntüyü de onunla paylaşır. Son olarak da oğluna, intikamını kıyamete bırakmayıp bir an önce alması gerektiğini vurgular. Türkü, Deli Yusuf'un oğlu Ali'ye (Köroğlu'na) verdiği bir nasihat sahnesinden ayrılarak bugünkü türkü dağarcığımızdaki yerini almıştır.

4.1.4.1.3. Dinleyin Ağalar Dinleyin Beyler

Örneğini verdiğimiz "Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-2" adlı türküde olduğu gibi Yusuf'un söylediği ve türkü dağarcığımızda bulunan başka bir türkü de bulunmaktadır. "Dinleyin Ağalar Dinleyin Beyler"[109] adlı bu türkü ile ilgili olarak Boratav ve Fıratlı, türkünün Köroğlu'nun babası Yusuf'un kendisini kör edenlerden intikam alma kararını anlattığını söylerler (Boratav-Fıratlı 1943: 216). Bu türkü, Boratav'ın "Köroğlu Destanı" adlı eserinde de geçmektedir. Buna göre Deli Yusuf, bu türküyü Erzurum'un hükümet konağında Beyler ile Paşaya söyler (Boratav 1984: 143)[110]. Beye getirdiği cılız bir tay nedeniyle gözleri kör edilen Yusuf, türküde kendisine yapılmış olan bu haksızlığı ve bundan duyduğu üzüntüyü dile getirir. Nitekim bu cılız tay, ileride eşi benzeri olmayan bir ata dönüşecektir. Türkünün 1963 ve 1968 yıllarında çekilen Köroğlu filmlerinde farklı varyantlarıyla vardır.[111] Filmlerde de hikâyeyle aynı şekilde Yusuf'un gözleri, Beye

[108] Bkz. EK 25. Türkü: 8. (Boratav, Pertev Naili (1984), Köroğlu Destanı, İstanbul: Adam Yayıncılık, s. 145).
[109] Bkz. EK 35.
[110] Bkz. EK 25. Türkü: 2.
[111] Bkz. EK 10. Türkü: 2 ve EK 11. Türkü: 2.

getirdiği cılız at nedeniyle oyulur ve Yusuf'un, getirdiği ata bindirilip evine varana kadarki zamanda bu türkü çalar. Türkü, Yusuf'un haklı isyanını dile getirişidir. Türküyle hikâyenin bu sahnesi, etkili bir şekilde gösterilmiştir. Bu isyanın, intikam eylemine geçişi de oğlu Ali'nin (Köroğlu'nun) bu uğurda dağlara çıkışıyla olacaktır.

4.1.4.1.4. Ben Bir Köroğlu'yum Dağda Gezerim

TRT repertuvarında, *"(Hey hey) Ben bir Köroğlu'yum dağda gezerim/Esen ölüzgerden hile sezerim/Demir külüngülen başın ezerim/Ver yolun baçını geç geç bezirgân"* şeklinde tek dörtlük olarak geçen "Ben Bir Köroğlu'yum Dağda Gezerim"[112] adlı türkünün daha uzun varyantları da vardır.[113] Ayrıca bu türkünün bir benzeri, Gagauz Türklerinde de bulunmaktadır.[114] Köroğlu'nun meskeni, dağlardır. O, yanında yiğitleriyle dağlarda gezip düşmanlarla savaşır, kervanların önünü kesip onlardan haraç alarak yaşamını sürdürür. İyilerin ve fakirlerin yanında olur, kötülerle ise elindeki her imkânı kullanarak yiğitleriyle birlikte mücadele eder. Türkü, Köroğlu'nun yaşam felsefesini ortaya koymaktadır. Aşağıda verilen "Çamlıbel'den de Baktı Köroğlu" adlı türkü de Köroğlu'nun yol kesip bezirgândan bac istediği türkü örneklerinden biridir.

4.1.4.1.5. Çamlıbel'den de Baktı Köroğlu

Anlatılara göre Köroğlu, dağlarda gezmekte geçen kervanları yağmalamakta, bu sayede yiğitliğini göstererek halk arasında meşhur olmaktadır. Halk hikâyelerinde dağlar, genellikle yiğitlerin mekânı olarak karşımıza çıkmaktadır. TRT repertuvarında bulunan "Çamlıbel'den de Baktı Köroğlu"[115] adlı türküde de bu durum söz konusudur. Burada Köroğlu'nun eşkıyalık vasfı da görülmektedir. Köroğlu, tüccarların yolunu kesip haraç almakta bir nevi düzene kafa tutmaktadır. Buradan da Köroğlu'nun zenginlerin karşısında olduğu anlaşılmaktadır.

[112] EK 36. (1)
[113] EK 36. (2)
[114] EK 36. (3)
[115] EK 37. (1) Türkünün notası için bkz. EK 86.

Türkü, "Köroğlu" ve "Bezirgân" arasındaki konuşma sahnesinin türküye yansımasıdır. Köroğlu, bezirgânın yolunu keserek ondan bac (haraç) ister. Bezirgân ise Köroğlu'na para vermek istemez ve aralarında bac verip vermeme konusuyla ilgili olarak bir diyalog geçer. Türkü, hikâyenin Köroğlu'nun bezirgândan bac istemesi ve bezirgânın bu duruma karşı çıkması kesitinden ayrılarak günümüze gelmiştir.

Boratav da bu türkünün bir varyantını ele almış ve türkünün geçtiği "Urfa Rivayeti" ile birlikte türküyü de vermiştir.[116] Bir gün, Bezirgân Çamlıbel'den geçtiği sırada Köroğlu onu görür ve Ermeni bir Bezirgân'a benzeterek o anlamda bir türkü okur. Bunun üzerine Bezirgân, Köroğlu'na *"Ben Ermeni değilim"* diyerek karşılık verir ve Köroğlu'nun ondan istediği yol bacını vermeye ikna olmaz (Boratav 1984: 39). Onun verdiği türkü örneğinde Köroğlu'nun bac istediği kişi "Zor Bezirgân"dır. Boratav, örneğini verdiği bu türkü hakkında şu açıklamalarda bulunmuştur:

Çamlıbel'de yaşayan Köroğlu'nun adamları; Hoylu, Demircioğlu, Nalbant Başı, Zincir-Kıran, Selam-Almaz, Kabre-Sığmaz ve oğlanı Ayvaz'dır. Köroğlu, Zor Bezirgân'ı babasından işitmiştir. Köroğlu, kervanını alarak onun yanına gider. Bezirgân'ı görünce hayvanından iner ve onu Ermeni olarak teşbih ederek türkü söyler. Köroğlu, Bezirgân ile kavga eder. Bezirgân, Köroğlu'nu yere vurarak onu bağlar. Demircioğlu, Dağ-Deviren, Zincir-Kıran ve Hoylu Bey, Köroğlu'nu bağlanmış bir durumda görünce Bezirgân'ın yanına gelirler ve Köroğlu'nu bırakması için Bezirgân'a rica ederler. Bezirgân, mal istiyorlarsa mal verebileceğini fakat Köroğlu'nu bırakmayacağını söyler. Sabah yükünü yükleyerek Köroğlu'nu da beraberinde götürür. Bir hana varırlar. Bezirgân, Köroğlu'na atları beklemesini söyler. Seher olur; Köroğlu, Bezirgân'ı öldürmeyi düşünür. Eline kılıcı, kalkanı alır. Bezirgân'ın bir rahvanı[117] vardır. Rahvan, Köroğlu'nu görünce kişner ve onun kişnemesinden yer gök inler. Sesten uyanan Zor Bezirgân, atına ne olduğunu sorar ve kendisini boş yere korkuttuğu için hayvanı döver. Saate bakar, daha saatin erken olduğunu düşünerek tekrar uyur. Köroğlu, tekrar gelir. Bezirgân, yine ne olduğunu, eşkıyanın mı geldiğini sorar ve atını döverek tekrar yatar. Köroğlu, artık atın kişnemediğini fakat ağladığını görünce Bezirgân'ı öldürmemeye, birkaç katır alarak

[116] EK 37. (2)

[117] **Rahvan:**1. Koşarken bir yandaki iki bacağını aynı anda atan binek hayvanlarının biniciyi sarsmayan en yavaş koşma biçimi. 2. Bu biçimde koşan (binek hayvanı). 3. Binek hayvanı bu biçimde koşarak (http://www.tdk.gov.tr). Burada binek hayvanı olarak kullanılmıştır.

gitmeye karar verir. Katırları alarak yola düşer. Bezirgân, onun gittiğini duymamıştır, uyandığında Köroğlu'nun olmadığını görür. Hemen atına atlayarak Köroğlu'nun arkasından gider ve yolları bilmediği için hızlı uzaklaşamayan Köroğlu'na yetişir. Köroğlu, teslim olur ve *"Ha benim boynum, ha senin kılıcın"* der. Daha sonra birlikte geri dönerler. Bezirgân, eşyalarının hepsini Köroğlu'na hediye eder; Ayvaz, Demircioğlu ve Nalbantbaşı'na birer yük hediye gönderir. Köroğlu'na da iki yük verir. Köroğlu'na *"Git, adam tanı"* diyerek onu yolcular ve ayrılır. Köroğlu, Çamlıbel'e gider ve eşkıyalıktan vazgeçer (Boratav 1984: 119-121).

Kaderli, bir çalışmasında "Çamlıbel'den de Baktı Köroğlu" türküsüne benzer bir bezirgân türküsünü verir[118] ve yaptığı çalışmada örneğini vermiş olduğu bu türkünün Deliorman erkekleri üzerinde mitolojik bir etki yarattığını, erkeklerin geçmişteki bu ideal modele göre kendilerini denetleyip yeniden tanımladıklarını ifade eder (Kaderli 2006: 134). Buradan da Köroğlu'nun kahramanlığı açısından halka örnek teşkil ettiği ve onun halk tarafından benimsendiği sonucu çıkmaktadır.

Köroğlu hikâyesinden günümüze gelen "Bezirgân" türküleri son derece fazladır. Türküler, farklı varyantlarıyla karşımıza çıkmaktadır. Bu varyantlarda, bazen bezirgânların adları bazen de konuyla ilgili olaylar değişiklik göstermektedir. Aşağıda örneklerini verdiğimiz "Karşıdan Görünen Ermeni Midir?", "Yeminliyim Bugün Döğüş Olmasın", "Bala Benlik ile Girme Meydana", "Gelen de Konya Kervanı", "Zor Bezirgân Bunun Adı" adlı türküler, "Bezirgân" motifinin işlendiği diğer türkülerdir. Bu türkülere bakıldığında Bezirgânların isimlerinin farklılık gösterdiği, ana konunun ise bac istemek olduğu görülmektedir.

4.1.4.1.6. Karşıdan Görünen Ermeni Midir?

"Çamlıbel'den de Baktı Köroğlu" türküsünün sözlerine çok benzeyen, bugün yaşamakta olan ve türkü dağarcığımızda bulunan bir Köroğlu türküsü daha bulunmaktadır. "Karşıdan Görünen Ermeni Midir?" adlı bu türkü, Ayvaz ve Bamaş Bezirgân arasında

[118] Bkz. EK 37. (3) Ayrıca bu türkü, sözleri bakımından "Karşıdan Görünen Ermeni Midir?" adlı türkü ile de benzerlik göstermektedir.

geçmekte, onların kendi aralarındaki konuşmalardan oluşmaktadır.[119] Burada da "Çamlıbel'den de Baktı Köroğlu" türküsünde olduğu gibi Bezirgân'dan yol bacı istenir. Buradaki fark, Köroğlu'nun Bezirgân'a söylediği sözlerin benzerinin bu defa Ayvaz tarafından söylenmesidir. Ayvaz, yine Bezirgân'ı "Ermeni" olarak addeder ve Bezirgân, bu türküde de Ermeni olduğunu reddeder. Ayvaz, Bamaş Bezirgân'dan tehditler savurarak yol bacı ister, Bezirgân ise buna şiddetle karşı çıkar.

Boratav ve Fıratlı, türkünün Koca Bey koluna ait olduğunu izah ederek "*Bamaş Bezirgân ile Ayvaz'ın boy ölçüşmesi"* olduğunu söylerler (Boratav-Fıratlı 1943: 238). Bu türkünün sözlerinin diğer bezirgân türküleriyle benzerlik gösterdiği görülmektedir. Örneğin, yukarıda örneğini verdiğimiz "Çamlıbel'den de Baktı Köroğlu" türküsünde *"Ver yolun bac'ını gel geç bezirgân"* (TRT-1: 208, Boratav 1984: 219-220) sözleri geçmektedir. Bu türküde de *"Ver yolun bacını gel geç Ermeni"* sözleri yer almaktadır. Bu durum, pek çok Köroğlu hikâyesinin varyantında ve kollarında aynı ya da benzer konuların işlendiğini ve türkülerde aynı sözlerin geçtiğini göstermektedir.

Türkünün benzer bir varyantı, "Ekler" bölümünde özetini vermiş olduğumuz Bolu Bey kolunda da geçmektedir. Kolda, Anka Bezirgân ile Köroğlu arasında geçen türkünün sözleri, bu türkü ile benzerlik göstermektedir. Bu kola göre, Köroğlu, Köse Kenan ile arasının bozuk olduğu bir gün sıkıntıyla çayırlarda dolaşmaya çıkar ve kendine ait olan bu çayırlarda atların otlatılıp çadır kurulmuş olduğunu görür. Bezirgâna ait olan bu çadırlara giderek Bezirgândan bac istemek için bu türküyü söyler.[120]

Özetini vermiş olduğumuz Kocabey kolunda da türkünün benzer bir varyantı yer almaktadır. Bu kola göre, türküyü "Kocabey" ve "Mamaş Bezirgân" karşılıklı söylerler. Kocabey; yanında Ayvaz, kardeşi ve bir yiğidi ile görevdedir. Önlerinden Bamaş Bezirgân'a ait olan bir kervan geçer. Kocabey, bu kervanın önünü keserek bezirgândan bac ister. Bezirgânın kafa tutması üzerine de bacı vermesi için ona türkü söyler. Türkü, Bezirgân ile Kocabey arasında, karşılıklı olarak ilerler.[121] "Gel geç Bezirgân" redifli bir başka türkü de Boratav'ın "Köroğlu Destanı" adlı eserinin "Maraş Metinleri"nde

[119] Bkz. EK 38.
[120] Bkz. EK 18. Türkü: 1.
[121] Bkz. EK 22. Türkü: 2.

bulunmaktadır. Burada bulunan türkü ise yine "Köroğlu" ve "Zor Bezirgân" arasında geçmektedir.[122]

4.1.4.1.7. Bugün Yeminliyim Döğüş Olmasın

Genel olarak türkü dağarcığımızda Köroğlu ve Bezirgân arasında konuşma şeklinde yer alan başka "Bezirgân" türküleri de karşımıza çıkmaktadır. Bugün türkü repertuvarımızda bulunan söz konusu bezirgân türkülerinden biri de "Bugün Yeminliyim Döğüş Olmasın" adlı türküdür.[123] Bu türkünün sözleri, yukarıda verdiğimiz türkü örneklerinden farklıdır; türkünün konusu ise yukarıdaki türkülerle benzerlik göstermektedir. Türküde yine Köroğlu, bezirgândan bac ister, onu gücüyle tehdit eder ve dövüşmemeye yeminli olduğunu söyler. Köroğlu'nun bezirgâna karşı yaptığı tehditler, türkünün ilerleyen bölümlerinde de devam eder. Bu türküde yukarıda örnek gösterdiğimiz türkülerde tekrarlanan "gel geç Bezirgân" yerine "gel geç Köroğlu" denmesi dikkat çekmektedir. Burada kahramanların söyledikleri sözler birbirleriyle yer değiştirmiş, Köroğlu'nun söylediği söz, Bezirgân tarafından söylenmiştir. Ayrıca bu türküde, başka türkülerde geçen sözler de bulunmaktadır. *"Tokat kervanından aldım bakırı/İncitmeyin fukarayı fakırı"* dizeleri "Ben Bir Köroğlu'yum Dağda Gezerim" türküsünün Öztelli tarafından verilen varyantında da bulunmaktadır.[124] Yine bu dizeler, Boratav'ın "Köroğlu Destanı" adlı eserinin "Maraş Metinleri"ndeki bir bezirgân türküsünde de vardır.[125] Bu türkü, Köroğlu'nun seferlerinden biri olan Gürcistan seferinde geçer. Burada Köroğlu ile birlikte adı geçen kişi Mahmut Bezirgândır. Mahmut Bezirgân da sefere Köroğlu ile katılır fakat daha sonra ona ihanet eder. Türkü, Köroğlu'nun *"Gürcistan'a tedarik emri"*dir. Boratav'ın ele aldığı bu türkü ile Öztelli'nin vermiş olduğu Ben Bir Köroğlu'yum Dağda Gezerim adlı türkünün başka bir ortaklığı da "Tokat kervanından aldım bakırı/İncitmeyin fukarayı fakırı" dizelerinden sonra üçüncü bir dizenin, "Tuna seli gibi boz ırakıyı" dizesinin de aynı olmasıdır. Ortak dizeleri barındıran söz konusu bu üç türküde de olaylar farklıdır. Hem bu durum hem de yukarıda bahsettiğimiz Köroğlu ve Bezirgânın söylediği sözlerin yerlerinin değişmesi durumu, yine daha önce belirttiğimiz

[122] Bkz. EK 25. Türkü: 26.
[123] Bkz. EK 39. (1)
[124] Bkz. EK 36. (1)
[125] Bkz. EK 25. Türkü: 125.

gibi Köroğlu hikâyelerinde ve türkülerinde belli başlı konuların ve sözlerin aynı kaldığını fakat bunların sözlü kültür ortamında dilden dile aktarılırken başka bir konuyla ya da sözle karışabildiğini göstermektedir.

Boratav, "Bugün Yeminliyim Döğüş Olmasın" adlı türküye benzer bir "Bezirgân" türküsünü "Köroğlu Destanı" adlı eserinin "Ek" kısmında "Parçalar" başlığıyla "Elâziz Rivayeti"nde verir ve bu türkü ile ilgili olarak Köroğlu'nun Bezirgân ile savaştığını, ona yenildiğini ve bunun üzerine Ayvaz'ı çağırdığını söyler (Boratav 1984: 216)[126]. Türküde bezirgân, bazı türkülerde olduğu gibi Ermenidir. Köroğlu, Ayvaz'ı yardıma çağırdıktan sonra bezirgânı ölümle tehdit eder ve ona üstünlük sağlamak için bazı sözler sarf ederken Kır At'ın kendisine ait olduğunu *"Bana derler Köroğlu Kır At benimdir"* sözleriyle belirtir. Bu durum, Kır At'ın herkes tarafından da üstün görüldüğü ve onun bir yiğitlik unsuru olduğunu göstermektedir. Bu sözlerle, Köroğlu gibi bir kahraman karşısındaki kişiye üstünlüğünü sahip olduğu atıyla pekiştirmektedir. Köroğlu hikâyesi içinde yiğit ile atının beraber anıldığı buradan net bir şekilde anlaşılmaktadır. Türküde diğer Bezirgân türkülerinde olduğu gibi Bezirgân, Köroğlu'na bac vermeyi reddeder. Bu türküde de yine Bezirgân, "gel geç Köroğlu" sözleriyle Köroğlu'na başından defetmeye çalışır. Köroğlu da bunun üzerine "Bugün yeminliyim kavga olmasın" sözlerini sarf eder, "bin lira" gönderse de bunun az olacağına vurgu yapar.

Gölkalp, Boratav'ın vermiş olduğu bu türkünün *"Bin lira göndersen ata nal olmaz/Bin dahi göndersen ata çul olmaz"* dizelerinden oluşan son dörtlüğünü Kiziroğlu Mustafa Bey Kolunda verir ve bu türkünün *"Köroğlu'nun Zor bezirgândan baç istemesine"* ait olduğunu açıklar.[127] Onun açıklamalarına göre Köroğlu, Zor Bezirgânın kervanının önünü keserek ondan beş bin altın ister. Zor Bezirgân, Köroğlu'na altın verir. Fakat Köroğlu, bezirgânın verdiği altınları az bularak bu türküyü söyler ve onu beş bin sarı altın vermeye zorlar. Gökalp ayrıca, doğudaki halk şairlerinin bu türküyü hikâye arasında saz eşliğinde okuyarak dinleyicileri eğlendirdiği bilgisini de paylaşır (Gökalp 1976: 61-62).

Özetini vermiş olduğumuz, İkbal Kütüphanesinde de türkünün bir varyantı geçmektedir.[128] Hikâyede olay şöyledir: Köroğlu ve yiğitleri, yolda zengin bir Bezirgân

[126] Bkz. EK 39. (2)
[127] Bkz. EK 39. (3)
[128] Bkz. EK 16. Türkü: 6.

başının kervanını görürler. Köroğlu'nun uyarısı üzerine Ayvaz, Kenan ve diğer adamlar saklanırlar. Köroğlu, türlü oyunlarla Bezirgân'ın yolunu keserek ondan bac istediğini söyler ve Bezirgânın kendisini umursamaması üzerine türkü söylemeye başlar. Bezirgân bac vermekte direnince türküyü söylemeye devam eder. Köroğlu, söylediği türkü üzerine bacı gönderen Bezirgân'ın gönderdiği parayı az bulur, ondan daha çok bac ister ve bunun üzerine de "Bin daha göndersen" dizeleri ortaya çıkar. En sonunda Bezirgân, beş bin altın daha gönderir. Bunun üzerine Köroğlu, onun kervanın geçmesine izin verir. Ayrıca türkü, *"Tokat kervanından aldım bakırı/İncitmezim fukarayı fakırı"* dizelerini de içermektedir (İkbal Kütüphanesi 1931: 36-39).

4.1.4.1.8. Bala Benlik ile Girme Meydana

Yine Bezirgân motifi ile ilgili olan ve bugün türkü repertuvarımızda bulunan "Bala Benlik ile Girme Meydana" adlı bir Köroğlu türküsü de bulunmaktadır.[129] Bu türkü örneğini Boratav-Fıratlı, eserlerinde ele alırlar. Bu türkü, "Bamaş Bezirgân" ve "Koca Bey" arasında geçen karşılıklı bir konuşmadan oluşmaktadır. Türküde Bamaş Bezirgân ve Koca Bey, sırasıyla birbirlerine gözdağı verirler, kendi meziyetlerini överek üstünlüklerini dile getirirler. Türkü, sözle bir üstünlük sağlama savaşıdır ve karşılıklı tehdit içermektedir. Bu türküde Bezirgândan bac isteme durumu ise söz konusu değildir.

Boratav ve Fıratlı, bu türkünün "Koca Bey kolu"na ait olduğunu söylerler ve türkünün ait olduğu kolu şu şekilde anlatırlar: İsfahan'da Mustafa Bey, Arif Bey ve Koca Bey adında üç yiğit pehlivan oturmaktadır. Bu pehlivanlardan Koca Bey, onların en üstleridir. Pehlivanlar, Köroğlu'nun ününü işiterek onu görmeye giderler. Koca Bey, Köroğlu ile boy ölçüşür ve Köroğlu ile çok iyi mücadele eder. Çamlıbel beyleri, bunun üzerine Koca Beyin yiğitliğini takdir ederek onu ve arkadaşlarını aralarına alırlar. Köroğlu, Koca Beyden Yedi Derya Adasındaki peri padişahının konağından insan gibi konuşan "Hezaran Bülbülü"nü getirmesini ister. Koca Bey, yanına Ayvaz'ı da alarak görevini yerine getirmeye gider. Koca Bey ve Ayvaz, birlikte türlü zorluklarla mücadele edip bülbülü alırlar. Dönerlerken Silistre'nin meşhur pehlivanı "Bamaş Bezirgân"ın kervanına denk gelirler. Kervanı basıp kervandakilerin mallarını isterler. Bamaş, Arif Beyi,

[129] Bkz. EK 40.

Kocabey'i ve Mustafa Beyi yener. Fakat Ayvaz'a yenilir. Bu başarının üzerine Köroğlu'nun yiğitleri, bezirgânı çırılçıplak soyar ve atına bindirip salıverirler. Silistre paşası Hasan Paşa, bezirgânın halini görünce Köroğlu'nun adamlarına karşı büyük bir ordu çıkarır. Gece olunca paşanın ordusu, Koca Bey ve arkadaşlarını basıp Silistre zindanına atar. Bunun üzerine onlar da zindandan Köroğlu'na birisinin aracılığıyla mektup yollarlar. Zaten Köroğlu da yiğitlerinin zor durumda olduğunu rüyasında görerek askerlerini yola çıkartmıştır. Tam yiğitlerin asılacağı sırada yetişirler. Köroğlu, Hasan Paşa'ya kendini Köroğlu'ndan kötülük görmüş bir derviş olarak tanıtır. Hasan Paşa'dan, intikam almak bahanesiyle adamların ipini çekmek için izin alır. Bu sırada Köroğlu'nun yanında gelen yiğitler de halkın içine karışmış Köroğlu'ndan işaret beklemektedirler. Köroğlu, türkü ile onlara işaret verir. Hep birlikte Hasan Paşa'nın askerleriyle savaşırlar. Hasan Paşa'nın kızı Çeşminaz, babasına bir şey yapmaması için Köroğlu'na yalvarırır. Köroğlu, bu sayede Hasan Paşa'yı bağışlar. Köroğlu, Çeşminaz'ı Ayvaz'a alır. Yağma ettikleri mallarla hep birlikte Çamlıbel'e dönerler. İşte bu türkü, *"Bamaş Bezirgân'la Koca Bey'in birbirine meydan okumaları"*dır (Boratav-Fıratlı 1943: 237).

4.1.4.1.9. Gelen de Konya Kervanı

Türkü dağarcığımızda bulunan Köroğlu hikâyesine ait Bezirgân türkülerinden biri de "Gelen de Konya Kervanı" adlı türküdür.[130] Bu türkü, benzer bir varyantıyla Boratav'ın Maraş Metinlerinde bulunmaktadır.[131] Burada, Köroğlu türküyü, *"Köroğlu'na müjdeci gönderilince Zor Bezirgân'a karşı gitmek üzere tedarik kumandası"*na söyler (Boratav 1984: 151). Boratav, türkünün içinde geçtiği sahneyi verir. Onun verdiği rivayete göre, Zor Bezirgân'ın Konya kervanını getirdiğini Köroğlu'na haber verilir. Bunun üzerine Köroğlu da askerlerine tedarik emri verir. Bu emre göre, kervan vurulacak ve Zor Bezirgân'dan yol bacını alınacaktır. Köroğlu'nun önden gönderdiği kişi, Bezirgân tarafından mağlup edilir. Ayvaz da Zor Bezirgân ile karşılaşarak yaralanır; fakat Hasan, Zor Bezirgân'ı yenerek onu yaralar. Bu olay üzerine, askerler birbirine girerler. İki taraftan da binlerce kişi ölür. Sonunda Köroğlu da savaşa girerek Zor Bezirgân ile

[130] Bkz. EK 41.
[131] Bkz. EK 25. Türkü: 20. (Boratav, 1984: 151)

karşılaşır. Daha sonra her nasılsa Bezirgân, Köroğlu'nun adamları arasına girmiş bulunur (Boratav 1984: 45-46).

Bu türkü de bir bezirgân türküsü olarak karşımıza çıkmaktadır. Hikâyede Köroğlu, hem geçimini sağlamak hem de kötülere korku salarak yiğitliğini kanıtlamak için kervanların önünü kesip onlardan haraç almaktadır. Bu türküde de yine bu olay söz konusudur. Türkü, yukarıdaki türküler gibi Köroğlu'nun "Bezirgân'ın kervanının önünü kesmesi" sahnesiyle ilgilidir. Bu türkü de bir Bezirgân türküsü olarak günümüz türkü repertuvarındaki yerini almıştır.

4.1.4.1.10. Zor Bezirgân Bunun Adı

Zor Bezirgân ile ilgili olan ve bugünkü türkü repertuvarımızda bulunan bir türkü de "Zor Bezirgân Bunun Adı"[132] adlı türküdür. Bu türkü de bir bezirgân türküsü olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkü, Maraş Metinleri akışı içinde "Gelen de Konya Kervanı" adlı türküden sonra yer alır. Türkünün, Bezirgânın Köroğlu'nun adamları arasına girmiş olduğu sırada söylenmesi muhtemeldir. Çünkü türküde Zor Bezirgân'ın gücü, mübalağa yapılarak övülmekte ve Bezirgân, yiğit bir kahraman olarak karşımıza çıkmaktadır.[133]

Yukarıdaki türkü örneklerine baktığımızda, Köroğlu türküleri içerisinde çok sayıda "Bezirgân" türküsünün olduğu görülmektedir. Bu türkülerin, farklı hikâye ve kollarda ortaya çıkmaları, Bezirgânların isimlerinin ve hikâye akışı içerisinde yaşanan olayların farklı olması, daha önceden de sözünü ettiğimiz gibi Köroğlu hikâyelerinde benzer olayların tekrarlanarak ele alındığının, Köroğlu hikâye ve kollarında belli başlı olayların tekrar edildiğinin, Köroğlu anlatılarının ve türkülerinin iç içe olduklarının başka bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı sözler ve olaylarla anlatılan bu türkülerin ana teması ise aynıdır. Bu tema, "Köroğlu'nun Bezirgândan bac (para) istemesi"dir. Türküler, genel olarak bu sahneden ayrılarak ve bu sahneyi anlatarak günümüz türkü repertuvarımızı oluşturmuştur. Bazı türkülerde ise bezirgândan bac isteyen kişi Köroğlu yerine Ayvaz ve Kocabey olmuştur. Bu türküler, Bezirgân'a bir meydan okuma olarak

[132] Bkz. EK 42.
[133] Bkz. EK 25. Türkü: 27. (Boratav 1984: 155).
Ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=10244

karşımıza çıkmakta ve ona üstünlük sağlayarak yiğitliği kanıtlama isteğinden doğmaktadır. Kısacası bu türküler, genelde hikâyenin "Bezirgân'dan bac isteme" sahnesinden ayrılarak günümüz türkü dağarcığımızdaki yerini almıştır. Genel bir söylemle ise bezirgân türküleri, Köroğlu türküleri içinde "meydan okuma" türküleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.1.4.1.11. Aman Usta Çabuk Kayır Sazımı

"Aman Usta Çabuk Kayır Sazımı" adlı türkü, bir "sazcı" türküsü olarak karşımıza çıkmakta ve türkünün Köroğlu hikâyesinde geçtiği görülmektedir. Özetini vermiş olduğumuz Korok'un Köroğlu anlatısında türkünün bağlı olduğu olay şöyle geçer: Köroğlu, Ayvaz ve Kenan dost olup birlikte Çamlıbel'de Köroğlu'nun kalesinde yaşamaya başlarlar, birlikte yiyip içip eğlenirler. Bir gün Köroğlu, saz çalarken yanlışlıkla sazını kırar ve onu tamir ettirmek için şehre iner. Bir dükkânda usta saz yapmakta, çırağı da ona yardım etmektedir. Köroğlu, çırağın güzelliğine hayran kalarak içeri girer ve türkü söylemeye başlar. İşte bu türkü, Köroğlu ve usta arasında geçen konuşmalardır. Usta, Köroğlu'nun sözlerini umursamayınca Köroğlu, türküsüne devam eder. Köroğlu'nun "Ben bir Köroğlu'yum dağda gezerim" sözlerini söylemesi üzerine usta, onun Köroğlu olduğunu öğrenir. Sedef kakmalı çok güzel bir sazı duvardan indirerek Köroğlu'na verir. Köroğlu, sazı alarak Çamlıbel'e döner.[134] Olay, İkbal Kütüphanesinin Köroğlu hikâyesinde de aynı şekilde geçmektedir. Yine türkü, benzer bir varyantla bulunmaktadır.[135]

Elçin de bu türkünün bir varyantını verir[136], hikâyenin bu kısmını ise şu şekilde anlatır:

Bir gün, Köroğlu uyurken bir derviş Köroğlu'na bâde verir; Köroğlu bâdeyi içmez. Köroğlu, uykudan uyanır ve derviş bir daha bâde getirirse bu sefer onu içeceğini düşünür. Köroğlu'nun bir sonraki uykusunda derviş bir daha bâde getirir. Köroğlu, bâdeyi içer, atına bakarken türkü söylemeye başlar. Sesini babası duyup beğenir ve onu yanına çağırıp bundan sonra türkülerini saz ile söylemesini, bunun için de çarşıya gidip saz almasını

[134] Bkz. EK 17. Türkü: 2.
[135] Bkz. EK 16. Türkü: 2.
[136] EK 43. (2).

ister. Köroğlu, saz almak için bir dükkânına gelerek ustayı beklemeye başlar. Usta gelince Köroğlu'na hangi sazı beğendiğini sorar. Köroğlu da türkü söyleyeceğini, kendisine ona göre saz yapmasını söyler. Usta, ona bir saz verir. O da türküyü söylemeye başlar, ustanın çırağını över ve sedeften saz isteyerek sazını kayırmasını söyler. Usta, birkaç sedefin olduğunu, sedefleri sazın göğsüne yapıştıracağını söyleyip tellerin nasıl olmasını istediğini sorar. Bunun üzerine Köroğlu, ipekten ve sırmadan da tel ister. Usta, bu söylenenleri yapamayacağını söyleyerek Köroğlu'nu kovar. Köroğlu da türküsüne devam ederek "Ben bir Köroğlu'yum dağda gezerim" dizelerini söyler. Usta, karşısındaki kişinin Köroğlu olduğunu anlayınca onun ayaklarına sarılarak bir hafta sonra ona mükemmel bir saz yapacağını söyler. Köroğlu, bir hafta sonra gidip sazını alır (Elçin 1986: 472).

Boratav da "Köroğlu Destanı" adlı eserinin "Ek" kısmında "Parçalar" başlığıyla "Elâziz Rivayetleri"nden aldığı bazı parçalar sunar. Burada bu türküye de yer veren Boratav, Köroğlu'nun sazcıya türkü söylediğini belirtir.[137] Buna göre, türküde Köroğlu yine "Ben bir Köroğlu'yum dağda gezerim" dizelerini söyleyerek ustadan sazını kayırmasını ister. Sazcı, onun Köroğlu olduğunu anlayınca ona sedef döşemeli bir saz verir. Köroğlu, türküsüne sazcının çırağını överek devam eder (Boratav 1984: 216).

Başka bir sazcı türküsü de yine Boratav'ın "Köroğlu Destanı" adlı eserinde "Elâziz Rivayetleri"ni ele alınırken *"Köroğlu'nun Yiğitliğine Sebeb Olan Hikâye"*[138] adlı hikâyede geçer. Burada türkünün kahramanı Köroğlu değil onun oğlu Hasan Beydir. Olay şu şekildedir:

Hasan Bey, babasını bulmak için Çamlıbel'e gelmiştir. Bir gün Köroğlu, her zamanki gibi Bolu Beyine baskın yapmak için Çamlıbel'den ayrılır. Ayrılmadan önce de oğluna canının sıkılmaması için kale odalarının anahtarını verir. Ona, bu odalarda gezip eğlenebileceğini söyler fakat yalnız bir odanın kapısını açmamasını tembih eder. Köroğlu gidince Hasan Bey, bütün odaların kapısı açar fakat yine de sıkılır ve güzel vakit geçiremez. Bu defa, babasının açmamasını tembih ettiği odanın kapısını açmaya karar verir. Odanın kapısını açar ve karşısında bir kızın tasvirini görüp o kıza âşık olur. O odadan ayrılamaz, Köroğlu gelince ona meseleyi açıklar. Köroğlu, oğluna kız için o kadar

[137] Bkz. EK 43. (3)
[138] Hikâyenin tamamı için bkz. Boratav 1984: 208-215.

uğraştığı halde ancak resmini ele geçirdiğini anlatır ve kız hakkında ona bilgileri verir. Kız, Karaman Beyin kızı Telli Hanımdır. Karaman Beyin çok sayıda askeri olduğu için kızın yanına yanaşmak mümkün değildir. Köroğlu, bu sebepten dolayı oğluna kızdan vazgeçmesi için nasihat eder fakat Hasan Bey, fikrinden geri dönmez. O zaman Köroğlu, Hasan Beye başından üç tel verir ve sıkışıp zor durumda kaldığında kılları ateşe atmasını, kendisinin ona yetişeceğini söyler. Hasan Beyin yanına da yüz adam verir. Hasan Bey, babasıyla helalleşip sazını alarak atına biner ve yola çıkar. Yanındaki adamları yarı yolda durdurup geri gönderir ve yola tek başına devam ederek Karaman'a varır. Çamlıbel'den inerken yolda sazının bir teli kırılır. Sazını yaptırmak için atını bir hana bağlar ve bir sazcı dükkâna girerek ustaya türkü söylemeye başlar.[139] Türküde Hasan Bey, sazının kırıldığını söyleyerek ustanın onu tamir etmesini rica eder. Sazcı ise çok işi olduğu cevabını verir ve Hasan Beyi başından def etmek ister. Sazcının ters tavrı üzerine Hasan Bey, türküsüne devam eder. Geri adım atmayan sazcı yüzünden konuşma sürer gider. En sonunda Hasan Bey kılıç çeker ve sazcı, Köroğlu'nun kılıcı olan bu kılıcı tanıyarak onun Köroğlu'nun oğlu olduğunu anlar. Bunun üzerine sazcı, çıraklarından Hasan Beyi konağa götürmelerini ister. Ustanın sözleri üzerine Hasan Bey hemen konağa götürülür. Sazcı, sazı tamir ettikten sonra Hasan Beyin yanına gelir ve onunla birlikte yemek yer. Hasan Bey, o gece orada misafir olur. Sazını çalarak ustanın kız olan çırağına ithaf ederek bir dörtlük söyler ve türküler bu şekilde son bulur (Boratav 1984: 212-214).

Bir başka sazcı türküsünü de Boratav, "Maraş Metinleri"nde ele alır. *"Sazcı çırağı Gül Ahmed'i alıp kaçtığı"* diyerek bir açıklamada bulunur ve türküyü sunar (Boratav 1984: 193). Bu türküde de Köroğlu, sazcı ustasına sazını yapması için yalvarır. Sazcı ustası, yoğun olduğu gerekçesiyle Köroğlu'nun sazını yapmak istemez. Yine türküde Köroğlu, sazcının çırağını över. Köroğlu ve sazcı arasında türkü bir süre devam eder. Köroğlu, sazcı ustasını saz yapması için ikna etmeye çalışır, en sonunda da Köroğlu olduğunu dile getirir. Bunun üzerine sazcı ustası, diğer örneklerde olduğu gibi geri adım atar. Köroğlu için sedef bir saz indirtir, sazı yapmak için zaman ister ve onu konağına davet eder.[140]

Örneklerini verdiğimiz anlatılara genel olarak bakıldığında da görüldüğü üzere bu türkü, (bir türkü hariç) hikâye içindeki "Köroğlu" ve "Sazcı" arasında geçen konuşmaların bir

[139] Bkz. EK 43. (4)
[140] Bkz. EK 25. Türkü: 117.

kesitidir. Köroğlu, sazının kırılması sonucunda sazcıya gitmiş (yine bir türkü hariç), onun ilk önce Köroğlu olduğunu anlamayan sazcıyla aralarında bu konuşma geçmiştir. İşte türkü, günümüze hikâyenin Köroğlu ve sazcı arasındaki konuşma sahnesinden gelmiştir. Bu sahneye ait türküler, Köroğlu'nun sazcıya karşı meydan okumasının göstergesidir. Bezirgân türkülerinde ve genel olarak Köroğlu'nun savaş sahnelerini anlatan türkülerinde olduğu gibi burada da bir "meydan okuma" söz konusudur.

Köroğlu hikâyesinin birçok varyantında bu türkünün geçmesi, bu olayın hikâyelerde çok fazla işlendiğinin, dolayısıyla hikâyeler varyantlaşırken hikâye anlatıcılarının bu bölümü unutmadıklarının ve anlattıklarının bir kanıtıdır. Hikâye içinde unutulmadan anlatılan bir olayın türkü repertuvarımızda yerini alması ve türkünün pek çok varyantının bulunması son derece doğal bir durum oluşturmaktadır.

Ayrıca genel olarak bu türkünün çeşitli varyantlarında geçen, *"Koç Köroğlu der ki dağda gezerim/Esen rüzgârlardan hile sezerim"* dizelerinin yukarıda vermiş olduğumuz "Ben Bir Köroğlu'yum Dağda Gezerim" türküsüyle benzer olduğu görülmektedir.[141] Bu durum da yine daha önce belirttiğimiz gibi Köroğlu hikâyelerinde aynı ve benzer ifadelerin değişik türkülerde kullanıldığını göstermektedir. Köroğlu türkülerinin ve hikâyelerinin belli başlı kalıpları, olayları ve sözleri, bulunmaktadır. Bu olayların ve sözlerin tekrarı, Köroğlu türkülerinin iç içe girdiğini, türkünün bir parçasının, başka türkülerin parçası olarak da geçebildiğini göstermektedir. Bu nedenle, değişik konuları anlatan türkülerde aynı ya da benzer sözlerin kullanıldığı görülmektedir. Sırası geldikçe türkülerde var olan bu benzerlikler gösterilecektir.

4.1.4.1.12. Aman Güzel İnsaf Eyle De Bana

Köroğlu, "Aman Güzel İnsaf Eyle De Bana"[142] adlı türküyü görüp beğendiği kız için söyler ve ona olan hayranlığını *"Aman dilber melek misin nur musun/Aman dilber cennetteki hur musun"* dizeleriyle dile getirir. Bugün TRT repertuvarında bulunan bu türkünün, "Ekler" bölümünde örneğini verdiğimiz İkbal Kütüphanesinin anlatısında da

[141] Türkünün, *"Koç Köroğlu der ki dağda gezerim/Esen rüzgârlardan hile sezerim"* sözleri, yukarıda örneğini verdiğimiz "Ben Bir Köroğlu'yum Dağda Gezerim" türküsünün sözleriyle benzerlik göstermektedir. Bkz. EK 36.
[142] Bkz. EK 44.

benzer bir varyantı bulunmaktadır. Bu anlatıda Köroğlu, kendisine kısmet aramak üzere dolaşmaya çıktığı sırada, su içmek için çeşme başına varınca güzel bir kız görür ve kıza hayran olup onu izlemeye başlar. Kız, Köroğlu'nun kendisine baktığını görünce hemen yüzünü örtüp testisini alarak evine gider. Köroğlu, kızı takip eder ve onun evinin kapısını çalarak Tanrı misafiri olduğunu söyler. Bunun üzerine kızın yaşlı anne ve babası onu içeri alırlar. Akşam olunca Köroğlu, yattığı odadan çıkarak kızın anne ve babasıyla oturduğu odanın kapısının önüne gelir. Kızın anne ve babasının kulakları ağır işittiğinden, onların duymayacağı bir şekilde kıza olan hayranlığını dile getirmek için yukarıdaki türkünün bir varyantını söyler (İkbal Kütüphanesi 1931: 25-26).[143] Daha sonra Köroğlu, bu kızla evlenir ve Hasan adında bir oğlu olur. Yine özetini verdiğimiz, Korok'un anlatısında da Köroğlu, gezintiye çıkmış ve çeşme başında bir kız görüp türküyü ona söylemiştir.[144]

Boratav da türküyle ilgili olarak Köroğlu'nu kastederek *"Hasan Beyin anasına Dağıstan'da söylemiş"* der ve "Elâziz Rivayetleri"den aldığı türküyü tek dörtlük şeklinde sunar (Boratav 1984: 216).[145]

Kısacası bu türkü, Köroğlu'nun çeşme başında görüp âşık olduğu kıza hayranlığını dile getirdiği ve kızı kendisiyle evlenmeye ikna etmek için söylediği türküdür. Hikâyenin bu sahnesinden ayrılarak günümüze kadar gelmiştir.

4.1.4.1.13. Ayvaz'ım Nerede Kenan Ne Oldu

"Ayvaz'ım Nerede Kenan Ne Oldu"[146] adlı türkü, Köroğlu'nun, Beye esir olan yiğitlerinin arkasından özlem ve hüzünle söylediği bir türküdür. Köroğlu, *"Gözlerim yollara kaldı takıldı/Ayvaz'ım nerede Kenan ne oldu"* dizeleriyle arkadaşlarına olan özlemini ve onların yokluğu karşısında duyduğu merakı dile getirir. Türkünün bir varyantının bulunduğu İkbal Kütüphanesinin anlatısında bu sahne kısaca şu şekilde geçer: Bir gün Köroğlu, Kenan ile Ayvaz'dan kendisine Bolu Beyinin bahçesinden bir tel çiçeği getirmelerini ister. Kenan ve Ayvaz da bunun üzerine yola çıkarlar, bahçe duvarını aşıp Bolu Beyinin bahçesine girerler. Çiçeği koparacakları sırada uşaklar, onları yakalayıp esir

[143] Bkz. EK 16. Türkü: 3.
[144] Bkz. EK 17. Türkü: 3.
[145] EK 44. (2)
[146] EK 45.

alarak hapsederler. Köroğlu, yiğitleri gelmeyince onlar için endişelenerek türkü okur (İkbal Kütüphanesi 1931: 28-29).[147]

Kısacası bu türkü, Ayvaz ve Kenan'ın tel çiçeği sebebiyle Bolu Beyine esir olmaları üzerine Köroğlu'nun yiğitlerinin arkasından endişesini dile getirme sahnesini anlatmaktadır ve hikâyenin bu kesitinden ayrılarak günümüz Köroğlu türkü repertuvarını oluşturmuştur.

4.1.4.1.14. Ayvaz Benim Senden Yana

Boratav-Fıratlı, "Ayvaz Benim Senden Yana"[148] adlı türkünün, Kocabey kolunun içinde yer aldığı bilgisini verirler. Paşanın ordusu, Köroğlu'nun yiğitleri, Arif Bey, Kocabey, Mustafa Bey ve Ayvaz'ı esir ederek onları zindana atarlar. Köroğlu, yiğitlerinin asılacağı sırada onları kurtarmaya gelir ve diğer yiğitlerine hücuma geçmeleri için türkü söyler (Boratav-Fıratlı 1943: 237). Kısacası bu türkü, Köroğlu'nun darağacının dibinde yiğitlerine hücum işareti verirken söylediği türküdür (Boratav-Fıratlı 1943: 39-40). Özetini verdiğimiz Kocabey kolunda da bu türkü, benzer bir varyantıyla bulunmaktadır ve olay, Boratav-Fıratlı'nın anlattıkları gibidir.[149] Türkü, Köroğlu'nun yiğitlerini kurtarma sahnesinin bir kesitidir. Bu türküyle, Köroğlu ve yiğitleri, esir olan arkadaşlarını kurtarırlar. Böylece bu türkü, hikâyenin içinde bir düğümün çözülmesini sağlar.

Bu türkünün sözleri, yine Öztelli'nin vermiş olduğu "Köroğlu Barı" ile de benzerlik göstermektedir.[150] Ayrıca bu türkü, daha önce de örnek olarak gösterdiğimiz gibi Gazimihal'in vermiş olduğu bir Köroğlu oyunu olan "Köroğlu Barı" olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan Köroğlu hikâyesinden ayrılarak günümüze kadar ulaşan bu türkü, hem türkü hem de halk oyunu olarak yaşamaktadır. Bu durum da Köroğlu hikâyesindeki türkülerin çok yönlü olduğunun, farklı alanlara yansıdığının göstergesidir.

[147] Bkz. EK 16. Türkü: 4.
[148] Bkz. EK 46. (1)
[149] Bkz. EK 22. Türkü: 3.
[150] Bkz. EK 46. (2)

4.1.4.1.15. Dağlar Hey

Bugün yaşayan ve türkü dağarcığımızda bulunan "Dağlar Hey"[151] adlı türkü için Boratav-Fıratlı, türküde Köroğlu'nun "Dağlar"ına sevgisini anlattığını söylerler (Boratav-Fıratlı 1943: 218). Türküde Köroğlu, *"Hemen Mevlâ ile sana dayandım/Arkam sensin kalem sensin dağlar hey/Yoktur senden gayri kolum kanadım/Arkam sensin kalem sensin dağlar hey"* dizeleriyle dağlara olan sevgisine vurgu yapar. Hikâyede bir kahraman olarak tasvir edilen Köroğlu için dağlar önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Halk hikâyelerinde yiğitlerin dağlara çıkması son derece yaygındır. Köroğlu'nun da yeri, yurdu dağlardır. Dağlar, Köroğlu'nu koruyan, ona yurt olan yerlerdir. Bu bakımdan Köroğlu, adeta bir dost gibi sırtını dağlara dayayarak düşmanlarıyla savaşır. Dağlar, onun koruyucusu ve kollayıcısıdır. Sonuç olarak Köroğlu'nun dağlarını severek ona türkü yakması son derece doğaldır.

4.1.4.1.16. Mürveti Çok Hakk'ın Nazargâhısın

"Hey Dağlar" adlı türküde olduğu gibi, Boratav-Fıratlı'nın Köroğlu'nun dağlarına sevgisini anlattığını söyledikleri bir türkü de "Mürveti Çok Hakk'ın Nazargâhısın"[152] adlı türküdür (Boratav-Fıratlı 1943: 219). Türküde, Çamlıbel'e övgü söz konusudur. Hikâyede Köroğlu, Bolu Beyinden babasının intikamını almak için Bolu'ya gelir. Atını hana bağlayıp etrafı keşfeder. "Çamlıbel" denilen tepenin havasını beğenerek oraya çadır kurar. İntikam almak için geldiğinden dolayı Bolu Beyinin adamlarına rahat, huzur vermez. Çamlıbel dağına kale inşa etmek için taş toplar. Buraya kırk arşın yüksekliğinde bir kale yapar (İkbal Kütüphanesi 1931: 8-9). Burası, yiğitlerin yurdu, onların birlikte yiyip içtiği, savaştığı, eğlendiği, bolluk ve bereket içinde yaşadıkları yerdir. Öyle ki burada hiç sıkıntı olmaz. Bu türküde de Köroğlu'nun yaşadığı yer olan Çamlıbel tasvir edilmekte ve buraya olan sevgi dile getirilmektedir.

[151] EK 47.
[152] EK 48.

Boratav da Köroğlu hikâyelerinde yeme ve içme konusunda eğlendirici ve fantastik unsurların görüldüğünü ifade ederek Çamlıbel'i fanilerin dünyadaki cenneti olarak tasvir eder ve burada doya doya yemenin mümkün olduğunu söyler (Boratav 2014: 66).

4.1.4.1.17. Mert Dayanır Namert Kaçar

"Mert Dayanır Namert Kaçar" adlı türküde tasvir edilen yer savaş meydanlarıdır. TRT'nin verdiği şekli ile *"Mert dayanır namert kaçar (yavrey hey)/Meydan gümbür gümbürlenir"*[153] dizelerinden, canlı bir savaş meydanı sunulduğu görülür. Yiğitler, meydanda düşmanlarıyla savaşmakta ve bu meydanda yiğitliklerini göstermektedirler. Çoğu Köroğlu türküsünde olduğu gibi, burada da "ok, kılıç, kalkan, top" gibi savaş aletleriyle savaşılmaktadır. Bunlar, Köroğlu zamanında bulunan ve yiğitlikle özdeşleşen savaş aletleridir. Köroğlu, halk arasında namerde karşı çıkan, iyilerin yanında olan bir halk kahramanı olarak anılmaktadır. Köroğlu hikâyeleri, onun zalimlere karşı olan mücadelelerinden oluşmaktadır. Bu türküde de Köroğlu'nun genel konusu olan "namerde karşı mücadele" anlatılmaktadır. Bu mücadelelerde kazanan namert kişiler değil, "mert" olarak anılan Köroğlu ve arkadaşlarıdır. Bu türküde de olduğu gibi, boyun eğen genellikle Köroğlu'nun düşmanlarıdır. Savaş temalı bu türkülerde genel olarak düşmana karşı bir "meydan okuma" havası vardır.

Köroğlu hikâyelerinde "yiğitlik" kavramı, Köroğlu ve arkadaşlarına mahsustur. Bu türküde de yiğit olarak bahsedilen yine onlardır. Hikâyenin genel mekânı olan savaş alanları, bu türkülerin de konusunu ve mekânını oluşturmuştur. Köroğlu'nun yaşadığı yer olan Çamlıbel de türküde geçen mekân olarak yerini almıştır. Bu türkünün çeşitli varyantları bulunmaktadır; bunlar, "Ekler" bölümünde gösterilmiştir.[154] Ayrıca Âşık Mustafa Aydın'dan derlenen türkü örneği de yine "Ekler" bölümünde yer almaktadır.[155]

Köroğlu hikâyesinin bir kahramanlık hikâyesi olması sebebiyle hikâyenin içinde kahramanlıkla ilgili birçok parça, savaş meydanlarında geçen, savaş konulu birçok türkü bulunur. Köroğlu ve yiğitlerinin düşmanlarla mücadeleleri hikâyenin ana konusunu

[153] EK 49. (1). Türkünün notası için bkz. EK 87.
[154] EK 49.
[155] EK 49. (4)

oluşturur. Dolayısıyla Köroğlu hikâyesiyle bağlantısı bulunan, hikâyenin içinde yer alan ve günümüzde türkü dağarcığımızda varlığını sürdüren savaş konulu birçok türkü bulunur. Bu türküler, genel itibariyle Köroğlu hikâyesinin herhangi bir savaş sahnesinden ayrılmıştır ve hikâyeyle ilgili olarak bir savaş, düşmanlarla mücadele kesitini anlatmaktadır. Bu türküler, olay bakımından birbirleriyle farklılık gösterirler. Fakat türkülerin temaları savaştır ve bu türküler, mekân olarak savaş meydanlarında geçerek meydan okuma sahnelerini yansıtmaktadır.

4.1.4.1.18. Gelin Hey Ağalar Çekin Kılıncı

Savaş meydanlarında geçen ve savaşı konu edinen söz konusu türkülerden biri, "Gelin Hey Ağalar Çekin Kılıncı" adlı türküdür.[156] Boratav ve Fıratlı, bu türküyü, *"Köroğlu'nun muhtelif cenklerde veya türlü vesilelerle söylediği cenk ve 'koçaklık' türküleri"* olarak ele almışlardır (Boratav-Fıratlı 1943: 223).

4.1.4.1.19. Uca Dağlar Başında (Köroğlu Solağı)

"Uca Dağlar Başında (Köroğlu Solağı)"[157] adlı türkü de savaş konulu başka bir Köroğlu türküsüdür, bu türkü de günümüze kadar gelmiştir. Köroğlu hikâyelerindeki savaş ve yiğitlik konusunda olan algı, bu türküde de görülmektedir. Buradaki konu, yine düşmanların alt edilmesi gerektiğidir. Köroğlu, türküde savaşa ve düşmana olan görüşlerini yansıtmaktadır. Yine çoğu Köroğlu türküsünde olduğu gibi at motifi göze çarpmaktadır. Köroğlu ve yiğitleri, mesken tuttukları dağlarda, atlarıyla dolaşıp düşmanlarla savaşarak onları yenmektedirler. Türküde düşmanların affedilmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Köroğlu, yurt edindiği Çamlıbel meydanına hiçbir şekilde düşman sokmayacak, şanından ve yiğitliğinden ödün vermeyecektir.

[156] EK 50.
[157] EK 51.

4.1.4.1.20. Tan Yeri Atanda

Bugün TRT repertuvarımızda bulunan "Tan Yeri Atanda"[158] adlı türküde de yine bir savaş alanı sahnelenmektedir. Köroğlu hikâyelerinde genel istek, düşmanın zor durumda kalması, yenilmesidir. Bu savaş sırasında haliyle yiğit de yaralanacaktır; onların bu düşmanlar uğruna yaralanması, mücadelenin ve yiğitliğin sembolüdür. Yine Köroğlu hikâyesinin sembolü olan Kır At da her savaş meydanında olduğu gibi yine yiğitlerin yanındadır.

Türkünün son dörtlüğünde ise "Köroğlu" ayrı olarak savaş meydanına çıkarılır. "Koç Köroğlu" meydana girer, naralarla düşmana dalarak onları öldürür. Bu türküde Köroğlu'nun ayrı olarak ele alınması ve son dörtlükte meydana çıkarılması onun yiğitlerin başı olduğunun göstergesidir. Ayrıca, yiğit olarak gösterilen tek kişinin Köroğlu olmaması, diğer yiğitlerin de savaş meydanında ne kadar başarılı ve istekli olduklarının gösterilmesi, Köroğlu'nun yiğitlerinin de üstün başarılar gösterdiğinin bir kanıtıdır. Köroğlu, yiğitleriyle Köroğlu'dur. Yiğitler ise Köroğlu'nun komutanlığı sayesinde bu kadar yiğit ve başarılıdırlar.

"Tan Yeri Atanda" adlı türküye Erkan da çalışmasında yer vermiştir.[159] Erkan'nın Dursun Cevlani'nin anlatısından aldığı türkünün sahnesi şöyledir: Köroğlu, keleşlerini toplayarak onlara savaş isteğinden bahseder. Keleşleri de bu isteği kabul eder. Bunun üzerine ordu toplanır. Demircioğlu yaylalarına, sabah Osmanlı ordusuna saldırmak üzere ordugâhlar kurulur. Köroğlu, Tavşan tepesine çıkar, aşağıda Demircioğlu yaylasındaki ordusunu görür ve bunun üzerine coşkulanır. Daha sonra da sazını eline alarak bu türküyü söyler (Erkan 2012: 115). Kısacası türkü, Köroğlu'nun düşmanın üzerine gitmeden önce keleşlerini görüp mutluluğunu ve coşkusunu yansıttığı bir türküdür.

4.1.4.1.21. Yürün Aslanlarım Savaş Edelim

Savaş meydanlarında geçen ve savaş sahnesinin bir kesitini anlatan türkülerden biri de Boratav'ın, eserinde "Ek"ler kısmında yer alan "Maraş Metinleri"ne ait olan "Yürün

[158] EK 52. (1)
[159] EK 52. (3)

Aslanlarım Savaş Edelim"[160] adlı türküdür. Bu türkü de günümüz türkü dağarcığımızda bulunmaktadır. Boratav'ın verdiği bilgilere göre türkü, Köroğlu'nun Beyşehri'ni fethetmek için askerlerine verdiği harp kumandasıdır. Sonunda Beyşehri, Köroğlu tarafından alınır (Boratav 1984: 203).

4.1.4.1.22. Yürün Beyler Korkman

Yukarıda örneği verilen "Yürün Aslanlarım Savaş Edelim" türküsünde olduğu gibi yine Boratav'ın eserinde "Maraş Metinleri" içerisinde yer alan ve bugün türkü repertuvarımızda bulunan "Yürün Beyler Korkman" adlı savaş konulu bir türkü bulunmaktadır. Eserde bu türkü, *"İkinci Çin'e giderken askere göç kumandası…"* açıklamasıyla verilmiştir (Boratav 1984: 204).[161] Bu türkü, "Yürün Aslanlarım Savaş Edelim" türküsüyle benzer özellikler göstermektedir. İki türküde de savaş sahneleri canlanmaktadır. Bir kahramanlık hikâyesi olan Köroğlu hikâyesinin türkülerinin, savaş ortamlarını anlatmaları son derece doğaldır.

4.1.4.1.23. Namem Varır Çamlıbel'im Sallanır

Köroğlu hikâyesinde bulunan savaş temalı türkülerden biri de "Namem Varır Çamlıbel'im Sallanır" adlı türküdür.[162] Türküde, Köroğlu'nun yiğitlerini övdüğü görülmektedir. Boratav ve Fıratlı da bu türküde Köroğlu'nun arkadaşlarını adlarıyla övüp onları dövüşe çağırdığını belirtirler (Boratav-Fıratlı 1943: 224). Köroğlu, yanına kendi gibi yiğitleri toplamaktadır. Dolayısıyla Köroğlu'nun yiğitleri, övgü dolu bu sözleri hak etmektedirler. Türküde Deli Hoylu, Kabresığmaz, Köse Sefer Köroğlu'nun övdüğü yiğitlerdendir. Bu yiğitler, çeşitli sıfatlarla betimlenmiş ve mübalağalarla verilmiştir. Örneğin, Deli Hoylu "kaplan sıfatlı", "civan boylu" sözleriyle övülmüş, Köse Sefer'in sesi "aslanın gözünü çatlatır" dizeleriyle abartılmıştır. Yine Köroğlu, bu türküde yoldaşı Kır At'ı da unutmamıştır. Ayrıca Köroğlu, bu türküde de yine "Köroğlu'yum arka verdim

[160] EK 25. Türkü: 138. Ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=10241, Ayrıca bkz. (Boratav-Fıratlı 1943: 227, Mert 1997: 192, Başgöz 1957: 3).
[161] EK 25. Türkü: 142. Türkü, başka kaynaklarda da aynı şekilde geçer. Bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=10242, (Mert 1997: 193).
[162] EK 53.

dağlara" dizesiyle "Hey Dağlar" ve "Mürveti Çok Hakk'ın Nazargâhısın" türkülerinde olduğu gibi dağların hayatındaki rolüne, onun meskeni ve koruyucusu olduğuna vurgu yapmaktadır. Köroğlu, dağları, atı ve yiğitleriyle savaş meydanlarında olacaktır. Bu türkü de onların savaştıkları bir güne aittir ve Köroğlu'nun yiğitlerine savaş öncesi yaptığı bir çağrı niteliğindedir.

4.1.4.1.24. Döndürü Döndürü

Türkü repertuvarımızda bulunan başka bir savaş konulu türkü de "Döndürü Döndürü"[163] adlı türküdür. Boratav-Fıratlı, bu türkü için *"Köroğlu'nun kocamış halinde söylemiş olduğu bir türkü"* der (Boratav-Fıratlı 1943: 227). Türküde bahsedilen Köroğlu hikâyesinin ana konusu olan savaştır. "Beyler" olarak seslenilen kişiler, Köroğlu'nun keleşleridir ve yiğit kimseler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Köroğlu hikâyesi, Köroğlu'nun gençliğinden yaşlılığına kadar devam etmektedir. Bu türkü, Köroğlu'nun ihtiyarlık zamanından alınan bir kesit olarak karşımıza çıkmaktadır. "At" olarak bahsedilen Köroğlu'nun Kır At'ıdır. Kahramanlık hikâyelerinde yiğitler, genelde atlı olarak karşımıza çıkmaktadırlar. At, bu yiğitlerin yoldaşı, savaşlarda onların yardımcısıdır. Bir yiğidin atıyla anılması motifi, burada çok net olarak karşımıza çıkmaktadır. Köroğlu yorulduysa onun yoldaşı olan atı da haliyle yorulmuştur ve senelerin ilerlemesi itibariyle artık o da Köroğlu gibi ihtiyardır.

4.1.4.1.25. Yiğitler Silkinip Ata Binende

"Yiğitler Silkinip Ata Binende"[164] adlı türküde yine yukarıdaki türkülerde olduğu gibi savaş ve yiğitlik temaları işlenmiştir. Köroğlu, yaşlanana kadar sürekli savaşmış, kötülere karşı gelmiş ve babasının intikamını almak için çeşitli mücadeleler etmiştir. Köroğlu hikâyesi de bu savaş anlatılarıyla doludur. Yiğitler cesur, düşmanlar ise korkak olarak gösterilmiştir. Hikâyedeki genel yiğitlik algısı, bu türküde de söz konusudur. Türküde yiğitler savaşmakta, düşmanlar ise kana bulanmaktadır. Yiğitler, bu uğurda başlarını vermeyi seve seve kabullenmişlerdir. Sürekli savaş meydanında olan yiğitlerin kanlı

[163] EK 54.
[164] Türkünün notası için bkz. EK 90.

giysilerle dolaşması kaçınılmazdır. Bu kan, bazen Köroğlu ve yiğitlerinin öldürdükleri düşmanın kanı, bazen de kendi yaralarının kanıdır. Türkünün sonunda yiğitlerin kahraman olduğu vurgulanarak yine düşmanların hakkından gelindiğini belirtilmiştir. Köroğlu ve yiğitleri, bu şekilde kahramanlıklarını sürekli kanıtlamış olurlar.

"Yiğitler Silkinip Ata Binende" adlı bu türküye Boratav da "Köroğlu Destanı" adlı eserinde yer vermiştir. Türkü, eserin "Ek" kısmında "Maraş Metinleri"nde ele alınmıştır.[165] Hoylu, Döne için Köroğlu ile kavga etmiş ve Köroğlu'na darılıp onu terk etmiştir (Boratav 1984: 45). Köroğlu, *"Hoylu'nun küsüp gittiğini duyunca askere metanet yollu bunu söyler. Kendi Hoylu'yu aramaya gider."*(Boratav 1984: 147). Yani bu türkü, Hoylu'nun küsüp gitmesi üzerine Köroğlu tarafından askerlere söylenmiştir. Türkü, hikâyenin bu sahnesiyle bağlantılıdır ve hikâyeden ayrılarak günümüze kadar gelen Köroğlu türküleri arasında yer almıştır. Hikâyenin akışı içinde Hoylu'nun küsüp gitmesi olayıyla ilgili olan ve bu türkünün devamında yer alan başka türküler de bulunmaktadır. Söz konusu bu türküler, Hoylu'nun küsüp gitmesinden sonra meydana gelen olayları anlatmaktadır. Aşağıda örneğini verdiğimiz "Meydanda (Bu Ki Meydan Almaz)" adlı türkü, bu duruma örnek teşkil eder.

4.1.4.1.26. Meydanda (Bu Ki Meydan Almaz)

Boratav, "Yiğitler Silkinip Ata Binende" adlı türkünün hemen arkasından bir türkü daha verir. Bu türküyü de Köroğlu'nun, Hoylu'yu bulup ona yalvardığında söylediğini ifade eder (Boratav 1984: 147). Fakat Köroğlu'nun Hoylu'yu bulup yalvardığı bu türkü, türkü dağarcığımızda bulunmamaktadır. Daha sonra Köroğlu, "Meydanda (Bu Ki Meydan Almaz)" adlı bir türküyü Hoylu'ya yalvarmaları sonuç vermediğinden *"Hoylu'dan ümidi kesip askerin arkasına gelip söyler."* (Boratav 1984: 149).[166] Bu türkü de geçmişten günümüze gelerek türkü dağarcığımızda yer alan bir türkü örneğidir.

Hoylu, Köroğlu hikâyesi içinde önemli bir figürdür. Bu nedenle Hoylu ile ilgili Köroğlu türkülerinin sayısı fazladır. Aşağıda örneği verilen "Hoylu'm (Bağdat'a Sefer Edenler)", "Sandım (Hasan Verdi Bu Haberi)", "Gelin Ağlayak Hoylu'ya" ve "Gel'e Zor Bezirgân

[165] EK 25. Türkü: 11.
[166] EK 25. Türkü: 14. Ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7261, (Mert 1997: 51).

Beri Gel Hele" adlı türküler de Hoylu ile diğer türkülerdir. Bu türküler, hikâyenin akışı içinde saydığımız sıra ile yer almaktadır.

4.1.4.1.27. Hoylu'm (Bağdat'a Sefer Edenler)

Hoylu ile ilgili türkülerden biri de "Hoylu'm (Bağdat'a Sefer Edenler)" adlı türküdür. Bu türkü, hikâyenin akışı içinde yukarıda verdiğimiz türkü örneklerinden sonra yer alır ve türkü dağarcığımızdaki Köroğlu türküleri arasında bulunur. Boratav ve Fıratlı, Köroğlu'nun, keleşlerinden biri olan Deli Hoylu'nun öldürülmesi üzerine bu türküyü söylediğini ifade etmişlerdir. Onlar, bu türkü için *"İran-Türk muharebelerinin, Bağdat üzerine yapılan seferlerin halk hikâye ve şiirlerindeki izlerini gösteren bir parça sayılabilir"* derler (Boratav-Fıratlı 1943: 225). Boratav, bu türküye "Köroğlu Destanı" eserinde de yer verir.[167] Hoylu, turna teli için Bağdat'a sefer yaptıkları sırada başı bedeninden ayrılarak ölür. Türkü, Hoylu'nun nişanlısı Döne'nin matemidir (Boratav 1984: 45). Bu türkü, Döne'nin Hoylu'nun ölümünü sorgulayışından, bunun üzerine Köroğlu'nun ona verdiği cevaplardan oluşmaktadır. Türkünün Döne'nin söylediği dizelerine bakıldığında bu türkünün aşk teması içerdiği de söylenebilir. Kısacası türkü, Hoylu'nun ölümü üzerine duyulan üzüntünün bir ifadesidir, Döne ve Köroğlu arasında geçen karşılıklı konuşma sahnesinin bir kesitidir.

4.1.4.1.28. Sandım (Hasan Verdi Bu Haberi)

Köroğlu hikâyesinin olay akışı içerisinde, "Hoylu'm (Bağdat'a Sefer Edenler)" türküsünden sonra "Sandım (Hasan Verdi Bu Haberi)"[168] adlı türkü yer almaktadır. Günümüzde türkü dağarcığımızda bulunan bu türküyü Boratav, yine Maraş Metinleri içinde göstermiştir. Buna göre Köroğlu, sefere katılan Deli Hoylu'nun ölüm haberini Deli Hasan'dan alır ve onun cenazesi başında bu türküyü söyler (Boratav 1984: 151).

[167] EK 25. Türkü: 15 (Boratav 1984: 149-150). Türkünün daha uzun varyantı için bkz. EK 55.
[168] EK 25. Türkü: 18 (Boratav 1984: 151). Türkünün başka bir varyantı için bkz. EK 56.

4.1.4.1.29. Gelin Ağlayak Hoylu'ya

Yine Maraş Metinlerinde geçen ve yukarıda verilen türkülerden sonra yer alan ve türkü repertuvarımızda bulunan başka bir türkü daha bulunmaktadır. Bir önceki türküde Deli Hasan'dan Hoylu'nun ölüm haberini alan ve bunun üzerine Hoylu'nun cenazesi başında türkü söyleyen Köroğlu, Hoylu için "Gelin Ağlayak Hoylu'ya"[169] adlı bir türkü daha seslendirir. Boratav'ın açıklamasına göre, akşam olur ve Köroğlu'nu Hoylu'nun cenazesinin başına getirirler. Köroğlu, cenazenin başında hem ağlar hem de bu türküyü söyler (Boratav 1984: 151). Türkü, Köroğlu'nun Hoylu'nun ölümü üzerine üzüntüsünü dile getirdiği bir kesittir.

4.1.4.1.30. Gel'e Zor Bezirgân Beri Gel Hele

Hoylu ile ilgili olan bir başka ve türkü repertuvarımızda bulunan başka bir türkü ise "Gel'e Zor Bezirgân Beri Gel Hele"[170] adlı türküdür. Boratav'ın verdiği bilgilere göre Köroğlu, bu türküde Bağdat'ta ölen Hoylu'nun intikamını almak için haykırır. O, şehirde taş taş üstüne kalmayana kadar Çamlıbel'e dönmeyecek, gerekirse canından vazgeçecektir. Köroğlu, sözlerini "Ben de Köroğlu'yum böyledir emrim" diye bitirir (Boratav 1984: 48). Bu sözlerle askerlerine yapmak istediği şeyi açıklamış olur ve savaş emrini verir. Türküde Köroğlu'nun ayrıca özel olarak seslendiği yiğitleri ise Ayvaz, Demircioğlu Deli Hasan ve Dağıstanlı Hasan'dır. Türküde bu yiğitlerin adı sayılmış ve onlardan tüm yiğitliklerini göstererek Hoylu için savaşıp intikam almaları istenir. Köroğlu, Deli Hoylu'nun ölümü üzerine çok üzülür ve düştüğü dert üzerine bu türküyü söyleyerek çaresizce adlarını saydığı yiğitlerinden yardım ister. Türkü, Köroğlu'nun duygularının bir ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır ve Hoylu'nun intikamını almak için bir savaş çağrısıdır. Köroğlu'nun içinde, Deli Hoylu'nun ölümü üzerine bir intikam ateşi yanar ve yiğitlerine türküyü söyleyerek onlara bade içerek savaşmayı emreder. Bu uğurda, onların da kendisi gibi canlarını hiçe sayarak savaşmaları, düşmanları öldürüp onların yurtlarında taş üstünde taş bırakmamaları gerekmektedir.

---

[169] EK 25. Türkü: 19. (Boratav 1984: 151). Ayrıca bkz. (Mert 1997: 91). https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7420

[170] EK 25. Türkü: 133. (Boratav 1984: 201). https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7417

4.1.4.1.31. Çalın Kılıcı

"Gel'e Zor Bezirgân Beri Gel Hele" adlı türküden sonra ise hikâye akışı içinde "Çalın Kılıcı"[171] adlı savaş sahnesini anlatan bir türkü yer alır. Boratav'ın verdiği bilgilere göre Köroğlu ve yiğitleri, on sekiz saat süren bir savaştan sonra nihayet Acem'i bozarlar. Bu türkü, dehşetli bir savaş tasviri yaratır (Boratav 1984: 48). Bu türküde de yukarıda örneklerini verdiğimiz savaş sahnelerinde geçen türkülerde olduğu gibi bir savaş meydanı tasvir edilmiştir. Boratav ve Fıratlı, Köroğlu'nun yiğitlerini, Acem askerlerine karşı savaşa götürürken onlara emir vermek için bu türküyü söylediğini ifade ederler (Boratav-Fıratlı 1943: 226). Köroğlu zamanındaki savaş aletleri, diğer türkülerde de belirttiğimiz gibi kılıç, ok, mızrak, hançer gibi aletlerdir. Köroğlu'nun hikâyenin sonunda diyeceği gibi *"tüfek icat olundu mertlik bozuldu"* durumu henüz gerçekleşmemiştir. Köroğlu ve yiğitleri, kılıçla okla düşmanın karşısındadır. Bu savaşta istenilen şey düşmanın yenilgisidir. Savaş uğruna Köroğlu'nun yiğitlerinden bazıları şehit olmuştur. Burada, bu şehitler için de savaşılması istenmektedir. Yiğitler, haykırarak nidalarla düşmanla mücadele ederler. Onlar, bir kış boyunca savaş meydanında olacak, hiçbir düşmanı kaçırmayacaktır ve kâfir düşmanlar, onlardan el aman dileyecektir. Köroğlu ve yiğitleri ise hiç kimseye acımayıp düşmanları esir bile etmeyecek, düşmanların hepsini öldürecek ve galibiyet sonunda da düğün, bayram edilecektir. Böylece yiğitlerin namını herkes duyacaktır.

4.1.4.1.32. Çamlıbel'e Süreydim Yolunu (Köroğlu – Kır At Güzellemesi)

Bugün TRT türkü repertuvarımızda bulunan "Çamlıbel'e Süreydim Yolunu (Köroğlu – Kır At Güzellemesi)"[172] adlı türkünün, TRT'de var olan örneği dışında sadece yeldirme bölümünün söylendiği türkü varyantları da bulunmaktadır.[173] Bundan başka türkünün farklı varyantları da bulunmaktadır.[174] Türkü, "Ekler" bölümünde örneklerini verdiğimiz Köroğlu filmlerinde de bulunmaktadır. 1963 yılında çekilen filmde de yeldirme bölümü

[171] EK 25. Türkü: 134. (Boratav 1984: 201-202). Bu örnekte türkünün okunamamış eksik kısımları bulunmaktadır. Diğer kaynaklarda ise türkünün sözleri tamdır. Buna göre ilk eksik kısım, "Bir", ikinci eksi kısım ise "Koç yiğitler"dir. Bkz. (Boratav-Fıratlı 1943: 226, Öztelli 2002: 675-676, Mert 1997: 21-22). https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7242.
[172] EK 57. (1) Türkünün notası için bkz. EK 91.
[173] Bkz. Öztelli 2002: 671.
[174] EK 57. (2), (3).

kullanılmıştır. Film de Köroğlu ve babası, Beyden intikam almak için Kır At'a idman yaptırırlar. Türkü, bu sahnede çalar.[175] 1968 yılında çekilen filmde ise Köroğlu, intikam almak için Çamlıbel'e giderken bu türkünün giriş kısmı kullanılır.[176]

Türk kültüründe atın yeri, diğer hayvanlarla kıyaslanmayacak kadar önemlidir. At, İslamiyet öncesinde de İslamiyet'te de dünya hâkimiyeti ülküsünün bir parçası olmuştur. Ata, *"kardeşim"* diyen Türk milletinin anlatılarında da atın sıkça geçmesi son derece normal bir durumdur (Bayat 2009: 73). Halk hikâyesi anlatılarında at, çok önemli bir motiftir. Dolayısıyla, türkülerde de yaygın bir şekilde bulunmaktadır. Bu türküye bakıldığında Köroğlu hikâyesinin bir kahramanı haline gelmiş olan Kır At'tan bahsedildiği ve onun övüldüğü görülmektedir. Köroğlu, mücadelelerinde Kır At'ı ile birliktedir. Ondan destek almakta, ayrı olduğu zamanlarda onu özlemektedir. Köroğlu ve Kır At'ı birlikte anılmakta ve birbirleriyle bütünleşmektedir. Kısacası; Kır At, Köroğlu'nun yiğitliğinin bir parçasıdır. Öyle ki hikâyede Köroğlu, bey tarafından gözleri oyulan babasının intikamını yalnız başına almaya gitmez. İntikam almak için, ilk başlarda cılız bir tay olan Kır At'ın serpilip güçlü bir at olması beklenir. Kır At, eşsiz bir at haline geldiğinde intikam vakti gelir ve o, Köroğlu'nun yiğitliğinin bir tamamlayıcısı olur. Bu türkü, örnek verdiğimiz filmlerden hareketle Köroğlu'nun Çamlıbel' giderken Kır At'ına söylediği türkü olarak karşımıza çıkmaktadır. Kır At'ın övüldüğü bu türkü, ayrıca Köroğlu'nun kahramanlığını ve onun karşısında düşmanların acizliğini de vurgulamaktadır.

Erkan da çalışmasında bu türküyü ele almış ve türkü hakkında bazı bilgiler vermiştir. Bu bilgilere göre türkü, Dursun Cevlani'nin Silistre kolu anlatısında yer alır. Köroğlu, türküyü Kır At'ını aramak için geldiği Silistre'de düzenlenen "Kır At'a türkü yakma" yarışmasında söyler (Erkan 2012: 142).

Türkünün bazı dizeleri, farklı konuları anlatan başka Köroğlu türkülerinde de kullanılmıştır. Bu türküde geçen, *"Yokuşa yukarı tavşan büküşlüm/İnişe aşağı ceylan gelişlim"* dizeleri, "Ekler" bölümünde özetini vermiş olduğumuz Silistreli Hasan Paşa kolunda *"Yokuşa gelende tavşan kaçışlı/İnişe gelende ceylan sekişli"* şeklinde geçer.

[175] EK 10. Türkü: 3.
[176] EK 11. Türkü: 3.

Burada geçen türküyü Köroğlu, Kır At'ın nalını, huyunu, suyunu anlatmak, onun nalının nasıl olması gerektiğini ifade etmek için söyler.[177] Başka bir Köroğlu türküsünde ise bu dizeler, *"İnişe aşağı keklik sekişli/Yokuşa yukarı tavşan büküşlü"* şeklindedir. Köroğlu'nun Bezirgân'dan bac isteme sahnesini yansıtan ve "Bugün Yeminliyim Döğüş Olmasın" türküsünün bir varyantı olan bu türküde Kır At'a özgü olan bu sözler geçer fakat türkü, Kır At'a söylenmez ve türküde onun adı geçmez.[178] Öztelli'nin vermiş olduğu "Ben Bir Köroğlu'yum Dağda Gezerim" türküsünün bir varyantında da "*Yokuşa çıkarken keklik sekişli/İnişe inerken tavşan büküşlü"* dizeleri geçer; yine Kır At, türküde bulunmamaktadır.[179] Bu türküde geçen ve başka türkülerde de bulunan bir dize de "Alma gözlü kız perçemli kır atım" dizesidir. Yine yukarıda örneğini verdiğimiz dizeler gibi Kır At'ın övülmesi için kullanılan bu dizeler, "Ekler", bölümünde özetini vermiş olduğumuz Silistreli Hasan Paşa Kolunda Köroğlu'nun Kır At için söylediği bir türküde "Elma gözlü, kız perçemli kır at gel" şeklinde geçmektedir.[180] "Bir At Gördüm Silistre'nin İlinde" adlı bu türküde de yine bu dize Kır At'ı övmek ve onu betimlemek için kullanılmıştır.

Aynı veya birbirleriyle neredeyse birebir benzer bu dizelerin, farklı türkülerde kullanılması, Köroğlu türkülerinde bazı konuların ve sözlerin iç içe geçtiğinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Halk arasında sevilen bir halk hikâyesi olan Köroğlu hikâyesinin türküleri dilden dile dolaşmış ve bu türkülerin bazı sözleri ön plana çıkmıştır. Birçok kişi tarafından bilenen ve benimsenen sözler, tek bir türküde kullanılmakla kalmamış, diğer türkülerde de söylenmiştir. Bu durum, Köroğlu hikâyesinin ve türkülerinin, sözlü gelenek içerisinde yayılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Türküleri söyleyenler ya da hikâyeleri anlatanlar, başkalarından duydukları sözleri ya da hikâye içindeki bazı konuları tekrar tekrar kullanmışlardır.

4.1.4.1.33. Ayvaz Geliyor

Öztelli, "Ayvaz Geliyor" adlı türkünün Köroğlu'nun oğulluğu olarak anılan ve Bolu Beyine tutsak olan Ayvaz'ı kurtarmak için yapılan hazırlıkta komutanlara karşı

[177] EK 19. Türkü: 5.
[178] EK 39. (2)
[179] EK 36. (2)
[180] EK 19. Türkü: 4. Ayrıca bkz: EK 76.

söylendiğini ifade eder. Komutanlar, Ayvaz'ı zindandan kurtarırlar. Köroğlu, Çamlıbel'in tepesinden onların gelişlerini seyreder ve sazını eline alarak bu türküyü Ayvaz için söyler (Öztelli 2002: 673). Yani "Ayvaz Geliyor"[181] adlı bu türkü, Bolu Beyine esir olan Ayvaz'ı kurtarmak için yapılan hazırlık sahnesinin bir kesiti olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sahneden ayrılarak günümüz türkü dağarcığımızdaki yerini almıştır.

Ayvaz da Köroğlu gibi bir yiğit, bir kahraman olarak karşımıza çıkmaktadır. Hikâyede, Köroğlu'nun sürekli yanında olması bunun bir göstergesidir; Köroğlu'nun yanında bulunan arkadaşlarının da onun kadar yiğit olması gerekmektedir. Ayvaz, Köroğlu tarafından en çok benimsenen yiğitlerden birisidir. Türkünün son dizesinde Köroğlu'nun *"Yassılın oğlum geliyor"* demesi de bunun bir göstergesidir. Türküde Ayvaz'ın hem yiğitliğinin hem de güzelliğinin övüldüğü görülmektedir. Köroğlu hikâyelerinde de Ayvaz hep güzel bir yiğit olarak karşımıza çıkar. Öyle ki Köroğlu, Ayvaz'ı görür görmez onun güzelliğine hayran kalır. Hikâyede onun yiğitliğinin yanı sıra güzelliği de övülür.

Hikâyenin bir varyantında Köroğlu, bir kız beğenir ve onu babasından ister. Kızın babası, Köroğlu'nun haydut olduğunu düşünüp kızını ona vermek istemez ve kızın dağlara uygun olmayacağını söyleyerek kendisine yoldaşlık edecek bir delikanlı almasını önerir. Önerdiği bu kişi, Kasapbaşı'nın oğlu Ayvaz'dır. Adam, bu oğlanın çok güzel olduğunu belirterek Ayvaz'ı şu sözlerle tarif eder: *"Dünyada bir misli görülmemiştir. Keman kaşları, hokka ağzı, inci dişleri, püskürme benleri ile dünya güzeli odur. Onun cemalini bir kerre gören yüzüne âşık, ona didade ve hayran olur, tam size lâyıktır, adına Ayvaz derler"* (İkbal Kütüphanesi 1931: 10-11). Bu sözlerden Ayvaz'ın son derece güzel bir delikanlı olduğu görülmektedir. Ayvaz'ın yiğitlik özelliğinin yanı sıra görünüşüyle de Köroğlu'na layık olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki bu övgülerden sonra Köroğlu, Ayvaz'ı kaçırmaya karar vermiştir. Aşağıda verdiğimiz "Başı Telli Canım Ayvaz Ağlama" adlı türkü örneği de bu kaçırma sahnesini anlatmaktadır.

[181] EK 59.

4.1.4.1.34. Başı Telli Canım Ayvaz Ağlama

Bugün türkü repertuvarımızda bulunan "Başı Telli Canım Ayvaz Ağlama"[182] adlı türkünün, İkbal Kütüphanesinin yayınlamış olduğu Köroğlu hikâyesinde de bir varyantı bulunmaktadır.[183] Bu türkü, Köroğlu'nun Ayvaz'a söylediği bir türküdür. Hikâyede Köroğlu, Ayvaz'ı babasının yanından, kendisine can yoldaşı olması için atının terkisine atıp kaçırır. Bunun üzerine yaşadığı yerden ve babasından ayrılan Ayvaz ağlamaya başlar. Köroğlu da Ayvaz'ı teselli etmek için bu türküyü söyler. Kısacası türkü, hikâyenin "Köroğlu'nun Ayvaz'ı kendisine yiğit olarak kaçırması" sahnesinden ayrılmıştır ve "Köroğlu'nun Ayvaz'ı tesellisi" kesitini anlatmaktadır.

Türkünün başka bir varyantı da Boratav'ın vermiş olduğu ve "Ekler" kısmında ele aldığımız "Maraş Metinleri"nde geçer. Boratav, *"Ayvaz'ın ağlamaması için Ayvaz'a yalvarır"* diyerek türküyü ele alır (Boratav 1984: 164).[184]

Özetine yer vermiş olduğumuz, Kocabey kolunda ise Köroğlu'nun, başka bir sebeple Ayvaz'ın ağlamaması için bir türkü söylediği görülmektedir. Burada Köroğlu, riskli bir göreve giden Kocabey'in yanında Ayvaz'ın gitmesini istemez. Ayvaz da gitmek istemediği için ağlar, Köroğlu ise onu teselli etmek için ondan ağlamamasını isteyen bir türkü söyler.[185]

4.1.4.1.35. Ayvaz Gelir Otağından

TRT türkü repertuvarında "Ayvaz Gelir Otağından"[186] adıyla geçen türkü, özetini verdiğimiz, Silistreli Hasan Paşa kolunda da benzer bir varyant ile bulunmaktadır. Buna göre, Keloğlan, Kır At'ı kaçırıp Hasan Paşaya götürmek için, türlü oyunlarla Köroğlu'nun yanında seyisbaşı olur. Kır At'ın bağını açamayınca Doru At'ı alarak Silistre'ye gider. Kır At'ı hiç görmemiş olan Hasan Paşayı getirdiği atın Kır At, olduğu yönünde kandıracaktır. Kardeşinin kaçırıldığını gören Kır At, etraftakilere saldırır ve herkes kan

[182] EK 58.
[183] EK 16. Türkü: 1.
[184] EK 25. Türkü: 48.
[185] EK 22. Türkü: 1.
[186] EK 60. Türkünün notası için bkz. EK 92.

revan içinde kalır. Bu sırada Köroğlu'nun kahvesini götüren Ayvaz, Kır At'ın halini görüp onu bağlar ve olanları da öğrenir. O da kan içinde kalan kişilerden olur. Kahvesi geç kaldığı için sinirlenen Köroğlu da Ayvaz'ı kanlar içinde görünce, ona ne olduğunu sorar ve Ayvaz'ın cevap vermemesi üzerine de kötü bir şey olduğunu anlayarak bu türküyü söyler.[187]

Köroğlu hikâyesinden günümüze ulaşmış türkülere bakıldığında Köroğlu'ndan sonra türkülerde en çok adı geçen kahramanlardan birinin Ayvaz olduğu görülmektedir. Köroğlu türkü repertuvarımızda Ayvaz'ı öven türküler bulunmaktadır. Bu türküde de Ayvaz, övgü dolu sözlerle anlatılmakta yine hem kişiliğinin güzelliği hem de yiğitliğiyle karşımıza çıkmaktadır. Ayvaz'a seslenilirken yine "oğul" denilmesi, onun Köroğlu'nun oğulluğu olduğunun bir kanıtıdır. Köroğlu, onu oğlu gibi görmekte, yanından ayırmayacak kadar çok sevmektedir.

Kısacası bu türkü, Doru At'ın kaçırılması üzerine olanları öğrenmek için Köroğlu'nun Ayvaz'a söylediği türküdür ve hikâyenin bu sahnesiyle ilişkilidir.

4.1.4.1.36. Atlar Konuşuyor

Öztelli'nin "Atlar Konuşuyor"[188] başlığıyla verdiği türküye bakıldığında türkünün baştan sona kadar atların konuşmalarından oluştuğu görülmektedir. Türküde sırasıyla "Kır At", "yağız at, "dor at", "kula at" ve "kötü kısrak" konuşur.

Köroğlu'nun atı olan Kır At'ın, Köroğlu hikâyesi içerisinde önemli bir yeri vardır ve o, hikâyenin önemli şahıslarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Öztelli, Türkün ata olan sevgisinin at için nice efsaneler yarattığını, yiğitliğiyle tarihe geçmiş atlar için mezarlar, türbeler yapılıp atların evliyalaştırıldığını söyler. Halk arasında uçan atların destanının hala dillerde olduğunu belirterek bu atlara Battal Gazi ile Köroğlu'nun Kır At'ını örnek verir. Türküde ise çeşitli renkteki atların, aralarında konuştuğunu, yiğitliklerini övdüklerini söyleyerek Türk ruhunun, kendi yiğitliğinin yanında atlarına da değer verdiğini belirtir (Öztelli 2002: 678-679). Öyle ki Köroğlu hikâyesinde de yiğitler

[187] EK 19. Türkü: 1.
[188] EK 61. (1). Başka bir varyant için bkz. EK 61. (2)

atlarıyla birlikte anılırlar. Hikâyede yiğit birisi olarak gösterilen Köroğlu'nun, atının da kendi gibi üstün özellikte gösterilmesi bu sebepledir. Bir yiğide kendi meziyetlerine uygun bir at gerekmektedir. Yiğit, nasıl yiğitliğini düşmana karşı kanıtlamak zorundaysa aynı şekilde atı da ona hem gücüyle hem de hızıyla uyum sağlamalıdır. Hikâyede Kır At, tüm özellikleriyle Köroğlu'na uygun bir at olarak davranmaktadır.

Köroğlu hikâyesinde atı olmayan yiğit, yiğit sayılamaz. Bu durum, o zamanki yaşayış tarzının hikâyelere yansıdığının da bir göstergesidir. At üzerinde yaşayan bir toplum olan Türk toplumunun, hikâyesinde de kendi yaşayış tarzlarını göstermeleri son derece doğal bir durumdur.

Yiğitlerin başı olan Köroğlu'na da "atların başı" olabilecek özellikte bir at gerekmektedir. Üstün nitelikli olarak gösterilen Kır At da "atların başı" olduğunu söylemektedir, bu türküde Kır At'a bir övgü söz konusudur. Sonuç olarak türküde atların başı olarak gösterilen Kır At'ın konuşmasına yer verilmiştir. Kır At'tan sonra diğer atlar da sırayla konuşmaktadır. Türküde Kır At'ın konuşması, Ayvaz, Kenan ve diğer yiğitler gibi onun da Köroğlu'nun yoldaşı olduğu anlamına gelmektedir. Atın kişileştirilerek konuşturulması bir bakıma onun da bir yiğit olduğunun göstergesidir.

Köroğlu hikâyesinde bu türküyle ilgili olan bir bölüm geçmektedir. Yani bu türkü, Köroğlu hikâyesinin bir sahnesinin türküye yansımasıdır. Hikâyedeki ilgili sahneden ayrılarak türkü dağarcığımızdaki yerini almıştır. Olay, Arsunar'ın *"Köroğlu"* adlı hikâye anlatısında şu şekildedir: Laloğlu Hüseyin Paşa'nın atlıları, Deli Yusuf (Köroğlu'nun babası) ve Ali'nin (Köroğlu'nun) peşindedir. Deli Yusuf ve Ali, Kır At'ın üstünde bu atlılardan kaçmaya başlarlar. Ali, babasına bir "Al" atlının onlara ulaşmak üzere olduğunu söyler. Ali, babasının yönlendirmesiyle atı atlatır. Bu sefer de arkalarında "Doru"[189] at vardır. Onu da atlattıktan sonra "Gula"[190] at, ondan sonra da "Abeş"[191] at peşlerine düşer. İkisini de geride bırakırlar. Daha sonra "Yağız"[192] at gelir. Atın rengi yağız, üstündeki adamın rengi de siyahtır. Bu adam, herkesin korktuğu ve yenemediği

[189] **Doru:**1. Gövdesi kızıl, ayakları ve yelesi koyu renkli olan, yağız (at). 2. Kızıl (at donu) (http://www.tdk.gov.tr).
[190] **Kula:**1. Kumral, 2. Sarışın, mavi gözlü, 3. Vücudu koyu sarı, kuyruğu ve yelesi siyah olan at, 4. Siyaha yakın bir renk Kara ile al arasında bir renk (http://www.tdk.gov.tr).
[191]**Abeş:** 1. Kula renkte at, 2. Açık pembe, 3. Alnı akıtmalı hayvan. 4. Derisi alacalı hayvan, insan (http://www.tdk.gov.tr).
[192] **Yağız:**1. Esmer, kara renkli (http://www.tdk.gov.tr).

"Reyhanarap"tır. Bu sebeple Deli Yusuf ve Ali, ondan kurtulmanın zor olacağını düşünürler. Deli Yusuf, durur ve oğlundan yerden bir taş almasını ister. Ali, bu taşı adamın kafasına atarak onu yaralar ve Reyhanarap'ı öldürmek için hamle yapar. Adamın af dilemesi üzerine ise onu bağışlar (Arsunar 1963: 22-23). Hikâyede böylece Kır At, hızıyla ve gücüyle bütün atlardan kurtulmayı başarmış; Köroğlu ve babasını yakalanmaktan kurtarmıştır. Diğer atlar, ne kadar kuvvetli ve hızlı olurlarsa olsunlar Kır At'ı geçememiş hatta ona yetişmeyi bile başaramamışlardır. Kır At böylece "atların başı" olmayı hak etmiştir.

Arsunar'ın anlatısında Abeş at, Köroğlu ve babasının peşindeyken onların aralarında geçen konuşma da Kır At'ın atların başı olmayı hak ettiğini kanıtlar niteliktedir:

- "Baba, bir Abeş at yetişmek üzeredir.
- Abeş mi dedin?
- Abeş.
- Korkma, bizim at ondan keleş"[193] (Arsunar 1963: 22).

Bu konuşmadan da Köroğlu'nun babasının Kır At'a ne kadar çok güvendiği anlaşılmaktadır. Köroğlu'nun babasının deyimiyle Kır At, Abeş attan "yiğit ve cesur"dur. Kısacası bu türkü, hikâyenin Köroğlu ve babası Yusuf'un düşman atlılarından kaçış sahnesinden ayrılmıştır ve bu sahnenin bir kesitini göstermektedir. Türkü, Kır At'ın ve diğer atların konuşmasını sunmakta ve bu konuşmadan onun diğer atlardan üstün ve "atların başı" olduğu anlaşılmaktadır.

4.1.4.1.37. Ala Boz Dumanlı Karlı Dereler

TRT'nin "Ala Boz Dumanlı Karlı Dereler"[194] adıyla repertuvarında yer verdiği türküde Köroğlu, *"Köroğlu geliyor (şahım) kenan elinden/Kalkanı elinde (şahım) kılıç belinde/Nice koç yiğitler (şahım) sağı solunda/Sahradan geliyor (şahım) koç sedaları"* dizeleriyle son dörtlükte anlatılmıştır. Diğer iki dörtlük doldurma niteliğindedir. Bu dörtlükler, Köroğlu'nun yiğitliğini anlatmak için bir alt yapı oluşturur. "Kızınan gelin"

[193] **Keleş:** *hlk.* 1. Yiğit, cesur, bahadır. 2. Çok yakışıklı, çok güzel. 3. Vücut yapısı gösterişsiz. 4. Çirkin, kötü. 5. Kel (http://www.tdk.gov.tr).
[194] EK 62. Türkünün notası için bkz. EK 93.

nasıl bir değilse yiğit ile düşman da bir değildir. Türküde Köroğlu'nun Kenan İlinden geldiği söylenmektedir. Köroğlu, elinde kalkanı, belinde kılıcıyla savaş ortamında tasvir edilmiştir. Yine Köroğlu'nun yiğitleri de her zaman olduğu gibi onun yanındadır.

4.1.4.1.38. Bir Hışmınan Geldi Geçti (Kiziroğlu)

Kiziroğlu Mustafa Bey ile ilgili olarak pek çok farklı anlatı bulunmaktadır. Dolasıyla TRT'de "Bir Hışmınan Geldi Geçti (Kiziroğlu)"[195] adıyla yer alan türkü de farklı varyantlarıyla türkü dağarcığımızda yaşamaktadır. Söz konusu bu türkülere bakıldığında türkülerinin sözlerinin son derece benzer olduğu görülmektedir.

Kiziroğlu Mustafa Bey kolu hakkında çeşitli araştırmalar yapılmış ve farklı bilgiler sunulmuştur. Bu araştırmalardan birini ortaya koyan Elçin, Kars köylerinden Kiziroğlu Mustafa ile Bolu çevresinden Köroğlu adıyla ün yapmış iki eşkıyanın on altıncı yüzyılda yaşamış olduğu bilgisini verir. Bir hâkimiyet mücadelesi sırasında Kiziroğlu, Köroğlu'nu öldürmek üzeredir. Köroğlu, karısı Nigâr'la helalleşme isteğinde bulunur. Evine gelir, hasmının yiğitliğini bu türküyle anlatır:[196]

"Bir fend-inen[197] geldi geçti peh peh peh
Kiziroğlu Mustafa Bey hey hey hey
Hışmı dağı deldi geçti

Ağam kim paşam kim
Nigâr kim hanım kim

Kiziroğlu Mustafa Bey
Bir beyin oğlu
Hoş Bey'in oğlu"… (Elçin 1986: 203)

Boratav da Huluflu'nun Azerî Rivayetine göre de olayı anlatmıştır: Köroğlu; Demircioğlu, Ivaz ve Benli Ahmed'i esir oldukları Bağdat'ta kurtarıp Çamlıbel'e

[195] EK 63. (1) Türkünün notası için bkz. EK 94.
[196] Türkünün tamamı için bkz. EK 63. (2)
[197] **Fend:** Ustalık; kurnazlık; güreşte oyun (http://www.tdk.gov.tr).

dönerken yolda Giziroğlu Mustafa Bey isminde bir yiğide rastlar. Giziroğlu Mustafa Bey, mertliğini kanıtlamak için Köroğlu'nun karşısına çıkar. Fakat haber vermeden onun başına amud indirir. Köroğlu'nun *"Evlâdım yok. Delilerim başsız kalacak"* demesi üzerine hayatını bağışlar. Köroğlu ile savaştığına askerlerini inandırabilmek için Köroğlu'ndan kendisini yaralamasını ister. Fakat Köroğlu'nun gönlü buna razı olmaz. Köroğlu, Giziroğlu'nu her zaman methedeceğini, onun kendisini esir ettiğini her yerde söyleyeceğini vadederek yanından ayrılır. Gerçekten de Giziroğlu'nun askerleri onun Köroğlu'nu mağlup ettiğine inanmazlar. Bunun üzerine Giziroğlu da onlara Çenlibel'e gitmeyi teklif eder. Çenlibel'e geldiklerinde gizlendikleri yerden Köroğlu'nun bir meclis sırasında Giziroğlu'nun kendisinden daha üstün olduğunu söyleyen bir koşma okuduğunu duyarlar. Bu sırada bunları dinleyen Giziroğlu da Köroğlu'nun karşısına çıkar. Köroğlu'nun çirkinliğinin aksine çok güzel olan Giziroğlu'na meclistekiler hayran kalırlar. Sonuçta Köroğlu ve Giziroğlu, birbirleriyle dost olurlar ve Giziroğlu, Çenlibel'den ayrılır (Boratav 1984: 38-39).

Birdoğan, *"Kiziroğlu Mustafa Bey ve Köroğlu Üzerine"* adlı makalesinde *"kizir"*[198] sözcüğünün anlamı üzerinde durur. Bu sözcüğün anlamının, TDK'nın sözlüğünde *"muhtar yardımcısı"* olarak geçtiğini söyleyerek bu sözcüğün tam anlamının aslında bu olmadığını belirtir. Birdoğan, bu sözcüğün gerçek anlamını açıklamak için kendi çocukluğunda Kars'ta var olan, kibrit kutusu ya da bir aşık kemiği kullanılarak oynanan *"kizir oyunu"* adlı bir çocuk oyununa dikkat çeker. Onun anlatımına göre bu oyun, aşık kemiği ile oynanır. Beş on çocuk, bir halka çevirerek bağdaş kurar ve sırayla aşığı yere atar. Aşığın duruşuna göre, çocukların ne olacağı belirlenir. Buna göre, tokan (kemiğin dik yanlarından dolgun olanı) tarafını üste getiren halkanın beyi, alçı (dik yanlardan oyuk olan) tarafını üste getiren beyin kiziri olur. Bu görevler, bir süre için geçerlidir. Aşığı bök (yassı yanların dolgun olanı) getiren çocuk, verilecek cezadan kurtulur; cik (yassı yanların oyuk olanı) getiren ise cezayı çeker. Bu cezayı veren kişi bey, uygulayan ise kizirdir. Verilen ceza ise genellikle avuç içlerine kayışla vurulan bir darbedir (Birdoğan 1972: 6497).

[198] TDK'nın sözlüğünde "kizir"in anlamı şu şekilde geçer: **Kizir:** *hlk.* 1. Köy muhtarı yardımcısı. 2. Köy kâhyası. 3. Köy bekçisi (http://www.tdk.gov.tr).

Birdoğan, kizirliğin beylikler döneminde *"beyin infaz savcısı, keşikcisi, karakol başısı"* anlamlarında kullanıldığının bu oyundan görüldüğünü fakat bu sözcüğün anlamının artık unutulmakta olduğunu belirtir. O, eskilerin de kizirliğin köy için değil, *"bir yörede karakol komutanı"* anlamında kullanıldığını söylediklerini ifade eder (Birdoğan 1972: 6497).

Birdoğan; Kiziroğlu'nun, Köroğlu destanının Azerbaycan ve Doğu Anadolu anlatımlarında Köroğlu'nun yenemediği bir yiğit olarak karşımıza çıktığını, diğer anlatımlarda ise Kiziroğlu'nun görülmediğini ifade ederek *"1834 yılında Iğdır'da yerli Türklerden Âşık Sadak Bik'in ağzından Dümbülî*[199] *uruğundan*[200] *Mahmut Hanın yazmanı Mir Abdülvahap"*ın eliyle ilk derlemenin yazıldığı, yazılan bu derlemenin İngiliz araştırmacı Alexander Chodzko'ya verildiği bilgisini paylaşır. Buna göre anlatım şu şekildedir:

Demircioğlu'nun kafası, İvaz[201] ile yaptığı kavga sonucunda yarılmıştır. Demircioğlu, bunun için Köroğlu'na başvurur fakat Köroğlu onun yakınmalarına kayıtsız kalır. Köroğlu'nun bu davranışına kızan Demircioğlu da kaçıp Gırizoğlu Mustafa Beye yanaşır. Amacı, onunla bir olup Köroğlu'nu öldürmektir. Demircioğlu daha önce Nigâr Hanımın odasında Köroğlu'nu öldürmek üzere yemin etmiştir. Demircioğlu ve Gırizoğlu, askerlerini alarak Çamlıbel'de buluşurlar, askerlerini bir yere bırakıp Çamlıbel kalesine tırmanarak gizlice Köroğlu'nun odasına yanaşırlar. Bu sırada Köroğlu, hanımı Nigâr'a sazıyla türkü söyleyerek Gırizoğlu'na övgü dolu sözlerle Halep Seferi'ni anlatmaktadır. Bu seferde Köroğlu bir kuyuya düşürülmüş, onu Gırizoğlu Mustafa Bey kurtarmıştır. Bu türküyü duyan Gırizoğlu, bu incelik ve yüce gönüllülük karşısında Köroğlu'nu öldürmekten vazgeçer ve Demircioğlu'na da bu fikirden vazgeçirir. Gırizoğlu ve Demircioğlu, gizlendikleri yerden çıkarak Köroğlu'ndan af dilerler (Birdoğan 1972: 6497).

Birdoğan, Holuflu derlemesinde de Kiziroğlu'nun geçtiğini söyler:

> "Köroğlu Bağdat'ta işini bitirip Çenlibele dönerken Kiziroğlu ile tesadüfen karşılaşır. Kiziroğlu, adamlarını bırakarak delilerinin arkasından giden Köroğlu'ya yetişir. Onu devirip

[199] Birdoğan, aynı eserinde buranın bugünkü Çarıkçı Köy olduğunu ifade etmiştir (Birdoğan 1972: 6497). Çarıkçı Köy, Iğdır'da hala bulunmaktadır.
[200] **Uruk:** *esk.* Soy, sülale (http://www.tdk.gov.tr).
[201] Ayvaz'ın adı bazı anlatmalarda "Ayvaz", bazılarında "İvaz" olarak geçmektedir.

> altına alır. Öldürecekken Köroğlu'nun sızlanmasını görüp işin nedenini sorar. Köroğlu da 'oğlum yok. Delilerim başsız kalacak" deyince onu bırakır" (Birdoğan 1972: 6497-6498).

Başka derlemelerde ise olay şöyledir:[202]

Ayvaz, bir gün kendi delilerine eğitim yaptırırken başına kendi avladığı bir turnanın teleğine[203] takar ve bu kendisine çok yakışır. Nigâr Hanım ve Demircioğlu'nun sevgilisi Telli Hanım eğitimi bir kayanın üzerinden izlemektedirler. İkisi de bu teleklerin kendilerine çok yakışacağını düşünürler ve bu düşüncelerini dile getirirler. Bunun üzerine Demircioğlu, Benli Ahmet ve Ayvaz, atlarına binerek turna avlamak için Bağdat'a giderler. Bağdat'ta yakalanırlar ve asılmalarına karar verildikten sonra bir süreliğine zindana atılırlar. Köroğlu, yiğitlerinin başlarına gelenleri dostu Hoca Aziz'den öğrenir. Delilerini toplayarak onları kurtarmak üzere Bağdat'a gelir, âşık kılığına girer ve adamlarını da kendisinden işaret beklemeleri için meydanın etrafına serpiştirir. Bu arada Demircioğlu, Benli Ahmet ve Ayvaz'ın asılma hazırlıkları da bitmiştir (Birdoğan 1972: 6498).

Kiziroğlu Mustafa Bey denilen bir yiğit vardır. Babası sağlığında oraların kiziri olduğu için ona bu isim verilmiştir. Hünkâr, Kiziroğlu'nun babasını öldürmüş; bunun üzerine o da kırk atlısını alarak dağlara çekilmiş ve kimsenin önünde duramadığı kuvvetli bir yiğit olmuştur. Köroğlu'nun adını ve ününü duymuştur, onunla karşılaşmak için bir fırsat kollamaktadır. Köroğlu'nun ünüyle kendi ününü karşılaştırmakta ve *"İki koç başı bir kazanda kaynamaz"* demektedir. Köroğlu'nun üç yiğidinin Hasan Paşa tarafından tutuklandığını duyunca Bağdat'a gitmek ister. Adamlarına bu üç yiğidin bir suçunun olmadığını ve onların ölmesine izin vermeyeceğini söyler. Kiziroğlu ve adamları Bağdat'a, yiğitlerin asılacağı siyaset meydanına gelirler. Kiziroğlu, meydanda âşık kıyafetleriyle bulunan Köroğlu'nu görür görmez tanır. Köroğlu eğer Hasan Paşaya yenilirse ona yardım edeceği, kazanırsa da şehir dışında onun yolunu keseceği planını yapar. Köroğlu, üç telli sazının tellerine vurup meydanda dört dönmektedir. Kiziroğlu, Köroğlu'na kendini tanıtmak için şeşperini[204] çekip göğe fırlatır. Şeşper, bir şimşek gibi parlayıp meydanın ortasına düşünce Hasan Paşanın sadrazamı korkar. Köroğlu, ne

---

[202] Birdoğan, bu derlemelerin Iğdır'da Âşık Kâmil Dur, Ali Kurtak, Famil Filiz, Nizamettin Onk, Sucu Kanber ağızlarından derlendiğini belirtir (Birdoğan 1972: 6498).

[203] **Telek:** Kuşların gövde, kanat ve kuyruğunda bulunan, uçma, örtü ve kuyruk telekleri olarak üçe ayrılan, çeşitli renklerde kalın eksenli tüy (http://www.tdk.gov.tr).

[204] **Şeşper:** Savaş araçlarından altı dilimli topuz (http://www.tdk.gov.tr).

olduğunu anlar, meydanda bir süre daha dönüp durduktan sonra yiğitlerine işaret verir. Yiğitler, Hasan Paşanın askerlerini yenip arkadaşlarını kurtarırlar. Köroğlu, Bağdat'ta işlerini bitirdikten sonra Kiziroğlu'nu arar, bulamayınca onun kendisini yolda karşılamak istediğini anlar. Yiğidi Koca Sefer'e Çenlibel'e giden kaç yolun olduğunu sorar. Birinin gittikleri yol, diğerinin de çetin dağ yolu olmak üzere iki yol olduğu cevabını alınca yiğitlerini gittikleri düz yolda uğurlayıp kendisi çetin dağ yoluna ilerler. Bir süre sonra da geri dönüp düz yola girer. Kır At şahlanınca arkasına bakar ve Kiziroğlu'nun, atı Alapaça'nın üstünde tozu dumanı birbirine katarak geldiğini görür. Birden Köroğlu'nun tepesine bir amut (gürz) değer ve Köroğlu, çaya yıkılır. Kiziroğlu amudu, atıp kılıcını çeker. Köroğlu, onun attığı amudu alıp Kiziroğlu'nun başına indirir. Bu defa Köroğlu, Kiziroğlu'nu devirerek çaya atar. Köroğlu, Kiziroğlu'nu elinden tutarak çaydan çıkarır ve kılıcını çeker. Kiziroğlu, Köroğlu'na düşmanlıklarının olmadığını, dost olmaları gerektiğini söyler ve elini vermesini ister. Bundan sonra sarılıp dost olurlar. Kiziroğlu, olanları adamlarına anlatır fakat adamları ona inanmazlar. Bunun üzerine Kiziroğlu, adamlarını toplayarak Çenlibel'e gelir. Onlar, Çenlibel'e geldiklerinde Köroğlu da olanları karısı Nigâr Hanıma anlatmaktadır. Nigâr Hanım, Köroğlu'na bu dünyada ondan daha koçak[205] kimse olup olmadığını sorar. Köroğlu da bu sorunun üzerine sazını eline alarak "Bir Hışmınan Geldi Geçti (Kiziroğlu)" türküsünün bir varyantıyla[206] cevap verir.

Kiziroğlu, türküyü dinledikten sonra ortaya çıkar. Türküyü duyan adamlar da şüphelerinden dolayı utanırlar. İki yiğit yeniden birbirlerine sarılır. Daha sonra Kiziroğlu, adamlarını da alarak kendi yurduna geri döner (Birdoğan 1972: 6498-6499).

Birdoğan, bu türkünün Erzurum'da, Müdamî'nin Poskov anlatmasında değişik dörtlüklerle söylendiğini dile getirir. O, türküyü ilk kez 1942 yılında Sarıkamışlı Dursun Cevlânî'nin Ankara Radyosu'nda okuduğu ve Kars'ta "Köroğlu oyunu" diye ünlü olduğu, düğün havalarında (gelin karşılamasında) çoğu köylerde bu havanın baş yeri aldığı bilgilerini sunar. Birdoğan, Iğdır'da yaptığı bir derlemede Kiziroğlu ile Arap Reyhan'ı kardeş gibi anlattıklarını, bu anlatışa göre Kiziroğlu'nun Cizreli olduğunu söyler (Birdoğan 1972: 6499).

[205] **Koçak:** Kabadayı, yiğit, yürekli (http://www.tdk.gov.tr).
[206] EK 63. (3)

Birdoğan, Kiziroğlu Mustafa Beyin Celâlî isyanları döneminde adının geçtiği bilgisini verir. Bu tarihte çeşitli Celâlî beylerinin Köroğlu hikâyesindeki yiğitlerin adlarını taşıdığı görülmektedir. Birdoğan, Kiziroğlu Mustafa Beyin de Celâlî isyanları döneminde adının geçtiği bilgisini verir (Birdoğan 1972: 6499).

Köktürk de Kiziroğlu Mustafa Bey hakkında önemli bilgiler sunmuştur. Köktürk, 1972 ve daha önceki yıllar içerisinde "Konya Âşıklar Bayramı"[207] kutlandığını, bu etkinliklerin halk tarafından coşkuyla karşılandığını ve bu sayede halk ozanlarının seslerinin duyulduğunu ve Kars'tan Konya'ya ozanların gelip bu şenliklere katıldığını ifade eder. Bu ozanlardan birinin de "Çobanoğlu" olduğunu ve onun Kiziroğlu Mustafa Bey ile ilgili türkü söylediğini belirtir.

Köktürk, bu türkü ile ilgili olarak açıklamalarda bulunmuştur. O, öncelikle Kiziroğlu'nun nere olduğu sorusunu ele alır ve Kiziroğlu'nun Kars'ın Susuz kazasına bağlı Kısır dağlarının geniş eteklerine kurulmuş, dört bir yanından soğuk pınarlar akan bir köy olduğu bilgisini paylaşır. Bu köyde bir kale kalıntısı bulunmaktadır. Köylüler, bu kalıntıya *"Köroğlu'nun Kalası"*demektedirler. Köktürk, Kiziroğlu Mustafa Beyin bu köyde yaşayarak efsaneleştiğini söyler ve bu köyde yaşayan yaşlıların anlattıklarını ve çeşitli söylentileri de paylaşır. Bu söylentilere göre, Kiziroğlu köyünde birbirinden uzak yirmi-yirmi beş kadar ev vardır, dağlık ve ormanlık olan bu köye ayak uydurabilmek için köyün insanları da sert yapılıdır. Bu köyde yaşayan insanların başında bir kişi bulunmaktadır ve bu kişi, "Kizir" olarak adlandırılmaktadır. (Köktürk, Birdoğan'ın aksine genel bilgi olarak varsayılan anlamıyla kizirin "muhtar" demek olduğunu ifade eder.) Günün birinde Kizir'in ünü tüm Anadolu'ya yayılmış ve kötü insanlar ondan korkar olmuştur. Kizir, erkek çocuklarını çok sevdiği için Allah'a oğlu olması için dua eder ve onun sağlıklı, iyi huylu, yetenekli bir oğlu olur. Çocuk, daha küçüklükten ata binmeye ve kılıç kuşanmaya başlar. Bu çocuk, Kiziroğlu Mustafa Bey'dir. Kiziroğlu'nun çocukluğu, Kısır dağının eteklerinde at binip kılıç kuşanıp avlanarak geçer. Büyüdüğünde ise haksızlıkla ve adaletsizlikle savaşan, iyilerin yanında, kötülerin karşısında olan, bu şekilde ünü duyulan bir yiğit olur. Saldığı bu nam ile onun bulunduğu bölgede hiç kimse

[207] Konya Âşıklar Bayramı hala kutlanmaya devam etmektedir. Bu bayramın, 2017 yılında 51. si düzenlenmiştir. Bu konuyla ilgili haber ve daha geniş bilgi için bkz. http://www.konhaber.com/haber-konya_da_asiklar_bayrami_basliyor-763579.html

haksızlık yapmaya cesaret edemez hale gelmiştir. Onun sayesinde herkes gönül rahatlığıyla yaşamaktadır. Köroğlu, bir gün doğudaki haksızlıkları yok etmek amacıyla batıdan doğuya yanında yüzlerce keleşiyle gelir ve Kiziroğlu köyünü görüp buraya yerleşerek bir kale kurar. Kiziroğlu, bu sıralarda bir iş için köyün dışındadır. Döndüğünde Köroğlu'nun kalesini görerek sinirlenir ve kendi kendine *"Bu kim ola ki benim yurdumda kala kura, hüküm yürüte"* der. Daha sonra Köroğlu'nun yanına giderek *"Sen kim olasın ki benim yurdumda saltanat süresin"* diyerek ona çıkışır. Köroğlu, Kiziroğlu'nu kötü sanmaktadır. Aynı şekilde Kiziroğlu da Köroğlu'nun bu yaptığından dolayı onun kötü biri olduğunu düşünmektedir. O zamanda adaletin sağlanması için iki yiğidin ortaya çıkarak dövüşmeleri gerekmektedir. Buna göre kim dövüşü kazanırsa diğerini öldürmekte ve savaşı kazanmaktadır. Köroğlu ve Kiziroğlu, at üzerinde savaşırlar, günlerce süren bu mücadelede kimse galip gelemez. Bu defa, atlarından inerek yerde mücadele etmeye başlarlar fakat bu şekilde de birbirlerine üstünlük sağlayamazlar. Kılıçla savaşarak da bir yere varılamayınca bir pınarın kenarında güreşle birbirlerini yenebilmeyi denerler. Aynı anda Kiziroğlu'nun atı Ala Paça da Köroğlu'nun atıyla güreşmeye başlamıştır. Kiziroğlu, güreşin kızıştığı bir zamanda geri dönüp baktığında atı Ala Paça'nın Köroğlu'nun atını alt etmiş beklemekte olduğunu görür. Bu görüntü üzerine, *"Ola benim atım Köroğlu'nun atını alt etti. Ben Köroğlu'nu alt edemezsem halim nic'olur"* diyerek daha da hırslanır ve Köroğlu'nu yere serer. Kiziroğlu, tam kamasını çıkarmış Köroğlu'na vuracağı sırada Köroğlu, mahzun mahzun Kiziroğlu'nun yüzüne bakar ve *"Dur yiğit, bana biraz mühlet ver, yiğitlerimi görüp karımla helâllaşayım"* der. Bunun üzerine Kiziroğlu, Köroğlu'na izin verir. Köroğlu, eve gidip karısına olanları sazıyla Kiziroğlu için övgü dolu sözler içeren bir türkü[208] söyleyerek anlatır:

"Bir atı var Ala Paça peh peh peh
Mecel vermez Kırat kaça hey hey hey
Az kaldı ortamdan biçe
Ağam kim, paşam kim, Nigâr kim, Hanım kim

Kiziroğlu Mustafa Bey
Bir Bey'in oğlu

[208] Türkünün tamamı için bkz. EK 63. (4)

Zor Bey'in oğlu …" (Köktürk 1972: 6431-6432)

Kiziroğlu, sinirli bir yapıda olduğu için Köroğlu'nu takip eder ve onun karısına kendisi için söylediği sözleri duyar ve duygulanarak onu öldürmek istediğine utanır. Kiziroğlu, kapıyı çalıp içeri girer. Köroğlu, Kiziroğlu'nu karşısında görünce artık öleceğini düşünür fakat Kiziroğlu, Köroğlu'na sarılarak onu öper. Böylece iki yiğit arkadaş olurlar. Kiziroğlu, *"Sen benden daha yiğitsin Köroğlu"* der. Köroğlu da *"Ben artık bu diyarlardan gideyim Mustafa Bey, artık buralarda senin gibi mert bir yiğit kardaşım var"* diyerek üç gün içerisinde köyü terk eder ve batıya gider (Köktürk 1972: 6432).

Köktürk, duyduğu bu anlatıyı paylaştıktan sonra Köroğlu'nun Bolu dağlarından çıkıp Kars'a gelmesinin o zamanın koşullarına göre olanaksız olduğunu vurgular. Ama halkın duyuşu, anlayışı ve düşüncesinin bu iki yiğit karakteri Doğu Anadolu topraklarında birleştirmekten zevk aldığını, bu durumun da Anadolu insanının kahramanlara verdikleri değere ve haksızlıklara karşı direnenleri birleştirme isteğine bir örnek olduğuna dikkat çeker. Tüm bunların ışığında Kiziroğlu Mustafa Beyin gerçekten yaşadığının, haksızlıklara karşı geldiğinin ve böylece halka ününü duyurduğunun altını çizer (Köktürk 1972: 6432).

Yapılan birebir görüşmeler sonucunda Âşık Mustafa Aydın da Kiziroğlu Mustafa Bey kolunu anlatmıştır. Onun anlatımı doğrultusunda hikâye şöyledir: Kiziroğlu Malatya'da yaşamıştır. Köroğlu, ehl-i keyif bir adamdır. Kahvesini pişirdiklerinde kahveyi cezve ile içer. Kiziroğlu'nun turnaları vardır. Bu turnalar, sabahları çok güzel öterler. Bir gün Kiziroğlu turnaların ötmediğini görür. Duruma şahit olan birkaç adam ona, kafası büyük bir adamın geldiğini ve turnaların teleklerini yolup aldığını, bu nedenle turnaların ötmediklerini söylerler. Bu kişi Köroğlu'dur. Bunun üzerine Kiziroğlu, Köroğlu'nun peşine düşer. Kır At, Kiziroğlu'nun atı Ala Paça'dan korktuğu için gitmez. Böylece Kiziroğlu, Köroğlu'nu yakalar. Kılıcını, Köroğlu'nun boynuna dayar. Köroğlu, "sen beni öldürmeden bir iki dörtlük söyleyeyim" der. Köroğlu'nun hanımı Nigar da bu sırada onları izlemektedir. Kiziroğlu, hanımının yanında hiçbir yiğidin kendisini övmeyeceğini düşünür fakat Köroğlu, hanımının gözü önünde Kiziroğlu'nu türkü söyleyerek över.[209]

[209] EK 63. (5)

Böylece Kiziroğlu Mustafa Bey ve Köroğlu dost olurlar. Kiziroğlu, Köroğlu'nun keleşleri arasına katılır.

Verdiğimiz örneklere genel olarak bakıldığında, Kiziroğlu ve Köroğlu arasında yaşanan olayların değişiklik gösterdiği görülmektedir. Uzlaşılan nokta ise Kiziroğlu'nun bir şekilde Köroğlu'nu alt ettiği ve Köroğlu'nun bu türküyü Kiziroğlu'nu övmek için söylediğidir.

Aslanoğlu ise bu koldaki olay örgüsünün dışında, Kiziroğlu'nun gerçekten yaşadığına dair bir takım kanıtlar sunar. O, *"Başbakanlık Arşivi Mühimme Defterleri"*ndeki fermanlarda Kiziroğlu'nun kimliğinin ve faaliyetlerinin belirtildiğini ifade ederek buradaki bilgileri aynen aktarır.[210] Aslanoğlu, başka bir ferman daha verir. Bu fermanın tarih kısmının karalanmış olduğunu ancak tahminen verilen diğer fermanlardan dört sene sonra yazıldığını söyler.[211]

Aslanoğlu, buna bakılarak Kiziroğlu'nun başı kesilerek öldürülmüş olduğunu, adamlarından Kelp İlyas oğlu Ali'nin de onun yerine geçtiğini, Kadı Abdullah'ın elini kestiğini ve bunun üzerine katledildiğini ifade eder. Yine Aslanoğlu'nun verdiği bilgilere göre, Prof. Dr. Şükrü Elçin de British Museum'da "Şehnâme-i Âl-i Osman"ı incelemiş ve şu beyitleri sunmuştur (Aslanoğlu 1985: 6):

"Kelb Ali Gence'de idüb inad
Olmuş idi bâis-i şerr ü fesâd
Ol da Kiziroğlu gibi âlurî
Dâr-ı siyâsetde idindi yeri"[212]

Aslanoğlu, bu beyitlerden ve fermandan Kiziroğlu Mustafa Beyin yakalanıp İstanbul'a götürüldüğünü ve orada başı kesilerek idam edildiğini ve onun yerine geçmiş olan arkadaşı Kelp Ali'nin de aynı cezaya çarptırılmış olduğunu söyler. Ayrıca, 3. fermandan Kiziroğlu'nun Rakka'da, Şehnâme-i Âl-i Osman'dan da Kalp Ali'nin Gence'de yakalandığının anlaşıldığını ifade eder (Aslanoğlu 1985: 6).

---

[210] EK 64.
[211] EK 64. "3. ferman"
[212] Aslanoğlu, bu dötlüğün künyesini paylaşmıştır*: "British Museum, Kütüphane, Ch. Rien Kataloğu, No. 7931, Şehname-i 'Âl-i Osman."*

Gerçek belgelerden alınan bu bilgiler son derece dikkat çekicidir ve bilgiler, araştırmacılar tarafından Kiziroğlu'nun da Köroğlu gibi gerçekten yaşayan biri olduğunu ortaya koymak için sunulmuştur. Tarihte adının geçtiği ve yaşadığı düşünülen, halka iz bırakmış olan kişilerin daha sonradan da unutulmaması, isimlerinin hikâyelerde geçmesi, onların etrafında çeşitli hikâyelerin yaratılması son derece doğal ve anlaşılabilir bir durumdur. Buna bağlı olarak halk arasında bilinen bu kişilerin türküleri de yayılarak halkın türkü dağarcığındaki yerini almıştır. Kiziroğlu Mustafa Bey kolundan gelen "Bir Hışmınan Geldi Geçti (Kiziroğlu)" türküsünün çeşitli varyantları, Köroğlu ile ilişkisi olan türküler arasında halk tarafından en çok bilinen türkülerden biri olmayı başarmıştır. Öyle ki bu türkü, bir zamanlar popüler kültürümüzün de bir parçası olmuş, 1990'lı yıllarda ve 2000'lerin başlarında varlıklarını sürdüren, tanınmış bir pop müzik grubu olan "Ayna" grubu tarafından 1998 yılında "Dön Bak Ayna'ya" adlı albümde seslendirilmiştir.[213] Bu durum, popüler kültürün ve halk kültürünün kimi zaman iç içe yaşadığını, halk edebiyatı ürünlerinin popüler kültürümüzün bazı alanlarına malzeme verdiğini ve türkülerimizin çeşitli müzik türlerini de etkilediğini göstermektedir.

4.1.4.1.39. Han Nigar'ım Benden Yüzün Çevirme

TRT repertuvarında bulunan "Han Nigar'ım Benden Yüzün Çevirme"[214] adlı türkü, Köroğlu'nun Nigâr için söylediği bir türküdür. Nigâr, Köroğlu anlatılarında Köroğlu'nun eşi olarak karşımıza çıkmaktadır. Nigâr'ın sözlük anlamının da "sevgili" olması dikkat çekici bir unsurdur.[215] TRT'de verilen türküye göre Köroğlu, Nigâr'a seslenir ve onun güzelliğini *"İnce bellim hey hey/Kiraz dudaklım hey/Elma yanaklım hey/Sedef tırnaklım hey hey"* dizeleriyle tasvir ederek över. "İnce bel, kiraz dudak, elma yanak" unsurları, Türk toplumunda bir güzeli betimlemek için sıkça kullanılan sıfatlardır. Halkın günlük dilde kullandığı bu sıfatlar, yine halkın dilinden ve yaşantısından gelen türkülere de yansımıştır.

Türküde Köroğlu, Nigâr'a olan sevgisinden bahseder fakat başka bir güzel istemekten de geri duramaz; bu durumu, *"Han Nigar'ım benden yüzün çevirme/*

[213] Dinlemek için bkz. https://www.youtube.com/watch?v=zebMfpir0uw
[214] EK 65. Türkünün notası için bkz. EK 95.
[215] **Nigâr:**1. Resim gibi güzel, sevgili, 2. Put, 3. Resim (http://www.tdk.gov.tr).

Bir yiğide birkaç güzel çok mudur?" dizeleriyle sorgulayarak yiğitliğiyle güzellere sahip olmayı bağdaştırır. Bu düşünceye göre son derece yiğit olan Köroğlu, birden fazla güzelinin olmasını doğal bir durum olarak karşılar. İki güzeli olduğu takdirde bu güzellerin farklı özellikleri olacağını vurgular.

Boratav'ın verdiği bilgilere göre türkünün anlattığı Köroğlu'nun eşi Nigâr'dan başka bir güzel istemesi durumu, Maraş Metinlerinde geçer. Bu olay şu şekildedir: Bir gün Köroğlu'nun arkadaşı ona sorar: *"Bir karın var, bir tanesini daha ne yapacaksın?"* Köroğlu da arkadaşına: *"Benim gibi bir yiğide iki kadın çok mudur? Biri bana bakar, biri atıma; biri kahvem olur, biri tütünüm; biri rakı verir, biri meze!"*diyerek cevap verir (Boratav 1984: 102).

4.1.4.1.40. Seherden Sabahtan Eser Ürüzgâr

Boratav ve Fıratlı, Köroğlu'nun Bolu Beyine tutsak olduğu sırada, esen yeller ve Çamlıbel'e giden kervanlarla arkadaşlarına haber yollamak için "Seherden Sabahtan Eser Ürüzgâr"[216] adlı türküyü söylediğini açıklarlar (Boratav-Fıratlı 1943: 219). Türkü, hikâyenin bu kesitine aittir. Yiğitleriyle birlikte anılan, onlarla birlikte düşmanlarla mücadele eden Köroğlu, esir olduğunda da onlardan yardım beklemekte, kendisini kurtarmaları için onlardan medet ummaktadır. *"Güller Demir'coğlu durmasın gelsin"* ve *"Yiğit Beyler şimdi durmasın gelsin"* dizelerinde Köroğlu'nun bu beklentisi görülmektedir. Ayrıca türküde Köroğlu'nun yiğitlerine, Döne'ye ve Kır At'ına karşı da sevgisi görülmektedir. Köroğlu, kendi esirlik durumunda onların üzüleceğini düşünüp bunu vurgulayarak sevgisinin karşılıklı olduğunu da göstermiş olur. Köroğlu'nun esirliği durumunda dostlarının ve "yirmi bey kız"ın karalar giyinerek yas tutması da Köroğlu'nun sevilen bir yiğit olduğunun göstergesidir. Diğer yandan türkü, Köroğlu'nun esirlik zamanında özlemini dile getirdiği bir türkü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Köroğlu hikâyesinde, Köroğlu ve yiğitlerinin türlü maceralar yaşamaları, düşmanlarla mücadele etmeleri sebebiyle gerek Köroğlu gerekse diğer yiğitler, özellikle Bolu Beyi olmak üzere düşmanlar tarafından esir düşerler. Bu esirlik sırasında da esir olan kahramanlar tarafından özlemlerini ve zor durumlarını dile getirmek amacıyla içli

[216] EK 66.

türküler söylenir. "Seherden Sabahtan Eser Ürüzgâr" türküsünde olduğu gibi esirlik durumunda özlemin dile getirilmesi, başka türkülerde de karşımıza çıkmaktadır. Aşağıda örneğini verdiğimiz "Yerinde Mi?" adlı türkü, bu türkülere bir örnek teşkil etmektedir.

4.1.4.1.41. Yerinde Mi?

"Yerinde Mi?"[217] adlı türkü, "Seherden Sabahtan Eser Ürüzgâr" türküsünde olduğu gibi esirlik sırasında özlemin dile getirildiği başka bir türkü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu türkü, Köroğlu'nun yiğidi Güdümen ile karşılıklı konuşma sahnesini anlatmaktadır. Boratav ve Fıratlı, türküde Köroğlu'nun bir felakat zamanında kendini bulmuş olan arkadaşı Güdümen'den memleketini ve sevdiklerini sorduğunu açıklarlar (Boratav-Fıratlı 1943: 220). Boratav, "Köroğlu Destanı" adlı eserinde de türküyü "Maraş Metinleri" içinde alır ve *"Köroğlu, Güdümen'den haber sorar"* diyerek türküyü verir.[218] Olay "Maraş Metinleri"nde şöyledir: Köroğlu'nun bir esareti sırasında Güdümen onu görmeye gelir. Köroğlu, Güdümen aracılığıyla Köse Sefer'e mektup gönderir. Sonra Köroğlu ve Güdümen konuşurlar. Köroğlu, memleket hasretiyle yanık yanık türküler söyler. Güdümen de aynı şekilde Köroğlu'na türküyle cevap verir. Boratav, bu parçanın gurbet hissini doğuran en kuvvetli parçalardan biri olduğunu; gurbet çeken Köroğlu'nun ilk olarak dağları, taşları sorduğunu, sonra Ayvaz'dan, Döne'den ve diğer arkadaşlarından haberler istediğini belirtir (Boratav 1984: 48). Başgöz de bir seferden Çamlıbel'e dönen Köroğlu'nun ilk karşılaştığı adamlarından birine bu türküyle*"evini, barkını ve Çamlıbel'de bıraktığı sevgililerini"* sorduğunu söyler (Başgöz 1957: 8). Kısacası türkü, yine "Seherden Sabahtan Eser Ürüzgâr" türküsünde olduğu gibi esirlik zamanında dile getirilen bir özlem türküsüdür ve Köroğlu'nun esirliği sırasında Güdümen ile konuşma sahnesinden ayrılarak günümüze kadar gelmiş ve türkü dağarcığımızdaki yerini almıştır.

4.1.4.1.42. Hey Medet

Türkü dağarcığımızda bulunan ve günümüzde yaşayan Köroğlu türkülerinden biri olan "Hey Medet"[219] adlı türkü de bir esirlik sahnesinden ayrılmıştır. Bu türkü, Ayvaz'ın

[217] EK 67.
[218] EK 25. Türkü: 121. (Boratav 1984: 48)
[219] EK 68.

esirliği sırasında söylediği ve memleketine duyduğu özlemi dile getirdiği bir türküdür. Boratav ve Fıratlı, Ayvaz'ın Bolu Beyine tutsak olduğunu ve asılacağı sırada darağacının dibinde bu türküyü söylediğini ifade ederler. Ayrıca Ayvaz hakkında onun Köroğlu'nun yiğitlerinden biri olduğu, Köroğlu'nun onun güzelliğini duyup kaçırarak kendine oğul ettiği bilgilerini verirler (Boratav-Fıratlı 1943: 228). Türkü, Boratav'ın "Köroğlu Destanı" adlı eserinde de geçer.[220] Bu rivayete göre, Köroğlu, turna teli getirmeleri konusunda yiğitlerine teklifte bulunur ve bu teklifi, masanın üzerinde duran badeyi alarak sadece Ayvaz kabul eder. Sonra birkaç kişi daha ona katılır, bir şekilde hep birlikte Bolu Beyi tarafından esir edilirler. Ayvaz ve beraberindeki yiğitler asılacaktır. Bunu haber alan Köroğlu da yiğitlerinin imdadına yetişmek ister. İşte Ayvaz, darağacının dibinde Köroğlu'nu, memleketini, arkadaşlarını anarak bu türküyü söyler ve babası saydığı Köroğlu'ndan *"Köroğlu Ayvaz babası/Yetiş hey medet medet"* dizelerini söyleyerek yardım bekler. Köroğlu, askerleriyle birlikte yetişir, savaş çıkar. Burada Ayvaz ve diğer yiğitler turna teli yüzünden ölürler (Boratav 1984: 46-47). Kısacası Ayvaz, türküde memleketini sorar ve memleketine duyduğu özlemi dile getirir. Başına gelen esirlik durumundan dolayı dert yanar. Ayvaz'ın asılması için darağacı kurulmuştur. Ayvaz, içinde bulunduğu bu kötü durumdan kurtulmak için Köroğlu'ndan medet ummuş ve kendisi için yardım çağrısında bulunmuştur. Bu türkü de esirlik durumunun anlatıldığı bir türküdür ve Ayvaz'ın asılmak üzere esir olarak tutulduğu sahnenin bir kesitini anlatmaktadır.

4.1.4.1.43. Mısır İllerinde Yatan Erenler

Esirlik zamanında söylenen türkülerden biri de "Mısır İllerinde Yatan Erenler"[221] türküsüdür. Bu türkü, Köroğlu hikâyesinin önemli kahramanlarından biri olan Demircioğlu tarafından söylenmiştir. Boratav ve Fıratlı, bu türkünün Demircioğlu kolunda yer aldığı bilgisini verirler. Onların anlatımına göre bu kol şöyledir: Âşık Cünun, Erzurum'dan Köroğlu'na Cevher (Cafer) Paşa'nın kızı Telli Hanım'ın resmini getirir. Köroğlu, resmi görünce kıza âşık olur. Adamlardan birine kızı Çamlıbel'e kaçırma görevi verir. Bu işi Demircioğlu üstlenir. Demircioğlu, Cevher Paşa'nın kızını kaçırmak için

[220] EK 25. Türkü: 65.
[221] EK 69.

Erzurum'a gider. Âşık kılığında Cevher Paşanın sarayına girerek kızla sözleşip onu kaçırır. Fakat arkalarından Cevher Paşa'nın askerleri gelir. Demircioğlu, onlarla tek başına savaşır, savaşırken atı ölür, kendisi de yaralanarak zidana atılır. Tam asılacağı gün, Köroğlu ve arkadaşları onu kurtarır. Bu sefer, Cevher Paşa'nın rızasıyla kızı alarak Çamlıbel'e dönerler. Bu türkü, Demircioğlu'nun zindanda elleri ayakları bağlı yatarken söylediği türküdür (Boratav-Fıratlı 1943: 233-234). Hikâyede Demircioğlu'nun esirlik sahnesinden ayrılarak günümüze kadar gelmiştir.

4.1.4.1.44. Hay Edüben Harman Başında Duran

"Hay Edüben Harman Başında Duran"[222] adlı türkü de yukarıda örneklerini verdiğimiz türkülerde olduğu gibi Köroğlu hikâyesi içinde bir esirlik sahnesinden ayrılarak günümüze kadar gelmiş başka bir türküdür. Türküde, Köroğlu'nun yiğitleri Demircioğlu, Köse Kenan, Ayvaz ve İsabali boy göstermektedir. Bu türkü, Köroğlu'nun esirken söylediği bir türküdür. Türkünün, özetini vermiş olduğumuz Bolu Bey kolunda da bir varyantı bulunmaktadır.[223] Bu kola göre, Bolu Bey, türlü oyunlarla Köroğlu'nu esir alır ve onu padişahın huzuruna götürür. Köroğlu'nun yiğit biri olduğunu düşünen Döne Sultan, padişaha Köroğlu'nun cezasını kendisinin vermek istediğini söyleyerek onu alır ve derin bir kuyuya attırır. Amacı, Köroğlu'nun kurtulmasını sağlamak için onun yiğitlerinin gelmesini beklemektir. İsabalı, Köroğlu'nu kurtarmaya gelir. Bunun üzerine Döne Sultan da Köroğlu'nun hangi yiğidinin geldiğini bilmesi şartıyla onu kuyudan çıkarıp serbest bırakacağını söyler. Köroğlu da o kadar yiğidinin arasından tahmin yapamayacağını düşünür ve türkü söyleyip türküsünde yiğitlerinin adlarını sırayla sayarak işin altından kalkabileceği planını yapar. Keleşlerini çok özlediği gerekçesiyle türkü söyleyeceğini belirterek bu türküyü söyler. Türkünün son dörtlüğünde de İsabalı'yı sayar ve zindandan kurtulur.

Bu türküde, baş kahraman olan kişi İsabalı'dır ve türkü, İsabalı'nın Köroğlu'nu kurtarmaya gelmesi üzerine söylenen bir türkü olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda, Köroğlu'nun yiğitlerine duyduğu hasreti de içeren bu türkü, onun yiğitlerine bakış açısını da görmemizi sağlamaktadır. Bu yiğitlerin hepsi, kahramanlıklarıyla ve yiğit

[222] EK 70. Türkünün nota kaydı için bkz. EK 96.
[223] EK 18. Türkü: 3.

kişilikleriyle anılmışlardır. Kısacası türkü, İsabalı'nın gelmesi üzerine Köroğlu'nun zindandan kurtulmak için yiğitlerinden kimin geldiğini tahmin etmeye çalıştığı sahnesinin bir kesitidir. Türkü, bu sahneden ayrılarak günümüze kadar gelmiştir.

Boratav ve Fıratlı da bu türkünün, Bolu Bey kolu içerisinde yer aldığını belirtirler fakat onlar, türkünün söyleniş amacını biraz daha farklı dile getirirler. Onlar, Bolu Bey kolunu ve yukarıdaki türkünün sahnesini şu şekilde vermişlerdir:

İstanbul padişahı, Köroğlu'nun öldürülmesi için ferman çıkarır. Fakat onu kimse yakalayıp getirmeye cesaret edemez. Çünkü Köroğlu, padişah Sırp hükümdarıyla savaştığı sıralarda, kimsenin yenemediği Sırp pehlivanını yenmiştir ve padişaha zafer kazandırmıştır. Padişah, bunu yapana kızı Döne Hanım'ı vereceğini söyler. Bu işe, İstanbul'da serseriliği, fesatlığı ve fitneliğiyle ünlü Bolu Bey istekli olur. Bolu Bey, büyük bir orduyla Çamlıbel yakınına varır. Köroğlu, bu gelen ordunun amacını anlamak için kıyafet değiştirerek tanınmaz hale gelir. Daha sonra Bolu Beyin ordugâhına girer. Bolu Beyin adamlarından biri onu tanır. Köroğlu'nu yakalayıp bağlayarak İstanbul'a yönelirler. Yolda Köroğlu hile yaparak kendini kurtarır. Köroğlu, Bolu Beyin padişahın kızıyla evlenmek istediği için bunu yaptığını öğrenince Bolu Bey ile İstanbul'a gitmeye karar verir. Fakat Bolu Bey, sözünde durmayıp alçaklık yaparak Köroğlu'nu bağlatır ve padişaha götürür. Köroğlu zindana atılır, kırk gün sonra asılacaktır. O sırada onu aramaya Çamlıbel beylerinden İsabalı gelir. Padişahın kızı ile görüşür ve kız ile birbirlerini severler. Kızın da yardımıyla Köroğlu'nu zindandan kurtarırlar. Arkalarından ordu gelir. O sırada Çamlıbel beyleri, yardıma yetişerek padişahın ordusunu yenerler. Bolu Beyi de yakalarlar. Köse Kenan, ona öyle bir tokat atar ki Bolu Bey, ne zaman hainlik etmeye niyetlense bu tokadın acısını hatırlayarak kötülük yapmaktan vazgeçecektir. Bu türküyü de Köroğlu, İstanbul zindanında yatarken, kendilerini göstermeyerek zindanın kapısına gelen Döne ile İsabalı'ya söylemiştir. Köroğlu, onlara arkadaşlarını sayar ve kimleri yanında görmek istediğini bu türküyle dile getirir (Boratav-Fıratlı 1943: 230).

Türkünün geçtiği bu iki olaya bakıldığında da türkünün bir esirliği sırasında Köroğlu tarafından söylendiği ve İsabalı'nın Köroğlu'yu kurtarmak için geldiği görülmektedir.

4.1.4.1.45. Dinle Beni Köse Emmi

"Dinle Beni Köse Emmi"[224] adlı türkü, Köroğlu'nun Köse Emmi'ye düşmana inanmaması için söylediği türküdür. Bu açıdan türkü, bir uyarı niteliği taşımaktadır. Türkünün bir varyantı da özetini vermiş olduğumuz Oltu kolunda bulunmaktadır. Buradaki fark, türkünün Köroğlu yerine Hasan Bey tarafından Köse Emmi'ye söyleniyor olmasıdır. Burada Hasan Bey, Köse Emmi'yi uyarır. Bu kolda, Köroğlu da daha önceden Köse Emmi'ye uyarısını yapmıştır. Hikâyede yaşlı bir derviş, Köroğlu'ndan, başlarında bulunan kişilerin onları ezmesi sebebiyle yardım ister. Bu kişilerden biri kadındır. Bu göreve Köse Emmi talip olur fakat Köroğlu, onun kadına kanacağını ve kadını görünce yumuşayacağını düşünür. Çünkü söz konusu olan bu kadın, son derece zekidir. Köroğlu, Köse Emmi'yi göndermek istemese de uyarılarda bulunup yanına Hasan Beyi de vererek onun gitmesine razı olur. Köse Emmi, Köroğlu'nun korktuğu gibi türlü oyunlar oynayan kadına inanır. Hasan Bey de Köse Emmi'ye kadına inanmaması için türkü söyler. Daha sonra tuzağa düşen Köse Emmi ve Hasan Bey kadına esir olurlar. Elleri, kolları bağlı halde bulunan Hasan Bey ve Köse Emmi'yi Köroğlu kurtarmaya gelir.[225] Günümüzde müzik dağarcığımızda bulunan bu türküye bakıldığında türkünün, koldaki bu sahneleri içerdiği görülmektedir. Köroğlu, Köse Emmi'yi düşmana inanmaması yönünde uyarır, Köse Emmi onu dinlemez, yanında Hasan Bey ile esir düşer ve elleri kolları bağlanır. Türkü, bu hikâyenin bu kesitlerini yansıtmaktadır. Kısacası bu türkü de "esirlik" sahnesiyle ilişkisi bulunan bir türkü olarak türkü repertuvarımızdaki yerini almıştır.

Köroğlu hikâyesinde Köroğlu ve birçok yiğidinin farklı olaylarla ayrı ayrı esir düşmeleri ve bu esirlik zamanlarında türkü söylemeleri dikkat çekici bir unsurdur. Bu durum, hikâyede yiğitliğin, cesurluğun ve bunun sonucunda da zor durumlara katlanmanın sadece Köroğlu'na mal edilmediğinin, diğer kahramanların da en az Köroğlu kadar yiğit, cesur ve savaşçı olduklarının göstergesidir.

[224] EK 71. Türkünün notası için bkz. EK 97.
[225] EK 23. Türkü: 1.

4.1.4.1.46. İsabali Dinle Benim Sözümü

TRT repertuvarında "İsabali Dinle Benim Sözümü"[226] adıyla bulunan türkü, özetini vermiş olduğumuz, Köroğlu'nun Oğlu Hasan Bey kolunda bir varyantıyla bulunmaktadır.[227] Fakat burada, TRT repertuvarında bulunan türkünün ilk dörtlüğüyle ilgili bir olay bulunmamaktadır. Bu türküyü, Hasan Bey, sevgilisi Telli Hanım'a söyler. Hikâyede Hasan Bey, Telli Hanım'ı kaçırır. Bunun üzerine, Telli Hanım'ın babası ve erkek kardeşleri, iki sevgilinin peşinden gelirler. Onlarla savaşmak zorunda kalan Hasan Bey yaralanır. Bunun üzerine, Telli Hanım geri kalan orduyla savaşır. Hasan Beyin yaraları iyileşene kadar bir mağarada kalırlar. Köroğlu, yüzüğünün kapkara olduğunu görünce oğlunun başının dertte olduğunu anlar ve onlara yardıma gelir. Hasan Bey, babası geldiği sırada, kahve pişiren ve sağı solu açık olan Telli Hanım'ı bu türküyle *"Kır at uçar han elinden/Kız ayıptır babam gelir/Eteğin indir belinden/Yâr ayıptır babam gelir"* dizelerini söyleyerek uyarır.

Yapılan mülakatta Âşık Mustafa Aydın da Hasan Bey koluna ait olduğunu söylediği ve "Kız Ayıptır Babam Gelir" olarak adlandırdığı bu türküyü okumuştur. Onun anlatımına göre de türkünün geçtiği sahne, yukarıda verdiğimiz gibidir. Buna göre Hasan Bey, sevdiği kızı kaçırır. Hasan Beyin babası Köroğlu, karşıdan gelir. Hasan Bey de sevdiğinin toparlanması için bu türkünün bir varyantını söyler. Aydın, bu türküyü şu şekilde seslendirir:

Yağmur yağar taşın üstüne
Kalem oynar kaşın üstüne
Al valanı başın üstüne
Kız ayıptır babam gelir.

Yağmur yağar hışır hışır
Kız gel de kahveyi pişir
Kız kalk eteklerin döşür
Yâr ayıptır babam gelir

[226] EK 72. Türkünün notası için bkz. EK 98.
[227] EK 21. Türkü: 1.

Sonuç olarak türkü, Hasan Beyin, babasının gelmesi üzerine sevgilisini toparlanması için uyardığı türküdür. Türkü, hikâyedeki bu sahneden ayrılarak günümüz türkü repertuvarımızdaki yerini almıştır.

4.1.4.1.47. "Canım Kır At Gözüm Kır At" Türküleri

Köroğlu hikâyesinde Kır At çok önemli bir yere sahiptir. O, hikâyenin önemli kahramanlarından biridir ve hikâye içinde bir hayvan gibi değil, adeta bir insan gibi görülür. Köroğlu'nun yiğit olmasını, Bolu Beyine karşı kafa tutmasını, babasının intikamını almak için harekete geçmesini sağlayan odur. Öyle ki hikâyeye baktığımızda Köroğlu, Bolu Beyinin üzerine gitmek ve babasının intikamını almak için Kır At'ın eşi benzeri olmayan bir ata dönüşmesini beklemiştir. Yusuf'un türlü denetlemelerinden geçen ve benzersiz bir at olması için karanlık bir ahırda uzun bir süre kalan Kır At, sonunda istenilen bir ata dönüşerek Çamlıbel'e gitmesi için Köroğlu'na yârenlik etmiştir. Yani Kır At, Köroğlu'nun ilk dostu, yiğidi ve yoldaşıdır. Yiğitlik mücadelesine başlayan Köroğlu, yanına diğer yiğitler katılana kadar Kır At sayesinde yalnız kalmamıştır. Daha sonra da Köroğlu türlü düşmanlarla mücadele ederken Kır At, her zaman onun yanı başında olmuştur. Daha önce de belirttiğimiz gibi kahramanlık hikâyelerinde yiğidin atıyla anılması ve atın Türk toplumunda önemli bir yere sahip olması Kır Atı halkın gözünde önemli bir yere getirmiştir. Bu bakımdan Kır At'ın övüldüğü, yiğitliğinin ve üstünlüğünün anlatıldığı ve onun içinde bulunduğu olaylarla ilgili türkülerin sayısı fazladır. Köroğlu'nun Kır At için söylediği türküler, Köroğlu hikâyesinden ayrılıp günümüze kadar gelerek türkü dağarcığımızdaki yerini almıştır. Bu türkülere, "Canım Kır At gözüm Kır At" dizeleriyle başlayan türküler örnek olarak verilebilir.

Boratav ve Fıratlı'nın verdiği bilgilere göre "Canım Kır At Gözüm Kır At-1"[228] adlı türkü, Köroğlu'nun "Silistre (Hasan Paşa) Kolu"na aittir. Onların eserinde bu kol, şu şekilde anlatılmaktadır: Hasan Paşa, Silistre paşasıdır. Hasan Paşa'nın çok güzel bir kız kardeşi vardır. Bu kıza Kel Oğlan âşıktır. Kel Oğlan, kızı almak için bir hile bulur ve paşaya Köroğlu'nun Kır At'ını över. Hasan Paşa da atı getirtmeyi ister. Bu işi Kel Oğlan'dan başkası yapmaya cesaret edemez. Kel Oğlan'ın ise bu işi yapmak için bir şartı vardır: Kır

[228] EK 73.

At'ı getirecek, bunun üzerine Hasan Paşa'nın kız kardeşiyle evlenecektir. Kel Oğlan, Çamlıbel'e giderek kendini sevdirir ve Köroğlu'nun seyisi olur. Bir yolunu bularak Kır At'ı kaçırır. Köroğlu, Kel Oğlan'ın arkasından yetişip Kır At'ı bırakması için ona yalvarır. Kel Oğlan da olup biteni anlatarak kız ile evlendikten sonra ne yapıp edip Kır At'ı geri getireceğine söz verir. Kel Oğlan, Silistre'ye dönerek sevdiği kızla evlenir. Köroğlu da o sırada derviş kılığıyla Silistre'ye gelir. Kel Oğlan'ın yardımıyla o zamana kadar yanına hiç kimseyi yanaştırmayan Kır At'a bakmaya başlar. Köroğlu bir gün, Kır At'ı sarayın avlusunda gezdirmek için izin alır. Bütün kapılar kapalıdır fakat Köroğlu, Kır At'a sarayın avlu duvarlarını aştırır. Yolda Kara Vezir'in güzel kızına rastlar. Onu da atın terkisine atarak Ayvaz için yanında götürür. Arkasından yetişen Hasan Paşa'nın askerleriyle bir gün boyunca mücadele eder, o zamana kadar yardımına arkadaşları yetişir. Hep birlikte düşmanları dağıtarak Çamlıbel'e dönerler. İşte bu türkü, Boratav ve Fıratlı'nın anlatımına göre Köroğlu'nun Kır At'ı Silistre sarayının avlusunda gezdirirken ona duvarı aştırmadan önce kendini Hasan Paşa'ya tanıtmasını anlatmaktadır; türkü, Kır At'ın duvarı aşması için söylenmiştir (Boratav-Fıratlı 1943: 232-233). Onlara göre türkü, hikâyenin bu kısmından ayrılmıştır.

Boratav ve Fıratlı'nın anlattıkları bu sahneler, özetini vermiş olduğumuz, Silistreli Hasan Paşa kolunda da genel olarak benzer bir şekilde yer almaktadır. Sadece, ele aldığımız kolun olay örgüsünde birtakım değişiklikler bulunmaktadır (Menzil Hanım ile evlenmek isteyen Hasan Paşaya, Menzil Hanımın ailesinin güzel bir at bulması için şart koşması, Kır At'ı alma fikrinin Köroğlu'ndan intikam almak isteyen Tepesi Delik Vezir'den çıkması, Köroğlu'nun Ayvaz için Menzil Hanımı kaçırması). Özetini verdiğimiz bu kola göre yukarıdaki türkü, çok benzer bir varyantıyla bulunur. Burada Köroğlu bu türküyü, Kır At'a duvarı aştırmadan önce değil, ona duvarı aştırdıktan sonra söyler. Buna göre, Kır At'a duvarı aştırıp onu Hasan Paşanın elinden kurtaran Köroğlu, Çamlıbel'e giderken yolda karşılaştığı Menzil Hanım'ı da Kır At'ın terkisine atarak kaçırır. Kır At giderken onun dört kanadı birden açılır. Köroğlu, dizginleri bırakarak Kır At'a bu türküyü söyler.[229] Türkü, Kır At'a söylenmektedir. Türkünün son dörtlüğü olan, *"Köroğlu söyler ezeli/Bağlar döküyor gazeli/Silistreden güzeli/Alıp çekilip gidelim"* dizelerinde ise

[229] EK 19. Türkü: 7.

kastedilen güzel, anlaşılacağı üzere "Menzil Hanım"dır ve bu dizeler, Köroğlu'nun Menzil Hanım'ı kaçırma sahnesini anlatmaktadır.

Genel olarak hem özeti verilen hem de Boratav ve Fırat'ın verdikleri kola bakıldığında, bu türkünün Köroğlu'nun Kır At'a duvarı aştırdıktan önce ya da sonra söylendiği görülmektedir. Kısacası, önce ya da sonra olsun bu türkü, Kır At'ın duvarı aşma sahnesiyle bağlantılıdır.

Özetini verdiğimiz kolda Kır At'ın duvarı aşması için ise başka bir türkü söylenir. Yine "Canım Kır At gözü Kır At" dizesiyle başlayan ve "Canım Kır At Gözüm Kır At-3" olarak adlandırılan bu türkü, türkü repertuvarımızda bulunmaktadır.[230] Ele aldığımız bu kola göre, Köroğlu, Keloğlan tarafından kaçırılıp Hasan Paşa'ya verilen Kır At'ı kurtarmak için Silistre'ye gelip bir yolunu bularak baytar kılığında Hasan Paşa'nın konağına girer ve bir gün, Kır At için nal ister. Yanında Köroğlu olan ve yeni nalları takılan Kır At, deli gibi sekmeye başlar. Kır At'a binmek için bekleyen Hasan Paşa, Kır At'ın bu durumundan korkar ve Köroğlu'dan, ata önce onun binmesini ister. Bunun üzerine, bu durumu atını kurtarmak için fırsat bilen Köroğlu, Kır At'a biner ve ona bu türküyü söylemeye başlar. Keloğlan'ın Köroğlu'nu kaçıracağını söylemesiyle Hasan Paşa, giriş kapılarını kapattırır. Köroğlu, bu duruma aldırmayarak Kır At'ın duvarı aşması için ona bu türküyü söyler. Bu türküyü duyan Kır At da duvarı aşarak oradan çıkar.[231]

Özetini vermiş olduğumuz Silistreli Hasan Paşa Kolunda yukarıdaki "Canım Kır At Gözüm Kır At-1" türküsünün ilk dörtlüğüne benzeyen, *"Canım kır at, gözüm kır at/Seni binen alır murat/Her yanında çifter kanat/Ağır yollar erzanındır"* şeklinde geçen bir dörtlük daha bulunmaktadır. Bu dörtlüğü Köroğlu, yine Kır At'ın duvarı aşması için değil, Kır At'ı kaçıran Keloğlan'ın onun yeminin, suyunun verilmesinin ve bakılmasının nasıl olacağını öğrenmesi için söyler.[232]

Korok'un Köroğlu anlatısında da sözler açısından farklı fakat hikâyede işlev açısından aynı bir türkü bulunmaktadır. Bu hikâyedeki türküyü de yine Köroğlu, Kır At'a duvarı aştırmak için söyler. Fakat burada olayın bağlamı daha farklıdır. Bu koldan farklı olarak

[230] EK 75. (Bu türkü örneği, özetini verdiğimiz kolda yer alan türküden daha uzundur.)
[231] EK 19. Türkü: 6.
[232] EK 19. Türkü: 2.

hikâyede Köroğlu, Bolu Beyinin bahçesindeki çiçekleri kendi bahçesine aktarmak ister. Bunun için görevli olan Ayvaz ve Kenan, Bolu Beyinin bahçesindeyken yakalanıp ona esir düşerler. Bolu Beyinin Ayvaz ve Kenan'ı serbest bırakmak için şart koşması üzerine Köroğlu, Kır At'ı ona verir. Daha sonra Köroğlu, Kır At'ı kurtarmak için bir şekilde seyis kılığında Kır At'ın yanına gelir. Dört tarafı duvarla çevrili olan avludan Kır At'ın duvarı aşarak kaçması için ona türkü söyler.[233] Aynı durum, İkbal Kütüphanesinin Köroğlu anlatısı için de geçerlidir. Beyin bahçesindeki tel çiçeğini almak uğruna esir düşen Ayvaz ve Kenan'ı kurtarmak için Beye verilen Kır At'a, Köroğlu yine türkü söyleyerek duvarı aştırır.[234]

Genel olarak "Canım Kır At Gözüm Kır At-1" ve "Canım Kır At Gözüm Kır At-3" türkülerine bakıldığında bu türkülerin, Köroğlu'nun Kır At için söylediği bir türküler olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Hikâyedeki bir düğüm ve merak, bu türküyle çözülmektedir. Kır At'ı kaçıran kişiler ya da türkünün içinde geçtiği olay örgüsü farklı olsa da türkülerdeki ortak nokta, Kır At'a duvarı aştırarak onu kurtarmaktır. Bu bakımdan türküler, hikâyenin Kır At'ın duvarı aşması ve kurtarılması sahnesini yansıtmaktadırlar. Türküler, "Köroğlu'nun Kır At'a duvarı aştırması" sahnesinden ayrılarak türkü repertuvarımızdaki yerini almıştır.

Yine Silistreli Hasan Paşa kolunda "Canım Kır At Gözüm Kır At" sözleriyle başlayan, Kır At'a söylenen ve türkü repertuvarımızda yaşayan "Canım Kır At Gözüm Kır At-2" olarak adlandırılan bir türkü daha bulunmaktadır.[235] Bu türkünün ele aldığımız kolda geçtiği sahne şu şekildedir: Bir gün Köroğlu, Silistre yakınlarında öküzlerini kendi başına bırakmış dalgın ve düşünceli bir çiftçi görür ve onun tarla sürmeyi bilmediğini düşünerek ona yardım etmek ister. Fakat çiftçi, Köroğlu ile konuşmaz. Çünkü bu sırada zihninde Köroğlu'nun Kır At'a söylediği türküye benzeyen bir türkü düşünmektedir. Köroğlu çiftçinin sağır olduğunu zannederek kulağına doğru bağırınca çiftçi, ona bir tokat atar. Sağır olmadığını, Köroğlu'nun Kır At'ı için Hasan Paşa'nın bir türkü söylenmesini istediğini, kendisinin de bir türkü uydurmaya çalıştığını söyler. Kır At'ın, kimseyi yanına yaklaştırmadığını bu yüzden türkünün gerekli olduğunu, Keloğlan'ın Köroğlu'nu

[233] EK 17. Türkü: 4.
[234] EK 16. Türkü: 5.
[235] EK 74.

öldürdüğünü ve Döne Sultan ile evlendiğini anlatır. Köroğlu, çiftçiden uydurduğu türküyü söylemesini ister. Fakat çiftçinin söylediği türküyü beğenmeyerek onu susturur. Köroğlu, tam bu sırada karşılarından geçen Kır At için bu türküyü söylemeye başlar.[236]

4.1.4.1.48. Bir At Gördüm Silistre İlinde

Yukarıda verdiğimiz türkü örnekleri gibi, Silistreli Hasan Paşa koluna ait olan ve Kır At için söylenen bir türkü de "Bir At Gördüm Silistre İlinde" adlı türküdür.[237] Kola göre, Keloğlan tarafından kaçırılıp Hasan Paşaya getirilen Kır At'ı kurtarmak için Köroğlu, Silistreye gelir. Bir yolunu bularak kendisini baytar olarak tanıtıp Hasan Paşanın konağına girer. Köroğlu olmadığı için kötü olan Kır At, onu görünce hemen iyileşir, bir hafta sonra eski haline döner. Hasan Paşa, bu duruma çok sevinir ve Köroğlu'ndan Kır At için türkü söylemesini ister. Bunun üzerine Köroğlu da bu türküyü söyler.[238]

4.1.4.1.49. Köroğlu Dediğin Delinin Biri

Yukarıdaki "Canım Kır At Gözüm Kır At" türkülerinden ve "Bir At Gördüm Silistre İlinde" türküsünden ve olaylardan bağımsız olan fakat yine konu olarak Köroğlu'nun kılık değiştirip kimliğini saklayarak Bolu Beyini kandırması sonucunda Kır At'a binerek onu kaçırması olayını anlatan "Köroğlu Dediğin Delinin Biri" adlı bir türkü de türkü dağarcığımızda bulunmaktadır.[239] Köroğlu'nun Kır At'a binerek kaçış sahnesini anlatan bu türkü, Bolu Bey kolunda bulunmaktadır. Kolda, Anka Bezirgân'ı soyduğu için suçlu olan Köroğlu, padişahın yanında savaşa katılarak bir şekilde kendini affettirir ve savaşın onun sayesinde kazanılmasıyla Çamlıbel'in tapusunu alır. Bu durumdan rahatsız olan paşaların, padişahı kışkırtmalarıyla Köroğlu için bir ölüm fermanı çıkarılır. Onu öldürme görevini üzerine alan Bolu Bey'in Çamlıbel'e gelmesi üzerine Köroğlu, kılık değiştirip derviş kılığına girer. Yine de bir şekilde Köroğlu yakalanır ve kendisinin aslında Köroğlu olmadığına etraftakileri inandırmak ve serbest kalmak için bu türküyü söyler. Bu türküyle Bolu Bey, onun Köroğlu olmadığına inanır ve gitmesine izin verir. Köroğlu, artık Bolu

[236] EK 19. Türkü: 3.
[237] EK 76. (Bu türkü örneği, kolda geçen türküden daha uzundur.)
[238] EK 19. Türkü: 4.
[239] EK 77.

Bey ile hareket edeceğini söyler ve birlikte Çamlıbel'e doğru yola çıkarlar. Çamlıbel'e gelmek üzereyken Köroğlu'nun kımıldatmasıyla Kır At, kanatlanmış gibi hızlanarak Bolu Bey ve adamlarıyla arasındaki mesafeyi açar ve uzaklaşır.[240]

Kısacası bu türkü, Köroğlu'nun kimliğini saklamak için söylediği bir türküdür ve onun etraftakileri Köroğlu olmadığına ikna etme çabalarının bir kesiti olarak karşımıza çıkmakta, hikâyenin bu sahnesini anlatmaktadır.

4.1.4.2. Köroğlu Anlatıları ve Türküleri Arasında İlişkiler

Köroğlu türkülerine genel olarak bakıldığında, günümüze kadar gelen ve müzik dağarcığımıza girerek türkü repertuvarımızı oluşturan çok sayıda Köroğlu türküsünün olduğu görülmektedir. Öyle ki Köroğlu hikâyesi, halk hikâyeleri arasında repertuvarımızda en fazla türküsü bulunan hikâyelerden birisidir. Bugün türkü repertuvarımızda bulunan birçok Köroğlu türküsünün, taradığımız Köroğlu hikâyelerinin akışı içinde geçtiği görülmüştür. Köroğlu hikâyesinin akışı içerisinde bulunan söz konusu bu türküler, günümüzde hikâyesinden bağımsız olarak söylenmeye ve dinlenmeye devam etmektedir. Türkülerin icrasının gerçekleştiği önemli bir kurum olan TRT, geniş türkü repertuvarıyla türküleri halka ulaştırmaktadır. Bu açıdan Köroğlu türküleri için de TRT repertuvarı önemli bir yer teşkil etmektedir. Yukarıda verilen türkülerin on bir tanesi TRT türkü repertuvarından alınmıştır. Bu türküler şunlardır:

1. Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-1
2. Ben Bir Köroğlu'yum Dağda Gezerim
3. Çamlıbel'den de Baktı Köroğlu
4. Mert Dayanır Namert Kaçar
5. Tan Yeri Atanda
6. Çamlıbel'e Süreydim Yolunu (Köroğlu – Kır At Güzellemesi)
7. Ayvaz Gelir Otağından
8. Ala Boz Dumanlı Karlı Dereler
9. Bir Hışmınan Geldi Geçti (Kiziroğlu)
10. Han Nigar'ım Benden Yüzün Çevirme

[240] EK 18. Türkü: 2.

11. Hay Edüben Meydan Harman Başında Duran
12. İsabali Dinle Benim Sözümü

Köroğlu türkülerinin TRT repertuvarına girmesi önemli bir durumdur ve bu türkülerin, halk arasında hâlâ yaşadığının bir kanıtıdır. Konunun daha iyi anlaşılması ve araştırmamıza katkı sağlaması için, TRT'de halk müziği sanatçılarıyla görüşmeler yapılmıştır.[241] Yapılan görüşmelerde de TRT'nin türkülerimiz açısından önemi görülmüştür. Bu görüşmelerin genelinden çıkan sonuca göre, bu kurumda halk türkülerini halka ulaştırmak için son derece kapsamlı çalışmalar yapılmaktadır. TRT halk müziği sanatçıları, günümüzde türkülerin yaşaması için TRT'nin önemli bir kurum olduğunu belirtmişlerdir. Görüşme yaptığımız Semra Algül Oflas, günümüzde geleneksel müziğin icrasını yapan en büyük devlet kurumunun TRT olduğunu belirterek bu misyonu, baştan sona, usta-çırak ilişkisine getirene kadar TRT'nin üstlendiğini söylemiş, TRT'de Muzaffer Sarısözen'den beri türkülerin, bir sonraki kuşağa gelenek olarak aktarıldığından bahsetmiştir.[242] Yine görüşme yaptığımız Özlem Üngör Kavadar, TRT'nin türküleri en doğru, en özgün biçimde kuşaktan kuşağa aktaran bir kurum olduğu, türküleri en orijinal şekilde günümüze getirdiği bilgilerini paylaşmıştır.[243] TRT Ankara Radyosu Müdürü Merdan Güven, günümüzde türkülerin devlet kurumu olarak TRT'de yaşadığını, burada türküleri devlet sanatçılarının yaşattığını söylemiştir.[244] Gürsoy Babaoğlu, TRT ve Kültür Bakanlığında türkülerin dejenere edilmeden aslına uygun bir şekilde, türkünün mevcut yapısı içinde okunarak gelecek kuşaklara aktarıldığını ifade etmiştir.[245] Remzi Yeni ise TRT'de 1946 yılında Muzaffer Sarısözen'in Yurttan Sesler Korosunu oluşturarak halktan gelen bu türküleri tekrar halka iletme, halka duyurma, halkın yaşam şekillerinden oluşan türkülerimizi tekrar halka sunma görevini üstlendiğini, böylece türkülerimizin halka ulaştığını belirtmiştir.[246] Bu görüşmeler, TRT'nin halk türküleri açısından önemini kanıtlar niteliktedir. Dolayısıyla Köroğlu hikâyeleriyle ilişkili olan türkülerin TRT repertuvarına girmesi önemlidir.

[241] Bu görüşmeler, 19.10.2016 ve 24.10.2016 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Mülakat soruları için bkz. EK 109.
[242] Bu görüşmenin tamamı için bkz. EK 111.
[243] Bu görüşmenin tamamı için bkz. EK 112.
[244] Bu görüşmenin tamamı için bkz. EK 113.
[245] Bu görüşmenin tamamı için bkz. EK 114.
[246] Bu görüşmenin tamamı için bkz. EK 116.

TRT repertuvarı dışında kalan, bugün repertuvarımızda bulunan örnek gösterdiğimiz diğer türküler de türkü konusunda akademik bir site olan "https://www.turkudostlari.net" adresinde yer almaktadır ve bunun yanı sıra bu türküler, konuyla ilgili araştırmalarda bulunan Cahit Öztelli gibi önemli isimlerin eserlerinde de bulunmaktadır.

Ele aldığımız bu türküler, genel olarak hikâyenin belirli bir kesitinden ayrılmıştır ve yine hikâyenin belirli bir sahnesini anlatmaktadır. Bu sahneler, yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere birbirlerinden farklıdır. Tema açısından bakılacak olursa aynı temayı işleyen Köroğlu türkülerinin olduğu görülmektedir. Bu açıdan, bu türkülerle ilgili olarak bir sınıflandırma yapılabilir. Yukarıda ele aldığımız türküleri, konu ve tema bakımından sınıflandıracak olursak bu sınıflandırmayı şu şekilde yapmak mümkündür:

1. "Köroğlu'nun sonu"na ait türkü: Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-1
2. Köroğlu'nun babası Yusuf'un söylediği türküler: Benden Selam Olsun Bolu Beyine-2, Dinleyin Ağalar Dinleyin Beyler.
3. Esirlik zamanında geçen türküler: Ayvaz'ım Nerede Kenan Ne Oldu, Ayvaz Benim Senden Yana, Ayvaz Benim Senden Yana, Yerinde Mi?, Hey Medet, Mısır İllerinde Yatan Erenler, Hay Edüben Harman Başında Duran, Dinle Beni Köse Emmi.
4. Kahramanın sevgilisini uyardığı türkü: İsabali Dinle Benim Sözümü.
5. Savaş temalı türküler: Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-1, Mert Dayanır Namert Kaçar, Tan Yeri Atanda, Gelin Hey Ağalar Çekin Kılıncı, Uca Dağlar Başında (Köroğlu Solağı), Yürün Aslanlarım Savaş Edelim, Yürün Beyler Korkman, Namem Varır Çamlıbel'im Sallanır, Döndürü Döndürü, Yiğitler Silkinip Ata Binende, Çalın Kılıcı, Ala Boz Dumanlı Karlı Dereler.
6. Aşk temalı türküleri: Aman Güzel İnsaf Eyle De Bana, Han Nigâr'ım Benden Yüz Çevirme, Hoylu'm (Bağdat'a Sefer Edenler)
7. Ayvaz için söylenen türküler: Ayvaz Geliyor, Başı Telli Canım Ayvaz Ağlama, Ayvaz Gelir Otağından.
8. Hoylu ile ilgili olan türküler: Yiğitler Silkinip Ata Binende, Meydanda (Bu Ki Meydan Almaz), Hoylu'm (Bağdat'a Sefer Edenler), Sandım (Hasan Verdi Bu Haberi), Gelin Ağlayak Hoylu'ya, Gel'e Zor Bezirgân Beri Gel Hele.
9. Atların birbirleriyle konuştuğu türkü: Atlar Konuşuyor
10. Kiziroğlu türküleri: Bir Hışmınan Geldi Geçti (Kiziroğlu).

11. Kır At ile ilgili olan türküler: Çamlıbel'e Süreydim Yolunu (Köroğlu – Kır At Güzellemesi), "Canım Kır At Gözüm Kır At" Türküleri (1-2-3), Bir At Gördüm Silistre İlinde, Köroğlu Dediğin Delinin Biri.
12. Köroğlu'nun "Dağlar" için söylediği türküler: Dağlar Hey, Mürveti Çok Hakk'ın Nazargâhısın.
13. Sazcı türküleri: Aman Usta Çabuk Kayır Sazımı
14. Bezirgân türküleri: Ben Bir Köroğlu'yum Dağda Gezerim, Çamlıbel'den de Baktı Köroğlu, Karşıdan Görünen Ermeni Midir?, Yeminliyim Döğüş Olmasın, Bala Benlik ile Girme Meydana, Gelen de Konya Kervanı, Zor Bezirgân Bunun Adı, Gel'e Zor Bezirgân Beri Gel Hele.

Köroğlu hikâyesinin farklı sahneleriyle ilişkili olan söz konusu bazı türkülerin genel olarak temalarının benzer olduğu sonucuna varılmıştır. Köroğlu türkülerinde en çok işlenen tema savaştır. Köroğlu türküleri, sıkça savaş meydanlarında geçmektedir. Köroğlu hikâyesinin bir kahramanlık hikâyesi olması bakımından onun türkülerinin de kahramanlığı yansıtan savaş teması etrafında oluşması son derece doğal bir durumdur. Gerek Köroğlu gerekse onun keleşleri, hikâye boyunca düşmanlarla savaşmakta ve onlara kafa tutmaktadır. Köroğlu türküleri de bu durumun bir yansımasıdır. Bu şekilde Köroğlu ve keleşleri, yiğit olarak tasvir edilmiş olur ve böylece, onların kahramanlığına vurgu yapılır.

Yine ele aldığımız türküler arasında savaş temalı türküler dışında, göze en çok çarpan durumlardan biri de kahramanların esir düşme meselesidir. Hikâye içinde çok sayıda esirlik türküsü bulunmaktadır. Bu durum da yine Köroğlu hikâyesinin bir kahramanlık hikâyesi olmasından kaynaklanmaktadır. Köroğlu ve keleşlerinin, savaş sonrasında, düşmanlara üstünlük kurma mücadelelerinde ya da düşmanlara karşı yaptıkları çeşitli planlar sonucunda esir düşmeleri söz konusudur. Bu sahnelerle ilişkili olan türkülerde, farklı kahramanlar, farklı olaylarla esir düşmüşlerdir. Kimi türküde esirlik zamanlarında çekilen hasret dile getirilmiş, kimileri ise bu esirlik durumunu bitirme amacına yönelik söylenmiştir. Sonuç olarak bakıldığında, esirlik zamanlarında geçen türkülerin, yine savaş temalı türkülerde olduğu gibi kahramanların yiğitlikleri sonucunda oluştuğu çıkarımını yapmak mümkün olacaktır. Kahramanların düşmanlar karşısında sergiledikleri çeşitli cesur davranışlar sonucunda gelen esirlik süreci, onların yiğitliklerine vurgu yaparak

onları halkın gözünde daha da yüceltmektedir. Kısacası, kahramanların esir düşmesi, onların yiğitliklerinin bir sonucudur.

Köroğlu hikâyesinde daha önceden de belirttiğimiz gibi "kahramanlık" kavramı sadece Köroğlu'na atfedilmez. Köroğlu'nun yanında bulunan ve ona yol arkadaşlığı eden diğer figürler de Köroğlu gibi kahraman ve yiğit olarak tasvir edilirler. Bu durum, Köroğlu hikâyesindeki kahramanlığın, Köroğlu'nun yanındaki herkese yüklendiğini göstermektedir. Bu durum, sadece hikâyedeki insanlar için değil, Köroğlu'nun atı olan Kır At için de geçerlidir. Bu bakımdan, Köroğlu'nun yanında bulunan ya da onunla kısa süreli de olsa bir bağlantısı bulunan kahramanlar da yiğit olarak tasvir edilen karakteristik özellikleriyle karşımıza çıkmaktadırlar. Öyle ki onların hikâye içinde baş figür oldukları ayrı kolları da vardır. Bu açıdan, söz konusu bu figürlerin türkülerde neredeyse Köroğlu kadar sık adlarının geçmesi anlaşılabilir bir durumdur. Yukarı verdiğimiz türkü örneklerinde Ayvaz, Hoylu, Kiziroğlu ve Kır At için özel olarak söylenen türküler bulunmaktadır. Örnek verdiğimiz diğer türkülerin içinde de İsabali, Demircioğlu, Köse Emmi gibi isimler geçmektedir. Bu isimlerin hepsi Köroğlu'nun yiğitleri, can yoldaşları, yol arkadaşlarıdır. Onlar, hikâyede Köroğlu'nun ayrılmaz parçaları olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Dolayısıyla bu yiğitler, Köroğlu türküleri için de önemli figürler olmuşlardır.

Örnek verdiğimiz türküler içinde bezirgân türkülerinin sayısı da son derece fazladır. Bu türküler, Köroğlu'nun hem yiğitliğini hem de yaşam tarzını ortaya koyması bakımından önemli bir yere sahiptir. Kervanların önlerini kesip onlardan bac alan Köroğlu, bezirgân türküleri sayesinde daha net bir şekilde tanınmaktadır. Bu türkülerde Köroğlu'nun kahramanlığı, cesurluğu, dik duruşu, dediğim dediklik karakter yapısı, kimseyi kendinden üstün görmeyişi ve zenginlere kafa tutuşu görülmektedir. Söz konusu bu türkülerden bazılarında ise Köroğlu dışında başka kahramanların bezirgândan bac istemesi de yine onların da Köroğlu ile aynı meziyetlere sahip olduğuna vurgu yapmaktadır. Bezirgân türküleri de yine Köroğlu'nun ve keleşlerinin kahramanlıklarının ortaya çıkmasına ve daha belirgin olmasına hizmet etmektedir.

Yine yukarıda örneklerini verdiğimiz sazcı türküleri de bezirgân türkülerinde olduğu gibi Köroğlu'nun yiğitliğinin ve halk tarafından tanınmışlığının göstergesidir. Köroğlu, bu türkülerde sazcıya kafa tutmakta, onu tehdit etmekte ve daha sonra kendini tanıtarak kim

olduğunu söylemektedir. Karşısındakinin Köroğlu olduğunu öğrenince geri adım atan sazcı, Köroğlu'nun hikâye içinde halk tarafından tanınmışlığına, onun hatırı sayılır bir kahraman olduğuna ve ondan korkulduğuna vurgu yapmaktadır. Sonuç olarak yine sazcı türküleri de Köroğlu'nun kahramanlık özelliğini belirginleştirmekte ve Köroğlu hikâyesinin bir kahramanlık hikâyesi olduğuna dair başka bir çıkarım oluşturmaktadır.

Bir kahramanlık hikâyesi olan Köroğlu hikâyesinin içinde aşk parçaları da bulunmaktadır. Her ne kadar Köroğlu bir kahramanlık hikâyesi olsa da içinde aşk temasını da barındırmaktadır. Kahramanların sevgililerine duydukları aşk ve bu uğurda yaptıkları türlü yiğitlikler yadsınamaz. Bir bakıma aşk teması, yine kahramanların yiğitliklerinin vurgulandığı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Köroğlu hikâyesi içinde bulunan aşk sahneleri, doğal olarak türkülere de yansımıştır. Bu sahnelerden kopan türküler de günümüz türkü repertuvarındaki yerini almıştır.

Sonuç olarak Köroğlu türkülerinin, genelde bir kahramanlık havası içinde geçtiği görülmektedir. Köroğlu türküleri, Köroğlu hikâyesinde geçen yiğitliklerin, nazma yansımış, müzikle ruh bulmuş şekilleridir. Köroğlu ve arkadaşlarının yiğitlikleri, bu türkülerle daha etkili bir hale gelmiştir. Hikâyede olduğu gibi, Köroğlu türkülerinde de Köroğlu'nun ve beraberindeki keleşlerinin yiğitlikleri ön plana çıkmıştır. Köroğlu türkülerinin genel olarak sahnelerine bakıldığında, bu sahnelerin "savaş sahneleri" olduğu, Köroğlu ve yiğitlerinin, genellikle "meydanlarda" oldukları görülmektedir. Bunun dışında Köroğlu türkülerinde farklı konu ve sahnelerde genel olarak bir meydan okumanın var olduğu görülmüştür. Bir kahramanlık hikâyesi olan Köroğlu hikâyesinin türkülerinin de bu şekilde olması kaçınılmazdır. Köroğlu hikâyesi ve beraberinde türküleri, halk hikâyeleri ile halk türküleri arasındaki ilişkileri, canlı bir şekilde göstermesi, bu konuyla ilgili pek çok örnek barındırması açısından önemlidir.

Köroğlu hikâyesinde olduğu gibi halk hikâyeleri ile halk türküleri arasındaki ilişkiyi örneklendireceğimiz bir başka hikâyede Arzu ile Kamber hikâyesidir. Aşağıda, bu hikâye ile ilgili olarak da aynı şekilde çıkarımlar yapılmaya çalışılmıştır.

4.2. Arzu ile Kamber Örneği

4.2.1. Arzu ile Kamber Hikâyesinin Halk Hikâyeleri Arasındaki Yeri ve Hikâyeye Genel Bakış

Arzu ile Kamber hikâyesi, Boratav'ın da belirtmiş olduğu ve daha önceki bölümlerde de değindiğimiz gibi, bir aşk hikâyesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan yukarıdaki bölümde incelemiş olduğumuz, bir kahramanlık hikâyesi olan Köroğlu hikâyesiyle farklı bir olay örgüsüne, farklı unsurlara, motiflere sahiptir. Bu açıdan, Arzu ile Kamber hikâyesinin, halk üzerinde yarattığı etki ve onlara verdiği his de Köroğlu hikâyesinden farklı olmuştur. Yiğitlik ve kahramanlık duygularını ön plana çıkaran Köroğlu hikâyesinin aksine, Arzu ile Kamber hikâyesi, tamamen hissi duygular barındırır ve içerisinde herhangi bir kahramanlık unsuru bulundurmaz. Yerleşik düzene geçilmesinin, değişen toplum düzeninin ve Türk halkının savaşçı özelliklerini bünyesinde daha önceki dönemlerdeki gibi barındırmamasının etkileriyle aşk hikâyelerinin etkin olarak yaşadığı dönemlerde Arzu ile Kamber hikâyesi, halk arasında etkisini sürdürmüştür.

Otto Spies'in deyişiyle, *"Arzu ile Kamber, erkek ve kız kardeş diye birlikte büyütülen, birbirlerini seven ve aşk iştiyakı içinde beraberce ölen iki gencin macerasını anlatmaktadır"* (Spies 1941: 11). Spies, Arzu ile Kamber hikâyesi için şu şekilde bilgi vermeye devam eder: *"Halk kitabı kahramanı; anası babası, birdenbire bir felakete uğrayıncaya kadar onların yanında yaşar. Bu felâket sırasında sadık bir hizmetkâr çocuğu kurtarır, çocuk kendini evlât edinen ana baba yanında büyür ve kardeş bildiği kıza âşık olur"* (Spies 1941: 17).

Arzu ile Kamber hikâyesi, Güney Azerbaycan'da da tanınmıştır. Hikâye, burada ilk olarak Ata Terzibaşı tarafından 1964 yılında bir Kerküklü hanımından derlenmiş ve aynı yılda eski harflerle Bağdat'ta otuz iki sayfadan oluşan bir kitapçık halinde basılmıştır. Adı geçen kitapçık, 1967'de Güney Azerbaycan'da yani İran'da yayımlandıktan sonra 1971'de hem Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de Kiril alfabesiyle hem de İstanbul'da Türkiye Türkçesiyle yayımlanmıştır (Bayatlı 2009: 122).

Anadolu insanı tarafından önem verilen aşk konusunun işlenmiş olduğu bu hikâye, halk hikâyelerinin genelinde olduğu gibi, trajik bir son ile bitmesiyle de halkın ilgisini çeken bir hikâye olarak varlığını göstermiştir. Hikâyenin entrikalarla dolu olup kahramanların kavuşup kavuşamayacaklarının belli olmaması, başından sonuna kadar merak edilmesini, sonunda trajik bir sonla karşılaşılması ve halkın kalbine dokunması onun halk tarafından sevilmesini sağlayan unsurlar olmuştur.

Anadolu'da ve Anadolu dışında birçok yerde çeşitli varyantları bulunan Arzu ile Kamber hikâyesi, halk tarafından sevilerek anlatılıp dinlenmiş ve okunmuş; hem sözlü gelenek hem de yazılı gelenek içinde kendisine yer bulmayı başarmıştır. Öyle ki Arzu ile Kamber hikâyesi, yalnızca hikâye alanında da kalmamış, sanatın başka alanlarına da yansımıştır.

4.2.1.1. Diğer Sanatlarda Arzu ile Kamber Hikâyesi

Arzu ile Kamber hikâyesi, pek çok araştırmacı tarafından derlenmiş, üzerine çeşitli araştırmalar yapılmış, halk arasında dilden dile dolaşan bir hikâye olmuştur. Hikâye, sadece bu alanda kalmamış, Karagöz, halk oyunları, sinema gibi çeşitli alanlarda da varlığını göstermiştir.

4.2.1.1.1. Karagözde Arzu ile Kamber

Bazı halk hikâyeleri, Karagöz'e mevzu vermektedir. Karagöz repertuvarında, Ferhad ile Şirin, Leyla ile Mecnun, Tahir ile Zühre oyunları yer almaktadır (Gerçek 1930: 88). Bu oyunların yanı sıra Karagöz'de Arzu ile Kamber oyununa da rastlanmaktadır (Boratav 2014: 87).

4.2.1.1.2. Halk Oyunlarında Arzu ile Kamber

Arzu ile Kamber, halk oyunu olarak da oynanmaktadır. Gâzimihal, Arzu ile Kamber oyunun, Ankara'nın bazı köylerinde oynandığı, figürlerinin irticali olduğu ve Rumeli Türklerinin de bu isimde bir oyuna sahip oldukları bilgilerini verir (Trakya Mahalli Oyunları) (Gâzimihâl 1991: 53).

4.2.1.1.3. Sinemada Arzu ile Kamber

Arzu ile Kamber hikâyesi, gerek konusunun merak uyandırıcı olması, gerekse sonunun hazin bir şekilde bitmesi nedeniyle halk hikâyeleri arasında bir yer bulmayı başarmıştır. Aşk duygusu, halk hikâyesi dinleyicileri ve okuyucuları tarafından üstün kabul edilmiştir. Öyle ki Arzu ile Kamber'in birlikte ölmesi, halkın gözünde onların kavuşmalarını engellememiştir. Aşk duygusuyla deyim yerindeyse kutsanan âşıklar, bu dünyada kavuşamasalar da diğer dünyada kavuşurlar. Bu özelliklerinden dolayı, Arzu ile Kamber hikâyesi, görsel olarak da sinemaya uyarlanmaya uygundur. Bu şekilde hikâye, daha çok duyu organına hitap etmiş ve hikâye, bir bakıma elektronik ortama taşınmıştır.

Arzu ile Kamber hikâyesi, ilk olarak 1952 yılında beyaz perdeye aktarılmıştır. "Arzu ile Kamber" ismiyle çekilen filmin yönetmenliğini Ömer Lütfi Akad[247] yapmıştır. Arzu ile Kamber, müzikli melodram şeklindedir. Filmin başrolünde Sezer Sezin bulunmaktadır (Özön 1968: 109-110). Sezer Sezin, 1951-1952 yılları arasında Irak'a giderek Tahir ile Zühre (Zühre rolünde), Arzu ile Kamber (Arzu rolünde) gibi halk masallarını filme çekmiştir (Güvemli 1960: 257).

Scognamillo, Arzu ile Kamber filminin, Bağdat'ta kalabalık bir kadroyla uzun süren çekimler sonucunda gerçekleştiğini ifade eder. O, filmin kuruluşunu şu şekilde ele almıştır: Çölde bir kervan, eşkıyalar tarafından saldırıya uğrar. Bu saldırıdan bir çocuk kurtulur ve oradan geçen başka bir kervana sığınır. Bu kervanın sahibi zengin bir tüccardır, çocuğu sever ve öz kızıyla birlikte büyütür. Yıllar geçer, çocuklar büyür ve birbirlerine âşık olurlar. Fakat onların arasına kızın annesi girer ve kızını ülkenin Emir'ine vermek ister. İki sevgili, Emir'in sarayından kaçarken okla vurulurlar. Hikâye, bu şekilde mutsuz bir sonla biter (Scognamillo 1998: 162-163).

Ayrıca Arzu ile Kamber hikâyesi, Osmanlı Film yapımıyla 1972 yılında da sinemaya uyarlanmıştır. Filmin başrollerini Arzu Okay ve Yıldıray Çınar paylaşırken, filmin yönetmenliğini Mehmet Bozkuş yapmıştır (İnanoğlu 2004: 499).

[247] Lütfi Ömer Akad, 1952 yılında dört film yönetmiştir ve onun çekmiş olduğu Arzu ile Kamber filmi de içinde olmak üzere bu yılda çekilen 61 filmle 1952 yılı, Türk sineması açısından önemli bir yıl olmuştur (Özgüç 1988: 21).

4.2.1.2. Arzu ile Kamber Hikâyesi

Arzu ile Kamber türkülerini analiz etmek ve onların hikâyedeki yerlerini belirlemek adına Arzu ile Kamber hikâyesinin bazı varyantları ele alınmıştır. Ele alınan örnek hikâye seçimlerinde, halk hikâyesi olarak Türkçe yayımlanmış en eski ve türkü repertuvarımızda bulunan Arzu ile Kamber türkülerini barındıran hikâye örnekleri göz önünde bulundurulmuş, hikâyeler bu şekilde seçilmiştir. Buna göre, "Ekler" bölümünde sırasıyla Muharrem Zeki Korgunal (1931),[248] Süleyman Tevfik Özzorluoğlu (1932)[249] ve Selami Münir Yurdatap (1936)'ın[250] anlattıkları hikâyelerinin özetleri verilmiş,[251] bu hikâyelerin içinde bulunan Arzu ile Kamber türküleri, hikâye akışı içerisinde gösterilmiştir. Günümüzde, türkü repertuvarımızda var olan Arzu ile Kamber türküleri ise numaralandırılmıştır. Bu hikâyelerin yanı sıra yine "Ekler" bölümünde Esma Şimşek'in "Arzu ile Kamber Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma" adlı yüksek lisans tezinde geçen iki Arzu ile Kamber hikâye varyantı doğrudan verilmiştir.[252] Ayrıca, tez sınırları içerisinde birebir görüşmeler yapılarak Âşık Mustafa Aydın'dan derlenen "Arzu ile Kanber" hikâyesi de "Ekler" bölümünde ele alınmıştır.[253] Bunlara ek olarak türkülerin açıklamalarında Süleyman Şenel'in "Mûsikîli Arzu-Kamber Hikâyesi (Taşköprü Ağzı)" adlı eserinden yararlanılmış, bu eserde geçen örnek türkülere yer verilmiştir.

Olay örgülerini verdiğimiz üç örneğe (Korgunal, Özzorluoğlu, Yurdatap) bakıldığında, genel olarak hikâyelerin olay örgülerinin birbirlerine benzediği görülmektedir. Bu hikâyeler arasında ufak farklılıklar bulunmaktadır. Şimşek'in verdiği hikâye örneklerinin de bu hikâyelere benzemekle birlikte bu hikâyeler ile arasındaki farkın daha fazla olduğu, en fazla farkın ise Âşık Mustafa Aydın'dan derlediğimiz Arzu ile Kamber hikâyesinde

[248] Hikâyenin özeti için bkz. EK 28.
[249] Hikâyenin özeti için bkz. EK 29.
[250] Hikâyenin özeti için bkz. EK 30.
[251] Esma Şimşek, yüksek lisans tezinde, Arzu ile Kamber hikâyesi üzerine yapılan ilk çalışmaları sayarken bu eserlerden bahseder. Bkz. Şimşek, Esma (1987), Arzu ile Kamber Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.32. Ali Berat Alptekin de Arzu ile Kamber hikâyesinin varyantlarını kronolojik olarak sıralarken Radlof'un eserinden -Proben… IV (Tobol Metinleri)- ve bir taş basmadan sonra, bu eserleri verir. Bkz: Alptekin, Ali Berat (1984), "Arzu ile Kamber Hikâyesi", *Türk Folkloru*, Temmuz, Sayı: 60, s. 14.
[252] Hikâyelerin orijinalleri için bkz. EK 31.
[253] Derlenen Arzu ile Kamber hikâyesi için bkz. EK 32.

bulunduğu görülmüştür. Bu hikâyelerin arasındaki en büyük ortak nokta ise hikâyelerin hepsinin, hazin bir sonla bitmesi, Arzu ile Kamber'in ölmesidir.

Hikâyelerin türkülerini ele aldığımızda ise Korgunal'ın Arzu ile Kamber anlatısında nazım kısmın "mani" şeklinde olduğu, bu hikâyede günümüzde türkü ve TRT repertuvarında bulunan bir türkünün olmadığı görülmüştür. Özzorluoğlu'nun ve Yurdatap'ın Arzu ile Kamber hikâyelerinde ise günümüzde türkü repertuvarımızda var olan ve TRT repertuvarına giren dört türkü varyantının olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen bu türkülerden biri, Arzu'nun Kamber'e duyduğu sevgi üzerine söylenen bir dörtlüktür, diğer türküler ise hikâyenin belirli bir kesitini ve hikâyenin belirgin sahnelerini anlatmaktadır. Buna göre, bu sahneler, daha sonra da ele alacağımız gibi,

1. Arzu ile Kamber'in çeşme başında olup Arzu'nun bileziği ile ilgili konuşmaları,
2. Arzu'nun annesinin Kamber'i öldürmek için onun yemeğine zehir (ya da süt) katması ve bu durumu Arzu'nun, Kamber'e haber vermesi,
3. Arzu'nun düğün günü, iki âşığın konuşmaları ve Arzu'nun atının üzerinde güveyin evine giderken Kamber ile yollarının ayrılması"dır.

Kısa bir şekilde ifade edecek olursak: 1. Çeşme başı, 2. Arzu'nun Kamber'e zehirli yemeği haber vermesi ve 3. Arzu'nun düğün günü" sahneleri, türkülerin ana konularını oluşturmaktadır. Aşağıdaki bölümde bu sahneler, daha net bir şekilde incelenecektir.

Şimşek'in vermiş olduğu "(S4)"te yine 1. çeşme başı, 2. Arzu'nun Kamber'e zehirli yemeği haber vermesi (burada Arzu'nun annesinin sütü) katılması, 3. Arzu'nun düğün günü (Arzu'nun at üzerindeyken Kamber'den ayrılması) sahneleri ve bunlardan farklı olarak 4. Arzu'nun Kamber'in ölümü üzerine uyanması için ona türkü söylemesi, sahnelerinden ayrılan türküler, türkü repertuvarımızda bulunmuştur. "S5"'te ise yine aynı türküler söz konusudur. Buradaki fark, çeşme başı ve Arzu'nun annesinin sütünün katılma sahnesinin aynı türküde verilmiş olmasıdır. Âşık Mustafa Aydın'dan derlediğimiz Arzu ile Kamber hikâyesinde ise Arzu'nun Kamber'e zehirli yemeği haber vermesi ve Arzu'nun düğün günü (Arzu'nun at üzerindeyken Kamber'den ayrılması) sahneleriyle ile ilgili türküler bulunmaktadır. Diğer türküler ise ele aldığımız türkü örneklerinden farklıdır.

Aşağıdaki bölümde bu sahneler esas alınarak günümüz türkü repertuvarında bulunan Arzu ile Kamber türküleri incelenmiştir.

4.2.2. Arzu ile Kamber Türküleri

Boratav'ın aşk hikâyeleri arasında ele aldığı Arzu ile Kamber hikâyesinin, günümüze ulaşan ve türkü dağarcığımıza girmiş türküleri bulunmaktadır. Bu türkülerde, Arzu ve Kamber'in isimleri geçtiği için türkülerin Arzu ile Kamber hikâyesine ait olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra, bu türkülerin ne anlattığının bilinmesi, ancak onların bağlı oldukları hikâyelerle ilişkilendirildiğinde mümkündür. Bu çalışmada ele alınan temel konulardan biri olan Köroğlu ve diğer halk hikâyelerinin müzik repertuvarına geçmiş türkülerinin de anlam bakımından çözümlenmesi, türkü ve hikâye arasında organik bağları kurmaya çalışan bu yöntemle gerçekleştirilebilir.

Aşağıda, Arzu ile Kamber hikâyesinden gelen ve bu hikâye ile ilişkili olan türkülere yer verilmiş ve bu türkülerin, hikâyenin hangi sahnesine ait olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Türkülerin seçiminde TRT repertuvarı esas alınmıştır. Aşağıda verilen Arzum da Dağlarda Gezersin, Ben Pınara Varmışem (Arzu-Kamber), Sen Pınara Vardın Mı? (Arzu-Kamber), Helkemi Suya Daldırdım türküleri, TRT repertuvarında bulunmaktadır.

4.2.2.1. Örnek Türküler

1.
Arzu'm Dağlarda Gezersin[254]

Yöre: Kırklareli
Kaynak kişi: Faruk Yılmaz
Derleyen: TRT İstanbul Radyosu THM Md.

[254] Türkünün nota kaydı için bkz. EK 99. Türkü için ayrıca bkz. http://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=11536.

Arzum (da) dağlarda gezersin
Başına güller dizersin
Hep güllerden güzelsin
Hâlâ mı bekâr gezersin

Estirme Arzu'm estirme
Derindir yarelerim deştirme

Kamber'im çeşmeye vardın mı
Vardın da orda durdun mu
Çeşmenin taşı üstünde
Kol bileziğimi buldun mu

Estirme Arzu'm estirme
Derindir yarelerim deştirme

Yel eser kum savrulur
Dünya da başımıza çevrilir
Eğil (de) Arzu'm sarmış edelim
Yol buradan ayrılır

Estirme Arzu'm estirme
Derindir yarelerim deştirme (TRT-1 2006: 57)

Yukarıdaki türkünün ilk dörtlüğünde Kamber tarafından Arzu'nun güzelliği övülmüştür. Hikâyede Kamber, Arzu'nun güzelliğine hayrandır. Burada da Kamber, Arzu'nun güzelliğinden bahsetmekte ve onu, kokusu ve renginin güzelliğiyle bilinen güllerden daha güzel bulmaktadır. Kamber, Arzu'ya kavuşamadığı için sürekli dertlidir ve bu nedenle aşk acısı çekmektedir. Burada, Arzu'ya seslenerek yarasının derin olduğunu belirtmektedir. Öyle ki Arzu, onu sevmesine rağmen arada sırada naz yapmakta, onun yarasını daha da arttırmaktadır.

Türküde en önemli unsur, "Kamber'in çeşmeye varıp varmadığının sorulması"dır. Bu türkü, "Ekler" bölümünde özetlerini verdiğimiz iki hikâyede benzer varyantlarıyla bulunmaktadır. Hikâyede Kamber, Arzu'yu kardeşi sanarak büyüdüğü için ilk başlarda ona âşık değildir ve kendisine âşık olan Arzu'ya yüz vermemektedir. Daha sonra, Kamber de Arzu ile kardeş olmadıklarını öğrense de ona karşı hisleri belirgin değildir. Arzu ile Kamber'in okuldaki öğretmeni, Arzu'ya yardımcı olmak ister. Bu nedenle öğretmen, Kamber'in Arzu'ya âşık olması için Özzorluoğlu'nun verdiği anlatıda Arzu'nun bileziğine "tılsım" yazar, Yurdatap'ın verdiği anlatıda ise bileziği büyüler. Arzu, çeşmenin başındayken Kamber'in karşıdan geldiğini görünce bileziğini çeşmenin taşına bırakır. Kamber, burada bileziği bulup göğsüne sokar ve o anda o da Arzu'ya âşık olur. Özzorluoğlu'nun anlatısında Arzu, Kamber'in bileziğini alıp göğsüne sokmasından sonra hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi davranıp koluna bakarak bileziğinin olmamasına şaşırır ve bunun üzere türkü söyleyerek Kamber'e bileziğini alıp almadığını sorar.[255] Yurdatap'ın anlatısında da iki sevgili, Kamber'in bileziği göğsüne sokmasından sonra bir ağacın altına oturarak birbirlerine yine Kamber'in bileziği alıp almamasına dair türkü söylerler.[256] İşte türkünün bu bölümü, Arzu ile Kamber'in ilk kez karşılıklı aşk duygularını yaşadıkları sahneyi ve onların büyük aşkını ölümsüzleştirir.

Şimşek'in verdiği hikâye örneklerinde ise bileziğe yapılmış herhangi bir büyü söz konusu değildir. Bu örneklerden birinde[257] Arzu, bir gün su almak için çeşmeye gider, suyu alıp eve gelir ve bileziklerini de çeşmenin başında unutur. Kamber, kuzuları sulamak için çeşmeye geldiğinde bilezikleri bulur, daha sonra gidip gül ağacının altında yatar. Arzu ise bileziklerini çeşme başında unuttuğunu fark eder fakat çeşme başında bileziklerini bulamayınca Kamber'e türkü söylemeye başlar. Kamber de Arzu'nun bileziğini aldığını inkâr eder, daha sonra ise bileziğin koynunda olduğunu itiraf eder (Şimşek 1987: 291-292).[258] Şimşek'in verdiği diğer bir varyantta[259] ise evde su kalmayınca Arzu'nun ninesi,

[255] Bkz. EK 29. Türkü: 1.
[256] Bkz. EK 30. Türkü: 1.
[257] Şimşek, "Arzu ile Ġamber (S4)" olarak başlıklandırdığı bu varyantı, 1987 yılının Kasım ayında Adana/Kadirli'de Ömer Çavuş'tan derlediği bilgisini vermiştir (Şimşek 1987: 72).
[258] Türkü, hikâye akışı içinde yer alan ikinci türküdür. Bkz. EK 31. Şimşek, Esma (1987), Arzu ile Kamber Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 291-292.
[259] Şimşek, bu varyantı "Arzı Ḳamber Hikâyesi (S5)" olarak başlıklandırmıştır. Bu örnek, hikâyenin Kerkük varyantıdır. Şimşek'in verdiği bilgilere göre bu varyant, 1973 yılında Cengiz Kettane tarafından derlenerek Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Hikâye, Kerkük'e

Arzu'yu çeşmeye gönderir. Arzu, burada Kamber'i görür ve bileziğini ondan sorar (Şimşek 1987: 303-306).[260]

Şenel'in Fikriye Yurtseven'den derlediği (1986) Arzu ile Kamber hikâyesinde ise bir gün hoca, Arzu'nun eline testi verip onu çeşmeye suya yollar. Arzu, çeşmede su doldururken kolundaki gümüş bileziği, çeşmenin mermer taşına koyar; elini kolunu yıkarken geç kalır. Bunun üzerine hoca, Kamber'i Arzu'nun peşinden yollar. Kamber, Arzu'nun yanına gidip hocanın onu çağırdığını söyler. Çeşmenin taşının üzerinde gördüğü bileziği de hemen cebine koyar ve Arzu'ya gelmesini söyleyerek gider. Arzu, tam dönecekken bileziğinin olmadığını fark eder ve bu sefer de bileziği arayarak zaman kaybeder. Bunun üzerine hoca, Kamber'i yine Arzu'nun yanına gönderir. Kamber, Arzu'nun yanına gelir. Kamber'i gören Arzu, ona neden geç kaldığını "çeşme başı" sahnesiyle ilişkili bir türküyle ifade eder.[261] Arzu ile Kamber türkülerinde çeşme başı motifini işleyen türkülerin genelinde olduğu gibi Arzu, Kamber'e bileziğini alıp almadığını sorar. Kamber de bileziği aldığını inkâr eder. Aralarında bu şekilde karşılıklı konuşmalar geçer. Kamber'in bileziği bulana "muştuluk"[262] olarak neyi olduğunu sorması üzerine Arzu canının muştuluk olduğunu söyler. Bu sözler üzerine Kamber, en sonunda bileziği Arzu'ya verir ve birlikte okula, hocanın yanına dönerler (Şenel 2002: 27-35).

Kısacası türkü, verdiğimiz hikâye örneklerinde de görüleceği üzere hikâyenin "çeşme başı" kesitini anlatmaktadır. Hikâyede geçen türkünün bu kesiti, pek çok değişik varyantlı türküyü oluşturmuştur. Onların çeşme başında birbirleriyle Arzu'nun bileziği hakkında konuşmaları sahnesi, Arzu ile Kamber türküleri içerisinde en çok karşılaşılan sahnedir. Hikâyenin bu kesitini anlatan ve türkü repertuvarımızda bulunan bu türkü, verdiğimiz hikâye örneklerinde de görüldüğü gibi, hikâyelerin akışı içinde de farklı varyantlarıyla vardır. Anadolu'dan Balkanlara kadar da türkünün çeşitli varyantları görülmektedir.

Günümüze kadar gelen Arzu ile Kamber türkülerinin genel olarak ortak konusunu işte bu "çeşme başı" sahnesi oluşturmaktadır. Bazı varyantlarda ise bu motif, "pınar başı" olarak geçer. Kısacası bu türküler, Arzu ile Kamber'in çeşme-pınar başındaki sahnesinden bir

---

bağlı İmam Zeynelâbidin köyünde oturan 1937 doğumlu okuma-yazması olmayan Samin Bayatlı'dan derlenmiştir (Şimşek 1987: 72).

[260] Türkü, hikâye akışı içinde yer alan ilk türküdür. (Şimşek 1987: 303-306). Bkz. EK 31.

[261] Bkz. EK 106. Şenel 2002: 28-35.

[262] **Muştuluk:** Müjdelik (Şenel 2002: 32).

kesit barındırmaktadır ve Kamber'in, Arzu'nun bileziğini alması üzerine onların aralarında geçen konuşmaları anlatmaktadır. Arzu ile Kamber türkülerine bakıldığında türkülerin çoğunun bu sahneyle ilgili olduğu görülmektedir. Bu varyantlardan türkü repertuvarımıza giren diğer türküler, "Ekler" bölümünde gösterilmiştir.[263] Bu türkülerde de yine Arzu ile Kamber karşılıklı konuşurlar ve Arzu, Kamber'e çeşmeye varıp varmadığını, bileziğini bulup bulmadığını sorar. Bunun yanı sıra bazı türkü örneklerinde iki sevgili, birbirlerine kavuşamamanın verdiği üzüntüyü ve sevdanın zorluğunu dile getirirler.

Çeşme/pınar başı sahnesi, hikâyede de en önemli sahnelerden birisidir. Zira çoğu hikâye varyantında, Arzu'nun çeşme/pınar başında bıraktığı bilezik, Kamber'in ona âşık olması için büyülenmiştir ve Kamber, Arzu'nun bileziğini alır almaz ona âşık olmuştur. Bu sebeple bu hikâye varyantlarında Arzu ile Kamber'in aşkını başlatan ve hikâyenin oluşmasını sağlayan sahne bu sahnedir. Türkülerin de hikâyenin bu kesitinden ayrılması veya bu kesiti anlatması son derece doğaldır. Bu kadar çok sayıda türkünün aynı sahneyi dile getirmesi, bu türkülerin günümüze kadar gelip sevilerek söylenmesi, hikâye içinde de bu sahneyi önemli bir yere koymaktadır. Öyle ki bu sahne, hikâye içinde de en çok akılda kalan sahne olmayı başarmıştır.

Arzu ile Kamber hikâyesinin, çeşme başında geçen sahnesini yansıtan türkünün bir varyantı da Balkanlardan derlenmiştir.[264] Deliorman Bölgesi müzik gelenekleri içinde bulunan bu türkü, geçmişten günümüze icra edilmektedir. Düğünler, burada yaşayan erkeklerin müzik icra ettikleri ortamlardan biridir. Buradaki düğünlerin ikinci günü çalgıcılar, köyün dışından gelen misafirleri müzik eşliğinde karşılarlar. Çalgıcılar, konukları karşıladıktan sonra "Güveyi Tıraşı Merasimi"ne, damat ve köyün diğer delikanlılarıyla birlikte köy berberine giderler. Güveyi tıraşı, yine müzik eşliğinde gerçekleşir. Bu sırada da yaygın olarak "Arzu ile Kamber" türküsü çalınır (Kaderli 2006: 135).[265] Ayrıca Kaderli, bu türkünün, Deliorman Türkleri için özel bir türkü olarak kabul edildiğini, türkünün sözel icra ortamlarında hem kadınlara hem de erkeklere özgü müzikal icralar içinde mutlaka söylendiğini vurgulamıştır (Kaderli 2006: 146-147). Bu örnek de

[263] Bkz. EK 78, EK 79, EK 80, EK 81, EK 82.
[264] Kaderli, bu türkünün 2004 yılında Fehim Kervancı'dan derlendiği bilgisini vermiştir (Kaderli 2006: 146-147).
[265] Bkz. EK 81.

Arzu ile Kamber türkülerinin hikâyeden ayrı olarak yaşadığının ve çeşme/pınar başı sahnesinden ayrılan türkülerin halk arasında yayıldığının bir göstergesidir.

Yukarıda örneğini verdiğimiz "Arzu'm Dağlarda Gezersin" adlı türkünün son dörtlüğünde ise Kamber, Arzu'ya "yol buradan ayrılır" demektedir. Hikâyede, Arzu'nun annesi Arzu'yu zengin birisiyle evlendirir. Mecburen iki sevgilinin yolu ayrılmak zorunda kalır. Özzorluoğlu'nun anlatısında Kamber, Arzu'nun düğün evine gelir. Arzu artık güveyin evine gitmek üzere ata bindirilince Kamber, türkü söylemeye başlar. İki sevgili, aşk acısıyla türkü söylerler.[266] Düğün alayı, iki yol ağzına gelince Kamber, Arzu'ya bu türküyü söyler ve daha fazla dayanamayarak oradan ayrılır. Yurdatap'ın anlatısında da yine Özzorluoğlu'nun anlatısında olduğu gibi Arzu ata bindirilir; Kamber, onun arkasından türkü söylemeye başlar. Arzu'nun ayaklarını incitmemesi için üzengilere seslenir, duyduğu aşk acısını dile getirir. Gelin alayı ve güvey, dört yol ağzına geldiğinde ise "yol buradan ayrılır" diyerek yukarıdaki türkünün dörtlüğüne benzeyen bir dörtlük okur.[267] Âşık Mustafa Aydın'dan derlenen hikâyede bu sahne ile ilgili farklı bir türkü bulunmaktadır. Burada geçen olaya göre, düğün kurulur. Kanber'in ettiği beddua üzerine bütün atlar telef olur. Kiminin beli, kiminin ayağı kırılır, sadece Kanber'in atı sağlam kalır. Arzu'yu gelin götürecek ağa oğlu, mecburen Kanber'in atının gelin atı olmasına razı olur. Arzu, Kanber'in atına bindirilir. At, Kanber'den başkasını yanına yaklaştırmayınca atın yularından Kamber tutar. Arzu ile Kanber, kaçmak için fırsat gözler. Bir ara Arzu, atı üzengi ile mahmuzlayınca at, Kanber'in ayağına basar ve ayağını kanatır. Arzu, eğilip Kanber'e mendil uzatır ve onu öper. Bunun üzerine Kanber, Arzu'ya türkü söyler ve sevgilisinin gelin olmasından duyduğu üzüntüyü dile getirir.[268]

Kısacası bu sahne, hem yolun hem de iki sevgilinin yollarının ayrılmasını temsil eder. Türkünün bu dörtlüğü, iki sevgilinin kısa süreli de olsa ayrılıklarının nişanesidir.

Türküye bakıldığında hikâyenin ayrı ayrı sahnelerinden ve türkülerinden alıntılar yapıldığı görülmektedir. Bu sahneler, hikâyede farklı zaman dilimlerinde geçmektedir fakat bu türküde sahneler, tek bir türkü etrafında birleştirilmiştir. Bu şekilde türkü, hikâyenin farklı konularını ve türkülerini birleştirerek türkü repertuvarımızdaki yerini

[266] Bkz. EK 29. Türkü: 3.
[267] Bkz. EK 30. Türkü: 4.
[268] Bkz. EK 32. Türkü: 8.

almıştır. Bu açıdan bakıldığında türkü, Arzu ile Kamber hikâyesinin en can alıcı sahnelerini birleştirmiştir ve hikâyenin kısa bir özeti olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.

Ben Pınara Varmışem (Arzu – Kamber)[269]

Yöre: Erzincan / Karacalar Köyü
Kaynak kişi: Ali Bakan
Derleyen: Ahmet Yamacı

(Arzu)
Ben pınara varmışem
Elim yüzüm yumuşem[270]
Din imanım has Kamber
Sen bileziğimi görmüşsen

(Kamber)
Ben pınara varmadım
Elim yüzüm yumadım
Din imanım has Arzu
Ben bileziğini görmedim

(Arzu)
Keskin kılıç kındadır
Siyah zülfü[271] bizdedir
Din imanım has Kamber
Benim bileziğim sendedir

(Kamber)
Evinin önü suluk

[269]Ayrıca bkz. http://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=12943, Türkünün, "Ekler" bölümünde nota kaydı bulunmaktadır. Bkz. EK. 100.
[270] **Yumak:** Yıkamak (TRT-1 2006: 132).
[271] **Zülüf:** Saç (TRT-1 2006: 132).

Su akar oluk oluk
Bileziğini görürsem
Ne verirsen müjdanlık

(Arzu)
Evinin önü suluk
Su akar oluk oluk
Bileziğimi görürsen
Kendim sana müjdanlık (TRT-1 2006: 132)

Bu türkünün de yine ele alınan ilk türküde geçen "çeşme başı" sahnesinin işlediği görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında türküdeki tek fark, "çeşme" yerine "pınar" motifinin kullanılmasıdır.

Arzu, Özzorluoğlu ve Yurdatap'ın anlatısında bileziği bilerek çeşmenin başına bıraktığı için bileziğini Kamber'in aldığını bilmektedir. Şimşek ve Şenel'in anlatılarında ise Arzu, bileziğini gerçekten çeşmenin taşında unutmuştur. Türküde Arzu, bileziğinin Kamber'de olduğunu bildiğini söylemektedir. Arzu'ya âşık olan Kamber de artık Arzu'yla evlenmek istemektedir. Nitekim, Kamber'in Arzu'ya bileziğini görürse müjdanlık olarak ona ne vereceğini sorması üzerine Arzu'nun *"kendim sana müjdanlık"* cevabını vermesi, iki âşığın artık sevgili olduklarının ve Arzu'nun Kamber ile evlenme isteğinin kanıtı niteliğindedir.[272]

3.
Kaşın Gözün Çatandır[273]

Yöre: Erzincan
Kaynak Kişi: Münevver Uçar
Derleyen: Mustafa Uçar

[272] Balkanlarda derlenen "Arzu ile Kamber Türküsü"nde de "Bileziği bulana/Arzu kendisi hediyelik" dizeleri yer almaktadır. Bu dizelerin, yukarıda örneğini vermiş olduğumuz "Ben Pınara Varmışem (Arzu-Kamber)" adlı türkünün sözleriyle benzerlik gösterdiği görülmektedir. Arzu, bu türküde de kendisinin hediyelik olacağını söylemektedir. Buradan da "müjdanlık" kelimesinin "hediyelik" anlamında kullanıldığı görülmektedir.
[273] Bkz. http://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=156482, Türkünün notası için bkz. EK 104.

(Arzu)

Kaşın gözün çatandır
Kaygılara batandır
Önündeki kuz'eti
Anam ağu katandır

(Arzu'nun anası)

Ev süpürür toz eder
Kız oğlana göz eder
Garip Kamber neylesin
Bizim kahpe kız eder

(Arzu)

Hey bir zaman bir zaman
Dağlar başıma duman
Anam bir kuyu kazdı
Altı su üstü saman

(Kamber)

Hey nolsun nolsun nolsun
Han Aslı'm gelin olsun
Han Aslı'ma kıyamam
Giydiren el kırılsın

Hey nolsun nolsun nolsun
Han Aslı'm gelin olsun
Han Aslı'ma kıyamam
Atın beli kırılsın

Hey nolsun nolsun nolsun
Han Aslı'm gelin olsun

Han Aslı'ma kıyamam
Kır ata izin olsun

(Arzu)
Kamber Kamber has Kamber
Yük üstünde taş Kamber
Aslı'm ata binenden
Üzengiye bas Kamber

(Kamber)
Yel eser kum savrulur
Dünya başıma çevrilir
Eğil eğil öpeyim
Yol buradan ayrılır

Hey nolsun nolsun nolsun
Han Aslı'm gelin olsun
Han Aslı'ma kıyamam
Gövü[274] bacada ölsün

Hey nolsun nolsun nolsun
Han Aslı'm gelin olsun
Han Aslı'ma kıyamam
Altı kardeş birden ölsün

(Arzu)
Atın donu karadır
Mevla'm neler yaratır
Doğru söylerim bacım
Senin köyün neredir

[274] **Gövü:** Damat, güvey (http://www.tdk.gov.tr).

(Kamber)
Kaşın gözün karadır
Mevla'm neler yaratır
Doğru söylerim bacım
Köyüm bu Akşehir'dir

(Arzu)
Fırat kenarı saz mıdır
Ötenleri kaz mıdır
Doğru söyle kardeşim
Kamber ölü sağ mıdır

(Kamber)
Fırat kenarı saz değil
Ötenleri kaz değil
Doğru söylerim bacım
Kamber öldü sağ değil

(Arzu)
Hey araz araz araz
Aramızdan geçti yaz
Beni yâre kavuştur
Boz atlı Hızır İlyas

Yine bu türkü, hikâyenin farklı konu ve türkülerini bir arada barındırmaktadır. Arzu'nun annesi, kızının Kamber ile birlikte olmasını istemez hikâyelerde farklı yiyecekler olsa da Kamber'in yemeğine zehir koyarak onu öldürmek ister. Amacı, nasihatlarla ayıramadığı Arzu ile Kamber'i bu şekilde ayırmaktır. Bazı hikâyelerde yemeğin içinde zehir olduğunu Arzu anlarken bazılarında da Kamber anlamaktadır. Bu türkü de hikâyenin, Kamber'in yemeğine zehir katılması sonucunda Arzu ile Kamber'in karşılıklı konuşmaları sahnesini anlatmaktadır.

Özzorluoğlu'nun anlatısında Arzu'nun annesi kızını Kamber'den nasihatlarıyla ayıramayınca onu öldürmek, bu şekilde Kamber'den kurtulmak ister. Bir gün, kuzu pişirip içine zehir koyarak Kamber'e verir. Arzu, annesinin her an Kamber'e bir şey yapmasından korktuğundan dolayı tedirgindir. Bu nedenle kaşı gözü çatık bir şekilde durmaktadır. Kamber, sevgilisinin bu halini merak ederek kaşını çatmasının nedenini sorar.[275] Bu türkünün ilk dörtlüğünde de tersi bir şekilde Arzu, Kamber'e "kaşının gözünü çattığını" söylemektedir. Bu karşılıklı konuşmalar sonucunda Kamber, yemeğinin içinde zehir olduğunu anlar ve böylece yemeği yemeyerek ölümden kurtulur.

Yine Yurdatap'ın eserinde de Kamber, Arzu'nun uyarısı neticesinde zehir katılı kuzuyu yemez.[276] Korgunal'ın eserinde ise türküsü bulunmayan, fakat olay olarak geçen bu sahnede Kamber, Arzu'nun annesinin kendisi için pişirip içine zehir kattığı pilavı, tam ağzına götürecekken kaşığı yere fırlatır, pilavın içinde zehir olduğunu hisleriyle anlar.

Şimşek'in verdiği örneklerde ise durum, ele aldığımız hikâyelerden biraz daha farklıdır. Burada Kamber'in yemeğinin içine onu öldürmek için zehir değil, Arzu ile bacı-kardeş olmaları için Arzu'nun annesinin sütü katılır. Verilen varyantlardan birinde (S4), koca-karı, (Arzu'nun ebesi) Arzu ile Kamber'in bacı-kardeş olmaların için, Arzu'nun anasından süt sağar ve bundan Kamber'e yemek yapar. Bunu gören Arzu'nun bacısı, durumu ablasına haber verir. Kamber yemeği yiyeceği sırada Arzu, yememesi için onu türkü söyleyerek uyarır. Böylece Arzu ile Kamber, karşılıklı türkü söylemeye başlarlar. Arzu'nun uyarısıyla yemeğin içinde Arzu'nun anasının sütü olduğunu öğrenen Kamber, yemeği yemez ve evi terk eder (Şimşek 1987: 293-294).[277] Şimşek'in vermiş olduğu diğer bir varyantta ise (S5)[278] Arzu'nun ninesi (burada anasından bahsedilmektedir) süt sağar ve Arzu ile Kamber'in kardeş olmalarını ister. Arzu da türküyle Kamber'i uyarır (Şimşek 1987: 305-306). Türküde "Kaşın Gözün Çatandır" dizesiyle paralel olarak ise "Ḳaşu ḳara çataldır" dizesi kullanılmıştır. Burada bu dizeyi söyleyen Arzu değil Kamber'dir.[279]

Şenel'in Fikriye Yurtseven'den derlediği hikâye örneğinde ise Arzu ile Kamber büyüdüklerinde birbirlerine âşık olurlar. Komşular, Arzu'nun annesini kızını Kamber'e

[275] Bkz. EK 29. Türkü: 2.
[276] Bkz. EK 30. Türkü: 3.
[277] Bkz. EK 31. Şimşek 1987: 293-294.
[278] Bkz. EK 31. Şimşek 1987: 291-292.
[279] Türkü, hikâyenin akışı içinde yer alan ilk türküdür. Bkz. EK 31. (Şimşek 1987: 305-306)

vermemesi doğrultusu kışkırtırlar. Bunun üzerine Arzu'nun annesi, bir cadı kadına gider. Cadı kadın ona, Kamber'i zehirleyip öldürmek için bir kuzuyu zehirle doldurmasını, önüne koyup yedirmesini söyler. Arzu'nun annesi, denileni yapıp sofrayı kurar ve kuzuyu getirir. Arzu'nun durumdan haberi vardır. Kamber, kapıdan içeri girer ve Arzu'yu masanın başında kaşlarını çatmış otururken görür. Bunun üzerine Kamber, söz konusu türkünün bir örneğini söylemeye başlar (Şenel 2002: 35).[280] Kamber, kuzuda zehir olduğunu anlar ve onu yemez. Cadı kadın, Arzu'nun annnesinden Kamber'in kuzuyu yemediğini öğrenir. Bunun üzerine, Arzu'nun annesine sütünü sağmasını ondan çorba yapıp Arzu ile Kamber'e yedirmesini söyler. Böylece iki âşık, kardeş olacaklardır. Kadın, denileni yapar. Tam yemeği yiyeceklerken Arzu, bir türküyle çorbanın içinde süt olduğunu, Kamber'in yememesini söyler. Kamber de "ana baba bir olmayınca/südünen ḳardaş olmaz" dizelerini dile getirir (Şenel 2002: 38-40).[281]

Âşık Mustafa Aydın'dan derlediğimiz Arzu ile Kamber hikâyesinde ise Arzu'nun annesi, Arzu'yu ağanın oğlu ile nişanlar ve Kamber'i aradan çıkarmak için de onun yemeğine zehir katarak onu öldürmek ister. Kızını, Kamber'i yemeğe çağırması için gönderir. Arzu, Kamber'i yemeğe davet ettikten sonra eve dönerken yolda annesinin Arap'a Kamber'i aradan çıkardıktan sonra kızını ona vereceğini söylediğini duyar ve Arap'tan zehir aldığını görür. Yemek zamanı gelince Arzu, yemeklerin içinde zehir olduğunu söyleyerek yemeği yememesi için Kamber'i türküyle uyarır.[282]

Ele aldığımız hikâye örneklerden de anlaşılacağı üzere, bir uyarı niteliğinde olan türkünün bu dizeleri, Kamber'in yemeğine zehir veya Arzu'nun annesinin sütünün katılması sonucunda Arzu'nun, Kamber'i yemeği yememesi için uyardığı sahnenin bir kesitidir. Şimşek'in anlatılarında yemeğe, Arzu'nun annesinin sütünün katıldığı, diğer örneklerde ise bunun zehir olduğu görülmektedir. Şenel'in anlatısında ise her iki durum da söz konusudur. Kamber'in yemeğine ilk önce zehir, daha sonra da Arzu'nun annesinin sütü katılmıştır. Şenel'in anlatısı bu bağlamda iki olayı da içinde barındırmaktadır.

[280] Bkz. EK 107. Şenel 2002: 37-38.
[281] Bkz. EK 108. Şenel 2002: 39-40.
[282] Türkü için bkz. EK 32. Türkü: 5.

Kısacası türkü, hikâye içinde Kamber'in yemeğine zehir katılması sonucu Arzu'nun onu uyardığı sahneden ayrılarak günümüze kadar gelmiştir.[283]

Bu türküde diğer türkülerden farklı olarak Arzu'nun annesinin de olması dikkat çeker. Arzu'nun annesi, başından beri Arzu ile Kamber'in birbirlerini sevdiğinden şüphelenmekte ve sonunda durumu anlamaktadır. Kamber, Arzu'yu kardeşi sandığı için önceleri sevmezken Arzu, Kamber'i çok önceden severek ona sevgisini sözcüklerle anlatmaktadır. Kamber, kardeş sandığı Arzu'ya yüz vermeyip onu terslese de Arzu, Kamber'i sevmekten asla vazgeçmez ve Kamber'in kardeş olmadıklarını öğrenmesini sağlayarak hocasının da bileziğine yaptığı büyüyle Kamber'in de onu sevmesini sağlar (Özzorluoğlu ve Yurdatap'ın anlatılarında). Yani, türkü de Arzu'nun annesinin de dediği gibi aslında Kamber bu aşkta suçlu değildir. Ne yaptıysa Arzu yapmış; aşklarının başlamasını o sağlamıştır.

Türküde, başka bir konu olarak da Kamber'in ölümünden bahsedilmektedir. Hazin bir son ile Arzu ile Kamber hikâyesinde âşıklar kavuşamazlar. Özzorluoğlu'nun anlatısında uzun süre ayrı kalan sevgililer, sonunda halkın gözü önünde bir seyrangâhta kavuşup birbirlerine sarılırlar. Sevinç içinde olan âşıklar, çok uzun bir süre yerde birbirlerine sarılmış olarak kalırlar. Halk onların, büyük sevdalarından dolayı baygın olduklarını düşünse de gerçek, onların ölmüş olduklarıdır. Halk, onların öteki dünyada kavuştuklarını düşünür, Âşıkların mezara konulmasıyla mezarlarından çıkan iki beyaz güvercin, onların algısıyla bu düşünceyi doğrular. Yurdatap'ın eserinde de yine at üzerinde olan Arzu ile Kamber, birbirlerine sarılıp o şekilde ölürler. Kısacası, iki âşığın ruhları, burada kavuşamasalar da öteki dünyada kavuşur. Şimşek'in verdiği bir hikâye örneğinde (S5) ise yukarıdaki türküde bulunan ölüm sahnesiyle ilgili bölümler yer almaktadır. Bu hikâye örneğinde geçen türkünün son dörtlüğüyle, yukarıdaki türkünün son dörtlüğü arasında son derece fazla benzerlik vardır. Hikâyede Arzu, suya batan Kamber'i kurtarması için "Hıdır Leylas"tan yardım ister.[284] Aşağıda örneği verilen "Sabah Güneşi Doğdu Çıktı Yüceden" adlı türkü de yine Kamber'in ölüm sahnesini işlemektedir.

4.

[283] Bu sahneyle ilgili olan başka bir türkü örneği de "Ekler" bölümünde gösterilmiştir. Bkz. EK. 82.
[284] Bu türkü, hikâye akışı içinde son türküyü oluşturmaktadır. Bkz. EK 31. (Şimşek 1987: 313)

Sabah Güneşi Doğdu Çıktı Yüceden[285]

Yöre: Kırıkkale/Keskin
Kaynak Kişi: Şükrü Değer
Derleyen: Ayhan Değer

Sabah güneş doğdu çıktı yüceden
Işığı düştü pencereden pezeden
Uykusuz mu kaldın giden geceden
Uyan ey derdine yandığım Kamber'im uyan

Sabah oldu tan yerleri atıyor
Cemi kuşlar top top olmuş ötüyor
Herkes sevdiğini almış yatıyor
Uyan ey derdine yandığım Kamber'im uyan

Bu türkü, Kamber'in ölümü üzerine Arzu tarafından söylenen bir türküdür. Hikâyede Kamber'in öldüğü, bunun üzerine Arzu'nun üzüntüsünü dile getirdiği bir sahneden ayrılarak günümüze kadar gelmiştir ve Kamber'in ölüm sahnesinin bir kesitini yansıtmaktadır.

Bu türkünün bir varyantı, Şimşek'in verdiği hikâye örneğinde (S4) geçmektedir. Burada türkü, tek dörtlükten oluşmaktadır, bu dörtlük de yukarıdaki türkünün ilk dörtlüğünün bir varyantıdır. Bu hikâye örneğinde olay şu şekilde gerçekleşir: Başkasıyla evlendirilen Arzu'nun düğünü bitmiştir ve Arzu, artık eve gitmek üzere bir ata bindirilmiştir. Arzu'nun atını çeken Kamber, gelin olup giden Arzu'dan ayrılmak zorunda olduğu için çok üzgündür. Allah'a Arzu'nun dizinde biraz yattıktan sonra canını alması için dua eder. Dizinde yatmak istediğini Arzu'ya söyler ve onun dizinde uyur. Ay doğunca Arzu, uyuyan Kamber'i uyandırmaya kıyamaz ve sabaha kadar bekler. Sabah olunca da

[285] Bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=17678, Türkünün notası için bkz. EK 105.

Kamber'in öldüğünü görür ve Kamber'in uyanması için bu türkünün bir dörtlüğünü söyler (Şimşek 1987: 298-301).[286]

[286] Hikâye akışı içinde yer alan yedinci (son) türküdür. Bkz. EK 31. (Şimşek 1987: 301).

5.

Nazilli (Ey Nazilli Nazilli)[287]

Yöre: Konya
Kaynak Kişi: Silleli Mehmet Karol

Ey Nazilli Nazilli
Ak koyunlar kuzulu
Bileziğin üstünde
Arzu Kamber yazılı

Yel eser kum savrulur
Cihan başıma devrilir
Eğil bir yol öpeyim
Yol gedikten ayrılır

Arzu'm sevdalara batmışsın
Hilal kaşlarını çatmışsın
Sofraya teklif olmaz
İçine ağılar[288] katmışsın

Destimi suya daldırdım
Doldu diye kaldırdım
Ne darılın hay kamber
Ben bileziği çaldırdım

Şeftali ağaçları
Meyve verir uçları
Hiç aklımdan gitmiyor
Yârin hilal kaşları

[287] Bkz. http://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=9444.
[288] **Ağı:** Zehir (http://www.tdk.gov.tr).

Bu türkünün de yine Arzu ile Kamber hikâyesindeki farklı konuları aynı anda işlediği görülmektedir. Bu bakımdan bu türkü, hikâyenin pek çok konusunu barındırır. İlk dörtlükte Arzu'nun bileziğinden, ikinci dörtlükte Arzu'nun evlenmesiyle Arzu ile Kamber'in ayrılmak zorunda olmasından, üçüncü dörtlükte Arzu'nun annesinin Kamber'in yemeğine zehir katmasından, dördüncü dörtlükte ise yine Arzu'nun bileziğinden, çeşme/pınar başı sahnesinden bahsedilmektedir, son dörtlükte ise Kamber'in güzelliğine bir övgü söz konusudur. Türkünün dörtlüklerinde bahsedilen bütün sahnelerin ve benzer türkülerinin hikâyelerde geçtiği görülmektedir.

Türkünün son dörtlüğü hariç diğer dörtlüklerinde bahsedilen sahnelerin hikâye içindeki yeri daha önce gösterilmiştir. Son dörtlüğün ise Yurdatap'ın anlatılarında benzer bir şekliyle geçtiği görülmektedir. Arzu'nun annesi, kızının Kanber ile görüşmesini yasaklar. Arzu da bunun üzerine kendini naza çekmeye karar verir. Bu duruma çok üzülen Kanber, Arzu ile birbirlerine ilk türkü söyledikleri yere giderek ağacın altına yatar. Bunu gören ve daha fazla dayanamayan Arzu, Kamber'in yanına gidip saçlarını okşayarak bu dörtlüğe çok benzer bir dörtlük söyler.[289] Dolayısıyla bu dörtlük, Arzu'nun Kamber'e sevgisini dile getirdiği bir dörtlük olmakla beraber, onu dağlarda, bir ağacın altında bulduğu bir kesiti anlatmaktadır.

Arzu ile Kamber türkülerine genel olarak bakıldığında, türkülerin genelde Arzu ile Kamber hikâyesinin aynı sahneleriyle ilgili olduğu görülmüştür. Bu türküler, hikâyenin benzer sahnelerinden ayrılarak ya da bu sahneler ele alınıp daha sonra oluşturularak bugünkü müzik dağarcığımızdaki yerine almış, TRT repertuvarına girmiştir. Buna göre, Arzu ile Kamber türkülerinin bulunduğu bu sahneler şunlardır:

1. Arzu ile Kamber'in çeşme başında olup Arzu'nun büyülenmiş bileziği ile ilgili konuşmaları,
2. Arzu'nun düğün günü, iki âşığın konuşmaları ve Arzu'nun atının üzerinde güveyin evine giderken Kamber ile yollarının ayrılması,
3. Arzu'nun annesinin Kamber'i öldürmek için onun yemeğine zehir katması,
4. Arzu'nun, Kamber'e naz yapması,

[289] Bkz. EK 29. Türkü: 2./EK 30. Türkü: 2.

5. Arzu ile Kamber'in birbirlerine duydukları aşkı dile getirmeleri ve bu aşktan dolayı duyulan acı,
6. Kamber'in ölmesi.

Ele alınan bazı türkülerde bu sahnelerden yalnızca biri bulunurken bazı türkülerde ise aynı anda farklı sahneler bulunmaktadır. Sahnelere bakıldığında, Arzu ile Kamber hikâyesinin en önemli olaylarını anlatan türkülerin günümüze geldikleri görülmektedir. Bu türküler arasında ise en çok görülen sahne, Arzu'nun bileziğini çeşme/pınar başına bırakması, Kamber'in de bileziği burada bulup alması ve Arzu ile Kamber'in çeşme/pınar başında konuşmaları sahnesidir. Bu sahneyi ele alan türküler, Arzu ile Kamber'in ilk kez başlayan karşılıklı aşklarına şahitlik etmektedir. Arzu ile Kamber türküleri içinde çeşme/pınar başı türküleri, aşk hikâyelerinin genel teması olan ve temelini oluşturan aşk motifinin hikâyedeki başlangıç noktasını temsil etmektedir. Arzu ile Kamber hikâyesini, bir aşk hikâyesi yapan ve iki kahraman arasında beklenen aşkı başlatan çeşme/pınar başı sahnesi, dolayısıyla hikâyede en çok akılda kalan sahnelerden biri olmuştur. Aşk hikâyelerinin temelini oluşturan aşk motifinin başlangıcını sağlayan bu türkü, diğer türküler ile karşılaştırıldığında önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle, Arzu ile Kamber hikâyesiyle ilişkisi olan türküler arasında, en çok bu sahneden ayrılan türkülerin günümüze gelmesi, anlaşılabilir bir durumdur.

Çeşme/pınar başı motifi, Doğu ve Akdeniz kültüründe yaygın bir motiftir. Çeşme/pınar başı, kadın ve erkeğin birbirlerini gördükleri, birbirlerine âşık oldukları yer olmuş ve onların buluşma noktalarını oluşturmuştur. Mirzaoğlu da bir çalışmasında "Güdüşlü'nün Çeşmesi" adlı türkünün hikâyesini anlatırken çeşme/pınar başının işlevleri üzerinde durmuştur. O, çalışmasında Krappe'nin "The Folk-Song" adlı eserinden bu duruma örnek teşkil edecek bilgileri harmanlamış ve konunun anlaşılmasına açıklık getirmiştir. Buna göre, Doğu'nun yaşam tarzında mevcut olan köy pınarlarından su taşıma işi, kadının görevi olarak yaşatılmıştır. Bu doğrultuda köy pınarları, kadın ve erkeğin en uygun karşılaşma yeri olmuştur. Halkın yaşadıkları olaylar ve gün içerisinde yaptıkları işler, aynı çevre şartlarında oluşan türkülerde anlatılarak yaşamıştır (Mirzaoğlu 2015a: 146).[290] Âşıkların, çeşme/pınar başı buluşmaları da türkülere yansımıştır. Söz konusu bu durum, Arzu ile Kamber hikâye ve türkülerinde de geçerli olmuştur. Bunun yanı sıra, ele

[290] Bkz. Örnek Türküler-12. Aman Güzel İnsaf Eyle De Bana.

aldığımız türküler arasında yer alan ve bugün TRT repertuvarımızda bulunan Köroğlu türkülerinden biri olan "Aman Güzel İnsaf Eyle De Bana" adlı türküde de Köroğlu, çeşme başında bir kız görerek ona âşık olur. Burada da aşkı başlatan yerin çeşme başı olduğu görülmektedir. Bu durum da sosyal hayatın halk hikâyelerine ve halk türkülerine yansıdığının kanıtıdır.

Hikâyede önemli iki konu daha vardır. Bunlardan biri, Arzu'nun düğün sahnesi, diğeri ise Arzu'nun annesinin Kamber'in yemeğine zehir katması sahnesidir. Dolayısıyla bu iki ana sahne, Arzu ile Kamber türkülerine de kaynaklık etmiştir. Bu sahnelerden ayrılan ya da bu sahnelerden hareketle sonradan oluşturulan Arzu ile Kamber türküleri de müzik repertuvarımızdaki yerini almıştır. Arzu'nun düğün sahnesi, iki âşığı birbirinden ayırmaktadır. Dolayısıyla bu sahne ve beraberinde bu türkü, hikâyede hasret temasını oluşturur. Böylece, çeşme/pınar başı sahnesiyle birleştirilen Arzu ile Kamber, Arzu'nun düğün sahnesiyle ayırılır. Arzu'nun başka biriyle evlenmesi ve düğün günü, bindiği atın yol ayrımına gelmesi, iki sevgiliyi ayırır. Kahramanların ayrılmak zorunda kalmaları, onlara aşk acısı yaşatır, iki sevgilinin aşklarını güçlendirir ve hikâye böylece daha etkili bir hale gelir. Dolayısıyla aşka önem veren Türk halkının gözünde, bu sahneyle iki âşık ölümsüzleştirilmiştir. Bu açıdan önemli görülebilecek bu sahneyle ilişkili olan türküler de halk tarafından önemli görülerek müzik dağarcığımızdaki yerini almıştır.

Arzu ile Kamber hikâyesinin ana sahnelerinden biri olan Arzu'nun annesinin Kamber'in yemeğine zehir katması, hikâyede merak unsurunu oluşturan bir sahnedir. Bu sahne, ayrıca hikâyeye entrika unsuru da katmaktadır.

Genel olarak Arzu ile Kamber türkülerine bakıldığında, Arzu ile Kamber'in birbirlerine duydukları aşkı dile getirdikleri ve bu aşktan dolayı acı duydukları görülmektedir.

Ele aldığımız ve TRT repertuvarında geçen Arzu ile Kamber türkülerinin bir özelliği de bu türkülerin, hikâyenin iki ana kahramanı olan Arzu ve Kamber arasındaki konuşma olması dikkat çekicidir. Daha önceki bölümlerde ele aldığımız Köroğlu türkülerinde ise Köroğlu dışında diğer kahramanların da türkü söyledikleri görülmektedir. Köroğlu hikâyelerinde genel olarak en çok türkü söyleyen kişi Köroğlu olmuştur. Bu durumun nedeni, hikâyenin ana kahramanının Köroğlu olmasıdır. Bu nedenle Köroğlu'nun tek başına söylediği türküler ağırlıktadır. Bir aşk hikâyesi olan Arzu ile Kamber hikâyesinde

ise iki aşığın karşılıklı konuşma türküleri, bugünkü müzik repertuvarımızı oluşturmaktadır. Bunun nedeni de hikâye kahramanlarının iki kişi olması ve âşıkları birbirlerinden ayırmama isteği olduğunu söylemek mümkün olabilmektedir. Bu karşılıklı konuşma sahnelerinden oluşan türkülerde Arzu ve Kamber, birbirlerine aşk sözcükleri söyleyerek sevdalarını dile getirmektedirler. Bu türkülerin kiminde Kamber, Arzu'nun güzelliğini övmekte, kiminde yüreğinin acısından dertlenmektedir. Ayrıca türküler, Arzu ile Kamber hikâyelerinin önemli sahnelerini yansıtmaları bakımından önemlidir.

Aşk ile yoğurulan ve aşkı, sevgiyi, hasreti önemseyen bir halk olan Türk halkı, bu duygularla ilgili olan anlatılara ve türkülere sahip çıkarak onları dilden dile yaymış ve nesilden nesile yaşatmışlardır.

SONUÇ

Halk hikâyeleri ve halk türküleri, halk edebiyatının birbirinden farklı özelliklere sahip olan iki önemli türüdür. Bunun dışında halk hikâyelerinin, bazı halk türkülerini barındırması, onun en önemli özelliğidir. Halk hikâyeleri, nazım-nesir karışık bir yapıya sahiptir. Hikâye içindeki nazım parçaları, saz eşliğinde türkü şeklinde seslendirilmektedir. Dolayısıyla halk hikâyelerinde, hikâye anlatısı ve türküler iç içedir. Halk hikâyelerinin akışı içinde bulunan türküler, hikâyenin kahramanlarının konuşmaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Hikâyede anlatıcı, olayları nesir diliyle ifade eder. Hikâye içinde konuşma sırası hikâyenin kahramanlarına geldiğinde ise kahramanların söyledikleri türküler devreye girer. Kahramanlar, kendi kendilerine duygularını ifade ederken ya da karşılıklı konuşurlarken türkü diliyle konuşmuşlar, kendilerini türküyle ifade etmişlerdir. Bu türküler, hikâye içinde kahramanları tanımamız ve onların yaşadığı duyguları hissetmemiz bakımından önemlidir. Ayrıca türküler, hikâyenin seyrini de değiştirmekte, anlatılmak istenen çoğu konu, türküler ile verilmektedir. Türküler, hikâyede sahneden sahneye geçişi sağlayıp olay örgüsünün geliştirilmesinde önemli yapı taşlarıdır ve olayların düğümünü çözme işlevlerine sahiptir. Kısacası türküler, hem hikâyelerde kahramanların yaşadıkları duygu yoğunluğunu ifade etmesi hem de hikâyenin seyrini değiştirmesi bakımından önemlidir.

Günümüzde değişen yaşam tarzı ve insanların hayata bakış açıları, halk hikâyelerinin ve onların türkülerinin birbirlerinden ayrılmalarına neden olmuştur. Artık halk hikâyesi dinleyecek zamanı kalmayan insanlar, bu halk hikâyelerini anlatmadıkları için onları unutmuşlar fakat bu hikâyelerin çoğu türküsünü söylemeye devam etmişlerdir. Uzun uzadıya anlatılan, herhangi bir uyağı veya nakaratı olmayan nesir, geri planda kalmış; sözlü kültür ortamında oluşan ve icra ortamları sözlü kültür olan hikâyeler, günümüzde elektronik kültürle yerini sinema, televizyon, internet gibi alanlara bırakmıştır. Söylenmek için daha az süre gerektiren, barındırdığı nakaratları, uyakları ve duygu yoğunluğuyla halk hikâyelerinin çoğu türküsü ise hikâyelerinden ayrı olarak akıllarda kalmayı başarmıştır. Bugün bu türkülerin icrası, sözlü kültür ortamında da elektronik kültür ortamında da devam etmektedir. Bu bakımdan, hikâyesi unutulan türküler, halk arasında yayılmaya devam etmiş ve müzik repertuvarımızdaki varlıklarını sürdürmüştür.

Halk hikâyelerinin günümüzde çoğunlukla anlatılmamasından dolayı, hikâyesi unutulan türkülerin, türküde adı geçen kahramanlara bakıldığında hangi hikâyeden geldiği kısmen de olsa anlaşılmaktadır fakat onların ne anlattığı, hikâyenin hangi sahnesiyle bağlantılı ve hangi kesitine ait olduğu tam olarak bilinmemektedir. Ancak, müzik repertuvarımızda bulunan ve herhangi bir halk hikâyesinin içinde barınan ya da halk hikâyesine bağlı olarak yeniden oluşturulan türkülerin hikâyelerinin bilinmesi, onların anlaşılmaları bakımından önem taşımaktadır. Bu nedenle, halk türküleri ve onların bağlı bulundukları halk hikâyelerinin çalışmaları bir arada yürütülmelidir. Halk hikâyeleri ile ilişkisi bulunan türkülerin, anlaşılması için onların hikâyelerinin bilinmesi ve irdelenmesi gerekmektedir. Bu yolla, halk hikâyelerinden ayrılan ya da daha sonra oluşturulan ve halk hikâyelerinin farklı sahnelerini anlatan türkülerin ne anlattıkları, hikâyenin hangi kesitine ait oldukları ve nereden geldikleri de büyük bir ölçüde anlaşılmış olacaktır. Bu açıdan bakıldığında halk hikâyeleri, türküler bakımından önem taşımakta ve onlar için bir kaynak oluşturmaktadır.

Halk hikâyeleri örneklerinden olan, kahramanlık hikâyesi olarak karşımıza çıkan "Köroğlu" hikâyesi ve aşk hikâyesi olarak edebiyatımızda barınan "Arzu ile Kamber" hikâyesi de yukarıda örneklerini verdiğimiz gibi bugün müzik repertuvarımızda ve türkü dağarcığımızda bulunan türküleri barındırmaktadır. Halkta biri kahramanlık, diğeri aşk olmak üzere farklı duygular uyandıran bu iki hikâye, türküleriyle de bu duyguları halka yansıtmaktadır. Türk halkının kahramanlık özelliğini ortaya çıkaran ve anlatımıyla onlara coşkunluk veren Köroğlu hikâyesi, türküleriyle de halkın kalbinde aynı hisleri uyandırmıştır. Köroğlu, Anadolu'da ve Türk dünyasında bir yiğitlik motifi olmuş ve halka bir model oluşturmuştur. Ele aldığımız diğer bir hikâye olan Arzu ile Kamber hikâyesi de evrensel olan aşk duygusunu ortaya çıkarmış ve kalplerde hem heyecanı hem de hüznü aynı anda yaşatmıştır. Arzu ile Kamber hikâyesinin türküleri de halkta uyandırdığı heyecan, aşk ve hüzün duyguları bakımından hikâyesi ile aynı işlevi görmüştür. Bu iki hikâye, günümüzde etkin olarak anlatılmasa da onların türküleri halk arasında yaşamaktadır. Bu hikâyeler, halk hikâyelerinin ve halk türkülerinin arasındaki ilişkinin anlaşılması bakımından diğer halk hikâyelerine de örnek teşkil etmektedir.

Araştırmamızda başka bir konu da halk hikâyelerinin ve türkülerinin varyantlaşma meselesi olmuştur. Halk hikâyeleri ve halk türküleri, sözlü kültür ortamında dilden dile

aktarılmış; farklı bölgelerde, farklı âşıklar tarafından söylenmiştir. Böylece halk hikâyeleri ve onların türküleri, başka zihinlerde oluşurken çeşitli değişimlere uğramıştır. Hikâye anlatıcıları, dinleyici kitlesine göre hikâyeyi uzatmış ya da kısaltmış, hikâyeleri akıllarında kaldıkları ya da o anda istedikleri ve hissettikleri gibi anlatmışlardır. Böylece hikâyeler tek bir kalıba bağlı kalmamış, diğer örnekleriyle aralarında bazen küçük bazen de büyük farklılıklar meydana gelmiştir. Böylece halk hikâyelerinde varyantlaşmalar söz konusu olmuştur. Bu varyantlaşmalar onların ilişkili oldukları türkülerde de meydana gelmiş, türkülerin bazen sözlerinde, bazen ezgilerinde, bazen de her ikisinde de değişimler gerçekleşmiştir.

Ele aldığımız Köroğlu ve Arzu ile Kamber hikâye ve türkülerinde de bir varyantlaşma durumunun söz konusu olduğu görülmüştür. Bu hikâyelere ait çok sayıda farklı anlatım mevcuttur. Gerek Köroğlu gerekse Arzu ile Kamber türkülerinde de aynı sahne ile ilgili olan tek bir türkünün olmadığı, türkülerin çeşitlendiği incelediğimiz örneklerden anlaşılmıştır. Bu çeşitlenmeler çoğunlukla türkülerin sözleri üzerinde yoğunlaşmakla birlikte bölgesel farklılıklar doğrultusunda ezgisel çeşitlenmeler de bulunmaktadır. Bununla birlikte ezgisel çeşitlenme (varyantlaşma) olgusu, sözlerdeki çeşitlenmeler kadar dikkat çekici boyutlarda değildir. Bunun nedeni, kaydedilen halk hikâyelerinde türkülerin çoğunun notasyonunun yapılmamış olmasıdır. Bu hikâyelerin ve türkülerin bu varyantlaşma durumu, yine onların sözlü kültür geleneğinde yayılmasından ileri gelmiştir.

Bugün türkü repertuvarımızda bulunan Köroğlu ve Arzu ile Kamber türkülerinin çeşitli varyantlarının, hikâyelerin içinde geçtikleri tespit edilmiştir. Bu türkülerin, söz konusu hikâyelerin belirli sahneleriyle doğrudan ilişkili oldukları açıkça anlaşılmaktadır. Bu sahnelerin, Köroğlu hikâyesi için genel olarak meydan okuma sahneleri, Arzu ile Kamber hikâyesi için de çeşme başı sahnesi olduğu görülmüştür. Köroğlu türkülerinin arka planını oluşturan meydan okuma sahneleri, hikâyenin kahramanlık hikâyesi olmasından kaynaklanmakta, Köroğlu'nun yiğitliğine, cesaretine ve düşman karşısındaki yenilmezliğine vurgu yapmaktadır. Arzu ile Kamber türkülerinde de çeşme başı sahnesi iki âşığın aşklarını başlatması bakımından önemlidir ve hikâyenin bir aşk hikâyesi olmasının temellerini atmıştır. Çeşme başı, aşkın başladığı noktadır. Hikâyenin oluştuğu dönemde çeşme başının âşıkların buluşma noktası olması da halk hikâyelerinin sosyal

hayatla bağlantılı olduğunun kanıtıdır. Köroğlu ve Arzu ile Kamber türkülerin belirli bir sahneyle ilişkili olma olgusu, onların hikâyelerden ayrılarak türkü dağarcığımıza girdiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, halk hikâyeleri ve onların türküleri iç içedir. Bu nedenle bu iki konunun birlikte araştırılması gerekmektedir. Böylece söz konusu halk türkülerinin ilişkili oldukları halk hikâyelerinin bilinmesiyle onların konusu ve ne anlattıkları büyük ölçüde ortaya çıkacaktır. Halk hikâyesinin bilinmesi yoluyla, halk hikâyeleriyle ilişkili olan türkülerin, hikâye ile bağlantısı, onların bağlı oldukları sahne, hikâyeden ayrılmış oldukları kesit konusuna ışık tutulmuş olacaktır. Bu bakımdan, halk hikâyeleriyle ilişkisi olan halk türküleri incelenirken türküler, bağlı bulundukları hikâye ile birlikte ele alınmalıdır.

KAYNAKLAR

AÇA, Mehmet-EKİCİ, Metin-YILMAZ A. Müge (2015), "Anonim Halk Edebiyatı", *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı,* s. 133-238.

ALPTEKİN, Ali Berat (1984), "Arzu ile Kamber Hikâyesi", *Türk Folkloru*, Temmuz, Sayı: 60, s. 12-15.

ALPTEKİN, Ali Berat (1997), *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Ankara: Akçağ Yayınları.

ALPTEKİN, Ali Berat (2012), *Efsane ve Motifleri Üzerine*, Ankara: Akçağ Yayınları.

ALPTEKİN, Ali Berat-İÇEL, Hatice (2011), "Batı Versiyonlarında Köroğlu" *Millî Folklor*, Yıl: 23, Sayı 91, s. 37-50.

ARSUNAR, Ferruh (1963), *Köroğlu*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

ASLANOĞLU, İbrahim (1985), "Kiziroğlu Mustafa Bey", *Türk Folkloru*, Yıl: 7 - Cilt: 7, Sayı: 76, s. 3-6.

ATMACA, Seher (2016), *"Azerbaycan ve Türkiye'de Köroğlu Destanının Karşılıklı Analizi"* KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2.

BAŞGÖZ, İlhan (1957), *Köroğlu*, Ankara: Güvercin Kitap.

BAŞGÖZ, İlhan (1986), *Folklor Yazıları*, İstanbul: Adam Yayınları.

BAŞGÖZ, İlhan (2008), *Türkü*, İstanbul: Pan Yayıncılık.

BAYAT, Fuzuli (2009),*Türk Destancılık Tarihi Bağlamında Köroğlu Destanı (Türk Dünyasının Köroğlu Fenomenolojisi)*, Ankara: Ötüken Yayınları.

BAYATLI, Necdet Yaşar (2009), "Türk Halk Hikâyelerinde Arzu Kamber (Arzı Qamber) Hikâyesinin Kerkük ve Tuzhurmatı Varyantlarının Mukayesesi (İnceleme ve Metin)", *Millî Folklor*, 21, 82: 122-139.

BİRDOĞAN, Nejat (1972), Kiziroğlu Mustafa Bey ve Köroğlu Üzerine, *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 24 – Cilt: 14, Sayı: 281 s. 6497-6500.

BORATAV Pertev Naili – FIRATLI, Halil Vedat (1943), *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara: Maarif Matbaası.

BORATAV, Pertev Naili (1936), "Anadolu'da ve Türkmenler Arasında Köroğlu Destanının İzlerine Dair Yeni Notlar", *'Türkiyat Mecmuası Beşinci Cilt'ten ayrı basım*, s. 79-86.

BORATAV, Pertev Naili (1945), *Folklor ve Edebiyat-II*, Ankara: Recep Ulusoğlu Basımevi.

BORATAV, Pertev Naili (1969), *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

BORATAV, Pertev Naili (1982), *Folklor ve Edebiyat-I*, İstanbul: Adam Yayınları.

BORATAV, Pertev Naili (1984), *Köroğlu Destanı*, İstanbul: Adam Yayıncılık.

BORATAV, Pertev Naili (2014), *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, İstanbul: Tarih Vakfı.

ÇOBANOĞLU, Özkul (2000), *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*, Ankara: Akçağ Yayınları.

ÇOBANOĞLU, Özkul (2003), *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*, Ankara: Akçağ Yayınları.

ÇOBANOĞLU, Özkul (2012), *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.

DİLÇİN, Cem (2013), *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

DİZDAROĞLU, Hikmet (1969), *Halk Şiirinde Türler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

DUYMAZ, Ali (2001), *Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

DÜZGÜN, Dilaver (2015), "Âşık Edebiyatı", *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, s. 287-344.

EBERHARD, Wolfram (2002), *Güneydoğu Anadolu'dan Âşık Hikâyeleri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

EKİCİ, Metin (2004), *Türk Dünyasında Köroğlu (İlk Kol), -İnceleme ve Metinleri-*, Ankara: Akçağ Yayınları.

ELÇİN, Şükrü (1986), *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

ELİADE, Mircea (2001), *Mitlerin Özellikleri,* İstanbul: Om Yayınevi.

ERGİN, Muharrem (2017), *Dede Korkut Kitabı,* İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

ERKAN, Serdar (2012), Anadolu Sahası Köroğlu Anlatılarında Tema ve Ezgi Meselesi, (Doktora Tezi), Ankara, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ESEN, Ahmet Şükrü (1999), *Anadolu Türküleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

GÂZİMİHÂL, Mahmut Ragıp (1991), *Türk Halk Oyunları Kataloğu,* Cilt: 1, Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.

GÂZİMİHAL, Mahmut Ragıp (1997), *Türk Halk Oyunları Kataloğu,* Cilt: 2, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

GÂZİMİHAL, Mahmut Ragıp (1999), *Türk Halk Oyunları Kataloğu*, Cilt: 3, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

GERÇEK, Selim Nüzhet (1930), *Türk Temaşası*, İstanbul: Matbaai Ebüzziya.

GÖKALP, Mehmed (1976), Köroğlu Kollarından Kiziroğlu Mustafa Bey Kolu ve Türküleri, *Folklora Doğru*, Cilt: IV, Sayı: 44, s. 61-63.

GÖKYAY, Orhan Şaik (2013), *Dede Korkut Hikâyeleri*, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

GÖRKEM, İsmail (2000), Halk Hikâyeleri Araştırmaları, Çukurovalı Âşık Mustafa Köse ve Hikâye Repertuvarı, Ankara: Akçağ Yayınları.

GÜNAY, Umay (2011), *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

GÜNEY, Eflâtun Cem (1971), Folklor ve Halk Edebiyatı, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

GÜVEMLİ, Zahir (1960), *Sinema Tarihi – Başlangıcından Bugüne Türk ve Dünya Sineması*, İstanbul: Varlık Yayınları.

GÜZEL, Abdurrahman – TORUN, Ali (2012), *Halk Edebiyatı El Kitabı,* Ankara: Akçağ Yayınları.

HAKAN, Fikret (2008), *Türk Sinema Tarihi*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

İÇEL, Hatice (2010), *Köroğlu'nun Bolu Beyi Kolu Üzerine Bir İnceleme*, Konya: Kömen Yayınları.

İkbal Kütüphanesi (1931), (Yanlışları Düzelten: S. Tevfik), *Köroğlu Hikâyesi*, İstanbul: Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi.

İkbal Kütüphanesi, (Yanlışları düzelten: Süleyman Tevfik) (1931), *Köroğlu Hikâyesi,* İstanbul: Matbaacılık ve Neşriyat.

İNANOĞLU, Türker (2004), *5555 Afişle Türk Sineması*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı (1929), *Halk Türküleri*, Defter: 10, İstanbul: Evkaf Matbaası.

KADERLİ, Zehra (2006), "Deliorman Türk Sözel Kültüründe Müzik Geleneği", *Türkbilig*, Yıl: 11, s. 118-148.

KAFTANCIOĞLU, Ümit (1979), *Köroğlu Kol Destanları*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

KAPLAN, Mehmet, AKALIN, Mehmet, BALİ, Muhan (1973), (Anlatan: Behçet Mahir), *Köroğlu Destanı*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

KAYA, Doğan (1999), *Anonim Halk Şiiri*, Ankara: Akçağ Yayınları.

KOCATÜRK, Vasfi Mahir (1963), *Saz Şiiri Antolojisi*, Ankara: Ayyıldız Matbaası.

KORGUNAL, Muharrem Zeki (1931), Arzu ile Kamber, İstanbul: Kurtuluş Matbaası.

KOROK, Dâniş Remzi (1937), *Köroğlu*, İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu.

KÖKTÜRK, Muhsin (1972), "Kiziroğlu Mustafa Bey", *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 24-Cilt: 14, Sayı: 278, s. 6431-6432.

KÖPRÜLÜ, Fuat (2011), *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat (2004), *Edebiyat Araştırmaları 1*, Ankara: Akçağ Yayınları.

MERT, Oktay (1997), *Köroğlu-Bütün Şiirleri*, İstanbul: Gözlem Yayınları.

MİRZAOĞLU, Gülay (1999), "Cerit Türkmenlerinde Halk Hikâyeciliği ve Hikâyeciler", *Millî Folklor,* Yıl: 11, Sayı: 44, s. 77-87.

MİRZAOĞLU, Gülay (2003), *Çukurova Bozlağı*, Ankara: Binboğa Yayınları.

MİRZAOĞLU, Gülay (2015a), *Halk Türküleri (Konu-İcra-Yapı-Anlam-İşlev),* Ankara: Akçağ Yayınları.

MİRZAOĞLU, Gülay (2015b), "Anlatı ve Müzik İlişkisi Bağlamında Halk Hikâyelerinden Halk Müziği Dağarcığına Geçen Türküler", *Mustafa Öztürk'e Armağan*, İstanbul Kesit Yayınları, s. 305-318.

MİRZAOĞLU, Gülay (2001), Türkülerin İşlevleri ve Zeybek Türküleri, *Türkbilig,* 2: 76-91.

NUTKU, Özdemir (1977), *Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

OĞUZ, Öcal (2008), "UNESCO ve Geleneğin Ustaları", *Millî Folklor*, Ankara: Yıl: 20, Sayı:77, s. 5-10.

ONAY, Ahmet Talât (2012), *Türk Halk Şiirinde Şekil ve Türler*, (Hazırlayan: Cemal Kurnaz) Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.

ONG, Walter (2014), *Sözlü ve Yazılı Kültür-Sözün Teknolojileşmesi*, İstanbul: Metis Yayınları.

ÖZARSLAN, Metin (2001), *Erzurum Âşıklık Geleneği*, Ankara: Akçağ Yayınları.

ÖZBEK, Mehmet (1975), *Folklor ve Türkülerimiz*, İstanbul: Ötüken Yayınevi.

ÖZDEMİR, Nebi (2008), *Medya Kültür ve Edebiyat*, Ankara: Geleneksel Yayınları.

ÖZGÜÇ, Agâh (1988), *Kronolojik Türk Sinema Tarihi*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü Sinema Dairesi Başkanlığı.

ÖZÖN, Nijat (1968), *Türk Sineması Kronolojisi (1895-1966)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

ÖZTELLİ, Cahit (2002), *Evlerinin Önü Türküler*, İstanbul: Özgür Yayınları.

ÖZZORLUOĞLU, Süleyman, Tevfik (1932), *Arzu ile Kamber*, İstanbul: Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi.

REICHL, Carl (2011), *Türk Boylarının Destanları-Gelenekler, Şekiller, Şiir Yapısı,* (Çeviren: Doç. Dr. Metin Ekici), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

SAKAOĞLU, Saim (2009), *Efsane Araştırmaları*, Konya: Kömen Yayınevi.

SCOGNAMILLO, Giovanni (1998), *Türk Sinema Tarihi (1896-1997)*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

SEGAL, Robert A. (2004), *Mit*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

SEYİDOĞLU, Bilge (2016), *Erzurum Efsaneleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

SPIES, Otto (1941), *Türk Halk Kitapları*, İstanbul: Rıza Koşkun Basımevi.

SÜMER, Faruk (1972), *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilâtı-Destanları,* Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları: 170: Ankara.

ŞİMŞEK, Esma (1987), *Arzu ile Kamber Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TAŞLIOVA, M. Mete (2006a), "Kars Sözel Hikâyeciliğinin İcra Ortamları", *Türkbilig,* 2006/11, s. 164-188.

TAŞLIOVA, M. Mete (2006b), *Kars'ta Sözel Hikâyecilik ve Hikâyeler*, (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halkbilimi Bilim Dalı.

TAŞLIOVA, M. Mete (2016), *Köroğlu-Oltu Kolu (İnceleme-Metinler)*, Ankara: Akçağ Yayınları.

TRT (2006), *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi-1*, Ankara: TRT Müzik Dairesi Yayınları.

TRT (2006), *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi-2*, Ankara: TRT Müzik Dairesi Yayınları.

TURAN, Metin (2013), *Köroğlu*, Bolu: Bolu İl Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

TÜRKSOY (2011), *Altın Çağ'ın İncisi "Köroğlu" (The Pearl of the Golden Age)*, Türksoy: Ankara.

YAKICI, Ali (2013), *Halk Şiirinde Türkü*, Ankara: Akçağ Yayınları.

YALÇIN, Safinaz (2012), *Unutulmaz Türküler Antolojisi*, İstanbul: Türkmen Kitabevi.

YARDIM, Mehmet Nuri (2012), *Halk Türkülerinden Seçmeler*, İstanbul: Bordo-Siyah Klasik Yayınlar.

YILDIRIM, Dursun (1998), *Türk Bitiği*, Ankara: Akçağ Yayınları.

YURDATAP, Selami Münir (1936), *Arzu ile Kamber Hikâyesi*, İstanbul: Bozkurt Matbaası.

YÜCEL ÇETİN, Ayşe (2016), *Türk Halk Hikâyelerinde Anlatıcı Tipolojisi*, İstanbul: Kitabevi.

İnternet Kaynakları

http://www.konhaber.com/haber-konya_da_asiklar_bayrami_basliyor-763579.html

http://www.milliyet.com.tr/unesco-yasayan-insan-hazinesi--gundem-1943385/

http://www.osmanice.com

http://www.osmanlicanedemek.com

http://www.tdk.gov.tr

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=1361&ad=HELKEM%DD%20SUYA%20DALDIRDIM

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=1529&ad=BEN%20PINARA%20VARMI%DEEM

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=1897&ad=%C7AMLIBELDEN%20DE%20BAKTI%20K%D6RO%D0LU

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=1902&ad=HAY%20ED%DCBEN%20MEYDAN%20HARMAN%20BA%DEINDA%20DURAN

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=205&ad=Y%DD%D0%DDTLER%20S%DDLK%DDN%DDP%20ATA%20B%DDN%DDNCE

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=2085&ad=ALA%20BOZ%20DUMANLI%20KARLI%20DERELER

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=2435&ad=BEN%20B%DDR%20K%D6RO%D0LUYUM%20DA%D0DA%20GEZER%DDM

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=2588&ad=SEN%20%C7E%DEMEYE%20VARDIN%20MI%20(ARZU-KAMBER)

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=2666&ad=ARZUM%20DA%D0LARDA%20GEZERS%DDN

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=3035&ad=HAN%20N%DDGARIM%20BENDEN%20Y%DCZ%DCN%20%C7EV%DDRME

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=3213&ad=SEN%20PINARA%20VARDIN%20MI

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=339&ad=MERT%20DAYANIR%20NAMERT%20KA%C7AR

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=374&ad=BENDEN%20SELAM%20OLSUN%20BOLU%20BEY%DDNE

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=390&ad=B%DDR%20HI%DEMINANAN%20GELD%DD%20GE%C7T%DD%20(K%DDZ%DDRO%D0LU)

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=4001&ad=%DDSABAL%DD%20D%DDNLE%20BEN%DDM%20S%D6Z%DCM%DC

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=544&ad=%C7AMLIBELE%20S%DCREYD%DDM%20YOLUNU

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=75&ad=UCA%20DA%D0LARIN%20BA%DEINDA%20(K%D6RO%D0LU%20SOLA%D0I)

http://www.turkçesozlukler.com

http://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=11536

http://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=12636

http://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=156482

http://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=5517

http://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=9444

https://tr.dictionarist.com

https://www.google.com.tr/search?biw=1366&bih=657&tbm=isch&sa=1&ei=5oXyW4bNDYK6sQHIkoTIDg&q=k%C3%B6ro%C4%9Flu+k%C4%B1l%C4%B1%C3%A7lar%C4%B1n+zaferi+afi%C5%9Fi&oq=k%C3%B6ro%C4%9Flu+k%C4%B1l%C4%B1%C3%A7lar%C4%B1n+zaferi+afi%C5%9Fi&gs_l=img.3...244211.249998..250860...0.0..0.228.3306.0j16j3.....0....1..gws-wiz-img.ahLpqD-OK-0#imgrc=-gie7zTYqob7uM:

https://www.google.com.tr/search?biw=1366&bih=657&tbm=isch&sa=1&ei=5oXyW4bNDYK6sQHIkoTIDg&q=k%C3%B6ro%C4%9Flu+k%C4%B1l%C4%B1%C3%A7lar%C4%B1n+zaferi+afi%C5%9Fi&oq=k%C3%B6ro%C4%9Flu+k%C4%B1l%C4%B1%C3%A7lar%C4%B1n+zaferi+afi%C5%9Fi&gs_l=img.3...244211.249998..250860...0.0..0.228.3306.0j16j3.....0....1..gws-wiz-img.ahLpqD-OK-0#imgrc=vk5LMd27p4OORM:

https://www.google.com.tr/search?q=da%C4%9Flar+kral%C4%B1+k%C3%B6ro%C4%9Flu+afi%C5%9Fi&rlz=1C1OKWM_trTR792TR792&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjflq_3l-DeAhXJ8ywKHbfODNoQ_AUIDigB&biw=1366&bih=657#imgrc=DKrxCTz40zYTbM:

https://www.google.com.tr/search?q=da%C4%9Flar+kral%C4%B1+k%C3%B6ro%C4%9Flu+afi%C5%9Fi&rlz=1C1OKWM_trTR792TR792&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjflq_3l-DeAhXJ8ywKHbfODNoQ_AUIDigB&biw=1366&bih=657#imgrc=SyeWASI5hMB63M:

https://www.seslisozluk.net

https://www.turkudostlari.net/nota.asp?turku=15648

https://www.turkudostlari.net/nota.asp?turku=17678

https://www.turkudostlari.net/nota.asp?turku=197

https://www.turkudostlari.net/nota.asp?turku=21238

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=10233

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=10235

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=10241

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=10242

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=10244

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=13217

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=13372

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=14339

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=17678

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=197

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=21238

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=22131

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=22133

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=22134

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=2561

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=3140

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=3197

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=3464

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=4689

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7236

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7240

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7241

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7242

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7243

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7246

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7250

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7254

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7261

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7262

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7264

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7265

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7278

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7417

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7418

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7419

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7420

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7425

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7429

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7433

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7444

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7445

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7459

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7464

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7465

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7473

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=8817

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=9870

https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=9871

https://www.youtube.com/watch?v=2PMbC-wsJXQ

https://www.youtube.com/watch?v=3kM-KZkdS4k

https://www.youtube.com/watch?v=9s_EluJwIZc

https://www.youtube.com/watch?v=dSfjDSL2r7k

https://www.youtube.com/watch?v=PQST9LSOC90

https://www.youtube.com/watch?v=vlbDvSusBMs

https://www.youtube.com/watch?v=vVHmfw3lwEA

https://www.youtube.com/watch?v=zebMfpir0uw

EKLER

EK 1.

1960-1961 sezonunda Ankara Devlet Tiyatrosu tarafından sahnelenen "Köroğlu" oyun afişi.

EK 2.

1976-1977 sezonunda Ankara Devlet Tiyatrosu tarafından sahnelenen "Koçyiğit Köroğlu" adlı oyun afişi.

EK 3.

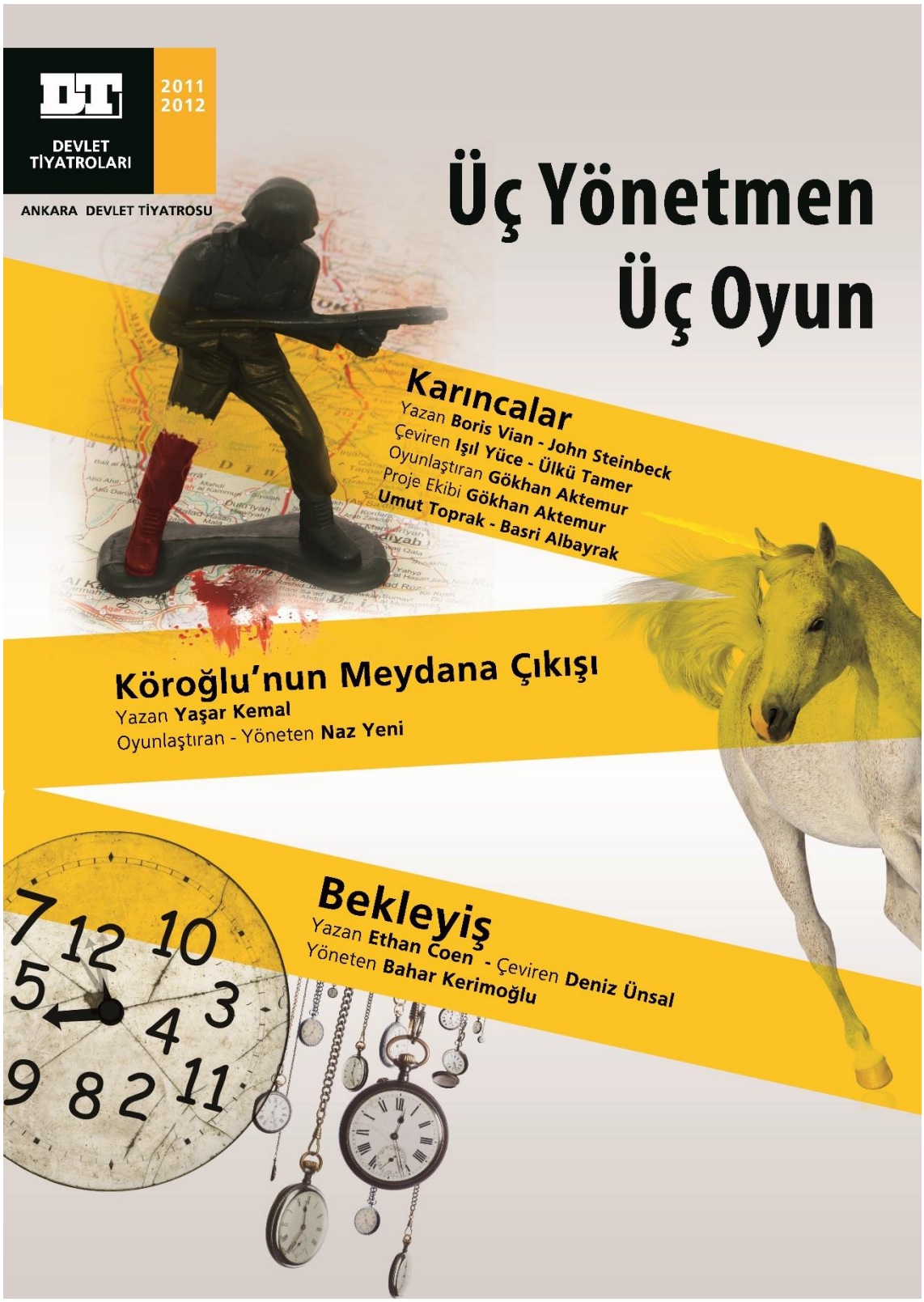

2011-2012 sezonunda Ankara Devlet Tiyatrosu tarafından sahnelenen "Köroğlu'nun Meydana Çıkışı" adlı oyunun afişi.

EK 4.

Erzurum Köroğlu Barı. (https://www.youtube.com/watch?v=dqzfwyCtp8k)

EK 5.

Bıçaklarla oynanan bir Köroğlu oyunu (https://www.youtube.com/watch?v=3kM-KZkdS4k)

EK 6.

Sopalarla oynanan bir Köroğlu oyunu (Üçkuyu Köyü) (https://www.youtube.com/watch?v=dSfjDSL2r7k)

EK 7.

Kaşıklarla oynanan bir Köroğlu oyunu. Afyon Hocalar Davılgı Köyü Köroğlu Oyunu (https://www.youtube.com/watch?v=2PMbC-wsJXQ)

EK 8.

Bıçakla oynanan bir Köroğlu oyunu. Aydın. (https://www.youtube.com/watch?v=vlbDvSusBMs)

EK 9.

Bıçaklarla oynanan bir Köroğlu oyunu. Afyon/Bayat Düğünü Köroğlu
(https://www.youtube.com/watch?v=vVHmfw3lwEA)

EK 10.

"Dağlar Kralı Köroğlu" Filmi-1963

Filmin ilk sahnesinde Köroğlu türkülerinden olan ve türkü repertuvarımızda bulunan "Benden Selâm Olsun Bolu Beyine" adlı türkü çalmaktadır. Bu türkü, filmde şu şekilde söylenmiştir:

(1)
(Hey hey yine de hey hey yiğitler hey hey)[291]
Benden Selam Olsun Bolu Beyine (Bolu Beyine)
Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır
At kişnemesinden kargı sesinden (kargı sesinden)
Dağlar seda verip seslenmelidir (seslenmelidir)

(Hey hey yine de hey hey yiğitler hey hey)
Düşman geldi tabur tabur dizildi (tabur dizildi)
Alnımıza kara yazı yazıldı (yazı yazıldı)
Tüfek icad oldu mertlik bozuldu (mertlik bozuldu)
Eğri kılıç kında paslanmalıdır (paslanmalıdır)

Filmde olan olaylar şöyledir: Bolu Beyi, Deli Yusuf'tan kendisine layık bir at bulmasını ister. Deli Yusuf'un at araması sahnesi bitene kadar yukarıdaki türkü çalar. Deli Yusuf, beyaz bir tay görür ve yanındaki adamlara bu beyaz tayı Bey için istediğini söyler. Bu tay, çok zayıf ve çelimsizdir. Adamlar, Deli Yusuf'un bu tayı seçmesine şaşırırlar ve tayı Bolu Beyine götürmemesini, yoksa canından olabileceğini söylerler. Çok iyi bir seyis olan Deli Yusuf, kendisinin atlardan çok iyi anladığını belirterek tayı alıp Bolu Beyine götürür.

Bolu Beyi, halka zulmeden vergi vermedikleri için insanlara işkence edip onları öldüren, şehirleri yakıp yıkan, kendisi ise zevk ve sefa içerisinde yaşayan bir padişahtır. Kardeşinin kızı olan Türkan Sultan'ı Karaman Beyin oğlu ile evlendirmek istemektedir. Bu isteğini, Türkan Sultan ile paylaşır. Fakat Türkan Sultan, evlenmek istemez. Bolu

[291] Bu türkü, TRT repertuvarında bulunan "Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-1" adlı türkünün bir örneğidir. Bkz. EK 33.

Beyi, Türkan Sultan'ı evlendirerek Karaman Beyin gücü ile kendi gücünü birleştirmek istemektedir. Vezir, Türkan Sultan'ın yanındadır ve Bolu Beyi karşısında sürekli ona destek olmaktadır. Bolu Beyi, Türkan Sultan'ın babasını adamlarına öldürtmüştür. Fakat Türkan Sultan dâhil olmak üzere bunu kimse bilmemektedir.

Deli Yusuf, Bolu Beyi için seçtiği eşsiz atı getirir. Bolu Beyi, karşısında cılız bir tay görünce Deli Yusuf'un aylarca araya araya zor bulduğu atın bu olduğuna inanmaz. Kendisi ile dalga geçtiği için Deli Yusuf'a kızar. Deli Yusuf, atın bir iki yıl sonra eşi benzeri olmayan bir küheylan olacağını söyler. Eğer at kötü çıkarsa kör olayım, der. Bolu Beyi de Deli Yusuf'a kendi cezasını kendisinin verdiğini söyleyerek onun gözlerine mil çektireceğini açıklar. Deli Yusuf, böyle bir şey yapmaması için Bolu Beyini ikna etmeye çalışsa da Bolu Beyi, tayın getirilirken halk tarafından görüldüğü ve dalga unsuru olduğu gerekçesiyle fikrinden vazgeçmez. Cariye, Türkan Sultan'a olanları haber verir. Türkan Sultan, Deli Yusuf'u kurtarmak için koşarak gelir fakat artık çok geçtir. Deli Yusuf'un gözlerine mil çekilmiştir. Türkan Sultan, gözlerine mil çekilen Deli Yusuf'u görünce ağlar fakat artık yapılabilecek hiçbir şey yoktur.

Deli Yusuf, getirdiği taya bindirilerek köyüne geri gönderilir. O, tayın üzerindeyken şu türkü çalar:

(2)
Böyle yazmış Yaradan[292]
Suçumu bilemedim
Bolu Beyine derdimi dinletemedim
Dinleyin zalimler, dinleyin ağalar

Sorarım bunların hesabını bir gün
Yiğit Ali'm yetişip uçan Kır At'a biner
Beni kana bulayan Bolu'nun Beyisine

Köyüne dönünce Deli Yusuf'un bu halini gören köylüler çok üzülür. Ayvaz da onu görür görmez yardıma gelir. O sırada kuş avında olan oğlu Ali'ye de birisi babasının durumunu

[292] Bu türkü, "Dinleyin Ağalar Dinleyin Beyler" adlı türkünün bir varyantıdır. Bkz. EK 35.

haber verir. Ali, koşarak babasının yanına gelir ve öcünü alacağına dair babasına söz verir.

Deli Yusuf, oğluna kazanlara su koyup ilaçlamasını, tayın yarasını beresini temizlemesini, intikam savaşında zaferden zafere koşmak için taya iyi bakılması gerektiğini söyler. Oğlundan ahırın her tarafını kapatmasını, ahıra iğne deliği kadar bile güneş girmemesini, tayı ahıra koymasını, yatağını da oraya sermesini ister. Ali, babasının dediği her şeyi yapar. Kır At, serpilmeye ve idman yapmaya başlar. O, idman yaparken şu türkü çalar:

(3)
Kır atım meydan yerinde[293]
Gezer horlayı horlayı
Bir kötü az bir kavgadan
Kaçar zorlayı zorlayı

Kır At'a yakışır bunlar
Yiğit giyer demir donlar
Ak gövdeden kızıl kanlar
Akar şarlayı şarlayı

Ali de Kır At ile birlikte idman yaparak güçlenmiş olur ve babasının intikam emrini beklemeye başlar. Deli Yusuf, Ali'den tarlaya gidip tarlayı bataklık olana kadar sulamasını ister. Ayvaz'a da atı getirmesini söyler. Atı eliyle yoklar ve ata çamur bulaşmadığını görünce artık intikam alacak seviyeye geldiğini açıklar. Adamlarına Köroğlu ile savaş talimi yaptırır. Bir elma bulmalarını söyler. Ali, elmaya isabet ettirir. Böylece Ali de artık intikam alabilecek duruma gelmiştir.

Bolu Beyinin adamları köyü basar. Ali ve arkadaşları köylülerin imdadına yetişir. Adamların bazıları ölür, bazıları kaçar. Ali, Köroğlu namıyla intikam almaya geleceğini haykırır ve intikam için artık gitmek istediğini babasına söyler. Babasıyla helalleşip onun

[293] Bu türkü, "Çamlıbel'e Süreydim Yolunu" adlı türkünün bir bölümüdür. Türkü, TRT repertuvarımızda bulunmaktadır. TRT repertuvarında bulunan bu türkünün üç dörtlük olan yeldirme bölümünün ilk iki dörtlüğü alınarak filmde kullanılmıştır. Bkz. EK 57.

izniyle Ayvaz ile birlikte yola çıkar. Onlar yoldayken yine "Benden Selam Olsun Bolu Beyine" türküsü çalar:

(4)
(Hey hey yine de hey hey yiğitler hey hey)
Benden Selam Olsun Bolu Beyine (Bolu Beyine)
Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır (yaslanmalıdır)
At kişnemesinden kargı sesinden (kargı sesinden)
Dağlar seda verip seslenmelidir (seslenmelidir)

(Hey hey yine de hey hey yiğitler hey hey)
Köroğlu döner mi kendi şanından (kendi şanından)
Çıkarır çoğunu er meydanından (er meydanından)
Kır At köpüğünden düşman kanından (düşman kanından)
Çevre dolup şalvar ıslanmalıdır (ıslanmalıdır)

Yolda karşılarına beyin adamları çıkar. Ayvaz ve Köroğlu, adamlarla dalga geçerler ve onlara kılıç çekerler. O sırada Türkan Sultan ve Züleyha adlı bir cariyesi de ordadır. Bu adamlar, Türkan Sultan'ın adamlarıdır. Adamlar, Köroğlu ve Ayvaz'a saldıramazlar, onlardan korkarak kaçarlar. Köroğlu'nun hareketleri, Türkan Sultan'ın hoşuna gider. Kaçmayan sadece bir adam kalmıştır. Türkan Sultan, Köroğlu'na bu adamın canını bağışlaması için ne istediğini sorar. Köroğlu da Türkan Sultan'ı öpmek istediğini söyler. Köroğlu, zaten adamı öldürmeyecektir. Sırf Türkan Sultan'ın dudağından öpmek için adamı öldüreceğini söylemiştir. Türkan Sultan, Köroğlu'nun isteğini kabul eder. Ayvaz da cariye Züleyha'nın dudaklarından öper. Türkan Sultan, öpüşürken arada Köroğlu'na tokat atmayı ihmal etmez.

Bolu Beyinin adamları, halka zulmetmeye devam etmektedir. Adamlar, bir hanı basıp kadınlara tecavüz edip kızları kaçırmaya çalışırlar. Bu sırada Köroğlu ve Ayvaz gelerek adamlarla dövüşürler. Adamlar da korkarak kaçarlar. Köroğlu, Bolu Beyine selam söylemelerini ister. Adamlar, beye Köroğlu'nun haberini getirirler, Köroğlu ile dövüştüklerini söyleyerek onun çok güçlü olduğunu anlatırlar. Bolu Beyi de Köroğlu'nun gücünü abarttıkları gerekçesiyle adamlarına kızar. O sırada orada olan Türkan Sultan da

adamların abartmadığını, Köroğlu'nun çok yiğit olduğunu, böyle bir yiğidin yüreğinde korku değil hayranlık uyandırdığını söyler.

Bolu Beyi, adamlarından Zalim'e Karaman Beyin oğlu gelmeden Köroğlu'nun öldürmesi emrini verir. Karaman Beyin oğlu için bir eğlence düzenlerler. Karaman Beyin oğlunu beklerken kapıyı kırarak Köroğlu içeri girer ve beye dövüşmeyi teklif eder, bunun üzerine onunla dövüşmeye çalışan bütün adamları bertaraf eder. Bolu Beyi, Köroğlu'nun üzerine bir şey atar. Böylece afallayan Köroğlu'nu adamlar tutarlar. Bolu Beyi, Köroğlu'nun hayatını bağışlar. Fakat babası gibi gözlerini dağlayacağını söyler. Daha önce Köroğlu'nun Türkan Sultan ile öpüşmek için canını bağışladığını söylediği adam olan Sami de oradadır. Sami, Köroğlu'nun kendisine yaptıklarının acısını çekmesi için onun gözlerini parmaklarıyla oymak istediği dile getirir. Bolu Beyi de bu öneriyi beğenerek kabul eder. Sami'nin elinde gözbebeğine benzeyen iki bilye vardır. Köroğlu'nun gözlerini çıkarmış gibi yapar. Aslında amacı, Köroğlu'na yardım etmektir. Köroğlu'nu zindana atarlar. Sami, Köroğlu'nu zindana götüren adamlara vurur ve Köroğlu'nu kaçırtarak Türkan Sultan'ın yanına getirtir. Türkan Sultan, Köroğlu'nun gözlerinin oyulduğunu sandığı için böyle bir görüntüye dayanamayacağını düşünerek Köroğlu'na bakmadan konuşur. Gözlerine bir şey olmadığını görünce de çok sevinir, Türkan Sultan ve Köroğlu öpüşürler. Köroğlu, Türkan Sultan'a vaktiyle bir kurt gördüğünü, kurdun arkasını duvara verip beş on tane it ile didiştiğini,kendisinin de zulme karşı gelmeyi ondan öğrendiğini, sırtını Çamlıbel'e dayayarak orada kuvvet toplayacağını anlatır. Sami, iki adamın geldiğini görür. Köroğlu, alelacele Türkan Sultan'a bir çevre (oyalı yazma) verir. Buluşacakları günden bir gün önce, çevreyi köprünün yanındaki büyük ağacın oraya bağlamasını ister. Ayvaz, at arabası ile gelerek Köroğlu ve Sami'yi kurtarır. Bolu Beyi, Köroğlu'nun kaçmasına kızar. Köroğlu'na karşı gelip onu alt etmesi için cengâver Hoylu Beyi yanına çağırtır.

Bu sırada cariyesi Züleyha ile konuşan Türkan Sultan, Köroğlu'nun kaçmasına sevinmektedir. Züleyha'ya Bolu Beyi'nin olanları duyduğu takdirde Köroğlu'na kaçacağını belirtir. Züleyha da kendi gönlünün de dağlara düştüğünü, Ayvaz'a âşık olduğunu itiraf eder. Vezir, Bolu Beyi'nin Köroğlu'nu yakalaması için Hoylu Beyi görevlendirileceğini Türkan Sultan'a haber verir. Hoylu Bey, çok kuvvetli olduğu için Türkan Sultan telaşlanır. Cariyesi Züleyha'ya ağaca bağlaması için çevreyi verir.

Köroğlu, Bolu Beyi ve adamlarından korkmamaları için köylülerle konuşur ve Bolu Beyine karşı birleşmelerini söyler. İlk olarak yetmiş yaşında bir nine Köroğlu'na destek olur. Onun arkasından diğer köylüler de Köroğlu'nun yanında olduğunu açıklarlar. Herkes birleşecek, Çamlıbel'e gelip Köroğlu'na katılacaktır. Oranın halkından olan Ayşe, Köroğlu'na âşıktır. Köroğlu'nun Türkan Sultan'ı sevdiğini, Türkan Sultan'ın Köroğlu ile buluşmak için çınara çevre astığını duyar ve üzülür. Ayvaz ve Köroğlu, gittikleri yollar belli olmasın diye sevdikleri ile çevre yerine güvercinle haberleşmeye karar verirler. Ayşe, ağlarken Sami onun ağladığını görür. O da Köroğlu'na âşık olduğunu Sami ile paylaşır.

Türkan Sultan ve Züleyha, çevrenin olduğu ağacın oraya at ile gelirler. Ayvaz ve Köroğlu, ağacın üstüne çıkıp saklanarak onları beklemektelerdir. Kızlar gelince saklandıkları yerden yanlarına gelirler. Türkan Sultan, Hoylu Beyin Köroğlu ile savaşmak üzere geleceğini haber verir. Böyle bir yiğidin ona karşı olması Köroğlu'nu üzer. Türkan Sultan, Köroğlu'na kaçmayı teklif eder. Köroğlu, kaçmayı yiğitliğe yakıştıramadığı ve ölmenin kaçmaktan daha iyi olduğunu düşündüğü için bunu kabul etmez. Köroğlu ve Ayvaz, haberleşmelerini sağlayacak güvercinleri kızlara vererek dönerler.

Bolu Beyinin yanına gelen Hoylu Bey, para uğruna kimseyle dövüşmeyeceğini Bolu Beyine belirtir. Bolu Beyi, Köroğlu'nun eşkıyaların en katili olduğunu, halka zulmettiğini, sarayını bastığını, bir beye bile böyle davranabilen birinin halka neler yapmayacağını söyler. Bunları gerçek sanan Hoylu Bey de kötüye karşı savaşmayı kabul eder ve askerlerle birlikte yola çıkar.

Köroğlu, Hoylu Beyin geldiğini haber alır. Kabresığmaz'a halka haber vermesini, halkın taş sopa ne varsa alarak yanına gelmesini ister. Hep birlikte, gelen askerlerin üstlerine giderler. Köroğlu ve Hoylu Bey, meydana çıkarlar. Köroğlu, kim yenilirse onun tarafının yenik sayılmasını teklif eder. Birbirilerine kılıç çekerek savaşırlar. Savaşı Köroğlu kazanır ve Hoylu'dan onlara katılmasını ister. Hoylu, bunu kabul etmez. Köroğlu, gerçek hainin Bolu Beyi olduğu gerçeğini anlatır. Hoylu Bey, bu durumun doğru olup olmadığını askerlere sorunca Bolu Beyinin gerçekten yalan söylediği ortaya çıkar. Bunun üzerine Hoylu Bey, kendi atlılarıyla Köroğlu'na katılır. Bolu Beyinin atlılarını da Bolu Beyine durumu haber vermeleri için gönderir.

Bolu Beyi, Karaman Beye güçlenmek gerekçesiyle birleşmek için haber gönderir. Vezir de bir taraftan Bolu Beyine karşı adam toplamaktadır. Türkan Sultan, güvercinle Köroğlu'na mektup ulaştırır. Köroğlu, mektubu okur. Türkan Sultan, mektupta Karaman Beyin oğlu ile evlendirileceğini, yarın buluşmaları gerektiğini yazmıştır. Zalim, Türkan Sultan'a Karaman Beyinin oğlunun geldiğininhaber verilmesini ve sultanın hazırlanmasını söyler. Türkan Sultan, hazırlanıp geleceğini söyleyerek Zalim'i gönderir. Karaman Beyin oğlu, hediye olarak Bolu Beyine tüfek getirmiştir. Tüfeğin nasıl çalıştığını göstermek için bir tavuk vurur. Orada bulunan bütün adamlar, bu manzarayı görünce çok şaşırırlar. Bolu Beyi, bu aletin insanları öldürebileceğini de öğrenince Karaman Beyin oğlundan bunu denemesini ister. Bir adama elini açtırırlar ve onu elinden vururlar. Böylece tüfeğin, insanlar üzerinde de işe yaradığını öğrenilir. Karaman Beyin oğlu, tüfek dışında şallar, Hint kumaşları ve birçok hediye de getirmiştir. Bolu Beyi, Türkan Sultan'ın dört gözle onu beklediğini söyleyerek babası ile bir an önce gücünü birleşmek istediğini belirtir ve Köroğlu'nu ortadan kaldırdıktan sonra Türkan Sultan ile düğünlerini yapmayı teklif eder. Karaman Beyin oğlu da önce düğün olmasını ister. Türkan Sultan ve Züleyha, kaçarken yakalanmışlardır. Adamlar, kızları Bolu Beyinin yanına getirirler. Türkan Sultan, Karaman Beyin oğluna onunla evlenmek istemediği için kaçtığını söyler. Karaman Beyin oğlu, Türkan Sultan'ın kendisini dört gözle beklediğini sandığı için şaşırır. Bolu Beyi, kadınların bir gününün bir gününü tutmadığını söyleyerek olayı geçiştirir. Kızlar odalarına gönderilir, odanın kapısına muhafız dikilir. Vezir, Türkan Sultan'a babasını Bolu Beyinin öldürdüğünü söyler. O sırada vezirin sırtına uzaktan bir hançer atılır ve vezir, bu şekilde ölür. Kızlar, güvercinle Köroğlu ve Ayvaz'a olanları haber vermek için güvercini uçururlar. Zalim, havalanan güvercini görür, güvercini adamlara ok ile vurdurarak mektubu alır.

Türkan Sultan'ın gelmediğini gören Köroğlu, kızın onunla kaçmaktan vazgeçtiğini sanır. İki adam, beyin emri ile gelinlik gönderildiğini söyleyerek Türkan Sultan'ın odasına girer. Paketlerin içinde kıyafetler vardır. Kızlar, onları giyerek kaçarlar ve Köroğlu'nun yanına gelirler. Ayşe, Türkan Sultan gelince yine ağlar. Türkan Sultan, Köroğlu ile Ayvaz da Züleyha ile evlenir. Sırtında ok ile yaralanmış olarak gelen bir adam Köroğlu'na köyü bastıklarını haber verir ve ölür. Köroğlu, Çamlıbel'i Hoylu Beye, Türkan Sultan'ı da Ayşe'ye emanet eder. Ayvaz ve Sami ile birlikte köye gittiğinde herkesi ölmüş bir şekilde bulur. Köroğlu köydeyken Çamlıbel de basılır. Burada da pek çok kişi vurulup ölür.

Köroğlu ve Ayvaz geri dönerler. İnsanlar, yerlerde ölü olarak yatmaktadırlar. Zalim de yerde ölü numarası yapmaktadır. Ayşe, Köroğlu'na Türkan Sultan da dâhil olmak üzere herkesin esir alındığını, adamların ellerinde delikli demirler olduğunu anlatır. Zalim, Köroğlu'nu öldürmek için ona doğru hançer atar. Tam bu sırada Ayşe, Köroğlu'nun önüne geçer ve kendisi vurularak ölür. Ayvaz da Zalim'i okla vurarak öldürür.

Çamlıbel'de esir alınan herkes asılacak, Hoylu Beyin derisi yüzülecek ve Türkan Sultanın da düğünü olacaktır. Düğün için içki fıçıları gelir. İçlerinde Köroğlu ve adamları vardır. Ayvaz, Bolu Beyinin adamlarıyla dövüşüp onları oyalarken Sami ve Köroğlu, saraydan içeri girmek için önlerine çıkan adamları alt ederek yavaş yavaş ilerlerler.

Türkan Sultan, gelinliği giymek istemez. Hizmetçi, Türkan Sultan'a gelinliği giyinmezse hizmetkârların başlarının vuracağını söyler, bunun üzerine Türkan Sultan, gelinliği giymeyi kabul eder. Sami ve Köroğlu, Hoylu'yu ve diğer adamları zindandan çıkarırlar. Türkan Sultan, Karaman Beyin oğluna Köroğlu ile evli olduğunu söyler. Bolu Beyi, bu olayı yalanlar ve imamı çağırtmak için adamlarını gönderir. Bu sırada Köroğlu ve adamları, imamın yanındadır. Gelen adamları bertaraf ederler. Karaman Beyin oğlu, kime inanması gerektiği konusunda arada kalır.

İmam gelir. Bolu Beyi, Köroğlu'nun ölmüş olduğu yalanını söylediği sırada Köroğlu ve arkadaşları ortaya çıkarlar. Türkan Sultan, Köroğlu'na sarılır. Askerler, Köroğlu ve arkadaşlarına saldırırlar, aralarında savaş başlar. Bolu Beyi, Köroğlu'nu vurmak için tüfeği alır. Karaman Beyin oğlu, Köroğlu'na dikkat etmesini söyler. Bolu Beyi, Karaman Beyin oğlunu vurur, Karaman Beyin oğlu ölür. Köroğlu, Bolu Beyi kendisini vuracağı sırada kılıç atarak onu öldürür. Köroğlu, askerlere beylerinin öldüğünü, teslim olmalarını söyler. Herkes, savaşmayı bırakır. Köroğlu, arkadaşları, Türkan Sultan ve Züleyha hep birlikte Çamlıbel'e geri dönerler. Onlar Çamlıbel'e dönerken yine daha önce çalan "Benden Selâm Olsun Bolu Beyine" adlı türkünün bir dörtlüğü çalar:

(5)
(Hey hey yine de hey hey yiğitler hey hey)
Düşman geldi tabur tabur dizildi (tabur dizildi)
Alnımıza kara yazı yazıldı (yazı yazıldı)
Tüfek icad oldu mertlik bozuldu (mertlik bzouldu)
Eğri kılıç kında paslanmalıdır (paslanmalıdır)

EK 11.

"Köroğlu Kılıçların Zaferi" Filmi-1968

Filmin girişi, "Benden Selâm Olsun Bolu Beyine" türküsü ile yapılmıştır, türkü bitince filmin ilk sahnesi de başlar:

(1)
(Hey hey gene de hey hey)[294]
Benden selam olsun Bolu Beyine (Bolu Beyine)
Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır
At kişnemesinden gargı sesinden
Dağlar seda verip seslenmelidir

(Hey hey gene de hey hey)
Asker geldi tabur tabur dizildi (hele dizildi)
Alnımıza böyle yazı yazıldı
Tüfek icad oldu mertlik bozuldu
Eğri kılıç kında paslanmalıdır

Bolu Beyi, halkına zulmeden, halktan haraç alan bir padişahtır. Bir gün, Bolu Beyinin adamları, seyis olan Koca Yusuf'un yanına gelerek ondan padişaha yollamak için bir at seçmesini isterler. Koca Yusuf, padişaha layık bir at olmadığını belirtince Bolu Beyinin adamlarından biri, ona bu atı bulması için kırk gün mühlet verir. Koca Yusuf, diyar diyar dolaşarak padişaha yaraşacak bir tay bulur. Bu tay, cılız bir taydır fakat Koca Yusuf, bu tayın ileride çok güzel bir küheylan olduğunu öngörmüştür.

Koca Yusuf, tayı Bolu Beyine götürür. Cılız tayı gören Bolu Beyi, kendisiyle dalga geçildiğini düşünerek çok sinirlenir ve Koca Yusuf'un gözlerine mil çektirir. Koca Yusuf, ata bindirilerek evine geri gönderilir. Koca Yusuf'un gözlerine mil çekilmesi ve daha sonra da onun evine ulaşması sahnelerinde arka fonda türkü çalmaktadır. Bu türkü, şu şekildedir:

[294] Bu türkü, "Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-1" adlı türkünün bir örneğidir. Bkz. EK 33.

(2)

Ne suçum var bilemedim ben bunu[295]
Küçük Ali'm yetim kalır ağalar
Çok emekler çektim hep zayi[296] oldum
Zulüm bana hayıf olur ağalar

Ben ne ettim paşaya ağalar beyler
Ak gözdemi kızıl kana boyarlar
Dostlar ağlar düşmanlarım gülerler
Malım mülküm yağda kalır ağalar

Dinleyin ağalar dinleyin beyler
Sorarım bunları bir gün olur ki
İyi olup koç Kır At'a binersem
Kırarım belli bir gün olur ki

Al yanağım kızıl kana boyandı
Akan kandan coşkun sular bulandı
Düşmanlar söyledi zalim inandı
Sorarım sizlerden bir gün olur ki

Babasını, gözleri oyulmuş, bitap şekilde gören Ruşen Ali çok üzülür. Babası, Ruşen Ali'den tayı geri getirmesini ister. Ruşen Ali de babasının öcünü alacağına söz vererek tayı almak üzere Bolu Beyinin sarayına gider. Ruşen Ali, bu saatten sonra artık Köroğlu olmuştur. Bolu Beyinin kız kardeşi olan Hüsnü Bala, odasının penceresinden Köroğlu'nu görür. Köroğlu'nu beğenen ve sarayda ne işi olduğunu merak eden Hüsnü Bala, dadısını Köroğlu'nun yanına gönderir. Yaşlı bir kadın olan dadı, Köroğlu'nun yanına giderek ona yardım edebileceğini söyler ve Köroğlu'nu Hüsnü Bala ile buluşturur. Hüsnü Bala, Körolu'na padişahın kardeşi olduğunu söylemez. Kendisini Hüsnü Bala Hatunun cariyesi

[295] Bu türkü, "Dinleyin Ağalar Dinleyin Beyler" türküsünün bir varyantıdır. Bkz. EK 35.
[296] **Zayi:** 1. Kaybolma, yitme. 2. Kayıp. 3. Yok olmuş, elden çıkmış, mahvolmuş. 4. İşe yaramayan, yararsız, boş(http://www.tdk.gov.tr).

Gülizar olarak tanıtır. Köroğlu, ona olanları ve tayı geri almak istediğini anlatır. Bunun üzerine Hüsnü Bala da Köroğlu'ndan buralardan uzaklaşmasını ister.

Hüsnü Bala, abisine fukaranın birine bir tay bağışlamak istediğini, Koca Yusuf'un getirdiği cılız atı verebileceğini düşündüğünü söyler. Bolu Beyi de zaten sinirli olduğu ve atı önemsemediği için bunu hemen kabul eder. Hüsnü Bala, küçük bir çocukla Köroğlu'na atı gönderir. Koca Yusuf ve Köroğlu, Kır At adını verdikleri atı kimin gönderdiğini bilmeksizin duruma çok sevinirler. Koca Yusuf, oğlundan yedi ayrı kazanda yedi bağ kantaron otuyla su kaynatmasını, bu suyla Kır At'ı yedi kere yıkamasını, ahırı içeri ışık sızmayacak şekilde kapatmasını, Kır At'ı ahıra koyup kendisinin de ahırın önünde yatmasını ister.Kara Vezir ile nişanlı olan Hüsnü Bala da bu sıralarda görür görmez âşık olduğu Köroğlu'nu düşünmektedir.

Aradan zaman geçer. Koca Yusuf, Kır At'ı kontrol eder; atın sol kaburgasında bir zayıflık bulur. Buradan, ahırda altın büyüklüğünde bir deliğin olduğunu anlar. Oğlundan o deliği bulup kapatmasını ister; Köroğlu da deliği bularak kapatır. Bundan sonra Kır At, büyüyüp serpilir, artık eşi benzeri olmayan bir küheylana dönüşür.

Hüsnü Bala, Köroğlu'nu merak etmektedir. Dadısıyla birlikte yanlarına bir adam daha alarak Köroğlu'nun yanına gider. Hüsnü Bala, Kır At'ı kendisinin gönderdiğini ve atı görmek istediğini söyleyince Köroğlu, Kır At'ı ona gösterir. Hüsnü Bala, Kır At'ı görünce çok şaşırır. Köroğlu ve Hüsnü Bala, ahırda baş başa kalarak konuşurlar ve birlikte kaçmaya karar verirler.

Hüsnü Bala, saraya geri döner. Bolu Beyi, kız kardeşinin Köroğlu'nun yanına gittiğini öğrenir ve Hüsnü Bala döndüğünde ona tokat atar. Bu duruma sinirlenen Hüsnü Bala, Bolu Beyinin hiçbir şeyden anlamadığını ifade etmek için tayın bir küheylan olduğunu söyler fakat sonra pişman olur. Bolu Beyi, adamlarını Kır At'ı almaya gönderir. Atı almak üzere gelen adamlar, Koca Yusuf'u bıçaklarlar. Köroğlu, dövüşür ve adamları alt eder. Yaralı olan Koca Yusuf, ölmek üzereyken oğluna zayıfları ezmemesi, onlara eziyet etmemesi, duygulu ve akıllı yaşaması yönünde nasihatler verir. Oğlundan, Cidalı Kenan Efendi'nin olan Çamlıbel kalesine gitmesini, burayı mesken tutmasını ve öcünü yerde bırakmamasını ister ve ölür. Köroğlu, Çamlıbel'e gitmek üzere yola çıkarken şu türkü çalar:

(3)
Çamlıbel'e süreydim yolumu (yavrum yolumu)[297]
Altınlardan nallatayım nalını
Altınlardan nallatayım nalını

Köroğlu, Çamlıbel'e gelir. Yolda adamlar, Cidalı Kenan'a bac vermesi için onun yolunu keserler. Köroğlu, Cidalı'yı görmek istediğini söyleyerek geçer ve kaleye girer. Burada Cidalı ile karşı karşıya gelen Köroğlu, ona kaleyi devralacağını söyler. Kalede Cidalı'nın çok sayıda adamı da vardır. Bu sözler, orada bulunan herkesi güldürür, kimse Köroğlu'nu dikkate almaz. Köroğlu, türlü olaylarla gücünü oradakilere gösterir. Eşyaları büker, bilek güreşi yaparak kazanır, adamlarla dövüşür. Bu olayları gören Cidalı, adamlarına[298] Köroğlu'nu kaleden atmalarını emreder. Köroğlu'na hayran kalan adamlardan hiçbiri bu emri yerine getirmek istemez; hepsi Köroğlu'nun orada kalmasından yanadır. Köroğlu kaleyi aldıktan sonra Cidalı'yı da orada güzel bir şekilde yaşatacağını söylese de Cidalı, bunu kabul etmez ve Köroğlu'ndan sabah Akbayır'dan geçenlerin yolunu keserek haraç almasını ister. Eğer bunu yapabilirse kaleyi ona vereceğini vadeder. Köroğlu'na o gün için bir oda verirler. Cidalı'nın emrinde olan Şekerpare adında bir kız, Köroğlu'nun yanına gelerek ona ayran getirir. Bu ayran zehirlidir, ayranı Köroğlu'nun ölmesi için Cidalı göndertmiştir. Köroğlu, kızın eline vurarak ayranı döker. Cidalı, Köroğlu'nun ölmediğini görünce onunla dövüşür.

Ertesi sabah Köroğlu, gelip geçenden bac almak için yol kesmeye başlar. Cidalı ve adamları da onu izlemektedir. Önce ihtiyar bir adam, sonra da fukara bir çerçici yoldan geçer. Adamlar, yalvarıp durumlarının kötü olduğunu söyleyince Köroğlu, ikisinin de geçmesine izin verir. Köroğlu, bacı alamadığını söyler. Bu adamlardan sonra Bolu Beyinin kervanı gelir. Köroğlu, adamları yener ve Çamlıbel'in artık kendisinin olduğunu Bolu Beyine iletmesi için, Bolu Beyinin adamı Zorbaz ile ona haber gönderir. Bolu Beyi, Kır At'ın ele geçirilmesine karar verir. Kır At'ı kaçırmak için Bolu'nun en hünerli hırsızı aranır; bu haber halka duyurulur.

[297] Türkü, TRT repertuvarında bulunan "Çamlıbel'e Süreydim Yolunu" adlı türkünün giriş kısmıdır. Bkz. EK 57.
[298] Filmde bu adamların adı, Dağdeviren, Selamvermez, İtebinmez, Kabresığmaz, Canıcebinde, Zincirkıran, Güdümen ve Eceliyakın'dır.

Köroğlu'nun alt ettiği Bolu Beyine ait olan kervan, Hüsnü Bala'nın düğünü için çeyiz taşımaktadır. Bu yüzden, düğün gecikecektir. Bu duruma, Hüsnü Bala çok sevinir. Köroğlu'na onu kaçırması için bir name yazar.

O sırada hırsızlık için görevlendirilmek üzere Bolu Beyinin adamları tarafından Ayvaz adlı bir çocuk bulunmuş ve beyin huzuruna çıkarılmıştır. Bolu Beyi, karşısında bir çocuk görünce ilk başta ona güvenmez. Fakat Ayvaz'ın bir hamlede kendisinden ve yolda gelene kadar adamlarından çaldığı eşyaları görünce etkilenir ve görevi altın karşılığında Ayvaz'a verir. Ayvaz, saraydan ayrılırken Hüsnü Bala, ona Kır At'ı kaçırmaması için yalvarıp bunun için inci, altın vadetse de Ayvaz ikna olmaz. Hüsnü Bala, nameyi Köroğlu'na ulaştırması için Ayvaz'a verir. Ayvaz, Köroğlu'nun bunun karşılığında altın verebileceğini öğrenince nameyi alır fakat Kır At'ı da almaktan vazgeçmez. Hüsnü Bala'nın boyundaki gerdanlığı da kaşla göz arasında çalmayı ihmal etmeyerek Çamlıbel'e gidip Kır At'ın olduğu ahıra girer. Kır At'ı tanınmasın diye siyaha boyayarak ahırdan çıkarır. Kaçarken dökülen altınlarını toplarken yakalanır. Köroğlu'nun karşısına çıkan Ayvaz, nameyi ona verir. Köroğlu, Ayvaz'ı onun dünya ahiret kardeşi olduğunu söyleyerek altınla ödüllendirir. Bunun üzerine Ayvaz da atı çaldığını itiraf ederek Köroğlu'nun kardeşi olmayı ve altınları kabul eder, Çamlıbel kalesinde kalmaya başlar.

Kara Vezir'in baş sipahisi Hoylu, Bolu Beyine hediye olarak tüfek getirir. Bolu Beyi, o sıralar ilk kez icat edilen tüfeği bir adamının üzerinde dener ve onu öldürür.

Köroğlu ve Ayvaz'ı öldürenlere kelle başı altın verilecektir. Bu haber, halka ilan edilir. O sırada çarşıda olan Köroğlu ve Ayvaz da haberi duyarlar. Köroğlu, Kır At için nal almak üzere bir nalbanta gider. Demircioğlu adındaki bu nalbant, Köroğlu'na atı için nal verir. Köroğlu, nalı beğenmeyerek büker ve Demircioğlu'na altın verir. Demircioğlu da altını parmağıyla büker, altının yazılarını siler. Bu altının kalp olduğu gerekçesiyle onu Köroğlu'na geri verir. Karşısındaki kişinin Köroğlu olduğunu öğrenince de çok sevinir. O sırada, içinde Hüsnü Bala'nın bulunduğu gelin alayı oradan geçmektedir; gelin alayındaki kadınlar hamama gitmektedirler. Erkeklerin arkalarını dönmeleri için duyuru yapılır. Köroğlu bakar ve Gülizar sandığı Hüsnü Bala'yı görür. Onun, Hüsnü Bala olup Bolu Beyinin kardeşi olduğunu Demircioğlu'ndan öğrenir. Kadınlar, hamama giderler, Köroğlu da hamama girer. Köroğlu'nu gören kadınlar kaçarlar, o da fırsattan yararlanarak sevgilisini kaçırır. Bolu Beyi, kız kardeşinin Köroğlu tarafından kaçırıldığını öğrenince

Hoylu'ya peşinden gidip Köroğlu'nu öldürmesi için silah verir. Hoylu, silahla bir yiğidi vurmayı erkekliğe sığdıramadığı için silahı almaz ve silahsız bir şekilde Köroğlu'nun peşinden gider.

Köroğlu ve Hüsnü Bala, bir mağaraya kaçmıştır. Köroğlu, nikâhları kıyılıncaya kadar sevgilisiyle arasına kılıç koyar. Hoylu ve adamları gelip Köroğlu ve Hüsnü Bala'yı bulurlar. Köroğlu, adamlarla dövüşür; Hoylu ile de gürz, kılıç ve kalkanla savaşır. Hüsnü Bala, Hoylu'ya Kara Vezir'i değil Köroğlu'nu sevdiğini söyler. Hoylu, Bolu halkına Köroğlu'nun zulmettiğini sanmaktadır; asıl halka zulmedenin Bolu Beyi olduğunu öğrenince adamlarına hiçbir şey yapmadan geri döneceklerini söyler. Bir adam, buna karşı gelir. Birlikte savaşırlar ve kazanırlar.

Köroğlu ve Hüsnü Bala'nın Çamlıbel'de düğünleri olacaktır. Cidalı da Köroğlu'nun dokuz adamına dokuz kadın getirir, adamlar da bu kadınlarla evlenecektir. Fakat, Cidalı herkesi kandırarak Bolu Beyi ile ortak olmuştur. Yüzleri kapalı olan bu kişiler aslında erkektir. Bu adamlar, Hüsnü Bala'yı kaçırırlar. Şekerpare de Cidalı'nın suç ortağıdır. Kız, içten içe âşık olduğu Köroğlu ondan şüphelenmesin diye Cidalı'dan onu bağlamasını ister. Bunun üzerine Cidalı, sırf Köroğlu'na sahip olmak için suç ortağı olduğu gerekçesiyle kızı bıçaklar. Kız, yaralı bir şekilde Köroğlu'na Hüsnü Bala'nın kaçırıldığını haber vererek ölür. Bolu Beyinin bir adamı, Köroğlu'nun yanına gelerek Hüsnü Bala'nın sarayda olduğunu ve Hoylu ile Demircioğlu'nun da esir alındığını söyler. Köroğlu'nun onlara karşılık Kır At'ı vermesi gerekmektedir. Köroğlu, Kır At'ı verir ve daha sonra, savaşmak için arkadaşlarıyla birlikte saraya gitmek üzere yola çıkar.

Bolu Beyi, kız kardeşini döverek zindana attırır. Köroğlu'na karşı sözünü tutmaz; Hoylu ve Demircioğlu için de darağacı kurulur. Kır At da Köroğlu yanında olmadığı için zapt edilemez. Kır At, huysuzlanarak çifteleyip iki seyisi öldürmüştür. Bolu Beyine Kara Vezir'in Çamlıbel'i alarak Köroğlu'nu bitirdiği, Kara Vezir'in saraya gelmek için yolda olduğu haberi gelir. Bu haber üzerine Bolu Beyi, Hoylu ve Demircioğlu'nu asmayı erteler, Hüsnü Bala'yı da zindandan çıkartıp hazırlatır. Köroğlu, Bolu Beyine bir oyun planlamıştır. Bu haberler de oyunun bir parçasıdır. Köroğlu, Kara Vezir kılığında saraya gelir, Ayvaz'ı oğlu olarak tanıtır. Kendisinin ve Ayvaz'ın yüzünü siyaha boyamıştır. Yiğitlerini de sandıklara koymuş ve bu sandıkları çeyiz sandığı olarak hediye gibi getirmiştir. Köroğlu, Bolu Beyine Hoylu'yu görmek istediğini söyler. Sözde Hoylu Bey

Kara Vezir'in adamı olduğu için onun ihanetine yönelik iki çift laf edecektir. Böylece, Hoylu'nun yanına gelir. İhaneti için Hoylu'ya tokat atar ve ona göz kırparak söylediği sözlerle Köroğlu olduğunu anlaştırır. Bolu Beyine Habeşistan'da valiyken büyü ile uğraştığını söyleyerek Kır At'ı sakinleştirebileceğini söyler. Kır At'ın yanına giderek onu sakinleştirir. Daha sonra da Hüsnü Bala'yı görmek ister. Hüsnü Bala da Köroğlu'nun söylediği sözlerden onun Köroğlu olduğunu anlar.

Ayvaz, yiğitleri sandıktan çıkaracakken Cidalı tarafından yakalanarak zindana atılır. Bu sırada Köroğlu, Hüsnü Bala'nın getirdiği suyla abdest alır, böylece gerçek teni ortaya çıkar. Bolu Beyi, Köroğlu'nu karşısında görünce şaşırır ve korkar. Hoylu ve Demircioğlu, Köroğlu'nun tehlikede olduğunu öğrenince zincirlerini ve zindanın demirlerini kırarlar. Sandıktaki yiğitler de çok uzun bir süre geçtiği için sandıklardan çıkarlar. Hep beraber Ayvaz'ı da kurtarırlar. Bütün yiğitler, Köroğlu'na yardıma gelirler ve birlikte Bolu Beyinin adamlarını yendikten sonra kaçarlar. Bolu Beyi, Köroğlu'nu tüfekle vurmak için ateş eder. Bunun üzerine Hoylu, Köroğlu'nun önüne geçer. *"Tüfek icat olundu mertlik bozuldu. Hakkını helal et Köroğlu"* diyerek ölür. Köroğlu ve Bolu Beyi savaşırlar. Köroğlu, Bolu Beyinin yalvarmalarına aldırmaz. Bolu Beyini yaralar; bu sırada kendisi de hafif bir yara alır. Daha sonra Köroğlu, Kır Ata biner. Kır At'ın çifteleriyle Bolu Beyini öldürür. Böylece Koca Yusuf'un öcü alınmış olur. Filmin son sahnesinde Köroğlu ve Hüsnü Bala, at üstünde Çamlıbel'e dönerlerken yine başlangıçta çalan türkünün bir bölümü çalar ve bu şekilde film son bulur:

(4)
Hey hey gene de hey hey
Asker geldi tabur tabur dizildi hele dizildi
Alnımıza böyle yazı yazıldı

EK 12.

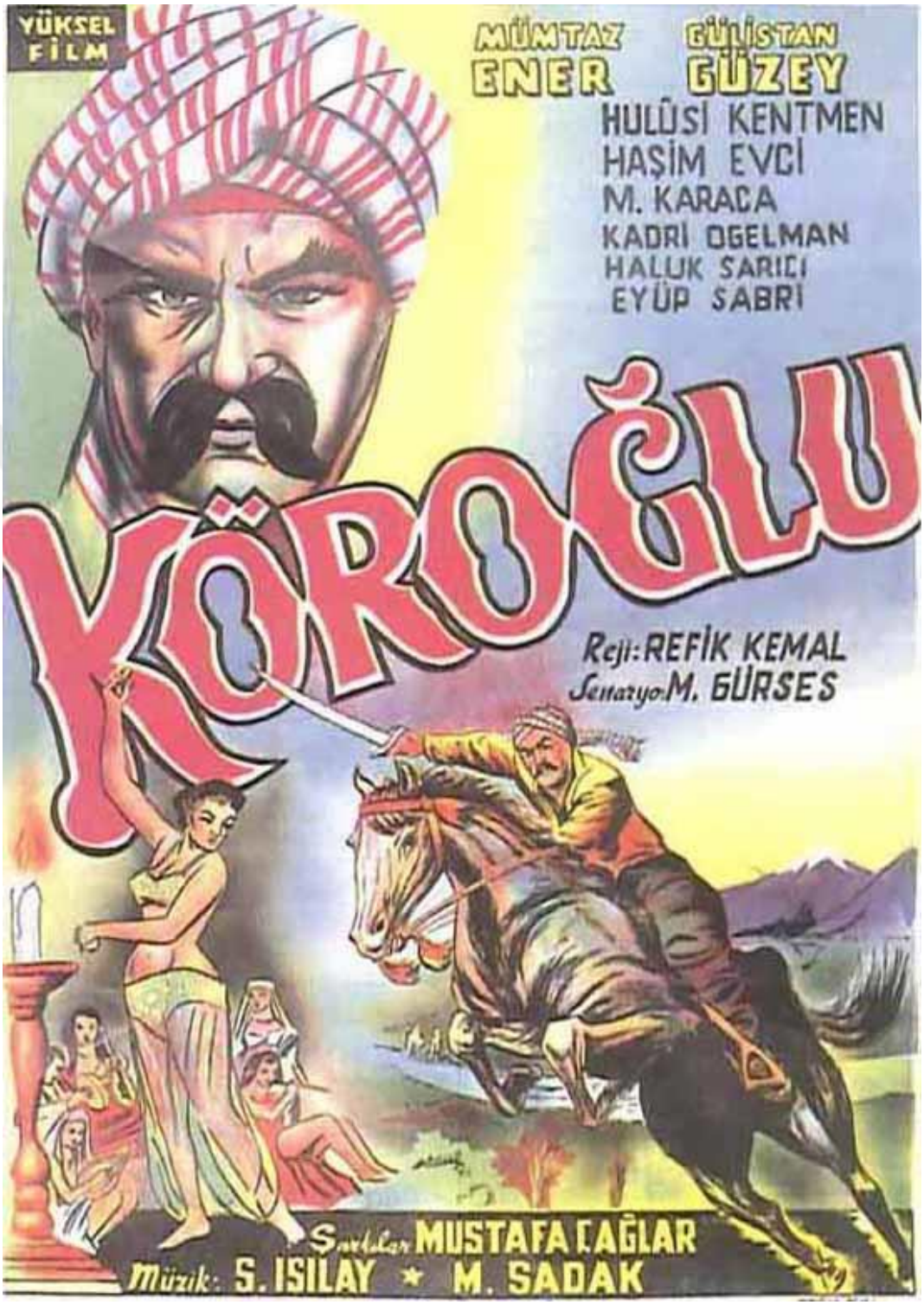

"Köroğlu" film afişi (1945)

https://www.google.com.tr/search?q=da%C4%9Flar+kral%C4%B1+k%C3%B6ro%C4%9Flu+afi%C5%9Fi&rlz=1C1OKWM_trTR792TR792&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjflq_3l-DeAhXJ8ywKHbfODNoQ_AUIDigB&biw=1366&bih=657#imgrc=DKrxCTz40zYTbM:

EK 13.

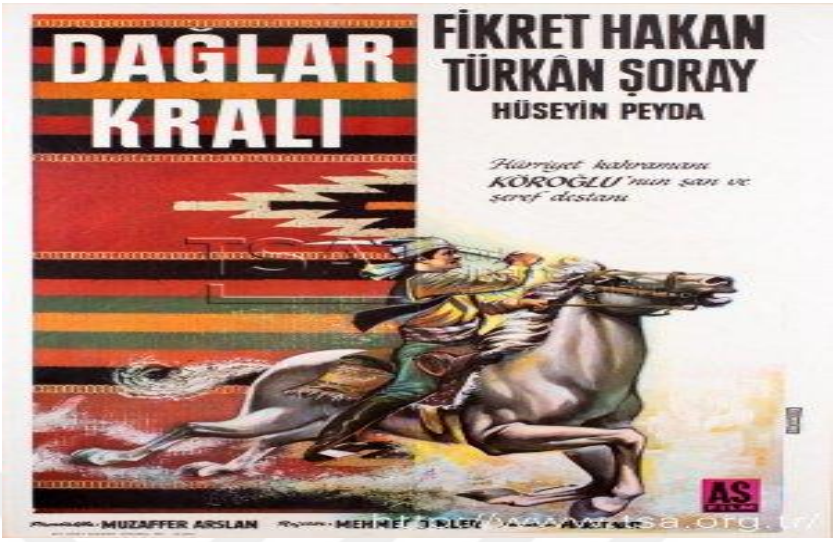

"Dağlar Kralı Köroğlu" Film Afişi (1963)
https://www.google.com.tr/search?q=da%C4%9Flar+kral%C4%B1+k%C3%B6ro%C4%9Flu+afi%C5%9Fi&rlz=1C1OKWM_trTR792TR792&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjflq_3l-DeAhXJ8ywKHbfODNoQ_AUIDigB&biw=1366&bih=657#imgrc=SyeWASI5hMB63M:

EK 14.

"Köroğlu Kılıçların Zaferi" Film Afişi (1968).
https://www.google.com.tr/search?biw=1366&bih=657&tbm=isch&sa=1&ei=5oXyW4bNDYK6sQHIkoTIDg&q=k%C3%B6ro%C4%9Flu+k%C4%B1l%C4%B1%C3%A7lar%C4%B1n+zaferi+afi%C5%9Fi&oq=k%C3%B6ro%C4%9Flu+k%C4%B1l%C4%B1%C3%A7lar%C4%B1n+zaferi+afi%C5%9Fi&gs_l=img.3...244211.249998..250860...0.0..0.228.3306.0j16j3.....0....1..gws-wiz-img.ahLpqD-OK-0#imgrc=-gie7zTYqob7uM:

EK 15.

"Köroğlu Kılıçların Zaferi" Film Afişi (1968)
https://www.google.com.tr/search?biw=1366&bih=657&tbm=isch&sa=1&ei=5oXyW4bNDYK6sQHIkoTIDg&q=k%C3%B6ro%C4%9Flu+k%C4%B1l%C4%B1%C3%A7lar%C4%B1n+zaferi+afi%C5%9Fi&oq=k%C3%B6ro%C4%9Flu+k%C4%B1l%C4%B1%C3%A7lar%C4%B1n+zaferi+afi%C5%9Fi&gs_l=img.3...244211.249998..250860...0.0..0.228.3306.0j16j3.....0....1..gws-wiz-img.ahLpqD-OK-0#imgrc=vk5LMd27p4OORM:

EK 16.

İkbal Kütüphanesinden "Köroğlu" Hikâyesi[299]

Bolu şehrinde bir derebeyi vardır. Her yıl, Bolu çayırına hayvanlarını otlatmak için gelen at cambazları, kira olarak beye bir at vermektelerdir. Seyis, bir gün bu hayvanların arasından bir at beğenir. Fakat at, Sünbüllü denilen pınardan geçemez. Bunun üzerine seyis, geri döner ve başka bir at seçer. O da pınarı geçemez. Seyis, dört tane at değiştirir ve hepsi aynı şeyi yapınca en sonunda zayıf bir at almak zorunda kalır. Bu at, pınardan geçer.

Bey, seyisin kendisi için getirdiği bu zayıf ve kötü atı görünce çok sinirlenir ve seyisin gözlerinin oyulması için emir verir. Seyisin gözleri oyulur ve o, getirdiği atın üzerine bindirilip bırakılır. Seyis, Allah'a atın kendisini memleketine göndermesi için yalvarır. At, onu memleketine götürür. Onu, köyün ahalisi görür ve evine bırakır. Seyisin küçükken bıraktığı, şimdi ise on beş-on altı yaşlarında olan bir oğlu vardır. Kapıyı bu oğlan açar, karşısındakinin babası olduğunu öğrenince onun boynuna sarılır.

Seyis, oğluna ahırı keçeyle örtmesini, ahırın hiç ışık almamasını ve atı burada bir sene beslemesini söyler. Bu şekilde bir sene geçer. Daha sonra seyis, oğlundan avluyu üç gün belirli aralıklarla sulamasını, her tarafın çamur olmasını ister. Çocuk, denileni yapar. Bundan sonra seyis, oğluna atın üzerine binip avluyu üç kez dolaşmasını söyler. Çocuk, avluda dolaştıktan sonra seyis, el yordamıyla atın ayaklarını yoklar. Ceviz büyüklüğünde bir çamur, atın tırnağına bulaşmıştır. Bunun üzerine at, bir sene daha aynı şekilde beslenir. Sonra yine çamurlu avluda dolaştırılır. Bu sefer atın tırnağına bile en ufak bir çamur parçası bulaşmamıştır.

Böylece intikam vakti gelmiştir ve artık çocuk Köroğlu olmuştur. Seyis, oğluna atın üzerine binerek Bolu'ya gitmesini, öcünü almasını, bu at onunla oldukça korkmamasını tembihler. Köroğlu, Bolu'ya doğru yola çıkar. Bolu'ya geldiğinde atını hana bağlayıp etrafı keşfeder. "Çamlıbel" denilen tepenin havasını beğenerek buraya çadır kurar. İntikam almak için geldiğinden, kimseye rahat huzur vermez. Beyler bile onun bu davranışlarından usanıp korkarlar.

---

[299] Hikâye için bkz. İkbal Kütüphanesi (Yanlışları düzelten: Süleyman Tevfik) (1931), Köroğlu Hikâyesi, İstanbul: Matbaacılık ve Neşriyat.

Köroğlu, Çamlıbel'e kırk arşın yüksekliğinde bir kule yapar. Buradan, yoldan gelip geçen herkesi görür. Bir gün etrafı seyrederken Oba Türkmenlerinin çadırında güzel bir kız görür ve kıza âşık olur. Kıza duyduğu hayranlıkla bir süre aklı başından gider. Kendine geldiğinde ise kızı babasından ister. Adam, Köroğlu'nun görünüşünü, hayduta, vahşi yüzlü bir cellata benzetir. Bu nedenle kızını ona vermek istemez. Bir hile ile Köroğlu'nu başından def etmeyi planlar. Köroğlu'na, kızını vermek için ondan iyisini bulamayacağını fakat dağlarda bir kızın uygun olmayacağını, orada onu yalnız bırakıp gidemeyeceğini söyler. Ona arkadaş olması için yanına bir delikanlı almasını önerir. Bu delikanlı, ona hem yoldaş olabilecek hem de onun hizmetini görebilecektir. Bu fikir, Köroğlu'nun aklına da yatar ve adama, böyle bir delikanlıyı nereden bulabileceğini sorar. Adam da ona, İstanbul'da Kasapbaşı'nın bir oğlu olduğunu, bu oğlanın güzelliğinin dillere destan olduğunu anlatır. Adam, Köroğlu'na bir sürü koyun ve dört boynuzlu bir kuzu verecektir. Köroğlu da onları alıp Üsküdar'a gidecek, daha sonra koyunları İbrahim Paşa'nın çayırına bırakarak kendisi Kasapbaşı'nın dükkânını varacak, Kasapbaşı'ya bir sürü getirdiğini söyleyecek, Ayvaz'a da gizlice onun görmesine layık dört boynuzlu bir kuzu getirdiğini anlatacaktır. Ayvaz, bunu duyunca onlarla beraber gelmek isteyecektir. Eğer babası Ayvaz'ı götürmek istemezse Köroğlu, Kasapbaşı'ya onu atının terkisinde götürebileceğini söyleyecek böylece hep beraber çayıra gideceklerdir. Köroğlu, atının terkisine attığı Ayvaz'ı kaçıracaktır. Gerçekten de Köroğlu, Ayvaz'ı görünce çok beğenir. Olaylar konuştukları gibi gerçekleşir ve Kasapbaşı, oğlunu götürmek istemez. Köroğlu, onu atının terkisinde götürebileceğini söyleyerek atının terkisine atıp çayıra gelir. Bundan sonra *"Kasapbaşı Kasapbaşı/Sürü senin Ayvaz benim"*[300] diyerek oğlanı kaçırır. Kasapbaşı, oğlunu kaçıran kişinin Köroğlu olduğunu öğrenir. Oğlunun bulunması için Timurlenk'e başvuran Kasapbaşı'ya, Köroğlu'nun arkasından Kenan'ın gönderilmesi önerilir. Böylece Kenan, Köroğlu'nun arkasından yola çıkar. Bu sırada kaçırılan Ayvaz da korkup ağlamaya başlar. Köroğlu, Ayvaz'ı teselli etmek için türkü söyler:

(1)
At ardından Ayvaz bana sarılır[301]
Baban şimdi Ayvaz sana darılır
Ayağına giymiş çizme sarıdır

[300] (İkbal Kütüphanesi 1931: 13).
[301] Bu türkü, "Başı Telli Canım Ayvaz Ağlama" adlı türkünün bir varyantıdır. Bkz. EK 58.

Başı Bağdat şallı Ayvaz ağlama
Ağlayup ta beni yoldan eyleme

Ağlama Ayvaz sana elbet yazıktır
Ben atımı bağladığım kazıktır
Bir gönlüm var o da sana lâyıktır

Başı Bağdat şallı Ayvaz ağlama
Ağlayup ta beni yoldan eyleme[302]

Ayvaz, bu beyitler üzerine biraz da olsa teselli olur. Bu sırada Köroğlu, arkasından koşarak Kenan'ın geldiğini görür. Ondan korkmadığını belli etmek için Ayvaz'a türkü söylemeye devam eder:

Ayagına çakşır[303] giymiş mavidir
Ken'an gelse o da sana maildir
Sen güzelsin, dünya buna kaildir[304]

Başı Bağdat şallı Ayvaz ağlama
Ağlayup ta beni yoldan eyleme

Anan seni benim için besledi
Bana bunu seni bilen söyledi
Köroğlu da Ayvazını deledi[305]

Yüzü çifte benli Ayvaz ağlama
Ağlayup ta beni yoldan eyleme[306]

Köroğlu türkü söylediği sırada Kenan ona yetişir. Kenan'ın kendisini yeneceğini anlayan Köroğlu, onu tatlı dille kandırmaya çalışır. Daha genç olduğunu, canını almamasını,

[302] İkbal Kütüphanesi 1931: 14-15.
[303] **Çakşır:**1. Paça bölümü diz üstünde veya diz altında kalan bir tür erkek şalvarı, 2. Siyah dokuma bezden yapılan, mantoyu andıran bir kadın giysisi (http://www.tdk.gov.tr).
[304] **Kail:** *esk.* 1. Söyleyen. 2. İnanmış, aklı yatmış (http://www.tdk.gov.tr).
[305] **Dele-:** Dengesiz davranışlarda bulunmak (http://www.tdk.gov.tr).
[306] İkbal Kütüphanesi 1931: 15.

birlikte kardeş olabileceklerini söyler. Köroğlu'nun yalvardığını ve onun gayet yiğit biri olduğunu gören Kenan, insafa gelir. Böylece Kenan ve Köroğlu dost olurlar. Kenan'ın arkasından, ona yardım etmek için bir ordu gelmektedir. Kenan, onlardan kurtulmak için bir plan yapar. Köroğlu'ndan kendisini çırılçıplak soymasını, ellerini bağlayarak vücudunu hançerlerle yaralayıp ağaca bağlamasını ve Ayvaz'ı alarak gitmesini ister. Kenan, daha sonra onlara yetişecektir. Köroğlu, Kenan'ın dediklerini yapar ve Ayvaz'ı terkisine atarak gider. Ordunun içinde Kasapbaşı da onları uzaktan takip etmektedir. Babasının arkalarından geldiğini gören Ayvaz, tekrar ağlamaya başlar. Köroğlu da onu teselli etmek için bir türkü daha söyler:

Ayvaz'ın kalpağı deriden
Yürekler yağını odur eriden
Baban gelir beş yüz atlı geriden

Başı Bağdat şallı Ayvaz ağlama
Ağlayıp ta beni yoldan eyleme[307]

Köroğlu, bu türküyü söyledikten sonra yoluna devam eder ve Ayvaz'ı kuleye götürür. Kenan da Kasapbaşı'ya, Köroğlu ile planladıkları şeyleri anlatır; kendi gibi bir pehlivana bunları yapan Köroğlu'nun onlara daha kötü şeyler yapabileceğini söyler. Onunla başa çıkmanın mümkün olmadığını belirterek gitmelerini teklif eder. Diğerleri de bu teklifi kabul eder. Kasapbaşı da mecburen geri dönmek zorunda kalır. Daha sonra Kenan, bir bahane bularak onların yanlarından ayrılır ve Çamlıbel'e gelir.

Köroğlu ve Kenan, birlikte haydutluğa başlarlar. Yoldan geçenlerin yolunu kesip onlardan haraç alırlar. Köroğlu, bir gün kulede oturmuş saz çalarken sazı kazayla kırılır. Sazı yaptırmak için şehre gidip bir sazcı dükkânına girer. O, dükkâna girdiği sırada sazcı, eline bir saz almış yapmaktadır. Köroğlu, sazcıya şu türküyü söyler:

(2)
Arzu çeküp Çamlıbel'den gelmişim[308]
Arayup dolaşıp seni bulmuşum

[307] İkbal Kütüphanesi 1931: 18.
[308] Bu türkü, "Aman Usta Çabuk Kayır Sazımı" adlı türkünün bir varyantıdır. Bkz. EK 43.

Sazım kırılınca melûl[309] olmuşum
Usta aman kayır benim sazımı[310]

Köroğlu'nun sözlerini işiten sazcı, Köroğlu'nun haydut olduğunu düşünerek onun dükkânında olmasından memnun olmaz. Sazcının güzel bir çırağı var. Köroğlu, onu görüp beğenir. Onun için de bir dörtlük okur:

Çadır kurdum Çamlıbel'in düzüne
Mail[311] oldum şagirdinin[312] yüzüne
Canım feda kaşlarile yüzüne
Usta aman kayır benim sazımı[313]

Köroğlu'nun bu sözleri üzerine sazcının canı daha çok sıkılır. Onun çırağına bile laf atmasına sinirlenir, hiç sesini çıkarmadan yine elindeki sazla ilgilenmeye devam eder. Bunun üzerine Köroğlu, sinirlenerek sazcıya türkü söyler:

Ortadan gelmişim gitmezim uca
Tatlı söylemişim gitmesin güce
Şimdi el ederim eğri kılıca
Köpek tizce kayır benim sazımı

Ben Köroğlu'yum dağda gezerim
Esen rüzgârlardan hile sezerim[314]
Şimdi topuz ile başın ezerim
Köpek çabuk kayır benim sazımı[315]

Sazcı, bu sözler üzerine onun Köroğlu olduğunu öğrenince telaşlanır ve duvardan sedefli bir saz indirir. Sazcı, bu sazı onun için özel olarak yapmıştır, sazı ona vererek çırağı da alabileceğini söyler. Köroğlu, sazı da çırağı da alarak Çamlıbel'e döner. Bu sırada, Ayvaz ve Kenan da ava çıkmışlardır. Köroğlu, çırak ile dönerken onlarla karşılaşır ve çırağı

[309] **Melul:**1. Üzgün. 2. Boynu bükük, zavallı bir biçimde (http://www.tdk.gov.tr).
[310] İkbal Kütüphanesi 1931: 22.
[311] **Mail:** Eğilimi olan (http://www.tdk.gov.tr).
[312] **Şâkird:** 1. Talebe (öğrenci), 2. Çırak, yamak, 3. Stajyer (http://www.osmanice.com).
[313] İkbal Kütüphanesi 1931: 23.
[314] Türkünün, "Ben Köroğlu'yum dağda gezerim/Esen rüzgârlardan hile sezerim" sözleri "Ben Bir Köroğlu'yum Dağda Gezerim" adlı türküyle aynıdır. Bkz. EK 36.
[315] İkbal Kütüphanesi 1931: 23.

onlara teslim ederek kendisine kısmet aramak için dolaşmaya çıkar. Su içmek için bir çeşme başına varınca orada güzel bir kız görür. Kıza hayran olup onu izlemeye başlar. Bunu gören kız, hemen yüzünü örtüp testisini alarak eve gider. Köroğlu, kızı takip eder ve kız eve girdikten sonra kapıyı çalar. Kim olduğu da sorulunca garip bir yolcu olup sokakta kaldığını, gece evlerinde Tanrı misafiri olmak istediğini söyler. Köroğlu'nu içeri alırlar. Bir süre sonra Köroğlu, yattığı odadan çıkarak kız ve anne-babasının oturduğu odanın kapısının önüne gelir. Kızın anne ve babası yaşlıdır, bu nedenle kulakları ağır işitmektedir. Köroğlu, kıza olan hayranlığını dile getirmek için aşağıdaki türküyü söyler:

(3)
Güzel benden parlak yüzün örtersin[316]
Tenhalarda ak gerdanın açarsın
A kız benden ne gördün de kaçarsın
Aman dilber insaf eyle gel bana

Behey dilber ağa mısın bey misin
Bu hüsünle[317] melek misin hur musun
Kısmetimsin elbet benim olursun
Aman dilber insaf eyle gel bana

Köroğlu'yum bu yerlerde aslanım
Sevdiğimi şeker ile beslerin
Yalnız bir pehlivan evlât isterim
Aman güzel insaf eyle gel bana[318]

Kız, Köroğlu'nun bu sözlerini duyunca güler. Bundan cesaret alan Köroğlu, kızı babasından ister, kızın babası da verir. Köroğlu ve kızın nikâhları kıyılır. Ertesi gün düğün yapılır. Köroğlu ve kız muratlarına ererler. O gece, Köroğlu'nun atı da evin kısrağıyla çiftleşir.

[316] Bu türkü, türkü repertuvarımızda bulunan "Aman Güzel İnsaf Eyle De Bana" adlı türkünün bir varyantıdır. Bkz. EK 44.
[317] **Hüsn:** *esk.* Güzellik (http://www.tdk.gov.tr).
[318] İkbal Kütüphanesi 1931: 26.

Köroğlu, ele avuca sığmadığı için evlendikten iki gün sonra Çamlıbel'e gitmeye karar verir. Karısına eğer bir erkek evladı olursa adını "Hasan" koymasını, kısraktan bir tay olursa adını "Al At" koymasını söyler. Ona bir pazubent[319]ve kamçı verir, bu pazubendi çocuğun koluna bağlamasını, kamçıyı da eline verip çocuğu Al At'a bindirerek yanına göndermesini söyler. Bu sıralarda Köroğlu'nun şanı da etrafa yayılmaktadır. Köroğlu'nun beraberindeki yiğitler, kırk kişi olurlar.

Bir gün Köroğlu, Kenan ile Ayvaz'dan kendisine Bolu Beyinin bahçesinden bir tel çiçeği getirmelerini ister. Eğer bunu yaparlarsa onlara pes diyeceğini belirtir. Kenan ve Ayvaz da bunun zor bir şey olmadığını söyleyerek yola çıkarlar. Bahçe duvarını aşıp Bolu Beyinin bahçesine girerler. Tam çiçeği koparmak üzerelerken uşaklar, onları yakalayıp hapsederler. Köroğlu, gözleri yolda birkaç gün arkadaşlarının gelmelerini bekler, kimse gelmeyince de endişelenerek türkü okur:

(4)
Ayvaz'ı yolladım tele[320]
Al yanağı döndü güle
Timur oğlu Ken'an ile
Koçtum Ayvaz'ım gelmedi

Havalarda uçan turna
Kanatları burma burma
Hem davul çaldım hem zurna
Koçtum Ayvaz'ım gelmedi

Gökyüzünde vardır yıldız
Alıvirem sana bir kız
İster darıl ister kız
Koçtum Ayvaz'ım gelmedi

[319] **Pazubent:** 1. Belli bir amaçla kola geçirilen enli kuşak, kolçak. 2. Kol muskası (http://www.tdk.gov.tr).
[320] Bu türkü, konu bakımından türkü repertuvarımızda bulunan "Ayvaz'ım Nerede Kenan Ne Oldu" adlı türküyle aynı konuyu işlemektedir. Türkünün sözleri ise bu türkünün sözlerinden farklıdır. Bkz. EK 45.

Giderken helâllaştın mı
Küsülüydün barıştın mı
Bana bakup el ettin mi
Koçtum Ayvaz'ım gelmedi

Varın söylen o civana[321]
Tel çiçeği kıydı cana
Ne gelmedin sen bu yana
Koçtum Ayvaz'ım gelmedi[322]

Köroğlu, bu şekilde ağlayıp sızlarken Ayvaz gelir ve ona olanları anlatır. Bolu Beyi, Ayvaz ve Kenan'ı esir etmiş, Ayvaz'ı Köroğlu'na haber vermek için göndermiştir. O, Köroğlu'nun Kır At'ını istemektedir. Köroğlu, Kır Atı Ayvaz ile gönderirse Kenan'ı serbest bırakacaktır. Köroğlu, Kır At'ı gönderir ve böylece Kenan kurtulur. Fakat gün geçtikçe atının acısı Köroğlu'nun yüreğine işler, geceleri gözüne uyku girmez olur. Bolu Beyinde olan Kır At da Köroğlu olmadığı için huysuzlanmakta, yanına kimseye yaklaştırmamaktadır. Köroğlu, bir seyis kıyafeti giyerek Bolu şehrine gelir. Kahvede Bolu Beyinin atı konuşulur; Köroğlu, ata bakabileceğini söyler. Onu konağa götürürler. At, onu koklayınca rahatlar, Köroğlu'na kendini tımar ettirir. Bey, bu hali görünce şüphelenir; onun Köroğlu olduğunu anlar. Köroğlu'nu hapseder ve ona işkence eder. Beyin adamları, ayakları için atın yürütülmesi gerektiğini söylerler. Onu gezdirebilecek tek kişi Köroğlu'dur. Bey, atı gezdirirse buradan kaçıp kaçmayacağını sorar. Köroğlu da kaçamayacağını, eğer kendisine inanmazsa kapıyı kilitleyip ayağına üzengi bağlamasını, dört tarafı duvarla çevrili avludan kaçmasının imkânsız olduğunu belirtir. Köroğlu, Kır At'a biner ve atına kale kapısını aşması için türkü söyler:

(5)
Pederimden kalma atım benim[323]
Babamdan kalma devletim benim

[321] **Civan:**1. Yakışıklı genç erkek veya güzel genç kadın; yiğit (http://www.tdk.gov.tr).
[322] İkbal Kütüphanesi 1931: 29.
[323] Bu türkü, "Canım Kır At Gözüm Kır At-1" ve "Köroğlu Dediğin Delinin Biri" adlı türküler ile benzerlik gösterir. Bkz. EK 73.-EK 77.

Eğer atım, sende erlik var ise
Şu kale kapısını aşmak isterim

Kızlar derbendini[324] geçerek hemen
Sümbüllü pınardan bir su isterim[325]

Atın kulağına bu beyitleri söyledikten sonra yüksek bir sesle şu beyitleri okur:

Seyis iken Köroğlu diye tuttular
Omuzum yarıp mumlar diktiler

Kollarıma kelepçeler taktılar
Bolu beyleri ben Köroğlu değilim[326]

Bu sözleri duyan Kır At, duvarı aşar; herkes arkalarından bakakalır. Bolu Beyi ve evlatları o zamana kadar bu kişinin Köroğlu olup olmadığını anlayamadıkları kişinin Köroğlu olduğunu anlarlar ve onu öldürmedikleri için pişman olurlar.

Ayvaz ve Kenan, Köroğlu dönünce sevinirler. Hep birlikte yiyip içip eğlenirler. Bir gün, Sümbüllü pınarının başında iken bir kervan görürler. Köroğlu'nun söylemesi üzerine Ayvaz, Kenan ve diğer adamlar saklanırlar. Zengin bir Bezirgân başının kervanı, buradan geçmektedir. Bezirgân, orada duranın Köroğlu olduğunu anlar. Bunu arkadaşlarına söyler ve onlara geri dönmeyi önerir. O sırada kayanın üzerinden beyaz bir şey aşağı doğru süzülür. Köroğlu, kervanın uzaktan dönmek üzere olduğunu görmüş, bir bakraç yoğurdu alıp kayadan aşağı dökmüş, kendisi de saklanmıştır. Bezirgân, bunu kuş sanır ve gördüğünün Köroğlu değil de kuş olduğuna ikna olur. Artık dönmelerine gerek kalmadığını düşünür. Köroğlu, saklandığı yerden çıkar. Tam o sırada Köroğlu'nun bir adamı, Bezirgân'ın yanına gelip ağanın selamı olduğunu, ondan yol bacını istediğini söyler. Bezirgân, güler ve umursamaz. Köroğlu da bunu duyunca Bezirgâna haber gönderir ve ona türkü söyler:

[324] **Derbend:** *esk.* 1. Geçit. 2. Sınırda bulunan küçük kale (http://www.tdk.gov.tr).
[325] İkbal Kütüphanesi 1931: 33-34.
[326] İkbal Kütüphanesi 1931: 34.

(6)

Şu karşıdan gelir ulu Bezirgân[327]
Geldi çay üstüne kondu bir kârvan
Güzellikle istedim yol bacın gönder
Döndü kahkaha ile güldü Bezirgân[328]

Bezirgân, adama kafa tutarak yol bacının olmadığını söyler. Köroğlu, bu haberi alınca çok sinirlenir ve türkü söylemeye devam eder:

Ey Bezirgânbaşı bu sözün yüce
Tatlı konuşalım gitmesin güce
Şimdi el salarsam eğri kılıca
Dilerim gel güzelce yol bacın gönder[329]

Bezirgân, Köroğlu'nun sözleri üzerine para vermeyi kabul eder ve ona beş bin altın gönderir. Köroğlu, bunu az bulur ve türkü söyler:

Tokat kervanından aldım bakırı
İncitmezim fukarayı fakırı[330]
Söz dinle bezirgân, gitme aykırı
Beş bin altın saldı bana bezirgân

Bin daha göndersen ata nal olmaz
Bin daha göndersen atıma çul olmaz
Bin daha göndersen kırmızı pul olmaz
Döğüş olmasın derim behey bezirgân

Kişi halini bilse olur mu naçar[331]
Gerçi her gönülde bir aslan yatar
Şiddetli kavgayı görürse kaçar

---

[327] Bir "Bezirgân" türküsü olarak karşımıza çıkan bu türkü, türkü repertuvarımızda yaşayan "Bugün Yeminliyim Döğüş Olmasın" adlı türkünün bir varyantıdır. Bkz. EK 39.
[328] İkbal Kütüphanesi 1931: 37.
[329] İkbal Kütüphanesi 1931: 37.
[330] Türkünün, "Tokat kervanından aldım bakırı/İncitmezim fukarayı fakırı" sözleri, Öztelli'nin vermiş olduğu "Ben Bir Köroğlu'yum Dağda Gezerim" varyantında da geçmektedir. Bkz. EK 36. (2).
[331] **Naçar:**1. Çaresi olmayan, çaresiz. 2. Zavallı, düşkün (http://www.tdk.gov.tr).

Gider tenhalarda kahraman olur

Gel bezirgân başı dinle sözümü
Nasıl olsa verirsin bana bacımı
Sen görmedin henüz benim gücümü
Yeminliyim alırım bacı bezirgân[332]

Bu haber üzerine Bezirgânbaşı, telaşa düşerek beş bin altın daha gönderir. Bunun üzerine Köroğlu, onun kervanın geçmesine izin verir.

Köroğlu'nun bıraktığı karısından bir erkek çocuğu olmuş, Köroğlu'nun isteği üzerine çocuğun adı Hasan konulmuştur. Kısraktan da bir tay dünyaya gelmiştir. Bir gün çocuk, rüyasında ak sakallı bir pir görür. Bu pir, bir kızın elinden tutup Hasan'a getirir ve kızı, Hasan'a tanıtır. Kızın adı Benli Hanım'dır. Erzurum tarafından, Karavezir denilen bir beyin kızıdır. Bu kız, Hasan'ın kısmetidir. Pir, kıza da rüyasında Hasan'ı gösterir, ikisini de birbirlerine âşık eder.Pir, Hasan'a yine rüyasında babasının Bolu'da Çamlıbel tepesinde oturan Köroğlu adında bir pehlivan olduğu söyler. Babasının, o doğmadan önce karısına kamçı ve pazubent bırakıp gittiğini, eğer bir oğlu olursa pazubendi koluna bağlayıp kamçıyı eline vererek yanına göndermesini istediğini anlatır. Ahırdaki atın da babasının atından olduğunu söyler. Annesinden kamçı ve pazubendini alarak babasının yanına gitmesini ve Erzurum'a gelip Benli Hanım'ı almasını ister.

Bu rüya üzerine Hasan, annesini kimin oğlu olduğunu söylemesi için ikna eder. Kadın, oğluna babasının kim olduğunu itiraf etmek zorunda kalır. Gerçeği öğrenen Hasan, Çamlıbel'e doğru yola çıkar.

Köroğlu, Ayvaz'dan yol kesmek için etrafa göz gezdirmesini ister. Ayvaz kulenin üst katından bakınca bir atlının gelmekte olduğu görür. Gelen kişinin on beş yaşında olduğunu ve altında güzel bir at olduğunu söyleyince Köroğlu, onun atını almasını emreder. Ayvaz, dalgın dalgın yol alan Hasan'a atını vermesini söyler. Hasan, bu istek üzerine sinirlenerek atını vermeyi reddeder. Bunun üzerine Ayvaz da onu öldüreceğini belirtir ve kendisinin Köroğlu olduğunu söyler. Hasan, önünde durdukları kulenin babasının olduğunu ve karşısında duranın Ayvaz olup onun, babasının adına söz söylediğini anlar. Ona, Ayvaz olduğunu bildiğini söyler. Bu sözleri duyan Köroğlu da

[332] İkbal Kütüphanesi 1931: 38.

oğlunun geldiğini anlayarak sevinir. Baba-oğul birbirlerine sarılırlar. Aşk acısı çekmekte olan Hasan, gördüğü rüyayı anlatır. Köroğlu, kızın Karavezir'in kızı olduğunu öğrenince oğlundan bu sevdadan vazgeçmesini ister. Çünkü Karavezir, çok kuvvet sahibi bir adamdır. Onun askerleri ve dört erkek evladı vardır. Fakat Hasan, bu sevdadan vazgeçmez; oğlunu ikna edemeyen Köroğlu da onun gitmesine izin verir. Ona perçeminden üç kıl vererek başı derde düştüğünde kılları yakmasını söyler. Kıllar yanar yanmaz oğlunun başının dertte olduğunu anlayacak ve hemen onun yardımına zaman yetişecektir.

Hasan, babasıyla vedalaşarak yola çıkar ve Karavezir'in memleketine varır. Benli Hanım, Hasan'ın aşkı ile penceresinin önünde oturmaktadır. Hasan'ı görür ve onun, rüyasında görüp âşık olduğu kişi olduğunu anlar. Ona kendini tanıtır. Benli Hanım, Hasan'ı görürlerse onu zindana atacaklarını bildiği için ondan gitmesini ister. Fakat Hasan gitmek istemez. Bunun üzerine Benli Hanım, Hasan'a gece yarısı birlikte kaçmak için atını hazırlamasını ve bahçeye gizlenmesini söyler. Gece yarısı olunca Benli Hanım, babasının en güzel atlarından birini ve en güzel silahı alıp Hasan'ın beklediği yere gider. Hasan, Benli Hanım'ı beklerken uyuyakalmıştır. Benli Hanım, bu durumu görünce her şeyi göze alarak ona kaçıp geldiğini, onun ise uyuduğunu düşünerek babasının sarayına geri döner.

Benli Hanım'ın gitmesiyle, Hasan'ın atı, acı acı kişner. Hasan, atın kişnemesine uyanır ve sevgilisinin gitmekte olduğunu görür. Hemen, Benli Hanım'ın arkasından yetişip giderse onu ok ile vuracağını, aralarında geçenleri herkese duyuracağını söyler. Bu sözler üzerine Hasan ve Benli Hanım, birlikte yola çıkarlar. Sabah olunca hanımlarını göremeyen cariyeler, Benli Hanım'ın babasına durumu haber verirler. Babası, durumu öğrenince çok şaşırır. Bir cariyeden, kızının önceki gün pencerenin önünde bir oğlanla konuştuğunu öğrenir. Kız, sadece oğlanın Benli Hanım'a atı alıp gelmesini söylediğini duymuştur. Bu bilgiler üzerine Benli Hanım'ın babası, dört oğluyla beraber kızını aramaya çıkar.

Hasan ve Benli Hanım, üç gün boyunca yol alırlar. Yorulunca, atlarını bir kenara çekip uyurlar. Hasan, başını Benli Hanım'ın dizlerine koyar. Onlar bu haldeyken Benli Hanım'ın babası ve abileri, orduyla gelip onların görürler. Benli Hanım, babasını ve orduyu görünce ağlar. Onun gözyaşları, Hasan'ın yüzüne düşer ve bu şekilde Hasan da uyanır. Hasan, binlerce askerin üzerlerine geldiğini görünce hemen yerinden fırlayarak

silah kuşanır, Benli Hanım'a da saklanmasını söyler. Karavezir ve askerler, Hasan'ın yanına gelirler. Cariye kız, bu kişinin Benli Hanım ile konuşan oğlan olduğunu onaylar. Karavezir, gürzünü kaldırır; Hasan da elindeki gürzü Karavezir'in gürzüne çarptırır. Böylece, aralarında bir mücadele başlar. Akşama kadar savaş devam eder, akşam olunca ayrılırlar. Hasan, yedi yerinden yaralanmıştır. Benli Hanım, Hasan'ın yaralarını sarar. Sabah, savaş yeniden başlar. Hasan, çok kan kaybetmiş ve artık atın üzerinde bile duramaz hale gelmiştir. Onu attan Benli Hanım indirir. Hasan, mecali kalmamış bir şekilde mağarada yatar. Benli Hanım, onun yaralarını tekrar sararak ağlar. Hasan, sevdiğinin ağladığını görünce artık kurtulma ümidinin kalmadığını, kendisini Karavezir'e teslim etmesini, yoksa ikisinin birden öleceklerini söyler. Benli Hanım, bunu kabul etmez. O gün, Hasan mağarada kalır. Karavezir, onun çıkmadığını görünce askerleri mağaraya hücum ettirir. Benli Hanım, Hasan'ın kılıcını alıp mağaranın önünde durur ve kimseyi içeri almaz. Karavezir, kızına Hasan'dan vazgeçmesini, onu vezirin oğluna vereceğini söyler. Boşuna uğraştığını, artık Hasan'ın dünyada işinin bittiğini belirtir. Karavezir, kızını ikna edemeyince askerlere kızı vurmaları emrini verir. Benli Hanım, hepsini yener ve iki yerinden yaralı bir şekilde Hasan'ın yanına döner. İki sevgili, konuşmaya başlarlar. Hasan, babasının verdiği kıllardan söz eder ve kılların koluna bağlı olduklarını söyler. Benli Hanım'dan onları yakmalarını ister. Benli Hanım kıllardan bir tanesini yakınca o anda uyuyan Köroğlu, şiddetli bir ateş hissederek uyanır. Atını alarak oğlunu aramaya çıkar. Yiğitleri de bir kaç yüz atlı ile onun arkasından giderler. Köroğlu, Karavezir'in ordugâhına gelir. Karavezir'in askerlerinden, Köroğlu'nun oğlunun Karavezir'in kızı Benli Hanım'ı kaçırdığını, çocuğun aslan gibi mücadele ettiğini fakat şimdi yaralı olduğunu öğrenir. Köroğlu, bu sözleri duyunca hemen atına binerek mağaraya gider. Benli Hanım, gelenin Köroğlu olduğunu öğrenince kapıyı açar. Babasını gören Hasan'ın ise bir şey söyleyecek gücü yoktur. Köroğlu, yanında bulunan merhemi oğlunun yaralarına sürer ve getirdiği kuvvet ilacından ona içirir.

Ertesi gün Ayvaz, Kenan ve atlılar da gelirler. Köroğlu'nun geldiğini öğrenen Karavezir, tedirgin olur fakat kızını terk edip gitmeye razı olmaz ve askerlerine savaş emri verir. Hep birlikte savaşmaya başlarlar. Kenan, Karavezir'i kılıçla öldürür. Sabah olunca, Karavezir'in ordusunun yerinde yeller eser. Kalan askerler de savaşmak istemez. Köroğlu ve yiğitleri, Çamlıbel'e dönmeye hazırlanırlar. Köroğlu, Benli Hanım'ı sınamaya karar vererek Hasan'ın ağır hasta olduğunu sabaha çıkıp çıkmayacağının belli olmadığını

anlatır. Ona, kendisiyle evlenmesini teklif eder. Benli Hanım da Hasan olmadan bir dakika bile yapamayacağını, böyle bir durumda kendisini öldüreceğini söyler. Köroğlu, Benli Hanım'ı alnından öper ve onu tebrik eder. Kendisine darılmamasını, onu sınamak için bu sözleri söylediğini, Hasan'ın on güne kadar iyi olacağını, onun dünya ve ahiret kızı olduğunu, merak etmemesini belirtir. Hep birlikte iki gün süren yolculuktan sonra Çamlıbel'e varırlar. Hasan için hekim çağırırlar. Hasan'ın yaraları, on beş gün sonra iyileşir.

Hasan'ın annesine de haber verirler. Hasan ve Benli Hanım için şehirde düğün kurulur ve şehir halkına ziyafet verilir. Kırk birinci gece, Hasan'ı gerdeğe koyarlar. Bir hafta sonra da Çamlıbel'e geri dönerler. Kâh Çamlıbel'de kâh şehirde kalarak hep birlikte zevk ve eğlence içinde vakit geçirerek yaşarlar.

EK 17.

Daniş Remzi Korok'un Eserinden "Köroğlu" Hikâyesi[333]

Bolu Beyi adında halka zulüm eden, zalim bir derebeyi vardır. Korkudan hiç kimse bu adama bir şey yapamamaktadır. Bolu Beyi, kale burçlarıyla çevrili bir sarayda yaşamaktadır ve sarayında da yaptığı zulümleri sürdürmektedir. Halkın karısı ve kızı bile Bolu Beyinin sayılmaktadır. Bolu Beyi, istediği kişinin karısını ve kızını almakta, kimse de bu duruma itiraz edememektedir. İtiraz etmeye cesaret edenler de ölüme mahkûm edilmektedir. Bununla birlikte Bolu Beyi, kervanlardan, tüccarlardan, yolculardan haraç almaktadır. Bolu'nun altındaki büyük ovaya gelen göçebe aşiretlerin de Bolu Beyine hediye at vermeleri zorunludur.

Yıllardır Bolu Beyinin yanında çalışan, son derece tecrübeli bir seyisbaşı vardır. Bu seyisbaşı, aşiretlerin yanına giderek en güzel atı saraya getirmektedir. Bir yaz günü yine seyisbaşı, aşiretlerden bir at seçer. Fakat saraya dönerken at, Sünbüllü Çaya gelince ürker ve seyisin bütün çabalarına rağmen bir türlü suyu geçemez. Seyis, tekrar aşirete döner ve bu at yerine başka bir at seçer. Bu at da suyu geçemeyerek huysuzlanır. Seyis, bu şekilde dört at değiştirmek zorunda kalır. Sonunda sünepe, cılız bir at alarak saraya gelebilir. Bu cılız atı gören Bolu Beyi, bu duruma çok sinirlenir, seyisbaşına bağırıp çağırmaya başlar. Bolu Beyi, seyisin gözlerinin oyulmasını ve daha sonra da getirdiği ata bindirilerek gönderilmesini emreder. Gözleri oyulup ata bindirilen seyis, Allah'a atın kendisini memleketine götürmesi için dua eder. Günler sonra at, onu memleketine getirir. Burada seyisi görenler, onu tanıyarak evine -karısının ve oğlunun yanına- götürürler.

Seyisin küçükken bıraktığı, şimdilerde ise 19-20 yaşlarında olan bir oğlu vardır. Çocuk, babasını karşısında görünce çok sevinir. Olanları öğrenince de içinde Bolu Beyine karşı bir intikam duygusu belirir.

Bir gün seyis, oğlundan ahırın dört bir tarafını keçeyle kapatmasını, ahırda ufak bir delik bile bırakmamasını, getirdiği atı oraya koyup atın yemini ve suyunu vererek onu günde iki defa tımar etmesini, bir yıl geçtikten sonra ise kendisine haber vermesini ister. Çocuk, denileni yapar ve bu şekilde bir yıl geçer. Bir yıl geçtikten sonra seyis, oğluna avluyu üç

[333] Hikâye için bkz. Korok, Dâniş Remzi (1937), Köroğlu, İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu.

gün boyunca bellerinin yarısında olacak şekilde balçıklı bir hale gelene kadar sulamasını söyler.

Baba-oğul, üç gün sonra avluya inerler. Artık "Köroğlu" namını alan çocuk, babasının yönlendirmesiyle "Kır At" adını verdikleri atın üzerine biner. Atı, çamurlu avluda üç kez dolaştırdıktan sonra babasının önünde durdurur. Seyis, atın her tarafını eliyle yoklar ve atın bir bacağında ufak bir çamur parçası bulunca intikam vaktinin henüz gelmediği anlar. Böylece at, aynı şekilde bir sene daha beslenir.

Bir sene sonra, avlu yine eskisi gibi çamurlanır. Seyis, yine atı yoklar. Bu defa atın hiçbir yerinde çamur parçası yoktur. Artık at da Köroğlu gibi bir yiğit olmuştur. Böylece intikam vakti gelmiştir. Köroğlu, babasının intikamını almak için hazırlanarak yola çıkar.

Bolu'ya geldiğinde, Bolu Beyi ile ilgili bilgi toplar. Bolu Beyinin her yerde casusu vardır; bu nedenle şehirde kalamayacağını anlar. Bolu'ya yukarıdan bakan ve Bolu'nun bütün yollarını gören, "Çamlıbel" denilen bir tepeye yerleşmeye karar vererek buraya bir kule yapar. Halk arasında, gözleri oyulan seyisin oğlunun, Bolu Beyinden öç almak için gelip Çamlıbel'e kule yaptığı bilgisi yayılır. Bu haberi duyan Bolu Beyi, önceleri bu duruma pek aldırış etmez. Köroğlu'nu öldürtmek için on muhafız gönderir. Bir süre sonra bu on muhafızın başı, kale kapısına bırakılmış bir şekilde bulunur. Bu olaydan sonra Bolu Beyi, Köroğlu'nun kendisinin başına bela olacağını anlar.

Günler geçmiş, kule günden güne yükselmiş, Bolu Beyi, izlendiği düşüncesiyle dışarıya bile çıkmaya korkar olmuştur. Bolu Beyinin, Köroğlu'na karşı olan korkusundan eski şiddeti ve halka yaptığı zulüm sona ermiştir. Bolu'da yaşayan halk, bu durumdan dolayı Köroğlu'na gizliden gizliye bir sevgi duyar ve ona dualar eder.

Tüccarlar, Bolu'dan geçen kervanlar, adet olan haraçları Köroğlu'na vermeye başlarlar. Köroğlu, böylece geçimini de sağlamaya başlar. Köroğlu'nun tek üzüntüsü yalnızlıktır. Köroğlu'nun yalnızlık hissi, kulesinden yolları gözlerken kalabalığı görünce daha da artmaktadır. Köroğlu, yine bir gün tepeden yolları izlerken aşiretlerden birinin çadırında bir kız görerek ondan hoşlanır. Hemen atına binip kızın çadırına giderek seslenmeye başlar. Sesi duyunca çadırdan kızın babası çıkar. Köroğlu, kızı hemen babasından ister. Yaşlı adam, kızını Köroğlu'na vermek istemez. Kızıyla Köroğlu'nun yaşamlarının birbirlerine uymayacağını, kızının Köroğlu'na yük olacağını, bir kız yerine ona her yerde uyacak bir erkek çocuk almasını söyler. Bu çocuk, Köroğlu'na hem can yoldaşı olabilecek

hem de onun hizmetini görebilecektir. Bu fikir, Köroğlu'nun da aklına yatar ve yaşlı adama böyle bir çocuğu nerede bulacağını sorar. Yaşlı adam da İstanbullu "Kasapbaşı" denilen bir adamın "Ayvaz" adında çok güzel bir oğlu olduğunu, eğer Köroğlu bu çocuğu alırsa herkesin ona imreneceğini, ona hasetle bakacağını söyler.

Yaşlı adam, Köroğlu'na büyük bir davar ve dört boynuzlu bir koç verecek, Köroğlu, kendisine çoban süsü vererek Üsküdar'daki İbrahim Ağanın çadırına gidecek ve burada Kasapbaşı'nı bulacaktır. Ayvaz, her zaman Kasapbaşı'nın yanındadır. Köroğlu, götürdüğü sürüyü Ayvaz'a ve Kasapbaşı'na gösterecek, Ayvaz için de dört boynuzlu bir koç getirdiğini, onun gelip görmesini söyleyecektir. Böylece Ayvaz, Köroğlu ile gelecektir.

Köroğlu, yaşlı adamın dediklerini yapar. Her şey, yaşlı adamın anlattığı gibi gerçekleşir. Köroğlu, Ayvaz'ı terkisine atarak çayıra doğru ilerlemeye başlar. Köroğlu, uzaklaşırken *"Kasapbaşı Kasapbaşı/Sürü senin Ayvaz benim"*[334]der. Kasapbaşı, Ayvaz'ı kaçıran kişinin Köroğlu olduğunu öğrenir ve hükümete haber verir. İyi bir pehlivan olan Araboğlu Kenan ve onun arkasından bir ordu, Köroğlu'nun peşinden gönderilir. Köroğlu ise bu sırada ağlayan Ayvaz'ı teselli etmek için türkü söyler:

(1)
At üstünde Ayvaz bana sarılır[335]
Baban duysa Ayvaz sana darılır,
Ayağına giymiş çizme sarıdır
Başı Bağdat şallı Ayvaz ağlama

Aylayıp ta beni yoldan eyleme.
Kır atımı bağladığım kazıktır
Bir gönlüm var o da sana lâyıktır
Güzel Ayvaz etme sana yazıktır

Başı Bağdat şallı Ayvaz ağlama
Ağlayıp ta beni yoldan eyleme.

[334] Korok 1937: 7.
[335] Bu türkü, "Başı Telli Canım Ayvaz Ağlama" adlı türkünün bir varyantı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bkz. EK 58.

Anan seni benim için besledi
İnce bele Lahur[336] şalı doladı

Köroğlu da Ayvaz'ını diledi
Yüzü çifte benli Ayvaz ağlama
Ağlayıp ta Yüreğimi dağlama…[337]

Köroğlu, arkasından gelen Araboğlu Kenan'ı görür ve atını durdurur. Kenan yanına gelince ona boş yere dövüşmenin gereksiz olduğunu, dost olmalarını, birlikte hareket etmelerini ve onun da kendisiyle birlikte gelmesini teklif eder. Kenan da böyle bir teklifi kabul etmek istediğini fakat arkasından bir ordu geldiğini anlatır. Arkalarındaki orduyu bertaraf etmek için bir plan yapar. Köroğlu, onu soyarak ağaca bağlayacak, birkaç yerine yara açacak ve ondan sonra da gidecektir. Daha sonra Kenan, Köroğlu'nu Çamlıbel'de bulacaktır.

Köroğlu, yurdundan ayrılan Ayvaz'ı teselli ederek Çamlıbel'e döner. Arkalarından da Kenan gelir. Kenan, orduya Köroğlu yüzünde bu hale geldiğini, onun ordudaki herkesi öldürebileceğini, Ayvaz uğruna bu kadar cana kıyılmaması gerektiğini söylemiştir. Ordudaki adamlar da Kenan'ın bu sözleri üzerine geri dönmüşlerdir.

Köroğlu'nun Çamlıbel'e dönüşünün ardından üç gün hep birlikte yiyip içip eğlenirler. Bir gün Köroğlu'nun sazı kırılır ve tamir ettirmek için şehre iner. Dükkânda usta saz yapmakta, çırağı ise ona yardım etmektedir. Köroğlu, çırağın güzelliğine hayran kalarak içeri girer ve ustaya türkü söyler:

(2)
Çadır kurdum Çamlıbel'in düzüne[338]
Mail oldum çırağının yüzüne
Sırma, sedef devşir benim sazıma
Usta kurban olam kayır benim sazımı

Usta'ın bu sözlere canı sıkılır ve Köroğlu'nun sözlerine aldırmaz. Bunun üzerine o da Köroğlu olduğunu dile getirir:

[336]**Lahur/Lahor:** Pakistan'da bir şehir (https://www.seslisozluk.net).
[337] Korok 1937: 7-8.
[338] Türkü, "Aman Usta Çabuk Kayır Sazımı" adlı türkünün bir varyantıdır. Bkz. EK 43.

Ben bir Köroğlu'yum dağda gezerim
Esen rüzgârlardan hile sezerim.
Eğri kılıcımla başın ezerim
Köpek çabuk kayır sazımı.[339]

Usta, onun Köroğlu olduğunu öğrenince ona ne ikram edeceğini, nasıl davranacağını şaşırır. Çok güzel sedef kakmalı bir sazı duvardan indirerek Köroğlu'na verir. Zaten usta, bu sazı kendi elleriyle Köroğlu'na vermek üzere yapmıştır. Köroğlu, sazı ve sazcı çırağını alarak Çamlıbel'e döner. Bir süre daha hep birlikte eğlenmeye devam ederler.

Bir gün, Köroğlu'nun içinde bir sıkıntı olur. Arkadaşlarına birkaç gün gelmeyeceğini söyleyerek dolaşmaya çıkar. Dolaşırken tenha bir çeşme başında göğsü bağrı açık bir kız görerek kızdan hoşlanır. Gizlice onu seyretmeye başlar. Kız ise Köroğlu'nu görünce üstünü başını kapatıp uzaklaşmaya çalışır. Köroğlu, kıza türkü söyleyerek iltifatlarda bulunur ve onu almak istediğini dile getirir:

(3)
Neden benden ak gerdanı kaparsın[340]
Tenhalarda her yanını açarsın
A kız benden ne gördün ki kaçarsın
Aman dilber insaf eyle gel bana…

Aman dilber melek misin, hur musun?
Işık veren güneş misin, nur musun?
Doğru söyle kız benim olur musun?
Aman dilber insaf eyle gel bana…

Köroğlu'dur bu yerlerin arslanı
Kaymak ile şekerle besler seni
Senden ister bir pehlivan oğlanı
Aman güzel insaf eyle gel bana…[341]

[339] Korok 1937: 9.
[340] Türkü, "Aman Güzel İnsaf Eyle De Bana" adlı türkünün bir varyantıdır. Bkz. EK 44.
[341] Korok 1937: 10.

Kız, bu sözler üzerine hem kızar hem de memnun olur. Köroğlu'na tatlı tatlı bakarak gülümser. Köroğlu, kızın peşine takılır. Kız, evine girer; Köroğlu da kızın evinin kapısını çalar. Kapıyı kız açar ve Köroğlu'na ne istediğini sorar. Köroğlu, kıza Tanrı misafiri olduğunu, annesine ve babasına avluda geceyi geçirmesi için izin verip vermeyeceklerini sormasını söyler. Kızın annesi ve babası, Köroğlu'nun avluda kalmasına izin verirler. Anne ve baba yaşlıdır, bu nedenle az duymaktadırlar. Köroğlu, gece kıza yavaş bir ses tonuyla seslenir. Kızın önü Köroğlu'na dönüktür. Kız, Köroğlu'na cilve yapar, Köroğlu da dayanamayarak odaya dalar ve kızı babasından ister. Babası, kızını vermeye razı olur. Ertesi gün nikâhlarının kıyılması kararlaştırılan Köroğlu ve kız, dayanamayarak o gece birlikte olurlar. Ertesi gün ise nikâhları kıyılır, düğün dernek kurulur. Köroğlu, haftalarca burada eğlenerek kalır. Bu sırada Köroğlu'nun Kır At'ı da ahırda bağlıdır. O da evin kısrağı ile birlikte olur.

Haftalar sonra Köroğlu, Çamlıbel'i özler ve karısına artık burada kalamayacağını söyler. Karısı, Köroğlu'na gitmemesi için yalvarır fakat onun bu yalvarmaları hiçbir işe yaramaz. Köroğlu, yola çıkmadan önce karısına bir pazubent ve bir kamçı verir. Eğer oğulları olursa bu pazubendi ve kamçıyı delikanlı olduklarında oğullarına vermesini, kısrağında bir tayı olursa oğullarını bu tay ile birlikte Çamlıbel'e göndermesini tembihler. Karısı, Köroğlu'na sarılarak onu uğurlar.

Ayvaz, Kenan ve sazcı çırağı merak içinde Köroğlu'nu beklemektedirler. Köroğlu döndüğünde hepsi çok sevinir ve böylece dostlar yine eskisi gibi birlikte güzel vakit geçirmeye başlarlar.

Bu sıralarda, Bolu Beyi de korku içinde yaşamaya devam etmektedir. Köroğlu, bir gün Bolu Beyine bir oyun oynamaya karar verir. Kenan ve Ayvaz'dan, Bolu Beyinin bahçesindeki çiçekleri kendi bahçelerine aktarmalarını ister. Kenan ve Ayvaz da bu işi kolay görüp kabul ederler ve yola çıkarlar. Fakat aradan günler geçmesine rağmen geri dönmezler. Köroğlu, arkadaşlarının Bolu Beyine esir olduklarını anlar. Tam onları kurtarmak için yola çıkacağı sırada Ayvaz çıkagelir ve Bolu Beyinin onları yakaladığını, Kenan'ın hala Bolu Beyinin elinde olduğunu anlatır. Bolu Beyi, Ayvaz'ı Köroğlu'na haber göndermek için bırakmıştır. Eğer Köroğlu Kır At'ı kendisine vermezse Kenan ve Ayvaz'ı öldürecektir. Bu haber üzerine Köroğlu telaşlanır ve Ayvaz'a Kır At'ı götürüp

Kenan'ı getirmesini söyler. Ayvaz, denileni yapar ve Kır At'ı Bolu Beyine vererek Kenan ile birlikte Çamlıbel'e döner.

Sevinç içinde Ayvaz, Kenan ve Köroğlu kucaklaşırlar. Köroğlu'na katılıp onun hizmetine girenlerin sayısı kırk kişi olmuştur. Fakat Köroğlu, hiç kimseyle derdine derman olamaz ve Kır At'ın acısı gün geçtikçe daha da çok yüreğine çöker. Bu his üzerine Köroğlu, atını kurtarmaya karar verir. Tıpkı bir seyis gibi giyinerek Bolu şehrine girer ve Bolu Beyinin sarayının yakınında bir kahveye oturur. Kahvedekilere kendisinin iyi bir seyis olduğunu söyler ve kendisine iş bulup bulamayacaklarını sorar. Saray seyislerinden bir adam da ordadır. Adam, Bolu Beyinin bir seyis aradığını, eğer kendisine güveniyorsa saraya gidip iş için başvurabileceğini söyler. Bolu Beyinin Köroğlu'nun atını aldığını fakat atın yanına kimseyi yaklaştırmadığını, herkesi ısırıp çiftelediğini anlatır. Bunun üzerine Köroğlu, hemen saraya beyin yanına gider. Köroğlu'ndan, atın tımarını yapmasını isterler. Kır At, Köroğlu'nun kokusunu alır almaz sakinleşir, kişneyip oynamaya başlar. Bu durumdan şüphelenen Bolu Beyi, Köroğlu'nun yakalanması için adamlarına emir verir. Fakat Köroğlu, çoktan atına atlamıştır. Köroğlu, Kır At'ına duvarı aşması için türkü söyler:

(4)
Köroğlu'yum adım düşmüş dillere[342]
Verir miyim Kır atımı ellere
Kapanır mı Köroğlu bu yerlere.
Hopla atım aş duvarı geçelim,
Çamlıbel'den soğuk sular içelim.[343]

Köroğlu'nun bu sözleri üzerine Kır At, duvarı bir sıçrayışta aşar ve Çamlıbel'in yolunu tutar. Köroğlu dönünce yiğitleriyle eğlence yapar.

Bu olay, Bolu Beyini kızdırmış, halkı ise memnun etmiştir. Bu olayla, Köroğlu'nun yiğitliği dillere destan olur. Onun yanındaki yiğitler çoğalmaya, Bolu Beyinin yanındaki yiğitler ise azalmaya başlar.

Aradan on altı-on yedi yıl geçer. Zamanın güzel ve eğlenceli geçmesine rağmen, Köroğlu'nun içinde bir üzüntü vardır. Köroğlu, oğlunu düşünmekte ve onun gelmesini

[342] Bu türkü, olay açısından "Canım Kır At Gözüm Kır At-1"adlı türkünün bir varyantı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bkz. EK 73.
[343] Korok 1937: 13.

beklemektedir fakat gelen giden yoktur. Köroğlu'nun gerçekten yiğit bir oğlu olmuştur, şu an on yedi yaşındadır. Köroğlu'nun istediği gibi, ismi Kara Hasan olmuştur. Fakat annesi, oğlundan ayrılmamak için oğluna gerçeği söylememiş, onun babasının öldüğünü söylemiştir. Hasan, bir gün garip bir rüya görür ve annesine, babasının kim olduğunu sorar. Annesi, bu soruya şaşırır ve ona yine yalan söyler. Hasan, rüyasını annesine anlatır. O, rüyasında ak sakallı bir adam ve çok güzel bir kız görmüştür. Bu ak sakallı adam, kızın onun sevdiği olduğunu söylemiştir. Bu kız, Erzurum'da Kara vezir'in kızı Benli Hanım'dır. Ak sakallı adam, ona gidip kızı istemesini, vermezlerse kaçırmasını, çünkü babası Köroğlu'nun o nerede olursa olsun imdadına yetişeceğini belirtmiştir. Kadın, oğlunun rüyasından sonra artık gerçeği açıklamak zorunda kalır. Kamçı ile pazubendi ve ahırdaki atı ona verir.

Hasan, hızlı ve güçlü olan atıyla Çamlıbel'e gelir fakat buranın çok kalabalık olduğunu görünce, yanlış yere geldiğini düşünür. Çünkü annesinin anlattığına göre, babasının sadece iki yoldaşı vardır. O sırada Ayvaz, onu ve atını görür. Atı çok beğenen ve almayı isteyen Ayvaz, atı Hasan'dan ister. Hasan'ın vermemesi üzerine, ona dövüşmeyi teklif eder. Hasan, yine atını vermeye ikna olmaz. Ayvaz, çocuğun kendisine kafa tutuşunu Köroğlu'na anlatır. Köroğlu da kendi adını vermesini, Köroğlu adını duyunca da atı vermezse onun kellesini alacağını söylemesini ister.

Hasan, Ayvaz'ın Köroğlu olduğunu söylemesi üzerine, kendisinin Köroğlu'nun oğlu olduğunu belirtir. Köroğlu, hemen Hasan'ın yanına koşar. Onun altındaki atı ve elindeki kamçıyı görür, kolunu sıyırıp pazubendini bulur. Böylece, onun gerçekten oğlu olduğunu anlar ve ona sarılıp öper. Çamlıbel'de, bu kavuşma üzerine zevk ve eğlence içinde haftalar geçirirler. Bunu takip eden yıllarda da çok mutlu yaşarlar.

EK 18.

Bolu Bey Kolu[344]

Köroğlu, Çardaklı Çamlıbel'de yaşar, yoksullara el uzatır ve onlara sofralar kurardı. Çamlıbel'de herkes saygı içinde yaşar, birlikte yiyip içerek eğlenirdi. Burada kim konuk olursa olsun, öncelik Köse Kenan'a verilirdi.

Günlerden bir gün, Çardaklı Çamlıbel'e bir misafir gelir. Ayvaz, dalgınlıkla ilk sofrayı bu misafirin önüne koyar. Köse Kenan, bu duruma çok bozulur. Köroğlu, Köse Kenan'ın gönlünü almaya çalışır. Köse Kenan, şarap ister fakat şarap bitmiştir. Köroğlu, sıkıntıyla Kır At'a biner ve çayırlıklara gider. Kendi bölgesinde bulunan bu çayırlıklara atların otlanmak için bırakıldığını ve çadır kurulduğunu görür. Bunun üzerine, kılık değiştirerek nöbetçilere buradakilerin kim olduğunu sorar ve çadırın, padişahın ortağı olan "Anka Bezirgân"a ait olduğunu öğrenir. Anka Bezirgân'ın çadırına gelip adamlara bakar. Bu adamlar, son derece heybetlidir. Bu nedenle, bağırıp çağırmanın onları korkutmayacağını düşünerek isteklerini türküyle söylemeye karar verir. Sazını eline alarak şu türküyü söyler:

(1)
İstanbul'dan geldi bir ulu kervan[345]
Geldi Gökyimen'e kondu Bezirgân
Dedim keleşlerin payını gönder
El ele vurdu da güldü Bezirgân.

Bezirgân, bu arada gülmüş, elini eline vurmuştur. Hemen atına biner ve Köroğlu'nun karşısına çıkar. Köroğlu, Bezirgân'ın bu davranışına aldırmayarak türküsünü söylemeye devam eder:

Tavşanlar oturmuş aslan postuna,
Selam vermez düşmanına dostuna,

---

[344] Hikâye için bkz. Kaftancıoğlu, Ümit (1979), "Bolu Bey Kolu", *Köroğlu Kol Destanları*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 1-58.

[345] Türkü, "Bezirgân" türküsü olarak karşımıza çıkmaktadır, "Karşıdan Görünen Ermeni Midir?" türküsünün bir varyantıdır. Bu türküden farklı olarak, "Karşıdan Görünen Ermeni Midir?" türküsünde bezirgân olarak geçen kişinin adı "Bamaş"tır ve türkü, "Bamaş" ile "Ayvaz" arasında geçmektedir. Bkz. EK 38.

Bozkırdan Kır At'ı sürdüm üstüne,
Beni saymaz at oynatır Bezirgân.

Köroğlu şanını bilmeli midir?
Şu karşıda duran Ermeni midir?
Yolların pacını vermeli midir?
Haracımı ver de geç git Bezirgân[346]…

Köroğlu, bu şekilde Bezirgân'dan bac ister. Bezirgân'ın ona aldırmaması üzerine, o kadar adamla başa çıkamayacağını düşünerek gitmeye karar verir ve atına binerek oradan uzaklaşmaya başlar. Anka Bezirgân da atıyla Köroğlu'nun arkasından gider ve üç okka demiri onun arkasından atar. Köroğlu, kan revan içinde kalır. O kaçar, Anka Bezirgân onu kovalar. İsabalı ve Ayvaz da Köroğlu'nun arkasından Bozkule'ye gelirler ve onun zor durumda olduğunu görürler. Köroğlu, hemen türkü söyleyerek onlardan yardım ister:

Yetiş Ayvaz yetiş gitti namımız
Kızılırmaklara döndü kanımız
Bezirgâna bent olmuştur canımız
De seni göreyim Koçak Ayvaz'ım…

Bunun üzerine Anka Bezirgân sözü alarak şu türküyü söyler:

Uyma sen Köroğlu sözüne,
Aslı hilebazdır özü özüne,
Kaç kervanı aldırmıştır gözüne
İster Çamlıbel'i ede bezestan.

Bundan sonra Köroğlu devam eder:

Yiğitler çekerler ah ile zarı
Verdi bana bunca gam intizarı
Öldür Ayvaz öldür iş bu muzarı
De seni göreyim koçak Ayvaz'ım[347]…

Anka Bezirgân ise şunları söyler:

[346] Kaftancıoğlu 1979: 3.
[347] Kaftancıoğlu 1979: 4.

Dinle Ayvaz dinle neslimiz birdir
Eğer sorar isen aslımız birdir
Senden yardım için faslımız birdir
Çardaklı'ya yakışır mı bezestan?

Köroğlu, tekrar türkü söylemeye devam eder:

Köroğlu babandır anla halını
Koparınız kanadını kolunu
Anka Bezirgânın kesin yolunu
De seni göreyim koçak Ayvaz'ım.

Son olarak Anka Bezirgân şunları söyler:

Anka Bezirgânım sözümü dinle
Baban İstanbul'da dediğim anla
Eşkıya doyar mı binle yüz binle
Çamlıbel'e yakışır mı bezestan?

Ayvaz, Bezirgân'ı öldürmek için kılıcını çeker. Köroğlu, Bezirgân zengin olduğu için onu öldürmek istemez. Onun altınlarını ve paralarını alacak, bunları keleşleriyle birlikte yiyip içecek ve yoksullara dağıtacaktır. Bezirgân'ın mallarını alıp Çardaklı Çamlıbel'e geri dönerler. Köse Kenan'ın da Bezirgân'ın mallarından alınan şarapla gönlü alınır. Anka Bezirgân, aç susuz, yaya olarak yol alıp aylar sonra evine varır ve evinden çıkamaz duruma gelir. Bezirgân'ın kazancını padişahla bölüşmesi, ona hediyeler vermesi alışılmış bir durumdur. Padişah, Bezirgân'dan ses çıkmayınca onu getirmeleri için iki adamını yollar. Adamlar, Bezirgân'a padişahın onu huzuruna çağırdığını söylerler. Bunun üzerine, Bezirgân da padişahı tanımadığını söyler. Padişah, onun bunları söylediğini öğrenince sinirlenir. Adamlar, tekrar Bezirgân'ın yanına gelerek onu yaka paça evinden alıp padişahın huzuruna götürürler. Bezirgân, padişaha Köroğlu tarafından soyulduğunu anlatır ve asıl padişahın Köroğlu olduğunu söyler. Bu sözler üzerine padişah, Köroğlu'nun yakalanıp kellesinin kesilmesi için ferman verir. Bu ferman, bütün eyaletlere ulaştırılır. Bu fermanı, Köroğlu da duyar ve yedi eyalete gönderilen yedi fermanı toplayıp ortadan kaldırmak için hazırlık yapar. Çamlıbel'i, Köse Kenan'a emanet ederek herkesle vedalaşıp yola çıkar.

Mısır'a giderek yaşlı bir derviş olduğunu söyleyip valiyi ziyaret etmek ister. Kapıdaki adamlar, onu valinin yanına sokmak istemezler. Vali, bu durumu duyar, onun yanına gelmesine izin verir ve onu yaşlı bir derviş sandığı için elini eteğini öpmesine izin vermez. Köroğlu, valinin derdini sorması üzerine Çamlıbel'de Köroğlu denilen bir eşkıyanın olduğunu, onun yanında yedi yıl kaldığını, yaşlandığı için işe yaramayınca Köroğlu tarafından dövülüp sokağa atıldığını ve ortada kaldığını anlatır. Köroğlu'nun öldürülmesi için çıkan fermanı alıp yüzüne sürmek istediğini söyler. Vali, fermanın gizli olduğunu belirterek aralarında kalması şartıyla bu isteği kabul eder. Köroğlu, fermanı alıp elinin içinde buruşturur, bacağında saklı olan yatağanı valiye çeker ve Köroğlu olduğunu belirterek ondan fermanı yırtmasını ister. Vali, korkarak fermanı yırtar. Köroğlu, olanları kimseye söylememesi için onu tehdit ederek gider. Yedi eyaletten (Yemen, Şam, Halep, Basra, Bağdat, Dağıstan, Erzurum) fermanları toplar ve Çamlıbel'e geri döner.

Padişah, bu sırada savaş ilan etmiş ve düşmanı yenmek için yardım beklemektedir. Köse Kenan, Köroğlu'na padişaha yardım etmeyi teklif eder. Fermanları yırtmış olsa da yine de Köroğlu'nun başı derttedir. Böylece, zor durumdan kurtulacaklardır. Bu nedenle, padişaha yardıma gitmeye karar verirler. Kılık değiştirip Tecirli olduklarını söyleyerek padişahın yanında savaşmaya geldiklerini haber verirler. Padişah, Tecirlileri kendisinden saymadığı için kızar ve yardımı kabul etmez. Vezir, onu ikna eder. Hep birlikte savaş yerine giderler. İki taraftan da birer pehlivan ortaya çıkar ve savaşmaya başlarlar. Köroğlu, ortaya çıkar, Kır At'ın üzerinde hamle yaparak keleşlerine işaret verir. O ve keleşleri, düşmana saldırırlar ve onları yerle bir ederler. Padişah, Köroğlu'nun bu başarısından dolayı onu İstanbul'a çağırır ve Anka Bezirgân'ı soymasını affeder. Köroğlu'na ne isterse vereceğini söyler. Köroğlu da bunun üzerine Çamlıbel'in tapusunu ister ve tapuyu alıp Çamlıbel'e geri döner.

Paşalar, Köroğlu'na tapu verilmesinden rahatsız olurlar. Padişahı, Köroğlu'nun üzerine ordu göndermeleri için ikna ederler. Köroğlu'nu öldürebilecek kişiyi bulmak için halka duyuru yapılır. Bolu Bey, Köroğlu'nun üzerine gitmeyi kabul eder. Karşılığında da padişahın kız kardeşi Döne Hanım ile evlenmek ister. Padişah, Bolu Beyin bu isteğini kabul eder. Bolu Bey, yanına üç paşa daha alır. Bu paşalardan biri olan Kara Gede, önceden Köroğlu'nun yanından kaçtığı için Çamlıbel'i çok iyi bilmektedir. Bolu Bey ve bu üç paşa Çamlıbel'e çadır kurarlar. Köroğlu, Boz Kule'deyken kurulan çadırları görür. Sazını alarak derviş kılığına girer. Kır At bile kılık değiştirir; kulakları düşük, kemikleri

çıkık, ölümcül bir derviş atına dönüşür. Köroğlu, çadırlara yanaşır. Nöbetçiler, ondan saz çalıp türkü söylemesini ister. Köroğlu da yedi yıl Köroğlu'nun yanında çaldığını fakat Köroğlu tarafından dövülüp sokağa atıldığını anlatır. Bunun üzerine nöbetçiler, derdini anlatması için onu Bolu Bey ve diğer paşaların huzuruna çıkarırlar. Bolu Bey, Köroğlu'nu derviş sandığı için onun kendilerine yardım edebileceğini düşünerek sevinir. Böylece artık Kara Gede ile birlikte Çamlıbel yollarını bilen iki kişi olmuştur. Köroğlu'nun ilk hanımı Hurizat de Bolu Beyin kız kardeşidir. Bolu Bey, başı sıkışırsa kardeşinin yardımıyla ölümden kurtulabileceğini düşünmektedir.

Bolu Bey, Köroğlu'ndan türkü söylemesini ister. Köroğlu da türküsünde Köroğlu'nu över. Bolu Bey, bu duruma sinirlenir. Kara Gede, Bolu Beye onun Köroğlu olduğunu söyler. İnanmazsa, Köroğlu'na kahve söylemesini, daha sonra da yemek getirtmesini ister. O, eğer Köroğlu ise kahveyi bir dikişte kaynar kaynar içecek, yemek geldiğinde önce pilavı yiyecek ve Bolu Bey yerinden kalkarsa onun yerine oturacaktır. Bunun üzerine Bolu Bey, Köroğlu'nun bulunduğu çadıra girer ve Kara Gede'nin dediklerini yapar. Onun dediği her şey doğru çıkar. Bunun üzerine Köroğlu, kaçmak ister. Köroğlu'nun kollarını bağlarlar, onu Kır At'a bindirip İstanbul'a götürürler. Köroğlu'nu bir çadıra koyup başına bir nöbetçi dikerler. Ona kuru ekmek verirler ve su istediğinde temiz su varken çamurlu su gösterirler. Köroğlu, çaresizce yerdeki çamurlu suyla ağzını ıslatır. O sırada nöbetçi, Köroğlu'na tekme atarak onu suya düşürür. Bunun üzerine Köroğlu, nöbetçiye yalvarır bir şekilde Köroğlu olmadığını söyler. Nöbetçi, onu dinlemez. Köroğlu da sazını eline alıp türkü söylemeye başlar:

(2)
Orduyu çektin üstüme[348]
Belki Köroğlu değilim
Yazık Hünkâr namusuna
Belki Köroğlu değilim[349]

Köroğlu'nun türküsünü duyan Bolu Bey, onun gerçekten Köroğlu olmamasından kuşkulanır ve onu boş yere tutmuş olabileceğini düşünür. Eğer böyle bir durum olursa,

[348] Türkünün, "Köroğlu Dediğin Delinin Biri" adlı türkünün benzer bir varyantıdır. Bkz. EK 77.
[349] Kaftancıoğlu 1979: 23.

gülünç duruma düşecek ve herkes yanlış yaptığı için onunla eğlenecektir. Köroğlu, bu sırada türküsüne devam eder:

Bunca müşküle yetirdin
Nice hazneyi batırdın
Bir derviş tutup götürdün
Vallah Köroğlu değilim.

Bolu Bey, onun Köroğlu olmadığına iyice ikna olmaya başlar. Köroğlu, türküsünü söylemeye devam eder:

Ruşen Ali'yim usluyam
Acılar çektim yaslıyam
Bağdat'ta şeyhin nesliyem
Billah Köroğlu değilim.[350]

Köroğlu, bu sözleri söyledikten sonra bir nöbetçi gelerek onu Bolu Beyin yanına götürür. Bolu Bey, doğruyu anlamak için Köroğlu'nu bir kez daha sorguya çekmek ister. Kara Gede, Bolu Beye onun Köroğlu olduğunu tekrar eder, inanmaması için ona yalvarır. Fakat Bolu Bey, bu defa Kara Gede'ye aldırış etmez. Köroğlu'na kim olduğunu bir kez daha sorar. Köroğlu, bu soruya türküyle cevap verir:

Kara Gede gel yamanlık eyleme
Paşam vallah ben Köroğlu değilim.
Hakkı koyup nahak sözü söyleme
Paşam vallah ben Köroğlu değilim.

Köroğlu'nun bir atı var delidir,
Okka yarım ayağının nalıdır
Bolu Paşa adım Ruşen Ali'dir
Paşam inan ben Köroğlu değilim.

Köroğlu'nun bir atı var koşandır
Her adımı Erdebil'dir, Keşan'dır.

[350] Kaftancıoğlu 1979: 24.

Bolu Beyim, adım Ali Ruşen'dir.
İnan paşam ben Köroğlu değilim.[351]

Köroğlu, derviş olduğunu söyleyip ağlayarak onu bırakmasını ister. Bolu Bey, onun Köroğlu olmadığına inanır ve gitmesine izin verir. Köroğlu, artık Bolu Bey ile hareket edeceğini söyleyince birlikte Çamlıbel'e doğru yola çıkarlar. Çamlıbel'e gelmek üzereyken Köroğlu, Kır At'ı kımıldatır. Kır At, kanatlanmış gibi hızlanarak Bolu Bey ve adamlarıyla arasındaki mesafeyi açar ve uzaklaşır. Kara Gede, haklı çıktığını Beye söylese de artık iş işten geçmiştir.

Köroğlu, Çamlıbel Çardaklı'ya döner, keleşlerine Bolu Bey ve adamlarıyla savaşacaklarını söyler. Beyin ordusuyla savaşırlar, kanlar dökerler. Bolu Beyi de yakalarlar. Köroğlu, Bolu Beye kendisine neden kötü davrandığını, bağlatıp sürüklettiğini, aç susuz bıraktığını sorar. Kendisinin ne kadar yürekli olduğunu anlasınlar diye hanımları Hurizat, Perizat ve Telli Nigâr'ı da çağırır.

Köroğlu, Bolu Beye onu öldürmeyeceğini bildirir. Bolu Bey, bu duruma çok sevinir. Köroğlu, Bolu Beyinin kardeşi olan hanımı Hurizat'a adamı tanıyıp tanımadığını sorar. Bolu Bey, Çamlıbel'den 40-50 yıl önce İstanbul'a saraya gitmiş, orada okumuş ve paşa olmuştur. Hurizat, adamın tanıdık geldiğini söylese de abisi oluğuna emin olamaz. Köroğlu, hanımına adamın Bolu Bey olduğunu söyleyerek onun kellesini kesip kesmemesi konusunda hanımının fikrini alır. Hurizat sesini çıkarmayınca Köroğlu, Bolu Beyi bağışlar. Köroğlu, Bolu Beye kendisini neden öldürmek istediği sorusunu tekrar yineler. Bolu Bey, padişahın emir kulu olduğunu, padişahın Döne Sultan'ı kendisine vereceğini, Döne Sultan'a âşık olduğunu anlatır. Köroğlu, tüm yaptıklarına rağmen Bolu Beyi konuk eder, yedirip içirir.

Günün birinde Köroğlu, Köse Kenan'a Bolu Beyi ile İstanbul'a gideceğini, Döne Sultan'ı alıp Bolu Beye vereceğini söyler. Köse Kenan, Bolu Beyin Köroğlu'nun başına yine çorap öreceğini söyleyerek bu işe razı olmadığını belirtir fakat Köroğlu, onu dinlemez.

Köroğlu, Bolu Bey ile birlikte yola çıkar. Bolu Beye yorulduysa uyumasını, kendisinin nöbet tutabileceğini söyler. Bolu Bey, uyuyormuş gibi yapar. Köroğlu da uyuyunca onu öldürmek için kılıcını çeker. Bir yandan da Köroğlu'nun uyanmasından korkmaktadır. Bu

[351] Kaftancıoğlu 1979: 25.

sırada karşıdan üç atlı gelir. Bu atlılar kendi ordusundandır. Bolu Bey, atlıların kendisine yardım edebileceği için sevinir. Adamlardan Köroğlu'nu bağlamalarını ister. Adamlar, Köroğlu'nu uyandırmadan onu bağlarlar. Köroğlu uyanınca Bolu Bey, ona kamçı vurur. Köroğlu'na İstanbul'a gideceklerini, padişahın onu öldüreceğini, öldürmeden önce de Döne Sultan ile kendisinin nikâhlarını kıyacağını söyler. Köroğlu da onların nikâhını görecektir.

Döne Sultan, Köroğlu ve Bolu Beyin geldiğini görür. Yakalanmış olmasına rağmen Köroğlu'nun yiğit biri olduğunu düşünür. Bolu Bey, Köroğlu'nu padişahın huzuruna çıkarır. Padişah, yol kesip insanları soyup bac aldığında paşaları nasıl düşünmediğini, nasıl böyle davranabildiğini sorar. Köroğlu da padişaha istediğini yapmasını söyler. Köroğlu, padişaha namertçe yakalandığını anlatır. Bolu Bey de Köroğlu'nun söylediklerini yalanlayarak mertçe savaşıp Köroğlu'nu alt ettiğine padişahı inandırmaya çalışır. O sırada onları kapıdan dinleyen Döne Sultan içeri girer. Padişahın kulağına yaklaşarak eşkıyayı kendisine vermesini, onun cezasını kendi elleriyle vermek istediğini söyler. Bunun üzerine Köroğlu'nun eli kolu bağlanır; Döne Sultan'ın sarayına yollanır. Döne Sultan, onu kırk kulaç derinliğinde karanlık bir kuyu olan zindana koyar. O, Köroğlu'nu beğenmiş ve böyle bir yiğidin, Bolu Bey tarafından yenildiğine inanmamıştır. Köroğlu'na yiyecek şeyler gönderir. Köroğlu, her gün yemek için üç kuzu ve başka şeyler ister. Döne Sultan, onun bu kadar yiyebilmesine şaşırsa da istediklerini gönderir. Köroğlu, kuyuda bulunduğu her gün Çamlıbel'i ve arkadaşlarını özleyerek içlenmektedir.

Bir gece Perizat, rüyasında Köroğlu'nu bir zindanda saçı sakalı uzamış ölmek üzereyken görür. Sabah olunca ağlar. Sesine keleşler gelir. Köse Kenan, bu durumun üzerine diğer keleşlerden de düşe yatmalarını ister. İlk düşü İsabalı görür. Köroğlu'nun zindanda sıkıntıda olduğunu Köse Kenan'a söyler. Köse Kenan, gece yarısı divanı toplar. İlk düş görenin İsabalı olması gerekçesiyle Köroğlu'nu kurtarmaya onu gönderir. İsabalı, yanına bir yiğit ister. Köse Kenan, yanına kimseyi vermeyince kendi başına yola çıkar.

Yolda İsabalı, pek tekin olmayan bir yerde uyur. Dört harami dolaşırken onu ve atını görürler. Sessizce yanaşıp uykudayken İsabalı'nı bağlarlar. Giysilerini, parasını kim alacak diye tartışmaya başlarlar. İsabalı bu sırada uyanır. İsabalı'nın Köroğlu'nun keleşlerinden olduğunu öğrenince hemen kollarını çözerler. Zaten onlar da Köroğlu'na katılmak üzere yola çıkmışlardır. İsabalı, atına atlayıp hemen oradan uzaklaşır.

Döne Sultan, Çamlıbel'den Köroğlu'nu kurtarmak için biri gelir düşüncesiyle bir gözcü görevlendirmiştir. Çuhadar adındaki bu gözcü, İsabalı'yı görünce giyiminden, sazından, atından onun Çamlıbel'den geldiğini anlar. Hemen Döne Sultan'a haber verir ve İsabalı'nın nerede konakladığını öğrenmek üzere İsabalı'yı izler. İsabalı, bir kahveye oturur. Kahvesi gelince kahvesini kahvecinin yüzüne serper. Kahvesi onun içtiği gibi değildir. Kahveciye kim olduğunu anlatır.

Çuhadar, İsabalı'yı Döne Sultan'ın huzuruna istediğini söyleyerek onu Döne Sultan'ın odasına götürür. İsabalı, odada Köroğlu'nun giysilerini, kamçısını, kılıcını, kalkanını görünce Köroğlu'nu öldü sanıp ağlar.

Döne Sultan, Köroğlu'nun ölmediğini, zindanda olduğunu, Köroğlu'na onu kurtarmak için kimin geldiğini soracağını, eğer kimin geldiğini bilirse ölmekten kurtulacağını, aksi takdirde asılacağını söyler. İsabalı, Köroğlu'nun kimin geldiğini bilemeyeceğini düşünerek üzülmeye başlar. Döne Sultan, İsabalı ile zindan kuyusunun başına gider. Döne Sultan, kuyuya doğru Köroğlu'nun kimin geldiğini bilmesi için bağırır. Köroğlu, Çamlıbel Çardaklı'dan birinin olduğunu anlar fakat kırk keleşten kim olduğunu kestiremez. Türkü söyleyerek türküsünde keleşleri sırayla sayıp işin altından kalkabileceğini düşünür. Keleşlerini çok özlediğini, üzüntüsünün azalması için sazıyla türkü söyleyeceğini belirterek sazını çalmaya başlar ve şunları söyler:

(3)
Bugün keleşlerim yâdıma düştü[352]
Ağalar ağası yanımda gerek.
Bir büküşte yedi giyim nal kıran
Koçak Demircioğlu yanımda gerek.

Nice ordu bozmuş, eli beratlım
Çintiyan kılıçlım, gök Arap atlım
Böbür aslan huylum, kaplan sıfatlım
Şimdi Köse Emmim yanımda gerek

[352] Türkü, TRT repertuvarında bulunan "Hay Edüben Meydan Harman" adlı türkünün benzer bir varyantıdır. Bkz. EK 70.

Öz özüne Gürcistan'ı batıran
Bağdattan Basra'dan avın getiren
Kendi bir han oğlu, Mısır'doturan
Bıyıklı Yusuf'um yanımda gerek.

Tek başına ordulara saldıran
İran şahın bayrağını yolduran
Şeşber vurup bedenleri böldüren
Kizroğlu Mustafa'm yanımda gerek.

Derya atı biner demir donludur
Meydan girende aslan canlıdır
Aslını sorarsan Dağıstanlıdır
Şimdi Koca Bey'im yanımda gerek.

İstek ile öz zevkini yetiren
Bir tek günde Gürcistan'ı batıran
Dört yüz sonalarını birden getiren
Celali Memed Bey yanımda gerek

Kimsenin halinden derdinden bilmez
Padişahtan ferman olsa dinlemez
Yüz bin ordu gelse var mısın demez
Şimdi Reyhan Arap yanımda gerek

Köroğlu'um zindanda söyler edalı
Ayvaz'ı görmezsem olurum deli
Hezeran kılıçlı, desti cidalı
Güzel İsabalı'm yanımda gerek.[353]

[353] Kaftancıoğlu 1979: 47-49.

Döne Sultan, her ismi geçen yiğitten sonra Köroğlu'na kimin geldiğini bilemediğini söyler ve isim saymaya devam eden Köroğlu'na sinirlenir. Köroğlu, son olarak İsabalı için bir dörtlük söyler. Döne Sultan, İsabalı'ya bakar ve gerçekten onun, Köroğlu'nun dediği gibi çok güzel olduğunu görür. Köroğlu'na kimin geldiğini bildiğini, kellesini kurtardığını belirtir. İsabalı'yı beğendiği için, gücü kuvveti yerinde mi diye denemeyi düşünür. İsabalı'ya kuyunun ağzını kırk yiğidin kapattığını, tek başına taşı kaldırabilirse Köroğlu'nun kurtulacağını söyler. İsabalı, ellerini açıp başarabilmek için dua eder, taşı kaldırarak savurur. Hem Köroğlu'nu kurtarma isteği hem de Döne Sultan'nın aşkı onu böyle güçlü kılmıştır.

Köroğlu'nu iple kuyudan çıkarırlar. Köroğlu, hamamda yıkanıp temizlenir. Döne Sultan ve İsabalı'nın bakışmaları gözünden kaçmaz. Bu durumu görmezden gelerek artık gitmeleri gerektiğini söyler. Döne Sultan gitmelerini istemez ve gidecekleri için telaşlanır. Yine de İsabalı'nın başına bir şey gelmemesi için İsabalı'dan gitmesini ister. İsabalı, onsuz gitmeyeceğini belirtip Döne Sultan'a olan aşkını anlatır. Köroğlu, ona kırk gündür burada olduğunu artık gitmeleri gerektiğini söyleyince İsabalı gitmeye mecbur kalır. Geri dönüp daha sonra Döne Sultan'ı alacağını düşünür. Döne Sultan, İsabalı gideceği için ağlamaya başlar. İsabalı, onun da bir gün Çamlıbel' e geleceğini belirterek sevgilisini teselli etmeye çalışır. Köroğlu Kır At'a bindikten sonra, Döne Sultan ile vedalaşmak için tokalaşacak gibi yapar. Döne Sultan, Kır At'ın yanına yaklaşır. Köroğlu, uzanıp Döne Sultan'ın saçlarından tutarak onu Kır At'ın terkisine atar. Hep birlikte Bolu Beyinin sarayının önünden geçerken Köroğlu sazını eline alarak Döneyi de alıp Çamlıbel'e döndüklerini haykırır. Bu şekilde olanları öğrenen Bolu Beyi, her şeyi padişaha anlatır. Padişah, ne kadar askeri varsa Bolu Beyinin emrine vererek Köroğlu'nun arkasından gönderir. Köroğlu, İsabalı ve Döne Sultan, dinlenmek için mağaraya girerler. Döne Sultan, Köroğlu ve İsabalı'ya kahve yapar. Kahveleri getirirken Köroğlu, onu beğendiğini dile getiren övgü dolu bir türkü söyler. İsabalı, Köroğlu'nun bu yaptığına bozulur. Döne Sultan'ı kendisi için mi yoksa onun için mi aldığını düşünür. Bu sırada Bolu Beyi ve askerler gelirler. Döne Sultan'ı mağarada bırakarak askerlerle savaşmaya başlarlar. Orduyu yaralayıp asıp keserler. Bolu Beyini yakalayıp Döne Sultan'ın saklandığı mağaraya götürürler. Köroğlu, Bolu Beyine onu Çamlıbel'e götürüp asacağını söyler. Bolu Beyi, her şeyi Döne Sultan'ın aşkı uğruna yaptığını dillendirir. Köroğlu dinlemez, birlikte Çamlıbel'e giderler. Keleşlerine İsabalı ve Döne Sultan'nın

düğünlerini yapacağını söyler. İsabalı'nın içi rahatlar, Bolu Beyinin bütün umutları yok olur. Çamlıbel töresi gereği af dileyene kılıç çekmedikleri için Bolu Beyini affederler. Köroğlu daha sonra Döne Sultan'ın kimin olacağını sorgulasa da diğer keleşlerinde daha önceki sözünü ona hatırlatmasından sonra İsabalı ve Döne Sultan'nın düğünlerinin olmasında karar kılarak kendisi Döne Sultan'dan kesin olarak vazgeçer. Kırk gün kırk gece İsabalı ve Döne Sultan'ın düğününü yaparlar.

EK 19.

Silistreli Hasan Paşa Kolu[354]

Köroğlu, Çardaklı Çamlıbel'e yerleşmiştir. Gelen geçenden haraç toplayıp insanlara pay dağıtır olmuştur. Babası Yusuf Ağa'nın gözleri oyulmuş ve kör olmuştur. Yusuf Ağa'nın sağlıklı zamanında halk âşıkları, Atça Köyüne gelip Osmanlı'nın yaptığı zulmü anlatmaktadırlar. Bunlardan bazıları; Nesimi'nin derisinin yüzülmesi, Pir Sultan Abdal'ın asılması, Kalender'in idam edilmesi, Bedrettin ve Mansur'un ölümüdür. Köroğlu, bütün bu haksızlıklara karşı gelmek için dağa çıkmış ve Çardaklı Çamlıbel'de vezir olmuştur. Bir gün, kahvesi geç geldiği için Ayvaz'a bağırır. Kızdığı zaman Köroğlu'nun saçları kirpi gibi dikilmektedir. Ayvaz, kendisinin geç kalmadığını, Tepesi Delik Vezir'in ambardan kahveyi geç getirdiğini söyleyerek kendisini savunur. Bunun üzerine Köroğlu, Tepesi Delik Veziri döver. Tepesi Delik Vezir, bunu hazmedemeyerek ormana kaçar. Köroğlu onu bulmasın diye Silistre'ye gider. Silistre'de Hasan Paşa adında bir zat vardır, Tepesi Delik Vezir ona sığınır. Onlar yakınlaşmaya başladıktan sonra Hasan Paşa, Tepesi Delik Vezir'e bir kız bulduğunu, evleneceğini ve kendisi için bu kızı istemesini söyler. Bu kız, Menzil Hanımdır ve kızın ailesine Selivan Beyleri denmektedir. Ertesi gün Vezir, kızı istemek için yola çıkar. Selivan Beyleri, Vezir'in bu isteğini kabul eder ve Menzil Hanımı, Hasan Paşa'ya verirler. Fakat Hasan Paşa'nın Menzil Hanımı, eşi benzeri olmayan dünyanın en güzel atına bindirmesini isterler. Vezir, Hasan Paşa'nın yanına gelerek durumu anlatır. Hasan Paşa ise atın bulunması için yine Vezir'den yardım ister. Vezir'in aklına bu sırada Köroğlu'nun Kır At'ı gelir. Bu sayede Köroğlu'ndan öç almak istemektedir. Hasan Paşa'ya babasından kalan sarayları, tarlaları, kız kardeşi Döne Sultan'ı vadederek Köroğlu'nun atının kendilerine getirilmesi için halka duyuru yapılması gerektiğini söyler. Hasan Paşa'nın dana çobanı Keloğlan, Döne Sultan'a âşıktır ve bu duyuruyu duyar duymaz Hasan Paşa ile görüşmek ister. Hasan Paşa'ya çobanlıktan kazandığı ne var ne yoksa Döne Sultan için vereceğini ve Döne Sultan ile evlenmek istediğini söyler. Vezir ise Keloğlan'a Döne Sultan ile evlenmek istiyorsa Köroğlu'nun Kır At'ını getirmesi gerektiğini anlatır. Keloğlan, annesinin yanına gider ve olanları ona anlatır. Çamlıbel'e bir dilenci olarak gitmeye karar verir. Çamlıbel'e geldiğinde

[354] Hikâye için bkz. Kaftancıoğlu, Ümit (1979), "Silistreli Hasan Paşa Kolu", *Köroğlu Kol Destanları*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 59-110.

Köroğlu'nun atlarının su içtiği yere saklanır. Baş seyis, Keloğlan'ı görür ve ne yaptığını sorar. Keloğlan, kimsesiz olduğunu ve Köroğlu'nun yanına sığınmaya geldiğini açıklar. Baş seyisin yanında yiyip içip gezer. Bir gün Keloğlan, baş seyisin atları her zamankinden daha özenli bir şekilde hazırladığını görünce bunun nedenini sorar. Baş seyis, atları görmek için Köroğlu'nun geleceğini söyler. Köroğlu içeri girdiği sırada Keloğlan, Köroğlu'nun anlatılanlardan daha gösterişli, daha heybetli, güçlü ve yiğit olduğunu düşünür. Köroğlu'nun hemen arkasında Köse Kenan, onun arkasında ise Ayvaz vardır. Köroğlu, Ayvaz'ı çok sevmektedir ve onu oğlu gibi görmektedir. Hepsi beraber atları incelerken bir atın görünüşü Köroğlu'nu kızdırır. Baş seyise bu atı öldürmesini söyler. Keloğlan, bu sözleri duyar ve Köroğlu'ndan atın öldürülmesi yerine kendisine verilmesini ister. Yedi gün, atı burada besleyip daha sonra annesine götüreceğini söyler. Köroğlu da Keloğlan'a acıyıp isteğini kabul eder. Yedi gün sonra, ölümcül olan at bir küheylana dönüşür. Köroğlu, atı görünce Keloğlan'ı çağırtır. Artık yanından gitmemesini, Kır At'ın kardeşi olan Doru At'ın seyisi olacağını söyler. Doru At da Keloğlan sayesinde çok daha iyi bir hale gelir. Köroğlu, en sonunda Keloğlan'dan Kır At'a bakmasını ister. Keloğlan, böylece Kır At'a dolayısıyla da Döne Sultan'a yaklaşır. Köroğlu, Kır At'a iyi bakarsa Keloğlan'ı baş seyis yapacağını söyler. Kır At'ın ön ayakları iki yerden bağlıdır. Bu bağları açmak için iki açacak vardır. Önceden beri Köroğlu, bu açacakların birini doğru diğerini ise yanlış verir, böylece Kır At'ı kaçırmaya çalışanların niyetini anlamış olur. Köroğlu, Keloğlan'a bağları açmak için iki açacak verir. Kır At'ı gezdireceği zaman bağlarını açmasını söyler. Yedi gün içinde Kır At, Keloğlan'ın çabaları sayesinde görülmeyecek bir güzelliğe sahip olur. Böylece Köroğlu, Keloğlan'ı baş seyis yapar. Keloğlan olan adını da Seyis başı olarak değiştirir. Seyisler, bu duruma alışkındır. Çünkü sık sık başları değişmektedirler. Başa geçen kişi şölen verir ancak Keloğlan bunu bilmemektedir. Keloğlan bunu duyunca, malı mülkü olmadığı için şölen vermeyeceğini düşünür ve Köroğlu ile konuşup seyisliği istemediğini söyleyemeye karar verir. Köroğlu'nun iki odası vardır. Bunlardan biri dem, diğeri gam odasıdır. Dem odasında yenilir, içilir, eğlenilir. Gam odasında ise üzüntüler konuşulur, yas tutulur. Hangi odaya girilirse odada kırk gün kalınır. Keloğlan, Köroğlu ile görüşmeye geldiğinde Köroğlu ile Ayvaz dem odasındadırlar. Keloğlan, Köroğlu'na bir şölen vermesi gerektiğini ancak bunu karşılayacak parası ve malı olmadığı için seyisliği istemediğini söyler. Köroğlu, endişelenmemesi gerektiğini, ne istiyorsa Ayvaz'ın onun için temin edeceğini anlatır.

Keloğlan ve Ayvaz, Köroğlu'nun ambarına giderler. Ambar en az yedi yıllık şaraplarla doludur. Keloğlan, şarapları görünce şölende bu şarapları diğer seyislere içirerek onları sarhoş edip Kır At'ı kaçırabileceğini düşünür. Ayvaz'a, vereceği şölen için şarapları alıp alamayacağını sorar. Ayvaz, bu şarapları sadece Köroğlu ve Köroğlu'nun yiğitlerinin içebileceğini, şarapların seyislerin içemeyeceği kadar etkili içkiler olduğunu söyler. Ancak Keloğlan, içemezlerse içlerine su katacağını söyler. Ayvaz, Köroğlu'ndan Keloğlan'ın istediği her şeyi ona vermesi emrini aldığı için Keloğlan'a bir şey söylemez. Şölen başlar, yemekler yenir, şaraplar içilir. Şarabı içen seyisler, teker teker düşüp bayılırlar. Keloğlan, bu durumu fırsat bilerek Kır At'ı kaçırmak için ayaklarındaki bağların birini açacağıyla açar. Ancak ikinci bağ, verilen açacak ile açılmaz. Açılmayan bağa taş ile vurur, bağı bu şekilde açmayı dener ama açmayı başaramaz. Tam da bu sırada Doru At'ı görür. Hasan Paşa'nın Kır At'ı hiç görmediğini ve Doru At'ın Kır At olmadığını anlamayacağını düşünür. Böylece Doru At'ı alıp Silistre'ye gider. Bu sırada kardeşi Doru At'ın kaçırıldığını gören Kır At, bağlarını koparıp etrafa saldırmaya başlar. Etraftaki atlar, kan revan içinde kalır. Ayvaz, Köroğlu'na kahvesini götürürken Kır At'ın yaptıklarını görür ve onu bağlar. İçeriye girdiğinde ise baygın halde yatan seyisleri görür. Seyisler, kendilerine geldiklerinde onlara bunu yapanın Keloğlan olduğunu söylerler. Ayvaz, Keloğlan'ı arar fakat bulamaz. Doru At'ın da olmadığını görür. Tüm bunlar olurken Köroğlu'nun kahvesi geç kalmıştır. Köroğlu, bu duruma sinirlenir. Ayvaz, Köroğlu'na kahvesini götürür. Köroğlu, üstü başı kan içinde olan Ayvaz'a olayın iç yüzünü sorar; Ayvaz cevap vermez. Köroğlu, Ayvaz'ın cevap vermemesi üzerine önemli bir durum olduğunu düşünür. Eline sazını alır ve türkü söyler:

(1)

Ayvaz'ın köyleri handır[355]
Sana kurban şirin candır
Ak elleri kızıl kandır
Kestiğin baş mıdır Ayvaz?

Ayvaz gelir otağından
Ballar akar dudağından

[355] Bu türkü, ilerleyen bölümlerde ele alınacak olan "Ayvaz Gelir Otağından" adlı türküyle küçük değişiklikler göstermektedir. Genel olarak sözleri aynı olan türkünün, dörtlüklerinin yerleri değişiktir. Bkz. EK 60.

Karlar yağar kabağından
Boran mı kış mıdır Ayvaz?

Dayan Koç Köroğlu'm dayan
Gizli sırlar olsun beyan
Uyan bu uykudan uyan
Gördüğüm düş müdür Ayvaz?[356]

Köroğlu, türküsünü bitirir. Ayvaz, Köroğlu'na her gördüğü insanı kardeş bilip aralarına almasının başlarına dert açtığını, Keloğlan'ın Doru At'ı kaçırdığını söyler. Köroğlu, Ayvaz'a eğer Kır At kaçırılmış olsaydı o zaman telaşlanmasının ve korkmasının gerektiğini anlatır. Kalkanını, gürzünü, Kır At'ı getirmesini, gidip Keloğlan'ı getireceğini ve onun derisini yüzeceğini söyler. Kır At, Doru At'ın izini bulabilmek için toprağı ve havayı koklar. Bu sırada Keloğlan, Doru At'a öyle hızlı yol aldırır ki Doru At, bitkinlikten tanınmayacak hale gelir. Doru At, artık yola devam edemez. Tam bu sırada Köroğlu ve Kır At gelir. Keloğlan, hemen saklanacak bir yer arar ve bir taş değirmenine saklanır. İçeride bir değirmenci vardır. Keloğlan, değirmenciye ona iyilik yapmak için orada olduğunu, Köroğlu'na öğüttüğü unları iri öğüttüğü için Köroğlu'nun onu öldürmeye geldiğini söyler. Değirmencinin gözleri dolar. Keloğlan, giysilerini değiştirmeleri, değirmencinin çarkların arasına saklanması gerektiği konusunda onu ikna eder. Köroğlu'nun çoluğu çocuğu olan değirmenci yerine kendisini öldürmesini isteyeceğini söyleyerek onu kandırır. Değirmenci ve Keloğlan giysilerini değiştirir. Bu sırada Köroğlu, Doru At'ı görür ve onu bitik halde görünce üzülerek değirmene iner. Değirmenci sandığı Keloğlan'a buralarda birisini görüp görmediğini sorar. Keloğlan ise birisinin gelip çarkların arasına saklandığını söyler. Köroğlu, çarkların arasına gitmek için tutsun diye Kır At'ın ipini Keloğlan'a verir. Keloğlan, Kır At'a binip oradan uzaklaşır. Köroğlu, çarkların arasına doğru seslenerek Keloğlan'a dışarı çıkmasını söyler. Değirmenci ise bu sırada Köroğlu'ndan unları iri öğüttüğü için af diler. Köroğlu, değirmencinin Keloğlan olmadığını, Kır At'ı Keloğlan'a kendi elleriyle verdiğini anlar. Arkasına baktığında Keloğlan'ın Kır At'ın üzerinde olduğunu görür. Keloğlan'a Kır At'tan inmesini, Doru At'a binmesini, Çamlıbel'de onları beklediklerini söyler. Keloğlan, Kır At'ı Hasan Paşa'ya götürdüğünü, asıl amacının atın karşılığında Döne Sultan'ı almak

[356] Kaftancıoğlu 1979: 75.

olduğunu anlatır. Köroğlu, Keloğlan'a Kır At'ın yeminin, suyunun verilmesinin ve bakılmasının nasıl olacağının iyice bilinmesi gerektiğini, bunun için de kendisini dinlemesini söyleyerek türküye başlar:

(2)

Canım kır at, gözüm kır at[357]
Seni binen alır murat
Her yanında çifter kanat
Ağır yollar erzanındır.[358]

Keloğlan, Köroğlu'na boş konuşmayı bırakmasını, atın artık onun olduğunu söyler. Köroğlu ise türküsüne devam eder:

Kır atı besledim körpe
Hay edende çıkar sarpa
Her öğünde on tas arpa
Dolu yemler erzanındır.[359]

Besledim bin heves ile
Girdim meydana bahs ile
İçi kalaylı tas ile
Soğuk sular erzanındır.

Köroğlu der ohlarınan
Döğüşürdüm çohlarınan
Başı polat mıhlarınan
Gümüş nallar erzanındır.[360]

Köroğlu sözünü bitirdiğinde Keloğlan, Döne Sultan'ı aldıktan sonra Kır At'ı kendisine geri vereceğine dair söz verir. Kır At'ı nasıl Köroğlu'ndan aldıysa bir şekilde Hasan Paşa'dan da alacağını söyler. Köroğlu ağlar. Kır At'ın gittiğini görmemek için arkasını

[357] Bu türkünün ilk dörtlüğü, "Canım Kır At Gözüm Kır At-1" türküsünün ilk dörtlüğüyle benzerlik göstermektedir. Bkz. EK 73.
[358] Kaftancıoğlu 1979: 79.
[359] Bu dörtlük, "Canım Kır At Gözüm Kır At-2" türküsünün üçüncü dörtlüğüne benzemektedir. Bkz. Ek 74.
[360] Kaftancıoğlu 1979: 80.

döner ama dayanamaz. Son bir kez Kır At'ın yürüyüşünü görmek için önüne geri öner. Gözlerinden kanlı yaşlar akar, Doru At'a binerek Çamlıbel'e varır. Çamlıbel'deki herkes,Köroğlu'ndanKeloğlan'ın postunu getirmesini beklerken onu Doru At'a binmiş gelirken görür. Kır At'ı göremeyince herkes ağlamaya başlar. Köroğlu, üzüntüden konuşacak durumda bile değildir. Ayvaz'a, atı içeri almasını söyler. Ayvaz, Köroğlu'na atı al ver etmişsin, at cambazı olduğunu bilmezdik, der.

Köroğlu, Ayvaz'ın bu laflarına gücenir. Ayvaz'a atı içeri alması gerektiğini tekrarlar. Ayvaz ise sözünü bitireceğini, böyle kazançlı bir al ver olayını övmesi gerektiğini söyler. Köroğlu, gözyaşlarını tutamayarak ağlar. Ayvaz, onun ağladığını görür fakat sözlerine devam eder. Köroğlu kızar. Doru At'ı içeri alırlar. Köroğlu, yiğitleriyle beraber gam odasına girer. Hep birlikte kırk gün yas tutarlar. Bu sırada Keloğlan, Silistre'ye varır. Hasan Paşa, Kır At'ı görünce söz verdiği gibi Döne Sultan'ı Keloğlan'a verir. Keloğlan, sonunda muradına erer. Kır At'ı bağlarlar. Keloğlan, Hasan Paşa ile akraba olur. Hasan Paşa, Keloğlan'a Kır At'ı nasıl aldığını sorar. Keloğlan, Köroğlu ile yolda karşılaştıklarını, ona bir tokat attığını, atı aldığını ve onu öldürdüğünü söyler. Bağlanmış halde olan Kır At, Köroğlu'nu göremeyince bağını koparır ve önüne gelene saldırır. Kimseyi yanına yaklaştırmaz. Hasan Paşa, Kır At'ın Köroğlu'nun türküsüne alışkın olduğunu, Köroğlu gibi türkü söylenirse, yanına yaklaşılabileceğini düşünür. Halka, kim Köroğlu gibi türkü söylerse ona altın verileceği duyurulur. Bütün Silistre halkı, türkü uydurmaya başlar. Bu sıralarda Köroğlu, gam odasından çıkar. Ayvaz'a, Kır At'ın peşinden gidip onu bulacağını söyler. Yiğitlerine kırk gün kendisini beklemelerini, kırk günden sonra eğer gelmezse bir şerbet içmelerini, böylece onu düşlerinde göreceklerini ve ona göre hareket etmeleri gerektiğini anlatır. Ayvaz ve yiğitler ağlarlar, Köroğlu ise yola çıkar.

Bir gün bir çiftçi, Silistre yakınlarında tarla sürmektedir. Öküzlerini kendi başına bırakmış dalgın ve düşüncelidir. Köroğlu, tarla sürmeyi bilmediğini düşünerek ona yardım etmek ister. Konuşmaya çalışır fakat çiftçi konuşmaz. Çünkü bu sırada zihninde Köroğlu'nun türküsüne benzeyen bir türkü düşünmektedir. Köroğlu, çiftçinin sağır olduğunu zannederek kulağına doğru bağırır. Çiftçi, Köroğlu'na bir tokat atar. Sağır olmadığını, Köroğlu'nun Kır At'ı için Hasan Paşa'nın bir türkü söylenmesini istediğini, kendisinin de bir türkü uydurmaya çalıştığını söyler. Kır At'ın, kimseyi yanına yaklaştırmadığını bu yüzden türkünün gerekli olduğunu, Keloğlan'ın Köroğlu'nu

öldürdüğünü ve Döne Sultan ile evlendiğini anlatır. Köroğlu, çiftçiden uydurduğu türküyü söylemesini ister. Çiftçi söylemeye başladığı anda Köroğlu, türküyü beğenmez ve çiftçiye susmasını söyler. Tam bu sırada Kır At, karşılarından geçer. Köroğlu, Kır At'a türkü söylemeye başlar:

(3)
Canım Kır at, gözüm Kır at[361]
O bakışın durur m'ola?
Hasan Paşa seyisleri
Yem suyunu verir m'ola?

Kır ata değer biçende
Murada kanat açanda
Üstünde kahve içinde
Sarhoş sarhoş yürür m'ola?,

Hanı koç Köroğlu'm hanı
Dost ile düşmanı tanı
Kır at ile Ayvaz Han'ı
Bu gözlerim görür m'ola?[362]

Köroğlu, Kır atı görmek için çiftçiden yardım ister. Çiftçi, Hasan Paşa'nın bir hanı olduğunu, herkesin orada kalabildiğini söyler. Bunun üzerine Köroğlu, hana gider ve etrafa baytar olduğunu yayar. Keloğlan, bunu duyunca Hasan Paşa'nın hoşuna gitmesi için Kır At'ı baytara götürmeyi ve onu iyileştirmeyi düşünür. Keloğlan, hana gider. Köroğlu, bu sırada Kır At'ın sesini duyar ve kuşağından tütün torbasını çıkarır. Keloğlan, Köroğlu inkâr etse de tütün çekişinden bu kişinin Köroğlu olduğunu anlar. Değirmende söz verdiği gibi Kır At'ı ona vereceğini söyler. Hasan Paşa'ya gider. Hasan Paşa'nın yanına giderek bir baytarın geldiğini, onun Kır At'a bakmasını istediğini dile getirir. Hasan Paşa, bu isteği kabul eder. Köroğlu, Hasan Paşa'nın huzuruna geldiğinde Hasan Paşa'nın yanında oturan Tepesi Delik Veziri görür. Vezir de onu tanır. Hasan Paşa'nın yanından kalkıp köşeye gider. Hasan Paşa, Köroğlu'na Kır At'ı iyileştirirse ona altın

[361] Türkü, "Canım Kır At Gözüm Kır At-2" türküsünün bir varyantıdır. Bkz. EK 74.
[362] Kaftancıoğlu 1979: 88.

vereceğini, iyileştiremezse onun kellesini alacağını söyler. Köroğlu'nu Kır At'ın yanına götürürler. Kır At, Köroğlu'nu görür görmez ağlamaya başlar ve onu görünce iyileşir. Kır At'ın iyileştiğini gören Hasan Paşa, Köroğlu'na ağırlığınca altın vereceğini söyler. Ata hemen binip binemeyeceğini sorar. Köroğlu, önce onun beslenmesinin gerektiğini, kendisinin atı besleyebileceğini söyler. Yedi gün sonra Kır At, eski haline gelir. Hasan Paşa, Kır At'ın iyileşmesine çok sevinir. Köroğlu'ndan, Kır At için bir türkü söylemesini ister. Köroğlu'nun sazı getirilir ve Köroğlu, Kır At için şu türküyü söyler:

(4)
Bir at gördüm Silistre'nin ilinde
Elma gözlü kız perçemli kır at gel.
Ne bent oldum lekelerin elinde
Elma gözlü kız perçemli kır at gel.

Kır'ı bilmek iyi gelir uğuruna
Hay edende dağı taşı yuğura
Başı küçük boynu benzer buğura
Elma gözlü, kız perçemli kır at gel.

Büyüktür gövdesi, küçüktür başı
Altıdan yediye giriyor yaşı
Çardaklı Çamlıbel'de küçük kardaşı
Elma gözlü, kız perçemli kır at gel.

Hasan Paşa, Köroğlu'nun türküsünü çok beğenir. Ona, yakında düğünü olduğunu ve artık ata binmek istediğini söyler. Köroğlu, ata yeni nallar çakılması gerektiğini belirtir. Bunun üzerine nalbantlar, Kır At'a yeni nallar getirilir. Köroğlu, getirilen nalları beğenmez. Bu nalların Kır At'a göre olmadığını, ona göre bir nal getirilmesi gerektiğini ifade eder. Orada olanlara Kır At'ın nalını, huyunu, suyunu anlatmak için şu türküyü söyler:

(5)
Küheylan at türlü türlü nişanlı
İbrişim benzeri yalı gerektir.

İp ince bilekli, yonma tırnaklı
Turalı batmandan nalı gerektir.
Yokuşa gelende tavşan kaçışlı
İnişe gelende ceylan sekişli
Ergen kızlar gibi göğsü nakışlı
Kolanın ortası dolu gerektir.

Köroğlu'm metheder, kuğu boyunlum
Ortaya çıkanda Leyla oyunlum.
Değirmen boğazlı, aç kurt yeyinlim
Tavlanın[363] altına halı gerekir.[364]

Nalbantlar, bunları dinleyip ona göre nallar hazırlayarak Köroğlu'na getirirler. Köroğlu, bu defa nalları beğenir. Hasan Paşa'nın kendisine verdiği altınları nalbantlara verir. Kır At'ın artık binilecek duruma geldiğini Hasan Paşa'ya haber verir. Bütün Silistre halkı, Kır At'ın başına toplanır. Kır At, deli deli seker. Hasan Paşa, Kır At'ın bu durumuna korkar ve Köroğlu'dan Kır At'a önce onun binmesini ister ve sonra kendisinin bineceğini söyler. Bu an, Köroğlu'nun beklediği andır. Köroğlu, Kır At'a biner ve Kır At'a bir türkü daha söyler:

(6)
Canım Kır at, gözüm kır at[365]
Şu ortalık düz olaydı
Keleşler sağı solunda
Düşman yüz be yüz olaydı.[366]

Keloğlan, Hasan Paşa'ya yanaşarak dağda tokat attığında Köroğlu'nun ölmemiş olabileceğini, bu zatın Köroğlu olduğunu ve atı kaçıracağını söyler. Tepesi Delik Vezir de Keloğlan'ın sözlerini onaylar. Hasan Paşa, adamlarına işaret vererek çıkış yollarını kapattırır. Köroğlu, çıkışların kapanmış olmasına aldırmayarak türküsünü söylemeye devam eder:

---

[363] **Tavla:** At ahırı (http://www.tdk.gov.tr).
[364] Kaftancıoğlu 1979: 95.
[365] Bu türkü, "Canım Kır At Gözüm Kır At-3" türküsünün bir varyantıdır. Türkünün sözleri, bu türküyle büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Bkz. EK 75.
[366] Kaftancıoğlu 1979: 96.

Yiğit meydana girende
Sürüp bıyığın bürende
Saraflar değer vuranda
Bin tümen, bir söz olaydı.

Çardaklı Çamlıbel'imde
Kalmışım Ayvaz dilinde
Dizgin Köroğlu elinde
Bir gün önce, tez olaydı.

Kır At, Köroğlu'nun bu sözlerini duyunca kanatlanarak uçar ve Tuna nehrinin dibine iner. Kır At, suyun yüzüne çıkınca Köroğlu iner. Hasan Paşa ve Vezir, Kır At'ı Köroğlu'ndan satın almayı düşünürler. Hasan Paşa, Köroğlu'na atının değerini sorar. Köroğlu, ise atının değer biçilemeyecek kadar eşsiz olduğunu anlatır.

Hasan Paşa, Vezir ve Keloğlan, Köroğlu'nun Kır At'ı satmayacağını anlarlar. Köroğlu, Kır At ile birlikte gider. Hasan Paşa ile Menzil Hanımın söz kesme günü gelir. Hazırlıklar yapılmıştır. Menzil Hanım ve beraberinde kızlar, Tuna nehrinin kıyısına giderler. Köroğlu da Selivan toprağına girer ve kızları görür. Kızlar, onlara bakan saçı sakalı uzamış, kara kuru Köroğlu'nu görünce gülmeye başlarlar. Bunu gören Köroğlu içlenir. Kızlara günlerdir aç olduğunu söyler. Kızlar, yedikleri çörekleri Menzil Hanıma verirler. Menzil Hanım da kendi elleriyle çöreği Köroğlu'na verir. Köroğlu, Menzil Hanımı kolundan tutar ve Kır At'ın yardımıyla onu kaçırarak Çamlıbel'e götürür. Kır At'ın ayağı, kır torağına değince dört kanadı birden açılmaktadır. Köroğlu, Kır At'ın dizginlerini bırakır, sazını eline alır ve Kır At için şu türküyü söyler:

(7)

Canım kırat gözüm kır at[367]
Kaçar çekilir gidersin.
Yanlarında çifter kanat
Uçar çekilir gidersin.

[367] Bu türkü, günümüz türkü repertuvarımızda bulunan "Canım Kır At Gözüm Kır At-1" türküsüyle büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Bkz. EK 73.

Çamlıbel'dedir durağı
Bilmez yakını ırağı
Buzlu sularla kırağı
İçer çekilir gidersin.

Köroğlu söyler ezeli
Dervişler bilir gazeli
Silistre'den güzeli
Seçer çekilir gidersin.[368]

Selvihan Beyleri, Menzil Hanımın kaçırıldığını duyarlar. Hasan Paşa'dan yardım isterler. Hep birlikte Köroğlu ve Menzil Hanımın peşine düşerler ve onların yanlarına gelirler. Köroğlu, Menzil Hanımı Tavşan Tepe'ye bırakıp Kır At'ı alarakordunun çadır kurduğu yeri basarak çadırdakileri öldürmeye başlar. Köroğlu ve Kır At, yedi yerden yaralanırlar. Kaçarak Menzil Hanım'ın bulunduğu yere geri gelirler. Köroğlu, Menzil Hanımın kucağında acıdan bayılır. Bu sırada, Köroğlu'nun yiğitlerine verdiği kırk günlük süre dolar. Çamlıbel'deki yiğitler, şerbet içerler. Ayvaz, rüyasında Köroğlu'nun Tavşan Tepe'de başının dertte olduğunu görür. Ayvaz ve yiğitler, Köroğlu'nun bulunduğu yere gelirler. Köroğlu'nun yiğitleri, Selvihan Beylerinin ordusunun etrafını sararlar. Köroğlu, Hasan Paşa'ya bir ok atar. Hasan Paşa ve Selvihan ordusu, düşmanın içlerine girdiğini sanarak etrafa saldırmaya başlarlar. Bütün gece, savaşarak iki taraf da birbirlerini öldürürler. Hasan Paşa, Selvihan Beyleri, Vezir ve Keloğlan esir alınır. Hep birlikte Çamlıbel'e gelirler. Köroğlu, esirlere yemek vererek onları güzel şekilde ağırlar. Aslında Köroğlu, Menzil Hanımı Ayvaz'a yar etmek için getirmiştir.

[368] Kaftancıoğlu 1979: 102.

EK 20.

Demircioğlu Kolu[369]

İran Şahı, bir gün İsfahan'dan kalkıp Alosmanoğlunun üstüne yürüyerek Sivas'a kadar gelir. Uzun yol aldığı için atları yorulmuş ve atlarından bazıları ölmüştür. Bu yüzden, her uğradığı yerde at toplamaya başlar. Erzincan'da da herkesten at ister. Yusuf Ağanın iyi atları vardır. Yusuf Ağa, İran Şahı için geleceği parlak fakat gösterişsiz bir at seçer. Şah, o kadar at dururken kendisine kötü bir at seçmesine sinirlenerek Yusuf Ağa'nın gözlerini oyar.

Yusuf Ağa, oğlu Ruşen Ali'yi yanına çağırıp ona bir türkü söyler:

(1)
Baban Yusuf sana verir öğüdü[370]
Toplayasın yüz yirmi bin yiğidi
Oyuldu gözlerim suçum yoğudu
Koyma kıyamata burda al gerek.[371]

Yusuf Ağa, bu türküyle oğluna intikamını almasını tembihler. Ali Ruşen, büyür ve eli kılıç tutacak, ata binecek hale gelerek güçlenir. Bundan sonra Çamlıbel'e yerleşerek orayı mesken tutar ve adı Köroğlu olarak kalır. Köroğlu, etrafında pek çok keleş toplar. Artık babasının öcünü alma zamanı gelmiştir. Keleşlerine İran'a gideceklerini söyleyince bütün keleşleri bu durumu seve seve kabul eder. O günden sonra Köroğlu'nun keleşlerinden Köse Kenan, orduyu hazırlar. Ordu ile birlikte yola çıkarlar ve günlerden bir gün Erzurum'da Soğuk Çermik'e gelirler. Orda Köroğlu'nun Kır At'ınallarından birini atar. Köroğlu, Kır At'a nalsız binemediği için hemen attan inerek yürümeye başlar. Kır At'a önem verdiği için atın, nalsız yalınayak yere basmasını istemez. Köse Kenan, Köroğlu'nun İran Şahından korktuğundan dolayı, İran'a gitmemek için bilerek nal attırdığını düşünür ve bunu dile getirir.

Köroğlu, atını çeke çeke Erzurum'un içine girer. Semt semt dolaşarak Lalapaşa denilen bir semte gelir, orada bir demirci dükkânı görür ve dükkânın içine girer. Dükkânda, on-

[369] Hikâye için bkz. Kaftancıoğlu, Ümit (1979), "Demircioğlu Kolu", *Köroğlu Kol Destanları*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 164-199.
[370] Bu türkü, "Benden Selam Olsun Bolu Beyine-2" adlı türkünün benzer bir dörtlüğüdür. Bkz. EK 34.
[371] Kaftancıoğlu 1979: 164.

on iki yaşlarında olan demircinin çırağı mıh hazırlamaktadır. Köroğlu, oğlana ustasının nerede olduğunu sorar. Oğlan, Köroğlu'na ustasının dükkânda olmadığını söyleyince Köroğlu, oğlandan atını tutmasını ister. Oğlan, ustasının verdiği işi bırakmayacağını söyleyerek atı tutmayacağını dile getirir. Köroğlu, bu duruma kızar fakat belli etmez.

Bu sırada usta gelir. Köroğlu'nu görür görmez karşısında eğilip onu buyur eder. Köroğlu'ndan çırağının atı tutmadığını öğrenince de çırağına kızar. Hemen bir nal ve altı çivi getirir. Köroğlu, nalı eline alır, ezer, büzer ve bez gibi yırtarak körüğün önüne atar. Usta bir nal daha getirince Köroğlu yine aynı şeyi yapar. Üçüncüde yine aynı olay olur. Yedi nal ezdikten sonra Köroğlu'nun siniri ancak geçer. Köroğlu, Kır At'ın *"polat*[372] *nal, polat mıh"* kullandığını unuttuğu için ustaya kızar. Usta hemen polattan nal mıh keser. Çırak atı tutar; usta çekici bir mıha, bir çocuğun başına vurur. Çocuk, kafasına inen çekiçler karşısında bir kere olsun sesini çıkarmaz. Köroğlu, çocuğun bu davranışına şaşırır, çocuğu kaçırarak kendisine keleş yapmak ister ve çocuğun kim olduğunu sorunca o ilin en ünlü demircisinin oğlu olduğu cevabını alır. Çocuk, babası ölürken doğmuştur ve bu yüzden çocuğa "Demircioğlu" demişlerdir. Köroğlu, bir altın çıkararak Demircioğlu'na verir. Demircioğlu, altını parmaklarının arasına alır ve altının yazısını, turasını silerek altını ikiye katlar. Daha sonra da Köroğlu'na kendisine neden işlemez altın verdiğini sorar. Bunun üzerine Köroğlu, Demircioğlu'na bir altın daha verir. Demircioğlu, yine aynı şeyi yapar. Demircioğlu, altınların kalp olduğunu söyleyince Köroğlu, ona başka altınlar verir. Böyle böyle Demircioğlu, yedi altın ezip atar. Köroğlu, altınların bozuk olmadığını, marifetin çocukta olduğunu anlar. Bu defa bir avuç altını Demircioğlu'na verir. Bu olaydan sonra Demircioğlu, bunca yıldır çıraklıkta doğru düzgün bir şey kazanmadığını, üstelik ustasından kafasına çekiç yediğini düşünüp Köroğlu ile gitmeye karar verir. Ustasına neden kafasına çekiçle vurduğunu sorar. Usta da atını tutmadığı adamın Çamlıbel'de Koç Köroğlu denilen ünlü yiğit olduğunu, eğer çekiç vurmasaydı onun ikisinin de kellesinin kesebileceğini anlatır. Demircioğlu, bu cevaptan tatmin olmaz ve Köroğlu'nun kendisini ilgilendirmediğini söyleyerek sinirlenir. Demircioğlu, oradan ayrılmak istediği için bu şekilde ustasına çıkışmaktadır. Ustasına gideceğini söyler. Ustası, onu kalması için ikna etmeye çalışsa da başarılı olamaz.

[372] **Polat:** Çelik (http://www.tdk.gov.tr).

Demircioğlu, dükkândan ayrılarak çıkar ve Köroğlu'nun peşinden gitmeye başlar. Köroğlu, Demircioğlu'nun yolda olduğunu görür ve orada ne işi olduğunu düşünmeye başlar. Demircioğlu'nun başına inen çekiçlerin öcünü kendisinden almak istediğinden kuşkulanır. Köroğlu, türkü ile Demircioğlu'na neden geldiğini sorunca onun kendisinin keleşi olmak için yolda olduğunu anlar. Bunun üzerine Köroğlu, Demircioğlu'nu atının terkisine atar. Çocuğun kan görünce korkabileceğini düşündüğü için onu İran'a savaşa değil de Çardaklı Çamlıbel'e götürmeye karar verir. Demircioğlu ile birlikte Çamlıbel'e gider. Köse Kenan da İran'ı talan etmiş ve zaferle Çamlıbel'e dönmüştür. Bu zaferden dolayı Çamlıbel'de yenilip içilerek kutlama yapılmaktadır.

Köse Kenan, Köroğlu'nun gelmesine aldırış etmez. Daha sonra Köroğlu'na Çamlıbel'deki yiğitlerin onsuz da zaferler kazanabileceğini ifade edecek cümleler sarf eder. İran'dan getirdiği malları över. Köroğlu da fazla böbürlenmemesini belki de kendisinin getirdiği malın daha büyük olduğunu kast ederek Demircioğlu'nu içeri alır. Fakat Demircioğlu, büyük cüssesiyle kapıdan girmekte zorlanır ve ancak yan bir şekilde girebilir. Köse Kenan, yine de Köroğlu'nu küçümsemeye devam eder. Getirdiği çocuğun ancak ayak işleri yapabileceğini söyler. Demircioğlu, bu sözlere içerler. Fakat keleşler arasında iş bölümü yapan kişi Köse Kenan olduğu için Demircioğlu ilk olarak diğer keleşlerin ayakkabılarını silip ayakkabılara bakmakla işe başlar.

İran'ın İsfahan bölgesinde Âşık Canan adında bir adam vardır. Bu adam, gençliğinde meclislerde saz çalmış, pek çok kişiyi eğlendirmiştir. Fakat şimdi yaşlandığı için türkü söyleyip çalışamamaktadır. Hayırsever birisi, Âşık Canan'a Çardaklı Çamlıbel'e gitmesini orada Köroğlu'nun kendisine bakabileceğini söyler. Âşık Canan, bu fikri mantıklı bulur fakat çoluğunun çocuğunun ne olacağını düşünür; hayırsever adam, ona bir altın verir. Âşık Canan, bu altınla çoluğuna çocuğuna yiyecek alarak onları bırakıp Çamlıbel'e gelir.

Köroğlu, Âşık Canan'ın geldiği gün seyislere bakmaları emrini verir. Ayvaz, seyislerin yanına gidince onların toplanıp bir âşığı dinlediklerini görür. Ayvaz, Köroğlu'na seyislerin bir âşığı dinledikleri haberini verir. Köroğlu da âşığın kendisinin yanına gelmesini ister. Ayvaz, âşığı Köroğlu'nun yanına getirir. Köroğlu, âşığa nereden geldiğini sorar. Âşık, İsfahan'dan Köroğlu'nun yanına geldiğini, ölene kadar onun yanında kalacağını söyler. Köroğlu, âşığa İsfahan'da başka kimsesi varsa onları da

getirebileceğini söyler; âşık, kimsesinin olmadığını söyleyerek gerçeği saklar. Âşık Canan, giyinir, kuşanır, yer, içer fakat İsfahan'da kalan iki çocuğunu ve karısını özlediği için dertlenir ve bir süre sonra yemek yiyemez hale gelir.

Bir gün Âşık Canan, Köroğlu'nu hanımları Hurizat ve Perizat ile görür. Onları görünce kendi hanımını daha çok özler ve derinden bir ah çeker. Köroğlu, Âşık Canan'ın ah çektiğini duyar ve derdini kendisinden sakladığı için cellâtları çağırır. Köroğlu'nun Allahtankorkmaz ve Yerindenkalkmaz adında iki cellâdı vardır. Cellâtlar gelir, Âşık Canan'ın kellesini keseceklerken Ayvaz, durumu duyarak Köse Kenan'a söyler. Köse Kenan, duruma el koyar ve cellâtları durdurur. Köroğlu, keleşlerini dinlediği için Köse Kenan'ı dinler. Fakat Âşık Canan'ın derdini kendisinden sakladığını, Köroğlu'nun yurdunda dert olamayacağını, duyanların Köroğlu'nun bir adama bakamadığını düşüneceğini söyler. Bunun üzerine Köse Kenan, Âşık Canan'ın derdinin ne olduğunu sorar. Âşık Canan da hasretlik çektiğini, çocuklarını özlediğini ifade ederek içli türküler söyler. Köroğlu, Âşık Canan'ın korktuğu için gerçeği sakladığını düşünerek İsfahan'a gitmesini ve orada kalması için ona üç ay izin verir. Eğer üç aya gelmezse elinden çekeceği olduğunu söyleyerek Âşık Canan'ı yolcular.

Âşık Canan, yola çıkar. İsfahan'ın yakınlarında bir handa birkaç adam, konukları soyarlar. Âşık Canan'ı da yolda görürler, Köroğlu'nun yanından geldiğini ve parası olduğunu anlayıp önünü keserler. Âşığa iyi davranarak ona yemek yedirip şarap içirirler. Âşık Canan, fazla şarap içtiği için kendinden geçerek bayılır. O bayılınca adamlar, âşığın her şeyini çalarlar, atını da alıp götürürler.

Sabah olunca Âşık Canan uyanır. Hancı, âşıktan yediğinin içtiğinin parasını ister, veremeyince da onu handan dışarı atar. Âşık Canan, neye uğradığını şaşırır. Gece evine gelerek hanımına başından geçenleri anlatır. Yatarken Âşık Canan'ın kemerinden altınlar düşer. Onu soyan adamlar, bu altınları bulamamışlardır. Bu altınlarla evin eksiklerini karşılar, karısıyla birlikte yiyip içmeye başlar. Bu şekilde altı ay geçer.

Âşık Canan, bir gün düşünceli bir şekilde evinin önünde otururken Çamlıbel'e gitme fikrini veren adam onu görerek yanına gelir. Âşık Canan, adama başına gelen her şeyi anlatır, soyulduğunu söyler. Adam da Köroğlu'nun yanına gidip olup biteni ona anlatmasını tavsiye eder.

Âşık Canan, yola çıkar. Erzurum'a geldiğinde geç kaldığı için kellesi kesilir düşüncesiyle içine korku düşer. Erzurum'da Cafer Paşa adında biri oturmaktadır; bu adamın Telli Nigar adında bir kızı vardır. Telli Nigar, gezintiye çıkmıştır ve cariyelerinden bir âşık istemiştir. Kızlar, Erzurum'u kolaçan ederler ve Âşık Canan'ı bularak Telli Nigar'ın yanına götürürler. Telli Nigar, âşığa nereden gelip nereye gittiğini sorar. Onun, Çamlıbel'e Köroğlu'nun yanına gittiğini duyunca Köroğlu'nun nasıl biri olduğunu sorar. Âşık Canan, onun zenginliğini, bolluk bereket içinde yaşadığını ve etrafındakileri de öyle yaşattığını anlatır. Telli Nigar, Köroğlu'na hayran kalır, yiyeceklerinin bolluğuna şaşırır. Umutlanarak Köroğlu'nun güzele meraklı olup olmadığını sorar. Âşık Canan da Köroğlu'nun Telli Nigar'ı görünce ona âşık olabileceğini ve onunla evlenebileceğini söyler. Telli Nigar, bu sözler üzerine hayallere dalar, Köroğlu'na mektup yazarak âşığa verir. Âşık Canan'ın mektubu alınca korkusu kalmaz. Böyle bir güzelden Köroğlu'na mektup getirdiği için onun kendisini affedeceğini düşünür.

Köroğlu, dem odasında keleşleriyle sohbet etmekteyken Köse Kenan, Âşık Canan'ın gelmediğini söyleyerek Köroğlu'nu eleştirir. Köroğlu sinirlenir ve Âşık Canan'ı bulana altın vereceğini vadeder. Allahtankorkmaz ve Yerindenkalkmaz onu bulup getireceklerini söyleyerek yola çıkarlar ve Âşık Canan'ı bulurlar. Kılıçlarını çekerek Âşık Canan'ın karşısına çıkarlar. Âşık Canan, bir kurtuluşun olmadığını anlayınca sazını çalıp yanık yanık türkü söylemeye başlar ve Köroğlu'na mektup getirdiğini bildirir. Bunun üzerine, Allahtankorkmaz ve Yerindenkalkmaz mektubun önemli olabileceğini düşünerek Âşık Canan'ı sağ olarak Köroğlu'na ulaştırmaya karar verirler. Âşık Canan'ın kollarını bağlayarak onu Köroğlu'nun karşısına çıkarırlar. Âşık Canan, Köroğlu'na mektubu verir. Telli Nigar, mektubunda Köroğlu gerçekten mert ise kendisini gelip götürmesini, eğer mertliği ve yiğitliği yalan ise ona başörtüsü göndereceğini yazmıştır. Köroğlu, mektubu okuduktan sonra Âşık Canan'a kızın nasıl olduğunu sorar. Âşık Canan da Telli Nigar'ın güzelliğini över. Bunun üzerine Köroğlu, âşığı bağışlar.

Çamlıbel'in kanunlarına göre ortaya kahve konulmakta kim o kahveyi içerse sözü edilen işi yapmaktadır. Telli Nigar'ı Çamlıbel'e getirme görevi için ortaya bir kahve konur. Köroğlu, tam kahveyi içecekken Demircioğlu, onun bileğini sıkarak elinden fincanı alır ve kahveyi içer. Böylece görevi yerine getirecek kişi belli olmuş olur.

Köse Kenan, Demircioğlu'nun daha çocuk olduğu gerekçesiyle onun görevi yerine getirmesine karşı çıkar; ona aldıran olmaz. Demircioğlu, Kır At ile birlikte yola çıkar. Gece gündüz yol gittikten sonra dinlenmek için bir yerde durur ve burada uyur. Bir süre sonra uyandığında her tarafın sisle, dumanla kaplanmış olduğunu görür, Kır At da yoktur. Köse Kenan'ın haklı çıktığını, işi halledemeyeceğini düşünerek üzülür ve üzüntüsünü dile getirmek için bir türkü söyler. Türküsünü bitirdiğinde duman çekilir ve Kır At da gözükür. Demircioğlu, Kır At'a binerek Erzurum'a gelir. Hemen paşanın kızını sormanın uygun olmayacağını düşünerek atıyla yoksul bir ninenin kapısına gelir ve nineden kendisini konuk etmesini ister. Nine, korkunca ona altın verir ve böylece ninenin evinde konuk olur. Demircioğlu, nineye çarşıdan bir top kumaş alması için altın verir. Nine, kumaşları alınca Demircioğlu satışa çıkar fakat onun görüntüsünden dolayı kimse kumaş almaz. Demircioğlu da kumaşları, satması ve kendine elbise dikmesi için nineye bırakır. Geri dönmek üzere Cafer Paşa'nın konağına gitmek için yola çıkar. Yolda Cafer Paşa'nın konağını sorarak öğrenir. Bu sırada, paşanın konağında bir eğlence vardır.

Demircioğlu da kahve ister, gelen kahveyi sevmeyerek kızıp yere serper ve kendi kahvesini kendisi yapar. Daha sonra âşıklar topladıkları paraları bölüşürken Demircioğlu da para ister. Âşıklar, kendi emekleriyle kazandıkları paraları ona vermek istemezler. Demircioğlu, bunun üzerine âşıkların üstlerine sopayla saldırır ve paralarını alır.

Olanları Cafer Paşa'ya haber verirler. Paşa, Demircioğlu'nu huzuruna getirtir. Demircioğlu, son derece uysal davrandığı için paşa böyle birinin hır gür çıkarmasına şaşırır. Demircioğlu, paşaya türkü çalıp söyler. Demircioğlu'nun sesi Telli Nigar'a da ulaşır. Telli Nigar da Demircioğlu'nu yanına çağırtır ve etrafındaki herkesi dışarı çıkarır. Bu âşığın Köroğlu'nun kendisi olduğunu düşünmüştür. Demircioğlu, kendisini tanıtarak Köroğlu olmadığını ve kendisini Köroğlu'na götürmek için geldiğini söyler. Telli Nigar da bir an önce Köroğlu'na gitmek istemektedir. Demircioğlu, bir plan yapar. Telli Nigar ile bir ay sonra binek taşında buluşacaklardır. Demircioğlu, bir ay boyunca ortalarda gözükmeyecek böylece kimse ondan şüphelenmeyecektir. Bu planını Telli Nigar'a anlattıktan sonra gider. Telli Nigar'a kendisine âşığın nereye gittiği sorulunca söylediklerini beğenmediği için onu kovduğunu söyler.

Demircioğlu, ninenin evine geri döner; nineyi evde bulamaz. Daha sonra bir kız, kapının eşiğinde belirip Demircioğlu'na kaş göz yapmaya başlar. Demircioğlu, önce bu kızın

ninenin kızı olabileceğini düşünür, daha yakından bakınca da bu kişinin nine olduğunu anlar. Nine, Demircioğlu'nun verdiği kumaştan kendisine elbise dikmiş, giyinip süslenmiştir. Demircioğlu'na gönlüne kaptırmış ve onun gelmesini beklemiştir. Demircioğlu, kadına "nine" diye seslenince nine ona kızar. Nine, Demircioğlu'ndan kendisini almasını ister. Demircioğlu, nineyi kabul etmez. Arada bir ay geçmiştir. Demircioğlu, Kır At'ı alarak binek taşının yanına gelir ve Telli Nigar'ı kendisini bekler bir şekilde bulur. Onu hemen atının terkisine atar. Kır At, kaç zamandır hareket etmediği için hamlamıştır. Bu yüzden çabuk yorulur. Demircioğlu da attan inerek kızı at üstünde çekmeye başlar. Etraftakiler, onları görerek paşaya haber verirler. Paşa ve paşanın ordusu, onlara yetişir. Bu sırada Kır At'ın hamlığı geçer, Demircioğlu da Kır At'a biner ve kaçarak gizli bir mağaraya gelirler.

Demircioğlu, Telli Nigar'ı mağaradan çıkmaması için uyararak paşa ve ordusuyla savaşmak üzere mağaradan çıkar. Paşanın Kementçi Kara Pehlivan ve Yaycı Azgın adında iki yiğidi vardır. Onlar ve ordudaki diğer adamlar, Demircioğlu'nun etrafını sararlar. Demircioğlu, kılıç sallayarak adamların kellesini kesmeye başlar. Paşa, öylece durduğu için Yaycı Azgın'a kızar. Yaycı Azgın, yiğit bir kişiye ok atmak ve el kaldırmak istememektedir. Fakat mecbur olduğu için Kır At'ın ön kaburgasına ok atar. Kır At, tepetaklak düşer. Bunun üzerine Demircioğlu da kılıç atmayı hızlandırır. Kır At, ölmez ve ayağa kalkar. Demircioğlu, atın yularını koluna takarak saldırmayı sürdürür.

Paşanın talimatı üzerine Kementçi Kara Pehlivan, kemendini atar ve Demircioğlu'nu yakalar. Demircioğlu'nun elini kolunu bağlayarak ortaya getirirler ve bir de dar ağacı dikerler. Demircioğlu asılacağı sırada Yaycı Azgın, ileri çıkarak Demircioğlu'nu kırk gün zindana atmalarını, bu süre zarfında asılacağını halka duyurmalarını önerir. Köroğlu, gibi bir yiğidin sessiz sedasız asılmasının doğru olmayacağını söyler. Demircioğlu'nu Köroğlu sanmaktadırlar. Yaycı Azgın'ın bu öneriyi yapmasının sebebi ise yiğidin arkadaşları tarafından bu süre zarfında kurtarılabileceği düşüncesidir. Paşa, bu fikri mantıklı bularak Demircioğlu'nun ellerini ve ayaklarını zincirletip onu zindana attırır. Demircioğlu, zindanda dertli dertli türküler söyler.

Köroğlu'nun yüzüğü, ona gizli olayları ve keleşlerin sıkıntılarını haber vermektedir. Yüzüğün taşı beyaz ve parlak ise işler yolundadır, yarısı kararmışsa yiğitlerinden biri sıkıntıdadır, komple kapkaraysa yiğit ölmüştür. Köroğlu, yüzüğüne bakar ve taşın

renginin kapkaraya yakın olduğunu görür ve böylece Demircioğlu'nun ölmek üzere olduğunu anlar. Köroğlu, keleşlerine durumu haber verir, hep birlikte ata binerek Erzurum'a gelirler. O sırada kırk gün de dolmuş, Demircioğlu'nun asılma günü gelmiştir. Halka, asılmayı izlemeleri emredilmiş aksi takdirde altmış altın para cezasına çarptırılacakları söylenmiştir. Yaşlı bir adam, paşanın buyruğuna aldırmamış ve bir yiğidin asılacağını izlemektense altmış altın vermeyi göze almıştır.

Köroğlu ve keleşleri, bu yaşlı adamın tarlasına ulaşırlar. Köroğlu, adama selam verir; adam Köroğlu'nu tersler. Köroğlu ne olduğunu sorunca adam, Köroğlu'nun asılacağını söyler. Onların da asılmayı izleyeceklerini düşünerek sinirlenmiştir. Köroğlu, adama gerçek Köroğlu'nun kendisi olduğunu söyler. Yaşlı adam, bu duruma çok sevinir. Köroğlu, yaşlı adamı da alarak Erzurum'a yaklaşır ve kılık değiştirip paşanın yanına gelir. Paşaya gelerek Köroğlu'ndan öç almak istediğini, bu nedenle Demircioğlu'nu kendisinin asmak istediğini söyler. Kendini tanıtırken de adına kimsenin bilmediği gerçek adı olan "Ruşen Ali" der. Paşa, o kadar yalvarma yakarma karşısında teklifi kabul eder.

Demircioğlu, dar ağcının önüne getirilir. Boynunda suçu ve sanı yazmaktadır. Köroğlu, Köse Kenan'a işaret vererek Doru At'a biner, kılıcını kaldırır ve Demircioğlu'nun boynunu vuracak gibi yapar. Doru At, ayağını bir vurur, iki vurur, üçüncü vuruşta daha önceden anlaştıkları üzere pusuda yatan keleşler saldırıya geçerler. Ayvaz, Kiziroğlu, Reyhan Arap, Bıyıklı Yusuf, Kocabey ve bütün keleşler paşanın etrafını kuşatırlar. Köroğlu da Demircioğlu'nu atının terkisine atarak kaçar.

Köse Kenan'ın elinden kimse kurtulamaz. Köse Kenan; Cafer Paşa, Yaycı Azgın, Kara Pehlivan'ı bir kayaya sıkıştırır. Ayvaz, yetişerek onları öldürmemesini, sağ olarak götürmelerinin daha iyi olacağını söyler. Köroğlu ve mağarada saklanan Telli Nigar da gelir. Telli Nigar, babasını bağışlatır. Yaygı Azgın ile Kara Pehlivan'ı asmak isterler. Onları da Demircioğlu kendisine yardım ettiği için kurtarır.

Cafer Paşa, Telli Nigar'ı Köroğlu'na verir. Köroğlu, Kır At'ınYaycı Azgın'ın attığı ok yüzünden aksadığını görünce çok üzülür ve içli bir türkü söyleyerek Kır At için iyi bir binicinin gerekli olduğunu söyler. Demircioğlu, iyi bir at binicisi olmadığını duyduğu için Köroğlu'na alınır. Hep birlikte Çamlıbel'e dönerler, düğün dernek kurulur. Demircioğlu, Köroğlu'nun sözlerine hala küskündür ve ortalarda yoktur. Köroğlu, keleşlerine Demircioğlu'nu çağırmalarını Telli Nigar'ı ona vereceğini söyler. Demircioğlu,

Köroğlu'nun bu teklifine çok sinirlenerek yanına gelir. Köroğlu'na Telli Nigar'ın onun helalı olduğunu söyleyerek kendisi için nasıl öyle bir şey düşünebildiğini sorar. Köroğlu da zaten Demircioğlu'nun bunları söyleyeceğini bilmektedir, onun gelmesi için böyle bir plan yapmıştır. Böylece Demircioğlu da Köroğlu ile barışır. Hep birlikte eğlenerek kırk gün kırk gece boyunca Köroğlu ve Telli Nigar'ın düğününü yaparlar.

EK 21.

Köroğlu'nun Oğlu Hasan Bey Kolu[373]

Yaman Ahmet adında Dağıstan'da bir bey vardır. Bu adam, çok zengin ve bir o kadar da zalimdir. Beylikteki bütün kızlar arasından evlenmek için Gül Nigar adında bir kızı beğenir fakat Gül Nigar onu pek sevmiyordur. Yine de nişanlanırlar. Bir gün Gül Nigar, nişanlısına hacca gidip gelmesini, dönünce düğün yapacaklarını söyler. Yaman Ahmet, hacca gitmek üzere bir kervan hazırlatır. Yanına Keloğlan isimli bir uşak ve bir nine alır. Yolda sıcağa ve susuzluğa dayanamayarak fenalaşır, onu çadırın birine yatırırlar. Bir daha da gözlerini açmaz ve ölür. Bunun üzerine kervanı toplarlar. Geri dönerken Keloğlan hain bir plan yapar. Nineye yorulduğunu, yavaş gideceğini, bayılırsa ona su vermesini söyleyerek nineden de yavaş yürümesini ister. Böylece kervandan geri kalırlar ve kervandaki kişilerle araları bir hayli açılır. Keloğlan, nineden daha önce Ahmet Beyin ona verdiği altınları kendisine vermesini ister ve erkek olduğu için altınların onda durmasının daha mantıklı olduğunu söyler. Bu şekilde altınları alır ve hepsini harcar. Altınlar bitince de bu sefer de atını satar. Nine, bu duruma karşı çıksa da sözünü ona dinletemez ve onunla aynı ata binmeye razı olur. Keloğlan, attan gelen parayı da harcar.

Kervan, bir su başında durur. Keloğlan ve nine de kendi çadırlarını onlardan iki tarla boyu uzağa kurar. Keloğlan, nineye kaldıkları yer tekin olmadığı için kervanbaşından dışarı çıkma yasağı geldiğini söyleyerek onu kandırır. Nine, korkusundan dışarı bile bakamaz. O sırada kervan çadırları söker ve gider. Keloğlan da ninenin atına binerek oradan ayrılır. Nine, uyanıp da etrafta kimsenin olmadığını görünce tek başına yürümeye başlar ve Engürü yakınlarında bir yere varır. Bir çoban görür ve çobandan yemek ister. Çoban, ninenin karnını doyurur. Nine, başından geçenleri çobana anlatır. Çoban da ona yardım edebilecek tek kişinin Çamlıbel dağlarının tepesinde Çardaklı denen bir sarayda yaşayan Köroğlu olduğunu söyler. Nine, Çamlıbel'e doğru yola çıkar. Geldiğinde nineyi ilk önce Ayvaz görür ve onun geldiğini etrafındakilere haber verir. Yaşlı ninelerin çok fazla masal ve hikâyeler bildiğini düşünerek kış günlerinde masal ve hikâye dinleyebileceğine sevinir.

---

[373] Kaftancıoğlu, Ümit (1979), "Köroğlu'nun Oğlu Hasan Bey Kolu", *Köroğlu Kol Destanları*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 200-240.

Nineyi bir odaya yerleştirirler. Nine, tüm keleşlere kırk gün boyunca masallar, hikâyeler anlatır. O zamana kadar Köroğlu'nu görmeyen nine, artık daha fazla dayanamaz ve etrafındakilerden kendisini Köroğlu'na götürmelerini ister. Nine, Köroğlu'nun yanına gelir onunla sohbet eder, daha sonra da Köroğlu'nun eşlerini görmek ister. Köroğlu, Hurizat ve Perizat'ı çağırır. Hurizat Kürt, Perizat ise bir Türkmen kızıdır. Kadınlar çıktıktan sonra nine, Köroğlu'na eşlerini hiç yakıştırmadığını ifade eder. Köroğlu'nun ne yapabileceklerini sorması üzerine de Dağıstan Beylerinden Yaman Ahmet adında bir adamın dünyalar güzeli bir kızla nişanlı olduğunu, fakat bu adamın hac yolunda hastalanıp öldüğünü anlatır ve Köroğlu'na kızı almasını öğütler. Köroğlu, ninenin tavsiyesiyle kızı almaya karar verir ve Ayvaz'a nineyi yurduna götüreceğini söyleyerek Kır At'a atlar, nineyi terkisine atıp yola çıkar. Ayvaz, Köroğlu'nun böyle acele bir şekilde gitmesinden bir güzele gittiğini anlar.

Köroğlu ve nine, yolda yorulunca mola verirler. Köroğlu, nineye Yaman Ahmet'in ona ölürken bir şey verip vermediğini sorar. Nine, koynundan bir name çıkararak Köroğlu'na uzatır. Nine, mektupta ne yazdığını bilmemektedir. Köroğlu, mektubu okuyarak koynuna sokar. Nineye önden gitmesini, Gül Nigar'ın sarayının önde durmasını söyler.

O sırada balkonda olan kız, nineyi de Köroğlu' nu da görür. Köroğlu'nu görünce hemen cariyelerini çağırır. Köroğlu'nun oralardan olmadığını anlamış, Ahmet Bey'den haber getirdiğini düşünmüştür. Cariyeler, aşağı inerek Köroğlu'nu yukarı çağırırlar. Köroğlu, Kır At'ın yularını kendisi çekip onu tavlaya koyar. Çünkü Kır At, başka biri yularını alırsa bu kişiyi yere atmaktadır. Kır at, tavlada olan kısrağın kokusunu alınca kişner. Köroğlu da Kır At'a kendisi Gül Nigar'ın koynuna girmeden onun bu tavlada gerdeğe gireceğini söyler. Kır At'ı tavlada bırakarak kendisi Gül Nigar'ın odasına gider. Köroğlu ve Gül Nigar, birlikte yiyip içerler. Köroğlu, otuz dokuz tabak yemek yer. Sarayda yiyecek bir şey kalmayınca yemeğe mecburen son verir.

Akşam olunca yataklar serilir. Köroğlu'nun yanında iki yatak daha vardır. Gül Nigar, Köroğlu'na bekçilik etmeleri için Köroğlu'nun yanına iki kişi daha yatırmıştır. Köroğlu, gece yarısı uyanarak kafasını yumruklar, yanındaki adamlar ne olduğunu sorunca da bir hastalığı olduğunu ve yanında yatanları öldürdüğünü söyler. Onları öldürmek istemediği için kendine hâkim olmaya çalışıp böyle yaptığını konusunda adamları kandırır. Adamlar, arkalarına bile bakmadan kaçınca Köroğlu, hemen Gül Nigar'ın odasının kapısını çalarak

içeri girer. Gül Nigar, Köroğlu'na nişanlısı olduğunu söyler. Bunun üzerine Köroğlu da nineden aldığı mektubu çıkarır. Gül Nigar, durumu anlar ve bu duruma sevinir.

Köroğlu, Gül Nigar ile birbirlerinin olduklarını söyler. Gül Nigar'ın nikâhlarının kimin kıyacağının sorması üzerine de duaları kendisinin okuyacağını belirtir. Köroğlu, aslında dua bilmemektedir, bunun için uydurarak bir şeyler söyler. Gül Nigar da "Âmin" der. Mutlu mesut, muratlarına ererler. Nine, sabah olunca odaya girer. Ondan razı olup olmadıklarını sorar. İkisi de nineye avuç avuç altın verir. Köroğlu, kırk gün Gül Nigar'ın yanında kalır. Kırk günün sonunda nineyi yanlarına çağırır. Gül Nigar'dan iki oğlu olacağını, birinin adını Hasan, diğerinin adını Hüseyin koymalarını söyler. Oğullarına büyüdüklerinde vermeleri için pazubent, kılıç ve kamçı emanet eder. Kır At'tan da kısrağın iki tayının doğacağını, oğulları delikanlı olduklarında bu taylarla onları yanına göndermelerini söyler. Daha sonra da Dağıstan'dan ayrılır. Köroğlu'nun dediği gibi kendisinin de atının da iki yavrusu olur.

Yıllar geçer; Hasan Bey, serpilir büyür. Ok ve gürz atmayı, kargı kullanmayı öğrenir. Arkadaşlarını döven, ava giden bir babayiğit olur. Bir gün, dövüştüğü bir arkadaşı onunla "babasız" olduğu için dalga geçer. Hasan, sesini çıkarmaz. Eve gidip annesinin memesini emmeyi özlediğini söyler, Gül Nigar'ın memesini ısırır ve sinirle babasının kim olduğunu sorar. Gül Nigar, oğluna Köroğlu'nu anlatarak emanetleri verip onu yolcular.

Yolda Hasan, bir atlının kendisine doğru geldiğini görür ve atlının kendisini öldürmesinden korkar. Bu atlı, aksakallı bir derviştir. Derviş, ona yardım etmek için kim olduğunu sorar. Hasan, Köroğlu'nun oğlu olduğunu, Çamlıbel'i aradığını söyler. Bunun üzerine derviş, Hasan'ı Çamlıbel'e getirip ona iyi dileklerde bulunarak birden bire yok olur. Hasan, tayını sürerek çayırlık bir yere gelir. Burada bir sürü atın, katırın ve devenin olduğu fakat hayvanların otları yemediğini, ağızlarını yere bile değdirmediklerini görerek şaşırır. Hayvanlar kayalara bağlıdır. Bunun sebebini kervanbaşına sorunca, buraların Köroğlu'nun olduğu, tek bir hayvanın bile ağzı çimene değerse herkesin öleceği cevabını alır. Bu cevap üzerine Hasan, kılıcını çekerek hayvanların yularlarını keser ve hepsini çayıra salar. Kendi atını da çayırlara bırakır. Çimliçayır denilen bu yerde hayvanlar otlamaya başlarlar. O sırada keleşlerden Köse Kenan, Ayvaz, Demircioğlu, İsabalı, Bıyıklı Yusuf, Pireboyun ve birçok keleş Bozkule'ye gelerek aşağıdaki çayırı görürler. Keleşler, çayırın içindeki tufanı görünce ejderha var sanırlar ve Köroğlu'na haber verirler.

Köroğlu da bunun bir at olduğunu söyleyerek Kır At'ı ile çayıra gelir. Köroğlu, bir çocuğun atın üzerinde olduğunu görünce ona bu çayırlara nasıl girdiğini sorar. Hasan, soruya aldırmayınca onun bir çocuk olduğunu ve bu sebeple onunla dövüşmek istemediğini belirtir. Ona, kaçıp canını kurtarmasını tembihler ve altındaki atı ister. Hasan, Köroğlu'nun atını istemesine sinirlenir. Köroğlu, atı tekrar isteyince de atını vermeyeceğini söyler.

Hasan atı vermeye razı olmayınca Köroğlu, kargısını çekerek Hasan'ın üzerine yürür. Hasan, karşılık vererek Köroğlu'nu yere serer ve kılıcını onun boğazına dayar. Köroğlu, keleşlerinin yukarıdan izlediklerini söyleyerek canını almaması için Hasan'a yalvarır. Hasan da Köroğlu'nun bir daha çayırı kimseye yasak etmemesi şartıyla onu bağışlar. Daha sonra Köroğlu, Hasan'ın pazubendini, kılıcını ve kamçısını görür ve bunların Dağıstan'da evlendiği Gül Nigar'dan olan çocuğuna bıraktığı eşyalara benzediğini söyler. Hasan da onun oğlu olduğunu açıklar. Baba oğul birbirine sarılırlar. Köroğlu, keleşlerine de Hasan'ın kendisinin oğlu olduğunu anlatır.

Bunun üzerine Çamlıbel'de kırk gün kırk gece eğlenirler. Kırk günün sonunda Reyhan Arap, Hasan'a etrafı gezdirir. Sarayın kırk odası vardır ve otuz dokuz odaya herkes girebilmektedir. Fakat Reyhan Arap, kırkıncı odaya girmek yasak olduğu için bu odayı Hasan'a göstermez. Hasan, odada ne olduğunu merak eder. Aradan bir süre geçer. Bir gün Hasan, Reyhan Arap'ın yastığının altından anahtarları alarak kırkıncı odaya girer. Bu oda cennet gibidir. Duvarda bir halı vardır, bu halıya işlenmiş bir kız resmi bulunmaktadır. Hasan, kızın resmini görünce düşüp bayılır.

Reyhan Arap, uyanıp anahtarın olmadığını görünce durumu anlar ve kırkıncı odaya gider. Hasan'ı baygın görünce hemen Köroğlu'na haber verir. Köroğlu ve Reyhan Arap gelmek üzereyken Hasan Bey, pir elinden bade içer. Bir süre sonra ayılır, artık Hasan âşık olmuştur ve Kamer Tay'ına binerek sevgilisinin arkasından gidecektir. Köroğlu, gitmemesi için onu ikna etmeye çalışsa da başarılı olamaz. O zaman Köroğlu, oğluna bu kızın arkasından zamanında çok koştuğunu fakat kızı getiremediğini, kızın babasının Akşehir'de Mirza Han denen bir düşman olduğunu, kızın adının da Telli olduğunu anlatır. Zaten pir, Hasan'a bunların hepsini söylemiştir.

Köroğlu, Hasan'a bir mektup verir. Telli'nin başodacısı Köroğlu'nun arkadaşıdır. Hasan, mektubu ona verecektir. Böylece Hasan, yola çıkar. Bir ormanın içindeyken akşam

olunca Hasan korkar. O sırada bir derviş gelir. Hasan, dervişten yardım ister. Derviş, Hasan'dan gözlerini kapatmasını ister. Hasan, gözlerini açtığında başodacının kapısının önündedir. Derviş de gözden kaybolmuştur.

Odacıbaşı, Hasan'ı görünce kızar. Hasan, ona mektubu verir. Köroğlu, mektupta gelenin oğlu olduğunu ve Telli'yi alması için onun oğluna yardımcı olmasını yazmıştır. Odacıbaşı, mektubu okur fakat Hasan'a yalan söyler. Hasan'a mektupta bir at alınıp ona bindirilerek göndermesinin yazdığını söyler. Bunun üzerine Hasan, babasının onu kandırdığını düşünür.

Ertesi gün birlikte at pazarına giderler. Odacıbaşı, Hasan'a bir at gösterir. Hasan, atı çekeceğini ancak at yıkılmaz ise onu alacağını söyler. Sonra atı çekerek onu yere yıkar. Böyle olunca atın satıcıları, Hasan'ı dövmeye kalkışırlar; dövemezler. Hasan, onları döverek kaçar; onlar da odacıbaşı döverler. Hasan, bir kebapçı kapanmak üzereyken burada yemek yemek ister ve kebapçının kapanmasını engelleyerek bir koyunu yalnız başına yer. Kebapçıya bir avuç altın bıraksa da kebapçı duruma memnun olmaz. Hasan'a onu bir eğlenceden mahrum bıraktığını söyler. Mirza Han'ın kızı Telli Hanım, o akşam sarayın bahçesine çıkacak ve onun güzelliğini görmek isteyenler bir altın vererek bahçeye girecektir. Kebapçı, gitmek için geç kalmıştır. Durumu öğrenen Hasan, bir yolunu bulup gitmelerini teklif eder. Birlikte koşup bahçeye giderler fakat bahçenin kapısı kapalıdır. Kebapçı, Hasan'dan bu durumun öcünü almak için bir şeytanlık düşünür. Omuzlarına çıkıp kale duvarına tutunmasını söyler. Böylece, Telli Hanımı görebilecektir. Hasan, kale duvarına tutunur fakat asılı kalır ve kızı göremez. Kebapçı, oradan geçen bir adama bir ay parasız yemek yiyebileceğini teklif ederek Hasan'a taş attırır. Hasan, aşağıdaki suyun içine düşer ve sudan kendi çabalarıyla çıkamaz. İçine düştüğü ark, Telli Hanım'ın bağını sulamaktadır. Bağbancı, suların kesik olduğunu görünce ark boyunca yürür ve boğulmak üzereyken Hasan'ı kurtarır. Hasan, olup biteni adama anlatır. Adam da bu yiğidi Telli Hanımın beğeneceğini düşünür. Adam, Telli Hanım'a Hasan'ı tanıtır ve över. Hasan, Telli'yi çok beğenir. Telli de Hasan'a hayran kalarak bayılır, ayılınca bağbancıya ödül olarak avuç avuç altın verir ve Hasan'ı yanına alır.

Hasan ve Telli, birbirlerine türkü söylerler ve aşklarını dile getirirler. Hasan, Çamlıbel'den geldiğini söylese de Köroğlu'nun oğlu olduğunu söylemez. Telli, Hasan'ı odasına götürür ve yedi günü onunla birlikte geçirir. Telli, Hasan'dan Aşkar Doru tayı

satın almasını ister. Telli, sadece bu atla kaçmayı istemektedir. Hasan, odacıbaşına gider. Buralardan gideceğini, babasının isteğini yerine getirerek ona at almasını söyler. Odacıbaşı, Hasan'ın gideceğini duyunca sevinir fakat istediği atın Ellik ağasının atı Aşkar Doru olduğunu öğrenince ona bu işin zor olduğunu, adamın atı satmadığını anlatır. Yine de Hasan'ın gitmesi için bir plan kurar. Dört metre bez, iğne iplik, bir kalıp sabun alır. Bunları torbaya koyarak Ellik Ağasının konağına gider.

Ağaya getirdiklerinin öldüğünde gerekli şeyler olduğunu söyler. Kendisini öldürse de Aşkar Doru'yu ona vermesini ister. Ellik Ağası, Köroğlu için Kır At ne demekse Aşkar Doru'nun da kendisi için o demek olduğunu anlatır fakat odacıbaşını öldürmemek için Aşkar Doru'yu ona verir. Odacıbaşı, atı Hasan'a getirir. O sırada tellallar, kim Telli Hanım'ın kapısı önündeki yüz batman demiri kırarsa onun Telli Hanım ile evleneceğini bağırmaktadırlar. Bunun üzerine Hasan, gitmekten vazgeçip demiri kırmayı denemek ister. Kimsenin yerinden bile kaldıramadığı demiri söker.

Telli Hanım, Hasan ile evlenmenin yolunu yapmak istemişse de kardeşleri, babası ve sözlüsü Arap bunu istemez. Kızı gözlerinin önünden ayırmazlar. Herkes, öldürmek için Hasan'ı aramakta olduğundan Hasan'ın gizlendiği yere Telli gelir. Ata binip birlikte kaçarlar. Yolda acıkıp mola verirler. Mirza Han ve bir ordu arkalarından yetişir. Hasan, onlarla savaşmaya başlar, Telli de bir mağaraya saklanır. Hasan, birçok askeri alt eder fakat yorulunca vurulur ve yaralanır. Durumu gören Telli, silahları kuşanır ve Hasan'ı mağaraya kaçırarak orduyla savaşır. Yedi kardeşi dâhil herkesi öldürür. Daha sonra da Hasan'ın yanına döner.

Telli, Hasan'a otlardan merhem yapar. Hasan'ın yaraları iyileşinceye kadar burada kalırlar. Köroğlu, daha önceden Hasan'a zorda kalınca yakması için saçından iki tel vermiştir. Fakat Hasan bunları unutmuştur. Köroğlu, yüzüğüne bakınca yüzüğünün kapkara olduğunu görür. Böylece Hasan'ın zor durumda olduğunu anlar. Köroğlu ve keleşleri, Hasan'ın olduğu mağaraya gelirler. Telli, bu sırada çalı çırpı toplayıp Hasan'a kahve pişirmektedir. Hasan, babasının geldiğini görünce sağı solu açık olan Telli'ye babasının geldiğini duyurmak için türkü söyler:

(1)
Kır at uçar han elinden[374]
Kız ayıptır babam gelir
Eteğin indir belinden
Yâr ayıptır babam gelir.

Oturmuş kahve pişirir
Elleri çiçek devşirir
Görenler aklın şaşırır
Kız ayıptır babam gelir.

Yağmur yağar taş üstüne
Kalem oyar kaş üstüne
Al valayı baş üstüne
Yâr ayıptır babam gelir.

Hasan Bey söyler sözünü
Çok çektim cevri nazını
Yazmayla kapa yüzünü
Kız ayıptır babam gelir.[375]

Telli, bu sözleri dinler, giyinip kuşanır, yüzünü örterek ata biner. Köroğlu'nun karşısına kılıç çekerek geçip ona olduğu yerde kalmasını söyleyerek ne istediğini sorar. Köroğlu'nun sözleri üzerine onun sevgilisinin babası olduğunu anlar ve Köroğlu'nu Hasan'ın yanına getirir. Daha sonra hep birlikte Çamlıbel'e gidip Hasan ve Telli'nin düğününü yaparlar.

[374] Bu türkü, günümüzde türkü dağarcığımızda bulunan "İsabali Dinle Benim Sözümü" adlı türkünün benzer bir varyantıdır. Bkz. EK 72.
[375] Kaftancıoğlu 1979: 238.

EK 22.

Kocabey Kolu[376]

Kocabey, halkına hizmet eden, onları koruyan bir beydir. Hakkından geldiği bir toprağı; halkının da kendi toprakları vardır. Kocabey, toprağını ekip biçmekte, kendi halinde yaşamakta ve bu dünyanın geçici olduğunu bilmektedir.

Bu şekilde yıllar geçer. Günlerden bir gün, Kocabey'in toprağına eli tüfekli bir bölük atlı gelir. Kocabey, bu atlıların kendisinden istekleri olduğunu anlar; yine de bozuntuya vermeden onları misafir etmek istediğini söyler. Atlılar, Kocabey'i tersleyerek kendilerinin padişahın kulları olduğunu; padişahtan ferman getirdiklerini belirtirler. Ferman, köydeki eli tutan herkesi asker olarak, atları binek olarak vermesini, elde avuçta ne varsa onları da teslim etmesini emretmektedir. Kocabey, bu fermana şaşırarak kimseden alıp vereceklerinin olmadığını, kendi yağlarıyla kavrulup geçinip gittiklerini, padişahın bu sevdadan vazgeçmesi gerektiğini söyler. Bu sözler üzerine atlılar, Kocabey'e kamçı vururlar. Kocabey de karşı koyunca aralarında kavga başlar. Atlılar, ağızlarının payını alarak çekip gitseler de geri döneceklerdir. Kocabey de döneceklerini bildiği için halkını hazırlar. Padişah kuvvetleri, ansızın Kocabey'in bölgesini basarlar. Her yeri yağmalarlar, kan gövdeyi götürür. Kocabey, orduya karşı koymuşsa da yenik düşmüştür. Atına binip dağ-ova dolaşmak için çıkıp gider. Dağları mesken tutup padişahın atlılarını, kervanını, gelip geçenleri kovalar, yol keser. Adı yavaş yavaş duyulmaya başlar.

Kocabey'in ünü yayılırken Köroğlu'nun adı da çoktan herkes tarafından bilinmeye başlamıştır. Kocabey, Köroğlu'nun adını duymamıştır. Kendisinin tek yiğit olduğunu sanmaktadır.

Kocabey, bir gün dağlardan inip bir kahveye giderek kahveciden kahve ister. Kahve gelince Kocabey, kahveyi beğenmeyip kahvecinin yüzüne serper ve doğru düzgün bir kahve getirmesini ister. Kahveden yüzü yanan kahveci sinirlenerek kolaysa Köroğlu'na karşı durmasını, ona yiğitlik yapmasını söyler. Kocabey'in yanında Arif adında bir kardeşi, Mustafa adında bir de yiğidi vardır. Kocabey, hemen onları yanına alarak atına

[376] Kaftancıoğlu, Ümit (1979), "Kocabey Kolu", *Köroğlu Kol Destanları*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 277-301.

binip yollara düşer ve Çamlıbel'e varır. Çamlıbel'e geldiğinde herkesin yiyip içtiği, hiç kimsenin bir derdinin olmadığı, cennet görünümünde bir yer ile karşılaşır.

Arif ve Mustafa, Çamlıbel'de çadır kurarlar. Köroğlu'nun bekçileri onları görür ve Köroğlu'na haber ulaştırırlar. Köroğlu, onları kendi otağına, Çardaklı sarayına, çağırır. Köroğlu'nun adamları, Kocabey'i davet etmek için onun çadırına gidince onun heybetine şaşırırlar ve kendilerini zor toplayarak Köroğlu'nun onları huzuruna istediğini söyleyebilirler.

Kocabey, Çardaklı'ya gidince Köroğlu'nun keleşleriyle kurmuş olduğu düzeni çok beğenir fakat belli etmez. Ocakta kahve pişerken Kocabey, öyle kuvvetli hapşırır ki ocağın külü havalanıp kahvenin içine, Ayvaz'ın gözüne ve odanın içine dolar. Köroğlu da Kocabey'in üstün bir yiğit olduğunu anlar ve o da Kocabey gibi hiç bozuntuya vermez. Ayvaz, kahveleri yenileyip tekrar doldurunca Kocabey, bir kez daha hapşırır. Köroğlu, bu kez sinirlenir fakat kendine hâkim olur. Ayvaz, bir kez daha kahveleri yeniler. Herkes kahvesini alır; Kocabey kahve almaz. Kardeşi Arif'e kalkıp kendileri için kahve yapmasını söyler. Arif, kalkıp kahve yapmaya gider. Köroğlu, bunun üzerine onların nereli olduğunu sorar. Kocabey de onun nereli olduğunu öğrenmek istiyorsa er meydanına buyurmasını söyler. Bunun üzerine Köroğlu, atına biner.

İki yiğit birbirlerine saldırırlar. Köroğlu, karşısında gerçekten güçlü bir yiğidin olduğunu anlar. Kır At'ı sürüp kaçar; Kocabey, onu kovalar, ensesinden yakalar, al aşağı eder ve onun göğsüne çıkar. Eğer af dilerse onu bağışlayacağını söyler. Köroğlu, af dilemeyi bir yiğide yakıştıramadığı için yiğitçe başlayıp yiğitçe bitmesi gerektiğini belirterek af dilemez. Kocabey de Köroğlu'nun yiğitçe davranışı üzerine kalkarak onun yanında kalmak, onun keleşi olmak istediğini söyler. Yiyip içip kırk gün kırk gece kutlama yaparlar. Köroğlu, Kocabey'e bir türkü söyleyerek onu savaşa davet eder. Kocabey de bu savaş çağırısını hemen kabul eder. Köroğlu, Kocabey'in kabul etmiş olmasına sevinir. Fakat Köroğlu, Kocabey'e daha önce yenilmiş olmasından dolayı kırıktır ve Kocabey'in gitmesini, ölmesini istemektedir.

Köroğlu, Kocabey'i nereye yollarsa bir daha geri dönemeyeceğini düşünür. Aylar sonra onu kimin öldürebileceğini bulur, Hezeran Bülbülü'ne yollamaya karar verir. Köroğlu, bu düşüncelerle sıkıntılı bir şekilde of çekerken onun bu halleri, Köse Emmi'nin

gözünden kaçmaz. Köse Kenan, Köroğlu'na sıkıntıda olmasının sebebini sorar. Köroğlu da durumdan biraz bahseder.

Çardaklı'nın âdeti gereği bir işi kim yapacaksa kahveyi içmesi gerekmektedir. Kahveler gelir; Kocabey kahveyi içerek Köroğlu'na ne yapacağını sorar. Köroğlu da bu güne kadar hiç kimsenin bu işi başaramadığını söyler; Çamlıbel'in töresi gereği Kocabey'in bir iş başarması gerekmektedir. Kocabey, Köroğlu'nun kendisini ölüme gönderdiğini anlayıp sinirlense de işin ne olduğunu sorar. Köroğlu da herkesin bir can yoldaşı olduğunu, onun ise yalnız olduğunu belirterek yedi derya ötesinde dünyanın en güzel kızının oturduğunu söyler. Kocabey, o deryaları geçecek, Hezeran Bülbülü denen Acem kızının sarayına girecek, kızı kaçırıp gelecektir. Daha sonra Kocabey'in ve kızın düğünü yapılacaktır. Bu görevden sonra da Kocabey, aralarına katılmış olacaktır.

Kocabey, hazırlık yapmaya başlar. Kardeşi Arif, yiğidi Mustafa ve Ayvaz da yardımcı olarak Kocabey'in yanında gideceklerdir. Köroğlu, Ayvaz'ın gitmesini istemese de Köse Emmi gitmesini isteyince sesini çıkarmaz. Ayvaz da ayrılmak istemediği için ağlar. Köroğlu, ona destek vermeye çalışır. Bunun için Ayvaz'a bir türkü söyler:

(1)
Yaş getirme ela göze[377]
Canım Ayvaz'ım ağlama
Tanrı yardım eder size
Benim Ayvaz'ım ağlama.

Yiğitler savaşa gider
Erkek olan etmez keder
Başa gelen takdir kader
Han'ım Ayvaz'ım ağlama.

Köroğlu'nu salma gama
Kocabey'im bakar sana
Gözler dönmüş kızıl kana

[377] Bu türkü, "Başı Telli Canım Ayvaz Ağlama" adlı türkünün bir varyantı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bkz: EK 58.

Canım Ayvaz'ım ağlama.[378]

Bu türküden sonra Kocabey, Arif, Mustafa ve Ayvaz uğurlanır. Birlikte gece gündüz yol alırlar. Kırk gün kırk gece yol aldıktan sonra Hezeran Bülbülü'nün sarayının bulunduğu yere gelirler ve burada çadır kurarlar. Kocabey, atını sürerek yedi ırmak, yedi derya geçer ve yaşlı bir adama rastlayarak ona Hezeran Bülbülü denen kızı aradığını söyler. Yaşlı adam, pek çok kişinin ölümünün bu uğurda olduğunu, onun da ölebileceğini söyler. Hezeran Bülbülü'nün evlenmek için bir yiğit aradığını, böyle bir yiğidin de doğmamış olduğunu anlatır. Hezeran Bülbülü'nün sarayının kapısında aslan, kaplan gibi yırtıcı hayvanlar vardır. Kocabey'in önce onları kılıçtan geçirerek alt etmesi, daha sonra kırk basamak çıkması, sarayın iç kapısı olan demir kapıyı omuzlayıp kırması, en sonunda da karşısına çıkacak olan Hezeran Bülbülü'nü alt etmesi gerekmektedir. Böylece Hezeran Bülbülü onun olacaktır; aksi takdirde ise ölümü kaçınılmaz olacaktır.

Kocabey, her aşamayı geçer. Hezeran Bülbülü, karşısında dağ gibi bir yiğit görünce ona karşı koymayı düşünmez ve onunla evlenmek istediğini söyler. Kocabey de Çamlıbel'e gideceklerini söyleyince ikisi birlikte at sürerek yedi deryayı bir solukta geçip Ayvaz, Arif ve Mustafa'nın yanlarına gelirler. Bu defa hep birlikte at sürmeye başlarlar. Bir hayli yol aldıktan sonra dinlemek için bir yerde inerek çadır kurarlar. Kimse avlanmak, avlananları pişirmek gibi hizmet işlerini kabul etmez istemez; bu nedenle aralarında tartışma başlar. Bu sırada bir kervan geçer, kervanın geçmesine sevinirler. Kocabey, kervanı getireceğini söyler, bu sırada Ayvaz kervanı tanır. Bu kervan, padişahın en büyük bezirgânı olan yiğit ve ünlü Mamaş Bezirgânın kervanıdır.[379]Ayvaz, bezirgânın yanına kendisi gitmek ister fakat Köroğlu, Ayvaz'ı Kocabey'e emanet etmiştir. Bu nedenle Kocabey, gidip kervanın önüne çıkar ve kervanı durdurarak Mamaş Bezirgânın oradan haraç ve bac vermeden geçemeyeceğini, bu dağların Kocabey denen bir beyin olduğunu söyler. Mamaş Bezirgân, Kocabey'in bu tavrına sinirlenir ve ona kafa tutar. Bunun üzerine, karşılıklı türkü söylemeye başlarlar:

[378] Kaftancıoğlu 1979: 285.

[379] Köroğlu anlatılarında yaygın olarak bir "bezirgân motifi" geçmektedir. Bu bezirgânların adları, kahramanların onlarla karşılaştıkları mekânlar değişiklik gösterse de genel olarak onların yolları kesilerek onlardan haraç istenir ve onlar da bu haracı vermek istemezler. Bunun üzerine bezirgân ve onun önünü kesen kişiler arasında geçen konuşmalar da farklı türkülerle karşımıza çıkmaktadır.

(2)

(Kocabey)

Söyledim sözümü artık laf olmaz[380]
Payımı ver de gel geç Bezirgân
Akılsıza bin söz söylesen almaz
Develeri bırak geç git Bezirgân…

(Mamaş Bezirgân)

Köroğlu'yla elbirliği olmuşsun
Korkağı bulunca, hemen yolmuşsun
Belayı başına şimdi almışsın
Yolunu şaşırtır sana Bezirgân.

(Kocabey)

Bu dağları sana mezar ederim
Bin deveni bir kılıçla güderim
Çardaklı'ya kellen ile giderim
Kervanı bırak da gel geç Bezirgân

(Mamaş Bezirgân)

Yiğit olan haya huya bağırmaz
Meydanlara yardımcılar çağırmaz
Her ana ben gibi yiğit doğurmaz
Kelleni koltuğa verir Bezirgân

[380] Bu türkü, bir "Bezirgân" türküsüdür. "Çamlıbel'den de Baktı Köroğlu" ve "Karşıdan Görünen Ermeni Midir?" türküleriyle aynı konuyu işlemektedir. Bkz. EK 37.-EK 38.
Bu türkü, Mamaş Bezirgân ile Kocabey arasında geçmesi bakımından da "Bala Benlik ile Girme Meydana" adlı türküyle benzerlik göstermektedir. Bkz. EK 40.

(Kocabey)

Kocabey'em çok diyarlar gezmişem
Nice nice alayları bozmuşam
Bin kelleyi bir çıtaya dizmişem
Varlığını bırak kurtul Bezirgân

(Mamaş Bezirgân)

Ben Mamaş'ım İran Turan gezmişem
Yiğitlikte çok okuyup yazmışam
Meydanlarda öz canımdan bezmişem
Yiğitliğin yere serer Bezirgân.[381]

Kocabey, artık sözü uzatmaz ve kılıcını çekerek bezirgânın üzerine saldırır. Bezirgân, yiğitçe ona karşı koyar. Kocabey, birçok kılıç ve gürz darbesi yer. Attan düşer, kendini zor kurtarıp çadıra sığınır. Bu defa Arif, ata binip Mamaş Bezirgân ile mücadele eder. O da yaralanır. Mamaş Bezirgân ile mücadele etmek için giden Mustafa'nın da başına aynı şeyler gelir. Ayvaz da gidip savaşmak ister fakat Kocabey emanet olduğu için onu bırakmak istemez. Fakat Ayvaz, Kocabey'i dinlemez ve Mamaş Bezirgânın yanına gider.

Bezirgân, genç, güzel, bıyığı yeni terlemekte olan Ayvaz'ı görünce onun geri dönmesini ister. Ayvaz, geri dönmez ve Bezirgânın üzerine saldırarak onun atını ikiye böler. Bir hamle daha yapınca Bezirgân, yere düşer ve kan revan içinde kalır. Ayvaz, Bezirgânı sürükleyerek çadıra getirir. Kocabey, bu duruma hem üzülür hem sevinir. Ayvaz'ı tebrik edip alnından öper. Kervanı, kervandaki tüm eşyaları alırlar ve Çamlıbel'in yolunu tutarlar. Bezirgân da perişan bir halde yola düşerek bir köye uğrayıp bir at satın alır. Daha sonra İstanbul'a giderek padişaha başına gelenleri anlatır. Padişahın ordusu, Kocabey'in üstüne yürümek için yola çıkar.

Kocabey ve yanındakiler, yorulunca bir suyun başında konaklarlar. Ayvaz, turna avlar. Birlikte yiyip içip eğlenirler. Onlar eğlenirken Mamaş Bezirgân ve ordusu onlara saldırırlar. Hepsi bağlanıp İstanbul'a getirilirler, bir zindana, bir kuyuya atılırlar, her gün bir lokma ekmek ile günlerini geçirirler. Bu şekilde bir yıl geçer.

[381] Kaftancıoğlu 1979: 291-292.

Günlerden bir gün, bir Türkmen yiğidi, Kocabey'in öğünlük ekmeğini götürürken onu saz çalıp türkü söylerken duyar. Kocabey, türküsünde kurtulma isteğini dile getirmektedir. Türkmen yiğidi, türküyü duyunca çok üzülür ve ona yardım edeceğini kuyuya bağırır. Bir name yazmasını, nameyi sarkıtacağı ipin ucuna bağlamasını ister. Nameyi alıp Çamlıbel'e götürecektir.

Kocabey, nameyi yazar; Türkmen yiğidi, nameyi alıp gece gündüz demeden yol alıp Çamlıbel'e varır ve nameyi Köroğlu'na verir. Köroğlu, nameyi okuyunca ağlar ve yiğitlerine hazırlanmalarını söyler. Hep birlikte İstanbul'a varırlar. Bir kahveye gidince burada Kocabey ve arkadaşlarının yarın asılacaklarını duyarlar.[382] Darağacı kurulmuş, hazırlıklar bitmiştir. Hezeran Bülbülü de padişahın kölesi olacak, ona hizmetçi olarak alınacaktır.

Köroğlu, kılık değiştirip sazı ile yanık yanık türkü söyleyerek yollara düşer. Onun dertli sesini işitenler derdinin ne olduğunu sorarlar. Köroğlu da derdini onların anlamayacağını dile getirerek derdini anlatmak üzere padişaha gitmek istediğini dile getirir. Köroğlu, padişahın huzuruna gelince el etek öpüp ağlayıp sızlanır. Padişah, derdinin ne olduğunu sorunca aç susuz kaldığını, kırk yıldır hizmet ettiği Köroğlu'nun onu döverek kovduğunu anlatır. Padişah da hiç ağlamamasını, yarın öcünü alacağını, Köroğlu'nun ölümünün onun elinden olacağını, onu eliyle asıp ipini çekeceğini söyler. O gün de onu sarayda konuk eder.

Ertesi sabah, Kocabey, Arif, Mustafa ve Ayvaz zindandan çıkarılırlar. Asılmak üzere beyaz gömlek giydirilmiş, boyunlarına da suçlarının yazılı olduğu kâğıtlar asılmıştır. Köroğlu, sazının alıp darağaçlarının altına gelerek türkü söylemeye başlar:[383]

(3)

[382] Bu durum, Köroğlu anlatılarının başlıca olaylarından birisidir. Birçok Köroğlu anlatısında Köroğlu'nun bir ya da birkaç yiğidi kötü durumda kalır ve esir düşer. Köroğlu, bir şekilde yiğitlerinin asılacağını duyar, onun bu haberi duyduğu zaman genellikle yiğidin/yiğitlerin asılacağı zamanın bir gün öncesidir. Köroğlu ve arkadaşları, yiğitleri kurtarmak için yetiştiklerinde hazırlıklar bitmiş ve darağacı kurulmuştur. Bu örnek de yukarıda belirtilen diğer örnekler gibi Köroğlu anlatılarının var olan belli başlı olaylarındandır ve olayın bu kola yansımasıdır. Bahsedilen bu olaylar etrafında da pek çok türkü oluşmuştur. Benzer konular üzerinde değişik türkülerin oluşmasının bir nedeni de hikâye anlatıcılarının farklı olması ve anlatıların dilden dile dolaşarak değişmesi dışında Köroğlu anlatıları içerisinde benzer olayların değiştirilerek verilmesidir. Böylece benzer olaylar etrafında farklı Köroğlu türküleri oluşmaktadır.

[383] Köroğlu hikâyelerindeki darağacının kurulması sahnelerini yansıtan pek çok türkü bulunmaktadır. Bu türküler, gerek kolların farklı olması, gerekse bu sahnenin pek çok anlatıda farklı şekillerde geçmesi bakımından değişiklik göstermektedir.

Sağ yanda Demircioğlu[384]
Vur diyende vurmaz mısın?
Sol yanında Köse Kenan
Kır diyende kırmaz mısın?

Çardaklı'nın koca kurdu
Çevremizi sarmış ordu
Ayvaz'ım zındanda durdu
Sür diyende sürmez misin?

Kirizoğlu Mustafaynan
Celali Mehmet Hanınan
Köroğlu'm şimdi ününen
Yar diyende yarmaz mısın?[385]

Köroğlu'nun türküsü bitince pusuda bekleyen Köse Kenan, Kiziroğlu ve bütün keleşler hep birlikte saldırırlar. Darağacının kurulduğu meydanda kan gövdeyi götürür. Kocabey, Arif, Mustafa ve Ayvaz'ı kurtarırlar.

Köroğlu, Hezeran Bülbülü'nü de kurtarmak için sarayın önüne gelir. Sazını eline alarak türkü söyleyip Hezeran Bülbülü'ne sesine duyurur ve ona çıkıp gelmesini, onu götüreceğini söyler. Hezeran Bülbülü, Köroğlu'nun sesini duyar duymaz eşyalarını toplayıp aşağı iner ve Kır At'ın terkisine atlar.

Hep birlikte Çardaklı Çamlıbel'e dönerler. Kırk gün kırk gece Kocabey ve Hezeran Bülbülü'nün düğününü yaparlar, yiyip içip eğlenirler.[386]

[384] Türkü, "Ayvaz Benim Senden Yana" türküsünün bir varyantıdır. Bkz. EK 46.
[385] Kaftancıoğlu 1979: 298-299.
[386] Köroğlu anlatılarının genel olarak "düğün sahnesi" ile bittiği görülmektedir. Söz konusu olan düğünler ise farklı kahramanların düğünleridir. Bu durum, bir Köroğlu anlatısında var olan olayların diğer Köroğlu anlatılarına yansıdığının kanıtı niteliğindedir. Kahramanlar değişir fakat olaylar ve hikâyenin bitişi aynı kalır. Ayrıca bu durum, bir kahramanlık hikâyesi olan Köroğlu hikâyesinin aşk hikâyesine yaklaştığını göstermektedir. Değişen toplum düzeni ve yerleşik hayata geçilmesi hikâyedeki olağanüstülük ve kahramanlık unsurlarını yavaş yavaş azaltmış ve aşk unsurlarını artırmıştır.

EK 23.

Oltu Kolu[387]

Köroğlu, her önemli başarısının ardından uzun süre dinlenmekte, Çardaklı Çamlıbel denen dağda, dem odasında bütün yiğitlerinin katıldığı eğlencelerle kırk gün kırk gece eğlenmektedir.

Silistreli Hasan Paşa karşısında elde edilen büyük başarıdan sonra da Köroğlu ve arkadaşları yiyip içip eğlenirler. Köroğlu'nun iki hanımı vardır. Köroğlu, birkaç gün de sağında Perizat Hanım ve solunda çok sevdiği Hasan ve Hüseyin adındaki iki oğlunun annesi Telli Nigar ile eğlenir.

Köroğlu eğlenirken kale gözcüleri, etrafı gözetlemeye devam etmektedirler. Ayaklarının ucunda bir derviş görürler. Onlar gökleri gözetlerken dervişin ayaklarının uçlarına kadar geldiğini görmedikleri için aralarında gülerler. Dervişi yaka paça göndermeye kalkışırlar. Derviş, yaşlı ve yoksul bir adama bu şekilde davrandıklarını görürse Köroğlu'nun onlara kızacağını belirtir. Bunun üzerine gözcüler, yumuşayıp adama ne istediğini sorarlar. Yaşlı adam, Köroğlu'nu görmek istemektedir. Gözcüler, yaşlı adamı Köroğlu'nun yanına götürürler. Yaşlı adam, Köroğlu'nu hanımlarıyla eğlenip kahve içerken bulur, hiç bozuntuya vermeden ona selam verir.

Köroğlu, yaşlı adama kim olduğunu sorunca, yaşlı adam Oltulu bir derviş olduğunu, adının da İmdat olduğunu söyler. Yanında iki güzel, kapısında bekçiler ve bu kadar adamı varken Köroğlu olmanın kolay olduğunu belirtip eğer yiğit ise ondan ezilen insanları kurtarmasını ister. Köroğlu'na kötü durumda olduklarını anlatır. Köroğlu da yaşlı adama hemen onlara kimin kötülük yaptığını sorar. Yaşlı adam, Köroğlu'na durumlarından bahseder: Oltu Beyliğinin başında Tamara adında bir kadın vardır; bu kadının oğlu da paşa rütbesinde olan Kenan Sancaktar'dır. Köroğlu, bunları öğrenince hemen Ayvaz'a Köse Kenan'ı çağırmasını emreder. Köse Kenan gelince Köroğlu, ona kılıç kuşanacaklarını söyler. Köse Kenan, onca savaşın üzerine hala düşman kalmasına şaşırır. Köroğlu, ona savaşacaklarının kim olduğundan söz eder.

---

[387] Hikâye için bkz. Kaftancıoplu, Ümit (1979), "Oltu Kolu", *Köroğlu Kol Destanları*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 302-335.

Köroğlu, Çardaklı Çamlıbel'i koruyacak birkaç nöbetçi dışında herkesin savaşmak için gitmesini ister. Köse Kenan, bu duruma karşı çıkar, kendi komutasındaki yiğitlerin savaşmak için yeteceğini, Köroğlu'nun gelmesine gerek olmadığını söyler. Fakat Köroğlu, kadının zekâsından ve Köse Kenan'ın kadını görünce yumuşamasından korkmaktadır. O yüzden Köse Kenan, yüz elli yiğitle gidecek, Köroğlu da arkasından gelerek yüz elli yiğitle birlikte ona katılacaktır. Köse Kenan, bunu kabul etmekte direnir. Çünkü bu şekilde savaşı Köse Kenan değil Köroğlu kazanmış olacaktır. Köse Kenan, ölürse de kalırsa da kendisinin gitmesini isteyerek fikrinden dönmez. Köse Kenan, bu sözleri söylerken bir ara Ayvaz'ın yüzüne bakar. Köroğlu, ona Ayvaz'ı ve Kır At'ı vermeyeceğini söyler. Yalnızca oğlu Hasan Beyi Köse Kenan'ın yanına verir. Köse Kenan, bu duruma sevinir. Yola çıkmak için hazırlıklar yapılır. Köroğlu, Hasan Beye Tamara'nın çok kurnaz bir kadın olduğunu, Köse Kenan'ın kadını görünce yanlışlık yapıp onun tatlı diline, görünüşünü aldanacağını anlatır. Oğluna Köse Kenan'ın kadın ile yakınlık kurmasını engellemesini tembih eder. Aksi takdirde ölümleri kaçınılmaz olacaktır.

Hasan, babasının tembihlerini dinleyeceğine söz vererek atına biner. Köse Kenan da kendi atı Demirdon'a biner. Yüz elli yiğitle yola çıkarlar. Köroğlu, Köse Kenan başının dikine gittiği için endişelidir.

Köse Kenan ve Hasan Bey ordu ile birlikte gece gündüz yol alırlar. Köse Kenan, direkt Oltu'nun içine girmenin doğru olmayacağı için yiğitlerin attan inmelerini buyurur ve etrafı kolaçan ederler. Köse Kenan, bu savaşı kazanıp kendisini Köroğlu'na kanıtlama niyetindedir. Yanında alçı getirmiştir, alçıyı ortaya döker ve kalıp dökmesini bilen yiğitleri yanına çağırır. Alçıdan kendisinin bir heykelini yaptırır. Bu alçı heykeli alarak Oltu'ya girer. Köse Kenan, tanınmamak için derviş kılığındadır. Etraftakilere Tamara Sultan'ın nerede olduğunu sorar. Çocuklara heykel yapan bir usta olduğunu, sultana yaptığı heykeli götüreceğini söyler. Çocuklar, yolu gösterirler. Köse Kenan, heykeli sultanın sarayının balkonuna çıkarır ve daha sonra yiğitlerinin olduğu ormana döner. Ertesi sabah, Tamara Sultan'ın cariyeleri heykeli görerek sultana haber verirler. Heykeli gören Tamara Sultan, adamın buralardaki adamlara benzemediğini görerek heykelin ya Köroğlu'na ya da onun yiğitlerine ait olduğunu düşünür ve hemen oğlunu çağırır. Oğluna heykelden bahsederek gelenlere tuzak kuracağını söyler ve ondan bir araba yollamasını ister. Oğlu, annesine bir araba yollar ve ordusunu hazırlar.

Tamara Sultan, kırk cariyesini güzelce süsler. Cariyeler, üstlerine yasa bürünmüş gözükmek için kara ipekten birer şal alırlar. Tamara Sultan, kızları arabaya bindirip ormana gider. Kızlar, arabadan inerler. Tamara Sultan, kızlardan ağıt gibi ufak türküler söyleyip kendilerini göstermelerini ister. Kırk cariye, salına salına Köse Kenan'ın çadırının yakınlarına gelirler. Köse Kenan, kızların güzel seslerini duyunca çadırından çıkar. Tamara Sultan'a kırk cariye ile neden oradan geçtiğini, maksadının ne olduğunu sorar. Tamara Sultan, heykelin bu adama ait olduğunu anlar. Ona nereli olduğunu, adını, buralarda ne işi olduğunu sorar. Köse Kenan da sorularına cevap verir. Tamara Sultan'dan intikam alacaklarını anlatır. Tamara Sultan, Köse Kenan'ın kaç yiğidinin olduğunu da öğrenir. Köse Kenan'a beyinin öldüğünü, kendisinin ve cariyelerinin yas içinde olduğunu söyler. Adını Hatice Sultan olarak değiştirir. Başında onu Tamara'dan ve Kenan Sancaktar'dan koruyacak bir yiğidinin olmadığından söz eder ve Köse Kenan ile yiğitlerini kendisinin misafirleri olmak üzere sarayına çağırır. Köse Kenan, bu teklifi hemen kabul eder. Hasan Bey, bu işin içinde bir iş olduğunu, kadının onları aldattığını, türkü ile Köse Kenan'a anlatır:

(1)
Sana kurban olam emmi[388]
Bunlar bizi aldatırlar.
Verme bize derdi gamı
Vallah bizi aldatırlar.

Yiğit sözünden bellidir
Güzel nazından bellidir
Bunlar yüzünden bellidir
Emmi bizi aldatırlar.

Köse Emmi dinle beni
Bilirim edeb erkânı
Tuzağa saldılar seni
Emmi vallah aldatırlar.[389]

[388] Türkü, "Dinle Beni Köse Emmi" adlı türkünün bir varyantı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bkz. EK 71.
[389] Kaftancıoğlu 1979: 314-315.

Köse Kenan, Hasan Beyin babası Köroğlu gibi her işine karışmasına sinirlenir ve bu kadınla evlenip dünya evine girebileceğini söyler.

Tamara Sultan, Hasan Beyin Köroğlu'nun oğlu olduğunu anlar. Durumu cariyelerine söyleyerek onlardan Hasan Beyi tuzağa düşürmelerini ister. Köse Kenan'a da Hasan Beyin kim olduğunu sorunca onun Köroğlu'nun oğlu olduğunu kesin olarak anlamış olur. Köse Kenan, Hatice Sultan sandığı Tamara Sultan'a eğer evlenmek isterse onunla evlenip evlenmeyeceğini sorar. Tamara Sultan da bunu seve seve kabul edeceğini belirtir ve yarın nikâhlarının sarayda kıyılabileceğini söyler. Tamara Sultan, onlarla vedalaşarak sarayına gelir ve oğluna yiğitlerin çok güçlü olduğunu, ordularının onlarla başa çıkmayacağını anlatır ve oğluna yardımcı olacağını söyler. Oğlundan yüz elli kilo pirinç, yüz koyun ve "tiryakiekber" tozu ister. Tamara Sultan, yemeklere bu tozdan koyacak, toz onların kanına karışınca oğlu onlara istediğini yapacaktır. Oğlu, sarayın önüne yiğitlerin atları için yüz elli kazık çakacak, yüz elli kazık da sarhoş olup kendilerinden geçen yiğitleri bağlamak için hazırlanacaktır.

Ertesi gün Köse Kenan, şölene gideceklerini yiğitlerine duyurur. Hasan Bey, şölene değil savaşa geldikleri gerekçesiyle Köse Kenan'a karşı çıksa da Köse Kenan onu dinlemez. Şehre girerler. Şehrin girişinde Tamara Sultan'ın görevlendirdiği iki delikanlı vardır. Köse Kenan, Hatice Sultan'ın sarayını sorunca delikanlılar sarayı gösterirler. Köse Kenan, bu sarayın daha önce heykeli bıraktığı saray olduğundan kuşkulanır fakat emin olamaz. Sarayın önüne gelirler. Tamara Sultan, her yiğit için bir kız hazırlamıştır. Yüz elli kıza her birinin bir yiğit almasını ve gönüllerini eğlendirmelerini söyler. Kızlar, yiğitlerle birlikte giderler. Tamara Sultan, Köse Kenan'ın ve Hasan Beyin kendisinin konukları olacağını söyleyerek onları içeri alır. İçerde türlü türlü yemekler vardır. Bu duruma dayanamayan Hasan Bey, türkü söylemek üzere Köse Kenan'dan izin alır ve türküsünde namert insanın ekmeğini yemek istemediğini dile getirir. Köse Kenan, yapılan bu kadar hazırlığın üzerine Hasan Beyin bu şekilde davranmasına kızarak böyle yapmaması gerektiğini söylese de Hasan Bey, yemeklerden yemeyeceğini türkü ile anlatmaya devam eder. En sonunda Köse Kenan'ın ikna etmesiyle Hasan Bey de yemeğe başlar. Yemekler biter, arkasından kahveler içilir. Zaman geçince hepsinin başı dönmeye, renkleri sararmaya başlar. Bıyıklı Yusuf'un başının döndüğünün söylemesi üzerine Köse Kenan, aygın baygın Hasan Beyin haklı çıktığını ifade eder. Daha sonra hepsi kendilerinden geçer, düşer bayılırlar. Tamara Sultan, sevinç ile hemen oğlunu çağırır.

Oğlu ve askerleri, yiğitleri daha önceden hazırladıkları kazıklara bağlarlar. Tamara Sultan, oğlundan hemen Çamlıbel'e giderek Köroğlu'nu yok etmesini ister. Bunun üzerine Kenan Sancaktar, askerleri ile birlikte hemen Çamlıbel'in yolunu tutar.

Köroğlu, Çamlıbel'de merak ve tedirginlik içinde yiğitlerinin gelmesini beklemektedir. Rüyasında Hasan Beyin bir kuyuda olduğunu ve onun kendisinden yardım istediğini görür. Telli Nigar, Köroğlu rüya görürken bağırınca ne olduğunu sorar. Köroğlu, Ayvaz'ı çağırarak keleşlerinin başlarının dertte olduğunu söyler ve Ayvaz'dan Kır At'ı hazırlamasını ister. Daha sonra keleşlerine rüyasını anlatır. Lelevütlü ve Ayvaz, bu kadar yiğidin gitmesine gerek olmadığını söyleyip birlikte yola çıkmak isterler. Köroğlu, onları kırmaz. Köroğlu, Ayvaz ve Lelevütlü yola çıkarlar.

Oltu şehrinin yakınına gelince Köroğlu, onlardan Kır At'ı da alarak beklemelerini ister. Kendisini şehre gidecek herkes onu budala biri sanacak, Köroğlu da olup bitenleri, yiğitlerinin durumunu öğrenecektir. Gerektiğinde onları türkü söyleyerek çağıracak, bu sesi onlardan önce Kır At duyacaktır. Bu durumda onlardan yanına gelmesi için Kır At'ı bırakmalarını ister.

Köroğlu, ölümcül bir derviş kılığında topallayıp gülünç gazeller okuyarak şehre gelir. Çoluk çocuk arkasından taş atar, onunla gülüp eğlenir. Köroğlu, çocuklara onu taşlamamaları, kendisinin ihtiyar bir derviş olduğunu söyler ve onları etrafına toplar. Burada birkaç gazel okuyacağını, annelerinin babalarının onlara bu sıralarda ne anlattıklarını sorar. Çocuklar, annelerinin ve babalarının son zamanlarda kendilerine bir şey anlatmadıklarını, hepsinin çok üzgün olduğunu söylerler. Köroğlu, bu durumun nedenini sorar. Onlar da Köroğlu'nun yiğitlerinin onları kurtarmaya geldiklerini fakat yiğitlerin Tamara Sultan'ın tuzağına düştüklerini, Tamara Sultan'ın oğlu Kenan Sancaktar'ın da Çardaklı Çamlıbel'i yıkmaya gittiğini anlatırlar.

Köroğlu, çocukların yanından ayrıldıktan sonra gazeller okumaya başlar. Söyledikleri Hasan Beyin kulağına gelir. Hasan Bey, Köroğlu'nun sesinin kulağına geldiğini türkü ile Köse Kenan'a söyler. Köse Kenan, böyle bir şeyin olamayacağını söyler. O sırada Hasan Beyin sesi de Köroğlu'nun kulağına gelir ve oğlunun hayatta olduğuna sevinir. Hasan Beyin Köroğlu'nun oğlu olarak neşeli türküler söylemesi gerektiğini, eğer üzüntülüyse onu kurtarmayacağını düşünür.

Tamara Sultan ve cariyeler, türküsünde babasının geldiğini söyleyen Hasan Beye gülüp onunla dalga geçerler. Köse Kenan, daha fazla dalga geçmemeleri için Hasan Beye artık susmasını söyler. Köroğlu, bu sırada yüksek sesle bir türkü söylemeye başlar. Kır At'ın tüyleri diken diken olur ve at kişnemeye başlar. Ayvaz, Kır At'ı bırakır. Lelevütlü ile birlikte Kır At'ın peşinden giderler. Kır At, kalesinin kapısına gelerek kapıyı kırar. Kale kapısında olan Köroğlu, Kır At'a binerek içeri girer. Köse Kenan'a hata yaptığı için selam verir. Köse Kenan, Köroğlu'nun selamını almaz ve ondan kollarını açmasını ister. Köroğlu, Köse Kenan'ın kollarını açmadan önce yaptığı yanlışı türkülerle dile getirir. Köroğlu'nun türkülerini duyan Tamara Sultan, onun kim olduğunu sorar. Onun, Köroğlu olduğunu öğrenince de inanmak istemez. Köse Kenan, kolları açılınca Tamara Sultan'ın kellesini keserek intikamını almak istemektedir. Köroğlu, Köse Kenan'dan cariyelere dokunmama sözünü alarak onun kollarını çözer. Köse Kenan, kılıcını kaldırmışken Köroğlu, töreleri gereği kadınlara el kalkmayacağını ifade eder. Bunun üzerine Köse Kenan, kılıcını indirir. Birlikte tüm keleşleri çözerler. Kenan Sancaktar, Çamlıbel yolunda olduğu için kaybedecek zamanları yoktur. Hemen yola çıkarak Çardaklı Çamlıbel'in Çimliçayır denen eteklerine inerler. Kenan Sancaktar'ın ordusu kaleyi sarmak üzeredir.

Köroğlu, Köse Kenan'a keleşleri alarak Sarıyargan boğazına gitmesini söyler. Eğer kalenin kuşatılmasını önlerse bir türkü söyleyecek türküde kimin adını söylerse o çıkıp yanına gelecektir. Köse Kenan, keleşleri alarak gider. Köroğlu, Kenan Sancaktar'ın önüne çıkar ve atının başını çekmesini ister. Kenan Sancaktar, derviş kılığındaki Köroğlu'nu tanımaz. Köroğlu, kendini tanıtır ve Kenan Sancaktar'ın Çamlıbel'den gitmesini söyler. Kenan Sancaktar da keleşlerini annesinin kazıklara bağlattığını kendisinin de ondan hesap soracağını dile getirir. Köroğlu, türkü söyleyerek Köse Kenan'ı yanına çağırır. Köse Kenan'ı karşısında gören Kenan Sancaktar'ın dili tutulur. Kenan Sancaktar, bir kişiyi kurtarmış olmasının hiçbir işe yaramayacağını söyler. Köroğlu, bu defa da oğlu Hasan'ı çağırır. Daha sonra bütün yiğitler gelir. Böylece Kenan Sancaktar, bütün yiğitlerin annesinin elinden kurtulmuş olduğunu anlar. Köse Kenan, artık sabredemeyerek kılıcını çeker. Arkasından diğer keleşler[390] de kılıç çekip Kenan Sancaktar'ın ordusuna saldırırlar.

[390] Burada adı sayılan keleşler, *"Hasan Bey, Demircioğlu, Bıyıklı Yusuf, Kiziroğlu, Reyhan Arap, Ayvaz, Deli Celali, Hendekatlamaz, Dolmagöz, Pire Boyun…"* dur (Kaftancıoğlu 1979: 333).

Köroğlu, orduda yiğit olacak, keleşlik yapacak birileri varsa öldürülmemelerini emreder. Köse Kenan, ordusunun yarısını önüne katmış savaşmaktadır. Ayvaz, Köroğlu'nun bu fikrini Köse Kenan'a söylemeye gelince onun önüne gelene kılıç salladığının görür. Köroğlu'nun artık kimsenin canına kıymak istemediğini, elindeki düşmanları bağışlamasını söyler. Köse Kenan, sağ kalan askerleri getirir. Köroğlu, Kenan Sancaktar'ı bağışlar, onu kendi keleşleri arasına alır. Kalan askerlere de onları bağışladığını, isteyenin Oltu'ya dönmesini, isteyenin de yanında kalarak kendisinin keleşi olmasını söyler. Hiç kimse Oltu'ya dönmez, herkes Köroğlu'nun yanında Çamlıbel'de kalır.

Köse Kenan, Hasan Bey ve birkaç keleş Oltu'ya giderek durumu bildirirler. Tamara Sultan'ı Oltu'dan sürerler. O günden sonra da Oltu şehrinde kimse kimsenin hakkına el uzatmaz ve işine karışmaz.

EK 24.

Köroğlu'nun Sonu[391]

İşte Köroğlu'nun son kolu Bolu Beyi kolundan alır, ki bir tüfek, üç mermi ile Avrupa, devletimiz Sultan Murad'a hediye olarak göndermişti. Nihayet Bolu Beyi'nin elinden bu tüfeği, üç mermi boşa gidip, alarak toy düğün yaptıktan sonra Köroğlu ise, keleşler şadıman olup, "Emi!", "Ne var?", "Emi, devletin nişanesi elimde olmaz, ben bir devlet kapısından bir tüfeğe lâyık değilim. Ancak götüreyim artık muhakkak, ki bu tüfek, delikli demir çoğalır, bizim de bu beyliğimiz, dere beyliğimiz artık hiçe gidecektir." deyip, " O ne söz?" soran koçakların, Köse'nin bu sözüne Köroğlu ise, derhal alarak "Eğlen emi, eğlen, sen benden naziksin." deyip, tüfeği çıkartıp Köse'nin önüne, "Bunun mermisi yok, hele bunun mermisi olsun da, bunu içerisine koy da, bu tetiğe dokan. Karşısında nece yiğit olsam,-diye- fayda vermez. Bolu Beyi'nin elinden üç ateş çıktığını gördüm. Üç yüz atmış altı damarım bütün titriyordu. Bunun karşısında ne kılıç, ne kalkan, hiçbir şey dayanmaz." deyip şu cevapları son olarak demişti:

Asker geldi tabur tabur düzüldü[392]
Alnımıza kara yazı yazıldı
Tüfek icad oldu, mertlik bozuldu
Eğri kılıç kından paslanmalıdır

Benden selâm olsun Bolu Beyi'ne
Çıkıp bu dağlara seslenmelidir
Kırat köpüğünden insan kanından
Dağlar kızıl kana bölünmelidir
"İşte bizim yiğitliğimiz emi bu güne kadar idi, bundan sonra yiğitliğimiz fayda vermez"

Köroğlu pay umma şeref şanından
Yiğit sakınır mı er meydanından

---

[391] Bu hikâye, Mehmet Kaplan, Mehmet Akalın ve Muhan Bali'nin "Köroğlu Destanı" adlı eserinden, değişiklik yapılmadan, direkt olarak alınmıştır.
Bkz. Kaplan, Mehmet, Akalın, Mehmet, Bali, Muhan (1973), (Anlatan: Behçet Mahir), *Köroğlu Destanı*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, s. 583-587.

[392] Bu türkü, "Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-1" türküsünün varyantıdır. Bkz. EK 33.

Kırat köpüğünden insan kanından
Dağlar kızıl kana bölünmelidir

deyip, tüfeği Kıratın terkisine bağlayıp, Allah'a ısmarladık edip, doğru İstanbul içerisine, Yıldız önünde Kırat'ı eğleyip; halayıklar tuttular. Köroğlu ise tüfek elinde, yani devlet nişanesi.

Asker ocağının bir çöpüne hain bakan kendi yurduna hain bakmış olur. İki sene emek veriyorsun, ver, kendi vazifen için gidiyorsun, vatan hizmetidir. Amma nasıl güle güle gittin, öyle dön gel. Güle güle giden bir kimse, evvel ahir, güle güle döner, annesine, babasına, vatanına yetişir. Devletin bir sikkesine hain olma. Her ne kadar elbise vermiş ise, verdiği elbiseyi derhal teslim et. Tamahkarlık verip bir, bir şeyi eğleme. Devlet kapısının bir iğnesi, bir çuvaldız sana kusturur. Hakikat de öyledir.

Köroğlu tüfeği koyup, kollarını göğüste tutup, el bağlayıp devlet karşısında durdu. "İşte devletlim emanetini teslim al. Boynum da kıldan ince, kılıçtan keskindir. Bir can borçlusuyum, huzur-ı divana geldim, dilersen affet, dilersen cellat. Sen benim babamsın, ben senin evladınım. Emrinden dışarı çıktığım yok. Ancak işin hakikati, ben sana düşman olmam, amma beni ilânet edenleri sesle huzur-ı divanına, hakkımda arz-ı haller verenleri sesle karşına. Ben de huzur-ı divanında el bağlamış duruyorum. Her kimden kırkta bir bırakıp, yedide bir pac aldığımı, yüz be yüz yüzüme ikrar eden olursa, kılıcı onun eline ver. Emir buyur, boynumu o vursun." Deyip halini arz ettikten sonra devlet Köroğlu'nun bu cevaplarına emir verdi, ki, çünkü bütün kırk tane bezirgânın verdiği arz-ı haller hepsi devlet dosyasında idi, "Çağırın arz-ı hal sahiplerini!".

Her birisini bir diyardan sesleyip devlet karşısına getirdiler. İçeri giren adam Köroğlu'nu görüp seydi turnası gibi bezirganların renkleri kaçıp dondu kaldılar. Kırk bezirganı bir araya düzüp emir verdi devlet, arz-ı haller dosyadan çıkıp, teker teker arz-ı haller okunarak her dilekçenin sahibini sesletip ileri, "İşte Köroğlu kimseden yedide bir pac almamışım, diyor. Sizin verdiğiniz şikâyette dilekçeniz yedide bir pac kimden almışsa kılıcı eline verecek boynunu vursun diye, ifade verdi, söyleyin!".

Hakikat hal efendi bu cevaplardan hisse al. Sakın kimsenin gıyabında bühtan etme. Zamanı gelir, ki dağ dağa kavuşmaz ama insan insana kavuşur, yüz yüze geldiği zamanda yüzler kızarır. İnsanların hayatı doğruluk ile gider. Yalan söyleme ile bir insan hayat geçireyim diye bir hayata mensup olmaz. Daimi sözün doğrusu insanı hem yükseğe

yükseltir, hem de büyük divanlarda güldürür. Yalan söz insanı her vakit yere baktırır. İşte bu sözlerden iyi ibret almalı, ki kırk tane yalan söyleyen adam Köroğlu'nun karşısında, çünkü şimdi işin hakikat kapısına gelmişti, ki yüz yüze geldiği zamanda yüzler kızarıyor.

"Gelin bakalım, -diye- hanginizden aldım? Kırkta bir pacı bırakıp da yedide bir de hanginizden aldım, söyleyin!". Köroğlu'nun bu sözlerine bütün bezirganların yüzleri kızarıp yere baktılar. Padişah anlayıp bu bir ilâne, bu gibi bir aslana bir gayrı hak bühtan. "Şimdiye kadar ya bize ülke göster, ya bu işin hakkından gel, diyordunuz. Niçin şimdi yere bakıyorsunuz? Hiç Allah'tan korkmaz mısınız, bu gibi aslanların kanına sebep olmak istersiniz. Bir adam değil, iki bin adamın kanını döktürmek mi istiyorsunuz?" deyip bezirgânları acı sözler ile huzur-ı divandan, Köroğlu'nun kusurunu af edip, amma "Oğlum, bundan sonra emir veriyorum, derebeyliği kalkacak, bütün askerlerim, ordularım delikli demire mensup oldu." Artık Avrupa ilerledikçe top ta geriden çıkıp ve topun da verilmesini bildirmişlerdi. Artık ağır silahlar çoğalırken işte derebeyliği kalktı.

Çünkü neden? Her zamanın bir devri, her devrin de bir zamanı vardır. Kılıç kalkan devri delikli demir yok iken idi. O, ki delikli demir çoğaldı, kılıç kalkan devri kalktı, dere beyliği kalktı. O zaman artık kimler, haramiler dağlarda dolanıp dere beyliği yapıyorlardı, onlar da devlet korkusundan.

İşte o zaman Köroğlu'nun son kolu, verdi ki Bolu Beyi'nin son, Köroğlu'nun cenginde. Tüfeğin topun icad olması, devletin derebeyliği kaldırması. Koçaklar herkes geldiği ülkelere dönüp, kimisi devlete teslim olup af istemesi, artık her biri bir ülkede evlenip her biri Türk toprağında ömürünü geçirmesi.

Hakikat hal dünyanın evvelinden sonuna kadar yer yüzüne bu gök kubbe altına neler gelmiş, gitmiş. Hiç kimse bir kararda kalamaz, bu mülk kimseye mülk olmaz. Ancak iyi iş görenler, vatanına, toprağına, devletine fedakârlık eden adamlar, tarihlerde adı okunur, kendi ölse bile, ismi ölmez, dünyanın sonuna kadar bunun fedakârlıkları söylenir.

Şimdi derebeyiğini devlet yani kaldırdıktan sonra, artık keleşler dağılıp, Köroğlu ansızın kayboldu. Amma ne öldüğü ne kaldığı; kimse bulamayıp devlet tarafından, millet tarafından her ne kadar arandı ise bulamadılar. Nihayet Köroğlu'nun keleşleri, herkes kendi ülkesine teker teker dönerek, işte Lezgi Ahmet, Lezgi Köyü'nden gitmişti. Çardakçı Çamlıbel'e, derhal Lezgi Köyü'ne dönüp gelip Erzurum dağında, Kalaylı Dağ, Kalaylı

Dağ'dan Lezgi'ye aşayım ederken bir göze başına geldi, ki üç tane ihtiyar adam gözenin başında oturmuş.

Selâm verdi ihtiyarlara. "Aleykümselâm delikanlı, nerden geliyorsun babam yiğit?" ihtiyarlar sordular. "Ne bileyim amca. Ben Köroğlu keleşlerindenim, otuz sene beri Köroğlu ile attım, tuttum. Ancak derebeyliğini devlet kaldırıp, herkes hür yaşasın deyip, nihayet ben de köyüme gitmekteyim." "Pek iyi, ağanız nic'oldu?" diye sordular Köroğlu'nu. Bu kahraman Lezgi Ahmet "Ağamızın ne öldüğü, ne de kaldığı belli değil, kayıp." dedi. "Bulamadınız mı?" "Hayır, aradıksa da bulamadık. Devlet de aradı, bulamadı.". "Görsen tanır mısın?". "Evet, nasıl tanımam, otuz sene beraber yaşadık." "Bizden yukarı bir göze vardır. Çık o gözenin başına, oraya bak –dedi- onların içine, yedi kişi oturur." Lezgi Ahmet üç ihtiyardan bu cevabı alıp bir saat yukarı çıktı, ki yedi tane ihtiyar bir göze başında oturmuş. Bunların içirisini sıklarken birisi, "Ne bakıyorsun oğlum, kimi arıyorsun?" "Şu aşağıda bir göze başında üç ihtiyar buraya gönderdi, ben Köroğlu koçağı Lezgi Ahmet'im, ağamız kayıptır, arıyorum." "Tamamdır oğlum, bizden yukarı bir göze var, git belki onların içinde olabilir." Bir saat yukarı çıkan Lezgi Ahmet öyle baktı, ki ne baksın kırk kişi bir gözenin çar etrafını sarmış oturuyor. Hepsi dizde, amma benim ağam olan Köroğlu, Kırat'ın dizgin bunun kolunda, Kırat arkasında, kendisi de bunların arasında diz üstüne karışmış dizde oturuyor." Amma arkası Lezgi Ahmet'e doğru idi. Lezgi Ahmet gelip Köroğlu'nun karşısına geçip Köroğlu'na bakarken başını kaldıran Köroğlu, Lezgi Ahmet'i gördüğü gibi "Ne diyorsun –dedi- yavrum?" "Ağa daha neyi var mı? Devlet seni arıyor, millet seni arıyor. Koçakların dağıldı, derebeyliği kalktı, teşkilatın darma dağın oldu. Çobansız davar dağılır, işte her biri bir yana gitti, ben de köyüme döndüm, geliyorum. Bu ne haldir?" deyince, Lezgi Ahmet'in konuşmasına dolukup ağlayarak, ağa nerdesin demesine, Köroğlu ayağa kalkıp "Gel oğlum, gel, ileri gel, korkma! Ancak ben bir makama mensup oldum, elimin sahavetliği ile, bir de bu toprağa doğru olduğum, merd ü merdane, şimdiye kadar atıp tuttuğum, zengininkinden alıp fıkarayı besledim, o sadaka ahir akibet beni tükenmez bir yola mensup etti. Elimin mertliği, gönlümün ganiliği, bak, ki bana ne oldu. Dadı burda gördüm, lezzet bu imiş. Oğlum artık köyüne git, ama ben bu yola yolcu oldum, bunlar ile beraber dünyanın sonuna kadar uçmaktayım, ancak zenginden alıp fıkaraya verdiğimizi, bu toprağa, bu vatana doğru, hulûs çalıştığımızı, kimseyi incitmediğimizi, başımıza geçen yiğitlik ve mertliği dünyanın sonuna kadar dillerde söyle!" deyip, işte Köroğlu'nun hikayeleri Lezgi

Ahmet'ten kalmıştır, ki eğer sözleri, eğer hikâyatları, eğer atıp tutmaları Lezgi Ahmet'ten kalmıştır. İşte Köroğlu son olarak, "Cebincen paran eksik olmasın, ömrün uzun olsun, başımıza geçenleri söyle!". Ondan sonra bu Lezgi Ahmet iki yüz kırk yedi yaşına girdikten sonra fen kabul ediyor, at getirir vilayetlere, köylere götürür Lezgi Ahmet'i konuştururlarmış.

İşte 72 harbi 93 kadar, Lezgi Ahmet'in sülalesinden, 72 93'e kadar o sülaleden kalan, lâkin yirmi bir defa bu şark vilayeti, Erzurum'un toprağı, yirmi bir defa eğer kılıç ile, eğer top ile, tüfek ile savaş yapmış. Adım atacak, bir ayak basacak toprak, ham, yoktur. Bütün şehitlerimiz, gazilerimiz yer altında yatar. Lezgi Ahmet'in, Köroğlu'nun eğer sözleri, eğer hikâyeleri, eğer atıp tutmaları işte Lezgi Ahmet'ten kalmadır. Her biri gücü yettiği kadar defter tutup, nihayet Lezgi Ahmet'in sözlerini, fen kabul ediyor, ondan sonra iki yüz kırk yedi yaşına girmiş

Bu gördüğün gök kubbe hiç kimseye kalmamış. Neçe sultanlar gelmiş, neçe gelip bitmekte. İşte Köroğlu, kaybolup kırklara karışması, Köroğlu'nun teşkilatı o güne kadar idi. Son, Bolu Beyi'nde son vermiştir, ki Lezgi Ahmet de Köroğlu'nun kırklara katışıp, kırklar ile beraber olduğunu isbat etmiştir.

İşte burada tamam oluyor, hikayemiz de son verdi. Böylece tarihler, gün bu günkü güne kadar söylemektedir.

EK 25.

Pertev Naili Boratav-Maraş Metinleri[393]

Deli Yusuf, Köroğlu'nun (Ali, Irışvan Ali = Ruşen Ali'nin babasıdır. Erzurum Paşası, ihtiyarın düşmanlarının sözüne kanarak, onun gözlerine mil çektirmiştir. Yusuf Erzurum'dan oğlu Ali ile çıkar. Arkalarından Arap Reyhan yetişir. Kör evvela buna yalvarır; fayda vermez. Sonra tehdit eder.

Çamlıbel'e varırlar. Orda kör, oğluna nasihat eder: bu nasihatta fenalığa karşı fenalık, zulme karşı intikam, kimseye merhamet etmemek telkinleri vardır. Diğer taraftan da devlet sürmek, neşe ve sefa içinde hayat geçirmek tavsiyeleri. Köroğlu bunun üzerine Çamlıbel'e metin bir kale yaptırır. (Koşma 1-8)

1

(Deli Yusuf'u Paşa cellada verince Deli Yusuf'un söylediği)

Ne suçum var bilemedim ben beni
Alim küçük yetim kalır ağalar
Çok emekler çektim hep zayi oldu
Malım mülküm yada kalır ağalar

Ben nettim Paşaya ağalar beyler
Ağ göğdemi kızıl kana bularlar
Dostum ağlar düşmanlarım gülerler
Zulüm bana hayif olur ağalar

İki sene gurbet ilde gezdiğim
Ağ alnıma kara yazı yazdığım
Boş yerlere kara bağrım ezdiğim
Bir gün olur karşı durur ağalar

[393] Bu rivayet, Pertev Naili Boratav'ın "Köroğlu Destanı" adlı eserinden örnek metin oluşturması için direkt alınmıştır. Bkz. Boratav, Pertev Naili (1984), Köroğlu Destanı, İstanbul: Adam Yayıncılık, s. 44-49, 143-205.

Deli Yusuf diler ulu Mevlâdan
Paşam kurtulmasın dürlü belâdan
Ağ alnıma böyle yazmış Yaradan
Beni gören ibret alur ağalar

2

(Deli Yusuf Erzurum'un hükümet konağında Beyler ile Paşaya söylediği)

Dinleyin Ağalar dinleyin Beyler
Sorarım bunları bir gün olur ki
Adam olup Koç Kır Ata binüşüm
Kırarım belleri bir gün olur ki

Ben yükümü dağ başına çezersem
Sıra sıra koç yiğidi dizersem
Yiğitler destinde bade süzersem
Ararım bunları bir gün olur ki

Al yanağım kızıl kana bulandı
Akan kandan coşkun sular bulandı
Düşman ne söyledi Paşam inandı
Sorarım sizlerden bir gün olur ki

Ben Yusuf Bey idim kendi başıma
Düşürürüm koç yiğidi peşime
Küçük Ali'm çıkar dağlar başına
Ararım sizleri bir gün olur ki

3

(Erzurum'dan atı alıp kaçar iken Reyhan Arap arkalarından ulaşır. Şol Eğri Geçid ile Arpalık'ın arasında Ak Yokuş'un başında Gök Pınar Çayırı'nda Kara Çalı'nın dibinde Yusuf'un at üzerinde Reyhan'a yalvardığı türkü)

Aman Arap kıyma bize
Yol ver gidek işimize
Satın aldım iki göze
Aman düşme peşimize

Arap rahmeyle gözüme
Uyma Paşanın sözüne
Bir oğlumun ilk avını
Gel çok görme ikimize

Zarbınla gezdin cihanı
Yoluna koymuşum canı
Bir oğlunun ilk avını
Gel çok görme ikimize

Deli Yusuf der amanı
Gönlünden kaldır gümanı
Unutma gani Suphanı
Tokunma gel göçümüze

4
(Reyhan Arap arkalarından ulaştığında Kör Yusuf söyledi)

Gözüm görmez yolu bilmem
Kıyma bana arslan Arap
Araplarda zulüm olmaz
Azad eyle arslan Arap

Bizi durabildirdiler
Bir genc arslan bindirdiler
Kır At için gönderdiler
Kıyma bana arslan Arap

Düşman sözüne uydular
İki gözümü oydular
Kır Atı bana verdiler
Azad eyle arslan Arap

Şahin kurtulmaz kolundan
Arslan geçmez uğurundan
Alma Kır Atım elimden
Yazık bana Arslan Arap

Kör Yusuf böyle söyledi
Malın halın terkeyledi
Sen bir arslan ben bir kedi
Kıyma bana Arslan Arap

5
(Reyhan Arap arkalarından varınca Arab'a yalvardığı)

Derelerde biter söğüt
Gel geri dön Araboğlu
Bu sözlerim sana öğüt
Kıyma bana Araboğlu

Bizi durabildirdiler
Sen arslanı bindirdiler
Kır At için gönderdiler
Gel geri dön Araboğlu

6

(Reyhan Arab'a darılıp çok fena söyler, ondan sonra bir daha alır)

Şahin geçmez sınurumdan
Arslan kurtulmaz uğrumdan
Zağlı kılıç sol böğründen
Çalam seni Araboğlu

Yürü hey adam olmayan
Ömründe yiğit görmeyen
Yiğit kıymatın bilmeyen
Öldürürüm Araboğlu

Deli Yusuf der gelsene
Sen bize teslim olsana
Topuza karşı dursana
Öldürürüm Araboğlu

7

(Çamlıbel dağına çıkınca oğluna eylediği nasihat ve orada kalacaklarını mı söyler)

Akar Abıhayat biter yemişler
Arslan gibi bu dağlarda kalmalı
Yürü oğlum burda arslanlar yatar
Arslan yatağında arslan olmalı

Yarın burdan kalkıp gitmeli düze
Allah yardım eder burada bize
Almalı kervanı çıkmalı yüze
Bu dağlarda mesken tutup kalmalı

Topuzu çekmeli yola durmalı
Bezirgân bozmalı çerçi urmalı
Sonunu düşünme nolup nolmalı
Koğan arslan gibi alıp gelmeli

Deli Yusuf derler benim adıma
Rahmetme bir kulun asla dadına
İşte nasihatım budur zatına
Kesmeli kavranı alıp gelmeli

8
Bir yiğit haykırıp meydana girse
Arka verip sığınacak yer gerek
Çamlıbele metin kale yapmaya
Kendi yiğit özü metin er gerek

Hay nolanda oğlum Ali nolanda
Zor düşmanı bölük bölük bölende
Padişahın divanına varanda
Dil tutulur dili tutan er gerek

Sıra sıra koç yiğitler düzersin
Alayları bozuk bozuk bozarsın
Berhaneyi Çamlıbeleçezersin
Burda sana barınacak yer gerek

Göğüs gerek arka verek dağlara
Hızmatedekbahçalara bağlara
Şöhret vermek için nice illere
Şimdi sana devlet gerek sur gerek

Eyvan gerek oturmaya yaz ile
Bir de sakî mey doldura narz ile
Yiğitlerin kumandasın saz ile
Vermek için yakışacak dil gerek

Deli Yusuf tamamladı öğüdü
Sen tamam et yirmi bir bin yiğidi
Gözlerim görmüyor suçum ne idi
Koyma kıyamete burda al gerek,

Hoylu Bey: Bir gün Yusuf oğluna darılır; Köroğlu da başını alır, çıkar gider. Çukur-Ova'da Deli Hoylu'ya tesadüf eder; Deli Hoylu onunla alay eder. Hatta Kır Atını ister. Fakat sonradan, her nasılsa, dost olurlar [destanın mabaadinde Köroğlu ile Deli Hoylu'yu beraber görüyoruz]. Hoylu Bey, yine Çukur-Ova'dan, Kenan Beyi de Köroğlu'nun Delileri arasına davet eder: Köroğlu'nun (kendisini bendeden yiğidin) Çamlıbel'deki serazat hayatını tasvir ederek Kenan'ı kandırır. (K. 123-124)

123
(Hoylu Beyin Kenan Beye davet tezkeresi)

Buyurun ağalar buyurun beyler
İçelim buz gibi suları Beyler
Çamlıbelin yaylasına çıkınca
Alalım kevranı göçleri Beyler

Kenanım ne durun Çukur Ovada
Yavrı şahin durmaz oldu yuvada
Bir bölücek turna gördüm havada
Çeker yaylalara göçleri Beyler

Çayıra buyurun dağlar üstüne
Verelim badeyi yiğit destine

Toplanalım koç yiğidin üstüne
Çalalım sedefli sazları Beyler

Hoyluyumbendetti bir yiğit beni
Koymuşum yoluna canımı teni
Olanca methederim kendini
Dinleyelim şirin sözleri Beyler

124
(Hoylu Beyin Kenan Beyi Çamlıbel'e davet ettiği türkü)

Yürü Beyler yürü gidek yaylaya
İçelüm buz gibi suları şimdi
Çamlıbelin yaylasına çıkalum
Alalımkevranı göçleri şimdi

(…)
Kenan Beyim Çukur Ovada
Yavrı şahin durmaz oldu yuvada
Bölük bölük turna gördüm havada
Çeker yaylalara göçleri şimdi

Çayıra gidelüm dağlar üstüne
Verelim badeyi yiğit destine
Toplanalım kahramanın üstüne
Çalalım sedefli sazları şimdi

Hoyluyum bendetti bir yiğit beni
Bildi ki alırım yanına seni
(…) yumtuk urunca şaşırdı (…)
(…) gösterem kendini şimdi

Hoylu Bey destanda epey mühim rol oynuyor: Döne için Köroğlu ile kavgaları, Köroğlu'na darılıp onu terketmesi, (K. 11-13) nihayet Bağdat'a, turna-teline sefer ettikleri zaman başı bedeninden kopmak suretiyle ölümü, sonra nişanlısı Döne'nin matemi, Hoylu'nun cenaze merasimi, şiirlerin çok canlılarını teşkil etmektedir. (K. 15-19)

11

(Hoylu'nun küsüp gittiğini duyunca askere metanet yollu bunu söyler. Kendi Hoylu'yu aramaya gider.)

Yiğitler silkinip ata binerse
Derelerde bozkurtlara ün olur
Yiğit olan döne döne döğüşür
Kötüler kavgadan kaçar hun olur

Koç yiğit cıdasın almış atıyor
Ağ elleri kızıl kana batıyor
Bir kötü kavgadan dönmüş kaçıyor
Kaçma kötü kaçma şimdi dün olur

Bir yiğit cıdasın almış atıyor
Serimi koymuşum yiğit yoluna
Kalkan paralana zırhlar deline
Kanlı gömlek koç yiğide don olur

Köroğlu çağırır figan ağıtlar
İman ehli birbirini öğütler
Boydan boya demir donlu yiğitler
Çalar cıdasını kahraman olur

12

(Köroğlu Hoylu'yu bulup yalvardığı)

Hoylum silkin kalk yerinden
Kılıncını çek belinden
Al beni düşman elinden
Hoylu meydandır meydandır

Aldı Hoylu

Boş yere ağrıtma başı
Kız alanlar görsün işi
Dünyada etmem savaşı
Döğüş bilmenem bilmenem

Aldı Köroğlu

Bu sözün kâretti cana
Senin olsun benli Döne
Cengedelim kana kana
Hoylu meydandır meydandır

Aldı Hoylu

Kimseye demem (…)
(…) yezdana muhtacım
Şirin Döne benim bacım
Cana kıyanam kıyanam

Aldı Köroğlu

Zalim düşman galip geldi
Her biri bir koldan girdi
Bir oğlum ayvaz yoruldu
Hoylu meydandır meydandır

Aldı Hoylu

Şu dünyada meydan olsa
Bütün acem beri dönse
İster oğlun Ayvaz ölse
Döğüş bilmenem bilmenem

Aldı Köroğlu

Köroğlu der ki ne olacak
Takdir yerini bulacak
Mavili kaldı saracak
Hoylu meydandır meydandır

Hoylu

Hoylu Bey der ki nolasın
Düşmana kılınç çalasın
Maviliyi sen sarasın
Döğüş bilmenem bilmenem

13
(Betekrar Hoylu'ya söyler)

Aman dedim ama kestin amanım
İsterse yaksunlar nare Beyleri
Alırım terkime oğlum Ayvazı
İsterse çeksinler dara Beyleri

Sebeb'oldu bunca leşler kırılsın
Elçim elçim olsun yere yığılsın
(…) rım cengi harbi çalınsun
İsterse gömsünler kara Beyleri

(…) yoktur fani dünyada
Merdoğlu merd'olup eren murada
(…) Hoylu kıyma bana burada
Kerem et kavuştur yâre Beyleri

15
Döne

Bağdada sefer edenler
Neyledinizmerd Hoyluyu
Turna teline gidenler
Neylediniz Bey Hoyluyu

Köroğlu

Bağdada sefer eyledim
Orda koydum merdHoyluyu
Acem ile cengeyledim
Orda verdim koç Hoyluyu

Döne

Düğünü bozup gidenler
Badeyi süzüp gidenler
Acem ile cengedenler
NeyledinizmerdHoyluyu

Köroğlu

Döne ben de çok ağladım
Ciğerim nâra dağladım
Bağdattaşehid eyledim
Orda koydum Bey Hoyluyu

Döne

Dünyaya murad alanlar
Başları bağlu kalanlar
Beylere karşu gelenler
NeyledinizmerdHoyluyu

Köroğlu

Mavili murad almadım
Bey Hoyluyu saramadım
Cenazesin göremedim
Öldürmüşler Bey Hoyluyu

Döne

Kan ağlattın Çamlıbeli
Lâleyledin şirin dili

Hoşçakalsın turna teli
Neylediniz Bey Hoyluyu

Köroğlu

Beylerim dağılsın gitsin
Dilerim ki vâdem yetsin
Çamlıbelde baykuş ötsün
Şehid ettim merdHoyluyu

Döne

Şirin Döne der ki nolsun
Başlarımız bağlukalsun
Maviliyi kimler sarsın
Neylediniz Bey Hoyluyu

Köroğlu

Koç Köroğlu harab oldu
Ciğer şişte kebab oldu
Turna teli sebeb oldu
Ordan verdim Bey Hoyluyu

16
Güvendiğim dağlar elimde kaldı
Kırmızı gül benzim sarardı soldu
Gitti Hoylu namı kaldı dünyada
Ağlan beyler ağlan Hoylunic'oldu

Beyler bunun nişanlısın
Sorarsa Hoyluyu haber vermeli

Elleri kınalı gözler sürmeli
Ağlasın bir zaman Hoylu nic'oldu

Çıkardım başımdan Tunus fesini
Nerden işideyimHoylu sesini
Kırk gün tamam tutun onun yasını
Ağlan Beyler ağlan Hoylunic'oldu

Kirman kılıncını bağlan beline
Kadir mevlâmrahmeylesin haline
Kimleri kovalım Hoylu yerine
Ağlaşın ağlaşınHoylunic'oldu

Köroğlu der bu iş nasıl olacak
Akıbeti bu dert beni alacak
Düğünümüz kıyamete kalacak
Gel ağlaşak Döne Hoylunic'oldu

17
(Güzel Döne söyler. Askerin içinde Hoylu'yu göremez de söyler)

Bağdada sefer edenler
Neylediniz Bey Hoyluyu
Turna teline gidenler
Neylediniz Bey Hoyluyu

Başı bağlı kalan kızlar
Nişanlusu yolun gözler
Ağrır beden yürek sızlar
Neylediniz Bey Hoyluyu

El kınalı göz sürmeli
Maviliye ne demeli
Sorarsa haber vermeli
Neylediniz Bey Hoyluyu

Güzel Döne kara giysin
Bütün kızlar yasa girsin
Tuna teli başın yesin
Neylediniz Bey Hoyluyu

18

(İşbu davada Hoylu Bey ölür. Deli Hasan'dan haber alıp Hoylu'nun cenazesinin başında söyler)

Hasan verdi bu haberi
Gök başıma haptı (çarptı?) sandım
Zorbaz Beyi bir gürz vurdu
Dağ yerinden koptu sandım

Binde bir doğurmaz ana
Cengedelüm kana kana
Eşi gelmemiş cihana
Mezar taşım çattı sandım

Hoylu idi dalım kolum
Billâhi kırıldı belim
Viran kaldı Çamlıbel'im
İlde baykuş öttü sandım

Köroğlunun genç arslanı
Ölmüş akar kızıl kanı
Baştan ayrılmış bedeni
Bugün vâdem yetti sandım

19
Gelin Hoyluyu soyalım
Güllâb suyuyla yuyalım
Mezara nasıl koyalım
Gelin ağlaşakHoyluya

Hoylu değil bu bir kale
Seyret başa gelen hale
Gitti arslan gelmez yola
Gelin ağlaşakHoyluya

Hoylunun silahın satın
Üstüne kubbeler çatın
Hoyluyu şehide katın
Gelin ağlaşak Hoyluya

Bizim dağların kaplanı
Güleşse yıkar arslanı
Köroğlunun kahramanı
Gelin ağlaşakHoyluya

Bezirgân: Zor-Bezirgân'ın Konya kervanını getirdiğini Köroğlu'na haber verirler. Köroğlu askerlerine tedarik emri verir. Karşı gidip kervanı vuracaklar, yol bacını alacaklardır. Köroğlu önden birisini gönderir, Bezirgân onu mağlup eder. Ayvaz'la karşılaşır, Ayvaz'ı yaralar; fakat Hasan tarafından yaralanır; asker birbirine girer. İki taraftan on bir bin kişi ölür; Köroğlu bunları seyreder. Nihayet o da harbe girer, Zor-Bezirgân'la karşılaşır…

…Her nasılsa, sonunda Bezirgân'ı da Köroğlu'nun adamları arasına girmiş görüyoruz. Bir defa Acemlere karşı Köroğlu ile beraber harbediyor. Köroğlu onun kuvvetine, cesaretine hayrandır. Bir gün Bezirgân ortadan kaybolur. Hoylu Bey Köroğlu'nun onu öldürmüş olmasından şüphelenir ve Köroğlu'nu sıkıştırır. Köroğlu evvela inkâr ederse de sonunda,kızar ve öldürdüğünü söyler. (K. 20, 21, 23-27, 30)

20

(… Köroğlu'na müjdeci gönderilince Zor Bezirgân'akarşu gitmek üzere tedarik kumandası)

Tedarik görün ağalar
Gelende Konya kervanı
Müjdeciye verin Beyler
Gelende Konya kervanı

Halımdan beyler halımdan
Kimse bilmez ahvalımdan
(…) Bezirgân elinden
Gelende Konya kervanı

Yiğit olun serden geçin
Dolu badelerden için
Her koldan bir yiğit seçin
Gelende Konya kervanı

Köroğluyum adım belli
Gürz atarım sağlı sollu
Mağrurlanma koç Köroğlu
Gelende Konya kervanı

21

(Tekrar kendi kendine sığdıramayıp Eyvan köşküne Beyleri, Binbaşıları, şu pehlivanı alamadığına mükedder olur Eyvan köşkünde Ayvaz'ı bu kâfire gitmek üzere yalvarıp söyledi)

Aman Beyler aman haber vereyim
Arab Atlı koç Yiğidin şanını
Bir giden olaydı başın kesmeye

Şu dünyadan kaldıraydı namını

Hay nolaydı Zor Bezirgân olaydı
Şimdi şu kâfiri tutup geleydi
Başın kesip yüreğini alaydı
Saça idi şu yollara kanını

Aman Ayvaz aman kaldı namımız
Bir kâfiri tutup geleydi
Ova yazılara saçtı kanımız
Kaldıraydım yeryüzünden ününü

Köroğlu der şaşım şaşım şaşırdı
Yumruk ile vurdu alttan düşürdü
Koç Kır Atın reşmesini düşürdü
Bir pul değmez etti benim şanımı

23
Aldı Ayvaz

Giden gitme sözüm kaldı
(…) gitti nazım kaldı
Al atında gözüm kaldı
Bir baç ver ki sen geçesin

Aldı Bezirgân

Bu dağda keklik yiyerler
(…) kana boyarlar
(…) sana kim diyerler
Sertlik etme geç karşımdan

Ayvaz

Bu dağların şahbazıyım
Yiğitlerin zorbazıyım
Köroğlunun Ayvazıyım
Bir baç ver ki sen geçesin

Bezirgân

Han Ayvaz gelme ölürsün
Ağandan kötü olursun
Altından atı verirsin
Sertlik etme geç karşımdan

Ayvaz

Benim atım emlik kuzu
Hiç bilmez tepeyi düzü
Duydum sende çok kırmızı
Bir baç ver ki sen geçesin

Bezirgân

Bende kızıl altın çoktur
Elinden fermanın yoktur
Tatlı canına bir oktur
Sertlik etme geç karşımdan

Ayvaz

Zorlu yola düştün geldim
Çamlıbelden geçtim geldim

Ben canımdan geçtim geldim
Bir baç ver ki sen geçesin

Bezirgân

Berhaneyi bindirmişim
Taban kılınç sildirmişim
Çok yiğitler öldürmüşüm
Sertlik etme geç karşımdan

Ayvaz

Adım Ayvaz gönlüm uca
Bu sözlerin gitti güce
Bismillâh eğri kılınca
Hemen kaç ki kurtulasın

Bezirgân

Bezirgân düşmez şanından
Kuş sektirmez mekânından
İçerim düşman kanından
Başın kurtar kaç karşımdan

24

(Sabancalı getürüp Ayvaz'ın (…) vurmasıyla Zor Bezirgân Ayvaz'ı vurur… Dağıstanlı Hasan Zor Bezirgân'ı (…) Bütün asker birbirine girişip ol gün akşama kadar asker iki taraf olup iki taraftan on bir bin asker ölür sonra (…) görülür. Andan sonra bunlara seyredip Köroğlu bunu söyledi)

Ayvaz gitti ben dünyayı neyleyim
İnip eteklere yaslanmalıdır

Beyler öldü şen dünyayı neyleyim
Yaldız mızrak suda ıslanmalıdır

Koç yiğit acundan belim üzüldü
Düşman geldi arnacıma dizildi
Tüfenk icat oldu mertlik bozuldu
Eğri kılınç kında paslanmalıdır

25

(Zor Bezirgân meraklanıp Sünniye, Aceme karşı ve Köroğlu ordusuna şu türküleri at üzerinde söyleyip hemen deryayı muhit gibi Acem leşkerine…)

Yürü Zor Bezirgân zorla bir koldan
Doğra başlarını bunların şimdi
Teke şekli Şam kılıncı tak kola
Bitir işlerini bunların şimdi

Yürü Zor Bezirgân şedler kuşan'a
Kılınç çekip düşmanlara döşen'e
Kavga bir bayramdır Bey ne Paşa ne
Yıkarım kalesin burçların şimdi

Analar ağladır evler yıkarım
Girerim içeri şehri yakarım
Şimdi bütün dağı taşı yıkarım
Seyredin neylerim itleri şimdi

Adım Zor Bezirgân Mennanoğluyum
Arapta Acemde ünü bellüyüm
Bakışım bir camus deve kinliyim
Dökerim denize leşleri şimdi

26

(Bezirgân'ın karşusuna varınca birbirlerine söyledikleri)

Aldı Köroğlu

Eğri büğrü gelen köçek ağası
Düzülmüş katara gelür mayası
Tat tay böl de yolla yükün yarısın
Ver bin altın bağlı yolu dağlarım

Bezirgân

Gülüşelim gel girelim meydana
Döğüşelim bulanalım al kana
Bir pul vermem gönlüm ilen ben sana
Açılsun dağların yolu Köroğlu

Köroğlu

Dizgin etsem al atını geçerim
Kılınç ile hak ortandan biçerim
Şarap niyetine kanın içerim
Bağlıdır dağların yolu Bezirgân

Bezirgân

Koç Köroğlu şimdi sıçrar kakarım
Al atıma altın mahmuz çakarım
Çamlıbele kandan kına yakarım
Açılsun dağların yolu Köroğlu

Köroğlu

Köroğlu olduğum bilmediniz mi
Ömürde bu yoldan gelmediniz mi
Sabanca Beylerin görmediniz mi
Tay tay bölüşelim yükü bezirgân

Bezirgân

Köroğlu olduğun neden bilelüm
Davet eyle yanınıza varalum
Bahşış deyü üç yüz yaldız verelüm
Dokanma kevrana gel geç Köroğlu

Kasırgalar gibi tozar geçerim
Dokunma kervana gel geç Köroğlu
Yaklaşma yanıma kanın içerim
Dokunma kevrana gel geç Köroğlu

Şimşek gibi şakır belin bükerim
Çekerim bir sille dişin dökerim
Çamlıbeli bütün yıkar sökerim
Dokunma kevrana gel geç Köroğlu

Ata binerim peşine düşerim
Kara Deniz gibi kaynar coşarım
Beylerine eğri kılınç döşerim
Dokunma kevrana gel geç Köroğlu

Kusun (?) ilinden çekildim geldim
Sora sora Çamlıbeli zor buldum
Bu dağlara koç Köroğlu var bildim

Dokunma kevrana gel geç Köroğlu

27

Zor bezirgân bunun adı
Geldi bu meydanın tadı
Yedi çift camus kuvveti
Vermiş Allah bilin Beyler

Heybetinden arslan korkar
Düşmanları yarar yırtar
Aç kurt gibi adam kapar
Hep maşallah deyin Beyler

Yumruk vursa dağı yıkar
Düşmanın temelin söker
Arslan gibi dağı tapar
Dağı taşı söker Beyler

Nice pehlivanlar bağlar
Zarbına dayanmaz dağlar
Yalvarsan beraber ağlar
Bir mürüvvet kanı Beyler

Köroğlunun pehlivanı
Yoluna koymuşum canı
Ünü zaptetmiş cihanı
Budur kanlar içen Beyler

30

Hoylu

(…) haber ver pehlivanı neyledin
Kahbesin inanmam sana Köroğlu
Gönlüm evin yıktın viran eyledin
Ustasın inanmam sana Köroğlu

Köroğlu

Eski Hinde yıktım göçünü Beyler
Bulamadım bir gün gelü Bezirgân
Affettim günahın suçunu Beyler
Billâhi sağ gelür bir gün Bezirgân

Hoylu

(…) keser azab ederim
(…) şişe düzer kebab ederim
Çamlıbeli yıkar harab ederim
Kahbesin inanmam sana Köroğlu

Köroğlu

(…) vaat etti Bezirgân bana
(…) namesin getirdim sana
Kefil ister isen gösterem sana
Yürü Hoylu bir gün gelür Bezirgân

Hoylu

Ver getir mektubu okusun Beyler
Duyalım Köroğlu ne yalan söyler
Billâhi zarbıma dayanamaz dağlar
Atarım bir kılınç sana Köroğlu

Köroğlu

Hoylu cana kâretii bu sözlerin
Korkarım ki görmez (…)
On bir gündür Bezirgânı gözlerim
Öldürmedim gelir bir gün Bezirgân

Hoylu

Köroğluyum diyip burada durma
Görünme gözüne yanımda durma
Ben seni görmeyim sen beni görme
Şimdi parçalarım seni Köroğlu

Köroğlu

Tuz ekmek kadrini bilmez utanmaz
Kestiğim kelleler hesaba gelmez
Köroğlu der seni hey beni bilmez
Öldürmüşüm hiç gelmez o Bezirgân

Döne: [Köroğlu’nun Döne’yi alıp kaçırmasına dair şiirler bu epizodun Paris rivayetine yakın olduğunu gösteriyor]. Köroğlu'nun yüz yirmi değnek yemesi, kuyuda mahpus kalması, çıkması, Döne’yi çiçek bahçesinden kaçırması. (K. 31-37)

31

(Güzel Döne'nin yanına derviş suretiyle girince söyler)

Selam verdim almadın sen
Özüm için alam seni
Selam kadrin bilmedin sen
Aç gözünü görem seni

Aşkınla oldum divane
At şu perdeyi bir yana
Girelim bağa bostana
Bizim ilde görem seni

Güllüdür bağçası bağı
At üstünde yiğit havı
(…) uşağı evi
Ben sunama soram seni

32

(Yüz yirmi değnekten sonra kuyudan çıkıp söyler)

(…)
Halım hatırım sormayan
(…)
Ben terkime alam seni

(…) vardır kuyu
İçinde kalmamış suyu
(…) usul boyu
Has bağçada görem seni

Koç Köroğlu derviş oldu
Huddam çekti fikre daldı
Defterde yerini buldu
Nasip benim alam seni

33
(Bağça kapısında söyler)

Ne yüksek bağça kapusı
Aç girelüm şirin Döne
Sarptır yıkılmaz yapusı
Gel gidelim şirin Döne

İzin ver dağılsın kızlar
Asumana çıksın tozlar
Döne Hasan bizi gözler
Gel gidelim şirin Döne

Yürü Döne ne durursın
Görürler burda kalursın
Sonra da pişman olursun
Gel gidelüm şirin Döne

Köroğlu erdi murada
Düşmanım kalsun burada
Terkileşek koç Kır Ata
Bin gidelüm şirin Döne

34

(Çiçek bağçasından güzel Döne'yi alup kaçarken söylediği)

Yavrı şahin avın almış uçuyor
Elinden avnı alanlar gelsün
Kır Atın üstünde arslan geçiyor
Kızarmış gözleri gelenler gelsün

Koğan arslan gibi bindim atıma
Hiç (kimse) ulaşmaz benim tartıma
Ben güzel Döneyi aldım terkime
Elimden almaya gelenler gelsün

Koç yiğit kavgadan çevirmez yüzü
Kulak verin dinlen söylenen sözü
Yumurta dağından gözlerim sizi
Atımı canımı alanlar gelsün

Çıkar orta cengi harbi çalarım
Topuz çeker düşmanıma dalarım
Alayları bölük bölük bölerim
O zaman karşuma duranlar gelsün

Üç şikâr isterim (…)
Birisi terkimde (…)
Yumurta dağında (…)
Dayanıp karşıma duranlar gelsün

Altımda Kır Atın arslan (…)
Şahin bakışlı da harbi kulaklı
Köroğlunu dersen çatal yürekli
Topuzun altına dayanan gelsün

35

(Güzel Döneyi…)

Suretin görünce oldum divane
Yandım Hanım nine aman elâman
İsmini duyunca oldum divane
Düştüm ocağına aman elâman

Hem yiğit hem güzel şanlıdır şanlı
Başı al balalı bir sarı donlu
Huri melek mi mah yüzü benli
Yandım kebab oldum aman elâman

Ömrümde görmedim böyle bir (…)
Koymuşum yoluna can (…)
(…)
(…)

36

(Çamlıbel dağına çıkınca Eyvan köşkünde şirin Döne'nin aşkına bade içtiği)

Bugün bir keyfiyetim var
Ayvaz mey doldur mey doldur
Arada bir işaretim var
Ayvaz mey doldur mey doldur

Kolunda kolbağı mercan
Sana kurban olsun bin can,
Elinde fağfuri fincan
Ayvaz mey doldur mey doldur

Kır At görünmez haşadan
Ben korkmam beyden paşadan
Altın yaldızlı şişeden
Ayvaz mey doldur mey doldur

Köroğlu çıktı köşküne
Çok yardım eder düşküne
Şirin Dönenin aşkına
Hele mey doldur mey doldur

37
(Güzel Döne yalvarınca Döne'nin hatırı için askerin…)

Ir eder ağalar beyler
Çok maşallah koş yiğidin işine
Dönenin ahına dayanmaz dağlar
Kerem eylen gözden akan yaşına

Kılıncı indiren kaldırmasunlar
Bundan sonra adam öldürmesünler
Dönenin gül rengin soldurmasunlar
Koyvar gitsin şu puştları işine

Koç Körün oğluyum emrim nicedir
Dönenin hatırı dağdan ucadır
Ayvazın gül rengi gülden tazedir
Gelin yemin ettim ayvaz başına

[Döne'nin Dizdar Hanımı kıskanarak kaçmasına bir şiirde işaret vardır. (K. 38) Döne'nin Köroğlu'nun karısı olduğu rivayeti bu şiirlerde, Hoylu Beyin karısı (veya nişanlısı) olduğu rivayetiyle aynı zamanda bulunuyor.

Nihayet bu kısımdaki şiirlerde Köroğlu Döne'nin kardeşlerinden birisinin gözlerinin çıkarılmasını, birisinin doğranmasını Ayvaz'a emreder. (K. 39)].
Güzel Döne kahraman bir kadındır; bir gün, Çin muharebesinden sonra, Çamlıbel sakinleri yasa girmişlerdir. Firenk gelir, Döne onunla harbeder. (K. 38, 41)

38
(Köroğlu Döne Hanım kaçıp giderken yalvardığı)

Kurtulup dârdan gelmişim
Döne kurbanın olayım
Bugün murada ermişim
Gitme kurbanın olayım

Döne

Kurtulmuş dârdan gelmişsin
Dağlar benim meskenimdir
Beyile yarin bulmuşsun
Dağlar benim meskenimdir

Köroğlu

Atı sarı kendi sarı
Her çiçeğe konar arı
Gelen Demirc'oğlu yari
Gitme kurbanın olayım

Döne

Ben giderim sen burda kal
Gel fikriyle ummana dal
Dizdar Hanımdan murad al

Dağlar benim meskenimdir

39

(Köroğlu hem metabet hem Ayvaz'a kumanda olarak söyledi)

Cıbak binen siyah atlı
Sözü şirin dili datlı
Kolunda çifte pazvantlı
Han Ayvazım durma hele

Döne aldı

Ona attım dama düştü
(…) cana düştü
(…) şlarım bana düştü
(…) Beyefendi

Köroğlu

Atım gitti izi kaldı
Ciran kaçtı tazı kaldı
Şerif Beyin gözü kaldı
Kaçar şimdi durma hele

Döne aldı

Atın kaçsın izi dursun
Ciran kaçsın tazı dursun
Kardaşımın gözü dursun
Azadeyle Beyefendi

Köroğlu

Köroğlunun sözü kalmaz
Şahin gider bazı kalmaz
Şerif Beyin gözü kalmaz
Ahmet Beyi doğran hele

Döne aldı

Döne der ki sağ kalmadan
Sağ olup günde ölmeden
Mematına yar olmadan
Ölmesin yeg Beyefendi

40
(Bunlar yasa girince güzel Döne'nin kervan alıp (…) yüz sevayi ile yüz yük çuka getürüp ur (…) darılıp gittiği)

Düldül ile seyreyledim geldiniz
Doğru gelip bizim ile indiniz
Güdümene birkaç kamçı vurdunuz
Alırım bunların bacını şimdi

Aldı Frenk

Ömrümde ben baç vermeyi görmedim
Senin gelip alacağın bilmedim
Uşağını döğdüm bacı vermedim
Adam isen elle yükleri şimdi

Aldı Döne

Belimde kılıncım sade cevahit
Çekerim kınından ederim zahir
Kelleni keserim hey yezit kâfir
Alırım bu yolun bacını şimdi

Aldı Frenk

Aklı noksan karıların zatından
Bir yumruk urursam düşen atından
Belin sıksan canın çıkar götünden
Adam isen elle yükleri şimdi

Aldı Döne

Şirin Döne derler benim adıma
Hiçbir yiğit çıkamadı karşuma
Şimdi seni çiğnedirim atıma
Alırım yolların bacını şimdi

Aldı Frenk

Usta Firenk ölür vermez bu bacı
Böyle şeyler bana zehirden acı
Ömrümde duymadım bu baç ne bacı
Adam isen yokla yükleri şimdi

41

(Güzel Döne'nin Firenk ile uğraştığı)

Aldı Döne

Ne kaçarsın varın kaldı
Sende ahu zarım kaldı
Sana bir çift sözüm kaldı
Nice döğdün Güdümeni

Aldı Bezirgân

İllerde yatak yayarlar
Yağın bal ile yiyerler
Hanım sana kim diyerler
Döğe gördüm Güdümeni

Döne

Çamlıbelin binasıyım
Güzellerin sunasıyım
Köroğlunun Dönesiyim
Nice döğdün Güdümeni

Bezirgân

Sarı don giyer gelürsün
Gelme ki pişman olursun
Bir çift buse baç verirsin
Döğe gördüm Güdümeni

Aldı Döne

Yaylalarda karım çoktur
Namusum var arım yoktur
Bileğimde zorum çoktur
Nice döğdün Güdümeni

Bezirgân

Çin beyleri al kan saçtı
Baç' almanız suya düştü
Köroğlunun devri geçti
İşte döğdüm Güdümeni

Döne

Şirin Döne ah inşallah
Canına kıyarım billâh
Kılıncıma çok maşallah
Sen mi döğdün Güdümeni

Bezirgân

Adım Vızvız ilim Firenk
İçerimde çatal yürek
Baç sözünden geri dönek
Ama döğdüm Güdümeni

Aldı Güzel

Aman ana canım yandı
Hançer göğsüme dayandı

Nazik ten kana boyandı
Garip kaldım bu illerde

Aldı Döne

Döne der ki bir hal oldum
Bu dertten sarardım soldum
Ayvaz gitti melül kaldım
Han ayvazım gelür m'ola

Aldı Güzel

Küçük güzel hançer çeker
Çeker ciğerine çakar
Gayrı melül melül bakar
Mayil kaldım bu illerde

Ayvaz: Üsküdarlıdır. Kasabın oğludur. (K. 51, 61) Köroğlu onu kaçırır. Köroğlu bütün bu, Ayvaz'a hitaben söylediği şiirlerinde "küçücükten büyüttüğüm oğlum" gibi şefkat kelimelerini kullanır.

51
(Ayvaz Çamlıbel'e … Eyvan Köşkünde ol Ayvaz elinden bade içtiği)

Ayvaz sığa bileklerin
Kabul olsun dileklerin
(…) oldu yüreklerin
Hele mey doldur mey doldur

Ayvaz aldım heves ile
Gönlüm geçirdim yas ile
Altun yaldızlı tas ile

Hele mey doldur mey doldur

Seni Üsküdardan aldım
Şükür muradıma erdim
Şimdi Çamlıbele geldim
Hele mey doldur mey doldur

Köroğlum çıktı köşküne
Hak yardım eder düşküne
Baba yiğitler aşkına
Hele mey doldur mey doldur

61
(Ayvaz'ın gelip ulaştığı zaman söyler)

Yataktan kalkmış bir arslan
Gelür horlayı horlayı
Buluttan çıkmış ay gibi
Gelür parlayı parlayı

Döne seyreyle Ayvazı
Sim bilekli zorbazı
Cılbatmış Kara Kaytazı
Gelür gürleyi gürleyi

Şimdi görürsün kendini
Gülden kırmızı rengini
Görmedim bunun dengini
Gelür gürleyi gürleyi

Döne Ayvaz bunun adı
Geldi bu meydanın tadı

Köroğlunun bir evlâdı
Gelür zorlayı zorlayı

[Ayvaz'ın hiddetlenmesi epizodu burada da vardır]. Bir mecliste bir şeye kızan Ayvaz siniye bir tekme vurur. Köroğlu'nun arkadaşları onun hiddetini teskin etmek isterler. O dinlemez; çıkar, gider. Köroğlu arkasından takip eder. Yolların fenalığından, Bolu Beyinin düşmanlığından bahsederek çevirmek isterse de muvaffak olamaz. (K. 60, 62) Döner, on gün niyet tutar, yatar. Gün tamam olunca kalkar, Ayvaz'ın hasretiyle şiirler söyler.

60
(Ayvaz bu sözlere …meydanda siniye bir depme urur, dünyayı berbad eder, harab eder. Tekrar arkadaşları Ayvaz'ı yolsuz çıkarıp meclisi yine hazır eyleyip Kürdün söylemesine karar verilir).

Âlem gülse Ayvaz gülmez
Bilmem serhoş mudur nedir
Bu meclisin tadı gelmez
Elâ göz yaş mıdır nedir

Oğlum Ayvaz hoş bakar
Ateşi bağrımı yakar
Kılıncından kanlar akar
Kestiği baş mıdır nedir

Üsküdarın söğütleri
Ayıp bilmez yiğitleri
Kimden aldın öğütleri
(…) taş mıdır nedir

Kürdoğlu, kegektir (?) size
Mayil oldu dilinize

Bir bade doldur ver bize
Yüreğin taş mıdır nedir

62
(Ayvaz'a Ağ Bayır'a kadar gönderip orda Ayvaz'a söylediği)

Gel Ayvaz atlanıp gitme
Kıştır bu dağın yolları
Keleşten aldım haberi
Beştir bu dağın yolları

Oğlum hamaylini götür
Tanrıyı fikrine getür
Yamranıp yamranıp yatır
Leştir bu dağın yolları

Büker Demirc'oğlu büker
Düşmanın ardında yeter
Atın nalın mıhın söker
Taştır bu dağın yolları

Bir yanınız harbendeli
Bir yanınız zordur beli
Fırsat ver(mez) Bolu Beyi
Şaştır bu dağın yolları

Köroğlu menendin yoktur
Tanrının ihsanı çoktur
Köyü var şenliği yoktur
Boştur bu dağın yolları

[Bunun gibi Ayvaz'a ait ufak tefek birkaç epizot daha vardır: Ayvaz'ın Harbendeli kızlarıyla, Gürcistan güzelleriyle aşk maceraları gibi. (K. 57, 59)

57
(Ayvaz'ın bunlara söylediği)

Elvan elvan kınalanmış elleri
Kemer sıkmış nazik ince belleri
Şeker ezer dudakları dilleri
Dudak melil melil yaktınız beni

Kudretten sürmelenmiş gözleri
Yaktı beni şiveleri nazları
Gözü kara Harbendeli kızları
Bakman melil melil yaktınız beni

Al giyenin kaşları katar katar
Mavi giyen kirpikleri ok atar
Sarı beyaz mor bağlanan kaş atar
Durman melil melil yaktınız beni

Aşurayım karşu dağdan içeri
Size yedirmeyin balı şekeri
Desinler ki Han Ayvazın şekeri
Gözler melil melil yaktınız beni

59
(Gürcistan güzellerinin … Ayvaz'ın söylediği)

İndim geldim Gürcistanın İline
Sıra sıra durmuş lebi ballılar
Oturmuşlar ne hoş dua kılarlar
Seremi (?) yüzlüler servi boylular

Kiminin gölü var ördekli kazlı
Güzeller bakışurlar nazlı nazlı
Dostun bağçasında binbir avazlı
Tuti kumru sesli şirin dilliler

(…) bala bağlar başını
(…) kudret kalemin çekmiş kaşını
(…) ermişler on üç on dört yaşına
Surahi boylular kulaç kollular

Nazlı nazlı birbirine bakmışlar
Ağ ellere elvan kına yakmışlar
Han Ayvaz der hep hamamdan çıkmışlar
Başı al balalı çifte benliler

Köroğlu'nun turna-teli getirmesi hususunda yaptığı teklifi yalnız Ayvaz kabul eder: masanın üstüne konan badeyi yalnız o alır. Sonra birkaç kişi daha iltihak eder. Köroğlu onları dört yüz pehlivanla Ağ-Pınar'a kadar teşyi eder. Köroğlu Ayvaz'a üç kız almıştır. Düğün için avdetlerini bekler. Süt Pınar başında sarhoş yatarken bağlanıp esir edilmelerine telmih eden şiirler burada da vardır. (K. 54, 55) Burada Ayvaz'ı esir eden Bolu Beyidir (başka yerlerde bu esaret Bağdat seferindedir. (K. 65) Artık Ayvaz, Beylerle beraber, Bolu Beyinin emriyle asılacaktır. Köroğlu askerlerini hazırlar, imdatlarına yetişmek ister.

54
(Bağçada Ayvaz'ı arar arkadaşlara sual eder)

Cümlenin muradı Haktan verildi
Şimdi işaretim size faş ile
Kumsurun (?) berk yerdir atlar yoruldu
İsterseniz döğüşelim taş ile

Yürü hey ağalar dava görelim
Eski hesaplardan geri dönelim
Kumsuru (?) berk yerdir attan inelim
Ben yalınız siz huyunın beş ile

Yürü Beyler bade içer kanarım
Gül Ayvazı şimdi sizden ararım
Atarım topuzu cana kıyarım
Ben bir tane siz buyurun eş ile

Yürü Ayvaz işte meclis düzüldü
Babayiğitlerin benzi bozuldu
Berhaneler bu bağçaya çezildi
Ayvaz gelmez (gözüm doldu) yaş ile

Köroğlu der bildiniz mi fendimi
Şimdi size bildiririm kendimi
Ayvaz başı iyi bilin andımı
İsterseniz oynayalım baş ile

55

(Bolu zındanından çıkıp çarşuyu pazarı gezdirerek Beyleri darağacı dibine götürmeye giderler. Çarşudan çıkınca Ayvaz gökte bir bölük turna görüp anlar ile Çamlıbel'e haber gönderdiği)

Turnam nazlı Beyler kolları bağlı
Bolu Beyi tuttu gitti den geçin
Bir düşürüm verin Çamlıbellere
Kurdu darağacın astı den geçin

Önünde kılavuz giden turnalar
Düzülmüş katara giden turnalar

Süt Pınar başında seyreden Beyler
Beyler boynu toklu gitti den geçin

Turnam seyreyleyin hallarımıza
Hep demir taktılar kollarımıza
Bir haber götürün illerimize
Beyler kolu bağlı gitti den geçin

Ağ sinemde gonca güller biterken
Ağ Pınar başında sarhoş yatarkan
Dallarında garip bülbül öterken
Han Ayvazın başın kesti den geçin

65
(Darağacının dibinde Ayvaz ağlar söyler)

Hani benim memleketim
İlim bey medet hey medet
Neler getürdü başıma
Dilim hey medet hey medet

Atlı gelürsağlı sollu
Ciğer aşk oduna dağlı
Kolum karacadan bağlı
Elim hey medet hey medet.

Darağacı kuruluktur
Şimdi boynum buruluktur
Bolu Beyi buyuruktur
Ölüm hey medet hey medet.

Bak neler geldi başıma
Âlem yandı ataşıma
Hayıf oldu genç yaşıma
Zulüm hey medet hey medet.

Evvelinden çektim yası
Gönlümde kaldı hevesi
Köroğlu Ayvaz babası
Yetiş hey medet hey medet

Diğer taraftan Ayvaz darağacının dibinde "Köroğlu babasını" anar ve ağlar. Memleketini, ilini, arkadaşlarını terennüm eden yanık türküler söyler. Babasından imdat bekler. Köroğlu askerleriyle yetişir, harbolur…

…Beylerle beraber Ayvaz –turna-teli yüzünden ölmüşlerdir. Köroğlu bir yandan kendi ihtiyarlığından bir yandan da, kaybettiği evladının, "yedi deryalar geçebilen Ayvaz"ının ölümünden şikâyet eden şiirler söyler, niyaziçin kıbleye döner, namaz kılar. (K. 66) Bu ölümü, ihtiyar Köroğlu, "semadan çakılan bir direk" tabiriyle ifade eder. (K. 93)

66
(Köroğlu tekrar askerin mevtaların kaldırır. Bir gün içinde cümlesin defnederler. Mevtalar yerlerine yerleşince umum askere aldı bakalım)

Dileğim kabul olsaydı
(…) içerdim
(…) üstüne
(…) geçerdim

(Nolaydı) Beyler nolaydı
(…) geri geleydi
Oğlum Ayvaz sağ olaydı
Boyuna kemha biçerdim

Kır Ata binebileydim
Firengistana varaydım
Orda bir meydan alaydım
Al kızıl kanlar saçardım

Beyler gelir sağlı sollu
Hep atları sırma çullu
Altun mıhlı gümüş nallı
Kır Ata biner geçerdim

Getürseler Han Ayvazı
Sim bilekli o zorbaza
Süreydi Kara Kaytazı
Su yerine kan içerdim

Köroğlu eyledi niyaz
Yön kıbleye kıldı namaz
Sağ olaydı oğlum Ayvaz
Yedi deryayı geçerdim

93
(Dağıstanlı Hasan ile uğraştığı)

Aldı Köroğlu

Başın kaldır bak yukarı
Öldürürüm çocuk seni
Kır iğdişi yolla beri
Öldürürüm çocuk seni

Aldı Dağıstanlı Hasan

Affet suçum insaf eyle
Öldürme gel Beyefendi
Ben kulunu azad eyle
Kıl mürüvvet Beyfendi

Aldı Köroğlu

Sen nerden gelür geçersin
Dolu badeler içersin
Selam vermeden geçersin
Öldürürüm çocuk seni

Aldı Hasan

Irak yollardan gelmişim
Ben bir gaflete dalmışım
Uyumuşum görmemişim
Kerem eyle Beyfendi

Köroğlu

Biz kırk kişi sen bir kişi
Sen için (…) teştifi
Gönder beri Kır İğdişi
Öldürürüm çocuk seni

Aldı Hasan

Siz kırk kişi ben bir tane
Döğüşürüm döne döne

Ben atımı vermem sana
Gel elimden al Efendi

İsa Balı: İsa Balı sazşairi kıyafetine girerek Köroğlu'nu [Döne'yi Bolu Beyinden kaçırması epizodunda olacak] esaretten kurtarır. (K. 43-47) Yoksa Köroğlu tehlikededir; üç tane darağacı kurulmuştur. [Burada Demircioğlu'nun İsa Balı ile ismi geçer. K. 81ise Köroğlu'nu Bolu zindanından Demircioğlu'nun kurtardığını gösteren parçadır].

43
(... memleketin adamlarını metheder İsa Balı)

Bizim illerin beyleri
Dira tutar yer insanı
Gelürse durmaz elleri
Keser doğrar yer insanı

Görürlerse düşmanları
Seyreyle akan kanları
Bizim ilin arslanları
Aç kurt gibi yer insanı

(…)
(…) varır gerenler
Ağaya imdat gelenler
Kebab eder yer insanı

(…) olunca mallarınız
(…) varır hallarınız
Arap atlu beylerimiz
Yarar yırtar yer insanı

İsa Balı çalar sazı
Tamam doğru söyler sözü
Çok yordunuz bunda bizi
Beyler diri yer insanı

44
(Tekrar kahvede söyler)

Dinlen beyler koç yiğidin sözünü
On beş para bahşış verdi Bey bana
Ne kadar harc' etsem tükenmez para
On beş para bahşış verdi Bey bana

Bolu Beyi bahşış verdi güldürdü
Bir vermede tamam yerin aldırdı
Ömrümde bu bahşış beni güldürdü
On beş para bahşış verdi Bey bana

Bineyim atıma gidem yoluma
Asla ben ağamı almam dilime
Bolu Beyin methederim âleme
On beş para bahşış verdi Bey bana

İsa Balı bahşış aldı sevindi
Parasız gezmeden özü köyündü
Bol' Beyin verdiği göze göründü
On beş para bahşış verdi Bey bana

45
Bir çocuk on beş yaşında
Beş yüz atlıya baş olmaz
Ördek kadar hükmün yok mu

Deryaya batar yaş olmaz

Eğdiğimiz hurma dalı
Yediğimiz oğul balı
Düşmeyi gör koç Köroğlu
Düşen arslana (…)

Beyler duyar bu işleri
Çeker gelürler göçleri
Sen bağışla bu suçları
Korkum Beylere baş olmaz

İsa Balı geldi hemen
Seni kurtarırım tamam
Elem çekme koç kahraman
Dünyada bitmez iş olmaz

46
(Betekrar İsa Balı'dan sazın alıp…)

Dinle kardaş haber verem
Benim buraya geldiğim
Beyler bütün küstü gitti
Sebep buraya geldiğim

O gün çektiğim yas idi
Gönlüm gam dolu pas idi
Altın yaldızlı tas idi
Medet buraya geldiğim

Hebeb oldu hübeb oldu
Yandı ciğer kebab oldu

Bir çift derviş sebeb oldu
Benim buraya geldiğim

Köroğlu gördü düşünde
Bir baykuş öter başında
Beşyüz atlısı peşinde
Benim buraya geldiğim

47
İsa Balı ne çok yatar uyursun
(…) uyan tuti diller buyursun
Sen kurtul da beni Mevlâm kayırsun
İsa Balı durma kalk git bu yerden

İsa Balı
(…) ne çok verdin öğüdü
(…) ha bundan belliydi
(…) vermezler benim gibi yiğidi
Sen' al' gider İsa Balı bu yerden

(…)
(…) satmışlar
(…) yapmışlar
Üç kişiye darağacı çatmışlar
İsa Balı durma kalk git bu yerden

İsa Balı
(…) ötsün gölleriniz boylasın
(…) gelsin çolleriniz yaylasın
Bin serçe de bir şahine neylesin
Sen' al' gider İsa Balı bu yerden

(…)
Seni beni Bey babama geçmişler
Dolu dolu badelerden içmişler
Bizim için beş yüz atlı seçmişler
İsa Balı durma kalk git bu yerden

81
Benden selam eylen zalim babama
Beş yüz atlı bana yetmez neyleyim
Koç Köroğlu bu zındandan çıkmıyor
Ona gerek bin beş yüz er neyleyim

Demirc'oğlu senin halinden bilmez
Alışmış kılıncı kınında durmaz
Beş yüz atlı bana payıdar olmaz
Saçarım kanları burda neyleyim

Benden selâm eylen beniin aneme
Durmasun ulaşsun benim yanuma
Hançerler çakıldı şu ağ sineme
Bana kaçan helâl etsin neyleyin

Gözümüze Dizdar gider buradan
Bolu şehrin kaldırırlar aradan
Demirc'oğlu kısmet et de yaradan
(…)

Zorbaz-Beyi –Bu Köroğlu'nun bütün adamlarına meydan okuyan, Zor-Bezirgânla karşılaşan kahramandır. (K. 28, 29)

28
(Acemden Zorbaz Beyi meydana gelince Köroğlu Beylerine karşı söylediği)

Aldı Zorbaz Beyi
Çamlıbelden gelen Beyler
Sizi bağlar al'giderim
Gürzüme dayanmaz dağlar
Hepinizi al'giderim

İşte meydan gel adama
Kimler gelür imdadına
Zorbaz Beyi inadına
Başın keser al'giderim

Koca-Kenan, Darı-Dikmez
Ecel'-Yakın, Kabre-Sığmaz
Deli-Hasan, Halden-Bilmez
Yolar yolar al'giderim

Demirc'oğlu merde benzer
Köse-Sefer Kürde benzer
Küçük Ayvaz kurda benzer
Topun bağlar al' giderim

Bezirgân beri gelsene
İzim yüzüne sürsene
Zorbaz Beyi bildirsene
Yarar yırtar al'giderim

29
(Zor Bezirgân'ın Zorbaz Beye karşu söylediği)

Çok analar ağlar evler yıkılır
Çalarım kılıncı Acem üstüne
Bir dizgin toplarım yerler yırtılır

Deviririm dağları Acem üstüne

Ben yiğit isterim şedler kuşana
Fırsat mı veririm atlar kaşana
Döğüş meydanıdır Bey ne Paşa ne
Yıkarım dağları Acem üstüne

Adım Zor Bezirgân yoktur kararım
Zorbaz Beyi işte meydan görelim
Sizi burda bölük bölük bölerim
Yıkarım evleri başlar üstüne

Köroğlu'nun Maceraları: 1) Köroğlu, Dağıstan'a gider. Orada, bilahara Hasan'ın annesi olacak olan Hasna Bala'yı çamaşır yıkarken görür; âşık olur. Alır, gelir. (K. 68) Köroğlu evlidir. Deli Hoylu ona iki karıyı ne yapacağını sorar.

68
(Dağıstanlı Hasan'ın validesi Hasnâ Bala)
Girdim Dağıştana seyran eyledim
Bir afe-i devran geziyor gördüm
Gönlüm evin yıktım viran eyledim
Çamaşır yıkamış seriyor gördüm

Kara göz kara kaş sarhoş bakışlı
Tuzaktan kurtulmuş keklik sekişli
Bilmedim ki geçmiş tuti ötüşlü
Garip bülbül gibi şakıyor gördüm

Saçılmış yanağa saçının teli
Dünyada bulunmaz bunun emsali
Çomağın üstünde bülbül misali
Komşusuna karşu ötüyor gördüm

Girdim şehre yüz çevirdim sağıma
Bir hançer çakıldı ciğer bağıma
Götüreydim Çamlıbelin dağına
Bir kaşları keman gülüyor gördüm

Bir kapu yaptırmış kıbleye karşı
Kapunun üstünde cevahir taşı
Seyreder komşuya karşudan karşu
Derlemiş yanaklar siliyor gördüm

Garibim kimsem yok sığındım sana
Şahin bakışlıyı almalı bana
Şehrin kıblesinde gün doğdan yana
Elde incü mercan düzüyor gördüm

Âşık Ali bülbül gibi şakıyor
Al yanakta miskü anber kokuyor
Gözlerin indirmiş bana bakıyor
Mestan elâ gözün süzüyor gördüm

2) Köroğlu sandık içinde yiğitleri saklayarak Gürcistan'a bir baskın yapar. (K. 125) Bin dört yüz kızı kaçırır. Harpten sonra da Zer-Mahbuboğlu'nun mallarını yağma eder. (K. 76) Köroğlu'nun buna benzer bir macerası daha vardır. Bir gün Cirid-Afşar taraflarına seyre çıkmıştır. Gözüne bir hayli ağaç arasında yedi sekiz yüz kız görünür: bunlar Köroğlu'nu görünce kaçarlar. Köroğlu hemen âşık kıyafetine girer; iki bin kişiyi bir yere saklamıştır. Ertesi gün kızlar âşıkı görmeye ağaç dibine gelince Köroğlu ve yiğitleri bunların hepsini kaparlar, kaçarlar.

125
(Gürcistan’a tedarik emri)

Tokat kerbanından aldım bakırı
İncitmeyin fukarayı fakırı
(Tuna) seli gibi boz ırakıyı
İçürün Beylere ta ben gelene

(…) yım çaya
Bir düzen vereyim baya gedaya
(...) deli saya
Yedirin Beylere ta ben gelene

(…) arkası
(…) kuzu koç koyunun körpesi
(…) üzüm arpası
Yedirin atlara ta ben gelene

(...)
Bir düzen vereyim yoldan azana
(...) batman pirinç her tek kazana
Koyun ahçılarım ta ben gelene

Koç yiğitler bu sözüme inana
(…)
(…)
(…)

Köroğlunun bunda çoktur hevesi
Sandığa girenler çekerler yası
Dört yüz denk yazmışım Hint sevayisi
Giydirin Beylere ta ben gelene

76

(Muharebe bittikten sonra yirmi beş kişi çobanlara gönderin, şu kumandayı verir)

Durmayın ağalar çobanlar kaçtı
Ulaşın ardından tutun getürün
Sındırın kellesin bağlan kolların
Arab at uğruna katın getürün

Altına serin de hasırlarını
Karacadan bağlan cesirlerini
Zer Mahbub oğlunun esirlerini
Köyden köye uğran tutun getürün

Benim şahbazlarım yerinden kalkmaz
Onlar birbirinin hatırın yıkmaz
Bir çoban ki benim sözümü tutmaz
Elçim elçim edin atın getürün

Durman hemen varın bağlan kolların
Dut bedeni gtbi dallan dalların
Zer Mahbub oğlunun nazlı malların
Değerin değmeze satın getürün

Koç Köroğlu böyle söyledi size
Ucada olanı indirin düze
Ceremesin kesin bin dörtyüz kıza
Güzel çirkin demen tutun getürün

3) Bir defa Boylu'nunteşvikatı ile Beyler Köroğlu'nu terkederler. Köroğlu çok müteessir olur. Döne ile dertleşir. (K. 78) Matem tutar. "Artık biz de buradan göçelim bari," der...

78

(Asker Köroğlu ...haber verdiği)

Yürü Döne Beyler küsüp gittiler
Gelin ağlaşalım Beyler nic'oldu
Çamlıbel dağını viran ettiler
Gelin ağlaşalım Beyler nic'oldu

Bundan böyle eremedim murada
Şimdengeri baykuş ötsün burada
Hoylu fitnetkâlık etti arada
Gelin ağlaşalım Beyler nic'oldu

(…) dağa çektiler göçü
(...) dedikleri zehirden acı
Altun yerine de harcardım tucu
Yürümez yaldızlar Beyler nic'oldu

Karalar bağlayıp yaslar tutalım
Bir zamanda iç kalede yatalum
Köroğlu der biz de burdan göçelüm
Kırıldı kanadım Beyler nic'oldu

4) [Bir parça Köroğlu'nun Şam-Nur üzerine, Şam'a gitmek tasavvurunu anlatmaktadır].
5) K. 77'de Köroğlu'nun Rus seferi mevzubahistir.

77

(Köroğlu evvelce Rus muharebesine gidince askerine söylediği. Muharebede söyler Köroğlu)

Yiğid olan gümbür gümbür gürlesin
Yiğidi doğuran ana bin yaşa
Ağ göğdede kızıl kanlar şorlasın

Yiğidi doğuran ana bin yaşa

Davlumbazlar yeğde yeğde uranda
Çarkacılar sağlı sollu dönende
Eğri kılınç ağ göğdeyi bölende
Yiğidi doğuran ana bin yaşa

Gel e Beyler cenge harbi çalınsun
Çamlıbel askeri ayrı bölünsün
Gece gündüz zarbı meydan kurulsun
Yiğidi doğuran ana bin yaşa

Asıl koç yiğitler busuda saklı
Belleri kılınçlı eli mızraklı
Hep şahin bakışlı arslan sıfatlı
Yürü kan içenler hep binler yaşa

Köroğlu der bugün burdan duralım
Sabah olsun zarbı meydan kuralım
Akan kandan dolu şarab uralım
Yürü deli Hoylum sen binler yaşa

6) Diğer rivayetlerde hikâye edilen, Köroğlu'nun sazcı ile macerasına, çırağı Gül Ahmet'i kaçırmasına dair burada da telmihler vardır; burada Gül Ahmet Beyşehirlidir. (K. 48, 56, 117)

48
(Ayvaz'ın ağlamaması için Ayvaz'a yalvarır)

(…) kaput[394] giyinmiş sırma yakalı
Başı telli Han Ayvaz'ım ağlama

[394]**Kaput:** Asker paltosu (http://www.tdk.gov.tr).

Atı al yeleli kulak küpeli
Başı telli Han Ayvaz'ım ağlama

Oğlum Ayvaz kasap baban gelmez mi
Hanım ninen saçlarını yolmaz mı
Hani benim Han Ayvaz'ım demez mi
Başı telli Han Ayvaz'ım ağlama

(Sensin beni) yavaş yavaş yürüden
Yağ koymayıp yüreğimde eriden
Şimdi kasap baban gelür geriden
Başı telli Han Ayvaz'ım ağlama

(…) olmuş Çamlıbel dağı
Gün gibi parlıyor göğsünün beni
(…) oldun Çamlıbel Beyi
Başı telli Han Ayvaz'ım ağlama

(…) sensin teptilimi (tedbirimi) şaşıran
Merhem koyup yaralarım bişüren
Köroğlu'nu bu sevdaya düşüren
Başı telli Han Ayvaz'ım ağlama

Gel can Ayvaz senin ile olalım
Birden ağlayalım birden gülelim
Beyşehrinden Gül Ahmed'i alalım
Başı telli Han Ayvaz'ım ağlama

56
(Yumurta Dağından Ayvaz için yazdığı name)
Benden selam eyle Han oğlu Hana
Oğlum Ayvaz bugün burada gerek

Yiğitliktir dar günümde buluna
Yarın Han Ayvazım burada gerek

Benden selam olsun oğlum Ayvaza
Çifte benli sim bilekli zorbaza
Çıplak binsin gelsin Kara Kaytaza
Yarın Han Ayvazım burada gerek

Han Ayvazım şimdi tam on dört yaşta
Şol sırma saçları durur mu başta
Yumurta Dağında yarın savaşta
Bir evladım yarın burada gerek

Benden selâm eylen Ayvaz dâdıma
Durmayıp yetişe bu imdadıma
Köroğlu çağırır bir evladına
Oğlum Ayvaz sabah burada gerek

117
(Sazcı çırağı Gül Ahmet'i alıp kaçtığı)

Aman usta dinle merdin sözünü
Usta kölen olam yap şu sazımı
(…) şakirdinin nazını
Usta kölen olam eğleme beni

(…) uca dağlar başına
(…) kaşına
(…) döşüne
Usta kölen olam yap şu sazımı

(…) ünümüz
(…) yerimiz
(…) yalınız
Usta kölen olam yap şu sazımı

Acem illerinde dolandım geldim
Arayı arayı dükkânı buldum
Bir sevdaya yeldim sazımı kırdım
Usta kölen olam yap şu sazımı

Sazcı

Acem illerinden dolandın geldin
Arayıp sorarak yerimi buldun
Ne sevdaya düştün bu sazı kırdın
Yapamam sazını başım kalaba[395]

Köroğlu

Hasan vardı durdu yolun düzüne
Mail (oldum) şakirdinin gözüne
Usta sedef döşe sazın döşüne
Usta kölen olam eğleme beni

Sazcı

Ben de bu sözleri anlayamadım
Geçidin devrenttir[396] boylayamadım
Bıçağım kördür sedef doğrayamadım

[395]**Kalaba:***hlk.* Kalabalık (http://www.tdk.gov.tr).
[396]**Devrent:** 1. Dar geçit, boğaz, ırmak kenarlarındaki dönemeç ve uçurumu çok tehlikeli yollar. 2. Derin çukur, uçurum. 3. Dağ üzerindeki konak yeri (Derbent) (http://www.tdk.gov.tr).

Yapamam sazını başım kalaba

Köroğlu

Ortadan yürüdüm ulaştım uca
Mecalin yok dayanaman sen güce
Şimdi el atarım eğri kılınca
Usta teres dedim yap şu sazımı

(…) sana hey sazcı koca
(…) konuşak gitmesin güce
Şimdi el atarım eğri kılınca
(…) Köroğlu'yum yap şu sazımı

Sazcı

İndirin şakirtler sazı indirin
Altın sedef düzenine bindirin
Davet edin konağıma kondurun
Mühlet ver yapayım Beyim sazını

7) Erzurum meselesi: Koca Sinan Bezirgân'ın da karıştığı bu sergüzeşt, Köroğlu'nun, oğlu Hasan için Erzurum'dan almak istediği yeğeni Güllü Nigâr'ın kaçırılmasına dairdir. Köroğlu Erzurum'a beşinci defa gitmek üzere iken Yek-Çeşim (başka bir yerde Kel Oğlan) o gece Kır Atı çalar. (K. 119, 120)

119
(Koca Sinan Bezirgân Erzurum meselesi)

Dinleyin ağalar şu Bezirgânı
Bize haber verdi illerimizi
Hasan için gittik emmim kızına

Ördek gibi yüzek göllerimizi

Yürekten çıkmıyor çok çektim gücü
Bana ettikleri zehirden acı
Ordan da alalım onda bir bacı
Kantar ile bölek mallarımızı

(Süt) Pınarı derler bizim pınara
Kadir Mevlâm işimizi onara
Hasan için gidek Güllü Nigâra
Gonca iken derek güllerimizi

Kulak verin Köroğlunun sözüne
Koç yiğitler insin meydan düzüne
Beşinci seferim şol Erzuruma
Ceylân gibi gezek çöllerimizi

120
(Bezirgân'dan haberi alur. Gitmek üzere kumanda verilür. O gece Yekçeşim atı çalar. Sonra da Keloğlan çalar. Yekçeşim'e söylediği)

Kaçma hey Yekçeşim kaçma
Kolu bağlu al'giderim
Koç Kır Atı alıp gitme
Seni bağlar al'giderim

Koyvar gelsin Kır Atımı
Ben bilürüm kıymatını
Alırım senin etini
Seni bağlar al'giderim

Sen dev olsan güleşirim
Arslan olsan uğraşırım
İşte geldim döğüşürüm
Seni tutar al’giderim

Saçarım çöle kanını
Alırım tatlı canını
Sen duymadın mı ünümü
Şimdi bağlar al’giderim

Köroğluyum bu illerde
Şanım söylenür dillerde
Geldim sizi bu çöllerde
Kolu bağlu al’giderim

8) Köroğlu’nun bir esareti esnasında Güdümen onu [görmeye gelmiştir. KöroğluGüdümen vasıtasıyla Köse Sefer’e mektup gönderir. Sonra Güdümen'le ikisi konuşurlar: Köroğlu memleket hasretiyle yanık yanık türküler söyler; Güdümen de ona cevap verir; bu parça gurbet hissinin doğurduğu en kuvvetli parçalardan biridir. Dağlar, taşlar, gurbetzedenin ilk sorduğu şeylerdir; sonra Ayvaz’dan, Şirin-Döne’den, arkadaşlarından havadisler ister. (K. 121)

121
(Köroğlu Güdümenden haber sorar)

Bu karşudan gelen piyade
Bizim iller yerinde mi
Etekleri çimen olmuş
Karlı dağlar yerinde mi

Güdümen

Beyim ili ne sorarsın
Güzel amma sovuksovuk
Karlı dağlar eteğinde
Çimenleri soluk soluk.

Köroğlu

Çamlıbel'in koyağında[397]
Sular akar ayağında
Şirin Döne yanağında
Ürüşen[398] benler yerinde mi?

Güdümen

Çamlıbel'in koyağında
Su kesilmiş ayağında
Güzel Döne yanağında
Kibar benler soluk soluk

Köroğlu

Sağ elde kılınç ettiğim
Sol elde kalkan tuttuğum
Kol kola sarılıp yattığım
Şirin Döne yerinde mi

[397]**Koyak:**1. Bir ucu dağda son bulan kapalı boğaz, iki dağ, tepe arasındaki boşluk, vadi. 2. Deve. 3. Dağlar ve kayalıkların üzerindeki doğal çukurlar. 4. Güneş görmeyen kuytu yer. 5. Dağ üzerinde otu bol olan, bitek, çukur yer (http://www.tdk.gov.tr).
[398]*"Ürüşen=Rûşen: aydınlık. Burada ışık saçan parlak demek oluyor"*(Boratav-Fıratlı 1943: 221). Ayrıca Köroğlu'nun adının Ruşen Ali olmasından dolayı burada bu sözcük iki anlama gelmektedir.

Güdümen

Kılınçdeyü bağlandığın
Kalkan deyü kullandığın
Seyreyleyip eğlendiğin
Şirin Döne saçın yoluk.[399]

Köroğlu

Küçücükten büyüttüğüm
Saz çalarak uyuttuğum
Mah yüzünü seyrettiğim
Han Ayvazım yerinde mi?

Güdümen

Küçücükten büyüttüğün
Üğrüleyip[400] uyuttuğun
Gül yüzünü seyrettiğin
Han Ayvazın boynu buruk[401]

Köroğlu

Köroğlu der öğündüğüm
Taşlar alıp döğündüğüm
Arka verip sığındığım
Koca çamlar yerinde mi

[399] "*Saçlarını yolmuş"* (Boratav-Fıratlı 1943: 221).
[400] **Üğrülemek:** Beşik sallamak (Boratav 1984: 254).
[401] *"Boynu burulmuş, bükülmüş; mahzun"* (Boratav-Fıratlı 1943: 221).

Güdümen

Güdümen der karlı dağlar
Dağda çamlar kara bağlar
Döne söyler Ayvaz ağlar
Ağlaşırlar soluk soluk

9) [Bunlardan başka, Reyhan-Arab'a Köroğlu'nun yalvarması, bir kocakarıyı methetmesi (Huluflu rivayetinde de mevcut bir parça), gibi parçalar vardır].

Köroğlu'nun Seferleri: 1) Gürcistan seferi: Bu sefer de askerin bir kısmı sandığa konarak yapılır. Buna Mahmut Bezirgân da iştirak eder; fakat ihanet eder. Gürcistan'da harbolur; Köroğlu zafer kazanır. Dönüşte Harbendeli Beyleri Köroğlu'na karşı korlar. Dağdan inen Al-Beyoğlu ile Köroğlu konuşurlar. Köroğlu Al-Beyoğlu'ndan Gül Güzel'i ister, o da vermez. (K. 125-131)

125
(Gürcistan'a tedarik emri)

Tokat kervanından aldım bakırı
İncitmeyin fukarayı fakırı
(Tuna) seli gibi boz ırakıyı
İçürün Beylere ta ben gelene

(…) yım çaya
Bir düzen vereyim baya gedaya
(…) deli saya
Yedirin Beylere ta ben gelene

(…) arkası
(…) kuzu koç koyunun körpesi
(…) üzüm arpası

Yedirin atlara ta ben gelene

(…)
Bir düzen vereyim yoldan azana
(…) batman pirinç her tek kazana
Koyun ahçılarım ta ben gelene

Koç yiğitler bu sözüme inana
(…)
(…)
(…)

Köroğlunun bunda çoktur hevesi
Sandığa girenler çekerler yası
Dört yüz denk yazmışım Hint sevayisi
Giydirin Beylere ta ben gelene

131
(Bu tekrar gönül birliğe koyup cümle kızlara söylediği)
Seherden beş güzel gördüm
Bir al giymiş bir mavili
Al giyene çok yalvardım
İlle mavili mavili

Birisi inci diziyor
Birisi çayda geziyor
(…) eziyor
İlle mavili mavili

(…) yanıma
Biri susamış kanıma
(…) canı canıma

İlle mavili mavili

(…) biri mene
Biri girecek kanıma
(…) aşır gel yanıma
İlle mavili mavili

Köroğlu der ki öldüğüm
Boyuna kurban olduğum
Punar başında bulduğum
İlle mavili mavili

2) Beyşehri seferi: K. 138-140 parçaları Köroğlu'nun Beyşehri'ni fetih ve harap etmek için askerlerine verdiği harp kumandalarını anlatır. Köroğlu, Mehmet Beye, Şerif Beye işkenceler yapılmasını emreder: omuzları delinip mumlar dikilmelidir. Kanlar akmalı, Beyşehri temelinden sökülmelidir. Nihayet Köroğlu Beyşehri'ni alır.

138
(Beyşehri ile harp kumandası)

Yörünarslanlarım savaş edelüm
Buna kavga derler Bey ne Paşa ne
Haykırıp haykırıp kelle keselüm
Seyreyleyin el' ayağı şaşana

Yürü Beyler cenge harbi çalınur
İyi kötü bu meydanda bilinür
Kılınç değer adam iki bölünür
Nusrat bizim Beyler neci Paşa ne

Gürzün kösteğini kola takmalı
Arab atı sağa sola yıkmalı

Kargılar mızraklar birden kalkmalı
Fırsat vermen Arap atlar kaçana

Köroğlu der durman edek cengimiz
Bundan belli olsun yiğit kangımız
Üç saat sürmeli bundan hengimiz[402]
Tarih yazın şu dağlara nişane

139
(Askerin arka tarafından bütün Beyşehri'ni harabetmek üzere tekrar kumanda)

Urun Beyler urun meydan günüdür
Ölümden korkmayın dünya fanidir
Bütün (...) süleymanidir
Tuna seli gibi kanlar akmalı

(...) ekmeği yemeli Beyler
Zehirli gömleği giymeli Beyler
(…) işin görmeli Beyler
Köşkün sarayını yıkıp yakmalı

Başlarını kesin koyun meydanda
Etlerini bırakmalı meydanda
Ülvan para etmez meydan meydanda
Beyşehrinin temelini sökmeli

Köroğlu der gine noldu nolacak,
Bunların efkârı bizi alacak
Mehemmet Bey Şerif Bey mi gelecek
Omuzların delip mumlar dikmeli

[402]**Hengimiz:** Ahengimiz (Boratav 1984: 254).

140
(Beyşehir... içinde önlerine çıkan… eylediler)

Arabistan çöllerinde gezerken
Yamacıma çıktı benim dört gidi
Biri Arap biri Türkmen biri Tat
Birisini bilmem amma Kürd gidi

Biri daha yen' ayrılmış ilinden
Öbürünün dayanılmaz ferinden
Biri der ki al mızrağı elinden
Öbürü der koltuğuna dürt gidi

Biri ata bindi meydan eyledi
Biri çıktı beni seyran eyledi
Biri soydu beni uryan eyledi
Biri der ki edep yerin ört gidi

Biri der ki Kır Atını alalım
Biri der ki soyup soğan edelim
Biri der ki kendin kuma gömelim
Biri der ki dördümüzden merd gidi

Bilmez misin Köroğlunun huyunu
Size göstereyim dürlü oyunu
Hak yaratmış sizin gibi koyunu
Yesin deyü benim gibi kurt gidi

3) Acemistan seferi: Bu sefer Bağdat seferiyle karışıyor. Hoylu'nun ölümü Bağdat'tadır. Köroğlu burada Hoylu'nun intikamını almak için haykırır. Şehirde taş taş üstüne kalmayacaktır; yoksa Köroğlu Çamlıbel'e dönmez. Hoylu Bey ölmüştür. Serden, candan geçilse ne olur ki. …Köroğlu sözlerini, "Ben de Köroğlu'yum böyledir emrim," diye

bitirir. (K. 133) Nihayet Acem'i bozarlar; harp on sekiz saat sürmüştür. Dehşetli bir harp tasviri yaratan bu parça (K. 134) bir şaheserdir. Bu seferde (K. 135) Bağdat valisinin, Han İmrahur'un da sahneye çıktığını görüyoruz.

133
(… kalktıktan sonra… bütün Beylerden dolup bed çehre bülend avaz ile aldı bakalım ne söyledi Köroğlu)

Gele Zor Bezirgân beri gel hele
Bir kule yaptırak baş baş üstüne
Seçilsin yiğitler seninle bile
Dolmalı deryalar leş leş üstüne

Gele Dağıstanlı Hasanım gele
İniver meydana dev gibi mele
Hoylunundâdını acep kim ala
Koymayın bu şehri taş taş üstüne

Gele Deli Hasan in bu meydana
Ejderhalar gibi ataş saçsana
Bu Acemi urup öte geçsene
Doldur dereleri leş leş üstüne

Gele Demirc'oğlu ne durdun orda
Tembihe hacet mi sen gibi merde
Hoylu Bey düşürdü beni bu derde
Birkaç kale yapın taş taş üstüne

Gele Han Ayvazım bade içelim
Koç yiğide kanlı gömlek biçelim
Hoylu ölmüş candan serden geçelim
Keselim Acemi baş baş üstüne

Gele cümle leşker beri gel beri
Koyalım bu yola can ile seri
Çamlıbel dağına dönmezem geri
Kalursa bu iller taş taş üstüne

Ben de Köroğluyum böyledir emrim
Gün doğandan gün batana kararım
Bugün bu meydana ben de inerim
Şöyle bir cenk edek yaz kış üstüne

134
(... üç yerde bu türküyü çağırıp kendi askerin sol, düşmanın sağ tarafından kendi kendini Acem askerine urup on sekiz saat... Acemi bozduğu)

Ortadan Zor Bezirgân soldan Dağıstanlı Hasan

Ay yansın ağalar güneş tutulsun
Parladı parladı çalın kılıncı
Oklar gıcırdasın ayyuka çıksın
Mevlânın aşkına basın kılıncı

Durmayın orada kargı kucakta
Dolansın yiğitler köşe bucakta
(…) savaş edelim kelle kucakta
Şehitler aşkına çalın kılıncı

(…) melemeli dev gibi
Düşman kanı devrilmeli dağ gibi
Dest urun avın almış bey gibi
Haykırı haykırı çalın kılıncı

Koç yiğitler bu kış burda kışlasın
Yılan dilli eğri hançer işlesin
Kâfir düşman elâmana başlasın
Kaçanı göndermen basın kılıncı

Koç yiğitler düğün bayram eylesin
Küheylân kişnesin aygır oynasın
Kazanlarda adam kanı kaynasın
Esir etmek yok size çalın kılıncı

Koç Köroğlu girdi meydan almaya
Nâra urup düşmanına dalmaya
Yemin ettim yedi derya dolmaya
Doldurun denize basın kılıncı

135
(Bağdat valisi karşu gelince ... Köroğlu Han İmrahur'un ne hınzır olup Bağdat valisi ne fikirle geldiğini anlayıp, hey! bunlara karşu aldı bakalım ne söyledi)

Kıbrız şarabıyla besli
Meydana inerler sesli
Nesilleri arslan nesli
Yarar yırtar yer adamı

Yarın seyreyle bunlara
Kıyarlar tatlı canlara
Belenirler al kanlara
Yarar yırtar yer adamı

Yarın görürsün bizi
Kan tutar ovayı düzü
Birine yetmez beş yüzü

Yarar yırtar yer adamı

Sabah seyreyle bunları
Alırlar tatlı canları
Köroğlunun arslanları
Aç kurt gibi yer insanı

Hoylu'nun ölümü, Ayvaz'ın esareti ve sonra ölümü de (Turna-Teli hikâyeleri) karışıyor görünüyor. Bağdat seferine sebep olan Han İmrahor'un bu gaddarlığıdır. (Hoylu Beyi öldürmesi: K. 137) Yukarda ise Ayvaz'ı Bolu Beyi esir etmiştir.

137
(Bağdat kapısında Han İmrihor'a Köroğlu söyler sonra bir topuz atar birini öldürür)

Aldı Köroğlu

(…) Han İmrihor yıktın evimi
Burda koç yiğide sen sebeb oldun
Bürüdün yer yüzün al kızıl kana
Büküldü bellerim sen sebeb oldun

Gönderdim Ayvazı turna teline
(…) bir od bıraktı Bağdat çölüne
Kara bayrak diktin Çamlıbelime
Kırıldı bellerim sen sebeb oldun

Bir kubbe yaptırdım kesilen baştan
Kapısı altundan mıhı gümüşten
Türbesi cevahir zümrüt nakıştan
Hoylunun mevtine sen sebeb oldun

Bir pınar yaptırdım altun oluklu
Akan sularında mercan balıklı
Şekerden lezzetli kardan sovuklu
Hayır bizim amma sen sebeb oldun

Koç Köroğlu taşlar aldı döğündü
Dost ağladı düşmanlarım sevindi
Gökte Melek yerde insan bilindi
Kesilen başlara sen sebeb oldun

4) Nallıhan seferi: Böyle bir sefere ait de bir koşma mevcuttur. (K. 58)

58
(Nallıhan'dan gelince Mahmut Bezirgân'a söylediği)

Girdim şehrin kapusına
Noldu bilmem şaştım kaldım
Mayil oldum yapusına
Bu ne hikmet şaştım kaldım

Çarşu pazar yanı yana
Seyreyledim kana kana
Dükkânda nalı hayvana
Ben elimle çaktım geldim

Gözler bakar diller çıkık
Evler başlarına yıkık
Her bir birlerine bakık
Söyleyen yok geçtim geldim

Köroğlunu bilmediler
Hiç yanıma gelmediler
Selam verdim almadılar

Bu ne hikmet şaştım kaldım

Dağıstanlı Hasan-Çin seferi- Gülizar'ın Kaçırılması: [Bu parça, Maraş şiirlerinde, mükemmel bir epizot yapacak kadar vazıh ve uzundur: K. 92-104].

92
(Köroğlu Beylerin cenazesini defnettirip Ayvaz'ın cenazesinin başına gelip hem ağlar hem de söyler)

Baykuş ötsün Çamlıbelde
Öldürdüler Han Ayvazı
Durmam artık ben bu ilde
Defnettiler Gül Ayvazı

Semadan çakıldı direk
Buna dayanur mı yürek
Yerde insan gökte melek
Kıl ziyaret Han Ayvazı

Aman Döne Ayvaz noldu
Bir kâfire kurban oldu
Ciğer şişte püryan oldu
Al' gittiler Han Ayvazı

93
(Dağıstanlı Hasan ile uğraştığı)

Aldı Köroğlu

Başın kaldır bak yukarı
Öldürürüm çocuk seni
Kır iğdişi yolla beri

Öldürürüm çocuk seni

Aldı Dağıstanlı Hasan

Affet suçum insaf eyle
Öldürme gel Beyfendi
Ben kulunu azad eyle
Kıl mürüvvet Beyfendi

Aldı Köroğlu

Sen nerden gelür geçersin
Dolu badeler içersin
Selam vermeden geçersin
Öldürüm çocuk seni

Aldı Hasan

Irak yollardan gelmişim
Ben bir gaflete dalmışım
Uyumuşum görmemişim
Kerem eyle Beyfendi

Köroğlu

Biz kırk kişi sen bir kişi
Sen için (…) teftişi
Gönder beri Kır İğdişi
Öldürürüm çocuk seni

Aldı Hasan

Siz kırk kişi ben bir tane
Döğüşürüm döne döne
Ben atımı vermem sana
Gel elimden al efendi

94
(Köroğlu… meydana iner; yine çocuk deyü merhamet eder de yalnız hayvanın teslim olup kendinin canına... verilmesini çocuğa söyler)

Aldı Köroğlu

Sana bir kopuz uçuram
Can ile serden geçürem
Seni kaltağa sıçuram
Öldürürüm çocuk seni

Aldı Hasan

At deli oğlan divane
Sıçırar iner meydana
Ben bir yumruk sen gürz bana
Gel meydana at Efendi

Aldı Köroğlu

Çocuksun gel verme başı
Boş yere etme savaşı
Teslim eyle Kır İğdişi
Öldürürüm çocuk seni

Aldı Hasan

Buyur beyim kes başımı
Fikret Tanrının işini
Çevir atımın başını
Gel elimden al Efendi

Köroğlu

Oynadırım Kır Atımı
Ben bilürüm kıymatını
Sen bilmen mi gürz kuvvetini
Öldürürüm çocuk seni

Aldı Hasan

Gürzünü gördüm muhakkak
Gel meydana arslana bak
Sen bir gürz ur ben bir yumruk
İşte meydan Beyefendi

95
(Dağıstanlı Hasan'ın cellada söylediği)

Bu ferman Hakkın fermanı
Ben o merde yetemedim
Nedir bu derdin dermanı
Ben babama yetemedim

Gör neler geldi başıma
Tarih koyun baş taşıma
Hayıf oldu genç yaşıma

Muradıma yetemedim

Cellat yetişmez şanıma
Hayıflar tatlı çanıma
Bey babamın düşmanına
Ben bir kılınç atamadım

Buyur cellat kes başımı
Dün gece gördüm düşümü
Fikret Tanrının işini
Dağıştana gidemedim

Dağıştandan beri geldim
Yönüm Çamlıbele döndüm
Babam mert Köroğlu derdim
Ben o merde yetemedim

Anam hakkın helâl etmez
Hayali karşumdan gitmez
Gözüm görmez elim yetmez
Ağ ellerin öpemedim

Mezarımı kibar yapın
Beni şehitlere katın
Baş ucumda şerbet satın
Ecel camın içemedim

Adım Dağıştanlı Hasan
Dar ettiler başa cihan
Bir gün ara o pehlivan
Ben babama yetemedim

96

(Köroğlu bu çocuk kendi öz evladı olduğunu bildikten sonra Eyvan köşkünde kendi kendini aşağı attığı)

Kesileydi dilim çabuk söyledim
Kend'eliyle evin yıkan ben oldum
Çamlıbeli yıktım harab eyledim
Ben elimle evim yıkan ben oldum

Demirc'oğlu çıksın benim postuma
Selam eylen yaranıma dostuma
Birer pança toprak atın üstüme
Kend'eliyle evin yıkan ben oldum

Zalim cellât nasıl kıydın Hasana
Usul boya eğri kılınç asana
At üstünde kelleleri kesene
Ben elimle evim yıkan ben oldum

Köroğlu demeyin benim adıma
Gökte kuşlar dayanamaz dâdıma
Hiç adam kıyar mı bir evlâdına
Ben elimle evim yıkan ben oldum

97

(Beyşehri'nden çarkacılara söyler)

Birinci çarkacı ne durdım orda
Eğer ararsanız hasmınız burda
Benzersin yüreği dört çatal kurda
Nolur söyle şu topuza sözünü

İkinci çarkacıya
İkinci çarkacı seyreyle bana
Gör neler yaparım şimdi ben sana
Kellen yuvarlarım ordudan yana
Var haber ver şu topuza sözünü

Üçüncü çarkacıya

Üçüncü çarkacı gelme yanıma
Hasan alışkındır adam kanına
Bir kılınç atarsa susar kanına
Sen de söyle şu topuza sözünü

İkinci çarkacı sen de mi geldin
Evvelce gelenden ne haber aldın
Gelen gitmez bu meydandan (…)
Sen de söyle şu gürzüme sözleri

Üçüncü çarkacı (...)
Koç Hasan alıştı adam kanına
Üç kelle bir varsın Beyin yanına
Metheyleyin Şerif Beye sizleri

98
(Çamlıbel'e göç kumandası)

Beyler ıkrarım var vâdim Hasana
Bir kız alıp gelmek ister bu gönül
Sol böğrüne eğri kılınç asana
Düğün çalıp vermek ister bu gönül

İllik illik dolanırım düzünü
Sürmelemiş nazik elâ gözünü
Erzurum ilinden emmim kızını
Şimdi alıp gelmek ister bu gönül

(...) takınam cevahir kanı
Kimya imiş Çamlıbelin turabı
Kamalak gölgesi Kıbrız şarabı
Tokur tokur içmek ister bu gönül

Köroğluyum ben de düşmenem şandan
Boyadım meydanı al kızıl kandan
Döne gibi güzel aldım düşmandan
Yavaş yavaş gitmek ister bu gönül

99
(Dağıstanlı Hasan ile Gülizar'ın çiçek bahçesinde çakıştıkları)

Uzak çöllerden gelmişim
Serim sevdaya salmışım
Şükür murada ermişim
Kölen geldi Şahın kızı

Aldı Gülizar

Oğlan nasıl geldin bura
Seyret başa gelen hale
Seni korum kara yere
Urun kızlar şu oğlanı

Aldı Hasan

Herkes sevdiğini alsın
Düşmanın gözü kör olsun
Kanım sana helâl olsun
Kölen geldi Şahın kızı

Aldı Gülizar

Ben ne yaparım kan ile
Seni kaçuram ün ile
(…) keserim on (?) ile
Urun kızlar şu oğlanı

Aldı Hasan

Gece gündüz sensin tasam
Ikrar ver ki ben de hösem
Rüyada gördüğün Hasan
Aşnan geldi Şahın kızı

Aldı Gülizar
Hasan cefanın aslı ne
Bas kademin yüz üstüne
Can feda kıldım dostuma
Alın kızlar şu oğlanı

100
(Bundan sonra Gülizar kendi kardaşlarıyla uğraşır)
Aldı bakalım Gülizar
Gelme kardaş yaman gelme
Arslanım var yarar seni

Turna gibi havalanma
Şahinim var avlar seni

Aldı kardaşı Sebbul (?)

İşte geldim cazu işte
Ciğer kebab oldu şişte
İkinizi bir kılınçta
Öldürürüm cazu sizi

İkinci kardaşına aldı Gülizar

Gelme kardaş kan olmasun
Tatlı cana kıyılmasun
Arslanım seni görmesün
Aç kurt gibi yarar seni

Aldı kardaşı

İşte geldim yanınıza
Ben girerim kanınıza
İkinizin canınızı
Bir kılınçta alam sizin

Üçüncü kardaşına aldı

Aman kardaş dön gerüye
Kerem et gelme buraya
Benden selâm Gül Periye
Hasan gelür bağlar seni

Aldı kardaşı

Merhametsiz nasıl urdun
Çift kardaşa nasıl kıydın
İşte meydana ben geldim
Bir kılınçta çalam sizi

Dördüncü kardaşına

Aman kardaş yazık sana
Çok zahmet eyleme bana
Bir kılınç çalam başına
Hıyar gibi çalam seni

Aldı kardaşı

Behey hınzır behey cazu
Çok etme şiveyi nazı
Rüsvay eyledin sen bizi
Dört bölerim cazu sizi

Beşinci kardaşına

Yedi kardaş bir olsanız
Kılıncı ele alsanız
Hepiniz birden gelseniz
Arslanım var yarar sizi

Aldı kardaşı

Çık meydandan kendi gelsün
Dünyada murada ersin

Bana da kendi buyursun
Delik delik delem seni

Altıncı kardaşına

İki kardaş siz kaldınız
Bu meydanda ne buldunuz
Beşi geldi ne aldınız
Daha beter edem sizi

Aldı kardaşı

Kız kulak tut öğütlere
Nasıl kıydın yiğitlere
Baban tahtın züğürtlere
Verdin rüsvay ettin bizi

Yedinci kardaşına

Sen çocuksun dön geriye
Babam buyursun buraya
Yedi göğde bir araya
Derelere basam sizi

Aldı kardaşı

Aman bacı kıyma bana
Bir sözüm var diyem sana
Selâm ey1e koç Hasana
Ben dileyip geldim sizi

101

(Köroğlu Çin Maçin derbendinde Gülizar ile söyleştiği)

Uca dağların başında
Arslan gezer sürü ile
Arslan gibi tek başına
Yolum bağlar zoru ile

Aldı Gülizar

Yedi başlı dev olsanız
Keserim doğrarım sizi
Ağzın açsan ataş saçsan
Döndürürüm paşam sizi

Aldı Köroğlu

Aç nikabı görüşelim
Senin ile konuşalım
(…) güzel barışalım
Kaymak yiyek bal ilen

Aldı Gülizar

Sana bir kılınç çalarım
Ortadan iki bölerim
(…) dev gibi (…) larım
Aç kurt gibi yaram sizi

Aldı Köroğlu

Kaldır nikabın göreyim
Ben sana köle olayım
Senden bir sual sorayım
Bir haber ver hali ilen

Aldı Gülizar

Yürü söyle ne sorarsın
Necisin sen ne ararsın
Şimdi hışmıma uğrarsın
Bölük bölük bölem seni

Aldı Köroğlu

Köroğlu yiğit merdiyim
Sivastopolun Kürdüyüm
Ben Çamlıbelin kuduyum
Yiğit Beyler sürü ilen

Aldı Gülizar

Gülizarım keser başı
Cengeder düşmana karşı
Öldürürüm altı kardaşı
Medet Hasan arar sizi

102

(Köroğlu ile Gülizar Devrend'de görüşünce birbirlerine söylerler)

Köroğlu

Çamlıbelden inen Beyler
Bıyıkları buran Beyler
Taban kılınç silen Beyler
Şimşek gibi şakır gelür

Gülizar

Nolur imiş dalmayılan
Taban kılınç silmeyilen
Dar boğaza durmayılan
Kurtulaman Beyefendi

Köroğlu

Kız nikabın kaldırsana
Kim olduğun bildirsene
Uca gönlün indirsene
Gönülleri yıkan gelür

Gülizar

Bağçalarda biter turunç
Kan içerim avuç avuç
İşte meydan işte kılınç
Kaç da kurtul Beyefendi

Köroğlu

Arab atlar horultusu
Kılınçların şakırdısı
Arslanların gürültüsü
Dağı taşı söker gelür

Gülizar

Gelse bile hep gelenler
Gelmezler beni bilenler
Ağam sana kim diyerler
Sağ gidemem Beyefendi

Köroğlu

Köroğlu yiğit mertleri
Düşmanlara can dertleri
Çamlıbelin aç kurtları
Yarar yırtar kapar gelür

Gülizar

Altı kardaş öldü gitti
Eğri kılınç kana battı
Koç Hasan yoruldu yattı
İmdad eyle Beyefendi

103

(… arasında Hasan yaralanıp Gülizar bir beyan ...yaralarına ilaç sarıp yatırır Köroğlu Hasan ölmüş zannıyla alur bakalım ne söyler)

Keşki gelmeyeydim Çinin iline
Bir oğlumun ölüşüne ne dersin
Kara bayrak dikin Çamlıbelime
Koç Hasanın ölüşüne ne dersin

Ufak ufak kar serpeler başıma
Kara kuru şeyler girdi düşüme
Hayıf oldu koç yiğidin başına
Bir oğlumun ölüşüne ne dersin

Gökte Melek dayanamaz zarıma
Felek nasıl kıydın ömrüm varına
Gülizarı aldım bir evlâdıma
Aldım amma ölüşüme ne dersin

Gözlerimden kan yaş döküp ağladım
Ciğerciğim pare pare doğradım
Koç Hasanı Çinde şehid eyledim
Öz evlâdım ölüşüne ne dersin

Köroğluyum geldim Çinin iline
El uzattın has bağçanın gülüne
Çin Maçin Şahının kızın oğluma
Aldım amma ölüşüne ne dersin

104
(... meğer ilaç ile sarılıp da öyle ... Gülizar'ı methetmek üzere aldı bakalım ne söyledi)

Tabib Lokmandan almış ilâcı
Güzellerin serfirazı Gülizar
Başına urunmuş incili tacı
Güzellerin serfirazı Gülizar

(…) debulunmaz emsali eşi
(…) kurban etti altı kardaşı
(…) bir yârânı yoldaşı
(…) kuvvet kızım Gülizar

(...) nanlar silsinler gözü
Bize yetmez oldu bunun beş yüzü
Çalalım kılıncı seyreyle bizi
Çin Maçin Şahının kızı Gülizar

Keselim kelleler dökelim kanlar
Zorumla yıkılsın kahveler hanlar
Darı-Dikmez ile şu pehlivanlar
Kırdan seyir etsin kızım Gülizar

Keselim kelleyi saçalım kanı
Sebep ne kestiler yedi bin canı
Meydanda kimse yok hani ya hani
Köroğlunun ömrü varı Gülizar

Köroğlum der neler çektim elinden
Söyledikçe bal akıyor dilinden
Seni al'giderim baban ilinden
Köroğlunun ömrü varı Gülizar

Hasan Çamlıbel'e gelir. Köroğlu onun altındaki Kır-İğdiş'i ister. Hasan vermez. "At deli oğlan divane: Gel elimden al Efendi"diye meydan okur. Köroğlu Hasan'ı cellada teslim eder. Sonra oğlu olduğunu öğrenince ağlar. Fakat Hasan ölmemiştir. Baba oğul beraber yaşarlar.

Hasan bir kahramandır. Beyşehri harbine iştirak eder; üç Çarkacılara meydan okur. Köroğlu Hasan'a bir kız almak ister. Evvela Erzurum'dan, Hasan'ın amcası kızını aklına koyar. Lakin Hasan Çin padişahının kızı Gülizar'ı almaya gider. Kızı delikanlı çiçek

bahçesinde bulur. Kız onu orada görünce taaccüp eder; bağıracak olur. Hasan, "Rüyada gördüğün oğlan benim işte", diye kendisini tanıtır. Konuşurlar, anlaşırlar. Kızın kaçırılması, yedi kardeşi tarafından takibi, harp sahneleri destanın bundan sonraki kısmını teşkil eder. Firarilere yetişen yedi kardeşin altısını Gülizar öldürür. En küçüklerine kıyamaz; o da Hasan Bey ile ablasına iltihak eder.

O sırada Köroğlu'nun "kara kuru şeyler düşüne" girmiştir. Askerlerine, Çin seferine hazırlanmaları emrini verir. Hala harbetmekte olan iki âşıka yetişir; onları kurtarır; lâkin Köroğlu, çok yaralı olan Hasan Beyi öldü zanneder. Sağ olduğunu öğrenmekte gecikmez. O zaman çok sevinir. Kahramanlarıyla beraber tekrar harbe girişir. Çin Askerlerini mahveder.

[Ayrıca Çin seferine ait parçalar da görüyoruz. Bunların birisinde Köroğlu yedi kardeşin diri tutulup getirilmesini emreder; demek ki bu da aynı epizottur].

Bolu Beyi-Köroğlu: Köroğlu esir olan Ayvaz'ı kurtarmak için, tebdili kıyafet ederek Bolu Beyinin nezdine gider... Burada Ayvaz'ı ve Beyleri kurtarmak için Köroğlu'nun müdahale ettiğini görüyoruz...

[Bundan başka, bu epizot, yukarıda zikrettiğimiz esaret epizodudur: Bolu beyi, beyleri ve Ayvaz'ı asmak üzere gezdirtir. (K. 105, 108-110)

105
(... "Ey Bolu Beyi! Köroğlu senden şöyle bir ..." diyip sazı aldı. Efkârı dağdaki asker gelip bunları sarıp Beylere kılınç kalkan ulaştırmak idi)

Aldı bakalım

Benden selam eylen Bolu Beyine
Göndersin Ayvazı göresim geldi
Muhabbeti düştü gönlüm evine
Göndersin Ayvazı göresim geldi

Eğerleyip Kır Atıma binmeden
Alayları bölük bölük bölmeden

Bolu şehri ataşlara yanmadan
Göndersin Ayvazı göresim geldi

Şimdi Kır Atıma biner aşarım
Kara Deniz gibi kaynar coşarım
Sinesine eğri kılınç döşerim
Göndersin Ayvazı göresim geldi

Gürzün kösteğini kola takmadan
Koç Kır Atı sağa sola yıkmadan
Bolu şehrin ataşlara yakmadan
Göndersin Ayvazı göresim geldi

Ben de Köroğluyum yolum salasın
Koç yiğide arz ettirem sılasın
Depretmeden demir yayın cıdasın
Oğlum Ayvaz seni göresim geldi

108
(Köroğlu'nu Bolu Beyi gördükten sonra gece uykusu kaçıp... Bezirgân burcunda düldül elinde seyrederken göçen göçe, yerler ile esen yellere, dağlarda kokan güllere söylediği)

Seherden sabahtan esen rüzügar
Yeller Demirc'oğlu durmasun gelsün
Kar kekkar açılur lâle sünbüller
Gülller Demirc'oğlu durmasun gelsün

Çamlıbel dağında yüksek kayalar
Beni kınamayın beyler ağalar
Göçler gider katarlanmış (mayalar)
İllller Demirc'oğlu durmasun gelsün

Bolu Beyi ıssız koydu dağları
Ağ sineme urdu gitti dağları
Köroğlunun demir kesen Beyleri
Yiğit Beyler şimdi durmasun gelsün

Şirin Döne ağlar ağlar avınur
Dostlarım yas tutar düşman sevinür
Yirmi bey kız hep karalar bağlanur
Söylen Demirc'oğlu durmasun gelsün

Süremedi kara günün demini
Göçler Demirc'oğlu durmasun gelsün
Üç gün oldu Kır At yemez yemini
Göçler Demirc'oğlu durmasun gelsün

109
(Köroğlu Kürt kıyafetinde Bolu Beyine şekvaya gidip yalvardığı)

Aman beyim imdad eyle
Al şu düşmanın elinden
Kurtar beni düştüm sana
Al Köroğlunun elinden

Kes efendim kendirimi
Yedi (yüz) yük pendirimi
Atım devem çadırımı
Aldı Köroğlu elimden

Her sene alur bacını
Bul derdimin ilâcını
Güllü adlı kız bacımı
Aldı o adam elimden

Bolu Beyi senin adın
Asumana çıktı dâdım
Gözüm nuru bir evlâdım
Aldı şu adam elimden

110
(Ayvaz için Bolu Beyine Demirc'oğlunun yalvardığı)

Sana derim Bolu Beyi
Koyvar gitsin Han Ayvazı
Tıfl-ı nevreste civandır
Öldürme gel Han Ayvazı

(…) beri döndür
(…)
Beş on kerre beni öldür
Öldürme gel Han Ayvazı

(…) işin
(…) düşün
Bağışla Ayvazın başın
Azad eyle Han Ayvazı

Demirc'oğlu söyler doğru
Öldürmeden kork (…)
Yarın duyarsa Köroğlu
Gelür sorar Gül Ayvazı

Burada Bolu Beyinin Hasan Beyle mücadelesine -baç istemesine- dair parçalar da vardır. (K. 106, 107)

106

(Harbende Bolu Beyi, Hasan Bey baç deyü gelince söyler)

Şunda bunda bir Beyoğlu
Alaylardan çıkıp gelür
Biriken ataşa benzer
Dört yanını yakıp gelür

Hamayıl takmış boynuna
Hiç ölüm gelmez yanına
(...) günleri koluna
Kılınç kalkan takıp gelür

(...) ağa dön geriye
Aç kurtlar dalar sürüye
Kerem et gelme buraya
Kendi göçün çekip gelür

Soran başa der ki himmet
İnsaf eyle kıl mürüvvet
Topuza karşı muhanet
Azgın azgın bakıp gelür

107

(… Bolu Beyini... Köroğlu Ayvaz ile çıkıp seyrederler; ve hem de Hasan'ın koşmasını Bolu Beyinin kaçmasını metheder)

Aldın Kürdün bacısını
Sarılıp yattığın var mı
Bir zındana beş yiğidi
Bağlayıp attığın var mı

Bolu Beyi gitme hele
Er isen meydanda mele
(Her yanın) da beş on kelle
(ke)sip astığın var mı

Senin ardından yetende
Sana bir kılınç atanda
Kargı böğrüne batanda
(…) kanların dök e Örnründe böylesi deke33

Bin ata kargıyı salla Böyle ele böyle kola
Köroğlu düşmez şamndan İçip Beylerin kanından
Bağlayıp attığın var mı
Er isen meydanda mele (kelsip astığın var mı

Sana bir kılınç a:tanda Kaltağa sıçtığın var mı
C. .ı seyrine çıka Bilmem şaşıp düştüğün var mı
Etme düşmana eyvalla Aldanıp düştüğün var mı
Kuş sektirmez mekanından Yiğrenip kustuğun var mı

Nihayet Bolu Beyinin, Köroğlu'nu bağlayıp götürdüğü ve buna Döne'nin ağladığına ait parçalar var. Döne (Bolu Beyinin kızı olduğunu şiirlerden anlaşılabilir), kardeşlerini merhamete getirmek ümidindedir; ağasını (Köroğlu'nu) kurtarmak için çırpınır. (K. 111)

(Köroğlu'nu Bolu Beyi götürünce güzel Döne'nin iç kalede ağladığı)

Keşki gelmeyeydim babam ilinden
Benim için bağladılar ağamı
El uzadıp deremedim gülünden
Bolu Beyler al' gittiler ağamı

Aman Ayvaz bir hal geldi başıma
Düşmanlarım düştü geldi peşime

Hayıf oldu koç yiğidin başına
Gonca iken deremedim gülümü

Gelin kızlar ağlaşalım ağama
Bir haber gönderin Soğan Dağına
Muhanetler gelsin ben imdadıma
Kurtarsınlar öldürmeden ağamı

Gitti arslan ıssız kaldı kayalar
Büyük kızlar Beyim der de ağlarlar
Adam yok ki şimdi elden alalar
Aman Mevlâm kurtar arslan Beyimi

Name yazsam kardaşlarını aglar mı
Vah bacım der ciğerlerin dağlar mı
Ağamın derdine derman arar mı
Onlar da asar mı nazlı ağamı

Dilerim Mevlâdan imdad ulaşa
Koç yiğitler düşman ile uğraşa
Bir muhanet sebeb oldu bu işe
Issız koydu Çamlıbelin dağını

Ağlar ağasına bu şirin Döne
Yandı kebab oldu aşkın oduna
Yetiş Demirc'oğlu gel imdadıma
Kurtar gelsin öldürmeden Beyimi

EK 26.

Yapılan Görüşmede Âşık Mustafa Aydın'ın Köroğlu Kollarıyla İlgili Verdiği Bilgiler[403]

Âşık Mustafa Aydın[404] ile yapılan görüşmelerde Köroğlu'nun bildiği beş kolu olduğundan bahsetmiştir. Bu kollar, "Bolu Beyi", "Demircioğlu", "Hasan Bey", "Silistre", "Kiziroğlu" kollarıdır. Köroğlu'nun Malatya Çamlıbel, Sivas Çamlıbel (buranın önceden Erzincan Refahiye'ye bağlı olduğunu belirtir) ya da Bolu'ya mal edildiğini söyler. Hikâyenin kahramanlarından biri olan Bolu Beyi, Bolu ile özdeşleştirilen bir padişahtır. Demircioğlu, Erzurum'da rastladığı ve keleşlerine kattığı bir yiğidin adıdır. Hasan Bey, Telli Nigar'dan olan çocuğudur. Köroğlu, karısını bırakırken ona bir "kol nişanesi" bırakır ve oğlum olursa bu kol nişanesini takıp bana gönderirsin, der. Kır At'ın da karısının kısrağından bir kısrağı olursa, oğlunun bu kısrak ile gelmesini ister. Köroğlu'nun dedikleri olur. Kır At'tan olan kısrak da onun gibi mükemmeldir. Hasan Bey, bu kısrak ile Köroğlu'nun yanına gelir. Hasan Bey, atını Köroğlu'nun çayırlarına bırakır. Köroğlu, bunu görür ve "densizin biri atını bırakmış, çayırlarımı mahvediyor" der. Hasan Bey'e engel olması için keleşlerini gönderir. Keleşlerin, Hasan Beye gücü yetmez. Hasan Bey, keleşlere "Köroğlu gelsin benimle konuşsun" der. Bunun üzerine Köroğlu, Hasan Beyin yanına gider. Hasan Bey de en az Köroğlu kadar güçlüdür. Hasan Beyin kolundaki nişanı görür ve bu nişandan onun oğlu olduğunu anlar.

[403] Bu görüşme, 08.05.2018 tarihinde gerçekleştirilmiştir.
[404] Âşık Mustafa Aydın, 1963 yılında Kars'ın Selim ilçesinin Beyköyünde doğmuştur. TRT Radyo'da TRT Türkü'de yapmış olduğu bir saatlik "Ozanların Dilinden" adlı programı vardır. Aydın, programın yapımcısıdır.

EK 27.

Âşık Mustafa Aydın. Bu fotoğraflar, Âşık Mustafa Aydın ile yapılan mülakatta çekilmiştir. (08.05.2018)

EK 28.

Muharrem Zeki Korgunal'ın Eserinden "Arzu İle Kamber" Hikâyesi[405]

Horasan diyarında Hacı Behram adında çok zengin bir tüccar yaşamaktadır. Pek çok memlekette dükkânda olan bu adam, aynı zamanda fakirleri korumayı da ihmal etmemekte, onlara da yardım etmektedir. Hacı Behram'ın iki oğlu vardır. Bu oğlanlardan büyüğü, Hacı Behram'ın dükkânında kâtiplik yapmaktadır, diğer oğlan ise henüz küçüktür ve mektebe gitmektedir.

Hacı Behram, bir gün Hacca gitmeye kara verir; oğlunu yerine vekil bırakıp yanına küçük oğlunu ve birkaç uşağını alarak yola çıkar. Yolda, kıyafeti perişan, zayıf, gözleri çukurlaşmış bir adam önlerini keser ve onlara sert bir ses tonuyla nereye gittiklerini sorar. Hacı Behram, bu ser çıkışa son derece yumuşak bir ses tonuyla cevap verir ve Horasan diyarının Revail memleketinden gelip Hacca gittikleri cevabını verir. Bunun üzerine adam, onlardan para ister ve yol kesenler reisinin muavini olduğunu söyler. Bu sözleri duyan Hoca Behram güler. Adam, bu gülmeden dolayı sinirlenince Hoca Behram, uşaklarına işaret verir. Bu işaretten sonra adam, daha fazla sinirlenir ve ıslık çalarak adamlarını etrafına toplar. Onun ıslığıyla yirmi-otuz haydut gelir. Adam, bu haydutlara Hac kervanındaki herkesin işini bitirmeleri emrini verir. Kısa bir süre, haydutlar ve Hac yolcuları arasında bir boğuşma yaşanır. Haydutlar, Hoca Behram'ı ve kervandaki diğer sekiz-on kişiyi öldürürler ve öldükleri herkesin bütün mallarını çalarak kaçarlar. Akşam olur, ortalık yavaş yavaş kararmaya başlar. Yerde yatanlardan biri, hareket etmeye başlar. Bu kişi, Hoca Behram'ın en yaşlı uşağıdır ölmemiştir fakat yaralanmıştır. Biraz kendine geldiğinde ondan başka yaşayan birinin olup olmadığını öğrenmek için cesetleri kontrol eder. Bu kontrol esnasında Hoca Behram'ın küçük oğlunun da ölmemiş olduğunu görür. Hemen küçük çocuğun yüzüne su serper. Çocuk, babasını sayıklayarak gözlerini açar. Yaşlı uşak, çocuğu kucaklayıp çeşmenin başına götürür, onun yaralarını temizler.

Sabah olunca yaşlı uşak, çocuğu kucağına alıp bilmediği bir semte doğru ilerlemeye başlar. Öğleye doğru çocuk, yaşlı uşağa karnının acıktığını söyler. Yanlarında yiyecek namına hiçbir şey olmayan yaşlı uşak, üzüntüyle çocuğu oyalamaya çalışır. Hem açlıktan,

[405] Korgunal, Muharrem Zeki (1931), Arzu ile Kamber, İstanbul: Kurtuluş Matbaası. Altmış dört sayfa olan bu hikâyenin özeti oluşturulmuş ve hikâyenin içinde geçen nazım kısımlarının hepsi, hikâyenin akışı içinde verilmiştir.

hem de yaralarından dolayı yaşlı uşağın artık adım atacak dermanı kalmaz, olduğu yerde oturup kalır ve çocuğu bağrına basarak üzülür. Çocuk, ona babasına ne olduğunu sorar. Yaşlı uşak, onun cennete gittiğini, biraz sonra kendilerinin de gideceklerini söyler.

Onlar bu şekilde aç ve umutsuzken yanlarına bir atlı gelir ve onların hallerini görünce ne olduğunu sorar. Yaşlı adam, ona olanları anlatır. Bunun üzerine atlı, yaşlı uşak ve çocuğun karınlarını doyurmak için onlara biraz ekmek ve peynir verir. Atlı, atını yaşlı uşakla çocuğa verir, kendisi yola yaya olarak devam eder. Hep birlikte, atlının köyüne giderler. Yaşlı uşak, atlıya hiç kimsenin olmadığını, bu köyde kalıp çobanlık yapmak istediğini, çocuğu memlekete götüremeyeceğini söyler. Çocuğu birine evlatlık vermek istediğini belirtir. Bunun üzerine atlı, çocuğu evlatlık almak ister. Atlının karısı da çocuğu benimser, onu alır, yıkar, giydirir.

Atlının ve karısının beş yaşında Arzu adında bir de kızları vardır. Bu çocuğa da Kamber ismini koyarlar. İki çocuk, birlikte güle oynaya büyümeye başlarlar. Atlının, başka bir köyde oturan bir erkek kardeşi vardır. Bu erkek kardeş, bir gün gelip Arzu'yu yedi yaşındaki oğluyla nişanlamak ister. Atlı da bu isteği kabul edince merasimler yapılır, şerbetler içilir.

Arzu ile Kamber, on üç-on dört yaşlarına gelirler ve birbirlerini kardeş zannetmektedirler. Fakat kardeşlik duygusu, Arzu'da gittikçe azalmaya başlar. Arzu, Kamber'i başka bir sevgiyle sevmeye başlar ve ara sıra Kamber'e laf atmaya, hislerini belli etmeye çalışır. Kamber ise Arzu'nun bu davranışlarına hiç aldırış etmez fakat zaman ilerleyip de Arzu'nun davranışları devam edince artık bu davranışlara içerler ve kızar.

Kamber'den yüz bulamayan Arzu, sararıp solmaya, zayıflamaya ve derslerini asmaya başlar. Arzu'nun bu hali, okuldaki hocasının dikkatini çeker. Bir gün, Arzu'yu yanına çağırarak neden derslere gelmediğini, ondaki bu ihmalkârlığın sebebini sorar. Arzu, ilk önce hocasına derdini anlatamasa da hocanın ısrarları üzerine ona derdini açar, Kamber'i çok sevdiğini dile getirir. Aslında Kamber ile gerçekten kardeş olmadıklarını anlatır. Hoca, Arzu'nun bu samimi itirafından dolayı memnun olur ve Arzu'ya aşkın karşılıklı olması gerektiğini vurgular. Kamber'in onu sevip sevmediğini anlamak için, Kamber'e yanında laf atmasını ister.

Ders başlayınca Arzu, hocasının tembih ettiği gibi Kamber'e laf atar. Kamber ise bunun üzerine Arzu'yu azarlar. Hoca, dersten sonra Arzu'yu bir kenara çekerek Kamber'in onu

sevmediğini söyler ve bunun için bir çare bulacağını belirtir. Bunun için, Arzu'nun kolundaki bileziği ister. Hoca, bileziği alarak Kamber'in de Arzu'ya âşık olması için ona sihir yapacaktır. Daha sonra da onların kardeş olmadığını, Kamber'in öğrenmesini sağlayacaktır. Arzu, bu duruma çok sevinerek hocasının elini öpüp yerine döner. Tam o sırada, hocayla halledeceği bir sorun olduğu için sınıfa bir kadın girer. Kadın, daha sonra subaşının kızının yanında gördüğü oğlanın kim olduğunu sorar. Hoca da onun subaşının oğlu olduğunu söyler. Kadın da bu cevaptan sonra subaşının sadece kızı olduğunu ifade eder. Hoca, bunun üzerine Kamber'in evlatlık hikâyesini anlatır. Kamber'in duyması için de söylediklerini yüksek sesle söyler. Arzu da bu sırada Kamber'in kolunu dürter ve kardeş olmadıklarını yineleyerek evlenebileceklerini dile getirir. Kamber, bu anlatılanlardan tam olarak emin olamaz ve Arzu'ya kesin olarak olanları öğrenince cevap verebileceğini ifade eder.

Olanlar karşısında şüphe içinde kalan Kamber, bir gün annesi sandığı kadının ve Arzu'nun yanına oturur. Arzu'nun annesi, iki testi vererek kızını çeşmeye su doldurmaya gönderir. Kamber, bu yalnızlığı fırsat bilerek kadının göğsünü açar ve memelerinden birini ağzına alıp emmek ister. Kadın, Kamber'in bu davranışları üzerine bağırır ve onların yalnızca Arzu'nun olduğunu söyler. Böylece Kamber, Arzu'nun gerçekten kardeşi olmadığını anlar ve dışarı çıkarak çeşmeye doğru gider. Bu sırada Arzu da testileri dolmuştur eve dönmek üzeredir. Kamber'in geldiğini görünce testileri bırakıp koşarak çeşmenin başına geri döner. Bileziğini çıkarıp çeşme taşının üzerine koyar. Sonra yine testilerinin olduğu yere döner. Arzu'nun bu hareketini Kamber görmez ve testileri ondan alarak eve götürmek ister. Bu sırada, Arzu'nun aklına bir kurnazlık gelir ve Kamber'in yüzünün kara olduğunu söyleyerek yüzünü yıkaması için onu çeşmeye gönderir. Kamber, Arzu'ya inanarak elini yüzünü yıkamak için çeşmenin başına gider. Bu sırada, çeşmenin taşının üzerinde Arzu'nun bileziğini görür, onun bileziğini unuttuğunu düşünerek alıp koynuna sokar. O anda, içinde ılık bir şeylerin dolaştığını, yüreğinin yanmaya başladığını hisseder. Arzu'nun yanına gelip yüzüne bakarak ona çok güzel olduğunu söyler. Arzu da bu sözler üzerine sevinerek Kamber'e bahçede dolaşmayı teklif eder.

Arzu ve Kamber, birlikte bahçeye gelirler ve burada otururlar. Kamber, gözlerini ayırmadan Arzu'nun yüzüne bakar ve onun güzelliğini seyreder. Arzu, büyünün işe yaradığını, Kamber'in de artık onu sevdiğinin anlasa da belli etmez. Kamber, Arzu'nun dudaklarının tatlığından bahseder fakat kızı öpmeye cesaret edemez. İki âşık, bir müddet

burada otururlar. Kamber, Arzu'nun elini tutarak hafif hafif okşamaya başlar. Bu hareket, Arzu'nun çok hoşuna gider, kendinden geçmiş bir şekilde başını geri sarkıtır, gözlerini süzer ve dudaklarını kımıldatır. Arzu'nun bu görüntüsü üzerine daha fazla dayanamayan Kamber, onu öper. Bu öpüş üzerine, Arzu ve Kamber, artık tamamen birbirlerine âşık olurlar. Daha sonra Arzu ve Kamber, başka bir ağacın altına otururlar ve aşkın etkisiyle birbirleriyle konuşma başlarlar.

Kamber:

Arzumun gözleri karadır kara
Açar her bakışta kalbimde yara
Hali yaman olur sevda çekenin
Âşıkın feryadı sığmaz bağlara!

Arzu:

Gizli gizli geldim aşkî günlere,
Yüzüme gülmedin düşünüp erce,
Nihayet tutuldun sen de sevdaya
Artık yanacaksın gündüz ve gece.

Kamber:

Güzelliğinin yok Arzum değeri,
Al yanaklarından gördüm seheri,
Uzat kana kana emeyim yavrum,
Derde derman olan şeker lebleri.

Arzu:

Ben seninim Kamber, sen de benimsin,
Sen benim hem ruhum hem de tenimsin,
Ne sen beni ağlat, ne kendin ağla,
Şadlığımız ile âlem sevinsin.

Arzu ve Kamber, akşama kadar bahçede kalıp birbirlerine olan aşklarını dile getirirler. Akşam olunca eve dönerler, Arzu'nun annesine bir şey çaktırmadan yine kardeşmiş gibi oturmaya devam ederler.

Bu şekilde kimseye aşklarını belli etmeden bir ay geçer. Bir ay sonra subaşı vefat eder. Arzu, babasını kaybedince biraz hırçınlaşır ve sevgilisine yüz vermemeye başlar. Kamber, ona yalvardıkça kaşlarını çatar ve aksi aksi cevaplar verir. Arzu'nun tavrıyla Arzu'nun annesinin soğuk davranışları birleşince Kamber, evden ayrılmak zorunda kalır ve dağlara düşer. Arzu'ya olan aşkı da gün geçtikçe artmaya devam eder.

Kamber, dağlarda dolaşa dolaşa kıyafetleri eskir, üstü başı delik deşik olur, saçı sakalı birbirine karışır. Arzu da Kamber gidince ona karşı olan davranışlarına pişman olur, sürekli onu düşünür. Arzu bir gün, Kamber'i arayıp bulmaya karar verir. Annesinden gezme bahanesiyle izin alır ve sevgilisini bir kayanın dibinde uyurken bulur. Kamber'in yanına oturup onun saçlarını okşamaya başlar. Kamber, gözlerini açıp da Arzu'yu baş ucunda bulunca onun boynuna sarılır. İki âşık birbirlerine sarılarak hasret giderdikten sonra etraftakilere görünmemek için ayrılırlar.

Kamber, beş altı gün daha dağlarda gezer ve çobanların verdikleri birer parça ekmekle karnını doyurur. Üstünde başında bir şey kalmadığı için şehre inmek zorunda kalır fakat kimin evine gideceğini bulamaz. Kamber, kimin evine gideceğini düşünürken mektep arkadaşlarından birinin kendine doğru geldiğini görür. Bu kişi, Ahmet adında bir gençtir. Ahmet ve Kamber, yakın arkadaştırlar fakat Ahmet, babasıyla kısa bir seyahate çıktığı için Kamber'in başına gelenleri yeni öğrenmiştir. Bunun için de Kamber'i aramaya çıkmıştır. Kamber'i görünce ona kendi evine gitmeyi teklif eder. Kamber, kabul eder fakat gitmek için ortalık kararana kadar beklerler. Gece olunca iki arkadaş, Ahmet'in evine giderler. Ahmet, Kamber'e onu yarın Arzu ile buluşturacağına söz verir.

Ertesi gün, Ahmet ve Kamber, çeşmeye giderler. Kamber, onu kimse tanımasın diye yüzünü yaralıymış gibi sargıyla sarar. On dört saat, burada beklerler. Köyün kızları, su doldururlarken birbirlerine Arzu ile Kamber'in hikâyesini anlatılırlar. Kamber, bu anlatılanların hepsini duyar ve ağlamamak için kendini zor tutar. Sonunda Arzu da elinde iki testi ile görünür, beti benzi solmuş, ağlamaktan gözleri şişmiştir. Ahmet, Arzu'nun yanına yanaşarak yavaşça ona Kamber'in nerede olduğunu sorar. Arzu, bu soru üzerine derin bir ah çeker ve onun dağlarda olduğunu eğer derdini azaltmak istiyorlarsa onu arayıp bulmalarını söyleyerek Ahmet'i tersler. Kamber, Arzu'nun bu haline daha fazla dayanamaz ve yüzünü sevgilisinden başka bir yöne çevirerek şunları söyler:

Arzu ağlar, ben ağlarım,
Ahımla yürek dağlarım,
Dağ, taş demez dolaşırım,
Bazan da coşup çağlarım.

Arzu, sesinden Kamber'i tanır fakat çeşme başında olduklarından dolayı rahat konuşamaz. Yavaşça şu cevabı verir:

Git bahçeye, bekle beni,
Gelip bulurum ben seni,
Allah'ına şükr eyle,
Ah ile delme sinemi.

Kamber ile Ahmet, hemen çeşme başından ayrılırlar, Arzu'nun indiği bahçeye gelip onu beklemeye başlarlar. Biraz zaman geçtikten sonra Arzu gelir. Ahmet, iki sevgiliyi baş başa bırakır. Âşıklar, sarmaş dolaş birbirlerine sarılarak bir süre ağlarlar. Kamber'in hali, Arzu'nun yüreğini parçalar ve Arzu, sevgilisinin yüzüne bakarak şu beyitleri söyler:

Günahın olsa idi eğer,
Acımazdım sana Kamber,
Fakat bilirim suçsuzun,
Haksızdır çektiğin keder.

Kamber:

Aşkın için feda canım,
Bu uğurda aksın kanım,
Ben yanayım senin için,
Sen üzülme Arzu Hanım.

İki sevgili bir müddet bu şekilde aşklarını yaşarlar. Arzu, annesini şüphelendirmemek için sevgilisinin yanından ağlaşarak ayrılır.

Kamber, iki gün sonra biraz gezmek için kırlara çıkar. Aşkından dolayı dalgın dalgın ilerlerken bir derenin kenarına gelir ve uçurumu fark etmeyerek aşağı yuvarlanır. Bir ay kadar önce, köye Masum Paşa adında bir asilzade gelmiştir. Bu adam, her gün ava çıkmaktadır. Masum Paşa, o gün de yanında bir arkadaşıyla ava çıkmıştır. Bu sırada arkadaşı, yerde yatan Kamber'i görür ve onu ölü sanarak bağırır. Masum Paşa, ceset

sandığı Kamber'i dereden çıkarır ve arkadaşıyla birlikte evine götürerek onu yatağa yatırırlar. Masum Paşa, Kamber'in kalbini dinler ve onun ölmemiş olduğunu anlar. Kamber'in yüzüne su serperler ve onu ayıltırlar. Kamber'i muayene edince onun sağ kolunun kırılmış olduğunu anlarlar, hemen kolunu sararak askıya alırlar. Kimseye söylemeden Kamber'e bir hafta boyunca bakarlar. Kamber, kendine gelince onun derdinin ne olduğunu öğrenirler. Masum Paşa, olanları öğrenince Arzu'ya gizlice haber gönderir. Arzu, Kamber'in başına geleni öğrenince üzülse de onun emin ellerde olduğunu bildiği için içi rahatlar. Arzu, Kamber'in yanına gitmek için bahaneler bularak annesinden izin almaya çalışır. Fakat annesi, Kamber ile görüşeceği düşüncesiyle ona izin vermez.

Arzu, en sonunda bir yolunu bulup Kamber'i görmek için Masum Paşanın yanına gider. Sevgilisini beti benzi solgun bir şekilde yatarken bulur. Kamber'i bu şekilde görünce onun üzerine kapanıp ağlar. Kamber, Arzu'ya biraz naz yapmak ister. Bu nedenle, sevgilisinin yüzüne bakmaz. Arzu, bu davranışın sebebini sorunca Kamber, onu vefasızlıkla suçlar. Bu cevap, Arzu'yu çok üzer ve Arzu, Masum Paşaya dönerek şunları söyler:

Yel gibi dağda eseyim,
Çamlıbeller'de gezeyim,
Bir bıçak ver Masum Paşa,
Parmaklarımı keseyim.

Arzu'nun bu sözlerini işiten Kamber, son derece rahat bir şekilde şunları söyler:

Rica ederim Arzuhan,
Doğru söylüyorum inan,
Kamber kanar mı sanırsın
Beyhude söyleme yalan.

Arzu ise sevgilisini inandırmak için şöyle der:

Sözüm değil benim yalan,
Doğruyu bilir Yaratan,
Dargınlığı çıkaralım,
Barışarak biz aradan.

Kamber, Arzu'ya ters davranmaya devam eder ve sözünden geri dönmez:

Yel olarak esemezsin,
Mor dağlarda gezemezsin,
Benim için sen ey Arzu,
Parmağını kesemezsin.

Arzu, son olarak dediğini yapacağını söyler ve şu şekilde sözlerine devam eder:

Yeller gibi eseyim mi,
Ben de sana küseyim mi
İzin ver sevgili Kamber,
Parmağımı keseyim mi?

Kamber, bu defa yanında duran Masum Paşaya ithafen şunları söyler:

Kuşacığının ucu saçak
Bu mu canına kıyacak
Versin de kes parmağını
Ey Masum Paşa, bir bıçak.

Arzu, bu sözler üzerine daha fazla dayanamayarak Masum Paşanın belindeki bıçağı çekip alır ve sol elinin beş parmağını birden doğrar. Bunu gören Kamber, dediği sözlere pişman olur fakat artık yapılacak bir şey yoktur.

Arzu'nun annesi, bir şekilde kızının parmaklarını kestiğini duyar ve Masum Paşanın evine koşar. Oraya gidince, kızının parmaklarını Kamber için doğradığını anlar. Arzu'nun sol elini parmaksız görünce bir çığlık koparır. Arzu ise annesine, Kamber için değil parmaklarını, kafasını bile koparabileceğini söyler. Arzu'nun annesi, kızına kızarak bir yere varamayacağını anlar ve yöntem değiştirmeye karar verir. Arzu'yu aşk uğruna parmaklarını kestiği için takdir ederek ona eve gitmeyi teklif eder. Kamber'e de iyi davranır ve ona evde bakacağını ifade eder. Arzu, annesinin bu davranışına şaşırır fakat ondan hiç şüphelenmeyerek bu teklifi kabul eder. Anne-kız, Kamber'in yattığı odaya giderler. Arzu, sevgilisinin alnına bir öpücük kondurur. Kadın, bu duruma sinirlenir; belli etmeden onlara eve gitmelerini söyler. Masum Paşa, Arzu'nun annesini samimi bulmaz fakat iki sevgili eve gitmek istedikleri için sesini de çıkaramaz.

Üçü birlikte eve gelirler. Aradan bir ay geçer ve Kamber'in kırık kolu artık tamamen iyileşir. Arzu'nun annesi, Kamber'i sevdiğini fakat Arzu ve Kamber'e, kardeş gibi

büyüdüklerini, yine birbirlerini o şekilde görmeleri gerektiğini söyler. Arzu ve Kamber, kadının bu sözlerini dikkate almış gibi davransalar da gizli gizli yine sevgili olarak görüşmeye devam ederler. Arzu'nun annesi, günün birinde onların gizlice görüştüklerini anlar ve bu işe kökten çözüm bulmak ister. Kadın, bir gün pilav pişirir. Kamber, kaşığı ağzına götürdüğü sırada, birden bire çıkararak yere fırlatır ve pilavı yemeyeceğini söyler. Arzu'nun, bunun nedenini sorması üzerine de pilavının zehirli olduğunu belirtir. Arzu'nun annesi, bu sözleri duyunca sinirlenir ve pilavı zehirleyecek kimsenin olmadığını söyleyerek bağırır. Kamber de kadına, pilavı onun zehirlediğini haykırır. Gerçekten de Arzu'nun annesi, Kamber'in pilavına zehir koymuştur ve Kamber, pilavının içinde zehir olduğunu hisleri sayesinde anlamıştır. Arzu'nun annesi, Kamber'in bu net sözleri üzerine, pilava zehir koyduğunu itiraf etmek zorunda kalır.

Aradan iki saat geçince Kamber, Arzu'yu bir kenara çekerek artık evde kalamayacağını anlatır ve sahralara gidip orada yaşayacağını, Arzu'ya sabretmesini, bir gün kavuşacaklarını söyler. Arzu'nun kavuşamamaları ihtimalini öne sürmesi üzerine de eğer kavuşamazlarsa birbirleri uğruna canlarını feda edeceklerini ifade eder. Arzu, Kamber'in yanına gelip onu rahat görmek için ondan uzaklara gitmemesini rica eder. İki sevgili, böylece ağlaşarak vedalaşırlar.

Bu günden sonra Arzu, iki güne bir sevgilisinin yanına gitmeye başlar ve ona gizli gizli yiyecek, çamaşır gibi şeyler götürür. Bir süre, bu şekilde görüşmeye devam ederler. Bir gün, zengin bir adam, Arzu'ya talip olur ve onunla evlenmek ister. Arzu'nun annesi, kızının küçükken amcasının oğluyla nişanlı olmasına ve Kamber'i sevmesine rağmen, bu izdivaca olumlu bakar. Adama, kızını ona vereceğine dair söz verir. Bu durumu öğrenen Arzu, annesine bağırıp çağırarak duruma karşı çıkmaya çalışsa da dinletemez ve kadının dediği olur. Böylece, nişan merasimi yapılır ve düğün hazırlıklarına başlanır. Arzu, Kamber'i üzmemek için ona olup biteni anlatmaz.

Sonunda düğün günü gelip çatar. Arzu, bir fırsatını bularak Kamber'in yanına gidip olanları ona anlatır ve başka bir adamla evleneceğini söyler. Kamber, bu haberi alınca düşüp bayılır. Arzu, güçlükle sevgilisini ayıltıp onu teselli eder ve evleneceği adama teslim olmayacağı yönünde ona söz verir.

Kamber, sevgilisinin evleneceğinin üzüntüsüyle sahralarda duramaz ve Ahmet'in evine gider ve daha sonra Arzu'nun düğününe gelir. Arzu, gelinlik giymiş ve o zamanın âdetine

göre, peçe ve duvağını takmış, kadınların arasında oturmaktadır. Kamber'in geldiğini görünce ağlamaya başlar. Kadınlar, Arzu ile Kamber'in birbirlerini sevdiklerini bildikleri için bir şey söylemeyerek sadece onları dinlerler. Arzu'nun annesi, içerdeki odada bir işle meşgul olduğu için Kamber'in geldiğini görmez. Kamber, ağlayan sevgilisine bir mani söyler:

Nehir olayım akayım,
Ateş olayım yakayım,
Aç yüzünü ey sevgilim,
Doya doya bir bakayım.

Arzu da Kamber'e şu maniyle karşılık verir:

Kayalarda keklik vardır,
Derdim fazla içim dardır,
Bu düğünün sonu Kamber,
Ya aguşun[406], ya mezardır.

Kamber, sevgilisinin bu cevabını beğenerek ona şunları söyler:

Arzu sana inanırım,
Seni bir melek sanırım,
Bir yol ersem vuslatına,
Cennete girdim sanırım.

Arzu ve Kamber, birbirleriyle bu şekilde söyleşirlerken gelin alıcılar gelir, sofralar kurulur, yemekler yenir, şerbetler içilir. Artık, Arzu'nun gitme vakti gelmiştir. Onu, süslü bir kır ata bindirirler. Kamber, mahzun bir yüzle atın yanına gelerek sevgilisine usulca şunları söyler:

Ağyar[407] çıksın aradan,
Rahm eylesin Yaratan,
Bu derde kim katlanır,
Ayrılıyor tenden can.

[406] **Aguş:** *esk.* Kucak (http://www.tdk.gov.tr).
[407] **Ağyar:** *esk.* Başkaları, yabancılar, eller (http://www.tdk.gov.tr).

Atı kapıdan çıkarken Arzu, acı çığlıklar atıp ağlayarak feryat eder. Annesi, Arzu'nun bu ağlayışının sebebinin, evinden ve kendisinden ayrılması olduğunu zanneder ve kızına teselli vermeye çalışır. Arzu, Kamber için ağladığını belli etmek için kafasını annesinin olduğu yönden farklı bir yöne çevirerek şunları söyler:

Niçin bana böyle dersin,
Yaramı neden deşersin,
Yârdan ayrılmak pek zordur,
Allah bana ecir[408] versin.

Gelin atı, kapıdan çıkıp yola koyulur. Güvey, dört saatlik bir mesafede, başka bir köyde oturmaktadır. Arzu'yu oraya götüreceklerdir. Kamber, ata ithafen şunları söyler:

Ey güzel at hızlı gitme,
Yürek yağımı eritme,
Arzum sana emanettir,
Onu sakın incitme.

Kamber, bunları söyledikten sonra, üzengilere ithafen de şunları söyler:

Özengiler, özengiler,
Kamber size bakın ne der,
Ayaklarını Arzumun
Ağrıtmayın tek bir sefer.

Gelin alayı ilerler, Kamber de sevgilisinin yanında ayrılmayarak onlarla yürümeye başlar. Ara sıra, Arzu ile konuşarak onu teselli etmeye çalışır ve Kamber'e şu maniyi okur:

Arzu Hanım bak atlandı,
Buna yüreğim katlandı,
Elimden hiçbir şey gelmez,
Bağrım cayır cayır yandı.

Arzu, Kamber'in bu sözlerine şu şekilde karşılık verir:

Korkma Kamber benim için,
Ah eyleme için için,

[408] **Ecir:** *esk.* 1. Sevap (http://www.tdk.gov.tr).

Eğer seni unutursam,
Sönsün ateşi güneşin.

Kamber ise Arzu'ya şunları söyler:

Şahin gökte serçe kapar,
Âşık olan aşka tapar,
Senden ayrıldığı için,
Dertli Kamberin ne yapar?

Arzu, sevgilisine cevap olarak şöyle der:

Gidiyorum yoktur çare,
Yaktı anam beni nare
Merak etme ey sevgilim,
Teslim olmam başka yâre.

Kamber, Arzu'nun ona bu vaadi, tekrar vermesine sevinir ve sözlerine devam eder:

Vaadin bana verdi ümit,
Olmam bundan sonra nevmit,[409]
Artık rahatım cananım,
Evine selâmetle git.

O sırada alay, iki yol ağzına gelmiştir. Kamber, artık Arzu'dan ayrılmak zorundadır. Karşıdan, güvey tarafı da gelin karşılamaya gelmektedir. Kamber, artık bu manzaraya tahammül edemez, gitmesi gerekmektedir fakat sevgilisinin yanından da ayrılamaz. Güvey, Arzu'yu kucaklayarak diğer ata bindirir. Gelin ile güveyin atları, yan yana ilerlemeye başlar. Kamber, artık daha fazla kendisini tutamayarak bir taşın üzerine oturup ağlar. Gelin alayı da bu sırada uzaklaşır.

Kamber, bu acı ile yine nereye gittiğini bilmeyerek dağlara doğru yürümeye başlar. Bir müddet yürüdükten sonra yanık bir gazel okur[410] ve bir ağacın dibinde uyuyakalır. Uyandığında, başucundaki ağaçta, iki serçenin öpüştüklerini görür ve onlara özenerek kuş olmak ister.

[409] **Nevmit:** *esk.* 1. Umutsuz, çaresiz (http://www.tdk.gov.tr).
[410] Gazel, hikâyede yer almamaktadır.

Arzu, Kamber'e verdiği sözü tutarak kocasına teslim olmaz ve onu bir kere bile öpmez. Fakat kocası, Arzu'yu çok sevmektedir ve ona her fırsatta bir dakikalık bir vuslat için yalvarmaktadır. Arzu ile evleneli iki ay olmasına rağmen, bir gece olsun onunla aynı yatakta yatmamıştır. Adam, artık daha fazla dayanamayarak Arzu'ya evli olduklarını, bu yüzden birbirlerinden başka kimseyle olamayacaklarını, eğer bu şekilde davranmaya devam ederse, üzüntüsünden öleceğini söyler ve şu maniyi okur:

Arzu artık eyleme naz,
Etmiyor musun benden haz,
Tek bir buseni alayım,
Bahtiyar olayım biraz.

Arzu, net bir şekilde kocasına şu cevabı verir:

Aman sokulma yanıma,
Sonra girersin kanıma,
Halimden anlıyan yoktur,
Kıyarım tatlı canıma.

Kocası, Arzu'ya bir kez daha şu şekilde yalvarır:

Vicdansız olma bu kadar,
Kollarınla boynumdan sar,
Senin hayat yoldaşınım,
Eyle erini bahtiyar.

Arzu, kocasının bu ricasını önemsemeyerek şu sözleri ifade eder:

Öyle tutuldum ki aşka,
Bir yâr sevdim, sevmem başka,
Çok uğraşma ey helâlım,
Sözlerim değildir şaka.

Arzu, bu sözleri söyledikten sonra, bahçeye çıkar. Kocası da arkasından koşar ve şunları söyler:

Bu hale gülüyor herkes,
Cevap verme sesini kes,
Mademki karımsın benim,

Diyeceksin daima pes!

Arzu, bu sözler üzerine sinirlenerek net bir şekilde şunları ifade eder:

Gitmezse halim hoşuna,
Israr etme boş boşuna,
Ayrılalım derakap[411] biz,
İstersen danış komşuna.

Adam, Arzu'nun bu sözleri üzerine artık daha fazla bir şey söyleyemez ve yataklara düşer. Birçok hekim, onu iyileştirmeye çalışır, ne gerekiyorsa yapar fakat adam, günden güne kötüleşir. Arzu, kendisinin aşkıyla yataklara düşen kocasına acır, onun başından ayrılmaz. Kocası Arzu'nun tek bir öpücüğüyle bile iyileşecekken Arzu, Kamber'e verdiği sözden dönmez. Adam, son dakikalarında bile Arzu'nun gözlerine bakar, ondan tek bir öpücük bekler ve Arzu'ya, tek bir öpücük vermesi için yalvararak hayata gözlerini yumar.

Arzu, kocasının kendi aşkı uğruna ölmesine çok üzülür, acı feryatlar koparak bayılır ve onun ölümüne sebep olduğu için vicdan azabı çeker. Bir taraftan vicdan azabı, diğer tarafından Kamber'in hasreti, onu günden güne eritir. Kayınvalidesi, onun günden güne sararıp solduğunu görünce Arzu'nun verem olduğunu zanneder. Arzu'nun kendisine gelmesi için ona annesinin yanına gitmesini teklif eder ve biraz toparlanınca tekrar geleceğini söyler. Arzu da annesini özlediğini ifade ederek bu teklifi kabul eder. Böylece yol hazırlıkları yapılır. Gelin olup gelin evine gelirken beyaz ata bindirilen Arzu, bu defa siyah bir ata bindirilir ve yanına namuslu bir adam verilerek yola çıkartılır. Arzu, aslında annesini özlememiştir. Hatta annesine kendisini böyle bir felakete sürüklediği için kızgındır. Kayınvalidesinin, kendisini memlekete göndermesi için yalan söylemiştir. Asıl amacı, Kamber'i ara sıra da olsa görebilmektir. Arzu, yolda hastalıklı sesiyle birkaç türkü söyler, yanındaki adam da dayanamayarak ağlamaya başlar:

Ben de bir çiçektim has bahçelerde,
Sonra neden düştüm aşk denen derde,
Ağlamakla geçti kızlık anlarım,
Yokmuş biraz gülmek eyvah kaderde.

[411] **Derakap:** *esk.* 1. Hemen arkasından. 2. Çabucak (http://www.tdk.gov.tr).

Herkesin bahtı ak, benimki kara,
Yârim aşk için düştü dağlara,
Nedir çekdirdiğin ey kahbe felek,
Nedir yüreğimde açtığın yara.

İki köyün ortasında bir seyrangâh bulunmaktadır. Cuma günleri halk, burada toplanıp hep birlikte eğlenmektedir. Arzu'nun yolda olduğu o gece, halkın eğlendiği bu cuma gecesidir. Arzu, yanındaki adamdan biraz seyrangâhta oturmalarını ister. Adam, atı durdurup Arzu'yu kucaklayarak onu yere indirir. Arzu, halkın arasına karışarak dolaşmaya başlar, yüzü kapalı olduğu için kimse onu tanımaz.

Kamber, sevgilisinin yokluğunda dağlara düşmüş ve bir daha da köye dönmemiştir. Karnını ise Ahmet'in sayesinde doyurmakta, bazen de ona köylüler yardım etmektedir. Bütün köy halkı, Kamber'in haline acımakta, aynı zamanda onu takdir etmekte ve onu Hak âşığı olarak görmektedir. Kamber, cuma günleri ise seyrangâha gelerek saz çalıp türkü söylemekte ve aşk derdiyle ağlayıp sızlanmaktadır. Onun bu halini gören halk ise Allah'a onun muradına ermesi için yalvarmaktadır.

Arzu, seyrangâhta dolaşırken, yanık ve acı dolu bir sesle türkü söylendiğini duyar. Bu türküyü söyleyen Kamber'dir. Arzu, hemen sesinden türkü söyleyen kişinin Kamber olduğunu anlar ve ağlayarak Kamber'in söylediği türküyü dinler. Kamber'in türküsü şöyledir:

Bağrımı delerek esen rüzgârlar,
Söyleyin Arzumu şimdi kim sarar,
Doğruyu söyleyin çekinmeyin hiç:
Dilinde ben miyim, başkası mı var?

Dağların başı mor, ovalar sarı,
Kızıllık kaplamış hep ufukları,
Bilmiyorum Arzum hala kız mıdır,
Yahut olmuş mudur bozulup karı?

Sazımın telleri yürekler yakar,
Kanlı gözyaşlarım durmayıp akar,

Acep güzel Arzum beni mi bekler,
Başkası için mi yola bakar?

Dağlara düşerek oldum serseri,
Durmaz dolaşırım her an her yeri,
Bir havadis alsam sevgili yârdan
Sararım ne'şemden mavi gökleri.

Dinleyin bacılar, ey hemşeriler,
Akarken ne söyler bize dereler?
Yârdan ayrılanın dertli bağrını
Delik deşik eder kanlı bereler.

Arzu'nun türküyü dinlerken tahammülü kalmaz ve deli gibi koşarak önüne çıkan insanları yara yara Kamber'in kollarına atılır. İki sevgili, sarmaş dolaş olurlar ve dudak dudağa vererek bir süre öylece kalırlar, sonra birbirlerinden ayrılmadan düşüp bayılırlar. Kimse, âşıkları ayırmaya cesaret edemediği için yanlarına yanaşamaz. Birisi gidip Arzu'nun annesine durumu haber verir, Arzu'nun Kamber'e kavuştuğunu, iki sevgilinin sarmaş dolaş olduklarını söyler. Kadın, Arzu'nun kocasının öldüğünü de henüz bilmemektedir, beyninden vurulmuşa döner ve sinirle seyrangâha gelir. Burada, halkın uzaktan daire şeklinde Arzu ile Kamber'in etrafını sardığını görür. Daireden içeri atılmak ister. Fakat o sırada Arzu ile Kamber'in etraflarını sudan bir halka sarar. Bunu gören kadın, irkilerek Allah'a onu affetmesi için haykırır, sonra da düşüp ölür. Halkın bir kısmı, kadını ayıltmaya, bir kısmı da sudan öteye geçip Arzu ve Kamber'e ne olduğunu görmeye çalışır. Halktan iki kişi, âşıkların yanına geçtiği sırada, Arzu ile Kamber'in koyunlarından birer beyaz güvercin çıkar ve güvercinler, halkın şaşkın bakışları arasında göğe yükselerek kaybolurlar. Bu olaydan sonra halk, Arzu ile Kamber'in ölmüş olduklarını ve onların ruhlarının cennete gittiğini anlar. Bu olay, herkese yayılır ve halktan orada bulunmayan kişiler de seyrangâha koşarlar.

Arzu'nun annesi ayılınca, kızının ve Kamber'in ölmüş oldukları haberini alır. Onların ölümlerine sebebiyet verdiği için bütün kuvvetiyle boğazını sıkar ve o da olduğu yerde düşüp bayılır. Halkın bir kısmı, onların köye defnedilmelerini, bir kısmı ise oldukları yere gömülmelerini söyler. Onların, öldükleri yere gömülmeleri fikri daha ağır basar ve bunun

üzerine, seyrangâha iki mezar kazılır. Bu mezarlarda, birine Arzu ile Kamber, diğerine de Arzu'nun annesi gömülür. Ruhlarına birer Yâsin okunur. Bu olaydan sonra da seyrangâha eğlenmek için değil, iki Hak âşığını ziyaret etmek için gelinir. Arzu ile Kamber'in mezar taşlarında ise şu kitabe yazılıdır:

Bir Fatiha oku da, zair[412], burdan öyle geç,
Biz Arzu ile Kamber aşkımız için çok genç
Ve taze iken yumduk masum gözlerimizi,
Annemiz sürükledi bu felâkete bizi.

Gizli gizli konuştuk, aylarca seviştik biz,
Ayrılık günlerinde beraberdi kalbimiz…
Aşk öyle bağlamıştı ki gönüllerimizi
Yoktu kalplerimizde vefasızlığın izi.

Lâkin, yazık zair, hail[413] girdi araya,
Beyaz günlerimizi hep çevirdi karaya.
O hail annemizdi, annemizdi o hail,
Bizi böyle öldüren odur, başkası değil.

Hikâyemizden ders al, ibret çıkar kendine,
Kalp işlerinde bakma şunun bunun pendine[414]
Oğlun kızın var ise sevdiğiyle ever,
Sonra pişman olursun böyle yapmazsan eğer.

Arzu'nun annesinin mezarında ise şunlar yazmaktadır:

Günahkâr bir anneyim, ey zair bana acı,
Şu yanımda yatanlar, ef'alimden[415] davacı.
Onların ölmesine sebep oldum ecelsiz,
Beni ister af edin, isten tel'kin edin siz.

---

[412] **Zair:** Seyirci (https://www.turkcesozlukler.com).
[413] **Hail:** *esk.* Engel (http://www.tdk.gov.tr).
[414] **Pend:** Nasihat; öğüt (http://www.tdk.gov.tr).
[415] **Ef'al:** Fiil kelimesinin çoğulu, fiiller, işler, ameller (https://www.turkcesozlukler.com).

Benim hatamdan doğdu bu acıklı facia,
Sakın kalkışmayınız başkasına racia![416]
Ravilerden[417] bir defa dinleyin de vakayı,
Ayırın kendinize bir parça ibret payı.[418]

[416] **Racia:** 1. Geri dönen, 2. Münâsebeti, ilgisi olan (http://www.osmanice.com).
[417] **Ravi:** Rivayet yani söylenti anlatana verilen ad (http://www.tdk.gov.tr).
[418] Arzu ile Kamber ve Arzu'nun annesinin mezarlarında yazılan dörtlüklerin, bu halk hikâyesini dinleyenler ya da okuyanlar için, bir ders çıkarma niteliğinde olduğu görülmektedir. Bu dörtlükler, hikâyeyi dinleyenlere/okuyanlara ders vermek amacıyla oluşturulmuş ve bu hikâyeden çıkarılması gerekilen ders, verilmek istenen mesaj, halkın anlayabilmesi için direkt olarak net bir şekilde verilmiştir. Halk hikâyelerini dinleyen/okuyan halk, hikâyedeki kahramanları, kendileriyle özdeşleştirmişler ve onları kendilerine gerek kişilik, gerekse yaşama biçimi olarak örnek almışlardır. Burada, bu halk hikâyesiyle halka verilmek istenen mesajın bu şekilde net olarak verilmesi, halk hikâyelerinin halka nasıl tesir ettiğinin bir göstergesidir.

EK 29.

Süleyman Tevfik Özzorluoğlu'nun Eserinde "Arzu ile Kamber" Hikâyesi[419]

Eski zamanlarda Van iline yakın bir yerde "Revail" adında büyük bir şehir vardır. Burada, Hace Behram denilen çok zengin, ünlü ve fakirlere yardım eden bir tüccar yaşamaktadır. Hace Behram'ın biri yirmi, diğeri dört yaşında iki oğlu vardır. Yirmi yaşındaki oğlu, onun ticarethanesinde çalışmaktadır.

Hace Behram, bir gün büyük oğlunu yerine vekil bırakıp küçük oğlunu ve hizmetkârını yanına alarak kafileyle birlikte Hacca gitmek üzere yola çıkar. Yolda haramiler, kafileyi soyarlar ve sonra da herkesi öldürürler. Sadece Hace Behram'ın küçük oğlu ve yaşlı hizmetkârı sağ kalırlar. Yaralı oldukları için ölülerin arasında yattıklarından, haramiler, onları da ölü sanırlar. Haramiler gidince, bir süre sonra hizmetkâr kalkar ve küçük çocuğun da ölmemiş olduğunu görünce onu da sırtına atarak en yakın köye doğru yürümeye başlar. Hem yaşlı hem de yaralı olduğu için, çabuk yorulur ve bir ağacın altında dinlenmeye başlar. Karnı çok acıkmıştır. Yanındaki çocuk ise babasını isteyerek ağlamaktadır. O sırada yoldan, hali vakti yerinde bir subaşı geçer ve onları görünce yanlarına gelerek ne olduğunu sorar. Hizmetkâr, subaşıya olanları anlatır ve aç olduklarını söyler. Bunun üzerine subaşı, heybesinden ekmek ve peynir çıkararak onlara verir. Hizmetkâr, yaralı ve yaşlı haliyle çocuğu memlekete götüremeyeceğini söyler ve subaşıdan çocuğu evlatlık almasını ister. Subaşı, bu teklifi kabul ederek hizmetkârı ve çocuğu evine götürür. Subaşının karısı, kimin çocuğu olduğu belli olmayan bu çocuğu almak istemez fakat subaşı, onu dinlemez. Bir hafta, hizmetkârı evinde misafir ederek onun yaralarını iyileştirir. Daha sonra hizmetkâr, memleketine döner. Subaşının karısı, "Kamber" adını verdikleri çocuğa bakmaya başlar ve daha sonraları onu kendi çocuğu gibi sever. Bu şekilde iki yıl geçer. İki yıl sonra, subaşı ve karısının bir kızları dünyaya gelir ve ona "Arzu" adını verirler.

Yıllar geçer, Kamber dokuz, Arzu ise beş yaşına gelir.[420] Subaşı, onları mektebe yazdırır. İki çocuk, birbirlerini kardeş olarak bilmektedirler, birlikte mektebe gidip gelmeye başlarlar.

---

[419] Özzorluoğlu, Süleyman, Tevfik (1932), *Arzu ile Kamber*, İstanbul: Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi.

[420] Hikâye anlatımında kahramanların yaşları konusunda muhtemelen bir tutarsızlık bulunmaktadır.

Bir gün, subaşının evine, diğer bir kasabanın subaşısı olan erkek kardeşi gelir. Onun da yedi yaşında bir oğlu vardır. Subaşının erkek kardeşi, kendi oğlunu Arzu ile nişanlamayı teklif eder. Subaşı, kardeşinin teklifini kabul eder ve çocukların nişan merasimleri yapılır.

Aradan yıllar geçer, Arzu ile Kamber, mektebe devam etmektedirler. Kamber, on sekiz, Arzu ise on üç yaşına gelmiştir. Arzu'nun kalbinde, Kamber için şiddetli bir aşk ateşi yanar. Arzu, Kamber'e karşı aşkını hissettirmek için ona laf atmaya, her fırsatta aşkını dile getirmeye başlar. Kamber ise Arzu'nun bu hareketlerine kızarak ona kardeş olduklarını söyler. Arzu da kardeş olmadıklarını, eğer kardeş olsalardı kalbinde böyle bir aşk hissedemeyeceğini belirtir. Kamber, Arzu'nun bu sözlerini önemsemez, onu hala kardeşi olarak görmeye ve onun davranışlarına kızmaya devam eder.

Arzu, Kamber'e olan aşkıyla artık bir şair olmuştur, derslerine de çalışmamaktadır. Eskiden çalışkan bir öğrenci olan Arzu'nun halindeki bu değişikliği mektepteki hocası fark eder ve ona bunun nedenini sorar. Arzu da hocasına Kamber'e olan aşkını itiraf eder. Hoca da aşkın karşılıklı olması gerektiğini vurgulayarak Kamber'in de onu sevip sevmediğini anlamaları gerektiğini belirtir. Bunun için, ertesi gün yanında Kamber'e laf atmasını ister. Kamber'in verdiği tepkiye göre, onun Arzu'ya karşı olan hislerini anlayacaktır. Ertesi gün Arzu, hocasının yanında Kamber'e laf atar. Kamber, Arzu'nun kendisine ulu orta laf atmasına çok sinirlenir ve onun terbiyesiz olduğunu ifade eder. Hoca da Kamber'in bu davranışına, Arzu'nun kalbini kırdığı gerekçesiyle tepki gösterir ve onu azarlar. Daha sonra hoca, Arzu'yu bir kenara çekip Kamber'in ona karşı bir şey hissetmediğini söyler. Hoca, Arzu'dan bileziğini getirmesini ister, bileziğin üzerine Kamber'in ona âşık olması için tılsım yazacaktır. Daha sonra Arzu, bu bileziği bir yere bırakacak, Kamber bileziği bulup alınca onun da kalbinde Arzu'ya karşı bir aşk ateşi yanacaktır. Bu sözler üzerine Arzu, hemen kolundaki bileziği çıkararak hocasına verir.

O sırada, bir şey danışmak için mektebe ihtiyar bir kadın gelir ve hoca ile konuştuktan sonra, Arzu ile Kamber'i görerek onların kim olduklarını sorar. Hoca, onların subaşının kızı ve oğlu olduğunu söyler. Kadın, bu cevap karşısında şaşırarak subaşının sadece bir kızı olduğunu, onun oğlunun olmadığını ifade eder. Hoca, bunun üzerine çocukların da duyması için yüksek sesle Kamber'in hikâyesini anlatır. Arzu, Kamber'e onun kendisine inanmadığını, artık kardeş olmadıklarının ortaya çıktığını söyler ve ona olan aşkını tekrar dile getirir. Kamber'in de kendisini sevmesini ister. Kamber, bu olayın doğruluğundan

emin olamaz ve Arzu'ya annesinin ağzını arayacağını, eğer gerçekten kardeş değillerse onu seveceğini söyler.

Arzu ile Kamber, mektep bitince eve dönerler. Arzu'nun annesi, ekmek yapmaktadır, su lazım olunca, kızından çeşmeye gidip su getirmesini ister. Arzu, kovayı alıp çeşmeye gider. Kamber de Arzu'nun gitmesini fırsat bilerek kadının memesini tutup emmeye başlar. Kadın, bu duruma çekinir ve onların sahibinin sadece Arzu olduğunu söyler. Böylece Kamber, hocanın doğru söylediğini anlar. Kamber, eline bir bakraç alıp geç kalan Arzu'ya bakacağını ve su dolduracağını söyleyerek Arzu'nun yanına gitmek üzere evden ayrılır. Arzu, Kamber'in geldiğini görünce hocasının tılsım yazmış olduğu bileziğini çıkararak çeşmenin taşının üzerine koyar ve eve doğru yürümeye başlar. Arzu ile Kamber, yolda karşılaşırlar. Kamber, Arzu'ya beklemesini, bakracı doldurunca beraber eve geçmelerini söyler. Arzu bekler; Kamber, çeşmenin başına gider ve Arzu'nun bileziğini tanıyıp alarak onu koynuna koyar. Bunun üzerine, kalbinde daha önce hissetmediği şeyler hissetmeye başlar. Bakracını doldurmaya bile sabredemez, bakracı tam olarak doldurmadan Arzu'nun yanına gider. Arzu ve Kamber, yan yana yürümeye başlarlar. Kamber, Arzu'nun elini tutup okşayarak onda olan şairlik yeteneğini kendisine de öğretmesini ister. Arzu, şairliğinin aşktan kaynaklandığını ve bu şairliğin öğretilemeyeceğini belirtir. Kamber'den ağzının açmasını ister. Arzu, Kamber'in ağzına tükürecek kendisinde bulunan aşk, ona da geçecek, o da şair olabilecektir. Bunun üzerine Kamber, ağzını açar, Arzu da onun ağzına tükürür. Böylece Allah, ikisine de şairlik yeteneği verir. O sırada Arzu, hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi davranarak şaşkınlıkla koluna bakar ve türkü söylemeye başlar. Kamber de onun türküsüne karşılık verir. Böylece birbirlerine karşılıklı olarak şu türküleri söylerler:

(1)

Arzu:

Kovamı suya daldırdım
Doldu mu diye kaldırdım
Sana derim güzel Kamber
Ben bileziğimi aldırdım

Kamber:

Evinize ben varmadım
Gonçe gülünü dermedim
Sana derim dilber Arzu
Ben bileziğini görmedim

Arzu:

Ak koyunum kuzuludur
Yarim şeker sözlüdür
Bileziğimin üstünde
Bir tılsım yazılıdır

Kamber:

Yiğit gerek merdane
Âşık gerek rindane
Arzu senin yolunda
Başım koydum meydana[421]

Bu türkülerle Arzu, hocasının yaptığı her şeyi anlatır. Kamber de Arzu'ya olan aşkını ilan eder. Türküleri bittikten sonra birlikte eve gelirler. Kamber'in kalbinde aşk ateşinin alevlendiğini gören Arzu, kadınlık hissiyle naz yapmaya başlar. Kamber'in yanına gelmeyerek ondan kaçar. Kamber ise aşkından yanıp tutuşarak etrafta biçare şekilde dolaşmaya başlar.

O sıralarda subaşı, hastalanarak vefat eder. Arzu ve annesi, memleketin adeti gereği siyah giyerek mateme girerler. Arzu'nun annesi de bundan sonra Kamber'e soğuk davranmaya başlar. Arzu'nun nazı ve annesinin soğuk davranışları sebebiyle Kamber, artık evde kalmak istemez ve aşkına deva bulabilmek için dağlarda, bağlarda dolaşmaya başlar.

Arzu ise Kamber'e olan davranışlarından dolayı pişman olur ve onunla tekrar barışmak ister. Kamber'in hasretiyle yanmaya başlayan Arzu, onu arayıp bulmaya karar verir. Bir gün, annesinden hava alma bahanesiyle bağa gitmek için izin alır ve Kamber'I aramak için etrafta dolaşmaya başlar. Bir bağın kenarından geçerken Kamber'i orada, bir ağacın

[421] Özzorluoğlu 1932: 14-15.

altında uyurken görür. Hemen yanına gidip baş ucuna oturur. Sonra aşk acısıyla gözyaşları dökmeye başlar. Bir süre sonra Kamber, uyanıp Arzu'yu yanı başında görünce onun ayaklarına kapanır. Birlikte konuşup hasret giderirler. O sırada birkaç kişinin oraya gelmesinden dolayı iki sevgili, ayrılmak zorunda kalır.

Kamber, eline sazını alıp dağlara düşer, dertli dertli türküler söyler. Onun türkülerini duyanlar, ona acırlar. Daha sonra Kamber, Arzu'yu görmek için şehre gelerek onun evinin etrafında dolaşmaya başlar. Arzu da Kamber'in gelmiş olduğu haberini alır. Onun yanına gitmek ister fakat annesinden korktuğu için gidemez. Sonunda bir çare düşünür ve şehrin kenarında bulunan bahçelerinde vakit geçirmek için annesinden izin alır. Arzu'nun evden çıkıp gittiğini gören Kamber, onu takip eder. Arzu, bahçeye girer ve bir testiye su doldurur. Kamber de onu bekler. Arzu, testisini doldurup yürümeye başlayınca hemen onun yanına gelir. İki âşık, oturup konuşmaya başlarlar. Kamber, Arzu'nun elini öpmek ister. Arzu, elini öptürmek istemeyip çeker, bu sırada Arzu'nun parmağındaki akik yüzük yere düşerek kırılır. Bunun üzerine, yüğünün kırılmasına üzülen Arzu, Kamber'in de kolunun kırılması için ona beddua eder. Bu sözleri duyan Kamber, çok kırılır ve bir tarafa çekilir. Arzu, hata ettiğini anlar ve pişman olarak Kamber'den özür diler. Fakat Kamber, onu affetmez. Arzu da eve dönmek zorunda kalır. Kamber, sazını alarak dağlarda yürümeye başlar. Biraz yürüdükten sonra, uçurumun yanından geçerken ayağı kayar ve dereye düşüp kolunu kırar.

Şehrin ileri gelenlerinden Masum Paşa, o sırada oradan geçmektedir. Kamber'i, baygın bir halde yatarken görür ve adamlarıyla birlikte onu dereden çıkarıp yüzüne su serperek uyandırır. Sonra onu konağına götürüp kırıkçıya kolunu sardırtır ve yatağa yatırır.

Kamber'in kendisine küs olmasından dolayı son derece mutsuz olan Arzu, Kamber'in başına gelenleri öğrenince Masum Paşanın konağına gider. Kamber'i kolu kırık, beti benzi atmış bir şekilde görünce olanlara kendisi sebep olduğu için ağlamaya başlar. Bir süre sonra, uyuyun Kamber, uyanır ve yanında Arzu'yu görünce küskünlüğüne devam eder, sevgilisini vefasızlıkla suçlar. Arzu, Kamber'in sözlerine çok üzülür ve parmaklarını keseceğini söyleyerek Masum Paşadan bıçak ister. Kamber, Arzu'nun böyle bir şey yapacağına inanmadığını söyler. Arzu da parmaklarını doğrar. Arzu'nun eli, kanlar içinde kalır. Kamber, onun bu fedakârlığını görünce söylediklerine ve yaptıklarına pişman olur fakat iş işten geçmiştir. Masum Paşa, hekimi çağırır. Arzu'nun yaraları sarılır

ve annesine haber verilip çağırtılır. Kızının Kamber için parmaklarını kesmesi üzerine kadın, çok sinirlenir ve kızına bağırmaya başlar. Kendisini rezil ettiğinden, herkesin durumu öğrendiğinden, kimsenin yüzüne bakamadığından bahseder. Arzu da paramağını kesmek şöyle dursun, onun için canını bile vereceğini ifade eder. Bu sözler üzerine daha çok sinirlenen annesi, Arzu'yu eve götürmek ister. Arzu, Kamber'e olan aşkını dile getirerek annesini yumuşatmaya çalışır fakat annesi, yumuşamaz ve kızına utanması gerektiğini söyler. Daha sonra annesi, bu şekilde bir yere varamayacağını anlayınca kızını güzellikle eve götürmeye karar verir ve hep birlikte evde baş başa konuşup bu derde bir çözüm bulacaklarını söyleyerek onları kandırır. Arzu ile Kamber de kadına inanırlar ve hep birlikte eve dönerler.

Kadın, kızını Kamber'den vazgeçirebilmek için her yolu dener fakat başarılı olamaz. En sonunda, Kamber'i zehirleyerek öldürmeye karar verir. Bir gün, kuzu kesip pişirir ve içine zehir koyarak Kamber'in önüne verir. Kamber, yemeğe uzanmadan önce Arzu'nun yüzüne bakar. Arzu, annesinin ihanetinden şüphelendiği için kasvet ve tedirginlik içindedir. Kamber, Arzu'nun bu halinin nedenini merak ettiğini şu türküyle dile getirir:

(2)

Kaşın gözün çatmışsın
Kaygulara batmışsın
Önümdeki kuzuya
Ağular mı katmışsın

Arzu:

Tınma Kamber'im tınma
Sözünden asla dönme
Önündeki kuzuya
Şeker katsalar sunma[422]

Arzu'nun bu sözleriyle yemeğinin içinde zehir olduğunu anlayan Kamber, artık evde duramayarak sahralara gider. Arzu, Kamber giderken ara sıra görüşebilmeleri için ondan çok uzaklara gitmemesini rica eder. İki sevgili, vedalaşırlar. Arzu, ağlayarak odasına kapanır. Günler geçtikçe Arzu'nun aşkı daha çok artar ve Kamber'i aramaya çıkar. Onu

[422] Özzorluoğlu 1932: 30.

bulur, birlikte bir ağacın altında akşama kadar oturup konuşurlar. Hava kararınca Arzu, evine döner. Arzu'nun annesi, kızıyla Kamber'in gizli gizli görüştüklerini bilmez ve her fırsatta Kamber'i kızına kötüler.

Bir gün, memleketin ileri gelenlerinden biri, evlenmek için Arzu'ya talip olur. Arzu'nun annesi, bu teklifi hemen kabul eder ve ertesi gün söz kesilerek düğün hazırlıklarına başlanır. Arzu, Kamber'in üzülmemesi için onu durumdan haberdar etmez. Her gün gidip Kamber'i görerek onunla bir kaç saat geçirir, akşamları da odasında ağlar. Sonunda nikâh günü gelip çatar. Artık bu durumu gizlemenin bir faydasının olmayacağını düşünen Arzu, koşarak Kamber'in yanına gelir ve olanları ona anlatır. Bu durumu öğrenen Kamber, ağlayıp sızlar. En sonunda bir çözüm bulabilmek için bir arzuhal yazıp valiye vermeye ve ondan yardım istemeye karar verir.

Arzu, koşarak eve döner ve Kamber'den ayrılacağını düşünerek odasında hıçkırıklarla ağlar. Bir süre sonra, komşu kadınlar ve annesi yanına gelerek onu teselli etmeye çalışırlar. Evleneceği kişinin, gençliğini, güzelliğini ve zenginliğini överler. Kamber'i ise serseri olmakla suçlarlar ve ona nasihat ederler. Arzu, bu sözler üzerine bir şey söylemez. Onun bu suskunluğunu fırsat bilerek diğer erkekle nikâhını kıyarlar.

Kamber ise bir arzuhal yazıp valinin yanına gider. Gözyaşları içinde olanları anlatır ve onun ayaklarına kapanarak ondan yardım ister. Vali de zamanında aşk acısı çektiği için, Kamber'in derdinden anlar ve adamlarına, Arzu'nun annesine kızını Kamber'e vermesi için emrettiğini söylemesini ister. Düğün masraflarını da kendisi ödeyecektir. Adamlar, Kamber'i de alıp Arzu'nun evine doğru yola çıkarlar. O sırada düğün başlamıştır. Arzu'nun bulunduğu şehrin kenarına geldiklerinde bir kadının elinde bir çanak zerdeli pilav görürler. Adamlardan biri, kadına pilavı nereden aldığı sorar. Kadın da Arzu'nun düğününden aldığını söyler. Arzu'nun düğünü olduğunu öğrenen Kamber, düşüp bayılır. Yanındaki adamlar, yüzüne su dökerek onu ayıltırlar. Adamlardan biri olan başçavuş, Kamber'e merak etmemesini, kızı alacaklarını belirtir. Kamber ise artık çok geç olduğunu, Arzu'nun başkasıyla evlendiğini, bu saatten sonra başkasının hakkı olan birisini alamayacağını söyler. Başçavuş ise valinin emrini yerine getirmek ve Arzu'yu teslim almak istemektedir. Kamber ise validen yardım istediğinde Arzu'nun evli olmadığını, şimdi onu almanın doğru olmayacağını söyleyerek onu alma isteğinden vazgeçer. Bu durumda valinin de adamların da yapacak bir şeyleri yoktur. Bunun üzerine,

adamlar geri dönerler. Kamber, sazını alıp Arzu'nun evine gider ve kurulan düğünü, gelin olan Arzu'yu görür. Kamber'in geldiğini gören Arzu, ağlamaya başlar. Kamber'in de aşkı depreşir ve Arzu'ya yanık türküler söyler. İki sevgili, hasretle dertleşirler. Arzu'yu süslü bir ata bindirirler. Kamber de Arzu'nun yanında yürümeye başlar. At kapıdan çıkarken Arzu, ağlayıp sızlar. Kamber, önce ata hitaben, sonra da kızın üzengisini tutup üzengiye hitaben bir türkü söyler, daha sonra Arzu ile Kamber, karşılıklı türkü söylemeye başlarlar:

(3)

Kamber:

Kısrak mısın at mısın
Mevlâyı sever misin
Arzu'm sana emanet
Onu incitmez misin

Hey zengiler zengiler[423]
Sarhoş olur bengiler
Arzu'mun topukların
Ağrıtmayın üzengiler

Arzu Hanım atlandı
Buna yürek katlandı
Elimden bir şey gelmez
Kalbime ok saplandı

Arzu:

Ben bir garip turnayım
Bir tanecik hurmayım
Seni terk eder isem
Muradıma ermeyim

[423] **Zengi:** Üzengi (http://www.tdk.gov.tr).

Kamber:

Turna katarla uçar
Yüreğime ok batar
Sen gidersen Arzu Han
Âşık Kamber ne yapar

Arzu:

Çarem yok gidiyorum
Kanlı yaş döküyorum
Senden başkaya Kamber
Teslim olmam diyorum

Kamber:

Vaadin beni canlandırdı
Yüreğimi şenlendirdi
Var selâmetle cananım
Sözün kalbimi dinlendirdi

Arzu:

Ümidin kesme Kamber'im
Hem miskim hem amberim
Mevlâ bizi kavuşturur
Etme merak hiç Kamber'im

Kamber:

Yol eser kum savrulur
Felek başıma çevrilir
Sana derim Arzu Hanım
Yollar buradan ayrılır[424]

[424] Özzorluoğlu 1932: 42-44.

Kamber, son türküyü söylediği sırada düğün alayı, iki yol ağzına gelmiştir. Artık Arzu ile Kamber, ayrılmak zorundadırlar.

O sırada gelini karşılamaya gelen güvey, Arzu'yu Kamber'in gözü önünde kucaklayıp getirdiği ata bindirir. Gelin ve güvey, yan yana gitmeye başlarlar. Kamber, artık bu duruma daha fazla dayanamayarak oradan uzaklaşır ve yine dağlara, sahralara düşer.

Kocasının evine giden Arzu da halsizlik ve yorgunluk bahanesiyle odaya kapanır, ağlamaya başlar. Kamber'e söz verdiği gibi kendini kocasına teslim etmez, kocasının yüzüne bile bakmaz. Aylardır, her gece Arzu'yu bekleyen adam, artık bu duruma tahammül edemez. Bir gece, Arzu'nun odasına gelerek ona yalvarıp yakarmaya başlar. Bu şekilde olmayacağını anlayınca da onun helali olduğunu söyleyerek Kamber'den vazgeçmesini ister. Arzu da net bir dille sözünden dönmeyeceğini belirtir. Arzu'nun kocası, artık ondan ümidini keser ve bir kenara çekilerek karısından ayrı yaşamaya başlar. Bu durumu haber alan Arzu'nun annesi, kızına, kocasına iyi ve yakın davranması konusunda nasihatler verir fakat bunlar, hiçbir işe yaramaz. Arzu, her gece odasında ağlayarak Kamber için türküler söyler. Kocası, artık bu duruma dayanamayarak hasta olup yataklara düşer. Memleketin bütün hekimleri, onu iyileştirmeye çalışsalar da başaramazlar ve adam ölür. Arzu, kendisinin aşkıyla ölen adama çok üzülür ve onun için de gözyaşları döker. Kocasının ölümünden bir ay sonra, kocasının annesi ve babası Arzu'ya sıkılıyorsa annesinin evine gidebileceğini söylerler. Arzu, bu teklifi kabul eder ve bunun üzerine bir kervan ile memleketine doğru yola çıkar. Arzu'nun memleketine gitmek için geçtiği yerde eğlence zamanıdır. Bu sahrada, bir seyrangâhta kadınlar ve erkekler eğlenmektedirler.

Arzu'nun gittiği günden beri dağlarda dolaşan Kamber de buradadır ve bir kenara oturmuş dalgın dalgın insanların eğlenmelerini izlemektedir. Kamber, aşk acısıyla türkü söyler. Onun sesini duyan Arzu, kervandakilere beklemelerini söyleyerek sesin geldiği yöne doğru gider ve Kamber'i dertli dertli otururken bulur. Ağlayıp onun boynuna sarılır. Kamber de Arzu'yu kucaklar. O sırada, Arzu'nun başka bir adamın karısı ve helali olduğunu düşünür. Arzu'nun kocasının öldüğünden, artık birbirlerine kavuşmaları için bir engel olmadığından haberi yoktur. Kamber, başkasının helali olan bir kadını kabul edemediği için Arzu'yu eliyle iter, onun kolları arasından kurtulur ve ona başka birinin olduğunu söyler. Arzu da kocasının vefat ettiğini anlatır. Kamber, yine de Arzu'nun başka biriyle birlikte olduğunu düşünür ve artık onunla eskisi gibi olamayacaklarını belirtir. Bunun üzerine Arzu da nasıl bıraktıysa şimdi de öyle olduğunu, ona verdiği sözü tuttuğunu söyler. Bu durumu öğrenen Kamber, çok sevinir. İki âşık, birbirlerine sarılırlar.

Onların aşkını bilen ve bu yüzden onları yüce bir yere koyan halk, onların sarılışlarını hiç ayıplamaz. Arzu ile Kamber, bir kaç saat geçmiş olmasına rağmen birbirlerinden ayrılmayarak sarılmaya devam ederler. Onları görenler, bu durumun birbirlerine karşı hissettikleri şiddetli aşktan olduğunu ve onların bu aşkın coşkusuyla bayıldıklarını düşünürler. Fakat onlar, birbirlerine sarıldıkları sırada gülerek, sevinerek ölmüşlerdir. Bu durumu bilmeyen halk, Allah'ın bu büyük hikmetine hayran olurlar ve âşıkların birbirlerine kavuştuklarını düşünürek memnun olurlar. Bu olayla, herkesi bir sessizlik kaplar, Arzu ile Kamber'i yalnız bırakarak çekilirler. Arzu'nun annesine de kızının geldiğini ve Kamber'e kavuştuğunu müjdelerler. Bunu duyan kadın, sinirle seyrangâha koşar ve iki âşığı ayırmak ister. Fakat kadın geldiğinde Arzu ile Kamber'in yattıkları yerin dört tarafını su kaplar ve ora bir ada halini alır. Bu duruma, Arzu'nun annesi de etraftakiler de çok şaşırırlar. Bir kaç kişi, hemen bir balıkçı kayığı alıp Arzu'nun annesiyle birlikte, oluşan adaya geçerler. Kadın, birbirlerine sarmaş dolaş sarılarak yatan âşıkları ayırmak ve halkın önünde bu rezalete son vermek için onların üstlerine atlar. Böylece, onların öldüklerini anlar. Kadın, ağlayıp saçlarını yolmaya başlar. Kızını, Kamber'den ayırıp evine götürmek istese de bunu başaramaz. Bunun üzerine halk, iki âşığın aynı mezara gömülmeleri gerektiğini, bu durumun Allah'ın bir işareti olduğunu düşünürler.

Arzu'nun annesi, o zamana kadar yaptığı her şeye pişman olur fakat artık çok geçtir. Kadın, ellerini açarak çaresizce dua eder. Onları ayırmaya çalıştığı için pişman olduğunu söyleyerek Allah'ın kendi canını da almasını ve kendisinin de onlarla aynı mezarda gömülmesini ister. Böylece, Allah'ın onu affedebileceğini düşünür. Onun bu duası kabul olur ve o da hemen orada ölür.

Oradaki halk, onların öldükleri yere gömülmelerine karar verirler. Hemen iki mezar kazarlar. Arzu ile Kamber'i bir mezara, kadını ise diğer mezara koyarlar. Arzu ile Kamber, mezara konuldukları sırada, mezardan iki beyaz güvercin çıkarak yan yana uçarlar. Bunu görenler, daha sonra memleketin alimlerine bu durumun ne anlama geldiğini sorarlar. Alimlerin dediklerine göre onlar, aşk şehitleridir, evliya derecesine ulaşmışlar, belki de kırklara karışmışlardır. İşte o iki beyaz güvercin, onların ruhlarıdır. Daha sonra buraya, bir türbe yaparlar ve halk, onları ziyaret etmeye başlar.

Elli yıl sonra, türbeyi ziyaret eden biri, burada uyuyakalır. Rüyasında iki âşığın cennet bahçesinde, büyük bir ikram içinde olduklarını görür. Onun anlattığı bu rüya, türbenin duvarına yazılır. Arzu ile Kamber'in aşkı asırlar boyunca dilden dile dolaşır.

EK 30.

Selâmi Münir Yurdatap'ın Eserinden "Arzu ile Kamber" Hikâyesi[425]

Hoca Behram, Horasan'da yaşayan, dindar, herkese yardım etmeyi ve iyilik yapmayı seven zengin bir tüccardır. İki oğlu olan Hoca Behram'ın 25 yaşlarında olan büyük oğlu, eski karısındandır ve Hoca Behram'ın hesaplarını tutmakta, yazıcılık yapmaktadır. Genç karısından olan diğer oğlu ise henüz kundaktadır. Hoca Behram, bir gün Hacca gitmeye karar verir. Büyük oğlunu yerine vekil bırakıp genç karısı, küçük oğlu ve uşağıyla beraber Hicaz yolunu tutar.

Hicaz'a iki günlük mesafe kala Arabistan çölünde yol kesici haramiler, kervanın önünü keserler. Kervandakiler, haramilerle çok mücadele ederler; aralarında kanlı bir boğuşma olur. Sabaha karşı neredeyse kervandaki hiç kimse sağ kalmamıştır. Sağ kalanlar da çok kötü durumdadır. Uşak ve Hoca Behram'ın küçük oğlu da kurtulanlar arasındadır.

Haramilerin başı; adamalarının, küçük çocuğu kucağına almış olan uşağı öldürmelerine izin vermez ve uşağı yanına çağırır. Kendisinin öldürüleceğini, çocuğu onlara vermesini söyler. Uşağın yalvarmasıyla ona acıyarak onu serbest bırakır. Uşak, çocuğu da alarak şehrin yolunu tutar. Çok aç ve susuzdur; kucağındaki çocuk da susuzluktan ağlamaktadır. Nihayet bir akarsu ve bir keçi bulur. Böylece hem susuzluklarını giderirler hem de karınlarını doyururlar.

Şehre ulaştıklarında zengin bir adam, uşağa derdinin ne olduğunu sorar. Uşak, başından geçenleri anlatır, adam da ona bir kese altın çıkarıp vererek çocuğu evlatlık olarak ister. Uşak da bu teklifi kabul eder. Bu adamın adı Cevher Çavuş'tur. Cevher Çavuş, çocuğu alıp eve götürür. Karısı bu duruma çok sevinir. Cevher Çavuş ve karısının bir de Arzu adında kızları vardır. Evlatlık aldıkları çocuğun adını Kanber koyarlar. İki çocuk, birbirlerini kardeş bilerek büyürler. Cevher Çavuş, bir sene sonra vefat eder. Aile bütün kuvvetini Arzu ile Kanber'i okutmaya verir, ikisi de çok başarılı öğrencilerdir.

Cevher Çavuş, ölmeden önce Arzu'yu kardeşinin küçük oğluyla nişanlamıştır. Fakat Arzu, nişanlısını hiç görmemiştir. Aradan yıllar geçer. Arzu ile Kanber, on üç-on dört yaşlarına gelirler. Arzu, Kanber'e karşı bambaşka duygular hissetmeye başlar. Fırsat

[425] Yurdatap, Selami Münir (1936), Arzu ile Kamber Hikâyesi, İstanbul: Bozkurt Matbaası.

buldukça Kanber'e sataşıp laf atar fakat Kanber, Arzu'yu kardeşi bildiği için bunu doğru bulmaz. Arzu, bu duruma çok üzülür. Okulda dersteyken hocası, Arzu'nun bir derdi olduğunu anlar ve Arzu'ya ne olduğunu sorar. Arzu, bunun üzerine Kanber'e âşık olduğunu itiraf eder ve aslında kardeş olmadıklarını hocasına itiraf eder. Hoca, anlayışlı bir adamdır; Kanber'in de onu sevip sevmediğini öğrenmek için Arzu'dan yanında ona laf atmasını ister. Bunun üzerine Arzu, Kanber'e laf atar fakat Kanber, onu tersler ve ders çalışmaya başlar.

Hoca, Kanber'in Arzu'yu sevmediğini belirterek ona bir şeyler yapması gerektiği öğüdünü verir. Arzu'dan bileziğini ister, Kamber'in onu sevmesi için bileziğe büyü yapacaktır. Bu sırada herkes dersteyken, hocanın yanına yaşlı bir kadın gelerek onunla gizli bir şeyler konuşur, tam gidecekken ona Kanber'in kim olduğunu sorar. Hocanın, "Arzu'nun kardeşi" cevabını vermesi üzerine kadın, Cevher Çavuş'un oğlunun olmadığını söyler. Hoca da Kanber'in duyması için yüksek sesle olup biteni anlatır. Bu sözler üzerine Arzu da Kanber'e kardeş olmadıklarını, evlenebileceklerini söyler. Kanber, bu sefer alttan alarak sakin bir sesle annesinden durumu öğreneceğini belirtir.

Bir gün Arzu çeşmeye gittiğinde Kanber, annesinin yanına yaklaşarak sütünü emmek için kadının göğsünü açmak ister. Kadın ise onlardan yalnızca Arzu'nun emebileceğini söyler. Bu sözler üzerine Kanber, Arzu ile gerçekten kardeş olmadıklarını anlar. Dışarı çıkar ve çeşmede Arzu'yu görür. Arzu da onu görünce hemen bileziğini çıkarır, taşın üzerine koyar ve yüzünün kir içinde olduğunu söyleyerek Kanber'i kandırıp onu çeşme başına gönderir. Kanber, burada Arzu'nun bileziğini görünce alıp koynuna sokar ve kalbinde Arzu'ya karşı bir heyecan duymaya; Arzu'ya iltifat etmeye başlar. Arzu da bu iltifatlara karşılık verir.

Birlikte testiyi eve bırakıp bir ağacın altında otururlar. Kanber'in sessizliği bozmasıyla konuşmaya başlarlar. Arzu, Kanber'e sokulur, bunun üzerine Kanber de Arzu'yu öper. Daha sonra Arzu, Kanber'in saz istemesi üzerine iki tane saz getirir. Karşılıklı saz çalıp birbirlerine türkü söylemeye başlarlar:

(1)

Arzu:

Kırbamı[426] suya daldırdım
Doldu mu diye kaldırdım
Sana derim canım Kanber
Ben bileziğim aldırdım

Kanber:

Evinize varmadım
Konca gülün vermedim
Sana derim canım Arzu
Ben bileziğin görmedim

Arzu:

Ak koyun sütlüdür
Benim yârim şeker sözlüdür
Bileziğin üstünde
Tılısm mı yazılıdır

Kamber:

Yeğitlerin merdane
Âşık gelir meydana
Ben Arzu'nun yolunda
Koydum serim meydana[427]

Arzu ve Kanber, birbirlerine bu türküyü söyleyince eve dönerler, saat geç olmuştur. Bunun üzerine Arzu'nun annesi, Kanber'e kızını baştan çıkardığı gerekçesiyle kızar.

[426] **Kırba:** *esk.* Sakaların içinde su taşıdıkları ağzı dar, altı geniş, deriden yapılmış kap, su kabı, matara (http://www.tdk.gov.tr).
[427] Yurdatap 1936: 17-18.

Ertesi gün okula gittiklerinde hoca, Kanber'in hareketlerinden büyünün işe yaradığını anlar ve evlenmelerini sağlamak için durumu velilere söylemeye karar verir. Okul bittiğinde, ok atmaya gidecek olan Kanber'i durdurarak ona, Arzu'yu sevip sevmediğini sorar. Kanber'in olumlu cevabı üzerine de onları evlendireceklerini belirtir. Kanber, bu duruma sevinir, avlandıktan sonra eve geldiğinde Arzu'nun annesinin suratının asık olduğunu görür. Arzu'ya bir şey sormadan yatar.

Aylar sonra, Kanber delikanlı olup Arzu da gelinlik çağa geldiğinde, Arzu'nun annesi kızının Kanber'le görüşmesini yasaklar. Arzu da bunun üzerine kendini naza çekmeye karar verir. Kanber, bu duruma çok üzülür ve aşkı daha da artmaya başlar. Birbirlerine ilk türkü söyledikleri yere giderek ağacın altına yatar. Bunu gören Arzu, annesinin evde bulunmamasını fırsat bilerek Kamber'in yanına gidip saçlarını okşayarak bir dörtlük söyler:

(2)

Şeftali ağaçları
Türlü çiçek başları
Kurulu yaya benzer
Kanberimin kaşları

Birbirlerini çok özleyen iki âşık muhabbete koyulurlar. Öyle ki onları gözetleyen komşuları görmezler. Eve dönerken onları gören birkaç komşuda azar işitirler, evde de Arzu'nun annesi sinirlenir ve Kanber'i evden kovacak raddeye gelir. Olanlara dayanamayan Kanber, sazını da alarak dağlara düşer. Birkaç gün, sevgilisinin hasretiyle dağlarda gezer. Bir komşunun, Kanber'in dağlarda olduğunu Arzu'ya söylemesi üzerine kız, bir bahaneyle dışarı çıkar ve saçı sakalı birbirine karışmış olan Kanber'i görür. İki sevgili birbirleriyle hasret giderirler.

Arzu eve döneceği sırada Kanber, onun elini tutarken parmağını acıtır. Bunun üzerine Arzu, *"Parmağımı incittin, iki kolun kırılsın"* der. Kanber, Arzu'nun bu sözleri üzerine ona çok kırılır ve küser. Arzu, ağlayarak eve dönüp yatar. Kanber de dalgın dalgın dağlarda gezerken ayağı kayar ve büyük bir taşın üzerine düşer, bayılır ve kolu kırılır.

O gün, Cevher Çavuş'un bir arkadaşı olan Masum Paşa adında zengin bir adam şehre gelir ve hal hatır sormak için Arzulara da uğrar. Masum Paşa, Kanber'i göremeyince Arzu'ya sevgilisinin nerede olduğunu sorar. Arzu da Kanber'in küstüğünü, onu çok

merak ettiğini söyler. Arzu'nun ve Kanber'in sevdalarını bilip onaylayan Masum Paşa da Kanber'i merak ederek adamlarıyla onu aramaya koyulur. Kanber'i yerde, kanlar içinde baygın bir şekilde bulurlar. Masum Paşa, adamlarına Kanber'i kendi evine götürmelerini söyler. Doktor, Kanber'i tedavi eder. Masum Paşa'nın Arzu'ya haber vermesi üzerine, feryat eden Arzu'yu annesi azarlar. Fakat Arzu, annesine karşı çıkarak Masum Paşa'nın evine gider. Kanber'i acılar içinde görünce dışarı çıkıp parmaklarını kanatana kadar ısırır.

Arzu'nun arkasından annesi gelir. Kadın, Arzu'yu ikna edemeyeceğini anlayınca bir oyun oynamak için Masum Paşa'ya teşekkür ederek, Kanber'e kendi bakmak istediğini söyler. Kanber'e bir ay bakar ve Arzu'ya artık Kanber hakkında kötü bir şey söylemez. Arzu da Kanber de kadının fikrinin değiştiğine inanırlar. Fakat kadının planı, Kanber'i zehirleyerek öldürüp Arzu'yu zengin birisiyle evlendirmektir. Bu plan doğrultusunda kadın, bir kuzu pişirir, içine zehir koyar ve kızına Kanber ile yemek yememesini söyler. Arzu, annesinin sözlerinden şüphelenir ve Kanber'e kuzuyu yememesini bir beyit ile öğütler:

(3)

Sunma Kamber'im sunma
Sözünden asla dönme
Önündeki kuzuya
Şeker katsalar yeme[428]

Bunun üzerine Kanber, bir bahane bularak kuzuyu yemez ve tekrar dağa çıkmaya karar verir. Fakat Arzu'dan uzaklaşmayacak, Arzu istediği zaman onu görebilecektir. Arzu'nun annesi, Kanber'in gitmesine çok memnun olur. Kızına öğütler vermeye devam etse de Arzu bunları dinlemez ve Kanber'le görüşmeye devam eder.

Günün birinde Arzu'nun güzelliğini ve zekâsını işiten zengin bir tüccar, Arzu'nun annesine haber gönderip Arzu'ya talip olur. Arzu'nun annesi, buna çok sevinerek kızına sormadan olumlu cevap verir. Ertesi gün, nişan merasimi yapılmasına karar verilir. Arzu, istemeyerek süslenir; aklı dağlarda olan Kanber'dedir. Düğün hazırlıkları yapılmaya başlandığı sırada Arzu, bir yolunu bulup Kanber'in yanına gider fakat olanları ona

[428] Yurdatap 1936: 32.

anlatamaz. Yalnızca, ona her zaman sadık kalacağını, başkasının olmayacağını söyler. Düğün günü, herkes mutluyken Arzu ağlayıp sazıyla aşkını dile getirir.

Kanber, Arzu'nun başkasıyla evlendiğini arkadaşlarından duyar. Kanber, bunun üzerine acıklı bir mektup yazar ve Şehirin Beğine yollar. Şehirin Beği, mektubu okuyunca Kanber'e acır ve adamlarına, Arzu'nun annesini düğünden vazgeçirip kızını Kanber'e vermesi için ikna etmeleri emrini verir. Fakat Arzu ile zengin tüccarın nikâhları kıyılmıştır.

Beğin gönderdiği adamlar, Kanber'le beraber şehre gelirken yolda bir kadına rastlarlar. Kadının elinde içi zerde pilav dolu bir tencere vardır. Kadın, bu pilavı Arzu'nun düğününden aldığını söyleyince Kanber, düşüp bayılır. Kanber ayılınca Beğin adamı, elinde bulunan Beğin fermanı ile mutlaka Arzu'yu alacaklarını söyler. Kanber, düğün evine girer; Arzu, onu görünce ağlamaya başlar. Arzu ile Kanber, birbirlerine olan duygularını ifade ederler. Daha sonra güveyin annesi gelip Arzu'yu götürür. Kanber, Arzu'nun geçeceği yola düşüp bayılır, onu kadınlar ayıltırlar. Arzu, ata bindirilir; Kanber, onun arkasından saz çalıp türkü söyler.

(4)

Kamber:

Güzel ata binersin
Benim zararım ararsın
Arzu sana emanet
Kanı nazik tutasın

Hey zenciler zenciler
Sarhoş mudur çengiler
Arzu'nun topuğun
İncitme pek özengiler

Arzu Hanım atlandı
Yürek nice katlandı
Arzu halim neyledi
İşte zaman tükendi

Arzu:

Ben garip durayım
Muradıma ermeyim
Bu Haktan reva mıdır?
Muradıma ermeyim

Beni ele verdiler
Yârimden ayırdılar
Etrafımda çalgıcılar
Feryadımı dinlediler

Ey gümüş sulu çeşme
Kes suyumu hiç akma
Sevda çekmiyen sakın
Buradan su hiç içme

Kanber:

Yol eser kum durulur
Dünya başıma çevrilir
Sana derim Arzu Han
Yol buradan ayrılır[429]

Kanber, türküyü söylediğinde gelin alayı ve güvey, dörtyol ağzına gelir. Güvey, atını Arzu'nun bindirilmiş olduğu atın yanına doğru sürer. Arzu ve Kanber, artık ayrılacaklarını anlamışlardır. Arzu ile güveyin atları, yan yana ilerlerken Kanber, yukarıdaki son dörtlüğü söyler artık daha fazla dayanamayarak oradan uzaklaşır. Arzu da yeni evlendiği zengin tüccarın evine gider fakat kocasına yüz vermez. Kocası, Arzu'ya onun olması için yalvarır; Arzu bunu kabul etmez. Bu durumun üzerine adam, gün geçtikçe sararıp solmaya başlar. Üç ayın sonunda hastalanarak yataklara düşer ve ölür.

[429] Yurdatap 1936: 43-46.

Adamın sırrını bilen bir arkadaşı ise mezarına şu sözleri yazdırır: *"Muradına ermeden ölen zavallı genç tacir Hasan."*

Arzu, kaynanasından onu annesinin yanına göndermesini ister. Kadının bu isteği kabul etmesiyle Arzu, bir ata bindirilir ve yanında görevlendirilen bir adamla yola çıkar. Mervaniblis Seyrangâhı denilen güzel bir mesire alanında dururlar. Günlerden cumadır ve halk, burada toplanmış eğlenmektedir. Kanber de burada saz çalıp türkü söyleyerek Arzu'nun aşkını dillendirmektedir. Arzu, Kanber'i görüp sazını alarak onakarşılık verir.

Kanber, bu durumun heyecanı ile sevgilisine koşar ve Arzu'yu da alarak atına biner. İki sevgili, atın üzerinde birbirlerine sarılırlar. Arzu'nun elinden yular kaçar ve at, derenin sularına gömülür. At, onları sırtından atıp kaçar. Sevgililer, suyun içinde çırpınmaya başlarlar. O halde tekrar birbirlerine sarılırlar. Nihayet, suyun altında ikisi birden can verirler. Köylüler, onları kurtaramazlar ve cansız bedenlerini sudan çıkarırlar. Âşıkların cesetlerini, bir ağacın altında bırakıp Arzu'nun annesine haber vermeye giderler.

Arzu'nun annesi, onların cansız bedenlerini görünce deliye döner, ikisini birbirinden ayırmak için yaptıklarına pişman olur ve yere düşüp çırpınarak Arzu ile Kanber'in yanında son nefesini verir. Köylüler, üçü için seyrangâhta mezar kazarlar. Ve mezar taşlarının üzerine de buradan geçen yolcuların, ibret almalarını ve zavallı Arzu ile Kanber'in ruhlarına bir Fatiha okumalarını yazarlar.

EK 31.

Esma Şimşek'in Tezinden Arzu ile Kamber Hikâyeleri[430]

ARZU İLE ĠAMBER (S_4)

Ahmed adında bir adamıñ hep ġız çocuğu olur, hèç èrkek çocuğu olmazmış. Bir gün ġoyunlarını güderken suyuñ üsdünde bir sandığıñ geldigini görmüş. Sandığı alıp açmış içinden bir èrkek çocuğu çıkmış. Çocuğu evine getirmiş. Ġarısına:

"Hanım, saña bi èrkek çocuğu getirdim, ismini Ġamber vèrdim." dèmiş.

Ġamber, Ahmed'iñ aynı yaşdaki ġızı, Arzu'nan barabar böyümüş. Ahmed:

"Hanım, Ġamber'le Arzu'yu hocaya götür oḳusuñlar" dèmiş.

Çocuḳlar, oḳullarına gèderken anaları èyi oḳusunlar dèye ellerine birer yağlı dürüm vèrirmiş. Bunnar oḳula gèderken yolları ikiye ayrılırmış. Bir gün bu yoluñ ikiye ayrıldığı yère vardıḳlarında :

"Bu yol mu yaḳın, diğer yol mu yaḳın?" diye aralarında tartışmaya başlamışlar. Arzu bir yola yaḳın, Ġamber diğer yola yaḳın dèr ve ellerindeki yağlı dürüme bahse girerler. İkisi de ayrı yollara ġoyulurlar. Ġamber gèderken yolda bir iḥdiyar ġarıya raslar.. Ġarı:

"Nereye gidiyoñ Ġamber?" diye sorar.

Ġamber:

"Arzu bacımla, bu yol uzun dèye elimdeki dürüme bahsettim" dèr.

Ġarı:

"Kes lan, Arzu seniñ bacıñ dēl, nişanlıñ" dèr.

Ġamber; yoluñ ġavşağına vardığında Arzu'yu bekler görür.

Arzu:

[430] Şimşek, Esma (1987), Arzu ile Kamber Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 289-314.

"Ġamber, ġardaş ben seni üttüm, dürümü vèr" dèr.

Ġamber dürümü vèrir ve :

"Arzu, sen benim gètdiğim yoldañ gèt, ben de seniñ" dèr.

Gene ayrılıp yollarına devam ederler. Bu sefer Ġamber'e rasgèlen ġarı, Arzu'ya rasgèlir:

"Ḥey Arzu! Neriye gidiyoñ?" dèr.

Arzu:

"Ġamber ġardaşımla baḥse gètdik" deye Arzu cevap vèrince Ġarı:

"Kès sesini, Ġamber ġardaşın dèl, nişanlıñ" dèr. Arzu yol ġavşāna gèldiğinde Ġamber'i bekler görür. Ġamber, Arzu'ya:

"Dürümü vèr Arzu bacı" dèr.

Arzu:

"Seniñ dürümüñü sen yè, benim dürümümü ben yèycem. Önce ben sonra sen ġazandıñ" dèr. Ġamber'iñ ġalbine bir düşünce girer, bir gün, Arzu'ya:

"Arzu seni çoḳ seviyom" dèr. Bunun üzerine Arzu şöyle dèr:

Çaydaşı çaḳmaḳ daşımsıñ,
Ḥocadā da yoldaşımsıñ,
Sen benim ġardaşımsıñ,
Niçin sevgilim dersiñ?

Ġamber:

Çayda olan daşlar,
Çaḳmaḳ daşı mı olur?
Suda buluḥan Ġamber,
Arzu'ya ġardaş m'olur?

Bir müddet sonra babaları:

"Ḥanım, çocuklar Müslümanlıḳlarını bèllediler. Arzu'yu èviñe al, Ġamber'i de ġuzuya salalım."

Ġamber, ġuzuya gèder. Arzu da èv işlerini yapmaya başlar. Arzu bir gün hamur yuñurur, bi de su gètireyim ekmek yapayım dèr.

Çeşmeye varır, ellerini yuduktan soñra suyu alıp ève getirir. Bileñziklerini de çeşmeniñ başında unudur. Ġamber, ġuzularını sulamaḳ için çeşmeye gèldiğinde bilenzikleri bulur ve gidip gül ağacınıñ dibine yatar.

Arzu ève varır ki, bileñziklerini pıñarda unutmuş hemen geri dönüp pınara gèlir, ama bilenziklerinin oradan ġaybolduğunu görünce türkü söylemeye başlar:

Pıñar başına gèlenler,
Elini yüzünü yuyanlar,
Bileñziğimi bulanlar.

Ġamber:

Pıñar başına gèlmedim,
Elimi yüzümü yumadım,
Bileñziğiñi görmedim, Arzum.

Arzu:

Pıñar başına gèleniñ,
Bileñziğimi alanıñ,
İki gözü kör olsuñ.

Ġamber:

Arzu böyle söyleme,
Dermanı dert eyleme,
Bileñziği bulana,
Öyle acı söyleme.

Arzu:

Gönlüm böyle neyleyim,
Derde derman eyleyim,
Bileñziği bulana,
Ben ne sözler söyleyim.

Ġamber Arzu'ya:

"Bilenziğiñi tarif èt baḳalım ne şekildi, görsen bilir mi? Ḥer ḥangi bir işareti var mı?" dèdi.

292

Arzu:

Sürüsü ġoyun ġuzulu,
Ġamber yanıñ tazılı,
Bileñziğimiñ üsdünde,
Arzu Ġamber yazılı.

Ġamber:

Çeşme başı ġuytuluḳ,
Su dolar tuluḳ tuluḳ,
Bileñziği bulaña,
Arzu, ne var muştuluḳ?

Arzu:

Çeşme başı ġuytuluḳ,
Su aldım tuluḳ tuluḳ,
Bileñziğimi bulaña,
Tatlı canım muştuluḳ.

Ġamber:

Arzu'm Arzu'm gül Arzu'm,
Gül dibiñe gêl Arzu'm,
Bileñziğiñ ġoynumda,
Soḳ êlini al Arzu'm.

Arzu, bileñziğiñ Ġamber'de olduğunu öğrenince yanıña yaḳlaşır ve almaḳ için êlini Ġamber'in ġoynuna soḳar. Bu arada Ġamber, Arzu'yu ġucaḳlayıp öper.

Küp uçuran cadaloz ġarı bu ġız nêrde ġaldı dêye pıñara gêlir bir de baḳar ki ne görsüñ! Arzu-Ġamber ġucaġ ġucağa ḥemen yèrden aldığı taşı atarak Arzu ve Ġamber'iñ üzerine yörür. Arzu êve, Ġamber ġuzuları gütmeye ġaçıp gêder. Ġoca ġarı Arzu'nuñ arḳasıñdañ êve gêlir. Hemen bir ġuzu kêsip ġonu ġomşuyu davet eder. Yemek yaptırıp yêdirip içirir. Topḥanan halḳ dağılıp da içlerinden beş altı yaşlı adam ġalınca biri dêdi ki:

"Bire ğarı, sen ömründe ḫeç eyilik yapmazdıñ."

Ġarı:

"Ėvet, hèç yapmazdım. Amma, Arzu ile Ġamber'iñ bacı ğardaş olması için yapdım." dėdi.

Adam:

"Bire ğarı, her şeytanlığa aklıñ yėter de, buña mı aḳlıñ yėtmez. Arzu'nuñ anasınıñ südünden, bir yėmek yapıp Ġamber'e yėdir. O zaman, bacı ğardaş olurlar."

Ġarı, Arzu'nuñ anasıñdan süt sağdı, Ġamber'e yėmek yaptı. Bunu gören Arzu'nuñ güççük bacısı, Arzu'nuñ yanına gėldi. Arzu, cehiz düzüyordu. Ġız, Arzu'nuñ cehizlerini ğarışdırmaya başlar. Arzu, dursuñ diye güçüğe bir toḳat atar. Ġüccük ağlamaya başlar. Ablasına:

"Ben, saña bi şey diyecekdim, dėmiyecém"der. Arzu, bacısınıñ göñlüñü almaḳ için, çıbıḳdañ bir gėliñ yapar:

"Söyle, ne deyecekdiñ" dėr. Bacısı:

"Ėbem, topladığı adamlarla ğonuşdu. Seni Ġamber'le bacı-ğardaş yapmaḳ için anamdañ süt sağıp yėmek yapdı. İnanmazsañ git baḳ. O yėmeği Ġamber'e yėdirecekler." dėr.

Arzu, yėmeği bişmiş vaziyetde bulur. Ġamber, ğuzudañ gelir. Arzu su döker, Ġamber de elini yüzünü yur. Sofrayı serip, yėmeği önüne gėtirir. Ġamber, loḳmayı yėmeğe vurur, bu arada Arzu'nuñ içi sızlar, Ġamber'e:

Ġamber gider ğuzuya,
Boynu döñmüş mazıya,
Ėliñdeki loḳmayı,
At, Ġamber'im tazıya.

Ġamber:

Hey nėddiñiz, nėddiñiz,
Başı başa çatdıñız,
Yoḳsa aşın içiñe,
Ağılar mı ğaddıñız?

Arzu:

Hey nèddiler, nèddiler,
Malı mala ġaddılar,
O yèmeyiñ içine,
Anamıñ südünü ġaddılar.

Ġamber, elindeki loḳmayı, tazıya atar. Çarığını gèyip, ġalḳar gèder. Arzu, hemen yèmeyi döker. Yemek yapmaḳ içiñ yeñiden ġazanı ataşa ġoyar. Soñra, dışarı çıḳıp baḳar ki; Ġamber gèdiyor, ardından:

Gèdiyoñ uğur olsuñ,
Düz ova yoluñ olsuñ,
Benden başġa yâr severseñ
İki gözüñ kör olsuñ.

Ġamber:

Gidiyom uğur olsuñ,
Düz ova yolum olsuñ,
Benden başġa seversem Arzu,
İki gözüm kör olsuñ.

dèr ve yoluna devam eder. Gède gède bir şeḥere varır, orada bir ağanıñ dutması olur. Bu ağanıñ bir oğlu vardır. Oğlan, ġırḳ arḳadaşıynan her gün ava gèder. Gene bir gün ava gèddiklerinde, arḳadaşları av maḥalinde toplanıp, oğlana evlenmesiñi teklif èderler. Oğlan:

"Ben babama diyemiyom, siz dèyiñ" der. Bunnar, toplanıp ağanıñ ġapısına varırlar. İçlerinden biri ağaya:

"Oğlanı èverek, èvlenme yaşına geldi" dèr.

Ağa:

"Benim oğlumsa, siziñ de arḳadaşıñız. Gèdiñ bir ġız buluñ. Ġız bulmaḳ sizden, diğer bütün masraflar benden" dèr.

Adamlar, hazırlanıp yola çıkarlar. Gede gede Arzu'nuñ su aldığı pınarıñ başıña varırlar. Bu galabalığı gören cadaloz garı:

"Bu galabalık da neyiñ nesi?" diyerek adamlarıñ yanına gelir. İçleriñden birine:

"Nerdeñ gelip, nereye gediyorsuñuz?" diye sorar.

Adam:

"Ağamızıñ oğluña gız arıyoruz" der.

Garı:

"Benim güzel bir gızım var. Göndereyim de bir görüñ" der.

Garı eve gelir. Gıza:

"Gızım, ben susadım, bana pıñardañ soğuk bir su getir de içeyim" der.

Gız, garınıñ bu sözünü gırmaz, suya geder. Pınarıñ başındaki galabalığı görüşüñ, yağlığını yüzüñe dutarak, helkelerini doldurup hemen geri döner. Orada Arzu'yu gören Ağanıñ oğlu, düşüp bayılır. Arkadaşları ayıltarak:

"Ne oldu saña?" diye sorarlar.

Oğlañ:

"Bu gızıñ aşgı yakdı beni" der.

Bunnar, toplanıp gızıñ evine gederler. Arzu'yu babasından isterler. Babası, Allah'ın emriyle gızı verir. Düğün için girk gün geriye gün kesip, memleketlerine dönerler. Ağanın odasına varıp gonuşurlar. Ağa:

"Ne yapdıñız"diye sorar. Onlar da:

"Öyle bir gız bulduk ki, eşi menendi yok" derler. Bu sözleri dinleyen Gamber, ağanıñ adamlarından birine sorar:

"Gardaş, bu gızıñ adı ne?"

Adam:

"Arzu gız."

Buñu duyañ Ġamber, beyniñdeñ vuruļmuşa döner ve Araz Bey'iñ yanına gėder. Ġamber'i tanımayan dayısı Araz Bey:

"Nėredeñ gėlip, nėreye gėdersiñ?" diye sorar.

Ġamber:

Araz Bey, dayım olsa,
Nişanlımı el alsa,
İmdada gėldim,
Bėyler imdada.

Araz Bey:

"Ben seniñ şiiriñdeñ heç bi şey annamadım. Bi de şiirsiz annat" der. Ġamber:

"Ben, seniñ bacıyıñ oğluyum. Benim bi nişanlım vardı, el alıyor. Sen de benim dayımsıñ, yardım istemeye gėldim" der.

Araz Bey:

"Baña, ġapıcıyı çağırıñ" dėr.

Ġapıcı gėlir:

"Buyuruñ beyim" dėr.

Araz Bey:

"Baña veziri çağırıñ"dėr.

Vezir gėlir, Araz Bey, oña:

"Ġırķ arķadaşıña yanıña al. Ġamber benim yeğenim, bundan soñra bunuñ emrindesiñiz, o ne dėrse yapacaķsınız. Nişannısını alıp gėleceksiñiz. Benim Düldül'ü de Ġamber'e vėriñ" dėr.

Bunnar yola çıķarlar. Gėde gėde, Arzu'nuñ buluñduğu şehere varırlar. Ġarı, bunnarıñ gėldiğini görünce;

"Gėlinçiler geliyor"diye gėndi gėndiñe ḥesap yapar. Gėlinçileriñ daha on gün soñra gėleceğini anlayınca, hemen bi torba leplepi alıp, içine de bi pança biber atarak, peşine dakdığı bir sürü çocuķlarla mezarlığa gėder. Biberi gözüne atarak, yėñi bi mezarlığıñ

başına oturup ağlamaya başlar. Bunu gören Gamber, arkadaşlarına:

"Biraz bekleñ, ben şu galabalığıñ yanına varıp, nè olduğunu öğreneyim" dèr.

Garınıñ yanına varıp:

"Ebe, nè ağlıyorsuñ?" dèr.

Gamber'i gören garı:

"Arzu öldü, onun için ağlıyorum" dèr.

Bu sözleri duyañ Gamber, düşüp bayılır. Gamber'iñ arkadaşları hemen yanına gelip, garıyı öldürmek isterler.

Garı:

"Siz, insanları söyletmeden mi öldürürsüñüz?" dèr.

Adamlardañ biri:

"Söyle" dèr.

Garı:

"Bu mezar, Gamber'iñ nişanlısınıñ. Ona, Arzu öldü dedim, düşüp bayıldı" der.

Bu sözlerden sonra, adamlar geri dönerler. Gamber, orada galır. Ayıldığında yanında arkadaşlarını göremeyince, atına binip ıssız bir dağa çıkar. Uzun bir zaman dağda galır. Günler ayları, aylar yılları govalar, günlerdeñ bi gün "ölenle ölünmez ya" deyip ata biner ve Arzu ile vedalaşmak için mezarlığa varır. Fakat bir türlü mezarlığı bulamaz. Mezarlığıñ yakınında çift süren bir çifçiye varıp Arzu'nuñ mezarlığını sorayım dèr ve çifçiniñ yanına varır:

"Selâmünaleyküm çifçi gardaş"

"Aleykümselâm. Nerdeñ gèlip nèreye gidiyoñ?"

Gamber:

"Gardaş, buraya Arzu'nuñ mezarına gèlmişdim, amma bulamadım. Biliyorsañ baña göster."

Çifçi:

"Ġardaşım, sen dėlirdiñ mi? Arzu'nuñ düğühü çalınıyor. Bu gün ġınası yanacaķ" dėr. Ġamber, hemen atına binip, şehere varır. Atı ḫana çèker ve ḫancıyı çağırır:

"Ḫancı, atıma ay baķ. Yemini, suyunu bol vėr. Atım, yanına kimseyi yaķlaştırmaz. Oña kimseyi yaķlaştırma" deyi tembih ėder.

Sonra, düğün ėvine gėlir:

"Selâmünaleyküm" dėyip oturur. Amma, hėç kimse, onuñ yüzüne baķmaz. O sırada, ġadınlardan biri Ġamber'i tanır ve yanındaķılara:

"Bacım, ġızıñ ėsgi nişannısı gėlmiş, ondan da bi: müsade alıñ" dėr.

Yeñgelerden birisi:

"Ėsgi nişannısı da nė oluyormuş" dėr. Bu ġadınıñ ġucağında bir de bebeği varımış. Ġamber:

"Ġucağındaķı bebeği yėyip, boz geyik gibi bozulayasın" dėr. Bir de baķarlar ki, ġadınıñ ġucağındaķı bebek ölmüş! Sağdan soldan gėlip Ġamber'den özür dilerler ve müsadesini alırlar. Ġamber:

"Ġınañız ḫayırlı olsun, ġınayı yaķıñ" der ve ḫana, yatmaya gėder. Sabah olunca, gėlin binek odasına gėlir. Götürmek için bir at getirirler. Gėlin binince at ölür. Bir çocuk:

"Ben, ḫanda bir at gördüm. Bu gėlini götürürse , o at götürür" der. Düğün sahibi:

"Gėdiñ o atı getiriñ, sahibi de nė isterse vėriñ" dėr. Ḫana varırlar, ḫancıyı çağırırlar. Ḫancı:

"Ne istiyoñuz?" diye sorar. Adamlar:

"Burada bir at varmış, onu almaya gėldik" dėrler. Ḫancı:

"Atıñ sahibi yoķ."

"Nėreye gėddi?"

"Atı, baña amanat eddi, gėddi. Bilmiyom."

Bunuñ üzerine adamlar, atı alıp gėtmek isterler. Ḥancı:

"Oña yaḳlaşmayıñ, çok tehlikelidir" der. Gėlenlerdeñ biri, atı ben alırım diyerek yularını çözmek ister. At, onu ısırıp yere çalar. Başġa biri:

"O, at çözmesini bilmez, ben çözeyim" dėr ve atın arḳasıñdan yaḳlaşır. At, onu da deper, yere serer. Umutları kesilince, atıñ sahibini bulmaḳ için tellal çağırtırlar. Ġamber, çıḳıp gėlir:

"Derdiñiz nė?" diye sorar.

Adamlar:

"Şu ḥandaḳı at seniñ mi?"

"Benim"

"Oña, gėliñ bindireceğiz. Atı bize vėr, sańa ne isterseñ vėrelim."

Ġamber:

"Ben, parayla at vėrmem" dėr. Faḳat, çok yalvarırlar. Ġamber dayanamaz:

"Atı bi şartnańa vėririm" dėr.

"Şartıñ ne söyle."

"Atıñ başını ben çekeceğim. Ağzım rahat durmaz, türkü söylerim. Buña razı olursańız atı vėririm" dėr. Adamlar ḳabul ėderler. Atı alıp, binek ḥaşına çėkerler.

Ġamber:

Hey çėñgiler çėñgiler,
Çifte çalsıñ çėñgiler,
Arzu'muñ topuğuñu,
İncitmesiñ üzeñgiler.

Arzu:

Hey çėñgiler çėñgiler,
Çifte çalsıñ çeñgiler,
Sańa ḫayırsız Arzu'yu,
İncitsiñ üzeñgiler.

300

Ġamber:

Hey ḫuyañlar ḫuyañlar,
Arzu'muñ ėlleriñi,
İncitmiñ ḫuyañlar.

Arzu:

Hey ḫuyañlar ḫuyañlar,
Saña ḫayırzuz Arzu'yu,
İncitsiñ o ḫuyañlar.

Bunnar, yollarına devam ėderler. Birez daha gėdince, Ġamber susar ġonuşmaz. Arzu, atı maḫmuzlar. At hızlanır, Ġamber'iñ ayağına basmaya başlar. Ġamber:

"Çeke dut çeriñ başıñı. Cizmem ġanınan doldu." Arzu, baḳdı ki cizme ġanınan dolu, hemen bir bir yālıḳ vėrir. O dėvirde yālıḳ çok ġıymetli imiş. Sağmenlerden biri:

"Yālığa yazıḳ ėddi. O, yālığıñ ġıymetini ne bilir" dėr.

Ġamber, Yālığı ortasından yırtıp, bir parçasını bir topuğuna, bir parçasını da diğer topuğuna bağlar. Yollarına böylece devam ėderler. Bir müddet gėddikdeñ soñra, öñlerinden bir davşan gėçer. Bunu gören sağmen, davşanı yaḳalamak için ġovalamaya başlar. Bu fırsatı ġanimet sayan Ġamber:

"Arzu, gėdiyorsuñ gėtmeye, bir busecik vėr de son gėddilik öpeyim" der. Arzu eğilir, fakat Gamber'iñ boyuna yetişemez. Biraz daha eğileyim dėrken atdan düşer. Bunu gören yėñgeler bağırmaya başlarlar:

"Nereye gėddiñiz, gėliniñ haline baḳıñ." Olayı gören sağmen, hızla ġoşmaya başlar. Ġamber, hemen ata binip Arzu'ya da:

"Allahaısmarladıḳ" dėdikdeñ soñra oradañ uzaḳlaşır. Sağmen, arḳasıñdan baḳaġalır:

"Gėlini alıp gėtseydi, ne yapardıḳ?" dėrler.

Ġamber gėderken, gėride ġalañlara:

Hey érenler érenler,
Gélin alıp gédeñler,
Südüñ yüzüñ ben yédim,
Ayran alıp gédeñler..

Arzu:

Hey néddiñ sen néyledíñ,
Söz mü bulup söyledíñ,
Biñ liralık adımı,
Geçmez bir pul éyledíñ.

Sağmen:

"Burdan öte, yol yakın. Gélíñ yürüyüp gétsíñ" dér.

Gamber:

"Yarabbi, ya Rasulallah, beni buradan ğurtar. Arzu'nuñ dizi üzerinde biraz yatayım da canımı sonra al!" dér.

Bi söğüt dalıñdan dutup suyu géçer, Arzu'nuñ yanına gélip biraz sohbet éder, sonra:

"Arzu ben seniñ diziñde biraz uyuyum ay doğup da ğıpleye gélirse doñ yıldızı doğarsa beni o zaman uyandır da gédelim" dér ve Arzu'nuñ dizine yatar. Ay doğunca Arzu, Gamber'i uyandırmaya ğıyamaz, sabaha ğadar bekler. Sabah olunca bi de bakar ki; Gamber ölmüş.

Arzu:

Bir ay doğdu ilk akşamdan, doñ geceden,
Şavkı vurdu pencereden pencereden,
Uykusuz mu ğaldıñ düñkü geceden,
Uyan ey sevdigim, Gamber'im uyan.

dér ve Allah'a géndiniñ de canını alması için duâ éder ve orada Gamber'iñ yanında ölür.

Goca ğarı, oğlanıñ babasıyla barabar Arzu'yu aramaya çıkar. Ğarı bunnarı ararken bir gül ağacınıñ dibinde Arzu ile Gamber'iñ birbirine sarılı vaziyette ölülerini bulur. Oğlanıñ babasıña:

"Buldum, gèl." dèr.

Oğlanıñ babası gèlir ki gèliniñ yanında bi erkek ve sarılarak ölmüşler. Adam ġarıya sorar:

"Bunnar niçiñ bu şekildedirler?"

Garı da:

"Bunnar nişannıydı, onnarı ben ayırdım!" dèr.

Bu sözleri duyañ adam hiddetle ġılıcını çèkip ġarıyı ikiye böler. Ġılıcıñ ucuñdañ damlayañ ġan Ġamber'le, Arzu'nuñ üzerine düşer. Adam bi mezer yaptırıp, onnarı mezere gömdürür.

Her yıl ikisiniñ ġabrinde de birer gül biter. Gül açıp da birbirine ġavuşacağı zaman goca ġarınıñ bi damla ġanı ġara çalı olup onnarıñ arasında biter. İkisini de parçalayıp soldurur.

Ġoca ġarıya kömür, bizlere ömür, gökten üç elma düştü, biri añlatana, biri dinletene biri de sizlerle barabar bütün insanları sevenlere...

ARZI ḲAMBER HİKÂYESİ (S_5)

Bir var īdī bir yoḫ īdī, darın dünyasında ki kardaş var īdī. Arvadları ki cannıydı. Bular kişi ḳahtılar, bir gün şert ettiler. Dediler:

"Haḫsımızın ḳızı olursa, o birisinin oğlı olı, ḳızını onın oğlına veri". Dediler:

"Eyyidi."

Ay aydan, gün günnen, birisinin bir oğlı olı, o birisinin de bir kızı olı. Arzı Kamber yavaş yavaş böyüg olıllar. Kamber'in babası öldü. Buları Arzı'nın babası mollaya gönderdi. Üşaḫtılar, gideller mollaya, döneller barabar gezeller. Ḳız böyüg oldı. Ḳızın nenesi anladı ki, ḳızı Ḳamber'i çoḫ seviri. Dedi:

"Besti, daha Arzı'yı ḳoyma mollaya getsin, böyüg olıptı. Ḳamber de getsin bizimçi ḳoyın yaymağa."

Ḳızın babası diyer:

"Eyyidi" . Ḳamber gider ḳoyın yayar. Arzı, evde hiç iş yapmırı, he dolannı. Nene bunı ḳabul etmez. Ḳız da Ḳamber'i seviri, ḳızın nenesi bıraḫmırı. Ḳamber, ḳoyın yaymağa gider. Evde de su ḳalmıyıptı. Ḳızın nenesi diyer:

"Arzı, ḳa get, su geti, bes geç ḳalmıyasan" dedi.

"Eyyidi nene." Arzı getti su başınna. Ḳamber, Arzı'yı gördi bulağa eniri. Dedi:

Arzı endi bulağa,
Sezi galdi ḳulağa,
Arzı ḳurbanın ossın,
Tebriz, meşhed, Marağa.

Arzı:

Matarayı (Ağa Ḳamber) doldırdın,
Doldır iken ḳaldırdın,
Bileziğim (neçin) çaldırdın?

Ḳamber:

Bağıya girmemişem,
Gülünü dermemişem,
Kitap getir, and içim,
Bileziğin görmemişem.

Arzı:

Ağa Ḳamber andadır,
Müḥibbetu candadır,
Gel mene doğrı söyle,
Bileziğim sendedir.

Ḳamber:

Ay çıḫtı alişannan,
Gün çıḫtı berişannan,
Bileziğin ne nişannan?

Arzı Ḫan:

Ereb geldi atlı tazılı,
Ḳoyın geldi körpe ḳuzılı,
Bileziğim üstünde,
Arzı Ḳamber yazılı.

Ḳamber:

O sular uluğ sular,
Ḳızlar doldırı tuluğ,
Bileziğiy tapana,
Ne cerisen muştuluğ?

305

Arzı Ḫan:

O sular uluğ sular,
Ḳızlar doldıdı tuluğ,
Bileziğim tapana,
Şirin canım muştuluğ.

Ağa Ḳamber:

Bele deme duyallar,
Bizim cana ḳıyallar,
İkimiz ḳolı bağlı,
Bir zindana ḳoyallar.

Arzı Ḫan:

Ağa Ḳamber innettir,
Sözin onna minnettir,
İkimiz ḳolı bağlı,
Zindan bize cennettir.

Ağa Ḳamber:

Damıvuz üstünde bir taş,
Gel bir yastuğa ḳoyağ baş,
Bir anadan, bir babadan degilig,
Anan eyliyecağ bizi bacı ḳardaş.

Arzı Ḫan:

Damıvuz üstünde bir daş,
Nasıl bir yastuğa ḳoyağ baş,
Bir anadan, bir babadan degilig,
Anay nasıl eyler bizi bacı ḳardaş

Heme Ḳamber'im heme,
Anamın aḳlı keme,
Ögüyde ḳuzı bir yan,
Şeker ḳatıpsa yeme.

Ağa Ḳamber:

Ḳaşu ḳara çataldır,
De"vey mene yeterdir,
Ögünde ḳuzı bir yan,
Ağıdan beş beterdir.

Orda başladı, Arzı'nın nenesi vurmağa özünü. Ḥatta dedi:

"Men bu şeyi ettim". sütünnen sağırdı ki versin özüne, yesinler, bacı ḳardaş etsin özlerini. Başladı vurmağa üzünü. Vurdu özünü. Vurdu özünü. Ḳamber, geldi baḫtı Arzı yığlırı. Dedi:

"Ha nenesi vurup özünü".

Dedi:

Dağlar üstünde dağlar,
Bülbül gül için ağlar,
(Ey ḳarı sen) Arzı'ma ne deyipsen,
Yüke dayanıp ağlar.

Bu baḫtı, bir şey çıḫmırı özüyden. Dedi:

"Gönderim munu nenesi getsin, bir taḫım asker, leşker diyim özüne ki getirsin".

Dedi:

Ay çıḫdı, bedir ossın,
(Ağa Kamber) Can dostu nadir ossın
Get, asker getir Arzı'nı apar,
Duz ekmek gadir ossın.

Bu da sazını eline aldı, gelli asker getirsin. Geldi bir patşahın ḳapısında başladı saz çalmağa. Dedi:

Ḳamber'in elinde sazı,
Çağırın ḫaznedarı,
Etsin Ḳamber'i razı.

Ordan patşah dedi:

"Gedin, baḫın. Bu ne istirse, bir şey verin bu fakire getsin".

Geldiler:

"Baba ne istisen, verah sene?" Dedi:

Ey paşam !
Mal senin emlâk senin,
Asker ver, men gidelim
Arzı menim payımdı.

Diyer patşaha dediler:

"Baba, bu şeydi âşiḳtı, bir şey istemiri". Patşah hastadı. Dediler:

"Ege sağ aşiḳse bu, patşahın derdini bili". Dediler:

"Baba, işte patşah hastadı, dermanı nedi?"

Dedi, ey paşam:

Erig, alma, haluça,
Ḳavın ḳarpız bu neçe,
Hayva yedi tutuldı
Nar yesev me'dev açа.

Gettiler, bir nar getirdiler, paşaçın. Yedi özünü, ḳahtı götü üste oturdı. Dediler:

"Béli, bu tamam aşiḳtı."

Dediler:

"Bu neçe asker istiri, leşker verin özüne, gedin istedığını alın özüçün."

Dediler:

"Eyyidi."

Ḳahtı, bir muğdar asker leşker verdi geliller. Arzu'nın da toyıdı. Bahtılar, Ḳamber tamam bir leşker getirib gelli. Ey dediler:

"Nedağ?"

"Valla nedağ."

Dedi:

"İndi bu gelse, bu leşkerden, bu şeyden, he bir müşkile eder." Bir ḳarı ordan atlandı. Dedi:

"Ne verirsiz mene, gedim Ḳamber'in leşkerini dönderim." Ḳura dediler:

"Ne istesey verriḫ."

Dedi:

"Tumanımın dolusu külçe verin, giderem askeri döndürrem geriye."

Baba dedi:

"Get ginen, dört tumanıyın dulusu külçe ossın." Geldi dedi:

"Bir ḳap ḥelve eleyin." Bir ḳap helve ettiler. Aldı başına gelli, baḫtı leşker gelli, Ḳamber de özlerinden. Ḳamber dedi:

"Ha ḳarı neney."

Dedi:

"Ḳarı neney össün (dedi)."

Ḳamber dedi:

"Nolup?"

Dedi:

"Vallah, işte Arzu geçindi, bu da ḥelvesinnen getirmişem, al, yeyin."

"Ḳura nece?"

Dedi:

"Vallah, işte öldü."

Askerler dedi:

"Baba dedi, dönün daha siz, hara gelisiz, dedi madem ölüptü."

Askerler dedi:

"Ḳura gidağ (dedi), işte biz de madem ölüpse de bir fatiḥe verriğ, dönnüğ."

"Yoğ" dedi.

"Dönün, gelmeyin daha, men giderem." Askerler döndüler geriye. Geldi Arzı, bes damdan bahırı. Kamber boş gelli. Dedi:

Ağa Kamber hoş geldi,
Dolı getti, boş geldi,
Yahu aviy boş geldi.

Dedi, Arzı Han (dedi):

Havada uçar kuşlar,
Arzı damda nakışlar,
Karı verdi haberi,
Geri döndü çavuşlar.

Oydı geldi, toyın ediller. Başladılar aparmağa özünü. Girdiler bezetmeğe özünü, e bu Hak aşikıdı ki, ne diyerse sözünnen ayni, ne çıharsa, bu ijir olı. Girdi bir dene bezetmeğe özünü. Dedi:

Hey hökülsün hökülsün,
Dağlara kar tökülsün,
Arzı'mı bezedeni,
On barmağı tökülsün.

Her on barmağı bir kere töküldü. Bir dene geldi, dedi:

"Çekil çekil, men girim, munn bezedim," dedi. Siz, yalan yerde girip bezedebilmisiz özünü." Girdi bezetmeğe özünü. Dedi:

Dağdan endi dağ kimin,
Kolları butağ kimin,
Arzı'mı bezedeni,
Kara girsin zağ kimin.

Ah, haber geldi, bir dane kız dedi:

"Yeri oğli damnan düştü, odı öldü." Çıhtı o da getti. Bir dene dedi:

"Çekilin dedi, men bezedirem dedi, herkeşe girri yalan yerde bezedebilmiri." Dedi:

Ay işığı süt kimin,
Ḫırḫız gezer it kimin,
Arzı'mı bezedeni,
Gözü çıḫsın çigit kimin.

Onun da gözü kör oldı. Elini sürtürü, oyza buyza görmürü. Dediler:

"Baba dedi, munu kimse bezedebilmez, mege Ḳamber, özü bezetsin." Baba dediler:

"Ḳamber'e go, bezet özünü."

Dedi:

"Men, o şertten bezedirem özünü, bir dene girmesin yanıma ve dedi, yeddi ḫücreden ḫücreye dedi, ḳoyın özün, özün girrem bezedirem."

Baba dediler:

"Gir, çare nedi, sen bezet özünü." Bu da ḳoydılar bir hücreye özün. Girdi, girdi bezediri işte. Ḫaḳ aşıḳıdırlar, öpürü de özünü, şeyde ediri özün. Bezetti özün. Arzı dedi:

"Çıḫandan -dedi- ata minenden, men bu yannan üzengini basandan sen de yannan üzengini bas. Kimiz bir cüt gögerçin olluğ, uçarığ, giderig. "

Dedi:

"Eyyidi." Bezetti özün, çıḫtı at getiriller, naḫsı ata mindiriller, özünü beli ḳırıllı. Dediler:

"Bu Ḳamber'in atı olmasa, hiç bir at -dedi- munı ḳaldırmaz."

Dediler:

"Gedin Ḳamber'in atını getirin."

Baba dedi:

"Eyyidi."

Ḳamber dedi:

"Men atımı o şertten verrem -dedi-, özüm de yedegini çekerem."

"E baba -dediler-, çek özüy da yedegini." Getirdiler atı, üzen-

gini bu yannan bastı, mindi. Ḳamber'in fikrine he düşmedi. İndi, Arzı dedi:

Ḳamber'im ḫas Ḳamber,
Ne tutupsan yas Ḳamber,
Arzı, ata miniri,
Üzengisin bas Ḳamber.

Neden sonra Ḳamber,barmağını dişledi. Arzı, mindi yedegin çekiri atın, atı sürdü, dizgini şey etti, Ḳamber'in dabanınnan basdı. Ḳamber dedi:

Giripsen estiripsen,
(Arzı) Ḳaralım kestiripsen,
Dizgini çekerek tut,
Dabanım bastırıpsan.

Arzı dedi:

Ağa Kamber nolaydı,
Ḳuru göller su dolaydı,
Dabanıydan aḫan ḳan,
Gözlerime dolaydı.

Ipsa'el'ayn, dabanınnan aḫan ḳan, gözlerine doldı. Gelli bi kere istiri buḫtan etsin Arzı'yı. Dedi:

Atlı geldi milliyden,
Ḳamber oynar gülüyden,
Keresin men almışam,
Atlı gider duluydan.

Tuttular, Ḳamber'i çal. Dediler:

"Bu köppek oglı, bah ne diri, çal , çal onca çaldılar özünü."

Arzı dedi:

"Baba, indi baḫ ne dedi, Ḳamber."

Dedi:

Ağa Ḳamber neyledi,
Altını tuj eyledi,
Sen meni ḳınememişti,
Neçi buḥtan söyledi.

Dedi:

Arzı ḫan neyledim,
Altını tuj eyledim,
Men seni ḳınememiştim,
Canım yandı söyledim.

Oydı dedi:

"Baḫ canı yandığınnan diri, bu yalan diri, buḥtan ediri, canı yandığınnan bele diri."

Geldiler bir mevḳı'a, Allah'tan duâ etti, dedi:

"Bir toz fırtına olaydı -dedi- mennen Arzım'nı bir yere ataydı, bu âlemin her birini bir yere ataydı." Allah'ın terefinnen bir toz fırtına oldı, Arzı'ydan Ḳamber'i bir dereye attı, o ḳalan milleŧ, her biri bir yana düştü. Orda işte eğlendiler, gene biraz kefettiler. Bir de dünya saf oldı, ḳaḫtılar getmağa. Aras çayı var. Bi kere gere ordan . Aparıllar özünü, özü de ordan döneceğdi. Dedi Arzı Ḫan:

Gedisen oğır ossın,
Ağırmaz başın ossın,
Aras çayın geçennen,
Ta'in yoldaşın ossın.

Döndü, Arzı da dedi; Ağa Ḳamber dedi:

Gedisen oğır ossın,
Ağırmaz başın ossın,
Emmi ḳızın alırsay,
Üç gün yoldaşın ossın.

313

O getti, Allah'ın terefından ki gün ḳaldı, üç gün bir ölüm düştü içlerine, bir deneleri ḳalmadı, tek'ud özü ḳaldı (Arzı). Bu da geldi, 'emmisi ḳızın aldı ki gün, üç gün ḳalmadı, onun da 'emmisi ḳızı öldü. Bir ölüm düştü içlerine, tek'ud özü ḳaldı. Baş ḳaldırdı, Arzı gene Aras çayının dibine gediri. Bu da gelli birbirlerini ta'kip etmağa gelli. Bes, kisi birbirini tanımırı. O çayın o yuzunda, bu çayın bu gediller.

Dedi:

Ḳudret ḳalemin çekilip, ḳaşın
(Ey ḳarı) Yan baban ölmüş, yan ḳardaşın,
Ne gezisen bu mezarı?

Dedi:

Ḳudret ḳalemin çekilmiş ḳaşım,
Ne babam ölmüş ne de ḳardaşım,
Yâr aşḳinnen gezirem bu mezarı.

Ḳamber döndi, bir de dedi özüne:

Bu dere bir deredi,
Çekilmez bir beladı,
(Ey ḳarı) Sennen bir sual sorram,
Yüzüyde oyara, ne yaradı?

Özünnen dişleyipti, özünü o toz tufanda. Dedi:

Bu dere bir deredi,
Çekilmez bir belâdi,
(Ey ağa Ḳamber)Utanıram söyliyim,
(Üzümde o yara)Dişlediği yaradı.

On da özünü attı çaya, çaya attı. Su boğacağdı özünü baḫtı. Arzı dedi:

Ey Aras,
Kâvil olasan Aras,
Ḳamber'i su apardı,
Yetiş ya Ḫıdır Leylas.

Orda Hıdır Leylas, Kamber'i çıharttı, çıharttı. Geldi, Kamber helak olup. Dedi:

"Arzı -dedi-, çoh helâk olmışam, birez diziy koy, birez yatım rahatlınım." Başını koydı, Arzı'nın dizinin dibine, Allah'ın emrini bitirdi.He yırğalıgı Arzı özünü. Bahtı, of bitip. Geldi bir köye dedi:

"Bir kardaşım var köyde beş (beş on dene otırıp) ölüp dedi, gelmesiz gömesiz özünü."Kahtılar, beş altı dene dediler:

"Gideğın."

Bahıllar, Arzı gözel kızdı, üç dört denedi, o diri men alım özünü, bu diri men alım özünü. Baba dedi:

"Gelin -dedi- kardaşımı gömün, işte bir deneyize varram." Geldi, getirdiler kardaşın Kamber'i, türbe kazdılar, şeye koydılar, türbeye özünü. Valla, andirdeler özün. Endi türbeye, bir kamlemteraş çıharttı, karnını yırttı.Özü de düştü Kamber'in üstüne. Bir karı da bilmem ha yannan özünü attı diri ara yerlerine. İndi diri, o bir çıkır tiken olup, gögerip ara yerlerinde.

EK 32.

Âşık Mustafa Aydın'dan Derlenen Arzu ile Kamber Hikâyesi[431]

Zamanın birinde Musul Kerkük topraklarında yaşayan Behrami adında bir bezirgân vardı. Behrami, Daraz beylerinden bir hanım ile evlendi ve bu hanımdan bir oğlu oldu. Çocuğun adını Kanber koydular. Behrami, hanımını ve küçük oğlu Kanber'i alarak bir kervanla Suriye tarafına seyahate çıktı. Kervan, bir kaç gün yol aldı. Issız bir yerde, eşkıyalar kervanı basıp yağmaladılar. Behrami ve hanımını öldürdüler. Bu baskından küçük Kanber sağ kurtuldu. O civarda sürü otlatan çoban Ahmet, Kanber'i buldu ve sahiplenerek evine götürdü. Çoban Ahmet'in erkek çocuğu yoktu, Kanber'in yaşında Arzu adında bir kızı vardı. Arzu ile Kanber, birlikte büyüdüler. Ergenlik çağına kadar birbirinin kardeşi olduklarını sandılar. Çoban Ahmet ölünce, Arzu'nun annesi Kanber'e, Arzu ile kardeş olmadıklarını söyledi. Bundan sonra Arzu ile Kanber, birbirlerine tutkuyla âşık oldular. Bunu fark eden Arzu'nun annesi, onların aşklarına şiddetle karşı çıktı. Kanber, bu durum karşısında evden ayrıldı ve giderken Arzu'ya şöyle seslendi:

(1)

Kanber:

Arzu hakkın helal eyle
Gidiyorum buralardan
Gözlerime bakma öyle
Gidiyorum buralardan

Arzu:

Gidiyorsun uzaklara
Gitme Kanber nolur gitme
Beni koyma tuzaklara
Gitme Kanber nolur gitme

Kanber:

Yâr yoluna koydum başı

[431] Bu hikâye, Âşık Mustafa Aydın ile yapılan birebir görüşmeler sonucunda 14.05.2018 tarihinde derlenmiştir.

Sevdamız titretir arş'ı
Anan aşkımıza karşı
Gidiyorum buralardan

Arzu:

Duyguları saf eylerse
Kötülüğü raf eylerse
Anam bizi af eylerse
Gitme Kanber nolur gitme

Kanber:

Kanber'im derde alışırım
Bir iş bulurum çalışırım
Gelip sana kavuşurum
Gidiyorum buralardan

Arzu:

Arzu'yum çiçek balıyım
Bahçelerin gül dalıyım
Kanber sana sevdalıyım
Gitme Kanber nolur gitme

İki sevgili istemeyerek ayrıldılar. Kanber, nehrin ötesine geçti. Vardığı şehirde bir zaman sonra bir ağanın yanında işe başladı. Arzu'yu çok özleyen Kanber, ırmağı geçip Arzu ile buluştu. Birbirini çok seven âşıklar, buluştukları yerde bir müddet, birbirlerinin gözlerinden gözlerini alamadılar. Bu şekilde sessiz kaldılar. Bu sessizliğe Kanber şu sözlerle son verdi:

(2)

Kanber:

Yemesem içmezsem baksam yüzüne
Şekerim, kaymağım, balımsın Arzu
Hayran oldum baka kaldım gözüne
Dudağım, damağım, dilimsin Arzu

Arzu:

Gönlümü bağladım Kanber'im sana
Bir tek tutunacak dalımsın Kanber
Senin için geldim ben bu cihana
Kanadım, kolçağım, kolumsun Kanber

Kanber:

Âşık candan bıkar, yârından bıkmaz
Kanber ölse dahi aklından çıkmaz
Cehennem ateşi aşığı yakmaz
Ateşim, alevim, külümsün Arzu

Arzu:

Sevdana düşeli içim yanıyor
Arzu'yu bilmeyen deli sanıyor
Sensiz sol tarafım her dem kanıyor
Takatım, mecalim, halımsın Kanber

Arzu ile Kanber, zaman zaman buluşmaya devam eder. Kanber'in çalıştığı ağanın bir oğlu vardır. Ağanın oğlu, Arzu'nun dillere destan güzelliğini duymuş fakat onu görmemiştir. Bir gün, ağanın oğlu, ava giderken Arzu'yu çeşmenin başında görür. Arzu'nun güzelliği karşısında dili tutulur. Av arkadaşları, ağanın oğlunu alıp getirirler; babasına durum anlatılır. Ağanın oğlu, babasını Arzu'yu kendisine istemeye gönderir. Bu durumu duyan Kanber, işi, dükkânı bırakır ve Arzu ile buluşup konuşmaya gider. Âşıklar daha önce buluştukları çeşme başındaki gül ağacının gölgesinde buluşurlar. Kanber, durumu Arzu'ya anlatır. İşi bıraktığını ve dağa gideceğini söyler.

(3)

Çöl Şahidim Olsun

Gidiyorum sahraların başına
Aşk ile gezerim çöl şahit olsun
Kan karışır gözlerimin yaşına
Nehire süzerim sel şahit olsun

Aşkımız söylenir elin dilinde
Zülüm çektik etraftaki kullardan
Yâr sensiz avare ıssız çöllerde
Canımdan bezerim hal şahit olsun

Zulme hükmedecek fermanım yoktur
Bezirgân oğluyum kervanım yoktur
Yâre kavuşmaya dermanım yoktur
Yok cuma, pazarım yıl şahit

Çeliktir çekilmez feleğin yayı
Bundan sonra ne yapayım dünyayı
Arzu'suz seyretmem yıldızı, ayı
Kanber'i üzerim dil şahit olsun

Kanber, Arzu'dan helâllik ister ve dağın yolunu tutar. Arzu da evine döner. Şehrin nüfuslu ağası, Arzu'yu oğlu için anasından ister. Arzu'nun zalim anası, varlıklı, zengin ağaya Arzu'yu oğluna vermek için söz verir. Bunun üzerine Arzu, anasına beni Kanber'den ayırma diyerek şu sözleri söyler:

(4)

Arzu:

Ana sana kurban olam
Kanber'den ayırma beni
Bırak muradımı alam
Kanber'den ayırma beni

Anası:

İki cihan bir olsa da
Kanber'e yâr etmem seni
Yüzündeki gül solsa da
Kanber'e yâr etmem seni

Arzu:

Aşkı tütüyor serimden
Kalkamıyorum yerimden
Ne istersin Kanber'imden
Kanber'den ayırma beni

Anası:

Artık inan bu sözüme
Yıkıl görünme gözüme
Aht ettim özü özüme
Kanber'e yâr etmem seni

Anası:

Gönlümüzü mühürleme
Gözümüzü nehirleme
Aşkımızı zehirleme
Kanber'den ayırma beni

Anası:

Ağu katarım aşına
Öksüz yaz mezar taşına
Gidip ağla bir başına
Kanber'e yâr etmem seni

Arzu'nun zalim anası, Arzu'yu ağanın oğluna verir. Arzu ve ağanın oğlu arasında söz kesilir. Arzu'nun anası, Arzu'yu aradan çıkarmak ister ve onu öldürmek için pilav yapar. Arzu'ya, "Kanber'i yemeğe davet et, sizin gönül işinizi konuşalım" der. Arzu, hemen buluşmak için Kanber'e haber yollar. Kanber, buluşacakları yere gelir. Arzu, Kanber'e "Anam seni yemeğe davet ediyor, galiba aşkımıza saygı duydu. Akşam yemeğe gel, konuşacağız" der ve eve dönmek için Kanber'in yanından ayrılır. Yolda, anasının komşularının çırağı Arap ile görüştüğünü görür. Anasının Arap'a, "Önce Kanber'i aradan çıkaralım, sonra Arzu'yu sana vereceğim" dediğini duyar. Anası, bu sözleri söyledikten sonra Arap'ın getirdiği çok keskin ağuyu, Arap'ın elinden alır ve eve dönünce Kanber için yaptığı pilavın içine katar.

Akşam olunca Kanber gelir ve kendisi için nefis bir sofra hazırlanmış olduğunu görür. Bu arada Arzu, Kanber'i yemek yememesi için uyarır:

(5)

Arzu:

Seni davet ettim geldin
Kanber yeme bu yemeği
Aşk ile sinemi deldin
Kanber yeme bu yemeği

Kanber:

Davet ettiğin yemeği
Arzu neden yemeyeyim
Zayi[432] olur anan emeği
Arzu neden yemeyeyim

Arzu:

Soruyorsun neler oldu
Kalbi küfür ile doldu
Tadı tuzu eksik oldu
Kanber yeme bu yemeği

Kanber:

Günlerdir dağlarda kaldım
Başımı taşlara çaldım
Aklımı başıma aldım
Arzu neden yemeyeyim

Arzu:

Ağzın tadı bozulacak
Başka künye yazılacak
Sabredersen sezilecek

[432] **Zayi:**1. Kaybolma, yitme, 2.Kayıp, 3.Yok olmuş, elden çıkmış, mahvolmuş, 4.İşe yaramayan, yararsız, boş (http://www.tdk.gov.tr).

Kanber yeme bu yemeği

Kanber:

Gözlerin hayale daldı
Aklımı başımdan aldı
Sezilmeyecek ne kaldı
Arzu neden yemeyeyim

Arzu:

Arzu der isyana batmış
Beni bir Araba satmış
Zalim anam ağu katmış
Kanber yeme bu yemeği

Kanber:

Sözlerinden kahir[433] vardır
Gözlerinden nehir vardır
Kanber için zehir vardır
Arzu yemem bu yemeği

Kanber, yemeğin zehirli olduğunu Arzu'dan öğrenince kurulan yer sofrasını tekmesiyle devirir. Sonra kalkıp tekrar dağa gitmeyi düşünür. Arzu, Kanber'e Daraz beylerinin olduğu köyde dayısının bulunduğunu hatırlatır ve Kanber'in gidip dayısından yardım istemesini, birlikte at ve adamları alıp kendisini kaçırmalarını söyler. Bunun üzerine Kanber, dağa gitmek yerine, Daraz beylerinin köyüne, dayılarından yardım istemeye gitmek için yola çıkar. Arzu'nun köyü ile Daraz beylerinin köyü arası, sekiz-on gün süren bir mesafedir. Kanber, bu yolu alıp Daraz beylerinin köyüne gider ve dayısını durumu anlatır. Dayısı, kırk atlı ile birlikte, üstün meziyetleri olan atını da Kanber'e verir. Kanber ve beraberinde kırk atlı, Arzu'nun köyüne yaklaşınca Arzu'nun cadı anası, atlıları görür. Bunun üzerine, bir plan daha devreye sokar. Çünkü Arzu ile Kanber'in yaptıkları konuşmaları duymuştur ve Kanber'in, Daraz beylerinden olan dayısı ile birlikte Arzu'yu kaçıracağını bilmektedir. Hemen mezarlığın önünde bir ateş yakıp kazanları ateşin üzerine koyar, atlılar gelince dizlerini döverek ağlamaya başlar. Kanber ne olduğunu

[433] **Kahir:** *esk.* 1. Kahreden, zorlayan. 2. Baskın gelen, ezen, ezici (http://www.tdk.gov.tr).

sorunca Arzu'nun anası, "Kanber, oğlum, sen gidince Arzu, gelmezsin diye senin ayrılığına dayanamadı ve öldü. Ben de bişi[434], bişirip helvasını dağıtacağım" der. Bunu duyan Kanber, düşer, bayılır. Ayılınca atlılara, "size zahmet verdim. Arzu'm ölmüş, artık yapacak bir şey yok. Siz gidin" diyerek atlıları yolcu eder. Kanber, perişan bir halde dağın yolunu tutar.

(6)

Kanber:

Bu aşkın elinden dağ başlarını
Gezdim amma bulamadım Arzu'mu
Avucuma döktüm gözyaşlarımı
Süzdüm amma bulamadım Arzu'mu

Al çıkarıp karaları giydiler
Hasretine dayanmadı dediler
Bişi yapıp helvasını yediler
Kızdım amma bulamadım Arzu'mu

Henüz girmemiş idi gençlik çağına
Arzu'm nasıl düştü ölüm ağına
Kanber dayanamaz ayrılığına
Üzdüm amma bulamadım Arzu'mu

Bülbül oldum mesken tuttum bu bağı
Kopardılar dalımdaki yaprağı
Ellerimle kabristanda toprağı
Kazdım amma bulamadım Arzu'mu

Kanber'im, terk ettim tüm unvanımı
Yolunda akıttım kızıl kanımı
Benim de alsınlar tatlı canımı

[434] **Bişi:** *hlk.* Çörek, tatlı bir ekmek türü (http://www.tdk.gov.tr).

Bezdim amma bulamadım Arzu'mu

Arzu'suz dağlara sığmayan Kanber, kabristana gider; Arzu'ya ait bir mezar bulamaz. Köye geri dönünce, Arzuların evinin önünden geçerken Arzu'nun kapıdan çıktığını görür. Arzu ile bu şekilde karşılaşan Kanber, olanları ona şöyle anlatır:

(7)

Kanber:

Arzu senin zalim anan
Bana Arzu öldü dedi
Benden başka yoktur yanan
Bana Arzu öldü dedi

Arzu:

Seni Daraz'a yolladım
Kanber, ölmemişim sağım
Gelecek yolu kolladım
Kanber, ölmedim ölmedim

Kanber:

Kabristanda ateş yaktı
Bişi yaptı yağı aktı
Yemin etti yalan sıktı
Bana Arzu öldü dedi

Arzu:

Daha civan[435] yaşındayım
Yerin göğün arşındayım
Ölmemişim karşındayım
Kanber daha ben ölmedim

[435] **Civan:** 1. Yakışıklı genç erkek veya güzel genç kadın, 2. Genç ve yakışıklı (http://www.tdk.gov.tr).

Kanber:

Kanber suç ona sorana
Bu güne kadar durana
Şükrolsun kavuşturana
Bana Arzu öldü dedi

Arzu:

Daraz beği bilmedi mi
Dayıların gelmedi mi
Arzu yüzün gülmedi mi
Kanber ölmedim ölmedim

Kanber:

Kırk atlıyla varır oldum
Anan ağlar görür oldum
Seni ona sorar oldum
Bana Arzu öldü dedi

Arzu, bu şekilde annesinin yalanını öğrenir. Kanber'e, "yarın toyum kurulacak beni gelin götürecekler. Ben, ancak Kanber'in atı, gelin atım olursa diye şart koşacağım. Böylelikle fırsat bulur kaçarız" diyerek onunla anlaşır.

Bu arada şehrin ileri gelen beyleri, Arzu ile Kanber'in aşklarına saygı duyarlar. Onların birbirlerinden ayrılmamaları için, Kanber'i yanlarına çağırtırlar ve devreye gireceklerini söylerler. Fakat Kanber, düğünün bozulmasını istemez.

Düğün kurulur. Arzu gelin evinden çıkınca Kanber, ellerini kaldırıp ulu divana durur ve beddua eder. Bunun üzerine orda bulunan tüm atlar telef olur. Kiminin beli, kiminin ayağı kırılır, sadece Kanber'in atı sağlam kalır. Arzu'yu gelin götürecek ağa oğlu, mecburen Kanber'in atının gelin atı olmasına razı olur. Arzu, telli duvaklı bir şekilde Kanber'in atına bindirilir. Ancak at, Kanber'den başkasını yanına yaklaştırmaz. Arzu, ata biner ve Kanber de atın yularını tutup ırmağa doru yol alır. Birlikte uygun bir anda kaçmak için fırsat kollarlar ancak tüm toycuların gözü, Arzu ile Kanber'in üzerindedir. Bir ara Arzu, atı üzengi ile mahmuzlar. At, Kanber'in ayağına basar, Kanber'in ayağı kanar. Arzu,

eğilip Kanber'e mendil uzatır ve atın yeleleri arasından Kanber'e bir öpücük verir. Kanber, bunun üzerine Arzu'ya şöyle seslenir:

(8)

Kanber:

Arzu dinle sözlerimi
Gelin olup gidiyorsun
Yaşlı koydum gözlerimi
Gelin olup gidiyorsun

Arzu:

Kanber duydum sözlerini
İstemeden gidiyorum
Al mendil sil gözlerini
İstemeden gidiyorum

Kanber:

Çarık çıktı ayağımdan
Kan süzüldü tırnağımdan
Buse verdin yanağımdan
Gelin olup gidiyorsun

Arzu:

Adulara bindirirler
Üstümüze güldürürler
Yoksa seni öldürürler
İstemeden gidiyorum

Kanber:

Hakka eyledim münacat[436]
İsterse olmasın necat[437]

[436] **Münacat:** *esk.* 1. Yakarış (http://www.tdk.gov.tr).
[437] **Necat:** Kurtulma, kurtuluş (http://www.osmanice.com).

Lafı güzafa[438] ne hacet
Gelin olup gidiyorsun

Arzu:

Bana uzanırsa eli
Laf olsun konuşan dili
Kırılsın kanadı kolu
İstemeden gidiyorum

Kanber:

Kanber'i yaktın odlara[439]
Yâr olup gittin yadlara[440]
Bak telef olan atlara
Gelin olup gidiyorsun

Arzu:

Aşk yakar bizi odlara
Beni verdiler yadlara
Duvaklı bindim atlara
İstemeden gidiyorum

Nihayet, gelin alayı ırmağa varır. Kız tarafından gelin Arzu'yu yolcu edenler, geri dönmeye hazırlanırken ırmağın karşı tarafından da bir grup insan da gelinin ırmağı geçmesini beklemektedir. "Artık bundan öteye sevdiğimi götürmem doğru olmaz" diye düşünen Kanber, atın yularını bırakır. Irmağa giren atı, ırmağın azgın serin suları sürükler. Gelin Arzu, attan düşer. Arzu suya düşünce başındaki duvağını, coşkun akan sular alıp götürür.

Kanber, Arzu'nun suya batıp çıktığını görünce Arzu'ya doğru koşmaya başlar ve dilinden şu sözler dökülür:

(9)

[438] **Laf-ı güzaf:** Boş söz, boş lâkırdı (https://www.seslisozluk.net).
[439] **Od:** *esk.* Ateş (http://www.tdk.gov.tr).
[440] **Yad:** Yabancı (http://www.tdk.gov.tr).

Kamber:

Yad ellere gelin oldu
El götürdü Arzu’m seni
Hazan değdi yaprak soldu
Gül götürdü Arzum seni

Söyle günahımız neydi
Aşkımıza nazar değdi
Talihine boyun eğdi
Hal götürdü Arzu’m seni

Olmadı derdim ilacı
Canımdan alırlar pacı
Konuştular acı acı
Dil götürdü Arzu’m seni

Ezelden bu bahtım kara
Açar yüreğimde yara
Arzuhal verdim ruzgara
Yel götürdü Arzu’m seni

Seven âşık uzak kaçmaz
Vuslat ile ara açmaz
Kervan geçmez kuşlar uçmaz
Yol götürdü Arzu’m seni

Suya kapıldı maralım
Allah’a ayandır halim
Bize zulüm eden zalim
Kul götürdü Arzu’m seni

Telli duvak akar gider
El dikilmiş bakar gider
Can bedenden çıkar gider
Sal götürdü Arzu'm seni

Kanber bıraktı yuları
Arzu'mun tutmaz kolları
Irmağın azgın suları
Sel götürdü Arzu'm seni

Arzu yavaş yavaş gözden kaybolduğu anda Kamber, kendini suya atar ve Arzu'yu bulur. Birbirlerine sarılırlar. "Bu dünyada kavuşamadık, ebedî âleme birlikte göçelim" derler. Arzu ile Kanber'i bulanlar, ırmağın azgın sularının, âşıkların birbirlerine sarılı bedenleri etrafında akıp bir adacık oluşturduğunu görürler. Her iki âşığın göğsünden, birer beyaz güvercin uçar. Onların aşklarına karşı çıkan Arzu'nun anası, Arzu ile Kanber'in birbirlerine sarılı bedenlerine dahi tahammül edemez, bedenleri ayırıp ortalarına girer ve Allah'tan ölüm diler. Bunun üzerine, oracıkta can verir.

Orada bulunanlar, üç mezarı aynı anda yaparlar. Arzu ile Kanber'in mezarlarında, birer kırmızı birer beyaz gül biter ancak Arzu'nun anasının gömüldüğü ve aralarında bulunan mezardan çatla dikeni biter. Arzu ile Kanber'in mezarlarından biten güller, birbirlerine doğru eğilirler fakat aradaki çatla dikeni, güllerin birbirlerine yaklaşmalarına izin vermez.

(10)

Arzu:

Sular seller aldı beni
Kanber yetiş gidiyorum
Son defa göreyim seni
Kanber yetiş gidiyorum

Kanber:

Kimseye yâr etmem seni
Arzu bekle geliyorum
Terk etmeden can bedeni

Arzu bekle geliyorum

Arzu:

Bu dünyada savuşuruz
Ayrı bedende üşürüz
Mahşer günü kavuşuruz
Kanber yetiş gidiyorum

Kanber:

Kanber'im, engel aşmaya
Fırat Dicle'yi taşmaya
Mahşer günü kavuşmaya
Arzu bekle geliyorum

EK 33.

Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-1

(1)[441]

Yöre: Kastamonu

Kaynak Kişi: İhsan Ozanoğlu

Derleyen: Muzaffer Sazısözen

(Hey hey efeler hey)

Benden Selam Olsun Bolu Beyine (Bolu Beyine)
Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır
At kişnemesinden gargı sesinden
Dağlar seda verip seslenmelidir

(Hey hey gine de hey hey)

Düşman geldi tabur tabur dizildi (hele dizildi)
Alnımıza kara yazı yazıldı
Tüfek icad oldu mertlik bozuldu
Eğri kılıç kında paslanmalıdır

(Hey hey efeler hey)

Köroğlu döner mi kendi şanından (kendi şanından)
Çıkarır çoğunu er meydanından
Kır At köpüğünden düşman kanından
Çevre dolup şalvar ıslanmalıdır (TRT-1 2006: 134).

[441] Türkü, başka kaynaklarda da aynı şekilde geçmektedir. Bkz. Yardım, Mehmet Nuri (2012), Halk Türkülerinden Seçmeler, İstanbul: Bordo-Siyah Klasik Yayınlar, s. 55 (Buradaki tek fark, "gargı" kelimesinin "kargı" olarak kullanılmasıdır).

(2)

Benden Selâm Olsun Bolu Beyine[442]
Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır
Ok gıcırtısından kalkan sesinden
Dağlar gümbür gümbür seslenmelidir

Düşman geldi tabur tabur dizildi
Ak alnıma kara yazı yazıldı
Delik demir çıktı mertlik bozuldu
Eğri kılıç kında paslanmalıdır

Köroğlu düşer mi yine şanından
Çoğunu ayırır er meydanından
Kır at köpüğünden düşman kanından
Çizme dolup şalvar ıslanmalıdır (Öztelli 2002: 669)

(3)

Benden selâm olsun Bolu Beğine
Çıkıp şu dağlarda yaslanmalıdır
Ok gıcırtısından kalkan sesinden
Dağlar seda verip seslenmelidir

Bir yiğit isterim gide meydanda
Kesince kelleyi boyana kana
Aman deme fayda vermez düşmana
Düşman eğri kılınçınan uslanmalıdır

Koçkörün durmazam namdan
Koç yiğidi eksik etmem kolumdan

[442] Şükrü Elçin de türküyü aynı şekilde "Türki Köroğlu" başlığıyla ele almıştır. Onun eserinde verdiği türkünün tek farkı yöresel ağız kullanılarak "çıkıp" yerine "çıkup" denilmesidir. Bkz. Elçin, Şükrü (1986), Halk Edebiyatına Giriş, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 202. Ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=197.

Kırat köpüğünden düşman kanından
Çizme dolup şalvar ıslanmalıdır (Arsunar 1963: 196).

(4)

Benden selâm olsun Bolu Beyine
Çıkıp şu dağlara yaslanmak gerek
Ok gıcırtısından kalkan sesinde
Dağlar gümbür gümbür seslenmek gerek

Mert gelende namert kaçar
Meydan gümbürder gümbürder
Şahlar şahı meydan açar
Meydan gümbürder gümbürder

Düşman geldi tabur tabur dizildi
Ak alnıma kara yazı yazıldı
Delik demir çıktı mertlik bozuldu
Eğri kılıç kında paslanmak gerek

Söz ile menzil döğende
Namert boynunu eğende
Kılınç kalkana değende
Kalkan gümbürder gümbürder

Köroğlu'm düşer mi yine şanından
Çoğunu ayırır er meydanından
Kır At köpüğünden düşman kanından
Çizme dolup çerkes ıslanmak gerek

Top atılır kalesinden
Hak saklasın belâsından
Köroğlu'nun narasından

Dağlar gümbürder gümbürder (Boratav-Fıratlı 1943: 241)

(5)

Hey hey benden selâm olsun Bolu Beyine
Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır
Ok gıcırtısından kalkan sesinden (hele sesinden)
Dağlar seda verip seslenmelidir

Hey hey asker geldi bölük bölük dizildi
Alnımıza kara yazıldı
Tüfek icat oldu mertlik bozuldu (hele bozuldu)
Eğri kılıç kılında paslanmalıdır

Hey hey Köroğlu düşer mi erlik şanından
Çokunu sürmüştür er meydanından
Kır At köpüğünden düşman kanından (hele kanından)
Çizmem dolup şalvar ıslanmalıdır

EK 34.

Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-2[443]

(1)

Benden selam olsun Bolu Beyine
Benim ile uğraşmaya dev gerek
Unvan para etmez harp meydanında
Kılıç keskin gerek bilek zor gerek

Düzüldü ağalar tam oldu beyler
Savaş meydanında koçyiğit terler
Yere düşer karpuz gibi kelleler
Palayı çekecek çetin er gerek

Yiğit savaş günü atından inmez
Değme koç yiğitler sözünden dönmez
Topuza palaya gürze güvenmez
Kurnaz iflah olmaz yiğitler gerek

Bir yiğit haykırıp meydana girse
Arka verip sığınacak yer gerek
Çamlıbel'de metin kale yapmıya
Kendi yiğit özü metin er gerek

Hey n'olanda oğlum Ayvaz n'olanda
Zor düşmanı bölük bölük bölende
Yiğit savaş divanında duranda
Dil tutulur dili tutar er gerek

[443] Ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7250.

Barhanayı[444] Çamlıbel'de çözende
Sıra sıra yiğitleri düzende
Alayları bölük bölük bozanda
Orda sana barınacak yer gerek

Göğüs gerek arka vere dağlara
Hizmet gerek bahçeler bağlara
Korku vermek ağalara beylere
Onun için devlet gerek sur gerek

Eyvan[445] gerek oturmaya yaz ile
Saki gerek mey doldura naz ile
Yiğitlere kumandayı saz ile
Vermek için yakışacak ser gerek

Deli Yusuf tamamladı öğüdü
Sen tamam et üçyüzelli yiğidi
Gözlerim görmüyor suçum ne idi
Koyma kıyamete hemen al gerek

Koç Köroğlu'm öğüdünden yorulmaz
Kesilen kelleden hesap sorulmaz
Boş laf atmayınan meydan olunmaz
Yiğitler er meydanında dev gerek (Mert 1997: 34-35)

(2)

Bir yiğit haykırıp meydana girse
Arka verip sığınacak yer gerek
Çamlıbel'e metin kal'e yapmaya
Kendi yiğit özü metin er gerek.

[444] **Barhana:** 1. Kafile, küçük kervan, göç. 2. Göç eşyası, ev eşyası (http://www.tdk.gov.tr).
[445] **Eyvan:** Balkon (http://www.tdk.gov.tr).

Hay n'olanda oğlum Ali n'olanda
Zor düşmanı bölük bölük bölende
Padişahın divanına varanda
Dil tutulur dili tutar er gerek.

Sıra sıra koç yiğitler düzersin
Alayları bozuk bozuk bozarsın
Berhaneyi Çamlıbel'e çözersin
Burda sana barınacak yer gerek.

Göğüs gerek arka verek dağlara
Hizmet edek bahçelere bağlara
Şöhret vermek için nice illere
Burda sana devlet gerek sur gerek.

Eyvan[446] gerek oturmaya yaz ile[447]
Bir sâki mey doldura naz ile
Yiğitlerin kumandasın saz ile
Vermek için yakışacak dil gerek.

Deli Yusuf tamamladı öğüdü
Sen tamam et yirmi bir bin yiğidi
Gözlerim görmüyor suçum ne idi
Koyma kıyamete burda al gerek[448] (Boratav-Fıratlı 1943: 217-218).

[446] Bu türkü, başka bir kaynakta "Bir Yiğit Haykırıp Meydana Girse" başlığıyla verilmiş; türküde, "Eyvan" kelimesi yerine "Bir köşk" kullanılarak ele alınmıştır. Bkz. Mert, Oktay (1997), Köroğlu-Bütün Şiirleri, İstanbul: Gözlem Yayınları, s.44. Ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7256.
[447] *"yazın"* (Boratav-Fıratlı 1943: 218).
[448] *"Al gerek: alman gerektir"* (Boratav-Fıratlı 1943: 218).

EK 35.

Dinleyin Ağalar Dinleyin Beyler[449]

Dinleyin Ağalar dinleyin Beyler
Sorarım bunları bir gün olur ki
Adam olup koç Kır-Ata binişim[450]
Kırarım belleri bir gün olur ki.

Ben yükümü dağ başına çözersem
Sıra sıra koç yiğidi dizersem
Yiğitler elinden bade süzersem
Ararım bunları bir gün olur ki

Al yanağım kızıl kana bulandı
Akan kandan coşkun sular bulandı
Düşman ne söyledi Paşam inandı
Sorarım sizlerden bir gün olur ki

Ben Yusuf Bey idim kendi başıma
Düşürürdüm koç yiğidi peşime
Küçük Ali'm çıkar dağlar başına
Ararım sizleri bir gün olur ki (Boratav-Fıratlı 1943: 216-217)

[449] Ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7278
[450] *"Binince"* (Boratav-Fıratlı 1943: 216).

EK 36.

Ben Bir Köroğlu'yum Dağda Gezerim

(1)

Yöre: Burdur/Yeşilova

Kaynak kişi: Ali URHAN

Derleyen: Salih URHAN

(Hey hey) Ben bir Köroğlu'yum dağda gezerim
Esen ölüzgerden[451] hile sezerim
Demir külüngülen başın ezerim
Ver yolun baçını[452] geç geç bezirgân (TRT-1 2006: 126)

(2)[453]

Ben bir Köroğlu'yum dağda gezerim
Esen rüzgârlardan hile sezerim
Demir külüng[454] ile başın ezerim
Kervanı görünce kızar tozarım

Tokat kervanından aldım bakırı[455]
İncitmeyin fukarayı fakiri
Tuna seli gibi boz ırakıyı[456]

İçin beyler için, kervan gelince
İçin efeler için tâ gün doğunca
Yokuşa çıkarken keklik sekişli
İnişe inerken tavşan büküşlü

[451] **Ölüzger:** Rüzgâr (TRT-1 2006: 126).
[452] **Baç:** Zorbalıkla alınan para (http://www.tdk.gov.tr).
[453] Ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7246, (Mert 1997: 30).
[454] **Külüng:** Büyük çekiç, balyoz (TRT-1 2006: 126).
[455] Öztelli, eskiden Tokat'ta bakır çıkaran bir dökümhanenin bulunduğu, kervanların oradan aldıkları bakırı, yurdun her yerine taşıdıkları bilgisini verir (Öztelli 2002: 677).
[456] **Irakı:** Rakı (Öztelli 2002: 677).

Düşmanı görünce kuzgun bakışlı[457]

Yetişin yetişin kervan gelince
Yetişin yetişin tâ gün doğunca (Öztelli 2002: 677).

(3)

Ben bir Köroğlu'ydum dağda gezerdim
Çalıya, çarpıya kelle dizerdim
Esen rüzgârdan izler seçerdim
Kimsem yoktu, Balkan'da yalnız gezerdim

Demir topuzlan kelle ezerdim
Ben yedi dağa hükmederdim
Geçenden baçını isterdim (Öztelli 2002: 824)

[457] Bu sözlerle Köroğlu, Kır Atı'nı övmektedir (Öztelli 2002: 677).

EK 37.

Çamlıbel'den de Baktı Köroğlu

(1)

Yöre: Afyon/Dinar

Kaynak kişi: Yusuf Durulmaz

Derleyen: Ankara Devlet Konservatuarı

Çamlıbel'den de baktı Köroğlu bir ulu kervan
Geldi çayırlığa (hey) kondu bezirgân[458] (beyim bezirgân)
Dedim aç kurtların beyim de payını gönder (of)
Elin eline çaldı güldü bezirgân oğlum bezirgân (ey)

Bezirgân değilim kervan başıyım
Ben de bu ülkenin şahan[459] guşuyum (benim guşuyum)
Yol payını da vermez Köroğlu ben bir kişiyim (of)
Ver yolun bac'ını[460] gel geç bezirgân

Ben bir Köroğlu'yum sen bir bezirgân
Elinde var mı da devletten ferman
Kervanın bir ucu bezirgân geçti ormanı (of)
Keserim kelleni senin bezirgân (TRT-1 2006: 208)

(2)

Köroğlu

Bu gelen Ermeni m'ola
Kaşı gözü sürmeli m'ola
Yol bacını vermeli m'ola
Ver yolun bacını gel geç Bezirgân

[458] **Bezirgân:** Tüccar (TRT-1 2006: 208).
[459] **Şahan:** Şahin (TRT-1 2006: 208).
[460] **Bac:** Bir vergi türü (TRT-1 2006: 208).

Zor Bezirgân

Ermeni değilim hacıyım
Yol bacını vermez kişiyim
Eğer sen alırsan meydan er oğlu

Köroğlu

Köroğlu'yum ben bu ilde gezerim
Esen rüzgârdan hile sezerim
Kır demir gürz ile kafan ezerim
Ver yolun bacını gel geç Bezirgân

Zor Bezirgân

Ben Bezirgânbaşıyım
Yemen illerinde Şahin kuşuyum
Yol bacını vermez kişiyim
Eğer sen alırsan meydan er oğlu

Köroğlu

Kır Ata binsem sargı örtülür
Kır Atı sürsem yerler yırtılır
Kır Atın erliğinden can mı kurtulur
Ver yolun bacını gel geç Bezirgân

Zor Bezirgân

Sana bir söz söylerim zehirden acı
Lokmana gidersen yoktur ilacı
Anamdan olalı vermedim bacı
Eğer sen alırsan meydan er oğlu (Boratav 1984: 219-220)

(3)

Bugün bu yerlerin harmanı mıdır, harmanı mıdır
Şu karşıdan gelen Ermeni midir, Ermeni midir
Şu yolun başını vermeli midir, vermeli midir

Ver yolun bacını gel geç Ermeni hey
Yedi bin altını say geç Ermeni hey

Hey hey hey, hey hey hey!
Ben bir Köroğluyum dağda gezerim, dağda gezerim
Çalıya çırpıya kelle dizerim, kelle dizerim
Senin gibi Ermeni'yi ben de ezerim, ben de ezerim

Hey hey hey, hey hey hey!
Ben bir Ermeniyim fisatnım telli, fistanım telli
Kestiğim kelleler yedi yüz bin elli, yedi yüz bin elli
Senin gibi körden dönmem ben geri, dönmem geri

Çekil Kör yolumdan geçsin kervânım
(Havuç köy yolundan geçsin kervânım)
Alırım kelleni şân benim olur
Alırım kelleni şân benim olur hey!

Köroğluyla Ermeni cenge durdular
Biribirlerine hamle kurdular

Kılıçlar karıştı kanlar boşandı
Ermeni de Kör'e yedi yara açtı hey!
Yetiş Ayvaz'ım yetiş gitti şânımız
Çamlıbel düzünde aktı kanımız

(Yeşil çimen üstüne aktı kanımız)
Şu karşıki dağda bir duman belirdi
Dumanın içinde Ayvaz gelirdi
Ermeni'yi görünce hepten delirdi

Ayvaz pindi atına indi alana, indi alana
Sağ kolunu verdi Ayvaz timara
Yedi kez Ermeni geldi imâna (Kaderli 2006: 147).

EK 38.

Karşıdan Görünen Ermeni Midir?[461]

(Ayvaz)
Karşıda görünen Ermeni midir
Yolların bacını vermeli midir
Buralar babanın harmanı mıdır
Ver yolun bacını gel geç Ermeni.

(Bamaş)
Ermeni değilim Kervan Başıyım
Yemen illerinde şahan kuşuyum
Ben de yol bacını vermez kişiyim
Dokunma kervana yan geç Köroğlu.

(Ayvaz)
Pençem atam yüreğinin ağına
Velvele düşürtem gölgen bağına
Derdini tay edem Ağrı Dağına
Ver yolun bacını gel geç Ermeni.

(Bamaş)
Çocuk seni sim elekten elerim
Kargı vursam ciğergâhın delerim
Hışma gelip Zülfikarı çalarım
Dokunma kervana vazgeç Köroğlu.

(Ayvaz)
Kühlânlar çekilmiş kaplan postuna[462]

[461] Ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=22134
[462] "*Kühlân=küheylân; küheylânlara kaplan postundan eğerler vurulurmuş*" (Boratav-Fıratlı 1943: 239).

İy'dikkat et düşmanına dostuna
Haykırtam Arab-At varam üstüne
Ver yolun bacını gel geç Ermeni.

(Bamaş)
Bamaş der müddetin erdi çağlara
Tilki gibi düşüreyim ağlara
Hasret koyam akrabana sağlara
İlişme kervana yan geç Köroğlu[463] (Boratav-Fıratlı 1943: 238-239).

[463] *"Bezirgân, Ayvaz'ı Köroğlu sanıyor"* (Boratav-Fıratlı 1943: 239).

EK 39.

Bugün Yeminliyim Döğüş Olmasın

(1)[464]

Hey Bezirgân tez ol gönder bacımı
Köroğlu'nun sen görmedin gücünü
Alır koç yiğitler benim öcümü
Bugün yeminliyim döğüş olmasın

Tokat kervanından aldım bakırı
İncitmeyin fukarayı fakırı[465]
Dinle söz Bezirgân gitme aykırı
Bugün yeminliyim döğüş olmasın

Bin lira göndersen ata nal olmaz
Bin daha göndersen çizme çul olmaz
Bin dahi göndersen yadigâr olmaz
Bugün yeminliyim döğüş olmasın

Hey bezirgân gel dinle sen sözümü
Bilmiş ol alırım ben de bac'ımı
Daha sen görmedin benim gücümü
Bugün yeminliyim döğüş olmasın

Kişi halin bilse olur mu naçar
Tilkinin gönlünden şahinler geçer
Uyuz it kavgayı görünce kaçar
İsterim ki bugün döğüş olmasın (Mert 1997: 107)

[464] Ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7433
[465] Bu sözlerin, yukarıda vermiş olduğumuz "Ben Bir Köroğlu'yum Dağda Gezerim" türküsünün Cahit Öztelli'nin vermiş olduğu varyantında da geçtiği görülmektedir. Bkz. EK 36. (2).

(2)

(Köroğlu)

Hey! Yetiş Ayvaz yetiş gitti namımız
Çukur Ovalarda aktı kanımız
Bir kâfire kısmet oldu canımız
Yetiş şahin Ayvaz çar (çare) senden kaldı

Hey! Dağlar benimdir bezirgâncı Ermeni
Hiç bilmez misin sen kimim beni
Haydi çabuk ver yoksa keserim seni
Bana derler Köroğlu Kır At benimdir

(Bezirgân)

Ben Ermeni değilim Bezirgânbaşıyım
Acem illerinde şahin kuşuyum
Ben yol bacını vermez kişiyim
İlişme kervana gelgeç Köroğlu

(Köroğlu)

İnişe aşağı keklik sekişli
Yokuşa yukarı tavşan büküşlü
Taze gelin gibi göğsü nakışlı
Bu gün yeminliyim kavga olmasın

(Bezirgân)

Dor' ata binende düze döşenir
Özengi[466] vuranda yere döşenir
Kırk sekiz saatte bir yol kaşanır[467]
İlişme kervana gel geç Köroğlu

[466] **Özengi:** Ocağın altına döşenen ağaç. Üzengi (http://www.tdk.gov.tr).
[467] **Kaşanmak:** *hlk.* Hizmet ve binek hayvanları durup işemek. At, eşek işemek. İşemek (http://www.tdk.gov.tr).

(Köroğlu)

Tokat kervanından aldım bakırı
İncitmeyin fukarayı fakırı
Dinle sözümü Bezirgân gitme aykırı
Döndü beş bin altı saydı Bezirgân

Bin lira göndersen ata nal olmaz
Bin dahi göndersen ata çul olmaz
Bin dahi göndersen yadigâr[468] olmaz
Bugün yeminliyim kavga olmasın (Boratav 1984: 216-217).

(3)

Bin daha göndersen ata nalolmaz
Bin daha göndersen çizme çul olmaz
Bin daha göndersen yâdigâr olmaz
Saydı beş bin altın çıktı bezirgân... (Gökalp 1976: 62)

[468] **Yadigâr:** Bir kimseyi, bir olayı hatırlatan nesne veya kişi, andaç (http://www.tdk.gov.tr).

EK 40.

Bala Benlik İle Girme Meydana[469]

(Bamaş Bezirgân)
Bala benlik ile girme meydana
Çoklara kendimi bildiren benim
Eğer gürzümü de alsam elime
Vurup yandan yana böldüren benim.

(Koca Bey)
Kükremiş sel gibi girdim meydana
Düşmana kendimi bildiren benim
Her kaçan ki mızrak aldım destime
Davudun zırhını deldiren benim.

(Bamaş Bezirgân)
Akıtır gözünden yaşın dökerim
İller viran eder beller bükerim
Şimdi kızıl kanın yere dökerim
Kanların çukura dolduran benim

(Koca Bey)
Daim üstünlüğü getirme akla
Horoz çiftesinden atarsın takla
Kestiğin tereyağ keskin bıçakla
Kelleni dibinden sildiren benim.

(Bamaş Bezirgân)
Duymamışsın sen Bamaş'ın işini
Meydana girende gör savaşını

[469] Ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=22133.

Senin gibi pehlivanlar başını
Kesip derelere dolduran benim.

(Koca Bey)
Sen görmedin Koca Bey'in hasını
Hiç çekmedin cevrini cefasını
Senin gibi Bezirgân kafasını
Mızrağa sancıp da kaldıran benim (Boratav-Fıratlı 1943: 237-238)

EK 41.

Gelen de Konya Kervanı[470]

Ağalar tedarik görün
Gelende Konya kervanı
Müjdeciye bahşiş verin
Gelen de Konya kervanı

Yiğit olun serden geçin
Dolu badelerden için
Her koldan bir yiğit seçin
Gelen de Konya kervanı

Köroğlu'yum adım belli
Gürz atarım sağlı sollu
Mağrur olma koç Köroğlu
Gelen de Konya kervanı (Mert 1997: 13)

[470] Ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7236.

EK 42.

Zor Bezirgân Bunun Adı[471]

Zor bezirgân bunun adı
Geldi bu meydanın tadı
Yedi çift camus kuvveti
Vermiş Allah bilin Beyler

Heybetinden aslan korkar
Düşmanları yarar yırtar
Aç kurt gibi adam kapar
Hep maşallah deyin Beyler

Yumruk vursa dağı yıkar
Düşmanın temelin söker
Aslan gibi dağı teper
Dağı taşı söker Beyler

Nice padişahlar bağlar
Zarbına dayanmaz dağlar
Yalvarsan beraber ağlar
Bir mürüvvet-kanı Beyler

Köroğlu'nun pehlivanı
Yoluna koymuşum canı
Ünü zaptetmiş cihanı
Budur kanlar içen beyler (Mert 1997: 195)

[471] Ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=10244.

EK 43.

Aman Usta Çabuk Kayır Sazımı

(1)[472]

(Köroğlu)

Arzu edip Çamlıbel'den gelmişim
Arayı arayı seni bulmuşum
Sazım kırılınca melûl kalmışım
Aman usta çabuk kayır sazımı

(Sazcı)

Çamlıbel elinden dolandın geldin
Arayı arayı yerimi buldun
Ne sevdaya yeldin[473] sazını kırdın
Başım kalabalık götür sazını

(Köroğlu)

Sazımı yüksekten kalktım indirdim
İndirdim de sağ dizime bindirdim
Bir keyfe geldim de vurdum sındırdım[474]
Aman usta çabuk kayır sazımı

(Sazcı)

Çamlıbel'in önü bir uzun yazı
İçinde yayılır ördeği kazı
İşim gayet çoktur uzatma sözü
Başım kalabalık götür sazını

---

[472] Ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7240.
[473] **Yelmek:** *hlk.* Aceleyle, telaşla koşmak. 1. Bir işin, bir şeyin, birinin peşinde koşmak, koşturmak, 2. Çabuk yürümek 3. Amaçsız gezip dolaşmak (http://www.tdk.gov.tr).
[474] **Sındırmak:** *hlk.* 1. Kırmak, parçalamak. 2. Yenerek bozmak, mağlup etmek. 3. Sindirmek (http://www.tdk.gov.tr).

(Köroğlu)

Ben de çıktım yüce dağlar başına
Mail oldum çırağının kaşına
Sedef döşetirim sazın döşüne
Aman usta çabuk kayır sazımı

Urum'dan Mısır'a gitti ünümüz
Bizi eğlendirme dardır günümüz
Çamlıbel'e doğru gider yönümüz
Aman usta çabuk kayır sazımı

Sana derim sazcı sazımı kayır
İyiyi kötüyü usta sen ayır
Yapacağın bu iş değildir ağır
Aman usta çabuk kayır sazımı

Çadır kurdum Çamlıbel'in düzüne
Mail oldum çırağının gözüne
Sırma sedef döşe sazın yüzüne
Aman usta tezce kayır sazımı

Ortadan gelirim gidemem uca
Tatlı konuşalım gitmesin güce
Elimi saldırma eğri kılıca
Aman usta tezce kayır sazımı

Eğri kılıç nice canlar incidir
Mor damarda al kanları sancıdır
Çırak dersen Çamlıbel'in harcıdır
Aman usta tezce kayır sazımı

Koç Köroğlu der ki dağda gezerim
Esen rüzgârlardan hile sezerim
Demir topuz ile başın ezerim
Sazcıbaşı tezce kayır sazımı

(Sazcı)
Getirin çıraklar sazı getirin
Sırma sedef düzenini bitirin
Konuk edin konağıma götürün
Zaman ver yapayım beyim sazını (Mert 1997: 17-19)

(2)
Mayıl oldum çırağının sözüne
Sürmeler çekeyim alâ gözüne
Usta sedef döşe sazım yüzüme
Usta gazanalım gayır sazımı

Ezel bahar yaz ayların gulun dermeli
Bülbül gibi söylemeli dilleri
İpekten sırmadan olsun telleri
Usta gazanalım gayır sazımı

Ben bir Köroğluyem dağda gezerim
Esen ürüzgârdan hille sezerim[475]
Elim demir topuz usta kafan ezerim
Usta gazanalım gayır sazımı (Elçin 1986: 471-472)

(3)
Hey! Ben bir Köroğlu'yum dağda gezerim
Esen rüzgârdan hile sezerim
Demir külünk ile kelle ezerim

[475] Bu sözler, "Ben Bir Köroğlu'yum Dağda Gezerim" adlı türkünün dörtlüğüyle aynıdır. Bkz: EK 36.

Usta teres çabuk kayır sazımı

Hey! Çadır kurdum Çamlıbel'in düzüne
Mail oldum şakirdinin yüzüne
Sırma sedef döşetirim sazıma (Boratav 1984: 216).

(4)

(Hasan Bey)

Sazım yüksekteydi kalktım indirdim.
İndirdim de sağ dizime bindirdim
Sarhoş muydum neydim vurdum sındırdım
Aman ustam çabuk kayır sazımı

(Sazcı)

Çamlıbel'den aşağı bir ulu yazı
Kör müydün çocuk kırdın bu sazı
Al da git soykanı[476] başım kalabalıktır.

(Hasan Bey)

Çamlıbel'den aşağı bir ulu yazı
Canım öyle istedi kırdım bu sazı
Sana söylüyorum Allah'ın kazı
Haydi durma çabuk kayır sazımı

(Sazcı)

Laf anlamaz mısın Allah'ın kazı
Gözün kör müydü de kırdın bu sazı
Al da git soykanı başım kalabalıktır.

[476] **Soyka:** 1. Ölen kişinin giysileri, 2. Olumsuz bir durum, nesne ve kavramları anlatmak üzere kullanılan bir söz (http://www.tdk.gov.tr). Burada ikinci anlamda kullanılmıştır.

(Hasan Bey)

Sazım yüksekteydi kalktım indirdim
İndirdim de sağ dizime bindirdim
Canım sıkkın idi vurdum sındırdım[477]
Usta teres[478] kayır benim sazımı

(Sazcı)

Alın getirin oğlum hele getirin
Sazın yüzüne sedef yetirin
Beyimiz gelmiş konağa götürün.

(Hasan Bey)

Hey! Çamlıbel'den indim uzuna
Ustam sedef döşemiş sazın yüzüne
Uyku artık haram benim gözüme
Kurban olam usta çırağının gözüne (Boratav 1984: 212-214).

[477] **Sındırmak:** *hlk.* 1. Kırmak, parçalamak. 2. Yenerek bozmak, mağlup etmek. 3. Sindirmek (http://www.tdk.gov.tr).
[478] **Teres:** *kaba.* Pezevenk. 1. Ters, sinirli kimse, 2. Eşcinsel, kötü huylu erkek, 3. Aşağılık anlamına sövgü sözü (http://www.tdk.gov.tr).

EK 44.

Aman Güzel İnsaf Eyle De Bana

(1)[479]

Canım benden ak göğsünü saklarsın
Tenhalarda ak gerdanın açarsın
Canım benden ne kem gördün kaçarsın
Aman güzel insaf eyle de bana

Aman dilber melek misin nur musun
Aman dilber cennetteki hur musun
Söyle bana sonuna dek yar mısın
Aman güzel insaf eyle de bana

Köroğlu'dur Çamlıbel'in aslanı
Şekerle kaymakla besler hep seni
Senden ister bir pehlivan oğlanı
Aman güzel insaf eyle de bana (Mert 1997: 52)

(2)

Hey! Köroğlu'yum bu yerlerde arslanım
Kız seni ben şeker ile beslerim
Senden bir pehlivan oğlan isterim
Aman güzel insaf eyle gel bana (Boratav 1984: 216).

[479] Ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7262.

EK 45.

Ayvaz'ım Nerede Kenan Ne Oldu[480]

Gözlerim yollara kaldı takıldı
Ayvaz'ım nerede Kenan ne oldu
Köroğlu'nun gitti başından aklı
Ayvaz'ım nerede Kenan ne oldu

Bu da düşmanların başka fendi[481] mi
Yiğit Ayvaz'ıma merhum dendi mi
Felek talihimi acep yendimi
Ayvaz'ım nerde Kenan ne oldu

Kırılmışa döndü kanadım kolum
Birisi gülümdü biri bülbülüm
Karardı yıldızım kapandı yolum
Ayvaz'ım nerede Kenan ne oldu

Bolu Beyi yoksa kurdu mu tuzak
Yolu tıkadı mı bir sürü kazak
Karanlık bastırdı kasaba uzak
Ayvaz'ım nerede Kenan ne oldu (Mert 1997: 96)

[480] Ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7425.
[481] **Fend:** Ustalık; kurnazlık; güreşte oyun (http://www.tdk.gov.tr).

EK 46.

Ayvaz Benim Senden Yana

(1)[482]

Ayvaz benim senden yana
Kurban olam şirin cana
Sağda duran Köse Kenan

Vur diyende vurmaz mısın
Kır diyende kırmaz mısın

Ayvaz'ın kolları bağlı
Ciğerciğim oda dağlı
Sol tarafta Demircioğlu

Vur diyende vurmaz mısın
Kır diyende kırmaz mısın

Köroğlu'm söylüyor zatı
Ülkelerde vardır medhi
Acemoğlu sür Kır atı

Vur diyende vurmaz mısın
Kır diyende kırmaz mısın (Öztelli 2002: 672-673).

[482] Bu türkü, Boratav ve Fıratlı'nın eserinde de geçmektedir. Bu eserdeki tek fark, *"Acemoğlu sür Kır atı"* sözlerinden sonra fazladan *"Sür diyende sürmez misin"* sözlerinin gelmesidir. Bkz. Boratv Pertev Naili-Fıratlı, Halil Vedat (1943), İzahlı Halk Şiiri Antolojisi, Ankara: Maarif Matbaası, s. 239-240. Türkü, başka bir eserde de yer almaktadır. Bkz. Mert 1997: 20. Ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7241

(2)

Köroğlu Barı[483]

Yöre: Erzurum

Köroğlu'nun kör bıçağı
Ayvaz yiğitlerin koçağı
Ayvaz'ın gümüş bıçağı
Yerde sürünür saçağı

Kır Ayvaz'ım kır
Vur Ayvaz'ım vur

Derya kenarında biter kamışlar
Uzanır uzanır vermez yemişler
Sarı lira ile beyaz kuruşlar

Say Ayvaz'ım say
Ver Ayvaz'ım ver (Öztelli 2002: 579)

[483] Ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=2561.

EK 47.

Dağlar Hey[484]

Hemen Mevlâ ile sana dayandım
Arkam sensin kalem sensin dağlar hey
Yoktur senden gayri kolum kanadım
Arkam sensin kalem sensin dağlar hey.

Sana derim sana hey ulu yaylam
Meğer başım alam ilinden gidem
Okum senden yayım sendendir cıdam[485]
Arkam sensin kalem sensin dağlar hey

Yüce yüce tepesinden yol aşan
Gitmez oldu gönlümüzden endişen
Mürüvetsiz[486] beyden yeğdir dört köşen
Arkam sensin kalem sensin dağlar hey

Hep sınadım Osmanlı'nın alını
Bulamadım hergiz[487] gönlüm alanı
Anıcağız sevdiğimin halini
Arkam sensin kal'em sensin dağlar hey

Köroğlu der tepelerden bakarım
Gözlerimden kanlı yaşlar dökerim
Bunca yıldır hasretini çekerim
Arkam sensin kalem sensin dağlar hey (Başgöz 1957: 5)

---

[484] Türkü, çeşitli kaynaklarda aynı şekilde ele alınmıştır. Bkz. Boratav-Fıratlı 1943: 218-219. Kocatürk, Vasfi Mahir (1963), Saz Şiiri Antoloji, Ankara: Ayyıldız Matbaası, s. 48. (Burada ikinci dörtlük eksik bir şekilde yer almaktadır). https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=3140 (Yine burada da türkünün ikinci dörtlüğü yoktur.)

[485] **Cıda:** *esk.* Mızrak (http://www.tdk.gov.tr).

[486] **Mürüvvet:** 1. Bir ailede çocukların doğumu, sünneti, evliliği, iyi bir göreve geçmeleri vb. olaylardan duyulan mutluluk, sevinç. 2. Cömertlik. 3. *esk.* Yiğitlik, mertlik. İnsanlık, cömertlik, iyilikseverlik (http://www.tdk.gov.tr).

[487] **Hergiz:** Hiçbir zaman, asla (http://www.tdk.gov.tr).

EK 48.

Mürveti Çok Hakk'ın Nazargâhısın[488]

Mürveti çok Hakk'ın nazargâhısın
Bizim iller Çamlıbeller aşk olsun
Gerçek erenlerin seyrangâhısın
Bizim iller Çamlıbeller aşk olsun.

Çayırlanır çimenlenir göllerin
Kan bulanık taşkın akar sellerin
Çoktur senin eğlenecek yerlerin
Bizim iller Çamlıbeller aşk olsun.

Yollar keser yavuz kurdun var mıdır
Beller keser arslan merdin var mıdır
Çarh elinden hiçbir derdin var mıdır
Bizim iller Çamlıbeller aşk olsun.

Bahar olup yeşil yaprak erince
Cûşa gelir gönlüm seni görünce
Evvel baştan selâm olsun varınca
Bizim iller Çamlıbeller aşk olsun.

Er değildir seni görüp taşmıyan
Gönül değil bir nefeste coşmıyan
Köroğlu der Arab atlar aşmıyan[489]
Bizim iller Çamlıbeller aşk olsun (Boratav-Fıratlı 1943: 219).

[488] Bu türkü, başka kaynaklarda da bulunmaktadır. Bkz. Mert 1997: 143. Ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7464 (Burada türkü, "Bizim İller Çamlıbeller Aşk Olsun" başlığıyla geçer).
[489] *"Arab atların bile aşamadığı"*(Boratav-Fıratlı 1943: 219).

EK 49.

Mert Dayanır Namert Kaçar

(1)

Yöre: Kars

Kaynak Kişi: Âşık Dursun Ceylani

Derleyen: Muzaffer Sarısözen

Mert dayanır namert[490] kaçar (yavrey hey)
Meydan gümbür gümbürlenir
Şahlar şahı divan[491]açar
Divan gümbür gümbürlenir

Yiğit kendini öğende (yavrey hey)
Toplar menzili[492] döğende
Şeşber[493] kalkana değende
Kalkan gümbür gümbürlenir

Top atılır kal'asından (yavrey hey)
Hak saklasın belasından
Köroğlu'nun narasından
Her yan gümbür gümbürlenir (TRT-2 2006: 600)

(2)

Mert gelende nâmert kaçar
Meydan gümbür gümbürlenir
Şahlar şahı meydan açar
Meydan gümbür gümbürlenir

[490] **Namert:** Mert olmayan korkak (TRT-2 2006: 600).
[491] **Divan:** Büyük meclis (TRT-2 2006: 600).
[492] **Menzil:** Konak (TRT-2 2006: 600).
[493] **Şeşber:** Kılıç (TRT-2 2006: 600).

Ok ile menzil dövende
Nâmert boynunu eğende
Kılıç kalkana değende
Kalkan gümbür gümbürlenir

Top atılır kalasından
Hak saklasın belâsından
Köroğlu'nun narasından
Dağlar gümbür gümbürlenir (Öztelli 2002: 670)

(3)[494]

Yiğit olan gümbür gümbür gürlesin
Yiğidi doğuran ana bin yaşa
Ağ göğdede kızıl kanlar şorlasın[495]
Yiğidi doğuran ana bin yaşa

Davlumbazlar yeğde yeğde[496] vuranda
Çarkacılar[497]sağlı sollu dönende
Eğri kılıç ak gövdeyi bölende
Yiğidi doğuran ana bin yaşa

Gele beyler cenge, harbi çalınsın
Çamlıbel askeri ayrı bölünsün
Gece gündüz zarb-ı[498] meydan kurulsun
Yiğidi doğuran ana bin yaşa

Asıl koç yiğitler pusuda saklı
Belleri kılıçlı eli mızraklı

[494] Eserde türkü, "Bin Yaşa" başlığıyla verilmiştir.
[495] **Şorlamak:** fışkırarak hızla akmak (kan, su vb.) (www.tdk.gov.tr).
[496] **Yeğ:**1. Daha iyi, üstün, efdal. 2. Kuvvetli, yeğin (www.tdk.gov.tr).
[497] **Çarhacı:** Osmanlı ordusunda öncü süvari birliğinde görevli asker (http://www.tdk.gov.tr).
[498] **Zarb:** Darbe, vuruş (http://www.tdk.gov.tr).

Hep şahin bakışlı, aslan sıfatlı[499]
Yürü, kan içenler hep binler yaşa

Köroğlu der, bu gün burada duralım
Sabah olsun zarbı meydan kuralım
Akan kandan dolu şarap vuralım
Yürü Deli-Hoylum, sen binler yaşa (Başgöz 1957: 6)

(4)[500]
Mert dayanır namert kaçar (yavrum hey hey)
Meydan gümbür gümbürlenir
Şahlar şahı divan açar
Divan gümbür gümbürlenir

Yiğit kendini övende yavrum hey hey
Şeşber kalkana değende
Oklar menzil dövende
Al kan gümbür gümbürlenir

Ok atılır kalesinden yavrum hey hey
Hak saklasın belasından
Köroğlu'nun narasından
Her yan gümbürlenir

[499] Bu sıfatlar, yiğitlik motif ve sembolleri olarak karşımıza çıkmaktadır.
[500] Bu türkü, Âşık Mustafa Aydın ile yapılan görüşmelerde kendisinden dinlenmiştir. (08.05.2018).

EK 50.

Gelin Hey Ağalar Çekin Kılıncı[501]

Gelin hey Ağalar çekin kılıncı
Arab atla koç yiğidin günüdür
Göğüs verip arka verip nal atan
Sırma çullu küheylânlar günüdür.

Cenk kurulup cıda oklar atanda
İki leşker birbirine katanda
Kötülerin yakasından tutanda
Yılan dilli dal hançerin günüdür.

Gelin hey Ağalar vurup geçelim
Koç yiğide kanlı gömlek biçelim
İki saat al kızıl kan içelim
Bunda koç yiğidin şanı günüdür.

Hay n'olanda koç Köroğlu n'olanda
Ara yerde kurt koyuna dalanda
At vurulup yiğit yaya kalanda
Teke şekli Şam kılıncın günüdür (Boratav-Fıratlı 1943: 223).

[501] Ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7419 (Mert 1997: 90).

EK 51.

Uca Dağlar Başında (Köroğlu Solağı)[502]

Uca dağların başında
Tek atlı gezdiğin var mı
Her taraftan üç beş kelle
Terkiye astığın var mı

Kargının ucunu salla
Etme düşmana eyvallah
Köroğlu söyler şanından
Kuş uçurmaz meydanından

[502] Bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=3464.

EK 52.

Tan Yeri Atanda

(1)[503]
Yöre: Kars
Kaynak: Âşık Dursun Cevlani

Ah tan yeri atanda şafak sökende, (hele babam sökende)
Düşmanın üstüne hörelenmeli
Hezeran kılıçlı kaba kalkanlı,
Yiğit on beş yerden yaralanmalı, yaralanmalı

Ah haber aldım nökerinden kulundan, (hele babam kulundan)
Doyuk oldum akçasından pulundan
Hey ağalar kızıl kanın elinden
Kır At altımızda (Hey, hey) kınalanmalı kınalanmalı

Ah, Köroğlu der Mirza gele han gele, (hele babam han gele)
Ben isterim günde bin tufan gele
Derelerden oluk oluk kan gele
Baş kesilip kelle kürelenmeli, kürelenmeli

(2)
Tan yeri atmadan şafak sökende
Düşmanın üstüne hörelenmeli[504]
Düşman kalkan alıp kılıç çekende
Yiğit on beş yerden yaralanmalı

[503] Bkz. http://www.trtnotaarsivi.com/bak-thm.php.
[504] **Hörelenmek:** Üzerine atılmak saldırmak (http://www.tdk.gov.tr).

Haber aldım ihvanından[505], kulundan
Doyuk olduk akçasından pulundan
Hey ağalar akan kanın alından
Altımızda Kır at kınalanmalı

Köroğlu'm der, mirza[506] gele, han gele
Ben isterim günde yüz tufan gele
Derelerden oluk oluk kan gele
Sele düşüp gövde kürelenmeli (Özbek 1975: 395)

(3)
Tan yeri atmadan şafak sökmeden (Hele baba) şafak sökmeden
Düşmanın üstüne hürelenmeli
Hazeren kılıcı kaba kalkanı
Yiğit on beş yerden (babam) yaralanmalı

Hazeren kılıcı kaba kalkanı
Yiğit on beş yerden (babam) yaralanmalı
Haber aldım mekânından kulundan, (hele babam kulundan)
Düğün oldu akçesinden pulundan yar

Ey ağalar bugün kızıl kanın elinden Kırat altımızda kınalanmalı
Ey ağalar bugün kızıl kanın elinden
Kırat altımızda kınalanmalı
Köroğlu'm der bize gele kan gele, (hele babam kan gele)

Ben isterem yüzde yüz tufan gele Derelerden oluk oluk kan gele
Ser kesilip gövde kürelenmeli
Derelerden oluk oluk kan gele hele kan gele
Ser kesilip hele babam gövde kürelenmeli (Erkan 2012: 115)

[505]**İhvan:** *esk.* 1. Yakın dostlar, arkadaşlar. 2. Aynı okul veya tarikattan olan kimseler (http://www.tdk.gov.tr).
[506] **Mirza:** *esk.* Bazı Türk toplumlarında ve İran'da kullanılan bir soyluluk sanı (http://www.tdk.gov.tr).

EK 53.

Namem Varır Çamlıbel'im Sallanır[507]

Namem varır Çamlıbel'im sallanır
Okuyup dinliyen cümle bulanır
Yirmi dört boğumlu kargı kullanır
Şol Koca Kenan'ın günüdür bugün.

Benden selâm olsun Deli-Hoylu'ya
Kaplan sıfatlıya civan boyluya
Dal kılıcı şimşek gibi parlaya
Şol Deli-Hoylu'nun günüdür bugün.

Deryalar üstünde oynar gemiler
Dalga vurur inim inim iniler
Baş kesende arslan gibi ünüler[508]
Şol Kabre Sığmaz'ın günüdür bugün.

Ulaşsınlar benim benim diyenler
Nahak yere tatlı cana kıyanlar
Adam etin kebap edip yiyenler
Cümle pehlivanın günüdür bugün.

Köse Sefer bilir yolun doğrusun
Burda belli olur yiğit hangisi
Aslanın gözünü çatlatır sesi
Böyle kahramanın günüdür bugün.

[507]Ayrıca bkz. (Mert 1997: 144-145). Bu türkü, Oktay Mert'in eserinde 4. ve 5. dörtlükler yer değiştirmiş olarak verilmiştir. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7465
[508]*"Ünler, haykırır"*(Boratav-Fıratlı 1943: 224).

Namem vardır ulu Beyler uyanır
Dağlar taşlar kızıl kana boyanır
Nazlı Kır-At'ıma nal mı dayanır
Kır-At nal atmanın günüdür bugün.

Köroğlu'yum arka verdim dağlara
Kılıç kalkan hoş yakışır ellere
Çok selâm söyleyin ulu Beylere
Kan içen Beylerin günüdür bugün (Boratav-Fıratlı 1943: 224).

EK 54.

Döndürü Döndürü[509]

Bizim illerin beyleri
Yakar kandili kandili
İçip aslana dönerler
Kadeh döndürü döndürü

Hem içerler hem kanarlar
Düşmana meydan ararlar
Arap atlara binerler
Boynun sündürü sündürü

Çürüdü gönlüm çürüdü
İçerde yürek eridi
Beylerin kolu yoruldu
Kılıç döndürü döndürü

Beyler neyleyip nidelim
Güzellerle göç edelim
Meydanda at oynatalım
Boynun döndürü döndürü

Köroğlu der ki, karıdım
İhtiyar oldum çürüdüm
At yoruldu ben yoruldum
Güzel bindiri bindiri (Başgöz 1957: 3-4)

[509] Türkü, pek çok farklı kaynakta da bu şekilde yer almaktadır. Bu kaynaklar için bkz. Öztelli 2002: 671-672. Boratav-Fıratlı 1943: 227-228. Ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=4689.

EK 55.

Hoylu'm (Bağdat'a Sefer Edenler)[510]

(Aldı Şirin Döne)

Bağdat'a sefer edenler
Hoylu'm nic'oldu gelmedi
Turna teline gidenler
Hoylu'm nic'oldu gelmedi

(Aldı Köroğlu)
Bağdat'a sefer eyledim
Hoylu'm da kaldı gelmedi
Acem ile ceng eyledim
Hoylu'm da kaldı gelmedi

(Aldı Şirin Döne)
Düğünü bozup gidenler
Badeyi süzüp gidenler
Acem ile ceng edenler
Hoylu'm nic'oldu gelmedi

(Aldı Köroğlu)
Ne söylersin emmim kızı
Yüreğimi burar sızı
Böyleymiş kara yazı
Hoylu'm da kaldı gelmedi

[510] Bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7243.

(Aldı Şirin Döne)
Benim başım ne belalı
Evvelden bahtım karalı
Yoksa ağır mı yaralı
Hoylu'm nic'oldu gelmedi

(Aldı Köroğlu)
Karşı dursam belasına
Merhem olsam yarasına
Dönemedi sılasına
Hoylu'm da kaldı gelmedi

(Aldı Şirin Döne)
Hepiniz ağalı beyli
Ben yanarım yürek dağlı
Kurban olam koç Köroğlu
Hoylum nic'oldu gelmedi

(Aldı Köroğlu)
Kan ile yoğrulmuş binam
Daha ben ateşte yanam
Ne söyleyim Şirin Döne'm
Hoylu'm da kaldı gelmedi

(Aldı Şirin Döne)
Depeledin Bağdat Mısır
Bağışla işledim kusur
Yoksa verdiniz mi esir
Hoylu'm nic'oldu gelmedi

(Aldı Köroğlu)
Şirin Dönem gam yemezdim
Düşman halinden bilmezdim
Esirde adam koymazdım
Hoylu'm da kaldı gelmedi

(Aldı Şirin Döne)
Su vermedim altın tasta
Hasret kaldım nazlı dosta
Deli Hoylu nerde hasta
Hoylu'm nic'oldu gelmedi

(Aldı Köroğlu)
İstediniz turna teli
Söyletme olurum deli
Gösterdiniz müşkül hali
Hoylu'm da kaldı gelmedi

(Aldı Şirin Döne)
Çamlıbel'in soldu gülü
Ötmez dağların bülbülü
Olmaz olsun turna teli
Hoylu'm nic'oldu gelmedi

(Aldı Köroğlu)
Koç Köroğlu harap oldu
Yandı ciğer kebap oldu
Turna teli sebep oldu
Hoylu'm da kaldı gelmedi

(Aldı Şirin Döne)
Başı bağlı kaldı kızlar
Kızlar durdu yolu gözler
Ağır beden yürek sızlar
Hoylu'm nic'oldu gelmedi

(Aldı Köroğlu)
Hoylu idi kolum dalım
Yenile kırıldı belim
Ören oldu Çamlıbel'im
Hoylu'm da kaldı gelmedi

(Aldı Şirin Döne)
Dünyada murat alanlar
Başları bağlı kalanlar
Beylere karşı gelenler
Hoylu'm nic'oldu gelmedi

(Aldı Köroğlu)
Döne ben de çok ağladım
Ciğerim nara dağladım
Bağdat'ta şehit eyledim
Hoylu'm da kaldı gelmedi

(Aldı Şirin Döne)
Şirin Döne kara giysin
Turna teli yere girsin
Maviliyi kimler sarsın
Hoylu'm nic'oldu gelmedi

(Aldı Köroğlu)

N’olsam Koç Köroğlu n’olsam
Hoylu’yu düşümde görsem
Ne olaydı ben de ölsem
Hoylu’m da öldü gelmedi

EK 56.

Sandım (Hasan Verdi Bu Haberi)[511]

Hasan verdi bu haberi
Gök başıma kepti sandım
Zorbaz beyi bir gürz vurdu
Dağ yerinden koptu sandım

Binde bir doğurmaz ana
Cenk edelim kana kana
Eşi gelmemiş cihana
Mezar taşım çattı sandım

Bağdat suların kurusun
Taşın toprağın çürüsün
Zorbaz ellerin kırılsın
Ömrüm bugün bitti sandım

Ölüme varmıyor dilim
Hoylu'm büküldü belim
Ören oldu Çamlıbel'im
Orda baykuş öttü sandım

Karşı çıkınca düşmana
Varır dolana dolana
Yazık oldu genç aslana
Bugün dünya bitti sandım

[511] Ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7429.

Bedenden ayrılmış canı
Yerleri boyamış kanı
Köroğlu'nun genç aslanı
Hoylu'm vadem yetti sandım (Mert 1997: 101)

EK 57.

Çamlıbel'e Süreydim Yolunu (Köroğlu – Kır At Güzellemesi)

(1)
Yöre: Sivas / Şarkışla
Kaynak kişi: Ali İzzet Özkan
Derleyen: Muzaffer Sarısözen

Çamlıbel'e süreyidim yolunu
Altınlardan nallatayım nalını
Üç güzele dokutayım çulunu
Alma gözlü kız perçemli kır atım

Kırat kırat kırat kırat
Kır ata binen alı murat

Yokuşa yukarı tavşan büküşlüm
İnişe aşağı ceylan gelişlim
Taze gelin gibi uğru nakışlım
Alma gözlü kız perçemli kır atım

Kırat kırat kırat kırat
Kır ata binen alı murat

Başını başımdan yukarı tutar
Haykırır köpüğü başımdan atar
Kaçarsa kurtulur kovarsa tutar
Alma gözlü kız perçemli kır atım

Kırat kırat kırat kırat
Kır ata binen alı murat

(Yeldirme Bölümü)
Kır atım meydan yerinde
Gezer horlayı horlayı
Bir kötü az bir kavgadan
Kaçar zorlayı zorlayı

Kır ata yakışır bunlar
Yiğit giyer demir donlar
Ağ gövdeden kızıl kanlar
Akar şorlayı şorlayı

Köroğlu der al kanları
Yere sere çok canları
Eğri kılınç düşmanları
Kırar parlayı parlayı (TRT-1 2006: 208)

(2)
İnişi aşağı keklik sekişli
Yokuşu yukarı tavşan büküşlü
Bekâr kızlar gibi göğsü nakışlı
Alâ gözlü kız perçemli kır at gel

Gır atı sorarsan yedidür yaşı
İridur gövdesi ufaktır başı
Dizgini çekende un eder taşı
Alâ gözlü kız perçemli kır at gel (Elçin 1986: 478)

(3)
Canım gır at, gözüm gır at[512]
Sana binen alır mırat

[512]Ayrıca bu türkü ilk dörtlüğü, "Canım Kır At Gözüm Kır At-1" adlı türkünün ilk dörtlüğüyle benzerlik göstermektedir. Bkz. EK 73.

Her yanında çifte ganat
Gelür horlay horlay

Buna kılıç kalkan derler
Keser parlay parlay
Al gövdeden gızıl kanlar
Akar şorlay şorlay (Elçin 1986: 484)

EK 58.

Başı Telli Canım Ayvaz Ağlama[513]

Gel gidelim Karaman'a yukarı
Başı telli canım Ayvaz ağlama
Çok ağlama başa sevda getürür
Başı telli canım Ayvaz ağlama

Gel geçelim Karaman'ı beriden
Körpe kuzu idin aldım sürüden
Kasap baban duyar gelir beriden
Başı telli canım Ayvaz ağlama

Görünüyor Çamlıbel'in illeri
Bahçesinde açılmıştır gülleri
Ne dökülür gözlerinin selleri
Başı telli canım Ayvaz ağlama

Gel gidelim Karaman'dan aşağı
Sar beline şallı Acem kuşağı
Sana derler Çamlıbel'in uşağı
Başı telli canım Ayvaz ağlama

Koç Köroğlu derler Ayvaz adıma
Düşenler kurtulmaz benim yâdıma
Merhametin yok mu bu feryadıma
Başı telli canım Ayvaz ağlama (Mert 1997: 89)

[513] Ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7418

EK 59.

Ayvaz Geliyor[514]

Yol verin dumanlı dağlar
Aşmaya Ayvaz geliyor
Çağlayın soğuk pınarlar
İçmeye Ayvaz geliyor

Bu dağlarda biten güller
Kokusu lâl[515] eder diller
Dalında cüda[516] bülbüller
Ötüşün, Ayvaz geliyor

Bizim yaylanın yiğidi
Belinde gümüş dividi
Yaylanın servi söğüdü
Gölge'edin Ayvaz geliyor

Bizim yaylalar oluklu
Akan suları balıklı
Al balalı[517], mor belikli[518]
Kız erkek, Ayvaz geliyor

[514] Bu türkü, Cahit Öztelli'nin eserinde "Dalında cüda bülbüller" yerine "Dalında öten bülbüller" ve "Al balalı" yerine "Al valalı" değişikliğiyle bulunur. Bkz. Öztelli 2002: 673-674. **Vala:** 1. İpekten dokunmuş, ince başörtüsü, 2. İnce, renkli, ipekli değerli kumaş (http://www.tdk.gov.tr). Kocatürk'ün eserinde ise bu türkü, "Ötüşün, Ayvaz geliyor" yerine "Ötüşün oğlum geliyor"; "Al balalı, mor belikli" yerine "Al balalı mor yelekli" ve "Kız erkek, Ayvaz geliyor" yerine "Kız gerek oğlum geliyor" değişiklikleriyle geçmektedir. Bkz. Kocatürk 1963: 51. Ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=10235. Mert 1997: 183-184. Burada da türkü, "Al balalı" yerine "Al valalı" değişikliğiyle geçer. Bir başka değişiklik ise "Kız erkek, Ayvaz geliyor" yerine "Kız gelin Ayvaz geliyor" sözlerinin kullanılmasıdır.
[515] **Lal:** Dili tutulmuş, konuşamaz duruma gelmiş, dilsiz (http://www.tdk.gov.tr).
[516] **Cüda:** *esk.* Yurt, baba ocağı gibi çok sevilen şeylerden ayrılmış olan, uzak kalmış olan (http://www.tdk.gov.tr).
[517] **Bala:**1. Çocuk, yavru, küçük. 2. Oğlan çocuğu (http://www.tdk.gov.tr).
[518] **Belik:** İşaret, nişan (http://www.tdk.gov.tr).

Bizim yaylanın uşağı
Belinde Aydın kuşağı
Yaylanın türlü çiçeği
Kokuşun, Ayvaz geliyor

Köroğlu der ki tayalar[519]
Atlımız tavşan kovalar
Sarptaki yüksek kayalar
Yassılın, oğlum geliyor

[519] **Taya:** 1. Hizmetçi, 2. Ot ya da ekin yığını (http://www.tdk.gov.tr).

EK 60.

Ayvaz Gelir Otağından[520]

Yöre: Kars
Kaynak kişi: Rüstem Alyansoğlu
Derleyen: Banttan yazıldı.

(hey hey) Ayvaz gelir otağından
Ballar akar dudağından
Kaymak yalar tabağından
Ah boran mı kış mıdır Ayvaz

Leyli leyli leyli leyli
Leyli leyli leyli leyli
Vay boran mı kış mıdır Ayvaz
Han Ayvaz Han Ayvaz ey

(hey hey) Ayvaz'ın köyleri handır
Ona kurban şirin candır
Ağ elleri fiske kandır
Kestiğin baş mıdır Ayvaz
Oğul oğul oğul oğul
Kestiğin baş mıdır Ayvaz
Han Ayvaz Han Ayvaz ey

(hey hey) Dayan koç Köroğlu dayan
Gizli sırlar oldu beyan
Yatmışsan gafletten uyan
Gördüğün düş müdür Ayvaz

[520] Ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=13372.

Leyli leyli leyli leyli
Leyli leyli leyli leyli
Vay boran mı kış mıdır Ayvaz
Han Ayvaz Han Ayvaz ey (TRT-1 2006: 93)

EK 61.

Atlar Konuşuyor

(1)
Yöre: Konya/Eğribayat Köyü
Kaynak Kişi: Nafiye Kadın

Kır at der ki ben atların başıyım
Ağalar elinde gezer tavus kuşuyum
Issız viranede can kurtaran kişiyim

Topların sesini duyduktan geri
Üzengi böğrüme değdikten geri

Yağız at da der ki bağlaman beni koruya
Üstüme binen yiğidi Allah koruya
Gidersem ileri dönmem geriye

Bir kere başımı koyduktan geri
Topların sesini duyduktan geri
Üzengi böğrüme değdikten geri

Dor[521] at da der ki ben donumu satarım
Üstüme binen yiğidi alır atarım
Başım sıkıya gelirse ejderhayı yıkarım

Topların sesini duyduktan geri
Üzengi böğrüme değdikten geri
Kula[522] at da der ki at koymadım koğuşta

[521] **Dor:** Doru (at rengi) (www.tdk.gov.tr).
[522] **Kula:** Vücudu sarı, kuyruğu ve yelesi siyah olan at (www.tdk.gov.tr).

Ne de onbaşıda ne de çavuşta
Ne de düğün ne de bayramda

Topların sesini duyduktan geri
Üzengi böğrüme değdikten geri

Kötü kısrak da der ki
Ağamı öldürür kanını içerim
Yönüm samanlığa döndükten geri

Topların sesini duyduktan geri
Üzengi böğrüme değdikten geri (Öztelli 2002: 678-679)

(2)
Doru atı dersen de beşinde
Çifte tabanca eğer kaşında
Üç beş ahbap yanı başında
Haykırdıkça artar ünü dorunun

Üstüne binince de âlemler
Kavgayı görünce kulak kalemler
Sağa köpük sola selamlar
Haykırdıkça artar ünü dorunun

Üstüne binenlen Ali'dir Ali
Kavgayı görmeyeli del'olduk deli
Sahibi şehit düşmüş doru yaralı
Kanı ılgıt ılgıt akar dorunun

Doru at der ki ben donumu satırım
Kaçtığımdan kurtulur koduğuma yeterim
Sıkıştırınca küheylanı tutarım

Dizgini kavrayıp vurduğum zaman
Al at der ki soyumuzdan olur alımız
Çatal olur cinsimizden dilimiz
Kavgayı görünce sağılır ölümüz
Dizgini kavrayıp vardığım zaman

Abeş at der ki ben mertlerim
Kızılırmak'ı birden atlarım
Üstümdeki yiğit ile bile çatlarım
Dizgini kavrayıp vardığım zaman

Yakaz at der ki beni bağlaman koruya
(Yağız at der ki beni bağlaman koruya olmalı)
Kavgayı görünce dönmem geriye
Üstümdeki yiğidi Mevlam koruya
Tüfengin tütünü söndüğü zaman

Kırat der ki ben atların başıyım
Gözü kanlı yiğitlerin kuşuyum
Dar yerlerde can kurtarmış kişiyim
Özengi böğrüme geldiği zaman

Kötü at der ki ben de nâçarım
Sıkıştırınca düz ovada tobağayı geçerim
Üstümde öldürür kanın içerim
Özengi kamrığıma değdiği zaman (Esen 1999: 162-163)

EK 62.

Ala Boz Dumanlı Karlı Dereler[523]

Yöre: Erzurum
Kaynak Kişi: Müslim Abay
Derleyen: Yücel Paşmakçı

Ala (da) boz dumanlı karlı dereler
Saat çukurunun[524] (şahım) mamur çağları
Her seher her sabah (şahım) öter bülbüller
Dağlardan geliyor (şahım) kuş sedaları

Almanın iyisini yüke dutarlar
Çürüğün seçerler (şahım) soyar atarlar
Kızınan gelini (şahım) bir mi dutarlar
Yayladan geliyor (şahım) hub sedaları

Köroğlu geliyor (şahım) kenan elinden[525]
Kalkanı elinde (şahım) kılıç belinde
Nice koç yiğitler (şahım) sağı solunda
Sahradan geliyor (şahım) koç sedaları (TRT-1 2006: 28).

[523] Ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=3197
[524] **Saat çukuru:** İran hududu içinde bir yer adı (TRT-1 2006: 28).
[525] **Kenan Eli (İli):** Bugünkü Filistin'i içine alan bölge (TRT-1 2006: 28).

EK 63.

Bir Hışmınan Geldi Geçti (Kiziroğlu)

(1)

Yöre: Kars

Kaynak kişi: Âşık Dursun Cevlâni

Derleyen: Muzaffer Sarısözen

(ah)
Bir hışmınan[526] geldi geçti
Kiziroğlu Mustafa Bey
Bu dağları deldi geçti
Kim kim kim kim
Kiziroğlu Mustafa Bey
Bir bey oğlu bir bey oğlu

(ah)
Bir at biner ala paça[527]
Mecel[528] vermez Kırat kaça (hey)
Az kaldı ortamdan biçe
Kim kim kim kim
Kiziroğlu Mustafa Bey
Bir bey oğlu bir bey oğlu

(ah)
Hay[529] edende haya teper
Huy edende huya teper (hey)
Köroğlu'nu çaya teper

[526] **Hışım:** Öfke (TRT-1 2006: 153).
[527] **Ala paça:** Ayakları sekili (beyaz) (TRT-1 2006: 153).
[528] **Mecel - mecal:** Güç, derman, takat (TRT-1 2006: 153).
[529] **Hay:**1. Hey anlamında seslenme ünlemi. 2. Haber (http://www.tdk.gov.tr).

Kim kim kim kim
Kiziroğlu Mustafa Bey
Bir bey oğlu bir bey oğlu (TRT-1 2006: 153)

(2)
Bir fend-inen[530] geldi geçti peh peh peh
Kiziroğlu Mustafa Bey hey hey hey
Hışmı dağı deldi geçti

Ağam kim paşam kim
Nigâr kim hanım kim

Kiziroğlu Mustafa Bey
Bir beyin oğlu
Hoş Bey'in oğlu
Bir atı var Alapaça peh peh peh
Mecal vermez Kır at kaça hey hey hey
Az kaldı ortamdan biçe

Ağam kim paşam kim
Nigâr kim hanım kim

Kiziroğlu Mustafa Bey
Bir beyin oğlu
Hoş Bey'in oğlu
Hay diyende haya teper peh peh peh
Huy diyende huya teper hey hey hey
Köroğlu'nu suya teper

Ağam kim paşam kim
Nigâr kim hanım kim

[530] **Fend:** Ustalık; kurnazlık; güreşte oyun (http://www.tdk.gov.tr).

Kiziroğlu Mustafa Bey
Bir beyin oğlu
Hoş Bey'in oğlu (Elçin 1986: 203)

(3)
Anadan oğul doğuptur,
Kiziroğlu Mustafa Bey.
Bu dünyaya tek geliptir,
Kiziroğlu Mustafa Bey.

Nîzesinin[531] ucu kanlı,
Delileri demir donlu,
Bir iğittir anlı şanlı
Kiziroğlu Mustafa Bey.

Bir atı var Alapaça,
Mecal vermez Kırat kaça,
Şeşperinin ucu haça,
Kiziroğlu Mustafa Bey.

Bir anadan kâş olaydık,
Birbirinden hoş olaydık,
Doğmaca kardaş olaydık,
Kiziroğlu Mustafa Bey.

Bağdat'a geldi haray'a[532]
İgit gerek, hakkı saya,
Köroğlu'nu bastı çaya,
Kiziroğlu Mustafa Bey (Birdoğan 1972: 6498)

[531] **Nize:** Mızrak (http://www.osmanlicanedemek.com).
[532] **Haray:** Yardım (Birdoğan 1972: 6499).

(4)

Bir atı var Ala Paça peh peh peh
Mecel vermez Kırat kaça hey hey hey
Az kaldı ortamdan biçe
Ağam kim, paşam kim, Nigâr kim, Hanım kim

Kiziroğlu Mustafa Bey
Bir Bey'in oğlu
Zor Bey'in oğlu

Hay edende haya teper peh peh peh
Huy edende huya teper hey hey hey
Köroğlu'nu suya teper
Ağam kim, Paşam kim, Nigâr kim, Hanım kim

Bir Bey'in oğlu
Zor Bey'in oğlu
Bir fendinen geldi geçti peh peh peh

Kizir oğlu Mustafa Bey hey hey hey
Hışmı dağı deldi geçti
Ağam kim, Paşam kim, Nigâr kim, Hanım kim

Bir Bey'in oğlu
Zor Bey'in oğlu (Köktürk 1972: 6432)

(5)

Bir fendinen geldi geçti peh peh peh
Kiziroğlu Mustafa Bey hey hey hey
Hışmı dağı deldi geçti
Ağam kim paşam kim Nigâr kim gözüm kim kim
Kiziroğlu Mustafa Bey bir beyin oğlu

Zor Beyin oğlu

Bir atı var Ala Paça peh peh peh
Mecel vermez Kır At kaça hey hey hey
Az kaldı ortamdan biçe
Ağam kim paşam kim Nigâr kim gözüm kim kim
Kiziroğlu Mustafa Bey bir beyin oğlu
Zor Beyin oğlu

Vay ben ona eş olaydım peh peh peh
Anadan on beş olaydım hey hey hey
Keşke onlan kardeş olaydım
Ağam kim paşam kim hanım kim canım kim kim
Kiziroğlu Mustafa Bey bir beyin oğlu
Zor Beyin oğlu

Hay eden de haya teper
Huy eden de huya teper hey hey hey
Köroğlu'nu suya teper
Ağam kim paşam kim hanım kim Nigâr kim kim

EK 64.

Kiziroğlu Mustafa Bey Hakkında Fermanlar

"1. ferman:

28 Cemaziyelâhir 996 (25 Nisan 1588)

"Mukaddema Arapkir Sancağı Beyi Ömer Beye Hüküm ki:

"Malatya ve Divriği ve Arapkir kadıları südde-i saadetime mektup gönderip, zikrolunan sancaklar birbirine muttasıl olup, liva-yi Arapkir'de Geziroğlu demekle mâruf Mustafa nam reis-i eşkıya ki, iki yüz elli miktarı kahr ile ekrad taifesini cemedib, sancak beylerini ve zuema ve erbab-ı timar teveccüh ettikleri vilâyeti hâli kılub Diyarbekir ve Erzurum ve Sivas ve Halep ve Maraş uburlarında ebnayi sebile katl ve erbabın ve emvallerini nahb ü gayret, reaya ve berayaya salgun salub ve ehl ü iyallerin çeküb bu makule zulm ü teaddinin nihayeti yoktur. Mezkûr haramzâde üç dört sene …olalı vilâyetten nice kimseler celâ-yi vatan etmişlerdir. Senin içün 'sabıka Arapkir Sancağı Beyi olup Malatya'nın kadîmî ocağ erlerinden olub, vilâyetinin her veçhile ehl-i vukufu ve bu makuleleri ele getirmeğe kadirdir' deyü arz ettikleri acîlden bu sene sen Malatya ve Divriği ve Arapkir sancakları muhafazasına kalmanı emr idüb buyurdum ki: vusul buldukda bu sene sen Malatya ve Divriği ve Arapkir sancakları muhafazasına kalmanı eğer zikr olan …gayr yarar her ne veçhile mümkün ve mutasavver ise asla ve kat'a mecal vermeyüb, muhafaza-i sipahiler lâzım gelür ise eminleriyle varub, ele getürüb, kahr ü şenaatları şer' ile sabit olub mücrim olanların haklarından gelüb, südde-i saadetime sicilleri ile arz eylesin. Bilcümle bab-ı muhafazada bir veçhile mucidd ve mukdim olasın ki, eyyam-ı adaletinde reaya ve beraya şer ve şurundan emin olub, dua-yı devam-ı ömr ü saltanatın ed'iyesine an samim-ül bâl mudavemet iştigalli olalar."[533]

"2. ferman:

Fi gurre-i Zilkade 996 (21 Eylül 1588) tarihli bu ferman Sivas Beylerbeyisi kaimmakamına yazılmış:

[533] Aslanoğlu, bu yazının *"Başbakanlık Arşivi, Mühimme Defteri, No. 64, Sıra No. 581"* den alındığını belirtir.

"Kiziroğlu demekle maruf …ebna-yi sebile hasaret ve garet ve reayaya ihanet idüb, ziyade fesad vermiş olduğu ilân olunmağın ele getürülmesini emr idüb, buyurdum ki: Vardıkda bu babda ziyade ihtimam idüb, merkum Kiziroğlu'nu her kande ise haber alub ve dahi muhafaza olan sipahiler lâzım gelürse eminleri muaveneti ile bilcümle hüsn-i tedbir ve tedarik idub, elbet ele getürüb" deniyor ve birinci fermandaki emir tekrar ediliyor."[534]

3. ferman:

10 R 997 (25 Mayıs 1589)

"Südde-i saadetimde Rakka'ya varub gelince yol üzerinde vaki olan Beylerbeyi ve Sancak Beylerine ve Kadı'larına hüküm ki:

"Bundan akdem kutta-i tarik olub ehl-i fesad olan Geziroğlu demekle meşhur olan şaki, on nefer âdemleri ile ele getürüldüğü ilâm olunmağla mezbur mukayyed ve mahfuz südde-i saadetime getürülmek emrim olmuştur. Buyurdum ki: Her kangınızın taht-ı kazasına dahil olur, herbiriniz bizzat mukayyed olub taht-ı hükümetinize dahil olunduk da eğer sipahi ve yeniçeri ve hisar erleridir, mezbudan kifayet mikdarı yarar âdemler koşub, emin ve sâlim herbirinize ulaştıkda tutup götürdüğünüz âdemlere muhkem tenbih ve tekid eyleyesin ki merazil ve menahilde gaflet olunmaya. Mezburlardan bir ferd firar eylemey, şöyle ki: el İyazi billâhi asla özrünüz makbul olmayub, ana olacak ukubet ol gaflet edenlere icra olunub, ana göre mukayyet olasız."[535](Aslanoğlu 1985: 5-6).

"Malatya'nın Sancağına ve Rum kadısına hüküm ki: Sen ki südde-i saadetime mektub gönderüb kaza-i mezbura tâbi … nam kardeyen Ali bin Kelp İlyas nam kimesne kıta' olup, …… bald-i vukuundan akdem siyaset olunan Geziroğlu'nun yoldaşlarından olub, katl eyledikleri Abdullah nam Kadı'nın 'elin ben kat' ettim' deyü ikrar eyledüğü sicil olunub, sabıka Malatya'da celâli şeklinde başkaldırıb Türkmen Halebi Sancağı Beyi ……evleri basan eşkiyaya serdar olduğu zahir olmağın haklarından gelmek içün…"[536] (Aslaoğlu 1985: 6).

---

[534] Aslanoğlu, bu yazının *"Başbakanlık Arşivi Mühimme Defteri, No. 64, Sıra No. 326"*dan alındığını belirtir.
[535] Aslanoğlu, bu yazının *"Başbakanlık Arşivi Mühimme Defteri, No. 64, Sıra No. 117"* den alındığını belirtir.
[536] Aslanoğlu, bu yazının *"Başbakanlık Arşivi Mühimme Defteri, No. 64, Sıra No. 317"* den alındığını belirtir.

EK 65.

Han Nigar'ım Benden Yüzün Çevirme

Yöre: Kars
Kaynak Kişi: Âşık Fikret Ünlü
Derleyen: TRT Müzik Dai. Bşk. THM Md.

Han Nigar'ım benden yüzün çevirme[537]
Bir yiğide birkaç güzel çok mudur
Ben âşığım seni benden ayırma
Bir yiğide birkaç güzel çok mudur?

Hey hey
İnce bellim hey hey
Kiraz dudaklım hey
Elma yanaklım hey
Sedef tırnaklım hey hey
Hey cananım hey

Biri Çerkez olsun biri Abaze
Birinin koynunda gülleri taze
Biri rakı verir birisi meze
Bir yiğide birkaç güzel çok mudur?

Hey hey
İnce bellim hey hey
Kiraz dudaklım hey
Elma yanaklım hey
Sedef tırnaklım hey hey
Hey cananım hey

[537]**Yüz çevirmek:** Soğumak, bıkmak, bırakmak (TRT-2 2006: 445).

Biri Köroğlu’nun sadık yârıdır
Biri karşı dağın beyaz karıdır
Üç güzelden biri benim yârımdır
Bir yiğide birkaç güzel çok mudur?
Hey hey
İnce bellim hey hey
Kiraz dudaklım hey
Elma yanaklım hey
Sedef tırnaklım hey hey
Hey cananım hey (TRT-2 2006: 445)

EK 66.

Seherden Sabahtan Eser Ürüzgâr[538]

Seherden sabahtan eser ürüzgâr[539]
Yeller Demirc'oğlu durmasın gelsin
Kar kalkar açılır lâle sümbüller
Güller Demirc'oğlu durmasın gelsin.

Çamlıbel dağında yüksek kayalar
Beni kınamayın Beyler Ağalar
Göçer gider katarlanmış mayalar
İller Demirc'oğlu durmasın gelsin.

Bolu Beyi ıssız koydu dağları
Ak sineme vurdu gitti dağları
Köroğlu'nun demir kesen Beyleri
Yiğit Beyler şimdi durmasın gelsin.

Şirin Döne ağlar ağlar avunur
Dostlarım yas tutar düşman sevinir
Yirmi beykız hep karalar giyinir
Söylen Demirc'oğlu durmasın gelsin.

Süremedi kara günün demini
Giyemedi güveyilik donunu
Üç gün oldu Kır-At yemez yemini
Göçler Demirc'oğlu durmasın gelsin (Boratav-Fıratlı 1943: 219-220).

[538] Ayrıca bkz. Mert 1997: 159. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7473
[539] **"***Rüzgâr"* (Boratav-Fıratlı 1943: 219).

EK 67.

Yerinde Mi?

(1)[540]

(Köroğlu)

Karşıdan gelen piyade
Bizim iller yerinde mi
Etekleri çimen olmuş
Karlı dağlar yerinde mi?

(Güdümen)

Beyim ili ne sorarsın
Güzel ama soğuk soğuk
Karlı dağlar eteğinde
Çimenleri soluk soluk.

(Köroğlu)

Sağ elde kılınç ettiğim
Sol elde kalkan tuttuğum
Kol kola sarılıp yattığım
Şirin Döne yerinde mi?

(Güdümen)

Kılınç diye bağlandığın
Kalkan diye kullandığın
Seyreyleyip eğlendiğin
Şirin Döne saçın yoluk.[541]

[540] Bu türkü, Boratav ve Fıratlı'nın eserinde de bu şekilde yer almaktadır. Bkz. Boratav-Fıratlı 1943: 221-222. Ayrıca bkz. Boratav-Fıratlı 1943: 118-120. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7444.
[541] "*Saçlarını yolmuş"* (Boratav-Fıratlı 1943: 221).

(Köroğlu)

Çamlıbel'in koyağında[542]

Su kesilmiş ayağında

Şirin Döne yanağında

Ürüşen[543] benler yerinde mi?

(Güdümen)

Çamlıbel'in koyağında

Su kesilmiş ayağında

Güzel Döne yanağında

Kibar benler soluk soluk

(Köroğlu)

Küçücükten büyüttüğüm

Saz çalarak uyuttuğum

Mah yüzünü seyrettiğim

Han Ayvaz'ım yerinde mi?

(Güdümen)

Küçücükten büyüttüğün

Üğrüleyip uyuttuğun

Gül yüzünü seyrettiğin

Han Ayvaz'ın boynu buruk[544]

(Köroğlu)

Köroğlu der öğündüğüm

Taşlar alıp döğündüğüm

Arka verip sığındığım

---

[542] **Koyak:**1. Bir ucu dağda son bulan kapalı boğaz, iki dağ, tepe arasındaki boşluk, vadi. 2. Deve. 3. Dağlar ve kayalıkların üzerindeki doğal çukurlar. 4. Güneş görmeyen kuytu yer. 5. Dağ üzerinde otu bol olan, bitek, çukur yer (http://www.tdk.gov.tr).

[543] *"Ürüşen=Rûşen: aydınlık. Burada ışık saçan parlak demek oluyor"*(Boratav-Fıratlı 1943: 221). Ayrıca Köroğlu'nun adının Ruşen Ali olmasından dolayı burada bu sözcük iki anlama gelmektedir.

[544] *"Boynu burulmuş, bükülmüş; mahzun"* (Boratav-Fıratlı 1943: 221).

Koca çamlar yerinde mi?

(Güdümen)
Güdümen der karlı dağlar
Dağda çamlar kara bağlar
Döne söyler Ayvaz ağlar
Ağlaşırlar soluk soluk (Başgöz 1957: 8-10).

(2)[545]
Karşıdan gelen piyade
Han Ayvaz'ım yerinde mi
Açılmış gülden ziyade
Şirin Döne'm yerinde mi?

Söndü sarayın ışığı
Görünmez oldu eşiği
Çamlıbel'in yakışığı
Han Ayvazım yerinde mi?

Bende er idim ezeller
Kurudu bahçede gazeller
Gürcistan'dan getirdim güzeller
Sultanların yerinde mi?

Yürürken yolda sallanır
Ünü cihanda söylenir
Yüz boğum kargı kullanır
Koca Kenan yerinde mi?

Dövüşte emsalin arar

[545] Ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7445.

Bir vurduğun iki yarar
Adam aş'rı kılıç çalar
Deli Hoylu'm yerinde mi?

Sarpta düşmanın kalesi
Eksik olmuyor belası
On yedi batmandır palası
Deli Hasan[546] yerinde mi? (Mert 1997:121-122)

[546] Boratav, *"Chodzko'nun tercüme ettiği ve aslı Paris milli kütüphanesinde bulunan Azeri rivayeti"*ni aktarmıştır. Hikâyenin bu varyantında Deli Hasan'dan bahsedilir. Deli Hasan varyanta göre eşkıyadır ve daha sonra Köroğlu'nun yiğidi olmuştur. Babası öldükten sonra Köroğlu, Horasan halkının uyarılarına rağmen yolda bulunan Deli Hasan'dan korkmayarak Azerbaycan'a doğru yol alır. Deli Hasan, daha önceden kendisini mağlup edenin kölesi olacağını belirttiği için Köroğlu ile dövüşüp ona yenilince bütün Delileriyle beraber ona katılır (Boratav 1984: 22).

EK 68.

Hey Medet[547]

Hani benim memleketim
İlim bey medet hey medet
Neler getirdi başıma
Dilim hey medet hey medet.

Atlı gelir sollu sağlı
Ciğer aşk oduna dağlı
Kolum karacadan bağlı
Elim hey medet hey medet.

Darağacı kuruluktur[548]
Şimdi boynum buruluktur[549]
Bolu Beyi buyuruktur[550]
Ölüm hey medet hey medet.

Bak neler geldi başıma
Âlem yandı ateşime
Hayıf oldu genç yaşıma
Zulüm hey medet hey medet.

Evvelinden çektim yası
Gönlümde kaldı hevesi
Köroğlu Ayvaz babası
Yetiş hey medet hey medet (Boratav-Fıratlı 1943: 228-229).

[547]Ayrıca bkz. Boratav-Fıratlı 1943: 228-229. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=22130
[548] *"Kurulmuştur"* (Boratav-Fıratlı 1943: 228).
[549] *"Burulmuştur, bükülmüştür"* (Boratav-Fıratlı 1943: 228).
[550] *"Emir vermiştir"* (Boratav-Fıratlı 1943: 228).

EK 69.

Mısır İllerinde Yatan Erenler[551]

Mısır illerinde yatan erenler
Sizden de bir imdat el'aman aman
Kesildi gedikler bağlandı yollar
Çıkmaz bir tarafa yol aman aman.

Devran beni dertten derde saldırır
Ecel gelmiş peymanesin doldurur
Duyar Cevher Paşa beni öldürür
Dökerler kanımı sel aman aman.

Altımızdan Arab - Atı vurdular
Üstümüzde yeşil çadır[552] kurdular
Düşmanlarım kem günüme geldiler
Yığılır seyrime il aman aman.

Demirc'oğlu'm der ki Hak hâzır nâzır
Elinde satırlar kasaplar hazır
Yetiş imdadıma hazret-i Hızır
Esmez bir taraftan yel aman aman (Boratav –Fıratlı 1943: 233-234).

[551]Ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=22131
[552]*"Yeşil, yas alâmeti olan bir renktir. Ölüme mahkûm edilen Demircioğlu'yu yeşil çadıra hapsediyorlar."* (Boratav-Fıratlı 1943: 234).

EK 70.

Hay Edüben Meydan Harman Başında Duran

(1)[553]

Yöre: Amasya/Merzifon

Kaynak Kişi: Âşık Musa Aslan

Derleyen: Ankara Devlet Konservatuarı

(hey) Hay edüben[554] meydan harman başında duran (canan bir duran)
Ağalar ağası yanımda gerek
Bir eliynen yedi (aman) geyim nal gıran
Böğün Demircioğlu yanımda gerek

(hey) Padişah bakışlı (aman) eli barutlu (canan barut)
Demir alan huylu gablan sufatlu
Cintiya kılıçlı (aman) golu guvvatlu (canan guvvatlı)
Böğün Köse Kenan yanımda gerek

(hey) Köroğlu'yum adım İruşen Ali
Ayvaz'ı görmesem olurum deli
Hezeran[555] galkanlı (aman) eli cidali[556] (canan cidali)
Böğün Eşabalı[557] yanımda gerek (TRT-2 2006: 457)

(2)[558]

Yine yiğitlerim düştü yâdıma
Ağalar ağası yanımda gerek
Bir büküşte yedi geyim nal kıran

---

[553] Ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=8817
[554] **Hay edüben:** Hay hay diye bağırarak (TRT-2 2006: 457).
[555] **Hezeran:** Bambu (TRT-2 2006: 457).
[556] **Cida:** Mızrak, kargı (TRT-2 2006: 457).
[557] Burada bahsedilen "İsabalı"dır.
[558] Ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=10233
(Mert 1997: 180-181).

Koç Demirc'oğlu'm yanımda gerek.

Bugün yiğit Beylerimden
Dar günümdür yetişseler
Ak bilek kana bulanıp
Birbirine katışsalar.

Padişah suratlım kolu beratlım
Çentiyan kılıçlım desti kuvvetlim
Böbür aslan huylum kaplan sıfatlım
Köse Kenan Emmi'm yanımda gerek.

Kuluna yardımcı Mevlâ
Pazubent takmalı kola
Cıda kalkan alıp ele
Düşman ile vuruşsalar.

Kimsenin halinden sorup da bilmez
Padişahtan ferman gelse dinlemez
Yüz bin ordu olsa gaygısı olmaz
Şimdi Koca Arap yanımda gerek.

Kurbanım yiğit koçuna
Bakmasın düşman suçuna
Bir sürü koyun içine
Aç kurt gibi girişseler.

Derya atı biner demir donludur
Meydana girende aslan canlıdır
Özü bir Han oğlu Isfahanlıdır
Şimdi Koca Bey'im yanımda gerek.

Düşmandan öcüm alınca
Şehre bir talan salınca
Kılınç sınıp kol kalkınca
Topuz ile vuruşsalar.

Ah edüben bu zevkımı artıran
Öz özüne bir Haleb'i batıran
Beş dünya güzelin seçip getiren
Şimdi Celâli Bey'im yanımda gerek.

Koçaklarım Çamlıbel'den
Yürüseler sağdan soldan
Zindanda çektiğim halden
Hatırımı soruşsalar.

Gürcistan elinden amana kaldı
Şam ile Halep'ten bir şikâr aldı
Aslı Polat Oğlu Mısırdan geldi
Bıyıklı Yusuf'um yanımda gerek.

İller eder bayram düğün
Bizimkiler gamlı bugün
Yarın tamam olur kırk gün
Bun günüme erişseler.

Kılıç çekip ordulara daldıran
İran Şahın bayrağını indiren
Şeşper atıp bedenleri böldüren
Kizir Mustafa Bey yanımda gerek.

Savaş günü tamam olup
Ortada sohbet dem olup

Küsülü varsa cem’ olup
Hepsi birden barışsalar.

Köroğlu’m zindanda sıkıldı canı
Ayvaz’ı görmesem olurum deli
Çiğni[559] hezaranlı[560] desti cıdalı
Güzel İsa Balı’m yanımda gerek.

İsa balım bura gelse
Döne’nin cemalin görse
Hak kaderi yerin bulsa
Birbirine sarışsalar (Boratav-Fıratlı 1943: 230-232).

(3)[561]
Yine yiğitlerim düştü yâdıma
Ağalar ağası yanımda gerek
Bir büküşte yedi giyim nal kıran
Koç Demirc’oğlu’m yanımda gerek

Padişah suratlım kolu beratlım
Çentiyan kılıçlım dest-i kuvvetlim
Böbür aslan huylum kaplan sıfatlım
Köse Kenan Emmim yanımda gerek

Kimsenin halinden sorup da bilmez
Padişahtan ferman gelse dinlemez
Yüz bin ordu olsa gaygısı olmaz
Şimdi Koca Arap yanımda gerek

[559] **Çiğin:** *hlk.* Omuz (http://www.tdk.gov.tr).
[560] **Hezârân:** 1. Bülbüller 2. Binler (http://www.osmanice.com).
[561] Bu örnek, türkünün peşrevsiz halidir. Bkz: https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=9870.

Derya atı biner demir donludur
Meydana giren de aslan canlıdır
Özü bir Hanoğlu İsfehanlı'dır
Şimdi Koca Beyim yanımda gerek

Ah edüben bu zevkimi artıran
Öz özüne bir Halep'i batıran
Beş dünya güzelin seçip getiren
Şimdi Celali Bey yanımda gerek

Gürcistan ilinden amana kaldı
Şam ile Halep'ten bir şikar[562] aldı
Aslı Polatoğlu Mısır'dan geldi
Bıyıklı Yusuf'um yanımda gerek

Kılıç çekip ordulara saldıran
İran Şah'ın bayrağını indiren
Şeşber atıp bedenleri böldüren
Kizir Mustafa Bey yanımda gerek

Köroğlu'm zindanda sıkıldı canı
Ayvaz'ı görmezsem olurum deli
Çiğni hezeranlı desti cidalı
Güzel İsabalı'm yanımda gerek

[562] **Şikâr:** *esk.* 1. Av. 2. Avlanan hayvan. 3. Düşmandan ele geçirilen mal, ganimet (http://www.tdk.gov.tr).

EK 71.

Dinle Beni Köse Emmi[563]

Yöre: Çıldır
Kaynak Kişi: Şeref Taşlıova

Köse Emmi dinle beni
Yaz bir yana boz bir yana
Düşmana itibar etme
Biz bir yana göz bir yana

Bakarım kolların bağlı
Düşman gelmiş sollu sağlı
Kılıç kuşan Demirc'oğlu
Gez bir yana toz bir yana

Emmimin kolu bağlıdır
Hasan Bey civan çağıdır
Bu gelen Koç Köroğlu'dur
Saz bir yana söz bir yana

[563] Türkü için bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=21238.

EK 72.

İsabali Dinle Benim Sözümü[564]

Yöre: Kars
Kaynak Kişi: Şeref Taşlıova
Derleyen: TRT Müzik Dai. Bşk. THM Md.

İsabali dinle benim sözümü (babam sözümü)
Ezel bahar yaz ayları ne galdı
Çamlıbel'de boz ardıcın dibinde
Keleşlerle gezmemize ne galdı

Babam gelir han elinden
Kız ayıftı babam gelir
Keleşler[565] sağı solunda
Yâr ayıftı babam gelir

Derya kenarında biter kamışlar (babam kamışlar)
Kamışlar da bize vermez yemişler
Sarı altın ile beyaz gümüşler
Gabalağnan[566] bölmemize ne galdı

Yağmur yağar taş üstüne
Kalem oynar kaş üstüne
Ört poşuyu baş üstüne
Yâr ayıftı[567] babam gelir

[564] Ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=9871.
[565] **Keleş:** Yiğit, iyi yürekli kişi (TRT-2 2006: 489).
[566] **Gabalak:** Başlık, kalpak türü (TRT-2 2006: 489).
[567] **Ayıftı:** Ayıptır (TRT-2 2006: 489).

Köroğlu dünyada çekmedi yası (ha babam yası)
Silindi gönlümün kalmadı pası
Atlası kumaşı libası[568] hası
Kargıynan[569] ölçmemize ne galdı

Yağmur yağar hışır hışır
Babam geldi kahve pişir
Kız kalk eteklerin döşür[570]
Yâr ayıftı babam gelir (TRT-2 2006: 489).

[568] **Libas:** Giysi (TRT-2 2006: 489).
[569] **Kargı:** Mızrak (TRT-2 2006: 489).
[570] **Döşür:** Devşir, topla (TRT-2 2006: 489).

EK 73.

Canım Kır At Gözüm Kır At-1

Canım Kır-At gözüm Kır-At
Kaçıp çekilip gidelim
Her yanında çifte kanad
Uçup çekilip gidelim.

Budur Kır-Atın durağı
Bilmez yakını ırağı
Âb-ı Kevserdir[571] sulağı
İçip çekilip gidelim.

Köroğlu söyler ezeli
Bağlar döküyor gazeli
Silistireden güzeli
Alıp çekilip gidelim (Boratav- Fıratlı 1943: 233).

[571] **Âb-ı Kevser:** Cennette bulunan ırmağın suyu (https://www.seslisozluk.net).

EK 74.

Canım Kır At Gözüm Kır At-2[572]

Canım Kırat gözüm Kırat
O bakışın durur m'ola
Ismarladım Han Döne'ye
Kem gözlerden korur m'ola

Hani Şirin Döne'm hani
Dost ile düşmanı tanı
Kırat ile Ayvaz Han'ı
Bu gözlerim görür m'ola

Kırat'ı besledim körpe
Bir sıçrarsa çıkar sarpa
Her seherde beş tas arpa
Şirin Döne'm verir m'ola

Derelerde biter kamış
Uzar gider vermez yemiş
Nalı altın mıhı gümüş
Kırat bağlı durur m'ola

Beygire binilmez kötü
Kurusun dağların otu
Koç Köroğlu'nun Kırat'ı
Sarhoş sarhoş yürür m'ola (Mert 1997: 54)

[572] Ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7264.

EK 75.

Canım Kırat gözüm Kır At-3[573]

Canım Kırat gözüm Kırat
Şu ortalık düz olaydı
Koçaklar iki yanımda
Düşman yüz be yüz olaydı

Beylerden aldım haracı
Bezirgânlar verir bac'ı
Çekeydim eğri kılıcı
Dere tepe toz olaydı

Kırat'ımı gezdirirken
Düşmanımı ezdirirken
Irmaklarda yüzdürürken
Elimdeki saz olaydı

Yiğit meydana girende
Çekip bıyığı buranda
Sarraflar değer vuranda
Bin tümen bir söz olaydı

Köroğlu Çamlıbel'inde
Kalmışım elin dilinde
Dizginin benim elimde
Bir gün önce tez olaydı (Mert 1997: 55)

[573] Ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7265.

EK 76.

Bir At Gördüm Silistre'nin İlinde[574]

Bir at gördüm Silistre'nin ilinde
Alma gözlü kız yeleli Kırat gel
Ne bend oldun lekelerin elinde
Alma gözlü kız yeleli Kırat gel

Kır'a binmek iyi gelir uğura
Hay edende dağı taşı yoğura
Başı küçük boynu benzer puhura
Alma gözlü kız yeleli Kırat gel

Büyüktür gövdesi küçüktür başı
Altıdan yediye giriyor yaşı
Çamlıbel'de kaldı küçük kardaşı
Alma gözlü kız yeleli Kırat gel

Ahırda kalır mı arpa sehere
Üzengiler ne yakışır eğere
Koçaklarım saldı beni kahıra
Alma gözlü kız yeleli Kırat gel

Kırat'a akşamdan verdim yemini
Öfkesinden küt küt gever gemini
Köroğlu üstünde sürer demini
Alma gözlü kız yeleli Kırat gel (Mert 1997: 41)

[574]Ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7254.

EK 77.

Köroğlu Dediğin Delinin Biri[575]

Köroğlu dediğin delinin biri
Kellesi büyüktür gövdesi iri
Depretir Kırat'ı bastığı yeri
Paşam inan ben Köroğlu değilim

Köroğlu'nun bir atı var delidir
Yarım okka ayağının nalıdır
İnan beyim adım Ruşen Ali'dir
Paşam inan ben Köroğlu değilim

Köroğlu'nun dünya kadar ünü var
Dağlarında çayır çimen gülü var
Senin benim gibi nice kulu var
Paşam inan ben Köroğlu değilim

Köroğlu'nun bir atı var koşandır
Her adımı Erdebil'dir Keşan'dır
İnan beyim adım Ali Ruşen'dir
Paşam inan ben Köroğlu değilim (Mert 1997: 137)

[575] Ayrıca bkz. https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=7459.

EK 78.

Sen Çeşmeye Vardın Mı?[576]

Yöre: Rumeli/Üsküp
Kaynak Kişi: Necati Can
Derleyen: Erkan Sürmen

Sen çeşmeye vardın mı
Elini gözünü yudun mu
Çeşme taşının üstünde (Kamber)
Bileziğimi buldun mu

Ben çeşmeye varmadım
Elimi yüzümü yumadım
Çeşme taşının üstünde (Arzu)
Bileziğini bulmadım

Ay doğar donuk donuk
Sular akar bulanık
Söyleme bu sözleri (Kamber)
Zati[577] yüreğim yanık

Hal ile Arzu'm hal ile
Dost muhabbet yol ile
Çek atın yularını (Arzu)
Bağrım doldu kan ile

Halını Kamber halını
Dost muhabbet yolunu
Al başımdaki şalımı (Kamber)
Sil bağrımın kanını (TRT-2 2006: 684)

[576] Türkünün, nota kaydı bulunmaktadır. Bkz. EK 102. Türkü için ayrıca bkz. http://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=12636.
[577] **Zati:** Zaten (TRT-2 2006: 684).

EK 79.

Sen Pınara Vardın Mı?[578]

Yöre: Orta Anadolu
Kaynak Kişi: Necla Erol
Derleyen: TRT Müzik Dai. Bşk. THM Md.

Sen pınara vardın mı
Elini de yüzünü yudun mu
Dinim imanım Kanber
Sen bileziği buldun mu

Hop didayda
Sevdim bu ayda
Demedim mi oğlan
Zor olur sevda

Ben pınara varmadım
Elimi de yüzümü yumadım
Dinim imanım Arzu
Ben bileziği bulmadım

Hop didayda
Sevdim bu ayda
Demedim mi oğlan
Zor olur sevda

Arap atlar dizili
Koç koyunlar kuzulu
Bileziğin üstünde

[578] Türkünün notası için bkz. EK 101.

Arzu ile Kanber yazılı

Hop didayda
Sevdim bu ayda
Demedim mi oğlan
Zor olur sevda (TRT-2 2006: 685)

EK 80.

Helkemi Suya Daldırdım[579]

Yöre: Kırıkkale/Keskin
Kaynak Kişi: Hacı Taşan
Derleyen: TRT İstanbul Radyosu THM Md.

Helkemi[580] suya daldırdım
Doldu diye galdırdım
İki gözüm ey Kamber
Bileziğimi ben aldırdım

Arzu'm ben suya gelmedim
Elim de yüzüm yumadım[581]
Gözlerim kör olsun Arzum
Bileziğini ben almadım

Emd'olsun[582] da deli gönül emd'olsun
Muhabbetimiz[583] candan olsun
Niye gözüne yemin ediyon
Bilezik sende dursun (TRT-2 2006: 462)

[579] Türkünün notası için bkz. EK 103. Ayrıca bkz. http://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=5517, Bu internet kaynağında türkünün, "Arzu ile Kamber Halayı" olduğu, bu türkünün (halayın) başka çeşitlemelerinin Erzincan'dan Üsküp'e kadar birçok yörede söylendiği bilgisi verilmektedir.
[580] **Helke:** Bakır kova, bakraç (TRT-2 2006: 462).
[581] **Yumak:** Yıkamak (TRT-2 2006: 462).
[582] **Emdolsun:** Hamdolsun! (TRT-2 2006: 462).
[583] **Muhabbet:** Sevgi dolu konuşma, sohbet (TRT-2 2006: 462).

EK 81.

Karşıki Dağlar Kayındır

Karşıki dağlar kayındır
Beyler benim dayımdır
İnsaf eyle ey Kamber
Seni görmek payımdır

Anasının adı Gülgülistan
Babasının adı Hacı Mustan
Dinleyin ağalar beyler
Öksüz Kamberli destan

Elkeri pınara daldırdım
Dolu diye kaldırdım
İki gözüm hey Kamber
Bileziğimi ben aldırdım

Ben çeşmeye vardıydım
Elimi yüzümü yunduydum
Çeşmenin taşının üstüne
(Bileziğimi taş üstüne koyduydum)

Kol bileziğim koyduydum
(Görmedin mi ey Kamber)

Arap atlar satılık
Koç kurbanlar kesilik
Bileziği bulana
Arzu kendisi hediyelik

Arzum pınara varmadım
(Ben bu sabah çeşmeye varmadım)
Elimi yüzümü yunmadım
İki gözüm kör olsun hey Arzu

(Çeşmenin taşının üstünde)
(Ah iki gözüm bir Arzu)
Kol bileziğin ben almadım
(Kol bileziğin görmedim)

Hamdolsun leylek hamdolsun
Çite de bilezik bulana
Geçtiğim yollar toz olsun
İki gözüm ey Kamber/Arzu

Yaman ey Kamber'im yaman
Yolları bürüdü duman
Önünde bir nefret var
Altı koyu üstü saman

Geri dur bey oğlum geri dur
İmân ile comatı (cemaati) getir
İkimizi bir kabre yatır
Uyan Kamberim uyan
Uyan da gül yüzüne yandığım uyan (Kaderli 2006: 146).

EK 82.

Çaya Desti Daldırdım

Yöre: Çankırı

Çaya desti daldırdım
Doldu diye kaldırdım
Bir hayırsız yar içün
Gül benzimi doldurdum

Öyle olsun yar öyle
Her gün akşam yar böyle

Arzu'm kaşın çalmışsın
Gaygulara dalmışsın
Önündeki kuzuya
Yen agular[584] kalmışsın

Na leylim yar leylim yar
Yeleri çınar boynum yar (İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı 1929: 7).

[584]**Agu:** Zehir (http://www.tdk.gov.tr).

EK 83.

Benden Selâm Olsun Bolu Beyine-1

BENDEN SELAM OLSUN
(sayfa 2)

1

Hey hey efeler hey BENDEN SELÂM OLSUN BOLU BEYİNE
ÇIKIP ŞU DAĞLARA YASLANMALIDIR
AT KİŞNEMESİNDEN GARGI SESİNDEN
DAĞLAR SEDA VERİP SESLENMELİDİR

2

Hey hey qiseda hey hey DÜŞMAN GELDİ TABUR TABUR DİZİLDİ (hele dizildi)
ANLIMIZA KARA YAZI YAZİLDI
TÜFEK İCADOLDU MERTLİK BOZULDU
EĞRİ KILIÇ KINDA PASLANMALIDIR

3

Hey hey efeler hey KÖROĞLU DÖNERMİ KENDİ ŞANINDAN
ÇIKARIR ÇOĞUNU ER MEYDANINDAN
KIR AT KÖPÜĞÜNDEN DÜŞMAN KANINDAN
ÇEVRE DOLUP ŞALVAR ISLANMALIDIR

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=374&ad=BENDEN%20SELAM%20OLSUN%20BOLU%20BEY%DDNE

EK 84.

Benden Selam Olsun Bolu Beyine-1

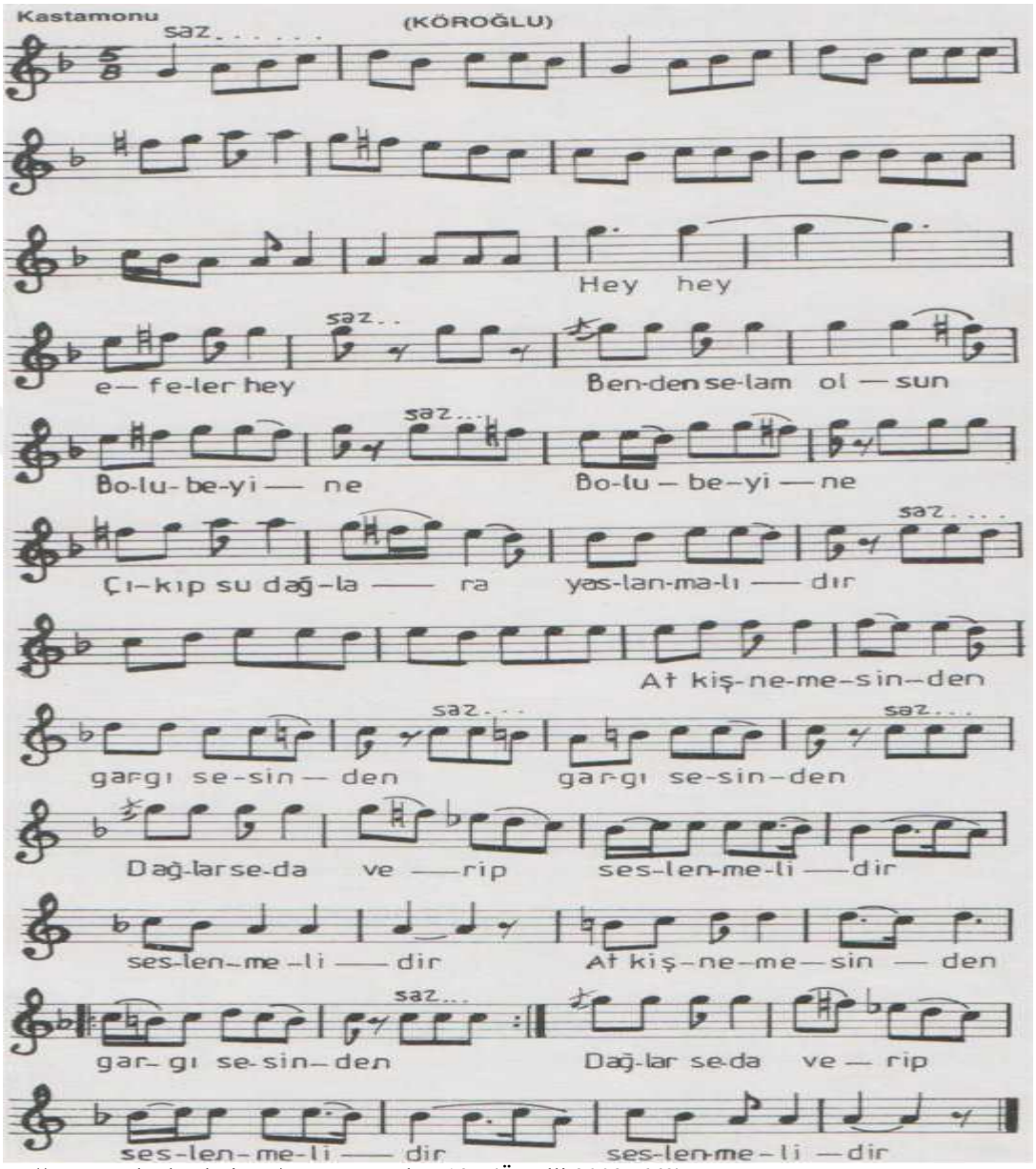

https://www.turkudostlari.net/nota.asp?turku=197 (Öztelli 2002: 669)

EK 85.

Ben Bir Köroğlu'yum Dağda Gezerim

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=2435&ad=BEN%20B%DDR%20K%D6RO%D0LUYUM%20DA%D0DA%20GEZER%DDM

EK 86.

Çamlıbel'den de Baktı Köroğlu

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=1897&ad=%C7AMLIBELDEN%20DE%20BAKTI%20K%D6RO%D0LU

EK 87.

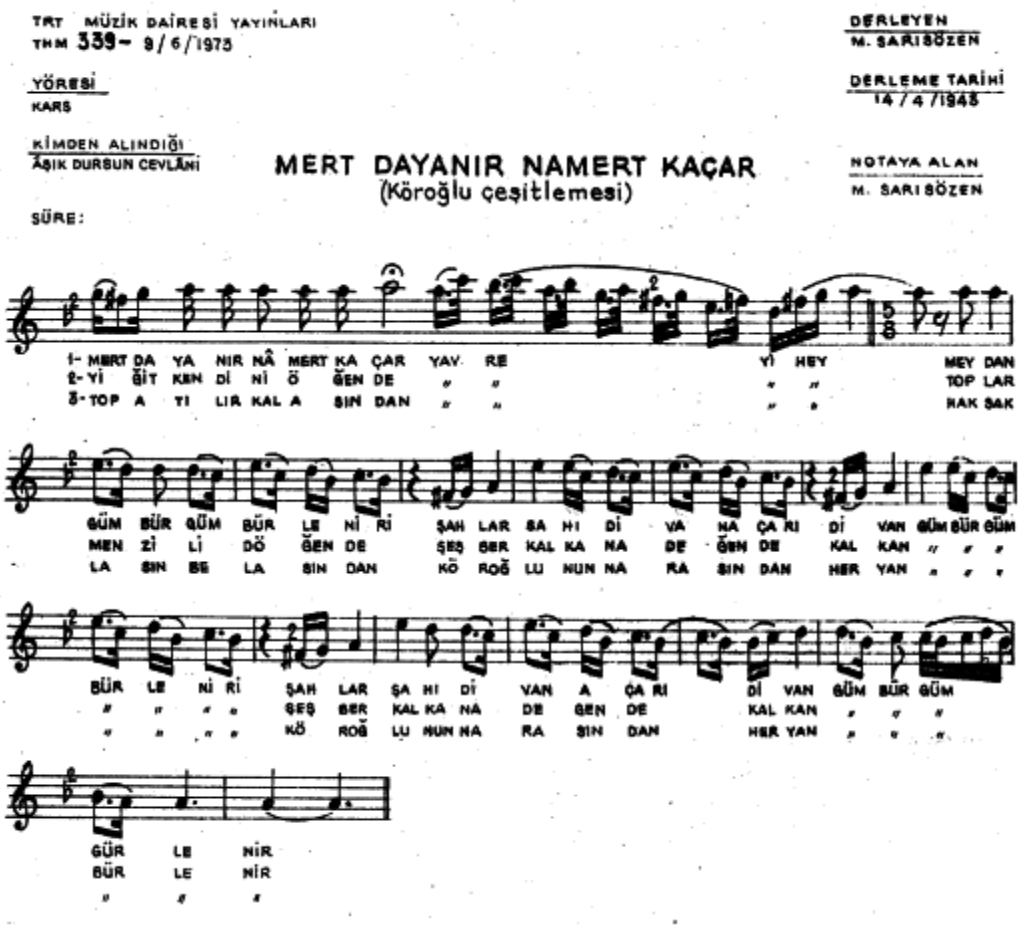

(1)
Mert dayanır nâmert kaçar
Meydan gümbür gümbürlenir
Şahlar şahı divan açar
Divan gümbür gümbürlenir

(2)
Yiğit kendini öğende
Toplar menzili döğende
Şeşber kalkana değende
Kalkan gümbür gümbürlenir

(3)
Top atılır kal'asından
Hak saklasın belâsından
Köroğlunun nağrasından
Her yan gümbür gümbürlenir

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=339&ad=MERT%20DAYANIR%20NAMERT%20KA%C7AR

EK 88.

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR No : 75
İNCELEME TARİHİ : 28. 1. 1973
2. İNCELEME TARİHİ : 1990
YÖRE
ERZURUM
KAYNAK KİŞİ
YÖRE EKİBİ
SÜRE : ♪. 100
UCA DAĞLARIN BAŞINDA
DERLEYEN
NİDA TÜFEKÇİ
MUSTAFA HOŞSU
DERLEME TARİHİ
NOTALAYAN
NİDA TÜFEKÇİ
MUSTAFA HOŞSU
(SAZ
U CA DAĞ LA RIN BA ŞIN DA
HER TA RAF TAN ÜÇ BEŞ KEL LE
KAR GI NIN U CU NU SAL LA
KÖ ROĞ LU SÖY LER ŞA NIN DAN
KAR LI DAĞ LA RIN BA ŞIN DA
HER TA RAF TA NÜÇ BEŞ KEL LE
KAR GI NIN U CU NU SAL LA
KÖ ROĞ LU SÖY LER ŞA NIN DAN
(SAZ
TE KAT LI GEZ Dİ ĞİN VAR MI LE LE LE LE
TER Kİ YE AS TI ĞIN VAR MI LE LE LE LE
ET ME DÜŞ MA NA EY VAL LAH LE LE LE LE
KU ŞU ÇUR MAZ MEY DA NIN DAN LE LE LE LE
LE LE LE LE LE LE LE LE LE LE LE LE
LE LE LE LE LE LE LE LE LE LE LE LE
LE LE LE LE LE LE LE LE LE LE LE LE
LE LE LE LE LE LE LE LE LE LE LE LE

-2-

UCA DAĞLARIN BAŞINDA

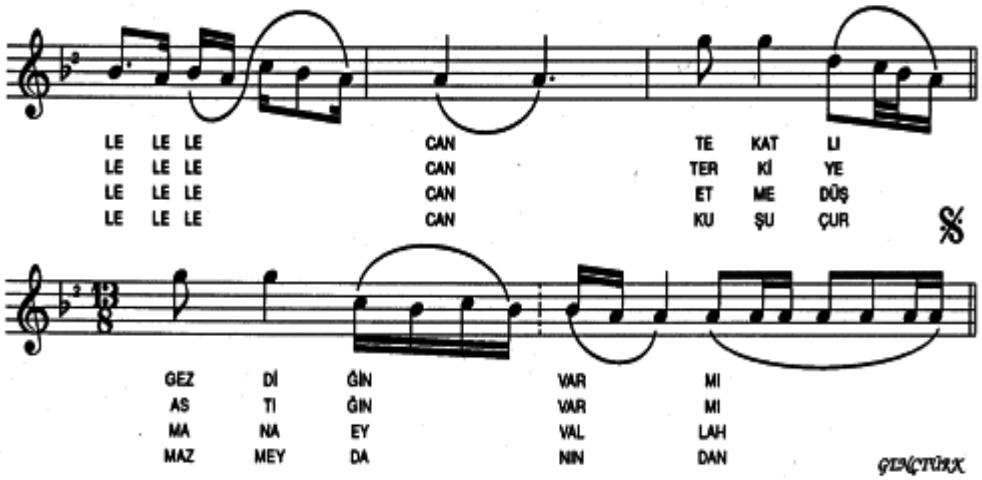

UCA DAĞLARIN BAŞINDA
KARLI DAĞLARIN BAŞINDA
TEK ATLI GEZDİĞİN VAR MI
LE LE LE LE LE LE LE LE LE
LE LE LE LE LE LE LE LE LE CAN
TEK ATLI GEZDİĞİN VAR MI

HER TARAFTAN ÜÇ BEŞ KELLE
HER TARAFTAN ÜÇ BEŞ KELLE
TERKİYE ASTIĞIN VAR MI
LE LE LE LE LE LE LE LE LE
LE LE LE LE LE LE LE LE LE CAN
TERKİYE ASTIĞIN VAR MI

KARGININ UCUNU SALLA
KARGININ UCUNU SALLA
ETME DÜŞMANA EYVALLAH
LE LE LE LE LE LE LE LE LE
LE LE LE LE LE LE LE LE LE CAN
ETME DÜŞMANA EYVALLAH

KÖROĞLU SÖYLER ŞANINDAN
KÖROĞLU SÖYLER ŞANINDAN
KUŞ UÇURMAZ MEYDANINDAN
LE LE LE LE LE LE LE LE LE
LE LE LE LE LE LE LE LE LE CAN
KUŞ UÇURMAZ MEYDANINDAN

UCA : Yüce, yüksek
TERKİ : Eğerin ardı, arkası
KARGI : Ucu demirli mızrak irisi silah

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=75&ad=UCA%20DA%D0LARIN%20BA%DEINDA%20(K%D6RO%D0LU%20SOLA%D0I)

EK 89.

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM REPERTUAR SIRA NO: 765
İNCELEME TARİHİ: 4/10/1974

YÖRESİ
KARS

KİMDEN ALINDIĞI
AŞIK DURSUN CEVLÂNİ

TAN YERİ ATANDA
(KÖROĞ ÇEŞİTLEMELERİNDEN)

DERLEYEN
M. SARISÖZEN

DERLEME TARİHİ
18/6/1946

NOTAYA ALAN
M. SARISÖZEN

SÜRESİ :

(1)
AH, TAN YERİ ATANDA ŞAFAK SÖKENDE ,(Hele babam sökende)
DÜŞMANIN ÜSTÜNE HÖRELENMELİ
HEZARAN KILIÇLI KABA KALKANLI, YİĞİT ONBEŞ YERDEN YARALANMALI, YARALANMALI

(2)
AH, HABER ALDIM NÖKERİNDEN KULUNDAN ,(Hele babam kulundan)
DOYUK OLDUM AKÇASINDAN PULUNDAN
HEY AĞALAR KIZIL KANIN ELİNDEN , KIR AT ALTIMIZDA (Hey, hey) KINALANMALI KINALANMALI

(3)
AH, KÖROĞLU DER MİRZA GELE HAN GELE, (Hele babam hangele)
BEN İSTERİM GÜNDE BİN TUFAN GELE
DERELERDEN OLUK OLUK KAN GELE , BAŞ KESİLİP KELLE KÜRELENMELİ, KÜRELENMELİ

http://www.trtnotaarsivi.com/bak-thm.php

EK 90.

(2)
Bir yiğit cıdasin almış eline, almış eline
Serini koymuştur yiğit yoluna
Kalkan paralanazırhlar deline, zırhlar deline
Kanlı gömlek koç yiğide don olur hele don olur

(3)
Bir yiğit cıdasin almış atıyor, almış atıyor
Ağ elleri kızıl kana batıyor
Bir kötü kavgadan dönmüş kaçıyor, dönmüş kaçıyor.
Kaçma kötü kaçma şimdi dön olur, hele dön olur

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=205&ad=Y%DD%D0%DDTLER%20S%DDLK%DDN%DDP%20ATA%20B%DDN%DDNCE

EK 91.

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM REPERTUAR SIRA No:544
İNCELEME TARİHİ : 22.11.1973
YÖRESİ
ŞARKIŞLA
KİMDEN ALINDIĞI
ALİ İZZET ÖZKAN
SÜRESİ
ÇAMLI BELE SÜREYDİM YOLUNU
(Köroğlu_ Kır At güzellemesi)
DERLEYEN
M. SARISÖZEN
DERLEME TARİHİ
14 . 2 . 1946
NOTAYA ALAN
M . SARISÖZEN
1- ÇAM LI BE LE SÜ RE
2- YO KU SA YU KA RI
3- BA ŞI NI BA ŞIM DAN
Yİ DİM YO LU NU YAV RUM YO LU NU
TAV ŞAN BU KUŞ LUM YAV RUM BU KUŞ LUM
YU KA RI TU TAR YU KA RI TU TAR
AL TIN LAR DAN NAL LA TA YIM NA LI NE
İ Nİ ŞE AŞ ŞA ĞI CEY LAN ŞE AKIŞ LIM
HAY KI RIR KO PU ĞU BA ŞIN DAN A TAR
SAZ .....
ÜÇ GÜ ZE LE DO KU
TA ZE GE LİN Gİ Bİ
KA ÇAR SA KUR TU LUR
DA YIM ÇU LU NU YAV RUM ÇU LU NU
UĞ RU NA KIŞ LIM YAV RUM NA KIŞ LIM
KO VAR SA TU TAR KO VAR SA TU TAR

(ÇAMLI BELE SÜREYDİM YOLUNU)

Sahife – 2

(ÇAMLI BELE SÜREYDİN YOLUNU)

Sahife - 3

— 1 —

ÇAMLI BELE SÜREYDİN YOLUNU
ALTINLARDAN NALLATAYIM NALINI
ÜÇ GÜZELE DOKUTAYIM ÇULUNU
ALMA GÖZLÜ KIZ PERÇEMLİ KIR ATIM
Bağlantı { KIRAT, KIRAT, KIRAT, KIRAT, KIRAT, KIRAT, KIRAT,
KIR ATA BİNEN ALIR MURAT KIR ATA BİNEN ALIR MURAT

— 2 —

YOKUŞA YUKARI TAVŞAN BÜKÜŞLÜM
İNİŞE AŞAĞI CEYLAN GELİŞLİM
TAZE GELİN GİBİ UBRU HAKIŞLIM
ALMA GÖZLÜ KIZ PERÇEMLİ KIR ATIM
Bağlantı..

— 3 —

BAŞINI BAŞINDAN YUKARI TUTAR
HAYKIRIR KÖPÜĞÜ BAŞINDAN ATAR
KAÇARSA KURTULUR, KOVARSA TUTAR
ALMA GÖZLÜ KIZ PERÇEMLİ KIR ATIM
Bağlantı..

(YELDİRME BÖLÜMÜ)

— 1 —

KIR ATIM MEYDAN YERİNDE
GEZER HORLAYI HORLAYI
BİR KÖTÜ, AZ BİR KAVGADAN
KAÇAR ZORLAYI ZORLAYI

— 2 —

KIR ATA YAKIŞIR BUNLAR
YİĞİT GİYER DEMİR DONLAR
AĞ GÖVDEDEN KIZIL KANLAR
AKAR ŞORLAYI ŞORLAYI

— 3 —

KÖROĞLU DER AL KANLARI
YERE SERER ÇOK CANLARI
EĞRİ KILINÇ DÜŞMANLARI
KIRAR PARLAYI PARLAYI

EK 92.

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR No : 3994
İNCELEME TARİHİ : 22. 2. 1995
YÖRE
KARS
KAYNAK KİŞİ
RÜSTEM ALYANSOĞLU
SÜRE ♫ = 108
AYVAZ GELİR OTAĞINDAN
DERLEYEN
Bayrtan
DERLEME TARİHİ
NOTALAYAN
YÜCEL PAŞMAKÇI
(SAZ
HEY HE Y
HEY HE Y
HEY HE Y
3.
AY VAZ GE LİR O TA ĞIN DAN (SAZ
AY VA ZIN KÖY LE Rİ HAN DIR
DA YAN KOÇ KÖ ROĞ LUM DA YAN

- 2 -

AYVAZ GELİR OTAĞINDAN

-3-

AYVAZ GELİR OTAĞINDAN

HEY HEY
AYVAZ GELİR OTAĞINDAN
BALLAR AKAR DUDAĞINDAN
KAYMAK YALAR TABAĞINDAN
AH BORAN MI KIŞ MI DIR AYVAZ
LEYLİ LEYLİ LEYLİ LEYLİ
LEYLİ LEYLİ LEYLİ LEYLİ
VAY BORAN MI KIŞ MIDIR AYVAZ
HAN AYVAZ HAN AYVAZ EY

HEY HEY
AYVAZ'IN KÖYLERİ HANDIR
ONA KURBAN ŞİRİN CANDIR
AĞ ELLERİ FİSKE KANDIR
KESTİĞİN BAŞ MIDIR AYVAZ
OĞUL OĞUL OĞUL OĞUL
OĞUL OĞUL OĞUL OĞUL
KESTİĞİN BAŞ MIDIR AYVAZ
HAN AYVAZ HAN AYVAZ EY

HEY HEY
DAYAN KOÇ KÖROĞLU DAYAN
GİZLİ SIRLAR OLDU BEYAN
YATMIŞSAN GAFLETTEN UYAN
GÖRDÜĞÜN DÜŞ MÜDÜR AYVAZ
LEYLİ LEYLİ LEYLİ LEYLİ
LEYLİ LEYLİ LEYLİ LEYLİ
VAY BORAN MIDIR AYVAZ
HAN AYVAZ HAN AYVAZ EY

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=3994&ad=AYVAZ%20GEL%DDR%20OTA%D0INDAN

EK 93.

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=2085&ad=ALA%20BOZ%20DUMANLI%20KARLI%20DERELER

EK 94.

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
TH M No: 390 _22.6.1973
YÖRESİ
KARS
KİMDEN ALINDIĞI
A.DURSUN CEVLÂNİ
SÜRE:
BİR HIŞMINAN GELDİ GEÇTİ
(kizir oğlu)
DERLEYEN
MUZAFFER SARISÖZEN
DERLEME TARİHİ
NOTAYA ALAN
MUZAFFER SARISÖZEN
A H BİR HIŞ MI NAN
(1)
GEL Dİ GEÇ Tİ BIR HIŞ NI NAN GEL Dİ GEÇ Tİ Kİ ZİR OĞ LU MUS TA
SAZ
FA BE Y
BU DAĞ LA RI DEL Dİ GEÇ Tİ
KİM KİM KİM KİM Kİ ZİR OĞ LU
MUS TA FA BE Y BİR BE YOĞ LU
SAZ
BİR BEY YOĞ LU

BİR HIŞMINAN GELDİ GEÇTİ
sahife: 2

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=390&ad=B%DDR%20HI%DEMINANAN%20GELD%DD%20GE%C7T%DD%20(K%DDZ%DDRO%D0LU)

EK 95.

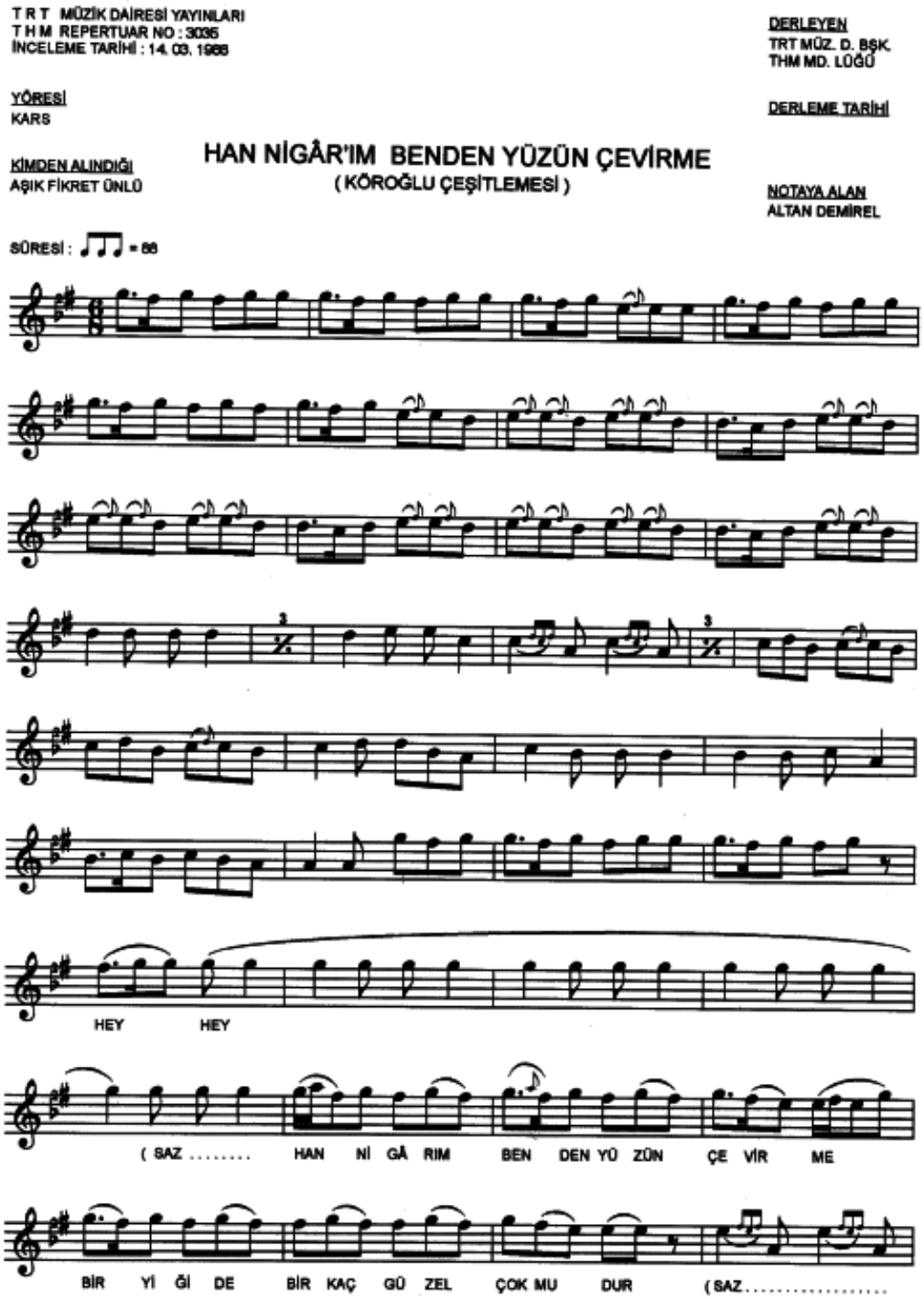
T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR NO : 3035
İNCELEME TARİHİ : 14. 03. 1988
DERLEYEN
TRT MÜZ. D. BŞK.
THM MD. LÜĞÜ
YÖRESİ
KARS
DERLEME TARİHİ
KİMDEN ALINDIĞI
AŞIK FİKRET ÜNLÜ
HAN NİGÂR'IM BENDEN YÜZÜN ÇEVİRME
(KÖROĞLU ÇEŞİTLEMESİ)
NOTAYA ALAN
ALTAN DEMİREL
SÜRESİ :
HEY HEY
(SAZ ..... HAN Nİ GÂ RIM BEN DEN YÜ ZÜN ÇE VİR ME
BİR Yİ ĞİT DE BİR KAÇ GÜ ZEL ÇOK MU DUR (SAZ .....

- 2 -

HAN NİGÂR'IM BENDEN YÜZÜN ÇEVİRME
(KÖROĞLU ÇEŞİTLEMESİ)

HAN NİGÂR'IM BENDEN YÜZÜN ÇEVİRME

(KÖROĞLU ÇEŞİTLEMESİ)

- 4 -

HAN NİGÂR'IM BENDEN YÜZÜN ÇEVİRME

(KÖROĞLU ÇEŞİTLEMESİ)

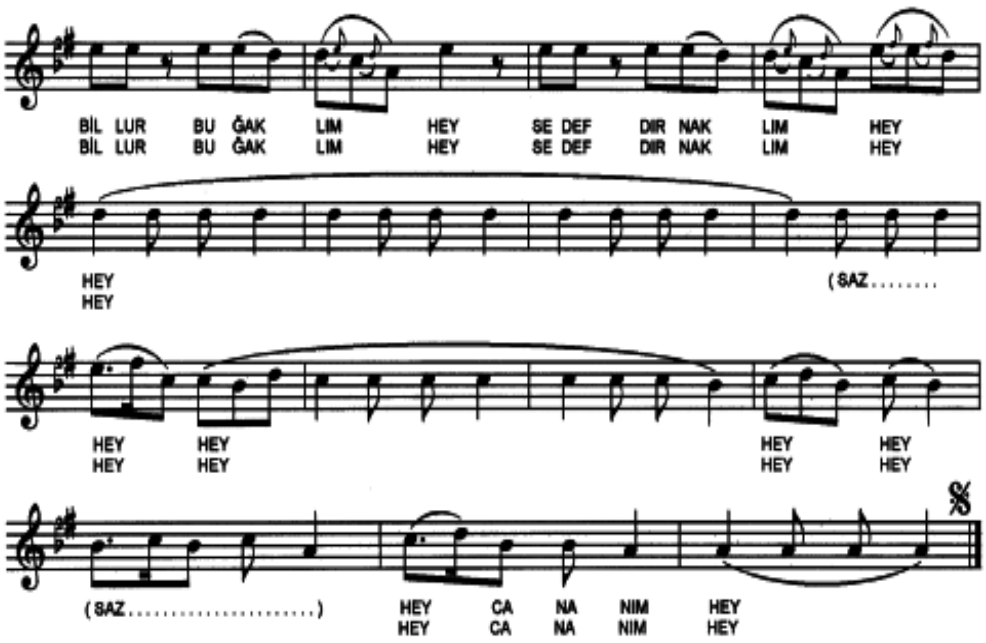

S. BABUNGU

- 1 -

HAN NİGÂR'IM BENDEN YÜZÜN ÇEVİRME
BİR YİĞİDE BİR KAÇ GÜZEL ÇOK MUDUR
BEN AŞIĞIM SENİ BENDEN AYIRMA
BİR YİĞİDE BİR KAÇ GÜZEL ÇOK MUDUR

- Bağlantı -

İNCE BELLİM HEY
KİRAZ DUDAKLIM HEY
ELMA YANAKLIM HEY
BİLLUR BUĞAKLIM HEY
SEDEF DIRNAKLIM HEY CANIM HEY

- 2 -

BİRİ ÇERKEZ OLSUN BİRİ ABAZE
BİRİNİN KOYNUNDA GÜLLERİ TAZE
BİRİ RAKI VERİR BİRİSİ MEZE
BİR YİĞİDE BİR KAÇ GÜZEL ÇOK MUDUR

- Bağlantı -

İNCE BELLİM HEY
KİRAZ DUDAKLIM HEY
ELMA YANAKLIM HEY
BİLLUR BUĞAKLIM HEY
SEDEF DIRNAKLIM HEY CANIM HEY

- 3 -

BİRİ KÖROĞLU'NUN SADIK YARIDIR
BİRİ KARŞI DAĞIN BEYAZ KARIDIR
ÜÇ GÜZELDEN BİRİ BENİM YARIMDIR
BİR YİĞİDE BİR KAÇ GÜZEL ÇOK MUDUR

- Bağlantı -

İNCE BELLİM HEY
KİRAZ DUDAKLIM HEY
ELMA YANAKLIM HEY
BİLLUR BUĞAKLIM HEY
SEDEF DIRNAKLIM HEY CANIM HEY

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=3035&ad=HAN%20N%DDGARIM%20BENDEN%20Y%DCZ%DCN%20%C7EV%DDRME

EK 96.

Hay Edüben Meydan Yerinde Duran

HAYE DÜ BEN MEYDAN
(Köroğlu)
(Sahife-2)

— 1 —

Hey HAYE DÜ BEN MEYDAN HARMAN BAŞINDA DURAN CANAN BİR DURAN
AĞALAR AĞASI YANIMDA GEREK
BİR ELİYNEN YEDİ AMAN GEYİM NAL GIRAN
BÖĞÜN DEMİRCİOĞLU YANIMDA GEREK

— 2 —

Hey PADİŞAH BAKIŞLI AMAN ELİ BARATLU CANAN BARUTLU
DEMİR ASLAN HUYLU GABLAN SUFATLU
CİNİYA KILIÇLI AMAN GÖLU SAVVATLU CANAN GUVVATLU
BÖĞÜN KÖSE KENAN YANIMDA GEREK

— 3 —

Hey KÖROĞLUYUM ADIM ADIM İNŞEN ALİ
AYVAZI GÖRMESEM ÖLURUM DELİ
HEZERAN GALKANLI AMAN ELİ CİDALI CANAN CİDALI
BÖĞÜN ESABALI YANIMDA GEREK

NOT. Koroğlunun İstanbul'da yakalanıp kuyuya atıldığında söylediği şiir. Çamlıbelden ziyaretine gelenı bildiği takdirde Döne Sultan. kuyudan çıkacağını söyler.

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=1902&ad=HAY%20ED%DCBEN%20MEYDAN%20HARMAN%20BA%DEINDA%20DURAN

EK 97.

Dinle Beni Köse Emmi

Yöre: Çıldır
Kaynak Kişi: Şeref Taşlıova

https://www.turkudostlari.net/nota.asp?turku=21238

EK 98.

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR No : 4001
İNCELEME TARİHİ : 24. 2. 1995
YÖRE
KARS
KAYNAK KİŞİ
ŞEREF TAŞLIOVA
SÜRE : Değişken
DERLEYEN
TRT MÜZİK DAİRESİ BAŞKANLIĞI
TÜRK HALK MÜZİĞİ ARŞİVİ
DERLEME TARİHİ
İSABALİ DİNLE BENİM SÖZÜMÜ
NOTALAYAN
YÜCEL PAŞMAKÇI
SERBEST
İ SA BA Lİ DİN LE BE NİM SÖ ZÜ MÜ
DER YA KE NA RIN DA Bİ TER KA MIŞ LA R
KÖ ROĞ LU DÜN YA DA ÇEK ME Dİ YA SI
BA BAM SÖ ZÜ MÜ
BA BAM KA MIŞ LAR
HA BA BAM YA SI
E ZEL BA HAR YA ZAY LA RA NE GAL DI
KA MIŞ LAR DA Bİ ZE VER MEZ YE MİŞ LE R
SİL LİN Dİ GON LÜ BÜN KAL MA DI PA SI
ÇAM LI BEL DE BOZ A R DI ÇIN DI BI N DE
SA PI AL TIN İ LE BE YAZ GÜ MÜ Ş LER
AT LA SI KU MA SI LI BA SI HA SI
KE LEŞ LER LE GEZ ME Mİ ZE NE GAL DI
GA BA LAĞ NAN BOL ME Mİ ZE NE GAL DI
GAR GI YI NAN ÖLÇ ME Mİ ZE NE GAL DI
HE LE NE GAL DI HE HEY NE GAL DI
HE LE NE GAL DI HE HEY NE GAL DI
HE LE NE GAL DI HE HEY NE GAL DI
BA BAM GE LİR HA NE LİN DE N
YAĞ MUR YA ĞAR TA ŞU S TU NE
YAĞ MUR YA ĞAR HI ŞI R HI ŞI R

- 2 -

İSABALİ DİNLE BENİM SÖZÜMÜ

GELENEKSEL

İSABALİ DİNLE BENİM SÖZÜMÜ (BABAM SÖZÜMÜ)
EZEL BAHAR YAZ AYLARA NE GALDI
ÇAMLIBEL'DE BOZ ARDICIN DİBİNDE
KELEŞLERLE GEZMEMİZE NE GALDI

BABAM GELİR HAN ELİNDEN
KIZ AYIFTI BABAM GELİR
KELEŞLER SAĞI SOLUNDA
YÂR AYIFTI BABAM GELİR

DERYA KENARINDA BİTER KAMIŞLAR(BABAM KAMIŞLAR)
KAMIŞLAR DA BİZE VERMEZ YEMİŞLER
SARI ALTIN İLE BEYAZ GÜMÜŞLER
GABALAĞNAN BÖLMEMİZE NE GALDI

YAĞMUR YAĞAR TAŞ ÜSTÜNE
KALEM OYNAR KAŞ ÜSTÜNE
ÖRT POŞUYU BAŞ ÜSTÜNE
YÂR AYIFTI BABAM GELİR

KÖROĞLU DÜNYADA ÇEKMEDİ YASI (HA BABAM YASI)
SİLİNDİ GÖNLÜMÜN KALMADI PASI
ATLASI KUMAŞI LİBASI HASI
KARGIYINAN ÖLMEMİZE NE GALDI

YAĞMUR YAĞAR HIŞIR HIŞIR
BABAM GELDİ KAHVE PİŞİR
KIZ KALK ETEKLERİN DÖŞÜR
YÂR AYIFTI BABAM GELİR

İSABALİ : Köroğlu'nun yiğitlerinden birinin adı
GABALAK : Başlık, kalpak türü
KELEŞ : Yiğit, iyi yürekli kişi
AYIFTI : Ayıptır
LİBAS : Giysi
KARGI : Mızrak
DÖŞÜR : Devşir, topla

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=4001&ad=%DDSABAL%DD%20D%DDNLE%20BEN%DDM%20S%D6Z%DCM%DC

EK 99.

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=2666&ad=ARZUM%20DA%D0LARDA%20GEZERS%DDN

EK 100.

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=1529&ad=BEN%20PINARA%20VARMI%DEEM

EK 101.

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=3213&ad=SEN%20PINARA%20VARDIN%20MI

EK 102.

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=2588&ad=SEN%20%C7E%DEMEYE%20VARDIN%20MI%20(ARZU-KAMBER)

EK 103.

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No: 1361
İNCELEME TARİHİ : 25-5-1977
DERLEYEN
TRT. İst. Rd.
YÖRESİ
KESKİN
DERLEME TARİHİ
KİMDEN ALINDIĞI
HACI TAŞAN
HELKEMİ SUYA DALDIRDIM
(— ARZU KAMBER HALAYI —)
SÜRESİ :
♩: 66
NOTAYA ALAN
YÜCEL PAŞMAKCI
HEL KE Mİ SU YA DAL DIR DIM
DOL DU Dİ YE GAL DI . . . . . R DI . . . M
İ Kİ GÖ ZÜ . . . . M HEY GA . . . . . M BER
Bİ LE Zİ Ğİ Mİ BEN AL DI . . . . R DIM
AR ZUM BEN SU YA GE . . . . . L ME DİM

ARZU KAMBER HALAYI
(Sahife-2)

—1—

HELKEMİ SUYA DALDIRDIM
DOLDU DİYE GALDIRDIM
İKİ GÖZÜM EY GAMBER
BİLEZİĞİMİ BEN ALDIRDIM

— 2 —

ARZUM BEN SUYA GELMEDİM
ELİMDE YÜZÜM YUMADIM
GÖZLERİM KÖR OLSUN ARZUM
BİLEZİĞİNİ BEN ALMADIM

— 3 —

EMDOLSUNDA DELİ GÖNÜL EMDOLSUN
MUHABBETİMİZ CANDAN OLSUN
NİYE GÖZÜNE YEMİN EDİYON
BİLEZİK SENDE DURSUN

NOT: Güfte aralarında saz bölümü çalınır.

http://www.trtnotaarsivi.com/thm_detay.php?repno=1361&ad=HELKEM%DD%20SUYA%20DALDIRDIM

EK 104.

Kaşın Gözün Çatandır

Yöre: Erzincan

Kaynak Kişi: Münevver Uçar

Derleyen: Mustafa Uçar

https://www.turkudostlari.net/nota.asp?turku=15648

EK 105.

Sabah Güneşi Doğdu Çıktı Yüceden

https://www.turkudostlari.net/nota.asp?turku=17678

EK 106.

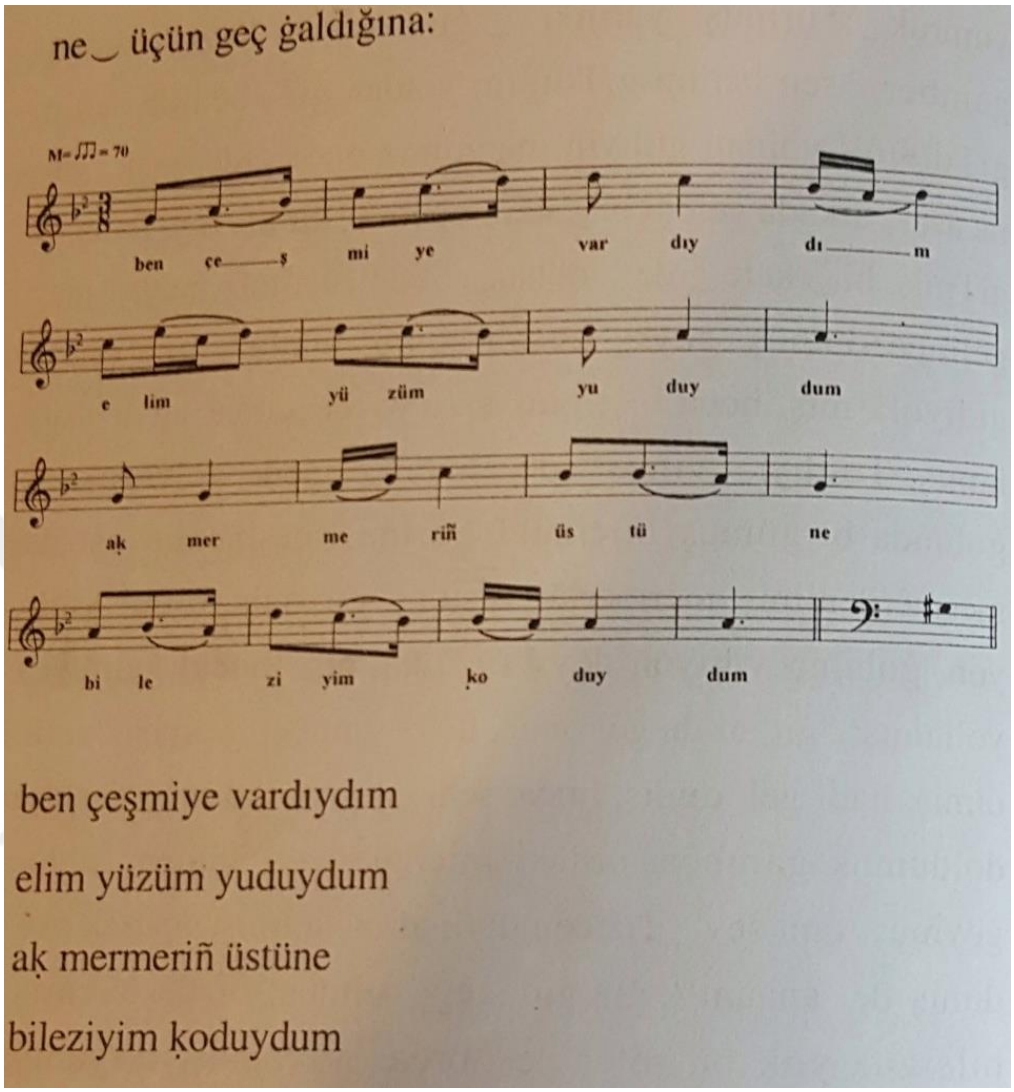
ne üçün geç ġaldığına:
M=♩♩=70
ben çe ş mi ye var dıy dı m
e lim yü züm yu duy dum
aḳ mer me riñ üs tü ne
bi le zi yim ḳo duy dum
ben çeşmiye vardıydım
elim yüzüm yuduydum
aḳ mermeriñ üstüne
bileziyim ḳoduydum

ōğlan da dėmiş ķi:

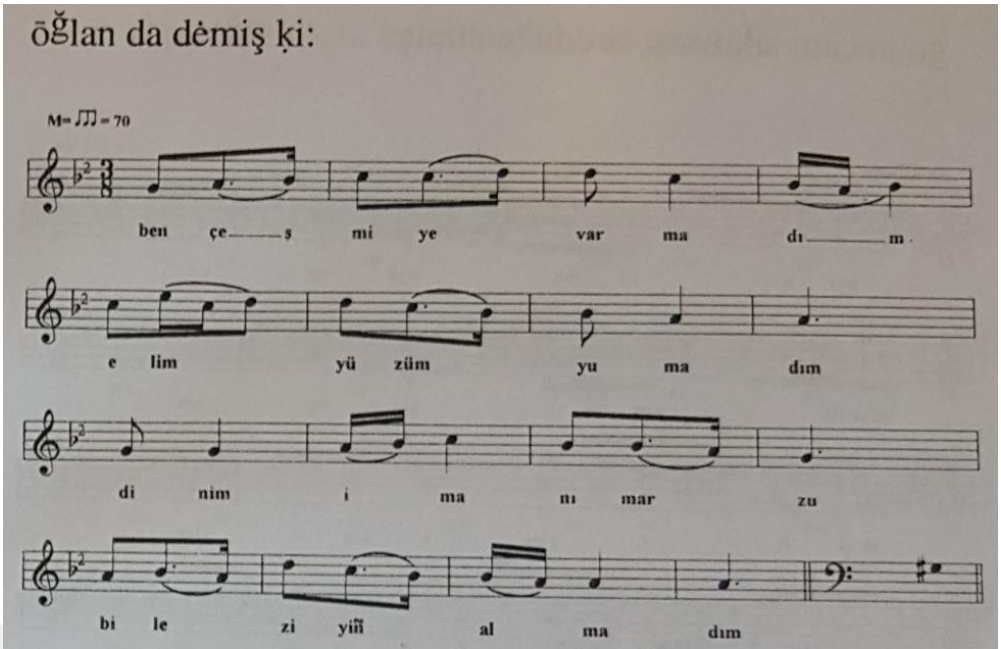

ben çeşmiye varmadım
elim yüzüm yumadım
dinim imanım‿ arzu
bileziyiñ‿ almadım

ġızın canı sıḳılmış, beddu^{v}a ėtmiş:

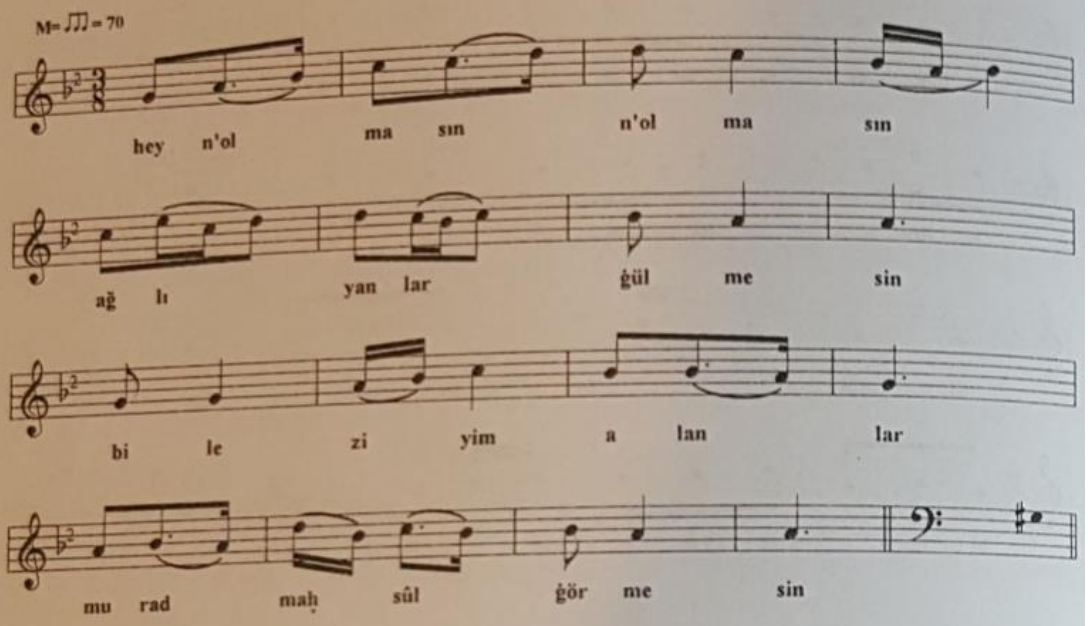

hey n'olmasın n'olmasın
ağlıyanlar ġülmesin
bileziyim alanlar
murad maḥsül ġörmesin[18]

---

[18] ilenç: çocuğu olmasın

sōra ōğlān[19], bi ḳere de güc‿ üzülmüş[20]:

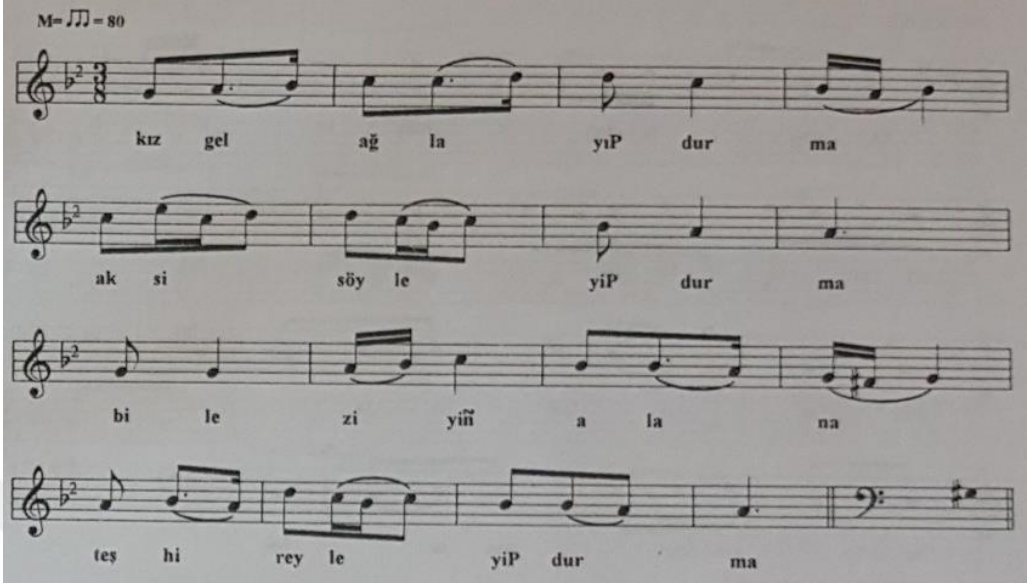

kız gel ağlayıP durma
aksi söyleyiP durma
bileziyiñ‿ alana
teşhir‿ eyleyiP durma

---

19 oğlanın
20 canı sıkılmış

dimiş ve sōra ġène ōğlan söylemiş:

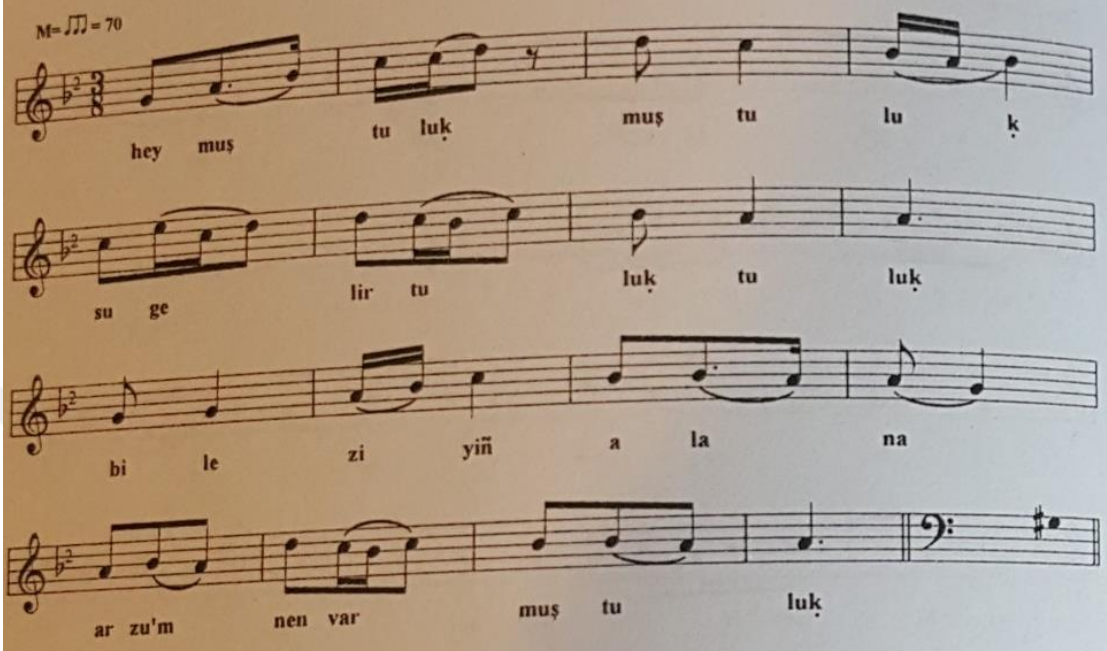

hey muştuluḳ[21] muştuluḳ
su gelir tuluḳ tuluḳ[22]
bileziyiñ‿ alana
arzu'm nen var muştuluḳ

diyo. ġız sōra söylüyo:

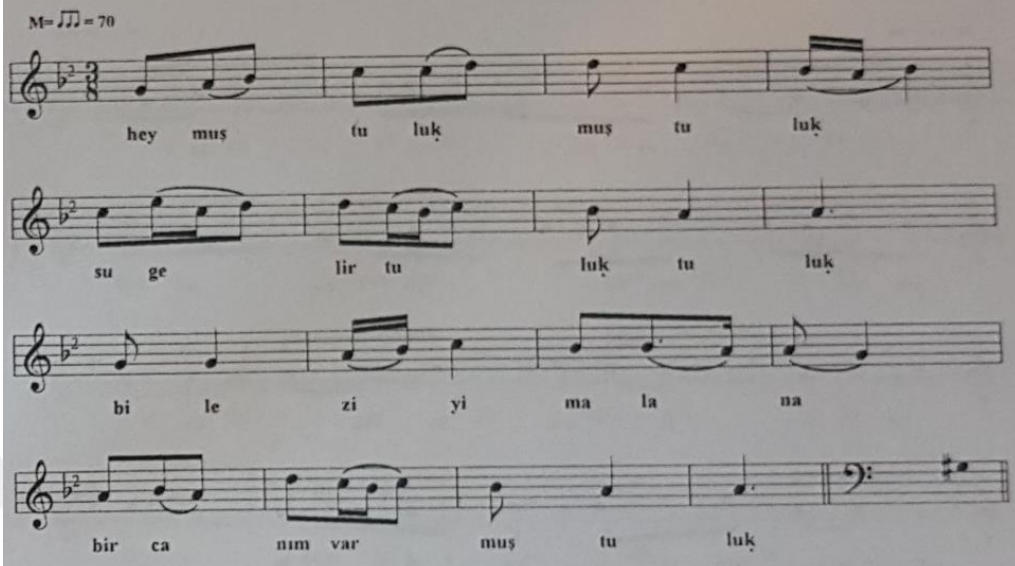

hey muştuluḳ muştuluḳ
su gelir tuluḳ tuluḳ
bileziyim‿ alana
bir canım var muştuluḳ

EK 107.

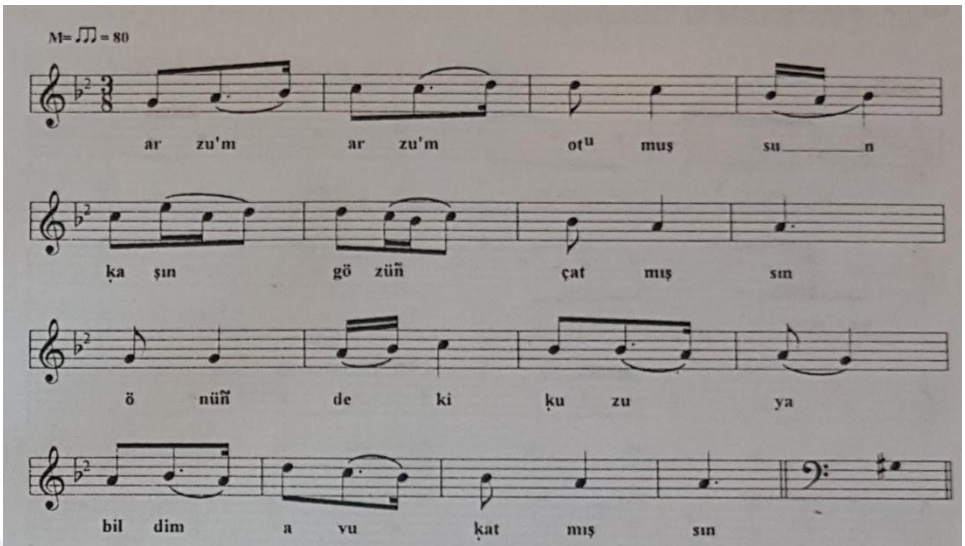

arzu'm arzu'm ot[u]muşsun[31]
ķaşın gözüñ çatmışsın
önüñdeki ķuzuya
bildim avu[32] ķatmışsın

diyo. ḳız da diyo ḳi:

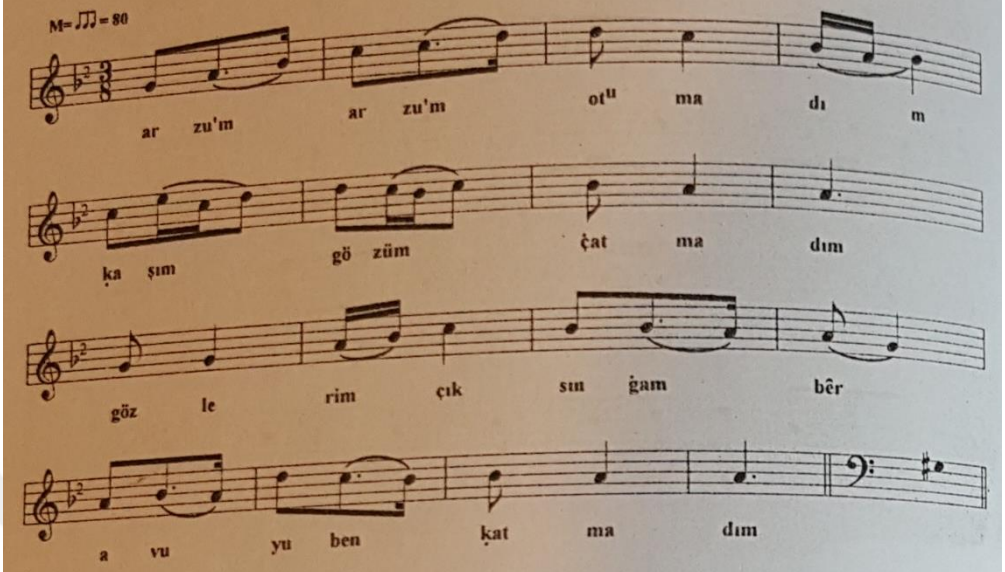

arzu'm arzu'm ot[u]madım
ḳaşım gözüm çatmadım
gözlerim çıksın ġambêr
avuyu ben ḳatmadım

EK 108.

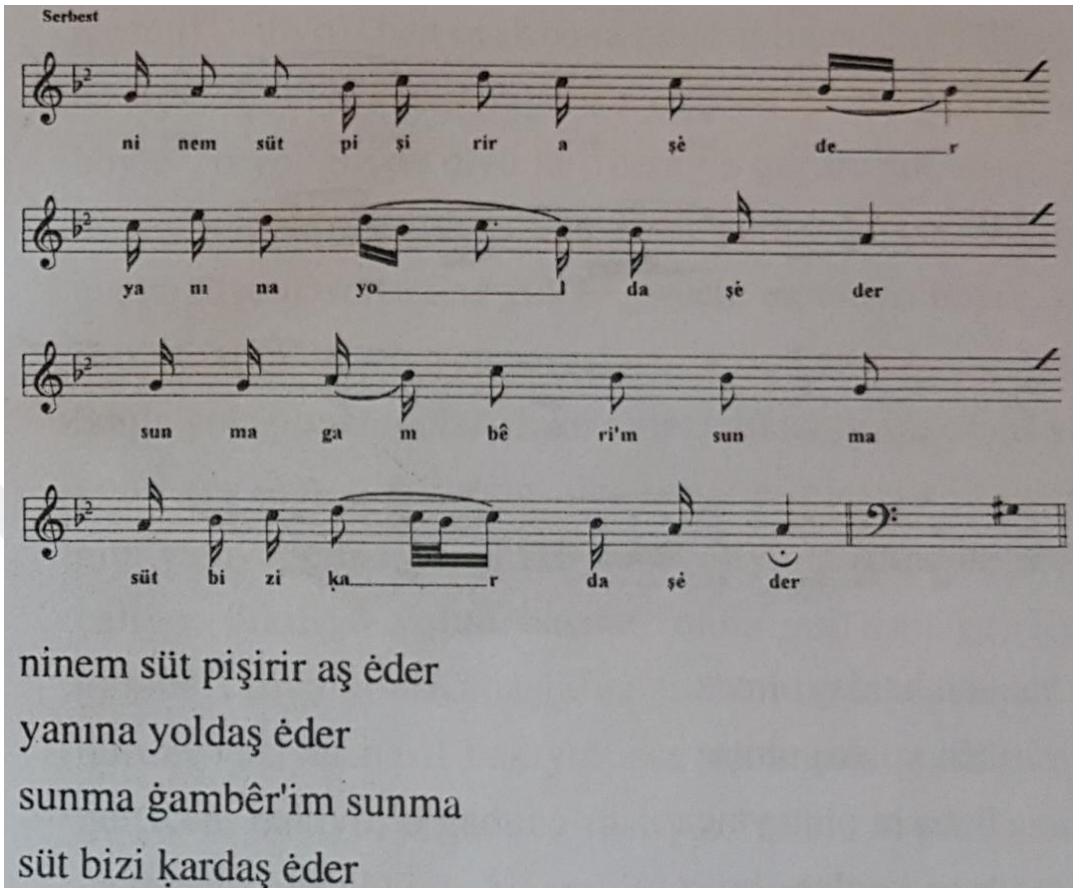

ninem süt pişirir aş ėder
yanına yoldaş ėder
sunma ġambêr'im sunma
süt bizi ḳardaş ėder

diyo ġız. ōğlan da diyo ki:

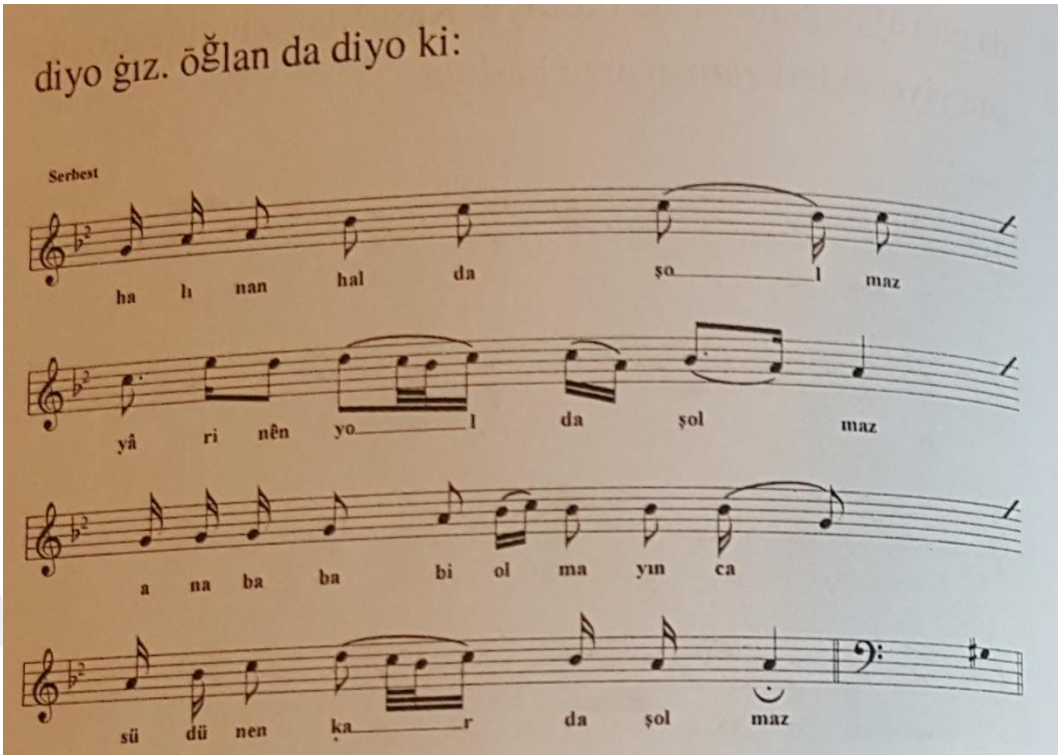

halınan haldaş olmaz
yârinên yoldaş olmaz
ana baba bi olmayınca
südünen ḳardaş olmaz

EK 109.

Tez Konusuyla İlgili TRT'de Yapılan Mülakatlar Soruları

1. Günümüzde türküler ne şekilde yaşıyor? Türkülerin icra ortamı ne şekildedir?
2. Günümüzde daha çok hangi konuyu işleyen türküler söylenip dinlenmektedir?
3. Hangi konuları işleyen türküleri söylemektesiniz?
4. Türküler, en çok kimler tarafından dinleniyor? Türkülerin hitap ettiği kesim ve yaş aralığı nedir?
5. Türkülerin sözlü kültür aktarım süreci ne şekilde ilerlemektedir?
6. Türkü repertuvarlarında daha çok eskiye ait türküler mi yer almaktadır?
7. Türküler nasıl ortaya çıkmış olabilir?
8. Anonim halk türkülerinin nereden geldiği, kaynağı bilinmekte midir? Anonim herhangi bir türkünün kaynağının ne olduğunu anlamak mümkün müdür?
9. Türkülerin içinde halk hikâyelerinde geçen kahramanların adını gördüğünüzde veya duyduğunuzda bunları nasıl değerlendirmektesiniz? Sizce bunların arasında nasıl bir bağ bulunmaktadır?
10. Türkü repertuvarı içinde eski halk hikâyelerinden gelen eserler var mıdır? Bunlardan bildikleriniz nelerdir?
11. Halk hikâyeleri ve türküler, diğer sanat dallarına da kaynaklık etmekte midir? (oyun havası, tiyatro, sinema vb.)
12. Halk hikâyesi anlatıcılığı günümüzde devam ediyor mu? Şimdiye kadar herhangi bir halk hikâyesi dinlediniz mi ya da okudunuz mu?

EK 110.

“Mehmet Üçer” ile Yapılan Görüşmeler

1. Günümüzde türküler, halk ile birlikte yaşıyor. Halkın adaletlerinde, modasında nasıl değişim oluyorsa türkü de onunla birlikte değişiyor, onlardan etkileniyor. Hayatın her yerinde türkü var. Türkülerin kültürle bağları var, onlar kopmadığı sürece türküler de bizimle birlikte yaşıyor. Türkülerin icra ortamları, devlet kurumları, TRT, Kültür Bakanlığı koroları, konservatuarlar, üniversite koroları, düğünler, panayırlar, festivaller, muhabbet ortamları, sıra geceleri, türkü barlardır.
2. Günümüzde halkta daha çabuk karşılık bulsun diye Karacaoğlan çok işleniyor. Doğu türkü ve gazellerinde daha çok Fuzuli ve yerel şairlerin türküleri yer alıyor. Köroğlu, Dadaloğlu, Ercişli Emrah, Erzurumlu Emrah gibi şairlerin eserleri, aşk ve sevgi konularını işleyen türküler söylenip dinlenmektedir. Yeni şairler bu şairlere göre türkülerini oluşturuyor.
3. Ders verirken farklı türküleri icra ediyorum. Daha çok ağıt söylüyorum.
4. Korolarımızdan bildiğimiz kadarıyla 16-80 yaş arası tarafından türküler dinleniyor. Zaman zaman bazı yöreler ortaya çıkıyor. Mesela Kırşehir türküleri, hem gençler tarafından hem de daha ileriki yaş kesimlerinde dinleniyor.
5. Türküler, sözlü kültür ortamında canlı hafızamızda ilerliyor. Sözlü kültürde sadece türküyü hafızaya almıyorsunuz, tarihi süreci de algılayıp ezberliyorsunuz. Örfü ve adetleri yaşayarak görüyorsunuz. Sözlü kültür ortamı, bu açıdan türkülerin aktarımı açısından büyük önem taşımaktadır. Yazılı kültüre geçtikten sözlü kültür maalesef geride kaldı. Keşke ikisi, baş başa gitmiş olsaydı.
6. Piyasada karşılık bulan, okunan yeni türküler de geçiyor. Fakat TRT’de yeni türküler değil eskiden derlenmiş türküler oluyor. Zamanı eski; kimliği yeni türküler oluyor.
7. Türkülerin ortaya çıkması için bir olay, bir konu, ölüm, savaş gibi şeylerin olması gerekiyor. Her konuda türkü bulmak mümkündür. Örneğin ağıtları kadınlar ve âşıklar yakıyor. Ninniler, yine kadınlar tarafından yakılıyor. Kahraman türkülerini erkekler yakıyor. Türkü yakıcılar, bestekârlar tarafından türküler oluşturuluyor.
8. Anonim türkülerin kaynağını bilmek çoğu zaman mümkün olmuyor. Anonim kimin tarafından yakıldığı belli olmayan türkülerdir. Biz yaratıcısı belli olan, Âşık Veysel,

Karacaoğlan, Sümmani gibi âşıkların eserlerini de anonim olarak kabul ediyoruz. Mutlaka türküler birinin tarafından söylenmiştir fakat bunlar kaybolmuştur.

9. Türküler, bizim vesikamız, tarihî belgelerimizdir. Türküler üzerinden o dönemin şartlarını ve kültürünü görebiliyoruz. Mutlaka içindeki o kahramanlar da bu tür şeylere yön vermiştir. Onlar üzerinden türküler derlenmiş, halkın ağzından şekillenerek günümüze gelmiştir. Türküleri okurken o kahramanlara ve olaylara kayıtsız kalamıyoruz. Çünkü bir eserin arka tarafını bilmeden bir şeyler çiğ kalır, anlamsız kalır. Ama bildiğimizde türkünün gerçek anlamı ortaya çıkıyor.
10. Türkülerin birçok konusu vardır. Türkü repertuvarımızda halk hikâyelerinden gelen türküler bulunmaktadır. Örneğin Köroğlu bir halk kahramanıdır, Alevi-Bektaşilikte ise yedi ulu ozan kahramanıdır. Türkü mutlaka bir olaydan kaynaklanmıştır. Arzu-Kamber, halaylara da geçmiştir. Özellikle Erzurumlu Karslı âşıklar, hikâyeleri anlatıp aynı zamanda onların türkü motiflerini de verir. Şah Senem türküsü var, Leyla ile Mecnun türküleri var. Örneğin, "Mecnun İsen Ey Dil Sana Leyla Mı Bulunmaz" türküsü. Halk, onların aşkını merak edip aşklarından etkilenerek türküler yazmışlardır. Aşkı onlara benzetmiştir, türküleri onlara göre yapmış kendilerini Ferhat ya da Mecnun gibi görmüşlerdir.
11. Diğer sanatlara kaynaklık eden halk hikâyeleri de var. Tiyatro, opera, halaylar ve görsel sanatlar kaynaklık etmiştir.
12. Erzurum-Kars yöresinde halk hikâyesi anlatıcılığı hala devam ediyor. Halk hikâyelerini, çocukluk zamanlarımızda büyüklerimizden dinliyorduk. Daha sonra da edindiğimiz kitaplardan ve bilimsel kaynaklardan hikâyeleri okuyoruz.

EK 111.

“Semra Algül Oflas” ile Yapılan Görüşme (Ses Sanatçısı)

1. Günümüzde geleneksel müziğin icrasını yapan en büyük devlet kurumu TRT. Bu misyonu, baştan sona, usta-çırak ilişkisine getirene kadar TRT üstlenmiştir. Muzaffer Sarısözen’den beri senelerce türküler, TRT’de sonraki kuşağa gelenek olarak aktarılıyor. Türküler, dışarıda da halk tarafından icra ediliyor, ayrıca Kültür Bakanlığı sayesinde de yaşıyor. Türküler, bu şekilde günümüze kadar getirilmiş.
2. Günümüzde en çok sevda, seferberlik gibi insanların yaşayış şeklini aksettiren türküler söylenip dinleniyor. Türküler, insanların yaşam biçimini aktarıyor, o an insanlar ne hissediyorsa onu yansıtıyor, acı, hasret, özlem konularını işliyor, halkın yaşam biçimini anlatıyor. İnsanlar mutluyken de horon ve halay havaları icra ediliyor.
3. Ben yöreme göre türkü söylemeyi seviyorum. Bu yüzden, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu türkülerini söylüyorum. Duruma göre diğer yörelere ait türküleri de icra ediyorum.
4. Türküleri dinleyenlerde yaş aralığı fark etmiyor. Çok genç insanlar da türkülerle ilgilenebiliyor. Bu konuyla ilgili olarak çocuk ve gençlik koroları var. Bu nedenle herhangi bir genelleme yapamıyorum.
5. Türküler, kayıtla, notayla gelecek nesillere aktarılıyor. TRT’de önce derlemeler oluyor, derlenen türkü notaya alınıyor, notaya alındıktan sonra da Denetim Kurulundan geçiyor. Türküler, okunuyor ve derlemelerle sonraki insanlara miras kalıyor.
6. Türkü repertuvarımızda eski türküler de repertuvarımıza yeni eklenen türküler de var. Fakat repertuvarımıza yeni eklenen türküler de eski, anonim ya da anonime yakın türküler oluyor. Günümüz âşıkları tarafından da yeni türküler oluşturuluyor.
7. Türkün yaşadığı her şey, acılar, kederler yaşanmışlıklar âşıklar ve ozanlar tarafından söylenmiş ve türküler ortaya çıkmıştır. Âşıklar, ozanlar, türkülerin mihenk taşı, yaratıcılarıdır. Onların söyledikleri türküler seçilir, melodisi bozulmadan notaya aktarılır. Böylece bozulmadan halk müziği repertuvarına aktarılmış olur.
8. Anonim halk türkülerinin nereden geldiği, kaynağı bilinmiyor. Türkülerin kaynağı, yaşanmışlıklar ve insan.

9. Türkülerde halk hikâyelerinden gelen kahramanların adını gördüğümde insanların onların aşklarından etkilendiklerini ve türkü oluşturduklarını düşünüyorum. Türkü söyleyenler, bu aşklardan etkilenmişler ve onların isimlerinin geçtiği sözler yazmışlardır.
10. Köroğlu Güzellemeleri, Şu Fırat'ın Suyu türküleri örnektir. Helkemi Suya Daldırdım adlı türkü, halk hikâyesi kahramanlarından olan Arzu ile Kamber'in isimlerinin geçtiği bir türküdür.
11. Bazen halk hikâyelerini film olarak da görmek mümkün oluyor.
12. Anneannemden halk hikâyeleri dinledim.

EK 112.

“Özlem Üngör Kavadar” ile Yapılan Görüşme (Ses Sanatçısı)

1. TRT, türküleri en doğru, en özgün biçimde kuşaktan kuşağa aktaran bir kurum, türkülerin en orijinal şekilde günümüze getirilmesini sağlıyor. TRT için türkülerin kaynaktan çıkan halini bozmama şartı vardır. Türküleri bozmadan belli çerçeve etrafında yorumlayarak gelecek kuşaklara aktarma misyonu TRT’ye ait. Burada türküler, kaliteleri bozulmadan ilk ağızdan alınarak sunuluyor. Dışarıda da türküler icra ediliyor fakat buralarda biraz yozlaştırılıyor, orijinalliği bozuluyor, modernleştirilip çağa uyduruluyor, türküleri arabeskleştirenler, bozanlar, sözleri uyduranlar da bulunuyor.
2. Günümüzde en çok sevda, gurbet, kahramanlık türküleri söyleniyor ve dinleniyor. Hasret, hüzün, gözyaşı gibi bütün duygular türkülerin içinde yer alıyor. Hangi konuda türkülerin söylendiği, zamana göre değişiyor.
3. Her türküyü söylemekle birlikte en çok Karadeniz türkülerini söylüyorum.
4. Türküleri daha çok orta yaş kesim dinliyor. Bu konuda aile çok önemli. Genç kesimde Türk halk müziğinden kopma var. Gençlik, popüler kültürün etkisiyle türküleri daha çok modernleşmiş, pop, rock müziğine uyarlanmış şekilde seviyor.
5. Türküler, sözlü kültürde derlemelerle, sözlerinin ve notalarının kaydedilmesiyle kuşaktan kuşağa aktarılıyor.
6. Türkü repertuvarımızda eski türküler daha fazla fakat yeni türküler de var. TRT’de daha repertuvarımıza kazandırılmayı bekleyen türküler de bulunuyor.
7. Türkülerin ortaya çıkış kaynağı Türktür. Türkün yaşadığı her yerde türkü vardır. Çeşitli toplumsal olaylar ve halkın hissettikleri duygularla türküler ortaya çıkmıştır.
8. Anonim türkülerin kaynağı bilinmemektedir.
9. O zamanda yazılmış olan şeyler evrensel ve bugün günümüzde de geçerli. Onların kavuşamadıkları, duydukları acı duyulmuştur ve halk tarafından türküleri oluşturulmuştur.
10. Var. Muzaffer Sarısözen, il il dolaşıp bütün türkülere kimlik kazandırmıştır. Türkülerin içinde Ferhat gibi, Şirin gibi, sözleri geçmekte, türkülerde bu kahramanlardan bahsedilmektedir.

11. Halk hikâyeleri ve türküler, diğer sanat dallara da kesinlikle kaynaklık etmektedir. Bir etkilenme mutlaka oluyor.
12. Halk hikâyeciliği TRT'de, programlarda devam ediyor. Türkülerin hikâyeleri anlatılıyor fakat artık dışarda anlatılmıyor.

EK 113.

“Merdan Güven” ile Yapılan Görüşme (TRT Ankara Radyosu Müdürü)

1. Günümüzde türküler, devlet kurumu olarak TRT’de yaşıyor, burada türküleri devlet sanatçıları yaşatıyor. Dışarıda da Musa Eroğlu, İzzet Altınmeşe, Belkıs Akkale gibi bireysel sanatçılar tarafından yaşatılıyor. Bunun haricinde halk oyunlarını bünyesinde barındıran derneklerle birlikte ve kurulan korolarla da türküler yaşatılıyor. En önemlisi de halkın yüreğinde türküler yaşamayı sürdürüyor.
2. Her dönemde olduğu gibi günümüzde de genellikle aşk ve sevda türküleri, kritik zamanlarda, deprem, savaş gibi durumlarda ise ağıtlar söylenip dinleniyor. Fakat çağlar boyu türküler için en önemli konuyu sevda oluşturuyor.
3. Daha çok ağıt söylüyorum.
4. Türküler, genelde 30 yaş ve üzeri kişiler tarafından dinleniyor. Bu durum, genellikle gençlerin popüler kültüre yönelmesiyle büyük şehirde daha çok geçerli fakat büyük şehirlerden diğer yörelere kayıldığında genç kesimlerin de türkü dinledikleri görülüyor.
5. Türküler, geçmişten günümüze dilden dile söylenerek aktarılıyor. Ayrıca günümüzde medya çok gelişmiş olduğu için cep telefonu, bilgisayar, televizyon, radyo gibi pek çok alandan türkülerin aktarımı sağlanabiliyor. Böylece teknolojinin gelişmesiyle türkülere ulaşma yolları da gelişti.
6. Türkü repertuvarımızda yeni türküler de bulunuyor fakat bu türküler, yeni türkü oluşturmadan ziyade yine eskiden yakılmış türkülerin derlenip ortaya çıkarılmasıdır. Bununla birlikte kısmen de olsa yeni düzenlemeler de yapılıyor. Bunun yanı sıra günümüz âşıkları tarafından yeni yaratımlar da ortaya konuyor. Fakat âşıkların ellerindeki mevcut dokümanların, dağarcıklarındaki türkülerin alınıp notaya aktarılması gerekiyor. Yoksa türküler, orijinalinden, âşığın oluşturduğu şekliyle değil bir başkasından alınmış oluyor.
7. Türkülerin oluşma sebebi Tanrı’ya yakarıştır, türküler bu şekilde ortaya çıkmıştır. İlk türküler, ilahilerdir. Sonradan türküler, başka konuları işlemeye başlamıştır. Daha sonra ise zevk için dinlenmek üzere yayılmıştır.
8. Anonim halk türkülerinin ilk sahipleri kayboluyor. Hiçbir şey kendiliğinden var olmuş değildir; mutlaka onun da yaratıcısı, yakıcısı vardır. Bu türkülerin nereden geldiğinin ve kaynağının bilinmesi elimizde sesli materyal olmadığı için kolay değil. Örneğin sözün Karacaoğlan’a ait olduğu bir türkünün ezgisi de ondan mı geliyor

bunu tespit etmek zor. Türküler, halkın içinde yaşıyor. Halk bir türkü için Konya'da farklı bir ezgi, Diyarbakır'da ise farklı bir ezgi düzmüş olabiliyor. Ezgi bilinmiyor ama söz, yazıya geçirildiyse biliniyor. Geçirilmediyse onları da tespit etmek zor, bunun sebebi de halk müziği derlemelerine 1925'ler gibi çok geç tarihlerde başlanılması.

9. Halk hikâyelerinden türemiş türküler var. Örneğin, Âşık Kerem, Köroğlu türküleri. Eğer bu türküleri dinleyen kişiler, hikâyeyi de biliyorsa ondan çok etkileniyor fakat hikâye bilinmiyorsa bu etki azalıyor. Bizim temel görevlerimizden bir tanesi de bu hikâyeleri de topluma aktarmak. Topluma aktarıldığında örneğin Kerem'in Aslı ile nerede, nasıl ayrılık yaşadığı, nasıl aşk acısı çektiği adeta hissediliyor. Böylece bu türküler de anlam kazanıyor. Âşıklar tarafından hikâye oluşturulduktan sonra bu hikâyeler farklı düzenlemelerle başka âşıklar tarafından söylenmeye başlanıyor. Türkülerin oluşup sonradan halk hikâyelerine aktarılmalarından ziyade halk hikâyesinin içine o Türkler koyuluyor. Sonra hikâyeden çıkıp bireysel türkü halinde de söyleniyor.
10. Halk hikâyelerinden gelen bir türkü örneği, Âşık Kerem, Leyla ile Mecnun.'in Aslım Gitmiş Yaylalara Dayandı adlı türküsüdür. Kerem, Erzurum'a kadar gelip sevgilisi Aslı'yı arıyor fakat Aslı'nın babası da kızını sürekli kaçırıyor. Kerem, Erzurum'da bir handa konaklıyor, türkü çalıp söylerken oradakiler ona sahip çıkıyor. Bir âşık, Kerem'e muradının ne olduğunu soruyor. O da anlatıyor, sevgilisinin oralardan geçip geçmediğini soruyor. Âşık da bir önceki gün geçtikleri cevabını veriyor. Bunun üzerine Kerem, Erzurum'dan Ilıca'ya varıyor. Palandöken Dağına bakıp orada dertlenerek Asl'nın gittiğine dair bu türküyü söylüyor.
11. Halk hikâyeleri ve türküler, diğer sanatlara da kaynaklık ediyor.
12. Halk hikâyesi anlatıcılığı, âşıklık geleneğiyle birlikte ilerliyor. Günümüzde Erzurum-Kars yörelerinde âşıklar tarafından halk hikâyesi anlatıcılığı devam ettiriliyor. Yeni hikâye dizmek yerine genelde eski halk hikâyeleri düzenlenip anlatılıyor. En çok özellikle Doğu Anadolu'da Kerem ile Aslı hikâyesi anlatılıyor. Ankara gibi büyük şehirlerde ise halk hikâyesi anlatan âşıklar pek bulunmuyor. Fakat halk hikâyelerini olduğu gibi anlatmayıp içinden bazı kısa bölümleri anlatan âşıklar var. Ankara'da da Âşık Mustafa Aydın halk hikâyeleri anlatıyor.

EK 114.

“Gürsoy Babaoğlu” ile Yapılan Görüşme (Ses Sanatçısı)

1. Türküler, günümüzde biraz değişime uğrayıp dejenere olmuş bir şekilde yaşıyor. TRT ve Kültür Bakanlığında ise türküler dejenere edilmeden aslına uygun bir şekilde, türkünün mevcut yapısı içinde okunarak gelecek kuşaklara aktarılıyor.
2. Günümüzde daha çok aşk, sevda, gurbet türküleri ve ağıtlar söyleniyor.
3. Ben de aşk, sevda, gurbet türküleri ve ağıt okuyorum.
4. Türküler, daha çok büyük şehirlerde doğup büyüyen insanlar yerine köyü, kasabası olan insanlar tarafından dinleniyor. Bulunduğu coğrafyada türkü kültürü olan aileler daha çok dinliyor. Buralarda yaş aralığı olarak da 18 yaş ve sonrası tarafından türkülere ilgi gösteriliyor.
5. Bir halk âşığının ya da kaynak kişinin okuduğu türkü, o bölgedeki musikişinaslar tarafından tekrar icra ediliyor. O bölgenin insanları tarafından plak, kaset gibi materyallere kaydedilmişse türkü günümüze daha orijinal bir şekilde geliyor. Fakat müzik bilgisi olmayan biri tarafından aktarılıyorsa bunlar değişikliklere uğruyor. Kayıt tekniklerinin olmadığı sözlü kültürde ise ikinci ağızdan gelen türküler yayılarak günümüze kadar genelde değişerek geliyor.
6. Yeni türküler oluşturulmuyor. Günümüzde insanları derde, tasaya sokacak, ruh halini türkü yakacak duruma getirecek durumlar pek olmuyor. Bu nedenle yanamadığımız için türkü yakamıyoruz. Elimizde bulunan, geçmişten gelen türkülerden oluşan repertuvar korunuyor.
7. Türkülerin yaratıcıları, nasıl ortaya çıktığı, nerede oluştuğu konusuna göre değişiyor. Birçok türkünün bir hikâyesi var. Bu hikâyeli türkülerin araştırılması gerekiyor.
8. Türkülerin kaynağını anlamak için elimizdeki en eski, en orijinal haline bakmak gerekiyor.
9. Leyla ile Memnun, Kerem ile Aslı, Ferhat ile Şirin, Yusuf ile Züleyha gibi birçok aşk hikâyesi bulunuyor. Türküleri dinlerken o hikâyeleri bilmek çok önemli. Artık insanlar, halk hikâyeleri kahramanlarının aşklarını kendi yaşadığı coğrafyada onu bir kalıba sokmuş. Örneğin bu türküler, Urfa’da başka, Kerkük’te başka şekilde yaşıyor. İnsanların yaşayış biçimi, kültürü bestelenen bu tarz halk şiirlerine yansıyor.

10. Örneğin, Arzu Kamber Halayı var. Bu türkü, bir coğrafya folklorunda, Keskin'de, halay olarak değerlendirilmiş. Halay havası olarak yaşıyor. Âşık Veysel'in Mecnun Leyla mı Gördüm türküsünde Leyla ile Mecnun ve Dağlar Dağımdır Benim türküsünde de Yusuf ile Züleyha geçiyor.
11. Halk hikâyeleri ve türküleri, diğer sanatlara hem kaynak hem de ilham olarak faydalı oluyor. Örneğin birçok halk hikâyesi sinemaya aktarıldı.
12. Halk hikâyeciliği anlatıcılığı hala sürüyor. Köroğlu, Dadaloğlu gibi hikâyeler daha çok anlatılıyor. Konuyla ilgilenen çok değerli hocalar var, bunlarla ilgili güzel çalışmalara rastlıyorum. 15.

EK 115.

“Sabri Sabuncu” ile Yapılan Görüşme (Türk Halk Müziği Müdürü)

1. Günümüzde türküler, evrimleşmeye ve teknolojik değişmelere uğrayarak yaşıyor. Böylece türkülerin söyleniş biçimleri ve yorumlar değişiyor. O zamanki nesille şimdikinde fark var. Türküleri icra eden herkes, türkülerin üzerine kendi yorumlarını katıyor. Bunlar hem sazlarda hem seslerde değişimlere uğruyor.
2. Günümüzde türküler, genellikle sezonluk oluyor ve güncel konuları işleniyor. Şimdi yapılan türküler, bir sonraki sene unutuluyor. Eskisi gibi halk ozanları, âşıklar kalmadı. Türküleri oluşturanlar, türkünün makamını belirliyor. Onun üzerine türkü sözlerini oturtuyor. Bu durumların hepsi, teknolojiden kaynaklanıyor.
3. Doğu, Güneydoğu ve klasik eserleri okuyorum. Fazla güncel türküleri okumuyorum. Daha çok eski, klasikleşmiş türküler hoşuma gidiyor.
4. Türküler, her yaş aralığında dinleniyor. İlkokul çağında da türküleri çalıp söyleyenler var.
5. Türküler, geçmişten günümüze o zamanlarda yapılan ses kayıtlarıyla geliyor. Örneğin; taş plaklardan, makara bantlar, teyp bantları, CD, sonra flash diskler. Teknoloji devamlı gelişiyor ve bu şekilde, türkülerin aktarımı günümüze uygun oluyor. Her şeyde olduğu gibi türküler de teknolojiyle iç içe yaşıyor.
6. Türkü repertuvarımızda eskiye ait türküler daha fazla olmakla beraber yeni türküler de repertuvarımıza geliyor. Yeni türküleri TRT formatına göre seçiyoruz. Bunlar, gerçekten türkü formunu almışsa ve bunlara gerçek anlamda türkü diyebiliyorsak repertuvara giriyor. Bu türküleri, repertuvarımıza aldırıp okutuyoruz. Türkülerin eski ya da yeni olması fark etmiyor, türkü formu olması yeterli oluyor.
7. Türkülerin yaratıcıları halktır. Türkülerin birçok ortaya çıkış sebebi var. Türkülerin ortaya çıkışında o gün yaşanan olaylardan, doğal afetlerden, ölümlerden ve bunlar gibi birçok şeyden yararlanılıyor.
8. Anonim halk türküleri; halka mal olmuş, klasikleşmiş, bütün halkın okuduğu ve benimsediği türkülerdir. Bu türküler, halkla iç içedir ve onlarla özdeşleşmiştir. Anonim türkülerin söyleyenleri unutulmuştur; bunlar, her yörede söylenir ve nereden geldiği artık bilinmemektedir. Bu nedenle, bu türkülerin kaynağını belirlemek mümkün değildir.

9. Zaten türküler, en çok aşk ve sevda üzerine yakılmıştır. Âşıklar, birbirlerine ulaşırlar ya da ulaşamazlar. Bu âşıklara, Arzu ile Kamber gibi kahramanlara ait yakıştırmalar yapılır ve bu türküler meydana gelir. Türkü yakıcılar, halk ozanları, halk âşıkları kahramanların aşklarını duyup onlarla ilgili türkü yazıyorlar ve onların aşklarını duyurmaya çalışıyorlar.
10. Hemen hemen birçok türkünün hikâyesi var. Bunun yanında hikâyesi olmayan türküler de bulunmakta. Halk hikâyeleriyle ilgili bir türkü, "Helkemi Suya Daldırdım" adlı türküdür. Âşık Garip üzerine yapılmış türküler var. Köroğlu destanları ve türküleri. Köroğlu türküleri, oradaki halk tarafından oluşturulmuştur. Oradaki halk, Köroğlu'nun yaşamış olduğu olayları kendisi yaşıyormuş gibi bu türküleri yapmıştır. Erzurumlu Emrah'ta da aynı olay bulunmaktadır.
11. Halk hikâyeleri ve türküleri, diğer sanat dallarına da kaynaklık ediyor.
12. Halk hikâyelerini anlatanlar artık etrafımda yok. Teknolojiyle birlikte halk hikâyeciliği, halk âşıklığı da artık bitti. Çünkü teknolojinin etkisiyle yaratıcılık da artık kalmadı. Televizyon, artık en ücra bölgelerde bile var. İnsanlar, oralardan duyduklarını yazıp kendi yazdıklarını söylüyorlar. Bunlar hep televizyonla alakalı şeyler. Dinleyenin hafızasına yerleşiyor, örneğin aynı melodiyle türkü var repertuvarda. Başka sözlerle bir türkü oluşturmuş. Türküyü bir yerden duyup hafızasına yerleştirmiş yıllar geçtikçe bunu ben besteledim demiş. Kulak dolgunluğuyla.

EK 116.

“Remzi Yeni” ile Yapılan Görüşme (Nefesli Sazlar sanatçısı)

1. Türküler, geçmişten bugüne ozanlık ve âşıklık geleneğiyle beraber gelmiştir. Ozanlar, halk âşıkları türküleri üretilip köy kahvelerinde çalıp söylemişlerdir ve türküler, kulaktan kulağa dolanarak bugüne kadar ulaşmıştır. Türküler, her insanın yaşam şeklidir. Türküler, durduk yerde doğmaz, örneğin, insanlar ya çocuğunu sele kaptırmış ya evladını savaşta şehit vermiş ona ağıt yakmıştır. Türkülerin çok çeşitleri vardır. Ağıtlar, kahramanlık türküleri, sevda türküleri, imece türküleri. Bu örneklerden binlerce sayılabilir. Köyde tarlada çalışırken kadın efkârlanmıştır, sevdiğini özlemiştir, bir uzun hava veya bir türkü yaratmıştır. Kısacası bu türküler, âşıklık geleneğiyle beraber halk şairlerimiz türkü ürettikçe çalınıp söylenerek bugüne kadar gelmiştir. TRT’de 1946 yılında Muzaffer Sarısözen hocamız, Yurttan Sesler Korosunu oluşturarak halktan gelen bu türküleri tekrar halka iletme, halka duyurma, halkın yaşam şekillerinden oluşan türkülerimizi tekrar halka sunma görevini üstlenmiştir. Böylece türkülerimiz halka ulaşmıştır.
2. Türküler, insanın yaşam biçimi olduğu için, o günkü koşullar içerisinde oluşmuştur. Örneğin, halk şehit vermişse hareketli türküler, horonlar, halaylar çalınmaz. İnsanın hiçbir derdi yoksa örneğin, düğünlerde oyun havası çalar. Yani söylenen ve dinlenen türküler, günün şartlarına ve içinde bulunulan duruma göre değişiyor.
3. Ben doğup büyüdüğüm bölge itibariyle en çok Doğu Karadeniz türkülerini söylemekteyim. Enstrümanlarla alakalı olarak da Güneydoğu türkülerini söylüyorum. Ege türküleri de seviyorum. Türkünün ne anlattığı, nasıl doğduğu anlaşılabildiği zaman yöre kavramı ortadan kalkıyor. İnsan, bütün türküleri seviyor ve bu türküler için kalbi sızlayabiliyor.
4. Bir zamanlar arabesk furyası vardı, başka bir zaman ise özgün tarzlı müzikler çok öne çıktı. Ama özünde dönüp dolaşıp yine türkünün orijinal haline geliniyor. Genelde türküler, genç kesim tarafından dinlenmiyor. Bazı gençlerin türküden haberi yok, rock, pop gibi müzik tarzlarından hoşlanıyorlar. Bazen de bu durumun tersini yansıtan, insanı şaşırtan gençler oluyor. Bu gençler, rock, pop müzik dinler diye düşünülürken türkü dinliyorlar. Türküler, diğer farklı türdeki müziklerin anası gibi, oradan dallar oluşturuluyor. Pop sanatçıları da yıllarca türkülerimizi kullanarak bir

yerlere gelmeye çalıştılar ya da onları kendi tarzlarına dönüştürerek hazıra kondular. Bu sebeple türkülerimize gençlerin de sahip çıkması gerekiyor.

5. Türküler, sözlü kültür ortamında kulaktan kulağa dolaşarak nesilden nesile aktarılıyor. Kayıtlarla derlemelerle bir sonraki kuşağa geçiriliyor.
6. Türkü sayımız TRT'de çok fazla. Yeni türküler üretiliyor fakat TRT'de beste türkülere yer verilmiyor. Türkü formatında beste yapılıyor; o türkü olarak kabul edilmiyor. Türkünün illa halktan alınmış olması bekleniyor. Sonuçta yeni yapılan beste türküler de bir yaratım. Ancak türkü, bir başkası tarafından derlendiğinde, kişinin kendi malı olmadığında o türkü TRT tarafından kabul ediliyor. Bu yanlışlık da inşallah aşılacak ve beste türkülere de TRT'de yer verilecek.
7. Türküler, halkın ortak yaşayışından ileri gelmektedir. İnsanlar yaşadıkları aşkları, üzüntüleri, kahramanlıkları türkülerle dile getirmişlerdir ve bu şekilde türküler ortaya çıkmıştır.
8. Anonim türküler, bir memleketin bir köyünde bir türkü derlenmiş, birbirine benzer. Birebir ezgi birbirini tutmuyor. Kimden geldiği araştırmak lazım. Dilden dile dolaşan anonim türküleri yöre ekibi, halk oyunlarda oynanıyorsa türküye sahip çıkılmış oluyor.
9. Her bir ürünün bir hikâyesi vardır. Halk hikâyeleri kahramanlarının yaşam biçimini, onların ne tür zorluklarla sevdalarını yaşadıklarını, birbirlerine olan aşklarını. Karacaoğlan, Yunus Emre gibi büyük ozanların yazdığı veya kendilerinin ürettikleri şiir duygularını düşüncelerini bu sözlerle birbirlerine aktarıyorlar. Ferhat'ın dağları delmesi halkın diline düşüyor halk bir nevi aracı oluyor.
10. İçinde Köroğlu geçen türküler geçen türküler, Yaralı Mahmut ve Köroğlu türküleri var.
11. Halk hikâyeleri ve türküler, diğer sanat dallarına da kaynaklık ediyor. Bazen onların çıkış noktalarını oluşturuyor.
12. Etrafımda şu an halk hikâyesi anlatan yok. Halk hikâyeleri eskiden çok anlatılırdı. Ben küçükken Murtaza Dede vardı, karı kocanın hiç çocuğu yoktu. O zaman televizyon yok, radyo az sayıda insanda vardı. Murtaza Dede, kış gecelerinde Kerem ile Aslı, Ferhat ile Şirin gibi halk hikâyelerini anlatırdı. Ben küçükken halk hikâyelerini ondan dinledim. O anlattıkça insanlar, roman okumuş gibi olurdu. Murtaza Dede, gözünün içine bakılmasını isterdi, onu dinlemediğini hissederse

hikâyeyi anlatmayı kesip dururdu. Biri su istemişse beklerdi, hikâyesinin bölünmesini istemezdi. Ben çocukken Murtaza Dedeyi dinledikten sonra yatardım ve onun anlattıklarını gözden geçirircesine hatırlardım, sabah kalktığımda ise hikâyeyi onun anlattığı gibi birebir, kelimesi kelimesine anlatırdım, hafızama kaydederdim. Halk hikâyeleri bugünlerde ise söylenmiyor. Günümüzde elektronik çağ ve telefon gibi aletler sebebiyle bilgi kirliliği var. Her şeyi doğal halinde yaşamak daha güzeldi. İnsanlar birbirlerine ihtiyaç duyuyordu, komşuluk, birlik oluyordu. Halk hikâyeleri de yaygın bir şekilde yaşıyordu. Şimdi köylerde bile her evde televizyon, herktesin elinde telefon var. Kimse kimseye ihtiyaç duymuyor. Halk hikâyeleri de yaşamıyor.

EK 117.

“Ali Demirhan” ile Yapılan Görüşme (Ses Sanatçısı)

1. Osmanlı’dan bu yana bir halk müziği kültürümüz var. Bu süreç içinde birtakım değişmelere uğrayarak şehir ve kırsal müzik şekline dönüşüyor. Şehirlerde daha çok özellikle Erzurum tarafında ve Urfa gibi birkaç şehrimizde hafızlar makamsal bilgiye daha çok sahip oldukları için onlar tamamen besteye dönüyor. Halk müziğin anonim olma özelliği, şehir halk müziğinde biraz daha farklılaşıyor. Biraz insanların kültür yapısının gelişmiş olması, biraz farkındalıklarının olması onların makamsal bilgilere ulaşmasını sağlıyor. Dolayısıyla şehirlerde yapılan halk müziği daha bilen insanların yaptığı müzik ama kırsal halk müziği, biraz daha farklılaşıyor. Diğer müzik türleri çoğaldıkça, halk müziği üzerinde baskı yapmaya başlıyor. Piyasadaki kişiler de biraz da arabesk, fantezi müziğinin etkisi altında kalarak otantik halk müziklerini okuduklarında bunları biraz arabeskleştiriyor, fantezileştiriyolar. Bu çok yanlış. Kırsal da ise Yunus Emre’nin, Pir Sultan Abdal’ın yaptıkları müzikler yaygın. Sarayda da başka bir müzik yaygın. Orada besteciler güfteciler, makam bilen, müzik eğitimi alan kişiler çok. Türküler, uygun olan her ortamda okunuyor. Radyo, televizyon, düğün, dernek, eş-dost meclislerinde, mesela Urfa’da sıra gecelerinde, Diyarbakır’da velvele gecelerinde, Anadolumuzun birçok ilinde geçmişe dönük eğlencelerde, kahvehanelerde, ayın belli günlerinde düzenlenen ev toplantılarında, burada yapılan meşklerde, eğlencelerde söyleniyor.
2. Genelde insanların türküleri kendi kişiliklerini uygun olarak söylediklerini düşünüyorum. Ağır ve duygusal bir kişiliğe sahip olan insanlar genelde uzun hava tarzı türküler ve deyiş tarzı türküleri seviyorlar. Ben de böyle bir insan olarak bu tarz türküleri seviyorum.
3. Genel olarak Doğu ve Güneydoğu türküleri söyleniyor.
4. Türkülerin dinlenme ve söylenme yaş aralığı daha çok 25 ve üzeri. Eski zamanlarda okul çağındaki kişiler, genellikle halk müziği dinlerlerdi. O zamanlarda da pop ve arabesk, fantezi vardı fakat gençliğin büyük bir bölümü, kendilerini halk müziği derneklerine kayıt ettirirlerdi. Fakat pop gibi müzik tarzlarının yaygınlaşmasıyla birlikte yeni okul gençliği daha çok pop, caz, arabesk, fantezi müzik dinler oldu. Ancak belli bir yaştan sonra aslına dönüş başlıyor. İnsanlar kendilerini türküyle daha

iyi ifade etmeye başlıyor ve kendilerini türkülerde buluyor. O zaman türkü dinlenmeye başlıyor. Gençlik bir süre sonra kendi aslına dönüyor. Daha üst yaşlardaki kişiler de zaten türküleri dinleyerek ailelerinden duyarak büyüdükleri için türkü dinleyip söylüyorlar.

5. Türküler, sözlü kültürde dilden dile aktarılarak ilerliyor. Böylece türküler, bir nesilden diğer nesile aktarılmış oluyor.
6. Günümüzde hem eski hem yeni türküler okunuyor. Ankara ve Türkiye radyolarında okunan türküler, tamamen otantik anonim, Anadolu insanının bize bıraktığı bir kültür mirası. Bunların bizim için apayrı bir yeri var. Biz de TRT olarak Muzaffer Sarısözen hocamızın başlattığı misyonu biz yürütüyoruz, bizden sonra da gelecek kuşaklar yürütecek ve bu motomot halk müziğimizin sözü ve müzik grafiğini ezmeden, bozmadan ve büzmeden doğru bir şekilde, bize nasıl aktarıldıysa o şekilde, götüreceğiz. Ama kurum dışında piyasadaki halk müziğini seven insanlar bizi dinlediklerinde onlar da TRT repertuvarındaki türküleri okuyor ancak gelişen teknolojinin getirdiği enstrümanlar, elektro bağlamalar ve gitarlar ile dijital müziğin yapılması sonucu bu melodik olarak bilinçaltında kendine bir yer ediyor. Türküyü okuduğu zaman bu kez bizim okuduğumuz, Anadolu halkının bize teslim ettiği gibi değil, kendisinin türküye katkılar yaparak ve türküyü bozarak, arabeskleştirerek veya başka bir müzikle iç içe okuyarak yanlış bir durumda söyleniyor. Türkü barlarda türküleri icra eden kişiler de türküleri erozyona uğratarak, bozarak okuyor. Bu yeni bir türkünün doğması değil anonim olan, otantik bir türkünün bozulması oluyor. Bu şekilde türkünün kültürel dokusu bozulmuş oluyor.
7. Türküler, halkın yaşadığı çeşitli duygulardan ortaya çıkmıştır. İnsanlar, kendilerini türkü ile ifade etmişler, yaşadıkları aşkları, kırgınlıkları bu şekilde dillendirmişlerdir.
8. Kaynağı bilinen türküler de bilinmeyen türküler de var. Anonim türküler, kaynağı belli olmayan türküler. Bu türküleri de derleyenler de bize getirip sunan kişiler. Türkiye'de Kültür Bakanlığı bünyesinde Avrupa Yasaları çerçevesinde Türkiye Musiki Eseri Sahipleri Meslek Birliği (MESAM) kuruldu. Bu kurumun Türkiye'nin büyük metropollerinde şubeleri var. Merkezi İstanbul. Burada türkülerin kaynağı aranıyor ve telif hakları meselesi doğuyor. Yapılan araştırmalar sonucunda türkülerin gerçek kaynağı, bestecisi, derleyicisi bulunuyor.

9. Halk hikâyeleri ve halk şiirleri bir bütün. Onların birbirlerine olan aşkları zamanla ezgilere, melodilere dönüşmüş. Bunun için şiirler yazılmış. Sonrasında bu şiirler, bizim eski halk ozanlarımız tarafından bestelenmiş ve günümüze kadar gelerek kayıtlara, arşivlere girmiştir. Birçok türkünün öyküsü var. Bazen Ankara Radyosu yayınlarında eğer bir türkünün hazır bir hikâyesi varsa o hikâye dinleyiciyle paylaşılıyor.
10. Arzu ile Kamber'in birkaç türküsü var.
11. Halk hikâyeleri, diğer tiyatro, sinema gibi alanlara kaynaklık ediyor.
12. Halk hikâyeleri, eskiden anlatılırdı. Günümüzde ise halk hikâyesi anlatanlara denk gelmiyorum.

EK 118.

"Âşık Mustafa Aydın" ile Yapılan Görüşme[585]

Âşık Mustafa Aydın ile tez kapsamı içerisinde ele alınan konular hakkında yüz yüze görüşmeler yapılmış, âşıklık ve halk hikâyesi anlatma geleneği, usta-çırak ilişkisi gibi konularda araştırmamızı doğrular nitelikte cevaplar alınmıştır. Bu görüşmeler sonucunda ondan, geçmişte var olan âşıklık ve hikâye anlatıcılığı geleneği, bu geleneklerin bugünkü durumu ve günümüzdeki, usta-çırak ilişkisi, halk hikâyelerinde var olan türkülerin varyantlaşma süreci gibi konular hakkında bilgiler derlenmiştir. Buna göre, alınan bilgiler şu şekildedir:

Âşık Mustafa Aydın, âşıklığın, Doğu Anadolu'da Kars'tan Anadolu'ya yayıldığını belirtir. Böylece Erzurum, Adana, Maraş, Aydın gibi şehirlere âşıklık geleneği yayılmıştır. Kısacası, bu toprakların her tarafında âşık yetişmiştir. Aydın, âşıklık geleneğinin içinde "usta-çırak" ilişkisinden bahsederek âşıklık geleneğinin bu şekilde oluştuğunu söyler. Kendisinin de bu usta-çırak ilişkisiyle yetiştiğinden söz ederek Sarıkamış'ta lise öğrencisi olduğu sırada usta-çırak ilişkisini yürüttüğünü, ustasının "Âşık Mevlüt İhsanî" olduğunu ifade eder. Onun verdiği bilgiler göre, bu âşığın soyadı "Şafak"tır. "İhsanî", onun mahlasıdır. Âşık Mevlüt İhsanî, Sarıkamış'a bağlı Çermik köyünde doğar. Dokuz yaşına kadar gözü görür fakat savaş zamanlarından kalma bir bomba kapsülü bulur ve o kapsülü karıştırırken iki gözünü ve üç parmağını kaybeder. Kars'ta ve Erzurum'da köy kıraathanelerinde, kahvehanelerinde geleneğin bitmediği zamanlarda hikâyelerini anlatır.

Yine Aydın, usta-çırak ilişkinin 1970-1990 yıllarında aktif bir biçimde sürdüğünü, şimdi ise zayıfladığını vurgular. Usta-çırak ilişkisi bağlamında kendi yetiştirdiği çıraklardan da bahseder ve daha önce yetiştirdiği, şu anda da yetişmekte olan genç ve yirmiye yakın çırağının olduğunu söyler. Bu çırakların bazılarının adlarını şu şekilde sayar: Saim Yalçın, İsmail Şengül, Âdem Aydın, Nihat Koçak. Bu konuyla ilgili olarak bir çırağın sesi müsaitse bu çırağın yetişebileceğini, böyle kişilerin yetişmesine yardımcı olduklarını anlatır ve saza, ustanın elinin değmesinin gerektiğini ifade eder.

[585]Âşık Mustafa Aydın ile yapılan bu görüşme, 08.05.2018 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

Aydın, geçmiş zamanlardaki âşıklık ve hikâye anlatma geleneğini ele alarak eskiden düğünlerin üç gün üç gece sürdüğünü, bu zamanlarda sabah kahvaltısından başlayıp akşama kadar hikâye anlatıldığını söyler. Bu duruma Kars'taki düğünlerden örnekler verir. Buna göre, geçmişte Kars'ta düğün salonlarını yerine büyük ahırlar veya merekler vardı. Bu ahırlar veya merekler, salon gibi süslenirdi. Buraya önce ot, üzerine ise halı-keçe döşenirdi. Baş tarafa ise minder konulur, arkasına da sedirler konulurdu. Buraya da ağa yaslanırdı. Herkes toplanınca âşık, sazını kopuz gibi boynuna asıp gezinerek hikâyesini anlatıp türkülerini söylerdi. Aydın, günümüzde böyle bir halk hikâyesi icra ortamının kalmadığından bahseder. Bugün, düğünlerde âşıklara üç-beş türkülük bir zaman dilimi ayrıldığını ifade ederek hikâyelerin anlatımına zaman kalmadığını, âşıkların türkü söylediklerini, türkü seçimlerini de popüler türkülerden yaptıklarını belirtir. (Âşık Mustafa Aydın, kendi söylediği türkülerden de bahseder. Buna göre popüler olan ve halk tarafından ondan istenen türküler, "Karçiçeği", "Dilara" gibi türkülerdir.) Aydın'ın verdiği bilgilere göre, bu zaman dilimi kapsamında âşıklardan genellikle dertli türküler istenmektedir. Kars'ta, Erzurum'da ya da Sivas'ta düğünlerde, derneklerde âşıklık programları yapılmakta, halk hikâyelerinden buralarda çok az bahsedilebilmektedir. Aydın, üniversite programlarına âşıkların çağırıldığını, bu programlarda âşıkların birkaç atışma icra ettiğini ve türkülerin hikâyelerinin kısa olarak anlatılıp geçildiğini ifade eder. Eskiden, kahvehanelerde âşıklık programlarının yapıldığını ve halk hikâyelerinin anlatıldığını, günümüzde ise kahvehanelerde okey gibi oyunların oynandığı gerçeğine değinir. Kısacası, artık kısalan zaman dilimi, halk hikâyesi anlatma geleneğini sekteye uğratmıştır. Aydın, bu konuyla ilgili olarak *"Zaman kıskacı, âşığın, sanatını ve hikâyesini dar bir kalıba sokmuştur."* der.

Günümüzde âşıklık geleneği artık, *"parklara, bahçelere, kültür merkezlerine, TV ve radyo programlarına"* taşınmıştır. Buralarda hikâyeler, kısaltılmış olarak *"mini bir biçimde"* anlatılmaktadır. 2000 yılından sonra hikâye anlatma geleneği, iyice zayıflamış ve artık hikâye anlatımı, yerini türkülere bırakmıştır.

Kendi yaşamıyla paralel olarak halk hikâyelerini açıklayan Aydın, halk hikâyelerini, Sarıkamış'ta lise öğrencisi olduğu sıralarda âşıklardan duyduğunu ve onlardan duyarak kendisinin de anlattığını söyler. Halk hikâyesi anlatma geleneğinin günümüzde yaşayıp yaşamadığına ilişkin olarak *"halk ile buluşmayınca sanat ölüyor; hikâyelerimizi unuttuk, hikâyeler yavaş yavaş can çekişiyor"* diyerek konuyla ilgili gerçeği gözler önüne serer ve

bu geleneğin devam edebilmesi, hikâyelerin yaşaması için birkaç öneride bulunur. O, metropol şehirlerde köy kahvehanesi veya odası gibi aslına uygun mekânların yapılmasını, buralarda eskiden olduğu gibi hikâyecilik geleneğinin sürmesini, kültür merkezlerinin olması gerektiğini, askerî kışlalarında buna yönelik merkezleri olmasını, âşıkların, üniversitelerde derse girmesini, bu durumun, liselere, ortaokullara kadar inmesini önerir.

Günümüzde içinde bulunulan elektronik kültürün âşıklık geleneğine etkisinden de bahseden Aydın, bu konuyla ilgili bazı bilgiler verir. Buna göre artık âşıklık geleneği, elektronik kültür ortamında sürdürülmektedir ve çırak yetiştirme, yüz yüze yetiştirmenin yanı sıra bu ortamda da gerçekleştirilmektedir. Aydın'ın anlatımına göre elektronik ortamda çıraklar, televizyondan, CD'den, DVD'den ya da internetten izledikleri âşıkların hareketlerini ve mimiklerini izlemekte ve görseli takip etmektelerdir. Bu şekilde çırak, ustayı hem dinleyip hem de izleyebilmektedir. Aydın, kendi başına gelen durumları da ele alarak şunları anlatır: *"Ben bu işe heves ettim bana yol gösterir misiniz diyorlar. Ben de onlarla yazışarak yapmaları gereken şeyleri söylüyorum. Şunu yap, bunu yap diyorum."* Kısacası, onun bu anlatımından şu çıkarımı yapmak mümkündür: Günümüzde elektronik kültür ortamı ile çıraklara, uzaktan da olsa bir âşığın eli değmektedir. Her ne kadar elektronik ortam, usta-çırak ilişkisini zayıflatmış olsa da onu başka bir boyuta taşımakta ve belki de elektronik kültür ortamından önce hiçbir şekilde bir âşığa ulaşamayacak olan çıraklar, az da olsa onların âşıklıkların bilgilerinden yararlanmaktadırlar. Aydın da *"Âşıklık, geleneği geleceğe iyi taşıyan internetten, takipçiler sayesinde yayılıyor. Bu şekilde âşıklık bitmiyor"* der.

Hikâyelerin türkülerinin varyantlaşma sürecini de ele alan Aydın, âşıkların, hikâyeyi anlatıp hikâyenin türkülerini kendi kafalarından, irticalen söylediklerini ifade eder. Onun anlatımına göre, hikâyenin kemik yapısı aynı kalır fakat hikâyenin türkülerinin sözleri değişir. Hikâyenin, birebir sözleri de önemli değildir. Fakat hikâyenin en çok bilinen türküleri değişmez. Âşık, hikâyesini anlatırken sözleri unutursa, unuttuğu yerleri, duyduklarıyla ya da kendi hisleriyle birleştirir. Böylece, varyantlaşma oluşur. Bu durum da hikâyelerin sözlü kültür ortamında oluşmasına bağlıdır. Aydın, hikâyeler ilk çıktıklarında tek bir kaynakta hazır olarak bulunsaydı varyantlaşmanın olmayacağını ifade eder fakat böyle bir durumun söz konusu olmadığını söyler.

Aydın, hikâyelerin varyantlaşmasının bir başka boyutunu da ele alarak âşığın hikâyeye kendi duygu ve düşünceleri katmasıyla ilgili olarak açıklamalarda bulunur. Onun

deyimiyle, anlatıcının hayata bakış açısına göre hikâye değişebilir. Anlatıcı, kendi fikirlerini hikâyeye aksettirir. O, bu konuyla ilgili olarak kendi hikâye anlatımıyla ilgili örnekler verir. Kendi bakış açısıyla hikâye örtüşmüyorsa o hikâyeyi anlatmadığını vurgular. Arzu ile Kamber hikâyesinde, hikâyenin bir yerinde Arzu'nun *"kahrolsun kader"* diyerek isyan ettiğini fakat kendisinin hiçbir zaman kadere isyan etmediğini söyler. Bu nedenle o, hikâyeyi bu şekilde anlatmamaktadır. Bu konuyla ilgili olarak bir de Köroğlu hikâyesiyle ilgili olarak bir örnek verir. Bazı anlatılarda Köroğlu'na abdestsiz namaz kıldırıldığını; kendisinin bunu yapmadığını söyler. Bazı Köroğlu varyantlarında, Köroğlu'nun içkili ve eşkıya olarak anlatıldığını vurgular. O, Köroğlu hikâyesini anlatırken Köroğlu'na içki içirmediğini ve Köroğlu hikâyesinin genel kabulü olan "eşkıya" vasfını ona yüklemediğini ve onu eşkıya olarak anlatmadığını vurgular. Köroğlu'nu, *"zalim, halka zulüm eden birinden dolayı dağa çıkmış; insanlara, fakire fukaraya el uzatan bir kahraman"* olarak anlattığını belirtir. Bunun nedenini de günümüzde eşkıya terimine kötü anlamlar yüklenmesi olarak açıklar. Köroğlu'nun Osmanlı devletine isyan ettiği için ona kahraman dendiğini, şimdi ise devlete isyan edenlerin terörist olarak adlandırıldığına dikkat çeker. Böylece o, dinleyicinin algılayış biçimi ve bakış açısına göre Köroğlu'nu eşkıya olmaktan kurtarır. Ayrıca Aydın, halk hikâyesi anlatırken abartılara da yer vermediğini açıklar. Hikâyede olağanüstülükleri bir kenara atıp hikâyenin normal seyrini anlatır. Bu durum da yine dinleyicinin bakış açısıyla ilgili bir durumdur.

Ayrıca Aydın, günümüzdeki yeni türkü yaratımlarını da ele alarak *"Duygular, rafa kaldırılmaz ancak duygular insan ölünce biter"* der. Bu nedenle yeni türkü oluşumlarının devam ettiğini ve edeceğini ifade eder. O, türkülerin anonimleşmesinden de bahseder ve bir türkünün, sınırları aşınca anonimleştiğini söyler. Onun ifadeleriyle, türküler, halka mal olursa anonimleşir ve o türkülerin gerçek yaratıcıları unutulur. Türküler, artık yaratıcılarının adıyla değil içinde barındırdığı sözleriyle yaşar.

Halk türküleriyle ilgili son olarak Aydın, en çok aşk, hasret, ayrılık ve gurbet türkülerinin söylendiğini belirterek son bir yıldır milli birlik ve beraberlik türkülerinin söylendiğini ifade eder. (Afrin'e çıkarma yapan Mehmetçiğe, şehide rast gelindiğinde ağıtlar. Kendinin de repertuarında bu türküleri söylediğini, ayrıca aktüel konulara ve taşlamalara da yer verdiğini söyler. Dinleyici kitlesinin daha çok gençler, kadınlar ve anneler olduğunu belirtir. Türkü icrası sırasında dinleyicilerinin isteklere göre türkü söylemektedir. (Karçiçeği gibi) Aydın, en çok anlatılan halk hikâyelerinin, Köroğlu, Latifşah, Ferhat ile Şirin, Emrah ile Selvihan olduğunu söyler.

Genel olarak Âşık Mustafa Aydın'dan alınan bilgilere bakıldığında halk hikâyesi anlatıcılığının onun verdiği bilgilere göre de bugün eskisi gibi devam etmediği ve artık halk hikâyesinin eskisi gibi bir icra ortamının kalmadığı sonucu çıkmaktadır. Değişen yaşam tarzıyla beraber halk hikâyesi anlatıcılığı da zayıflamıştır. Aydın'a göre, âşıklık geleneği ise elektronik kültürün etkisiyle değişime uğrasa da bu ortamda sürdürülmeye devam etmektedir. Elektronik kültürün önemli unsurlarından biri olan internet sayesinde âşıklık geleneği yayılmaktadır. Kısacası, artık halk hikâyesi anlatma geleneği, yerini bu hikâyelerin türkülerini söylemeye bırakmıştır. Türkülerin hikâyelerine kısaca değinilip geçilmekte, türküler ise söylenmeye devam etmektedir.

EK 119. Etik Kurul ya da Muafiyet İzni

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı : 35853172/ 433-1370

02 Mayıs 2016

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi: 15.04.2016 tarih ve 2110 sayılı yazınız.

Enstitünüz Türk Halkbilimi Anabilim Dalı yüksek lisans programı öğrencilerinden **Gizem Buse ERDEMLİ**'nin **Prof. Dr. Gülay MİRZAOĞLU** danışmanlığında yürüttüğü **"Halk Hikayelerinden Kopmuş Halk Türküleri"** başlıklı tez çalışması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **26 Nisan 2016** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Rahime M. NOHUTCU
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara
Telefon: 0 (312) 305 3001 - 3002 • Faks: 0 (312) 311 9992
E-posta: yazimd@hacettepe.edu.tr • www.hacettepe.edu.tr

Ayrıntılı Bilgi için:
Yazı İşleri Müdürlüğü
0 (312) 305 1008

EK 120. Orijinallik Raporu

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK HALLK BİLİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 24/01/2019

TÜRK HALK HİKÂYELERİ VE HALK TÜRKÜLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER (ANADOLU SAHASI KÖROĞLU VE ARZU İLE KAMBER ÖRNEĞİ)

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 656 sayfalık kısmına ilişkin, 24/01/2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 9 'dur.

Uygulanan filtrelemeler:

1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
2- ☐ Kaynakça hariç
3- ☐ Alıntılar hariç
4- ☒ Alıntılar dâhil
5- ☒ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

24/01/2019

Adı Soyadı: GİZEM BUSE ERDEMLİ
Öğrenci No: N14129792
Anabilim Dalı: TÜRK HALK BİLİMİ
Programı: TÜRK HALK BİLİMİ

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

PROF. DR. F. GÜLAY MİRZAOĞLU SIVACI